

TÜRK ROMANINDA ÖLÜM (1859-1910)

**PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Yasemin ASLAN

Danışman: Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK

**Ağustos 2012
DENİZLİ**

DOKTORA TEZİ ONAY FORMU

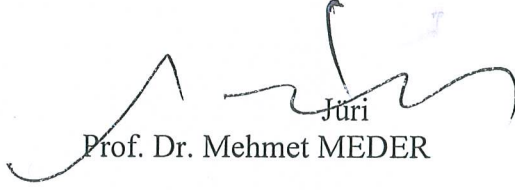
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı doktora programı öğrencisi Yasemin ASLAN tarafından Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK yönetiminde hazırlanan "Türk Romanında Ölüm (1859-1910)" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 27.08.2012 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

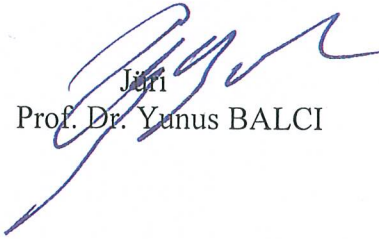
Jüri Başkanı
Prof. Dr. Hacı Ömer KARPUZ

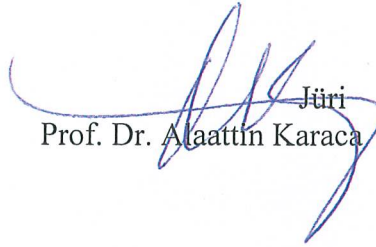
Jüri-Danışman
Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK

Jüri
Prof. Dr. Mehmet MEDER

Jüri
Prof. Dr. Yunus BALCI

Jüri
Prof. Dr. Alaattin Karaca

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
12/09/2012 tarih ve .../16/17... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Turhan KAÇAR
Müdür

TEŞEKKÜR

Her çalışmanın ortaya konulmasında, yardım ve desteği bulunan kişilerin varlığı araőtırmacıya güç verir. Bu alıőma da ilgilerini ve desteklerini esirgemeyenler sayesinde ortaya ıkmiőtır. Ölüm izleği ile ilgili inceleme yapmış bütün araőtırtmacılara teşekkür etmek, onların çalışmaları sayesinde incelememizin ortaya çıktığını söylemek gerekmektedir.

Akademik hayatımın her aşamasında bilgi ve birikimlerinden faydalandığım, tez hocam Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK'e yol gösterici ve ufuk açıcı önerileri için teőekkürlerimi sunuyorum.

Altı ayda bir gerçekleştirilen tez izleme kurulunda, çalışmanın tam olması için bilgi ve birikimlerini paylaşan hocalarım Prof. Dr. Hacı Ömer KARPUZ ve Prof. Dr. Mehmet MEDER'e teşekkür ederim. alıőmalarına sağladıkları destekten dolayı Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Proje Birimi'ne teşekkür ederim.

Doktora ders döneminden bu yana her çalışmada eleőtiri ve önerileriyle destek veren arkadaşlarım Ürün ŞEN ve Oğuzhan KARABURGU'ya teşekkür ederim.

Tez çalıőmam boyunca eşsiz sabrıyla bana destek veren, ilgi ve sevgisiyle çalışma isteğimi canlı tutan eőim Yusuf ASLAN'a, tez aşamasında hayatımıza giren oğlum Umut ASLAN'a ve hayatım boyunca başarılı olacağıma olan inançlarıyla her daim güven veren ailemin bütün bireyelerine teşekkür ederim.

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

Y. Bakan
Yasemin ASLAN

ÖZET

TÜRK ROMANINDA ÖLÜM (1859-1910)

Aslan, Yasemin
Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK

Ağustos 2012, 358 Sayfa

Ölüm hem evrensel bir olgu hem de bir estetik izlektir. Ölüm izleğine ilk sözlü ve yazılı eserlerden bugüne pek çok metinde rastlanır. Bu metinlerde ölüm, engellenemez paylaşılamaz ve bilinemez olması ile ortaya çıkar. İlk yazılı metinlerden bu yana insanın ölümsüzlük arayışı ölüm izleğinin takip edilmesini sağlar.

Ölüm izleği, Türk şiir geleneğinde roman geleneğine göre daha uzun bir zaman diliminde incelenebilmektedir. Ölüm Akif Paşa ve Abdülhak Hamit TARHAN'a kadar İslamiyet öğretisinin bir yansıması olarak şiirde kendine yer bulur. Akif Paşa ve Abdülhak Hamit, ölümü dünyevi ve felsefi boyutlarıyla ele alırlar.

Roman, Türk Edebiyatı'na Tanzimat'la girmiş türlerden biridir. Bu çalışma 1910 yılına kadar yazılmış kırk dört romanı kapsamaktadır. İncelenen romanlar roman türünün Türk Edebiyatı'ndaki ilk örnekleridir. Ölüm izleğinin roman geleneğimizdeki ilk yansımaları tespit edilmiştir.

İncelenen eserlerde roman kişilerinin, ölümü bir yok oluş olarak düşünmedikleri, ölümden sonra bir yaşam olduğunu kabul ettikleri ve yaşamın sıkıntılarına katlanamadıkları durumlarda ölümü bir kurtuluş olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Roman kişilerinin ölümle birebir karşılaşmadıkları durumlarda yaşamak ve ölmek üzerine düşünmedikleri belirlenmiştir. Roman kişilerinin kendilerini veya karşıdaki kişilerden birini öldürerek intikam aldıkları, mezarlıkların ziyaret edilmeleri gereken yerler olduğu ancak aynı zamanda kişilerin kendilerini mezarlıklarda her zaman güvende hissetmedikleri, ölümlerin yaşayan insanlardan kendileri için dua etmelerini istediklerinin düşünüldüğü tespit edilmiştir. Roman kişilerinin yaşama güdülerini, sevdikleri birini kaybettiklerinde ortadan kalkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ölüm, ölüm izleği, ölümsüzlük isteği, yaşama güdüsü, mezarlık.

ABSTRACT

DEATH IN TURKISH LITERATURE (1859-1910)

Aslan, Yasemin

Doctoral Dissertation, Turkish Language and Literature Department

Supervisor: Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK

August 2012, Page: 358

Death is both a universal phenomenon and an aesthetic theme. The theme of death has been encountered in many texts since the beginning of the oral and written literature. In these texts, death appears as a concept which is inescapable, unknown and something that cannot be shared with others. The pursuit of immortality in the first written texts makes it possible to follow death as a path in Turkish literature.

The theme of death can be analyzed in Turkish poetry in a rather longer period when compared to that of novels. Death is covered in Turkish poetry from the works of Akif Paşa to Abdülhak Hamit TARHAN as a reflection of Islamic School. Akif Pasha and Abdülhak Hamit TARHAN take death with its worldly and philosophical aspects.

Novel is a genre that was introduced to Turkish literature after Tanzimat. This study focuses on forty four novels written by 1910. Thus, the first reflections of the theme of death have been captured. In the study, the reflection of death as a concept in our first novels was scrutinized.

In the novels analyzed, the characters have been seen not to consider death as disappearance but to accept that there is life after death and also they've been seen to view death as an escape when they cannot bear the difficulties of life. It has also been realized that these characters do not think about issues like death and life unless they face death itself.

It has been found that the novel characters take revenge either by killing themselves or others and think that graveyards are places that should be visited but it also has been seen graveyards are places which the novel characters do not necessarily feel safe themselves and dead people want the living to pray for them. Additionally, the novel characters generally lose their willingness to live when somebody they love dies.

Key Words: Death, Death path , wish to be immortal, will to live, graveyard.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
ÖLÜM VE FELSEFE İLİŞKİSİ.....	19
ÖLÜM VE BİLİM İLİŞKİSİ.....	23
ÖLÜM VE DİN İLİŞKİSİ.....	26
ÖLÜM VE SANAT İLİŞKİSİ.....	28

EDEBİYATTA ÖLÜM

1.1. EDEBİYATTA ÖLÜM.....	30
1.2. TÜRK EDEBİYATINDA ÖLÜM.....	31
1.3. ROMANDA ÖLÜM.....	37
1.3.1. Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat.....	37
1.3.1.1. Ölme Biçimleri.....	38
1.3.1.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	38
1.3.1.1.2. Üzüntüden Ölüm.....	38
1.3.1.1.3. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	38
1.3.1.1.4. İntihar.....	39
1.3.1.1.4.1. Kesici Bir Aletle İntihar Etme.....	39
1.3.1.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	39
1.3.1.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	39
1.3.1.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	40
1.3.1.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	40
1.3.1.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	41
1.3.2. Hasan Mellâh yahut Sır İçinde Esrar.....	43
1.3.2.1. Ölme Biçimleri.....	45
1.3.2.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	45
1.3.2.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	46
1.3.2.1.3. Üzüntüden Ölüm.....	46
1.3.2.1.4. Cinayet.....	46
1.3.2.1.5. Katliam.....	47
1.3.2.1.6. İntihar.....	47
1.3.2.1.6.1. Denize Atlayarak İntihar Etme.....	47
1.3.2.1.7. Şehit Olma.....	48
1.3.2.1.8. İdam.....	48
1.3.2.1.9. Dövüşte, Çatışmada ya da Kavgada Ölüm.....	48
1.3.2.1.10. Çıkan Kargaşada Ölüm.....	48
1.3.2.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	49
1.3.2.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	49
1.3.2.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	51
1.3.2.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	51
1.3.2.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	52
1.3.2.2.2.3. İstek Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	52
1.3.3. Hüseyin Fellâh.....	53
1.3.3.1. Ölme Biçimleri.....	54

1.3.3.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	54
1.3.3.1.2. Cinayet.....	55
1.3.3.1.3. Hastalık süsü verilmiş cinayet.....	56
1.3.3.1.4. İntihar.....	56
1.3.3.1.4.1. Kendini bıçaklayarak intihar etme.....	56
1.3.3.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	56
1.3.3.2.1. Yazarın Ölümle İlgili Düşünceleri.....	56
1.3.3.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	58
1.3.3.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	58
1.3.3.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	60
1.3.4. İntibah.....	61
1.3.4.1. Ölme Biçimleri.....	63
1.3.4.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	63
1.3.4.1.2. Üzüntüden Ölüm.....	63
1.3.4.1.3. Kazayla Ölüm.....	64
1.3.4.1.4. Cinayet.....	64
1.3.4.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	64
1.3.4.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	64
1.3.5. Felâton Bey ve Râkım Efendi.....	64
1.3.5.1. Ölme Biçimleri.....	65
1.3.5.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	65
1.3.5.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	65
1.3.5.1.3. Doğum Sırasında Ölüm.....	65
1.3.5.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	65
1.3.5.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	65
1.3.5.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	68
1.3.5.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	68
1.3.5.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	72
1.3.6. Süleyman Muslı.....	77
1.3.6.1. Ölme Biçimleri.....	79
1.3.6.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	79
1.3.6.1.2. Eceliyle Öldüğü Belirtilenler.....	79
1.3.6.1.3. Cinayet.....	79
1.3.6.1.3.1. Kaza süsü verilmiş cinayet.....	80
1.3.6.1.4. İntihar.....	81
1.3.6.1.4.1. Nehre atlayarak intihar etme.....	81
1.3.6.1.4.2. Yüksek bir yerden atlayarak intihar etme.....	81
1.3.6.1.5. Dövüşte, Çatışmada ya da Kavgada Ölüm.....	81
1.3.6.1.5. İdam.....	81
1.3.6.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	81
1.3.6.2.1. Yazarın Ölümle İlgili Düşünceleri.....	81
1.3.6.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	82
1.3.6.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	82
1.3.6.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	83
1.3.6.2.2.3. İstek Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	85
1.3.6.3. Ölümle İlgili Yorumlar.....	86
1.3.6.3.1. Dini Yorum.....	86
1.3.7. Cezmi.....	88
1.3.7.1. Ölme Biçimleri.....	93
1.3.7.1.1. Linç.....	93

1.3.7.1.2. Şehit Olma.....	94
1.3.7.1.3. İdam.....	94
1.3.7.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	95
1.3.7.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	95
1.3.7.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	95
1.3.7.2.1.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	96
1.3.7.2.1.3. Karşıt Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	97
1.3.7.3. Ölümle İlgili Yorumlar.....	99
1.3.7.3.1. Felsefi Yorum.....	99
1.3.7.3.2. Dini Yorum.....	99
1.3.8. Henüz On Yedi Yaşında.....	100
1.3.8.1. Ölme Biçimleri.....	101
1.3.8.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	101
1.3.8.1.2. Cinayet.....	101
1.3.9. Dürdâne Hanım.....	101
1.3.9.1. Ölme Biçimleri.....	102
1.3.9.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	102
1.3.9.1.2. Cinayet.....	102
1.3.9.1.3. İntihar.....	102
1.3.9.1.3.1. İlaç içerek intihar etme.....	102
1.3.9.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	103
1.3.9.2.1. Yazarın Ölümle İlgili Düşünceleri.....	103
1.3.9.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	104
1.3.9.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	104
1.3.10. Şık.....	104
1.3.11. Sergüzeşt.....	104
1.3.11.1. Ölme Biçimleri.....	105
1.3.11.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	105
1.3.11.1.2. Kazayla Ölüm.....	105
1.3.11.1.3. İntihar.....	106
1.3.11.1.3.1. Nehre atlayarak intihar etme.....	106
1.3.11.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	106
1.3.11.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	106
1.3.12. Bir Ölünün Defteri.....	107
1.3.12.1. Ölme Biçimleri.....	107
1.3.12.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	107
1.3.12.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	107
1.3.12.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	107
1.3.12.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	107
1.3.12.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	107
1.3.13. Nemide.....	111
1.3.13.1. Ölme Biçimleri.....	112
1.3.13.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	112
1.3.13.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	113
1.3.13.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	114
1.3.13.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	114
1.3.13.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	114
1.3.14. Müşahedat.....	115
1.3.14.1. Ölme Biçimleri.....	116
1.3.14.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	116

1.3.14.1.2. Üzüntüden Ölüm.....	117
1.3.12.1.3. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	118
1.3.14.1.4. Kazayla Ölüm.....	119
1.3.14.1.5. Cinayet.....	119
1.3.14.1.5.1. Kaza süsü verilmiş cinayet.....	120
1.3.14.1.6. İdam.....	120
1.3.14.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	121
1.3.14.2.1. Yazarın Ölümle İlgili Düşünceleri.....	121
1.3.14.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	122
1.3.14.2.2.1. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	122
1.3.15. Nadide.....	124
1.3.15. Ölme Biçimleri.....	126
1.3.15.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	126
1.3.15.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	127
1.3.15.1.3. Kazayla Ölüm.....	127
1.3.15.1.4. Doğum Sırasında Ölüm.....	127
1.3.15.1.5. Cinayet.....	127
1.3.15.1.6. Dövüşte, Çatışmada ya da Kavgada Ölüm.....	127
1.3.15.1.7. İdam.....	128
1.3.15.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	128
1.3.15.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	128
1.3.15.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	135
1.3.15.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	135
1.3.15.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	137
1.3.16. Turfanda mı Turfa mı?.....	144
1.3.16.1. Ölme Biçimleri.....	144
1.3.16.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	144
1.3.16.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	145
1.3.16.1.3. Cinayet.....	145
1.3.16.1.3.1. Kaza süsü verilmiş cinayet.....	145
1.3.16.1.3.2. Hastalık süsü verilmiş cinayet.....	146
1.3.16.1.4. İntihar.....	146
1.3.16.1.4.1. Camdan atlayarak intihar etme.....	146
1.3.16.1.5. Şehit Olma.....	146
1.3.16.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	146
1.3.16.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	146
1.3.17. Ferdi ve Şürekâsı.....	147
1.3.17.1. Ölme Biçimleri.....	148
1.3.17.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	148
1.3.17.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	149
1.3.17.1.3. Kazayla Ölüm.....	149
1.3.17.1.3.1. Yangında Ölüm.....	149
1.3.17.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	150
1.3.17.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	150
1.3.17.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	155
1.3.17.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	155
1.3.17.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	155
1.3.18. Mihr-i Dil.....	157
1.3.18.1. Ölme Biçimleri.....	158
1.3.18.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	158

1.3.18.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	159
1.3.18.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	159
1.3.18.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	159
1.3.18.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	160
1.3.18.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	160
1.3.18.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	162
1.3.19. Mehcure.....	163
1.3.19.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	164
1.3.19.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	165
1.3.19.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	165
1.3.19.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	165
1.3.19.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	166
1.3.19.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	166
1.3.19.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	166
1.3.20. Gönüllü.....	167
1.3.20.1. Ölme Biçimleri.....	169
1.3.20.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	169
1.3.20.1.2. Üzüntüden Ölüm.....	169
1.3.20.1.3. Şehit Olma.....	169
1.3.20.1.4. Dövüşte, Çatışmada ya da Kavgada Ölüm.....	170
1.3.20.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	170
1.3.20.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	170
1.3.20.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	170
1.3.20.2.1.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	170
1.3.20.3. Ölümle İlgili Yorumlar.....	171
1.3.20.3.1. Bilimsel Yorum.....	171
1.3.21. İffet.....	172
1.3.21.1. Ölme Biçimleri.....	173
1.3.21.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	173
1.3.21.1.2. Üzüntüden Ölüm.....	173
1.3.21.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	174
1.3.21.2.1. Kahraman Anlatıcının Düşünceleri.....	174
1.3.21.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	192
1.3.21.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	192
1.3.21.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	198
1.3.22. Araba Sevdası.....	207
1.3.22.1. Ölme Biçimleri.....	209
1.3.22.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	209
1.3.22.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	209
1.3.22.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	209
1.3.22.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	209
1.3.23. Zehra.....	210
1.3.23.1. Ölme Biçimleri.....	210
1.3.23.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	210
1.3.23.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	211
1.3.23.1.3. Cinayet.....	211
1.3.23.1.4. İntihar.....	211
1.3.23.1.4.1. Kuyuya atlayarak intihar etme.....	211
1.3.23.1.4.2. Tedavi olmayarak ya da tedaviyi reddederek intihar etme... ..	211
1.3.23.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	211

1.3.23.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	211
1.3.24. Mürebbiye.....	212
1.3.24.1. Ölme Biçimleri.....	212
1.3.24.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	212
1.3.24.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	212
1.3.24.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	212
1.3.24.2.1.1. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	212
1.3.25. Mai ve Siyah.....	217
1.3.25.1. Ölme Biçimleri.....	219
1.3.25.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	219
1.3.25.1.2. Cinayet.....	219
1.3.25.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	220
1.3.25.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	220
1.3.25.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	220
1.3.25.3. Ölümle İlgili Yorumlar.....	220
1.3.25.3.1. Sanatsal Yorum.....	220
1.3.26. Mutallaka.....	220
1.3.26.1 Ölme Biçimleri.....	221
1.3.26.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	221
1.3.27. Hikmet.....	221
1.3.27.1. Ölme Biçimleri.....	223
1.3.27.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	223
1.3.27.1.2. Kazayla Ölüm.....	223
1.3.27.1.3. Cinayet.....	224
1.3.27.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	224
1.3.27.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	224
1.3.27.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	225
1.3.27.2.2.1. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	225
1.3.28. Hayal İçinde.....	226
1.3.28.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	227
1.3.28.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	227
1.3.28.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	229
1.3.28.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	229
1.3.28.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	229
1.3.29. Aşk-ı Memnu.....	230
1.3.29.1 Ölme Biçimleri.....	231
1.3.29.1.1. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	231
1.3.29.1.2. İntihar.....	231
1.3.29.1.2.1. Ateşli silahla intihar.....	231
1.3.29.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	232
1.3.29.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	232
1.3.29.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	232
1.3.29.2.1.2. Karşıt Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	237
1.3.30. Şıpsevdi.....	240
1.3.30.1. Ölme Biçimleri.....	243
1.3.30.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	243
1.3.30.1.2. Üzüntüden Ölüm.....	243
1.3.30.1.3. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	243
1.3.30.1.4. İntihar.....	243
1.3.30.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	244

1.3.30.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	244
1.3.30.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	244
1.3.30.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	246
1.3.30.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	249
1.3.30.3. Ölümle İlgili Yorumlar.....	254
1.3.30.3.1. Sanatsal Yorum.....	254
1.3.31. Metres.....	254
1.3.31.1. Ölme Biçimleri.....	256
1.3.31.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	256
1.3.31.1.2. Dövüşte, Çatışmada ya da Kavgada Ölüm.....	256
1.3.31.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	257
1.3.31.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	257
1.3.31.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	257
1.3.31.2.2.1. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	257
1.3.32. Tesadüf.....	258
1.3.32.1. Ölme Biçimleri.....	260
1.3.32.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	260
1.3.32.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	260
1.3.32.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	260
1.3.32.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	260
1.3.32.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	260
1.3.33. Eylül.....	261
1.3.33.1 Ölme Biçimleri.....	262
1.3.33.1.1. Kazayla Ölüm.....	262
1.3.33.1.1.1. Yangında Ölüm.....	262
1.3.33.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	262
1.3.33.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	262
1.3.33.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	262
1.3.34. Zavallı Necdet.....	264
1.3.34.1. Ölme Biçimleri.....	265
1.3.34.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	265
1.3.34.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	265
1.3.34.1.3. İntihar.....	265
1.3.34.1.3.1. Damara zerk edilen sıvıyla intihar.....	265
1.3.34.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	266
1.3.34.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	266
1.3.34.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	267
1.3.34.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	267
1.3.34.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	270
1.3.35. Münevver.....	271
1.3.35.1. Ölme Biçimleri.....	272
1.3.35.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	272
1.3.35.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	273
1.3.35.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	273
1.3.35.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	273
1.3.35.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	273
1.3.35.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	273
1.3.35.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	279
1.3.36. Nimetşinas.....	280
1.3.36.1. Ölme Biçimleri.....	281

1.3.36.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	281
1.3.36.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	281
1.3.37. Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi.....	281
1.3.37.1. Ölme Biçimleri.....	282
1.3.37.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	282
1.3.37.1.2. Üzüntüden Ölüm.....	283
1.3.37.1.3. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	283
1.3.37.1.4. Kazayla Ölüm.....	283
1.3.37.1.4.1. Attan Düşerek Ölüm.....	283
1.3.37.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	283
1.3.37.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	283
1.3.37.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	284
1.3.37.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	284
1.3.37.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	292
1.3.37.2.2.3. Karşıt Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	295
1.3.38. Seviye Talip.....	296
1.3.38.1. Ölme Biçimleri.....	296
1.3.38.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	296
1.3.38.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	296
1.3.38.1.3. Şehit Olma.....	297
1.3.38.1.4. Cinayet.....	297
1.3.38.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	297
1.3.38.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	297
1.3.38.2.1.1. Baş Kişi-Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	297
1.3.39. Küçük Paşa.....	298
1.3.39.1. Ölme Biçimleri.....	300
1.3.39.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	300
1.3.39.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	300
1.3.39.1.3. Doğum Sırasında Ölüm.....	300
1.3.39.1.4. Vahşi Hayvanların Saldırısında Ölüm.....	300
1.3.39.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	301
1.3.39.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	301
1.3.39.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	307
1.3.39.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	307
1.3.39.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	308
1.3.39.2.2.3. Karşıt Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	313
1.3.40. Jön Türk.....	314
1.3.40.1. Ölme Biçimleri.....	315
1.3.40.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	315
1.3.40.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	315
1.3.40.1.3. İntihar.....	315
1.3.40.1.3.1. Kendini yakarak intihar etme.....	315
1.3.40.1.3.2. Denize atlayarak intihar etme.....	315
1.3.40.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	315
1.3.40.2.1. Yazarın Ölümle İlgili Düşünceleri.....	315
1.3.41. Siyah Gözler.....	318
1.3.41.1. Ölme Biçimleri.....	319
1.3.41.1.1. Cinayet.....	319
1.3.41.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	319
1.3.41.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	319

1.3.41.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	320
1.3.41.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	320
1.3.42. Sevda Peşinde.....	322
1.3.42.1. Ölme Biçimleri.....	323
1.3.42.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	323
1.3.42.1.2. İntihar.....	324
1.3.42.1.2.1. Denize atlayarak intihar etme.....	324
1.3.42.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	324
1.3.42.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	324
1.3.42.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	325
1.3.42.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	325
1.3.42.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	328
1.3.43. Salon Köşelerinde.....	331
1.3.43.1. Ölme Biçimleri.....	331
1.3.43.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler.....	331
1.3.43.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	332
1.3.43.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	332
1.3.43.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	332
1.3.43.2.1.1. Baş Kişi-Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri.....	332
1.3.43.2.1.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	334
1.3.44. Raik'in Annesi.....	335
1.3.44.1. Ölme Biçimleri.....	336
1.3.44.1.1. Hastalık Nedeniyle Ölüm.....	336
1.3.44.2. Ölümle İlgili Düşünceler.....	336
1.3.44.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	336
1.3.44.2.1.1. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri.....	336
SONUÇ.....	345
KAYNAKLAR.....	351
ÖZGEÇMİŞ.....	358

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

- S. : Sayı
s. : Sayfa
vd. : Ve devamı
TDK : Türk Dil Kurumu
(...) : Alıntı metninin öncesinde ve sonrasında devam ettiğini gösterir simge.
Ed. : Editör
Haz. : Hazırlayan
a.g.e. : Adı geçen eser.
Bkz. : Bakınız.

GİRİŞ

Ölüm insanın birey olarak yaşadığı gerçek bir olay ve evrensel bir olgu olarak bütün sanat eserlerinde karşılaştığı estetik bir izlektir. Ölüm izleğine ilk sözlü ve yazılı eserlerden bugüne pek çok metinde rastlanır. İnsanoğlu dünyada var olduğu günden bugüne ölümü anlamaya, hakkında bilgi edinmeye, ölümden sonrasında kendisine ne olacağını öğrenmeye çalışmış, ölümden korkmuş, kaçmış, zaman zaman da ölmek istemiştir. Türk Edebiyatının ilk yazılı metinlerinden günümüze kadar ölüm izleğinin eserlere yansması takip edilebilir. Ölüm üzerine düşünüş yeni edebiyatın kazanımlarından biridir. Tanzimat dönemi, Türk edebiyatına yeni türlerin girdiği bir dönemdir ve roman bu türler arasında en çok ilgi gören türdür.

Yaşamın her alanını yansıtmaya yönelik edebiyat, ölüm ve ölme biçimlerine de ilgi göstermiştir. Bu ölme biçimleri üzerine yazar, anlatıcı ve roman kişilerinin felsefi, bilimsel, dini ve sanatsal yorumları ortaya çıkmıştır. Bu biçim ve yorumların ortaya konması edebiyat incelemesi açısından yararlı olacaktır. Buradan o dönem insanının ölümü yorumlayışı ile ilgili bilgi edinilebileceği gibi, sonraki dönemlerde yazılmış romanlar incelenerek zamanla ölüm yorumunun geçirdiği değişim de ortaya konabilir.

İlk insandan bugüne insanoğlu ölümü, yaşamı, ölüm anını ve ölüm sonrası ile ilgili düşüncelerini estetize ederek anlatmaktadır. Ölüm, varlıktan yokluğa geçiştir. Ölüm Türkçe Sözlükte, “Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahret yolculuğu, emrihak, irtihal, memmat, mevt, vefat” biçiminde karşılanmıştır. (TDK, 2005)

“Ölümü tanımlamak olanaksızdır; çünkü ölüm, tuhaf bir biçimde, bütün varlıkları var eden o nihai boşluğu, o varolmayışı temsil eder. Ölüm varlığın mutlak bir *ötekisi*’dir, iletişimin kurulamadığı bir alanda dolaşıp duran *imgelenemeyen* bir öteki; varlık ne zaman bu ötekiden söz etse, kendisinin olumsuz bir eğretilmesi aracılığıyla kendinden söz ediyor olduğunu görür.” (Bauman, 2000: 11)

İnsanların ölümü tanıma istekleri, ölümden sonra yaşanacak olaylar ile ilgili kaygıları, onların bu konu üzerinde düşünmelerine yol açmıştır. Eski Mısır’da “Ölümler Kitabı” adıyla ölen kişinin ölüm anında yanında okunan duaları ve ölüm sonrasında

yargılanma sırasında yapması gerekenleri anlatan duaları barındıran bir kitap bulunmaktadır. Günümüze ulaşan metinler, piramit duvarlarından, lahit üzerindeki kayıtlardan ve çeşitli papirüslerde bulunan yazıtların derlenip bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Bu kitap Mısırlılara göre ölünün yanında olması gereken şeylerin başında bulunmaktadır. Günümüze bir kısmı ulaşan kitabın Heliopolis, Teb ve Sais olmak üzere üç uyarlaması bulunmaktadır. En eski uyarlama olan Heliopos derlemesinin M.Ö. 3500’lü yıllardan öncesine ait olduğu düşünülmektedir. Mısır’ın Ölüler Kitabı aynı zamanda Işığa Çıkarma Kitabı olarak bilinmektedir. Mısırlılar gömdükleri yakınlarının mezarına sevdiği eşyalarla birlikte öldükten sonra kendisine yol göstermesi için bu kitabı koymayı gelenek haline getirmişlerdir. Onlara göre ölen kişi kitapta yazılanları uygulayarak kendisine yapılacak sınavdan başarıyla geçebilmektedir. “İnsanın ölüm karşısındaki tutumu hakkında elimizdeki en eski kayıtlar 4000 yıl öncesine aittir. Mısır uygarlığından kalma Ölünün Kitabı, papirüslere yazılıp ölünün yanına bırakılan çeşitli dualar, ilahiler ve sihirlerden oluşur. Bu koleksiyondaki bazı yazmalarda ifade edilen tutumlar en az 5000 yaşındadır.” (Başer, 1999: 74)

Ölüler kitabı olarak bilinen başka bir kitap Tibet’in Ölüler Kitabı’dır. “Ölüm ile yeniden doğuş arasında geçtiğine inanılan doksan günü simgesel bir biçimde anlatan ve ölmek üzere olan kişiyle ölen kişi için bir talimatlar kitabı olan Tibet Ölüler Kitabı’nın da kesin tarihi bilinmemekle birlikte, oldukça eski bir geçmişi vardır.” (Başer, 1999: 74) Tibet’te Bardo Thödol olarak bilinen kitap, insan ruhunun ölüm olayından tekrar doğmasına dek içinde bulunacağı koşulları ve geçireceği bilinç hallerini ayrıntılı bir biçimde açıklayan ve ruha ölüm sonrasında geçirebileceği haller konusunda rehberlik yapan kitaptır. Batı’da bu kitaba Tibet Ölüler Kitabı denmiştir.¹

Ölüm insan yaşamında merkezi bir rol oynamaktadır. Bu rol göz ardı edilebilecek yok sayılabilecek ya da değersiz görülebilecek bir durum değildir. İnsan yaşamında bir anda ortaya çıktığı için “her ölüm erken ölümdür” dense de ölüm varlığını her an duyumsatır. (Süreya, 2008: 302) Kaçınılmaz ve önceden kestirilemez olması en önemli özelliklerinden birisidir. Onun varlığını duyan her insan için ölüm kişiseldir, biriciktir, diğer ölümlere benzemez ve her insan ölüm yolculuğunda yalnızdır. Her insan kendi ölümüyle karşılaşır. Ölüm bir kişinin yalnızca bir kere yaşayabileceği

¹ Türkçede *Tibet’in Yaşam ve Ölüm Kitabı* adıyla bir eser bulunmaktadır. Ancak bu Tibet Ölüler kitabı değil Tibet Budizmi yorumcusu Sogyal Rinpoche’nin eseridir. Sogyal Rinpoche, (2006). *Tibet’in Yaşam ve Ölüm Kitabı*, Dharma Yayınları, İstanbul.

bir durumdur. Başkalarının ölümüne tanık olunabilir ancak insan kendi ölümünü bir kere yaşar. “Çünkü ölüm bir kayıptır, ama geride kalanların deneyimlediği ‘kayıp’tan çok daha fazlasıdır. Dolayısıyla geride kalanların yaşadığı kayıpla, ölen kişinin başına gelen varlık-kayıbını deneyimlemek mümkün değildir. Başkalarının ölümünü gerçek anlamda deneyimleyemeyiz. En fazla yapabildiğimiz şey, bu ölüme dışarıdan iştirak etmektir.” (Ökten, 2005: 13) Ölüm kişiye özeldir. Başkasının yerine ölünebilir. Başkası için ölünebilir bile bu ölüm o kişinin, yerine ölünen kişinin, ölümü değildir. Başkası için ölen kişi yalnızca kendi varlığına son vermiş olur, çünkü yerine ölünen kişi de kendi ölümünü mutlaka yaşayacaktır. “Her ölüm farklıdır, her ölüm bireyseldir; her ölüm özel bir deneyimdir, her ölüm yalnızdır.” (Bauman, 2000: 188)

İnsan ölümle karşılaştığında bu dünyadan ve bu dünyanın deneyimlerinden söz edilemez. Ölüm deneyiminin tekrarlanamaz ve aktarılamaz oluşu, onun hakkında bilinenleri sınırlamaktadır. Ölen kişi deneyimini bu dünyada kalanlara aktaramadığı, dünyada kalanlar ancak kendilerinin tanık olduklarından yola çıkarak fikir sahibi olmaya çalıştıkları için insanın ölümle ve sonrası ile ilgili bilgisi sınırlıdır. İnsanın ölüm sonrası bilgisi daha çok dini inancı ile ilgili bir alana aittir.

Bir kişi öldükten sonra onun varlığından söz edilemez. Günümüzde biyolojik ölümden sonra ölen kişinin varlığından söz edilmeyeceği görüşü egemendir ancak bu durum bundan önceki dönemlerde söz konusu değildir.

“Ölme, ölçme ve denemenin yanında maddi, dini, mali ve ailevi bir hazcılığı ve/veya ritüeli ve diğer insanları da kapsayan beklenmedik toplumsal deneyimleri içeren insanlar arası bir yolculuktur. Bu eylemler zamanlar ve mekânlar açısından büyük farklılıklar göstermiştir ancak yapısal bakımdan her yerde bilinmektedirler. Ancak ölmekte olan insanların benzer davranışlar gösterdiğinin kabulü, aslında bugünkü ölme şeklimizin tüm insanlık tarihi açısından bakıldığında yeni, hatta alışılmamış dışında olduğu gerçeğini görmemize engel olmaktadır. Örneğin günümüzde ölmeyi, genel olarak yaklaşan ölümün farkına vardığımız anla, biyolojik ölümün gerçekleştiği an arasındaki süreç olarak algılıyoruz. Ancak ölme her zaman biyolojik ölümle biten bir süreç değil daha çok kişinin kimliğinin öldüğü anda biten bir süreç olarak tanımlanmıştır – bu kimliğin ölümden sonraki yaşamda onu gerçekten sona erdirecek bir ölümle karşılaşıncaya kadar yaşadığına inanılıyordu. Ancak o zaman ölmekte olan bir insan ‘ölmüş’ oluyordu.” (Kellehear, 2012: 31)

İnsan öleceği gerçeğini bilerek yaşayan tek canlıdır. Diğer canlılar yaşama içgüdüleri doğrultusunda hareket ederler ancak insan öleceğini bilerek yaşar. Öleceğini bilerek yaşamak insanın trajedisidir. İnsan yaşamak için her şeyden önce bu trajik durumla başa çıkmak zorundadır. İnsan ölecek olduğuna inanmayarak ölümlü olmakla

başa çıkmaya çalışır. İnsan ölümlü olduğunu bilmesine ve başkalarının ölümlerine tanık olmasına karşın içten içe kendisinin öleceğine inanmak istemez. Ölüm başkalarının yaşadığı kendisinin yaşamayacağı bir olaydır.

“Geçmişe bakıp, eski kültürler ve halkları araştırdığımızda, ölümün insan için her daim tatsız olduğunu ve muhtemelen de öyle kalacağını görürüz. Bir psikiyatrin bakış açısıyla bu anlaşılabilir bir durumdur ve belki de en iyi, bilinçaltımızda kendi ölümümüzü asla kabullenemeyişimiz bilgisi ile açıklanabilir. Bilinçaltımızda bu dünyadaki hayatımızın bir sonu olduğunu tasavvur etmek kabul edilebilir değildir ve eğer hayatımız sona erecekse, bu son her zaman dışarıdan, kötü niyetli birinin müdahalesine atfedilir. Yani bilinçaltımızda ancak öldürülebiliriz; doğal nedenlerle ya da yaşlılık nedeniyle ölmek akıl almaz bir durumdur.” (Kübler-Ross, 2010: 12)

Ölümün dışarıdan geldiği inancı Jean-Paul Roux’a göre Altay insanında da bulunmaktadır. Ona göre ölüm, nedeni ne olursa olsun Altay insanı için kötü ruhlardan kaynaklanan bir olaydır. Altay insanı ölümü doğal bir sürecin sonu olarak değil, sahip olduğu “kut”un elinden alınması ya da kötü ruhların kendi hayatına müdahale etmesi olarak görmektedir.

“Allah’ın emirlerine karşı gelmek; bir tabunun çığnenmesi; hakarete uğramış hâkim ruhların intikamı; belki de bunların sonucu olarak, kut ve ülüg’ün yitirilişi ve nihayet büyücülerin eylemleri... Bugün, kötü ruhlar olmasaydı Altay insanı ölmeyecekti, diye düşünülmektedir; Harva’nın düşündüğü şekilde, aynı şey o zaman için de geçerli olabilirdi.” (Roux, 1994: 211)

Günümüz insanı ölümle ilgili öngörülere sahipken ilk insan için ölümün kendisini nasıl ve nerede bulacağı sorusu yanıtlanamaz durumdaydı. Avcılık ve toplayıcılıkla beslenen ilk insan, içinde yaşadığı doğaya ayak uydurmaya çalışırken vahşi hayvanların saldırılarında ya da nasıl ortaya çıktığını bilmediği hastalıklarla mücadelede hayatını kaybediyordu. İlk insan için yaklaşan ölümü anlamak, öngörmek bu durumla ilgili bilgi aktarımı yeterli olmadığından imkânsız hale gelebilmekteydi. Bununla birlikte ölüm ilk insan için yaşamın sürdüğü bir alan olarak varlığını sürdürmektedir. Ölüm onun için yaşamın bitişi anlamı taşımaz, çıkılan bir yolculukla sürdürülmesi anlamına gelir.

“Öbür dünyaya yapılan yolculukların izlerini taşıyan Taş Devri de dâhil pek çok medeniyet yaşam ve ölümü böylesine karşıt, çelişkili kavramlar olarak görmemişlerdir. Ölüm yaşamın karşıtı değil devamıydı. Çoğu öbür dünyaya yapılan bir yolculuğun getirdiği zorluklar ikinci bir kere ölmeyi değil, sıradan bir kişi ya da bir tanrı olarak – sonsuza kadar olmasa bile– uzun bir süre yaşamaya yönelikti.”(Kellehear, 2012: 98)

İnsanın bilinçaltında ölmeyeceğine dair duyduğu inanç onun ölümle başa çıkmasına yardım eder. İnsanın doğal olarak ölmeyeceğine duyduğu inanç başkalarının ölümünü gördüğünde kendini suçlu hissetmesine neden olur. Ölen her kişiden sonra geride kalan insan yaşadığı için suçluluk duyar ve kendi ölümünden daha çok korkmaya başlar. Kübler-Ross, matem sürecinin suçlulukla birlikte öfke barındırdığını belirtir. Ross'a göre birinin ölümünden sonra suçlulukla birlikte duyulan öfke bastırıldığı için matem süresi uzamaktadır. (Kübler-Ross, 2010: 14) Aynı zamanda insan tanık olduğu her ölümden sonra yaşamayı sürdürdüğü için sevinir. Kendisi değil de bir başkası öldüğü için, hayatta kaldığı için sevinir. Ölüm onun başına gelecek bir şey değildir. O başkalarının başına gelen bir olaydır. İnsan ölümlü olduğu bilgisine karşın ölümün kendisini atlayacağını düşünür. “Ötekinin ölümünde, ölüme maruz kalan yüzünde duyurulan şey, bir ne’likten diğerine geçiş değildir – ölümden geçme olayı bile kendi skandalı olan (her ölüm ilk ölümdür) keskinliğiyle vardır (dil zaten “göçüyor” der). Ölümde cinayet olarak düşünülmesi gereken bir şeyler vardır: Her ölüm cinayettir, vakitsizdir ve hayatta kalanın sorumluluğu vardır.” (Levinas, 2011. 90) Tanık olduğu pek çok ölümden sonra bile insan, her ölümden onunla ilk kez karşılaşmış gibi davranır. Her ölüm tanık olan için ilk ölümdür, o hayatını kendi düzeni içinde sürdürürken ölüm bu düzeni alt üst eder ve insana ölümlü olduğu gerçeğini hatırlatır. İnsanların ölümü inkâr ettiklerini, ölümden kaçtıklarını düşünenlerin yanında insanın ölümü inkâr etmediğini düşünenler de bulunmaktadır. Kellehear'a göre insan var olduğu günden bugüne ölümü öngörmek ve ona hazırlanmak için çaba harcamaktadır.

“Benim iddiam şudur ki, bizler ölümü inkâr eden insanlar değiliz ve hiçbir zaman da olmadık(Kellehear 1984). Biz ölümü inkâr etmiyoruz çünkü belirttiğim gibi pek çok gelişmiş hayvan ölümü inkâr etmez – ve onlar bizim genetik ve toplumsal mirasımızdır. Biz ölümü inkâr etmeyiz çünkü –her ne kadar dindar olmayan okuyucuya şaşırtıcı gelecek olsa da– bizler, tarih boyunca, var olan yaşamın ötesinde farklı bir yolculuğu öngörmek ve o yolculuğa hazırlanmak için yaşamışızdır.” (Kellehear, 2012: 100)

İnsan var olduğu günden bugüne ölümle uğraşmaktadır. İlk insandan bugüne insanı ölüme götüren olaylar teker teker ortadan kaldırılsa da bunlara yenileri eklenmektedir. Bugünün insanı atalarının ölüm nedenleriyle ölmemektedir. Ateşin bulunması, buğdayın yetiştirilmesi, vahşi hayvanların bazılarının evcilleştirilmesi, hastalıklarla mücadelede kaydedilen ilerlemeler ve gelişen temizlik anlayışı ölüm nedenlerinin pek çoğunu ortadan kaldırmaktadır.

“Ölümü çokça sorun ederseniz ölüm neredeyse yaşamın amacı durumuna gelir. Ölümlülük hemen hemen tek yazgımızdır bizim, yazgılı yanımızın tek koşuludur. Trajik olan bize her zaman yazgıyı duyurandır. Yazgı kaçamadığımız şeydir. Oysa biz insanlar pek çok konuda ya da pek çok alanda kendi yazgımızı kendimiz yaratırız, en azından bize yazgı diye sunulan koşulları aşmayı biliriz, istersek her zaman bir yazgıya karşı yazgı oluşturabiliriz. Yoksa özgürlüğümüzün başka ne anlamı olacaktı? Bu yüzden özgürlük sorunu döner dolaşır bilinç sorununa dayanır. İnsanoğlu istemli bir varlık olarak yazgıyı altederken bir tek ölümü alt edemez. Onunla sürekli yıkışır, ama onu yok edemez.” (Timuçin, 2000: 28)

Ölüm doğum olmadan gerçekleşemez. İnsan doğduğu andan itibaren ölüme yaklaşmakta bir anlamda her an ölmektedir. Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde* adlı çalışmasında “Bütün yaşayanların *içsel* nedenlerle öldüğünü, inorganik olana geri döndüğünü” kabul ederek tüm yaşamın hedefinin ölüm olduğunu söyler. (Freud, 2011: 48) Ona göre yaşamın amacı cansız olana geri dönmektir. Freud, insanda cansız olana geri dönme isteğinin yanında yaşamın sürdürülmesinden yana isteğin de bulunduğunu düşünür. (Freud, 2011: 53) Eros ve Thanatos adı verilen bu iki dürtü arasında yaşam ve ölüm mücadelesi sürer.

Ölümün yaşamın karşıtı olduğu, insanların ölüme üstün gelmeye çalıştığı görüşünü savunanlara karşı Kellehear, tarih öncesi dönem insanı için ölümün yıkıcı olmadığını savunur. Ona göre bu dönemde insan, ölüme üstün gelmek için uğraşmaz.

“Ancak kendi tarih öncesi dönemimizdeki yaşam ve ölüm dünyalarını incelediğimizde farklı bir seçenek görebiliriz; bu, ölüme üstün gelmeye gerek olmadığı çünkü onların ölüm kavramının Baumanınki (ya da Freud, Brown ya da Beckerinki) kadar yıkıcı olmaktan uzak olduğudur. Onlara göre ölüm bizden öngörmemizi, çalışmamızı ve hazırlanmamızı isteyen bir yaşamdı. Dahası Taş Devri’nde üstün gelme yeteneğimizi kullanmamızı gerektiren daha baskın ihtiyaçlar vardı, günlük eziyetler gibi.” (Kellehear, 2012: 99)

Ölüm korkusu insanın temel korkularından biridir. İnsan bu korkuyu bastırmayı, yok saymayı seçebileceği gibi bu korkuyla başa çıkmaya çalışabilir. Ölüm korkusu insanın bu dünyaya ve yaşama daha fazla bağlanmasına neden olabilir. Ölüm korkusu Gılgamış destanından bu yana ifade edilen bir korkudur.

“Ölümlülük düşüncesi tarihin başından beri peşimizi bırakmaz. Dört bin yıl önce Babil kahramanı Gılgamış arkadaşı Endiku’nun ölümü üzerine yukarıda alıntıladığım sözleri söylemiştir: ‘Sen artık karanlıklar içindesin ve beni duyamaz oldun. Ben de öldüğümde Endiku gibi olmayacak mıyım? Yüreğim umutsuzluk içinde. Ölümden korkuyorum.’ Gılgamış hepimizi adına konuşuyor. Onun ölümden korktuğu gibi hepimiz korkarız – her erkek, kadın ve çocuk ölümden korkar. Bazılarımız için ölüm korkusu genelleşmiş bir huzursuzluk şeklinde dolaylı olarak kendini gösterir ya da başka bir psikolojik bozukluk kılıfına girer; bazılarımız ölümlle ilgili açık ve bilinçli bir anksiyete yaşarken,

bazılarımız için ölüm korkusu bütün mutluluk ve sevinci engelleyen bir dehşet haline gelir.” (Yalom, 2008: 9)

Irvin Yalom, *Ölüm Korkusunu Yenmek, Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek, Bugünü Yaşama Arzusu ve Varoluşçu Psikoterapi* adlı eserlerinde, ölüm korkusu yaşayan hastalarıyla yaptığı terapilerden yola çıkarak ölüm korkusunun insan hayatını nasıl yönlendirdiğini, insanın bu korkuyla nasıl başa çıkabileceğini anlatır.

Ölüm korkusu, insanın en eski korkusudur. İnsan, ilk olarak ölen insandan korkar. Bu korku ölen kişinin cesedinden korkmak olarak kendini gösterir. Bunun için insanlar, ölülerini yerleşim yerlerinin dışına yaptıkları mezarlıklara gömerler.

“Evrensel olarak ve sürekli uygulanan çıkış yolu, ölüyü dışlama – ölünün ‘varlığını sona erdirmeye’ – yoluyla yaşam ve ölümü birbirinden uzay bağlamında ayırmak olmuştur. Baudrillard’a göre mezarlıklar ilk gettolardır; gettoların ilk örnekleridir, daha sonra ortaya çıkacak bütün gettolar için bir modeldir. Birbirinden farklı biçimde düzenlense de, bütün ölüm törenleri birer dışlama hareketidir. Ölünün anormal ve tehlikeli olduğunu, kendisinden uzak durulması gerektiğini açığa vurur. Ölüyü normal, zararsız, aralarına girilebilecek kişilerin arasından kovar. Ama yaptıkları bunlarla kalmaz. Bulaşıcı hastalığı olan ya da yanlış tedaviye uğramış kişilere uyguladıkları yöntemin aynısını ölüye de uygulayarak, ölüyü, uzakta tutuldukları sürece güçlerini kaybeden tehditler arasına sokarlar.” (Bauman, 2000: 39)

Mezar kelimesini karşılamak için Türkçede bugün hala kullanılan kör ve gör kelimeleri bulunmaktadır. Gömmek yerine ölen kişiyi körlemek biçiminde bu kelime kullanılmaktadır. Bu kelimelerin yanında mezar anlamında kereksür, ke’ür, keğür, ükeğür, kurgan, oba, suburgan, nüken, türbi, türbe ve ongon kelimeleri kullanılmıştır. (Roux, 1994: 230)

Türk kültüründe mezar ve mezarlık önemli bir yere sahiptir. Mezarlıkların bulunduğu yerler yaşam alanlarına göre daha fazla ağaçlandırılan alanlardır. Ağaç yeniden doğuşun, hayatın simgesi olduğu için mezar başında ağaç bulunması önemlidir. Ağaç dikilmemişse bile ağacı hatırlatacak biçimde bir simge ya da kurumuş da olsa bir ağaç parçasının mezar başında bulunması önemlidir. (Roux, 1994: 232) İslamiyet’in kabulü ile bu durum değişmemiştir. İslamiyet’in doğum yeri olan Arabistan’da mezar Müslüman Türk coğrafyalarda sahip olduğu gibi bir yere sahip değildir. Türkiye’de mezarlıklar ağaçlandırılır, belirli günlerde mezar ziyaretleri yapılması geleneği bulunmaktadır. Müslüman mezarı kaybolur, inaniş olmasına karşın mezarlar kimlere ait olduklarını uzun yıllar gösterecek biçimde yapılmaktadır. Türkçenin ilk yazılı metinlerinin mezar taşları olması da bu bakımdan dikkate değerdir.

Lois-Vincent Thomas, ölümün biyolojik, toplumsal ve spirütüel ölüm olarak üçe ayrılabilirliğini ifade eder.

“Böylece tam anlamıyla insanî bir perspektif uyarınca, aşağıdaki ölüm türlerinden bahsetme noktasına gelinir: Fiziksel ölüm veya homojenlik içine ve vücut mekânizmasını etkileyen entropi içine düşüş; uzun bir tanamorfozun (soğukluk, katılık ve deride lekeler, çürüme, mineralleşmenin son aşaması) merkezi olan ceset haline getiren biyolojik ölüm; otizmi içinde kapalı kalan ‘deli’nin ölümü, psişik ölüm; hapsetme veya psikiyatri kliniğine kapama, emekliye ayırma (defunctus), kimsesizler yurduna ve ölüm yurduna terk etme şeklinde kendini gösteren toplumsal ölüm; son olarak bunlara, Hıristiyan halk dosa’sına göre büyük günah içinde olan ruhun ölümü, yani spirütüel ölüm eklenebilir. Veya tercih edilirse insan canlısı açısından, ihtiyarlık bunaması içinde açık bilinç yitirilir veya uzun süreli koma içinde çok kısa (her zaman zorunlu olarak böyle değil) bir bilinç yitimi olur; yaşlılık içinde veya beynin durması durumunda çok kısa yaşamdan uzak kalınır; sürgün veya ölüm cezası ile toplumdan uzak kalınır” (Thomas, 1991: 9)

Ölüm, temelde doğal ölüm ve doğal olmayan ölüm biçiminde ikiye ayrılabilir. Jacques Ruffié ölümü doğal ölüm ve kaza sonucu ölüm olmak üzere ikiye ayırmaktadır.

“Tüm çokhücrelilerde olduğu gibi insanda da ölüm, yaşlanma ya da kaza sonucunda olabilir. Kaza sonucu ölüm, genetik kalıtımızda programlanmamış olan ölümdür: yaralanma, salgın hastalık, kanser vb. Bu, kaçınılabilir olan ölümdür. Bunun tersine, yaşlanarak ölmenin önüne geçilemez.” (Ruffié, 1999: 297)

Doğal ölüm, insanın kendinden kaynaklanan, daha çok bedeninden kaynaklanan nedenlerden dolayı ölmesidir. Vücut, dolayısıyla organlar yaşanılan yıllar içinde yaşlanmaya ve işlevlerini yerine getirmemeye başlar. Doğal olmayan ölüm, insana dışarıdan gelen etkilerle gerçekleşen ölümdür. Doğal olmayan ölüm, doğal afetlerle, kazalarla, savaşlarla, hayvan saldırılarıyla, cinayet ve idam cezalarıyla insanın karşısına çıkar. Doğal ölüm ve doğal olmayan ölüm ayrımında intihar ve hastalık olgusu karşımıza sorun olarak çıkmaktadır. İntihar, insanın kendi kendini öldürmesidir ve yaşanılan hiçbir toplumda doğal karşılanmaz. İnsanın kendini öldürme hakkının olup olmadığının tartışması çok eskiye dayanan bir tartışmadır. İnsanın yaşamayı ya da ölmeyi seçme hakkı olduğunu düşünenlerin yanında böyle bir hakkın söz konusu olmadığını düşünenler de bulunmaktadır.

“En uzak Antikçağ’dan bugüne dek, erkekler de, kadınlar da ölümü seçmiş ve bu seçime hiçbir zaman ilgisiz kalınmamıştır. Sınırlı koşullarda kahramanca bir eylem gibi alkışlanmış olsa da, intihar çoğu zaman toplumsal bir kınamanın konusu olmuştur. Çünkü intihar, hem bize hayat veren Tanrı’ya hem de üyelerinin refahını sağlayan topluma karşı bir hakaret olarak görülmüştür. Tanrı bağışını reddetmek, tanrısal

lütufların yönetimiyle ilgilenen dini sorumlularla toplumsal şöleni düzenleyen siyasi sorumluların hoş göremeyeceği iki suçtur.” (Minois, 2008: 12)

Nezahat Arkun, intihar kelimesinin Türkçeye Tanzimatla girdiğini ifade eder. “Ne Vankulu lüğatinde (1170), ne de Burhanı Katı’da (1287) bu sözcüğe rastlanmamaktadır. Batı dillerindeki romanlarda görülen ‘suicide’ sözcüğüne karşılık Tanzimat’ta Türkçeye çevrilen eserlerde ‘kendini katletme’nin yerine ‘intihar’ kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu sözcük Arapçada ‘kurban’ demek olan ‘nahr’dan meydana gelmiştir.” (Arkun, 1978: 25)

İntihar Batı toplumlarında uzun yıllar suç sayılmış, intihar eden kişinin mallarına el konulmuş ve cesedine cezalar verilmiştir. İntihar edenler, şehrin dışında mezarlıkların bile uzağına, ayrı parçalar halinde gömülürler. (Alvarez, 1999: 53, Minois, 2008: 47) Roma yasaları ise yalnızca nedensiz intihar edenleri cezalandırmakta kendisini öldürmek için nedeni olanlarla ilgili cezai işlem uygulamamaktadır. (Alvarez, 1999: 70) Zamanla intihar edenlere suçlu muamelesi yapılmaktan vazgeçilmiştir ancak intihar diğer ölümlere göre daha çok ilgi çekmeye devam etmiştir. İntihar, sosyolojik ve psikolojik çalışmalara konu olmuştur. Durkheim, intihar eden insanı yaşadığı toplumla ilişkilerine göre ele alır. İntihar onun eserinde toplumsal bir olaydır. Freud ise insanın yaşama ve ölme içgüdülerinin etkisiyle yaşamayı ya da ölmeyi seçtiğini ileri sürer. (Alvarez, 1999:113) “Freud’a göre, açıkça söylemek gerekirse, bu belirsizlik toplumdan önce gelir: Toplum işe başlamadan önce belirsizlik egemendir. İnsanlarda; öğrenme yetisi ve gereksinimin yaşamın doğal araçlarının hemen hemen bütünüyle yerini aldığı bu eşsiz türde, Freud yalnızca iki içgüdü bulmuştur: yaşam ve ölüm içgüdü.” (Bauman 2000: 33) İnsanın kendini öldürme isteği bugün psikolojinin alanı olsa da Eski Yunan’dan günümüze kadar filozoflar da bu konuyla ilgili düşüncelerini dile getirirler. Pitagorcular intiharı reddederken Aristo intiharın devlete karşı yapılan bir saldırı olduğunu, Epikürcüler ise ölüme aldırış edilmemesi gerektiğini ve Stoacılar doğaya uygun yaşamının mümkün olmadığı durumlarda ölümün seçilebileceğini ifade ederler. (Alvarez, 1999: 67) Alvarez, Eski ve Yeni Ahit’te intiharla ilgili doğrudan bir yasaklama olmadığını, din adamlarının sonraki yıllarda intiharı günah saydıklarını ifade eder. (Alvarez, 1999: 59) İslamiyet’te ise intihar Tanrı’nın verdiği canın yine onun tarafından alınması gerektiği düşüncesiyle günah olarak değerlendirilir.

Doğal olmayan ölümlerden biri olarak algılanan hastalık sonucu ölüm, tıbbın ilerlemesiyle giderek insana dışarıdan yapılan bir saldırı niteliği kazanır. Bugün insanların ölmesine neden olan pek çok hastalık, başka canlılardan ya da insanlardan hastaya bulaşan bir mikrop ya da virüs sonucu ortaya çıkmaktadır. Hasta, hastalık ve hekimlerin arasında mücadele alanına dönmektedir. Hasta doğal yollardan hayatta tutulamadığında makinelerin yardımıyla yaşamı sürdürülmektedir. Makinelere bağlı olmadığı zaman nefes alamayacağı için yaşayamayacak pek çok kişi makineler sayesinde, yine onlar tarafından belirlenen yaşam belirtileri gösterdikleri için hayatta tutulmaktadır.

Zamanla ölüm sürecinin uzamasından, tıbbın ilerlemesinden dolayı hangi fonksiyonların durması ile ölüm anının belirlenmesi ve ölüm sürecinin giderek doğallıktan uzaklaşması, düşünce dünyasında kendilerine yer bulmuş ve tartışma konusu olmuştur.

“Yirminci yüzyılda insanlar, artık evlerinde ailenin yanında değil, hastanelerde yalnız başlarına ölmektedirler. İstatistikler, evden çok hastanede öldüğünü, insan ömrünün ortalamasının yükseldiğini ve yaşlıların hastaneye ölmek için gittiklerini göstermektedir.”² Bu görüş yalnızca ölüm ve yaşam ile ilgili makalelerde karşımıza çıkmaz. Bu yazıdan neredeyse yarım asır önce Tanpınar, Huzur’da anlatıcıya aşağıdaki cümleleri kurdurmuştur.

“Doktor çağırmak adetti. Hastalar iyileşsin, iyileşmesin doktor çağrılmıydı. Ne hayat, ne de ölüm adını verdiğimiz kardeşi doktorsuz olmazdı. Hele ölüm... Yaşadığımız dünyada başında doktor olmadan ölmek adeta ayıptı. Bu ancak muharebe meydanlarında, insanlar toptan, binlerce on binlerce öldükleri zaman olabilirdi. Çünkü ölüm aslında pahalı bir şeydi. Fakat bazen ucuzlar, herkesin olurdu.

O zaman ne doktora, ne eczacıya, ne ilaca, ne de herhangi bir şefkate ihtiyaç olmadan insanlar birbirlerine sokularak, birbirlerini kucaklayarak, birbirlerinin içine geçerek, birbirleriyle en hususi taraflarını paylaşarak ölürlerdi. Fakat evinde, yatağında kendine mahsus ölümle ölmek, bu muayyen kaideleri olan bir şeydi. Hafız, papaz, doktor, Kur’an sesi, eczacı havanı, gözyaşı takdis edilmiş su, çan sesi... Ancak bunlarla ölüm tamamlanabilirdi. Bu insan kafasının tabiatın nizamına eklediği bir şeydi. İnsanların arasında bu iş böyle olurdu. Vakıa tabiat bundan habersizdi. Bu ilavenin varlığını bile bilmezdi. Tabiatın ölümü başka idi. O kozmik zamanı kendi içinde duymak, onun dağıtıcı pervanesi uzviyetinde ve ruhunda döndükçe, evvela hatıraları ve hafızayı, sonra duyuları ve duyuları perde perde kaybetmek, sonsuz boşlukta bu pervanenin hızına göre birbirinden uzaklaşan bir yığın zerreye dağılma, işte tabiattaki ölüm.” (Tanpınar, 2002: 343-344)

² Sibel İnceoğlu, (1999). *Ölme Hakkı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bu görüşe destek verenlere göre ölüm zamanla doğallığını yitirmiştir. Yirminci yüzyılda her kişi doğal olmayan yollarla kendi ölümüyle karşılaşmaktadır. İnsanın daha fazla yaşama isteğinin bir sonucu olarak “ölüm zamanı” tıbbın yardımıyla ertelenebilmektedir. Tıbbın bu ertelemeye sağladığı destek başka tartışma konularını da beraberinde getirmiştir. Beyin ölümü, bitkisel yaşam ve koma hali gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. İnsanın hangi organının işlevlerinden hangisini yerine getiremediğinde ölümün gerçekleştiği, cihazlara bağlı olarak yaşamın sürdürülmesinin yaşamak olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği tartışılmaktadır. Yaşamını kendi sürdürmek istediğinden daha kötü biçimde sürdürmek zorunda olan kişinin, ötenazi hakkı olup olmadığı da bunlardan biridir. Antik çağdan bu yana insanın kendi isteğiyle yaşamını sonlandırma hakkı tartışılmaktadır. Tıbbın konularından biri olan ötenazi, aynı zamanda hukukun ve felsefenin de konusu olmuştur. Hastanın yaşamının pek çok cihaza ve ilaca bağlı olarak sürdürülmesinin, hastanın yaşamını bu biçimde sürdürmek istememesinin getirdikleri hem doktorların, hem de hukukçuların bu konu üzerinde derin bir biçimde düşünmelerine neden olmuştur. Hipokrat yemini ederek her koşulda yaşamın sürdürülmesini amaç edinen doktorlar, hastanın isteği doğrultusunda yaşam destek ünitelerinin durdurulmasının doğruluğu-yanlılığı konusunda antik çağdan bugüne değin süren bir tartışmanın içine düşerler. Bu tartışma çok yönlüdür. Bu tartışmaya hastanın, hasta yakınlarının, doktorların, uygulamaya izin verecek devlet yetkililerinin, hukukçuların, yöneticilerin ve bu duruma tanıklık eden insanların değişik bakış açılarıyla bakmaları, tartışmanın sürmesine neden olmaktadır. İsviçre’de ötenazi klinikleri bulunmakta ve buralarda insanlar ölme hakkını kullanmaktadır. Son olarak Craig Ewert adlı ALS hastası İngiliz bir profesörün ötenazi anının televizyonda yayımlanması tartışmanın yeniden alevlenmesine neden olmuştur. Hollanda, Belçika ve İsviçre’de olduğu gibi hastaya ötenazi hakkı verilen ülkelerde süren bu tartışma diğer ülkelerde de sürecektir. Tartışmalar akademik alanda da kendisine yer bulmuş ve ötenazi hakkı ile ilgili olarak doktora tezi yapılmış bu doktora tezi daha sonra kitap olarak yayımlanmıştır.³ Ötenazi uygulayan bir doktor olan Roy Van Delden’in yaşadıklarını anlatan “*Giftmenger Tegen Will En Dank, Bir Ötenazi Doktorunun Anıları*” adlı bir kitap 2007 yılının Mayıs ayında yayımlanmıştır.⁴ Bu kitap henüz Türkçeye çevrilmemiştir.

³ Sibel İnceoğlu, (1999). *Ölme Hakkı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

⁴ <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=64328> (23.11.2011)

İnsan varlığını sonsuza kadar sürdürmek, ölümsüz olmak ister. Bunu gerçekleştirebilmek için çareler arar. “İnsanın ölümsüzlük hakkındaki bütün planları hayatta kalma tutkusuna ilişkin bir şey taşır. İnsan yalnızca her zaman var olmak istemekle kalmaz, aynı zamanda diğerleri artık yokken de var olmak ister. Başka herkesten daha uzun yaşamak ve bunu da bilmek ister; kendisi artık orada yokken bile adının süreceğini bilmek ister.” (Canetti, 2006: 230) Hayati Hökelekli, insandaki ölümsüzlük arzusunu beşe ayırmıştır. Bunlar maddî ölümsüzlük, biyolojik ölümsüzlük, sosyal ölümsüzlük, ruhî ölümsüzlük ve ferdî-şahsî ölümsüzlüktür. Maddî ölümsüzlük görüşüne göre madde ölümsüzdür ve insan maddi özü bakımından ölümsüz olabilir. Biyolojik ölümsüzlük arzusu, insanın anne-baba olmasına neden olur. Sosyal ölümsüzlük arzusu, insanların ölümlerinden sonra başkalarına faydalı olacak eserler bırakmasını sağlar. Ruhî ölümsüzlük, ruhun ölümsüz olduğu inancına dayanır. Burada ruhun beden ölümünden sonra varlığını sonsuza kadar sürdüreceğine inananların yanında, ruhun başka bedenlere geçeceğine (tenasüh) ya da belli bir olgunluğa erişinceye kadar başka bedenlerde dünyaya yeniden geleceğine (reenkarnasyon, ruh göçü) inananlar bulunmaktadır. Ferdî- şahsî ölümsüzlük ise bir başka dünyada ruh ve beden bütünlüğü halinde dirilme inancına dayanmaktadır. (Hökelekli, 2008: 55-56-57)

İnsanın ölümsüz olma isteği, eser yaratmak istemesine, kendisi öldükten sonra adını yaşatacak, kendisinden söz ettirecek şeyler bırakmak istemesine neden olur. İnsanın dünyada var olduğunu göstermek istemesi onun kendisini anlatabileceği bütün sanat dallarında kendisini ölümsüzlüğe ulaştıracak kalıcı eserler bırakmak istemesine neden olur. Bu istek resim, heykel, mimari, müzik, edebiyat gibi sanat dallarının ilerlemesine neden olduğu gibi bilimin ilerlemesinde de itici güç olmuştur. Her sanatçı kendisinden önce gelen sanatçılardan bir adım öteye geçmek onlardan daha farklı bir eser ortaya koyarak kendisine, ölümsüz insanlar arasında bir yer bulmak için uğraşır.

Evrensel ve estetik bir izlek olan ölümün romanda ele alınma biçiminin ortaya konması, bu izleği işleyen romancılarda ortak bir sanatsal, kültürel, toplumsal, felsefi, dini tutumun olup olmadığının belirlenmesi, edebiyatın yaşamın aynası olduğu görüşünden yola çıkılarak yaşam ve edebiyat arasında ölüm izleği bakımından bir koşutluk kurulmasına yardımcı olacaktır.

Felsefe bir sorgulama sürecidir. Sorgulanan şey bütün bir yaşamdır. Stoacı etkiler altındaki Montaigne, “Felsefe yapmak ölmeyi öğrenmektir” der. Türk edebiyatı

bir yönüyle Türkçedeki felsefe demektir. Edebiyatta ölüm, romanda ölüm ve diğer başlıklar altında yapılacak incelemeler, insanın bu dünyadaki yeri ve önemine ilişkin yeni görüşlerin ortaya çıkmasına yol açar. Bu da yaşamın daha zengin içerikli olmasını sağlar. İnsanların yaşamdan aldıkları doyum ve yaşam kaliteleri de kendilerine ve yaşama ilişkin farkındalık düzeyleri ile doğrudan ilgilidir. Belki de ölüm en büyük eğitmendir. Okur, yazar ve eleştirmen bu eğitmenden ders alır. Dolayısıyla romanlar aracılığıyla ölüm üzerine yapılacak olan bu çalışmanın da bir yanıyla edebiyat sanatı ve araştırmacılığının, bir yanıyla da yaşamın düzenlenmesine ve yenilenmesine yardım etmesi umulmaktadır.

Durkheim'in *İntihar* adlı çalışması üç kitaptan oluşmaktadır. Birinci kitap toplum dışı etkenlere ayrılmıştır ve bu etkenler dört bölümde açıklanmıştır. İkinci kitapta toplumsal nedenler ve toplumsal örnekler altı bölümde incelenir. Üçüncü kitapta genel bir toplumsal olgu olarak intihar üç bölümde ele alınır. Durkheim İntiharı üçe ayırır: Bencil İntihar, Elcil İntihar ve Kuralsızlık İntiharı. Bencil intihar bireyin toplumla bütünleşememesi durumunda ortaya çıkan intihardır. Elcil intihar ise birey toplumla aşırı bütünleştiği durumlarda ortaya çıkan intihardır. Burada bireyin yaşamı toplumsal kurallarla katı bir biçimde belirlenmiştir. Kuralsızlık intiharı birey davranışlarında uyulacak ölçülerin bulunmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Vehbi Başer, Durkheim'in çalışmasının sosyoloji alanında yapılmış ilk çalışma olduğunu belirtir. "Her ne kadar daha önce etnograflar, antropologlar ve kısmen de kültür tarihçileri eliyle sosyal bilim incelemelerine konu edilmişse de, sosyolojide ölümü ilk defa ayrı bir çalışma konusu yapan Durkheim olmuştur." (Başer, 1999: 76)

Zygmunt Bauman'ın *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri* adlı kitabı beş bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölümünde, genel olarak (varoluşsal açıdan da denebilir) ölümlülüğün toplumsal yapılanma süreci ve kültürel gündem ortamındaki bu evrensel ve kalıcı rolü ele alınmıştır. Öte yandan son iki bölüm, ölümlülüğün bu evrensel rolüyle uğraşmanın somut yollarının zaman içinde değiştiği ve kültüre özgü olduğu gerçeğine ayrılmıştır. Bu, bir bütün olarak toplum için çok uzaklara ulaşan sonuçları- büyük ölçüde tüm karakterini belirleyen, aynı zamanda ölüm ve ölme olgularıyla görünürde bağlı olmayan ya da yalnızca dolaylı yoldan bağlı olan sonuçları- bulunduğu gösterilecek olan bir durumdur. (Bauman, 1999: 21)

Alvarez'in *İntihar Kan Dökücü Tanrı* kitabında beş bölüm bulunmaktadır. Birinci bölümde yazarın arkadaşı Sylvia Plath'in intihar yolculuğu anlatılmıştır. İkinci bölümde ilk çağlardan bugüne değin intihar konu edilmiştir. Üçüncü bölümde intiharla ilgili yanlışlar, kuramlar ve duygular anlatılmıştır. Dördüncü bölümde Dante'den başlayarak kronolojik bir sıra ile intiharın batı edebiyatındaki yansımalarına yer verilmiştir. Beşinci bölüm sonuç bölümüdür ve bu bölümde yazar başarısız intihar girişimini anlatır.

Allan Kellehear, *Ölümün Toplumsal Tarihi* adlı çalışmasında ilk insandan günümüze insanın ölümü algılamasındaki değişikliklere yer vermiştir. Kellehear bu çalışmada avcı toplayıcı olan insanın ölümü bir yolculuk olarak algıladığını onun ölüme hazırlanmaya vaktinin olmadığını, yerleşik hayata geçen insanın ölüme hazırlanmaya vakti olduğunu yerleşik hayatın gelişimiyle birlikte iyi ölüm ve kötü ölüm ayrımının ortaya çıktığını belirtir. Kellehear'a göre iyi ölüm kişinin ölümünün yaklaştığını bilerek ona göre hazırlanmasını çevresindekilerle vedalaşmasını, cenaze töreniyle ilgilenmesini de kapsayan bir ölümdür. Günümüz insanı için iyi ve kötü ölümün yanında utanç verici ölüm de kendisine yer bulur. Kellehear'a göre insan, ölüme ilgili dört zorlukla karşılaşır. Bu zorluklar özellikle ilk insanlar için ölümü öngörme zorluğu, ölüme hazırlanma zorluğu, ölümü ehlileştirme zorluğu ve ölümü zamanlama zorluğudur. Kellehear, insanın çevresindeki olaylara egemen oldukça ölümü de kontrol altına almaya ve yönetmeye çalıştığını belirtir. Kellehear, eserinde Kubler-Ross'un beş evreden oluşan ölüm sürecine altıncı olarak sorumluluk evresinin eklemektedir.

Mahmut Kaya, *Felsefe ve Ölüm Ötesi* adlı çalışmasında İbn Sînâ, Gazzâli, İbn Rüşd ve Fahreddin Razi'nin ölümle ilgili olarak kaleme aldıkları metinlerini toplamıştır. Eserde Arapça metinlerin yanında günümüz Türkçesine çevirileri birlikte verilmiştir. İbn Sina ölümden sonra nefsin ya bahtsız ya da mutlu olacağını belirtir. (Kaya, 2011: 38) Gazzali'ye göre ölümün anlamı da hayatın sona ermesiyle yani yaratıcının yarattığından el çekmesiyle birlikte beden yok olmasından ibarettir. Ahiretin anlamı ise yüce Allah'ın yok olan bedeni tekrar var ederek yok olan hayatı ona iade etmesidir. (Kaya, 75) İbn Rüşd'e göre insanlara ahireti cismani tasvirlerle anlatmak ruhani tasvirlerle anlatmaktan daha üstündür. (Kaya, 88) Fahreddin Razi'ye göre ölüm sonrasında nefsin varlığı sürmemiş olsaydı, dünya sevgisini eleştirmenin ve ahreti talep etmenin güzelliğini telkin konusundaki peygamber ve filozofların tavrı yanlış ve

tutarsız; dünyaya talip olan fâsık ve kâfirlerin tutumu ise doğru olmuş olurdu. Razi bunun yanlışlığının kesin olarak bilindiğine göre, beden ölümünden sonra nefsin baki olduğunun kesinlik kazandığını düşünmektedir. (Kaya, 113)

Kaan H. Ökten, *Ölüm Kitabı* adlı çalışmasında ölüm düşüncesi ile ilgili temel metinleri bir araya getirmiştir. *Şabaka Taşı*'ndan başlayarak ölümle ilgili kaleme alınan metinler kronolojik olarak sıralanmıştır. Metinler Eski Mısır ve Mezopotamya, Kutsal Kitaplar, Eskiçağ Yunan, Stoa ve Eskiçağ Roma, Ortaçağ, Ortaçağ ve Sonrası başlıkları altında altı bölümde toplanmıştır.

Kaan H. Ökten'in *Muallâkta Var Olmak* adlı çalışmasının ilk bölümü Ölüme ve Zamana Dair'de ölümle ilgili üç makalesi bulunmaktadır. Bu makalelerin ilkinde Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'daki ölüm çözümlemesi incelenmiş, ikincisinde *Gün Ağarmasa* romanından yola çıkılarak ölüme ve ölmeye dair tespitlerde bulunmuş ve son makalesinde Platon, Aristoteles, Augustinus, Kant, Hegel, Husserl ve Heidegger'in zaman algıları çözümlenmiştir.

Lois-Vincent Thomas'ın *Ölüm* adlı çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde ölüm kolektif ve bireysel ölüm olarak ele alınır. İkinci bölümde ölmekte olanın yaşadıkları, günümüzde daha çok hangi yaşlarda ve hangi sebeplerle ölümlerin gerçekleştiği ve hâkim olunmaya çalışılan ölüm hakkında bilgi verilir. Üçüncü bölüm ise ölüm sonrasına ayrılmıştır. Burada ölüm sonrası gerçekleştirilen törenler ve ölümden sonra hayat düşüncesine yer verilir.

Jean-Paul Roux'un *Altay Türklerinde Ölüm* çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yaşama arzusu, ölümün nedenleri ve ölüm mekanizmasına karşı duyulan korku ele alınır. İkinci bölümde ruh, ölümden sonra yaşam, ölümlere tapma ve atalara tapınma adetleri ile ilgili bilgi verilir. Üçüncü bölümde ise cenaze törenleri anlatılmaktadır.

Jean-Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* adlı çalışmasının altıncı bölümünü ölüm konusuna ayırmıştır. Bu bölümde ölüm, ölümden sonraki yazgı, cenaze törenleri, mezarlar ve anma törenleri ile ilgili bilgi verilmiştir.

Editörlüğünü Jeff Malpas ve Robert C. Solomon'un yaptığı *Ölüm ve Felsefe*, editörlerin de içinde bulunduğu on iki yazar tarafından kaleme alınmış on dört bildiri

içermektedir. Kitabın önsözünde bu derlemenin bir konferans sonucu olduğu belirtilmiştir.

Sibel Inceoğlu'nun *Ölme Hakkı* adlı çalışması iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde ölüm hakkına ilişkin etik ve hukuki tartışma yapılmış, burada yaşamın kutsallığı tezinin dini ve laik temelleri üzerinde durulmuş ve yaşamın niteliği tezi bu görüşler çerçevesinde ortaya konulmuştur. Yaşamın niteliği tezine anayasal koruma da ABD örneğinde incelenmiştir. İkinci bölümde ötenazinin ayrımı yapılmış ve ötenazi aktif ötenazi-pasif ötenazi, istemli ötenazi-istemli ötenazi ve ötenazinin kötüye kullanımı başlıklarında incelenmiştir.

Müslüm Yücel'in *Edebiyatta Ölüm ve İntihar* adlı kitabı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde felsefe ve ölüm ilişkisi; ikinci bölümde, din ve ölüm ilişkisi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise edebiyatta ölüm ve intihar konuları üzerinde durulmuştur.

Nezahat Arkun'un *İntihar'ın Psikodinamikleri* adlı çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde intiharla ilgili genel bilgi verilmiştir. 1927-1946 ve 1950-1960 yılları arasında İstanbul'da yaşanan intihar olaylarının istatistik incelemesi, üçüncü bölümde intiharların psikolojik açıklaması yapılmıştır. Dördüncü bölümde Psikolojik açıklama intihar olaylarına uygulama yapılmıştır.

Sedat Veyis Örnek'in *Anadolu Folklorunda Ölüm* adlı çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm ölüm öncesine, ikinci bölüm ölüm sırasına ve üçüncü bölüm ölüm sonrasına ayrılmıştır.

Edward Tryjarski'nin *Türkler ve Ölüm* adlı çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Tryjarski eserinde ölüm fenomeni, ölüyü taşıma, gömme, defin sonrası ve mezarlıklar konularını ayrı bölümler halinde ele alır.

Elisabeth Kübler-Ross'un *Ölüm ve Ölmek Üzerine* adlı çalışması on iki bölümden oluşmaktadır. Kübler-Ross, bu çalışmada insanın ölümü kabullenme aşamalarını ayrı bölümler halinde inceler. Ona göre insan öleceğini öğrendikten sonra ilk olarak bu durumu inkâr eder ve yalnızlaşır. İkinci aşamada insan bu durum karşısında öfkelenir. Pazarlık yapmak ise üçüncü aşama belirtisidir. Dördüncü aşamaya geldiğinde ise insan depresyona girer ve beşinci aşamada ölümü kabullenir.

Hasan Ali Kasır'ın *Ölüm Şiirleri* adlı çalışması Ahmed Yesevi'den başlayarak ölümle ilgili yazılmış şiirlerin seçkisidir.

Faruk Karaca tarafından *Psikolojik Açıdan Ölüm ve Dinî İnanç İlişkisi* adlı doktora tezi daha sonra *Ölüm Psikolojisi* adı ile kitap olarak yayımlanmıştır. Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ölüm kavramı, toplumlara ve dinlere göre ölüm anlayışı ile ilgili bilgi verilmiş, ölüm kavramı ve ilişkili olduğu diğer kavramlar tek tek ele alınmış, gelişim dönemlerine göre insanda ölüm kavramı açıklanmıştır. İkinci bölüm yapılan anket çalışmasına ayrılmıştır. Burada katılımcılara sorular yöneltilmiş, katılımcıların verdikleri yanıtlara göre ölüm, ölüm düşüncesi, ölümün anlamı ölümle ilgili tutumlarla ilgili olarak ulaşılan bulgulara yer verilmiş ve bu bulgular değerlendirilmiştir.

Georges Minois tarafından yapılan *İntiharın Tarihi* adlı çalışmada Batı toplumlarında Ortaçağ, Rönesans ve Aydınlanma çağında intihar girişimleri, intihara bakış açısı, yapılmış çalışmalar ve intihar edenlere uygulanan cezalar aktarılmıştır. İntiharın bir dönem "İngiliz hastalığı" olarak tanımlanması ve ulaşılan verilerle bu tanımlamanın yanlışlığına değinilmiştir.

Önsözünü İlber Ortaylı'nın yazdığı *Osmanlılar ve Ölüm* adlı kitapta bilim adamlarının makaleleri dört bölümde toplanmıştır. Birinci bölüm Evveliyat ve İzler başlığını taşımaktadır. Tasavvuf öğretisiyle ilgili olan ikinci bölüm başlığı Derviş ve Ölüm'dür. Üçüncü bölüm ise padişah ölümlerine ayrılmıştır ve Padişah ve Ölüm başlığını taşımaktadır. Dördüncü bölüm Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi arasındaki benzerlikler ve farklılıkların anlatıldığı bölümdür ve Osmanlı Mirası, Cumhuriyetin Getirdiği Yenilikler başlığı altında verilir.

Mesut Tekşan'ın *Tanzimat Romanında İntihar Olaylarının Psikolojik ve Sosyal-Psikolojik Sebepleri* adlı yüksek lisans tezinin giriş bölümünde intihar olaylarının psikolojik ve sosyolojik sebeplerine değinilmiştir. Batı edebiyatında ve Türk edebiyatında intihar ile ilgili bölümlerden sonra Tanzimat romanında intihar olaylarına, sonuçlanmamış intihar teşebbüslerine ve intihar etme biçimlerine yer verilmiştir. Bu incelemede incelenen romanlardaki intihar sebeplerine göre sınıflandırılmıştır.

Şevket Servet Koçer'in hazırladığı *Necip Fazıl'da Ölüm ve Ölümsüzlük* adlı yüksek lisans tezi daha sonra aynı adla kitap olarak yayımlanmıştır. Çalışma dört

bölümden oluşmaktadır. Necip Fazıl'ın hayatı, eserleri ve eserleri ile ilgili yapılmış çalışmalar birinci bölümde ele alınmıştır. İkinci bölümde ölüm kavramı, kavram olarak, felsefede ölüm ve ölümsüzlük, tasavvuf düşüncesinde ölüm, Kur'an-ı Kerim'de ölüm ve ölümsüzlük ve ölüm düşünceleri alt başlığı altında açıklanmıştır. Üçüncü bölümde Necip Fazıl'ın şiirleri barındırdıkları ölüm kavramı çevresinde sınıflandırılmıştır ve değerlendirme ve sonuç bölümünde ise ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

Kemal Erol'un *Abdülhak Hamid Tarhan'ın Şiirlerinde Ölüm Teması* adlı yüksek lisans tezi Hamid'de Ölümün Metafizik Yorumu ve İsyân ve Yakarış adlı iki bölümden oluşmaktadır. Abdülhak Hamid'in şiirlerinde ölüm temasının yansımaları şiirlerden yapılan alıntılarla birlikte verilmiştir. Kemal Erol, *Modern Türk Şiirinde Aşk, Ölüm ve İntihar* adlı çalışmasında da aşk, ölüm ve intihar konularını birer bölümde incelemiştir.

Salim Çonoğlu, *Türk Şiirinde Ölüm 1920-1950* adlı çalışması, yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde ölüm, ideoloji merkeze alınarak incelenmiş, ikinci bölümde din, mistik ve metafizik tasavvurlar odağında ele alınmış, üçüncü bölümde hayatın içindeki ölüm işlenmiştir. Kaçış, korku ve teslimiyet duyguları beşinci bölümde ele alınırken altıncı bölümde ölüm ve aşk birlikte değerlendirilmiştir. Yedinci bölümde ölme isteği ve intihar merkezinde çözümlene yapılmıştır.

Sebahattin Aslan tarafından hazırlanan *Genel Hatlarıyla Türk Romanında İntihar* adlı yüksek lisans tezi Dönemlere Göre Romanımızda İntihar, Vakalarında İntiharın Yoğun İşlendiği Romanlar ve Romanlarda İntiharlara Nedensel Yaklaşım bölümlerinden oluşmaktadır.

Nurullah Ulutaş'ın *Türk Romanında İntihar (1872-1960)* adlı doktora tezi giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde intiharla ilgili genel bilgi verilmiştir. Birinci bölümde edebiyat-intihar ilişkisi ele alınmıştır. İkinci bölümde incelenen romanlar ekseninde çözümlene yapılmıştır.

Editörlüğünü Emine Gürsoy Naskali'nin yaptığı *Ağıt Kitabı* araştırmacıların incelemelerinin bulunduğu bir makale derlemesidir.

Türk Edebiyatının ürünleri üzerine Türkiye'de yapılan bu çalışmaların yanında Türkiye'de başka dillerde yazan yazar, şair ve ressamın ölüm temasını işlemelerine yönelik yapılmış çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalardan ulaşılabilenler

şunlardır: *Elias Canetti'nin Yapıtlarında Ölüm, Plastik Sanatlarda Ölüm Teması ve Ölüm Kavramının Görsel İmgeye Dönüşüm Süreçleri ve Uygulamaları.*

ÖLÜM VE FELSEFE İLİŞKİSİ

İnsan düşünen ve düşündüklerini dile getirme gereksinimi duyan bir varlıktır. Felsefe insanın düşünme ve düşündüklerini dile getirme gereksiniminin bir ürünüdür. Felsefenin ne olduğu ve neyle ilgilendiği ile ilgili farklı tanımlar yapılmıştır. Ancak ortak bir felsefe tanımından söz edilemez.

“...felsefenin konusu ‘nihai ve en yüksek şeyler’, genel olarak varlık, bir bütün olarak evrenin kendisini ya da insanın eylemlerini, yaşamını ve yazgısını en temelli bir biçimde etkileyen şeylerdir. Varlığı bir yönüyle ya da belli bir bakımdan ele alan bilimlerden farklı olarak, felsefe, varlığı bir bütün olarak ele aldığı, varlığı varlık olmak bakımından incelediği, olanı betimleyen bilimlerden farklı olarak olması gerekene yöneldiği için, konularına uygun düşen yöntem ya da yöntemleri kullanır. Buna göre, felsefenin konuları arasında yer alan şeyler, duyuların ya da duyuşsal kavrayışın çok ötesinde kaldığı için, felsefe duyuları kullanmaktan özenle kaçınır.”(Cevizci, 2002: 399)

Felsefenin konularını bu biçimde sıralayan Cevizci, felsefeyi şu cümlelerle tanımlar.

“... felsefe insanın yaşamını, değerlerini ve amaçlarını sorgulayan, bu alanda insan yaşamının ve eylemlerinin kendilerine dayanacağı genel ilişkilerin bilgisidir.” (Cevizci, 400)

Malpas ve Solomon felsefenin insan olmanın ne olduğu sorusuyla ilgilenen bir soruşturma biçimi olduğunu, ölümün de insan olmanın ne olduğuyla ilgili bir kavram olduğunu ifade ederler.

“Felsefe, başlıca ilgisi insan olmanın ne olduğu sorusuyla, insan varoluşunun doğası ve anlamlılığıyla ilgilenen bir soruşturma biçimidir. Kuşkusuz, ölüm ya da ölüm kavramı çevresinde toplanan deneyim ve duygular –sözgelimi kayıp ve keder, korku ve önsezi, kimi zamansa rahatlama ve şükretme deneyimleri- aslında insan yaşamı sürmenin ne olduğu ve insan olmanın ne anlama geldiği ile ilgili görünür.” (Malpas, Solomon, 2006: 16)

Ölüm, ilk insandan bugüne insanoğlunun üzerinde düşündüğü konulardan biridir. Antik Yunan düşünürleri ve onlardan sonra gelen düşünürler ölüme farklı açılardan bakarak ölüm korkusu ve ölüm korkusunun üstesinden gelmenin yollarıyla ilgili olarak düşüncelerini dile getirmişlerdir. Bütün felsefi okulların ölümle ilgili görüşleri temelde iki düşünceye indirgenebilir. Bunlardan birincisi ölümün önemsizliğini savunan görüşler ikincisi ise ölümün önemini vurgulayan görüşlerdir.

Antik Yunan'dan bugüne ölümle ilgili düşünen kişiler bir biçimde bu iki koldan birinde yürümüşler; ya ölümün ne kadar önemsiz olduğunu ya da insan yaşamında ölümün ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermeye çalışmışlardır.

Ölüm her zaman diğer yarısı ile birlikte düşünülmektedir. Madalyonun bir yüzünde ölüm diğer yüzünde yaşam vardır. Antik Çağ ve sonrasında düşünürler ölümle ilgili düşüncelerini sıralarken yaşamla ilgili düşüncelerine de yer verirler. Yaşam varlığın olduğu alan, ölüm ise varlıktan bahsedilemeyen alandır. Düşünürler yaşam ve ölümü düşünmekle kalmamış ölüm sonrası ile ilgili düşüncelerini dile getirmişlerdir. Ölüm sonrası daha sonra neredeyse tamamen dinin konusu olmuştur.

Antik Çağ Grek düşünürleri ölüme dini bir açıdan baktıkları gibi ölümü devlet ve üretime katkıda bulunmanın yok oluşuyla birlikte de değerlendirmişlerdir.

“Pitagoras, bütün felsefesini dini temeller üzerinde kurarak yaşamı ve ölümü açıklayan bir düşünürdür. Ölümden sonra ruhun yaşamaya devam ettiğini savunmaktadır. Pitagoras'a göre, dünyevi yaşam, Tanrılar tarafından verilen bir ceza biçimidir. Ona göre ilahi ölümsüzlüğe ulaşmak için, kişi, yaşamı boyunca matematik ve felsefe çalışarak kendisini arındırmalıdır; ruh, ancak bu şekilde cennetteki kaynağına ulaşarak özgürlüğüne kavuşacaktır. Bu nedenle, kişinin, Tanrı'yı memnun etmek yerine, intihar etmesi, Tanrı'nın isteklerine karşı bir ayaklanmadır.”⁵

Hristiyanlık'ta da dünya bir ceza çekme yeridir. İnsanlar günahlarıyla doğarlar, günahkârdırlar ve bu dünyada çile çekerek günahlarından arınırlar. İslamiyet bu noktada Hristiyanlık'tan ayrılır. İslamiyet'te her insan günahsız doğar, ancak dünyada günahla tanışır.

Platon bedeni ruhun hapisanesi olarak görür, ruh ölümle birlikte özgürleşir. Platon'un idealar âlemi ve gölgeler âlemi ile ilgili düşünceleri Müslüman düşünce sisteminde farklı bir biçimde yerini bulur. İslamiyet'te bu dünya gerçek dünyanın bir yansımasıdır, burası gerçek dünya değildir. Gerçek dünyaya ancak bu dünyadan geçtikten sonra ulaşılabilir.

“Ona göre ruh ölümsüzdür, ruhun çürümesi ya da yok olması mümkün değildir, Platon bunu ispatlamak için *Phaedo* ve *Phaedros* adlı eserlerinde birçok neden göstermektedir. Ona göre yaşam ölüme hazırlanıştır, o halde bilge insan bilgi edinerek kendisini hazırlamalıdır. Platon'a göre, ruh beden içinde hapsedilmiştir ve ölümle birlikte bu hapisaneden kurtulacak ve ilahiliğine kavuşacaktır. Platon, Pitagoras'ın insan yaşamının bir ceza olduğu görüşünü paylaşmamaktadır. Ona göre, yaşam bir provadır

⁵ İnceoğlu Sibel, a. g. e. s. 18.

ve insan bilgi edinerek ölümden sonraki yaşamına kendini hazırlamalıdır, ancak orada gerçek bilgiye ulaşacaktır. Eğer bir filozof dünyevi sorgulamanın zorluklarından kaçarak evrensel bilgiyi kazanmaya çalışırsa, bu tanrıların isteklerine karşı gelmek olacaktır, bu nedenle, intiharın kabul edilmesi mümkün değildir.”⁶

Platon kişinin ölümünün kendisi için daha iyi olduğu durumları da göz ardı etmemektedir.

Antik Çağ, pozitif bilimin ortaya çıkışı ile ölümün doğallığının ve zorunluluğunun keşfedildiği bir dönemdir. Dini bakış açısı ile bilimsel bakış açısının ayrışması, bu iki bakış açısının barıştırılmasını da gerektirmiştir. Platon’un ve Platon’dan dinlediğimiz Sokrates’in felsefeleri de bu işlevi üstlenen araçlar olmuşlardır. (İnceoğlu, 21)

Aristoteles, bireyden çok, Devlet ve onun çıkardığı yasalara kayıtsız şartsız itaat üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çünkü, O’na göre, yurttaş mümkün olduğu kadar uzun süre üretken kalmalıdır. Yurttaş her biçimde devlete karşı sorumluluklarının bilincinde olmalıdır. İntihar edenin cezalandırılmasının nedeni de, kendisine zarar vermesini engellemek değil, Devlet’e karşı olan üretken kalma görevini yerine getirmemesidir. Bugün dahi, bazı ceza hukukçuları, yaşamın dokunulmazlığı çerçevesinde, bu yaklaşımı olumlamaktadırlar. (İnceoğlu, 22) Aristoteles sakat çocukların öldürülmesinin yasal olmasını isterken hastalık ya da sakatlık yüzünden intihar etmeyi korkaklık olarak görmektedir. Bireyin kendi ölümünü seçme hakkını bireye vermemektedir, bu durumda karar vermeyi yine Devlet’e bırakmaktadır.⁷ Aristoteles’in sakat çocukların öldürülmesinin yasal olmasını istediği bu düşünce biçimi daha sonraları da desteklenmiş, hatta Hitler Almanya’sında uygulama alanı bulmuştur. Hitler Almanya’sındaki bu düşünce biçimi Nietzsche’nin “üst insan” düşüncesine dayandırılır. “Üst insan” düşüncesi üstün insanı oluşturma, üstün ırk düşüncesine evrilmiştir. Toplumun üzerinde bir yük olarak görülen engellilerden kurtulma düşüncesi aynı zamanda üstün özellikleri olan insanları birleştirerek daha üstün özelliklere sahip çocuklar yetiştirme çabasını da birlikte getirmiştir.

⁶ İnceoğlu Sibel, a. g. e. s. 19.

⁷ Aristoteles’in intihara karşı çıkması onun devletçi tutumundan uzaklaşıp ahlakçı bir tutum sergilediği biçiminde yorumlansa da Edelstein bunun devletçilikten kaynaklandığını düşünmektedir. Aristoteles bireye yaşam ve ölüm arasında seçme hakkını vermemektedir. Bu hakkı verdiği anda devlet gücünü yitireceği için sakat çocukların öldürülmesi kararının yasal olmasını savunmuş ancak sakat olarak yaşamak istemeyen birinin ölme hakkı olmadığını söylemiştir. Bkz. İnceoğlu Sibel, a. g. e. s. 22-23.

“İmparatorluk döneminde Epikurosçuluk ve Stoacılığın etkisiyle bireyin onuruna dayanan insancıl düşünce hâkimiyet kazanmıştır. Epikurosçuluk ve Stoacılık, Platon’un düalizmine bir tepki oluşturmaktadır. Aynı zamanda halk dininin çeşitli yönlerine de bir tepkidir, daha dar anlamda, ölümün bir son olduğunu reddeden bütün dini doktrinlere bir tepkidir; bu iki düşünce akımı aklın ilk zaferi olmuştur. Yüzyıllardır, metafizikle açıklanan ölüm ilk defa Epikurosçuluk ve Stoa öğretisi sonucu akıl ile açıklanmıştır.”(İnceoğlu, 24)

“Ölüm biz hayatta iken, daha gelmediğine, ölüm geldiğinde de biz hayatta olmayacağımıza göre, ondan korkmanın bir gereği yoktur.” Biçiminde özetlenen bu düşünce insanların bütün korkularının kaynağı durumunda olan ölüm korkusunu bastırmalarına yardım etmiştir. Ölümün “hiçbir şey” olduğu düşüncesi insanların ölümü yadsımasına ve onu gündelik yaşamdan çıkarmasına neden olmuştur.

“Stoacılara göre, her türlü acı, hastalık doğal olduğu gibi, ölüm de doğal bir çözümedir, kozmik düzenin bir parçasıdır. Yaşam ve ölüm arasında fark yoktur. Bu nedenle ölüme karşı çıkmak ve şikâyet etmek de anlamsızdır. Ölüm ahlaki açıdan ne iyi ne de kötüdür. Stoa düşüncesinde ölüm korkutucu bir belirsizlik olmaktan çıkmış, cehennem düşüncesinin olmaması ve günah duygusunun yokluğu insanları ahrette çekecekleri cezaların korkusundan kurtarmıştır, Stoacılara göre, ölüm, artık bir korku değil, üzerinde nesnel olarak tartışılabilecek bir şeydir.” (İnceoğlu, 24)

Epikurosçuluk’un düşünce sisteminin temelinde deneyim vardır. İnsan kendi ölümünü deneyimleyemez, ancak başkalarının ölümünü gözlemleyebilir. Yaşamın değeri bu düşünce sisteminde deneyimlerden gelmektedir. Ölüm deneyimlerin de sonu niteliğini taşımaktadır. Epikurosçuluk’un mutlulukçulukla (eudaimonizm) ilgisi de yaşamın deneyimlerden oluşması düşüncesi ile ilgilidir.

“Akla dayanan bir düşünce akımı olan Epikurosçuluk ise, doğal olarak intiharı bir suç bir günah olarak görmez, fakat intihara karşıdır. Düşünce sistemini dini temellere değil, doğa olaylarına dayandırması ve ölümden sonra ruhun da çözüldüğünü kabul etmesi intihara karşı çıkmasını engellemiştir. Epikurosçulara göre yaşam ne olursa olsun değerli bir şeydir; mezarın hiçliği için yaşamı fırlatıp atmak aptalcadır. Epikuros öğretisinin dikkat çekici yanı, diğer intihar karşıtı düşünürler gibi intiharı bir suç, kabul edilmesi mümkün olmayan bir ihlal olarak değil, akla aykırı bir eylem olarak görmesidir.” (İnceoğlu, 26-27)

Felsefenin asıl ilgisinin ölüm olduğunu söyleyen eski bir gelenek vardır- ya ölümü anlayıp ona alıştıran ya da kaçınılmaz gelişine kendini hazırlayarak. Ama eğer böyleyse, çağdaş felsefenin büyük bir bölümü temel işlevlerinden birini yerine getirmekte başarısız olmuş demektir, ölüm konusu çağdaş felsefe tartışmalarında pek geçmez.” (Malpas, Solomon, 15) Çağdaş düşünce adamlarından Heidegger ölümle en çok ilgilenen düşünürdür. Heidegger insanı “ölüme doğru varlık” olarak tanımlamakta

ve insanın en önemli özelliğinin ölebilirliği olduğunu söylemektedir. Onun dışındaki düşünürlerin ölümle ilgisi, geçmiş dönemlerdekilere göre oldukça sınırlıdır. Bu durum da insan ömrünün giderek uzaması ve artık vücudun işlevlerini yerine getirememesinden kaynaklanan hastalıkların da doğal algılanmaktan çıkmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde insanoğlu yaşlılıkla gelen ve organların işlevlerini yerine getirememesinden kaynaklanan hastalıkları bile doğal karşılamamaktadır. Ölümün geciktirilebileceği düşüncesi insanları bu konu üzerine düşünmekten alıkoymaktadır. Aynı zamanda yaşlanmayı geciktirdiği savunuyla her gün yeni beslenme yöntemleri ve insanın kırışksız, daha az yaşlı görünmesini sağlayan tıbbi yöntemlerle insanlar gerçek yaşını göstermeyen görünümlere sahip olmaktadır. Estetik cerrahinin nimetlerinden yararlanan bedenler görünümüleriyle genç oldukları için yaşlanma düşüncesinden insanı uzaklaştırmaktadırlar.

ÖLÜM VE BİLİM İLİŞKİSİ

Ölüm, hastalıklar ve onların tedavilerini bulma sürecinde bilimin konusu olmaktadır. Bugün bilimsel alanda ölümle mücadele tamamen tıbbın ilgi alanındadır. Pozitif bilimlerde meydana gelen gelişmelerin pek çoğu tıbbın hizmetine sunulmuştur. Tarih boyunca insanlar salgın hastalıklar ve bilinmeyen hastalıklar nedeniyle hayatlarını kaybetmişlerdir. Veba başta olmak üzere pek çok hastalık bir anda yüz binlerce insanın ölümüne neden olmuş ve bu kayıplar insanların hastalıklar ve onların nedenleri üzerine çalışmasına yol açmıştır. Bugün aşılara ölümcül hastalık olmaktan çıkarılan hastalıklar, geçmişte dünya nüfusunun belirgin bir biçimde azalmasına neden olmuştur. Bu hastalıkların nedenini bulmak, onlardan korunmak için önlem almak ve tedavi etmek için yapılan çalışmalar pek çok buluşun yapılmasına kısacası bilimin ilerlemesine neden olmuştur. Bilim, insanoğlunun ölüm anına kadar yaşanan süreçle ilgilenmektedir. Bilim dünyası da insanın daha uzun yaşama, hatta ölmeme isteğine hizmet etmektedir.

Hastalıkların nedenlerinin bulunması insanların onlarla ilgili geliştirdikleri inançların da değişmesine sebep olmuştur. Nedenini bilmedikleri hastalıklara yakalanan insanlar cezalandırıldıklarını, yaptıklarının kefaretinin ödemeleri için kendilerine bu hastalığın verildiğine inanırlardı. Ancak, özellikle mikrop ve virüslerin keşfi ve bunların neden oldukları hastalıkların birer birer tedavilerinin bulunması insanların hastalıklara bakış açısında değişikliklere neden olmuştur. Bugün AIDS hastalığının tedavisinin hala bilinmemesi bu tedavinin bulunduğu ancak bu hastalığın bulaşma yollarından yola

çıkılarak, insanları kontrol altında tutmak için özellikle açığa çıkarılmadığı söylentisinin yayılmasına neden olmuştur. İnsanoğlu yüzlerce yıl önce hastalıkların insanların ya da milletlerin işledikleri suçların ya da günahların karşılığı olmasına inandıkları gibi bugün de bu hastalığın tedavisinin bulunamaması ile ilgili çıkarılan söylentiler insanoğlunun bilinmeyene duyduğu ilginin ve bilinmeyene açıklayamayacağı güçler verme eğiliminin göstergelerinden biridir. Hastalıkların teşhisi ve tedavisinde alınan yol edebiyat dünyasına da yansımıştır. Veba salgınları ya da verem gibi hastalıkların kesin tedavilerinin bulunması onların romandaki kullanımlarını azaltmış hatta yok etmiştir.

Bilim ölümün somut yanıyla daha çok ilgilenmektedir. Bir insanın ölüm anında yaşadığı fiziksel değişimlerin pek çoğu sayısal veriler halinde ortaya konabilmektedir. Nabız sayısı, tansiyon düşmesi ya da yükselmesi gibi pek çok veriyle kişinin ölüm anında yaşadıkları ortaya konabilmektedir.

“Doğal ölüm yaşlılıkla gelir. Genelde, arter basıncının düşmesi, ve elektrokardiogram ile açığa çıkarılan, kalp vuruşlarında bir dizi anomalilerle (önce sinüs sonra karıncık taşikardisi) belirginleşen bir can çekişme evresinin ardından gelir. Solunum, stertora dönüşür (hasta derin ve gürültülü biçimde solur). Aynı anda, bilinç yitimiyle birlikte aşamalı biçimde gelişen bir bitkinlik saptanır. Değişebilen bir sürenin sonunda (birkaç dakikadan birkaç güne), hasta koma evresine girer. Önlenemez olan ve bu dönem boyunca arter tansiyonunun birdenbire büyük oranda düştüğünün gözlemlendiği derin komaya girmeden önce, hasta kısa süreli bilinçlilik anlarına yeniden kavuşabilir. Kalbe gelince ya kalp kasının devinimsizleşmesiyle tam bir durma, ya da kalbin kas demetlerinin birbirinden bağımsız olarak, tam bir anarşi içinde kasılmasıyla (bu ise kalp atışını durdurur ve kan dolaşımını keser) bir karıncık fibrilasyonu gösterir. Yeterince (ya da hiç) sulanmamış olan sinir dokusu (ve özellikle kafaiçi) çok hızlı bir biçimde bozulur (duruma göre 2-8 dakika içinde).

Bu sırada elektroansefalogramın sonunda düzleştiği görülür. Bu evre, geçkin komayı oluşturur. Psişik etkinliği yoğun olan insanda bu evre özellikle çok belirgindir.

Kimi durumlarda, yapay solunum ve dolaşım aygıtları, besleyici (damar içinden serum vererek), vb. aygıtlar sayesinde işlevlerini sürdüren kimi organları yaşatmak olasıdır. Böbrekler, karaciğer, pankreas, kalp, bu şekilde, diğerlerinden bağımsız olarak bir süre yaşayabilir. Ancak kafaiçi lezyonları olduğu gibi kalır. Kalp atmaya ve böbrekler salgılamaya devam etse bile, kişi, zihinsel düzlemde ölüdür. Kesin olarak tüm bilincini yitirmiştir. Günümüz biyoloji uzmanı için kesin ölüm, kafaiçinin işleyişinin son bulmasına denk düşer.

Yeniden ‘bütünsel’ ölüme dönelim her türlü monitorigin dışında, en sık gözlemlenen ölüm. Dolaşım ve solunum durur, kalp diyastol halinde kalır, göğüs boşluğu, tüm soluğu dışarı çıkarır (ölme ile eşanlamli olarak kullanılan ‘can vermek’ ya da ‘son soluğunu vermek’ deyimini buradan gelir). Adaleler, büzgen kaslarda olduğu gibi gevşer: Kadavra, tüm dışkılarını kendiliğinden ‘boşaltır’, bu olay, İkinci Dünya Savaşı boyunca Nazi toplama kamplarında uzun süre uygulanan her öldürme seansından sonra, cesetleri, gaz odalarından çıkarmakla yükümlü olan sürgünleri şaşırtmıştır. Zehirli gazla öldürülmelerinden sonra, tüm kurbanlar, dışkılarla kaplanmış durumdaydılar. Ancak,

ölüm koşulları ne olursa olsun, açık ya da yarı açık gözler, donuk bir görünüş alır, gözbebeği genişler (midriyaz). Henüz ılık ve gevşek olan beden, bir balmumu solgunluğundadır. Kasların gevşeklik durumu 4-5 saat sürer. Geleneksel toplumlarımızda, ölünen gözlerini kapatmak, temizliğini yapmak ve onu giydirmek için bu süreden yararlanılır. ... 5-6 saatin sonunda, dolaşımın durmasıyla oksijen katkısının olmayışı göz önüne alınarak, glikolizin, anaerobi fazında sürerliği nedeniyle (bu ise, şekerlerin parçalanmasının son oksidasyon aşamasına ulaşmasına izin vermez), kadavra, dokularda biriken laktik asidin etkisiyle sertleşir. 24 saatin sonunda, kadavra morlukları ortaya çıkar: Uzanmış bedenin alt kısımlarında (ense, omuzlar, kalça) ve tabanla teması olan bölgeler, pıhtılaşmayan kanın birikmesinden ileri gelen koyu kırmızı ya da morumsu lekeler. Daha sonra kadavranın sertliği yok olur. Tabuta yerleştirme ya da ölüyü yakma işlemleri o sırada yapılmalıdır.

Bedenin yakılmadığı durumda, kadavranın dokuları ölmeye başlar (çürüme). Bunun ilk belirtileri, dayanılmaz ir kokusu olan gaz (mono-etilamin) ve çürümüş sıvıların (di-etilamin, tri-metilamin) oluşmasıdır.

Eğer kadavra henüz gömülmemişse, doğal boşluklara gelip yerleşen (özellikle, burun ve ağız boşlukları) mavi sinekleri (Calliphora) kendine çeker. Bu sinekler hiçbir zaman canlının vücudu üzerine gelmezler. Varlıkları, doğa içinde bulunan bir özneye, daha yaklaşımadan, hemen bir ölü tanısı koymaya olanak verir. Kısa süre sonra büyük ve yeşil çürüme lekeleri görünür, özellikle de karnın üstünde. Bu lekeler, yavaş yavaş artarak organizmanın bütününe kaplar, ve genel olarak, bağırsaklarda yaşayan, ancak bağışıklık dirençleri tarafından artık durdurulamayan bakterilerin çoğalmasından ileri gelirler. Daha sonra vücut suyunu yitirir, deri kurur ve kemiklerin üzerine tutunmuş olarak kırılır.” (Ruffié, 1999: 298-299-300)

Ölüm anında insan bedenin geçirdiği değişimler bu biçimde tespit edilebilmektedir. Ölümden sonra gerçekleşen değişikliklerin hangi zamanlarda gerçekleştiğinin bilinmesi bugün cinayet davalarında kullanılmaktadır. Ölen kişinin cesedindeki değişimler göz önünde bulundurularak kişinin ölüm anı, ölüm koşulu ve nasıl öldüğü ile ilgili bilgilere ulaşılmaktadır.

Bilim ölümle iki biçimde ilgilenmektedir. Bu ilginin bir yönü insanı ölümsüz kılma çabalarına hizmet eder. Diğer yönü ise gerçekleşen ölümün gerçekleşme biçimini ortaya koyarak ölüm nedenini bulmaktır. Bu yönüyle bilim, adli vakaların çözülmesine de hizmet etmektedir. Cinayetlerin sorumlusunun bulunmasında, ceset üzerinde gerçekleştirilen otopsi bulguları kullanılmaktadır.

Bilim adamlarının her buluşu insanoğlunun ölümle arasındaki ebedi mücadelede insanlığın gücünü artırsa da, ölüme henüz çare bulunamamış olması ölümün bu mücadelenin galibi olduğunu göstermektedir.

ÖLÜM VE DİN İLİŞKİSİ

İlkel insandan bugüne değin ölüm, insanoğlunun inancı ile ilgili konular içinde önemli bir yer tutar. Özellikle ölümden sonrası ile ilgili inanışlar, insanın bu dünyadaki yaşama biçimini de etkilemiştir. Bütün dinlerin ölümler ve yaşamla ilgili öğretileri bulunmaktadır. Çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere ölüm inanlarının kendilerini hazırlamaları gereken bir durum olarak anlatılmaktadır. Ölümden sonra yaşam inancı neredeyse bütün dinlerde bulunmaktadır. Eski Mısır'da insanların bu inanç gereğince eşyaları ile birlikte gömülmesi, bu inancın bir göstergesidir.

“İslami öğretiye göre ölüm bu dünyada bütün canlı varlıkları kuşatan evrensel, kaçınılmaz, mutlak zorunlu bir kanundur. (Âl-i İmran 3/ 185; Enbiya 21/359 “*Her nefis ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz.* Ankebut 29/57) Ölüm herkes için kaçınılmaz sonudur ama bitiş değildir. İnsan “Allah’tan gelmiştir ve yine O’na dönücüdür” (Bakara 2/156; Hud 11/4; Fecr 89/27-28). Ayrıca bu içinde yaşadığımız dünyanın da bir sonu vardır fakat bu yok oluş yepyeni bir var olmayı beraberinde getirecektir. Dünyanın ölümü yeni bir dirilişle (kıyamet) varlığın sonsuza kadar sürüp gitmesinin başlangıcı olacaktır. Bireysel anlamda da ölüm, varlığın ya da ruhun geldiği kaynağa, asıl sahibine geri dönmesi ve yaşamın bir başka boyutta varlığını sürdürmeye devam etmesidir. Ölüm mümin için ne kaçılacak bir “sonsuz bunalıt kaynağı”, ne de unutulup bir kenara atılacak fantazyadır. Ölüm sonrası hayat, bu dünyadaki hayat kadar somut ve aşikârdır, ikisi arasında bir devamlılık vardır ve ölüm ikisi arasında bir geçittir.” (Hökelekli, 2008: 15-16)

İslamiyet’te ölümden sonra yaşam ödül ve ceza ekseninde biçimlenmiştir. Ölümden sonra cennete gidilebilmesi için bu dünyadaki yaşamın düzenlenmesi gerekmektedir. Allah’ın istediği gibi iyi bir kul olunmadığında ise yapılanların cezası çekilmek üzere cehenneme gidildiği inancı inananların yaşamını belirler. İslamiyet’te ölüm gerçek dünyaya, ölümsüzlüğe geçiş için bir aşamadır. Bunun için ölümden sonraki yaşam dünyadaki yaşamdan daha değerlidir. Bu dünya ölümden sonraki yaşam için bir hazırlık dönemidir. Gerçek yaşam öldükten sonra başlayacaktır. Bu durumu anlatmak için uyku hali örnek olarak gösterilir. Ölüm bu dünyadaki uyku halinden uyanılmasını sağlayan bir araçtır. İslamiyet ölüm ve yaşam arasındaki dengeyi hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya, yarın ölecekmiş gibi ahirete hazırlanmakla kurar. Yeniden dünyaya gelmeye yer olmayan inanış biçiminde insanların yeniden dünyaya gelseler de eskisi gibi davranacakları ima edilmiştir. İnsanın iradesine önem veren bu inanışta insanın ne zaman öleceğinin önceden belli olduğuna ve onu Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceğine inanılır. İnsanı, yaratılmışların en üstünü olarak gören İslamiyet kendini öldüren insanın sonsuza kadar cennete giremeyeceğini bildirir. Allah’ın verdiği canı yine Allah’ın alacağı inancı egemendir. Burada insan iradesi ve Allah’ın iradesi

arasındaki fark önemlidir. İslamiyet'e göre insanın iradesi vardır. Ancak bu irade cüzidir. Bu cüzi iradeyle insan kendi yaşamını bitirmeye karar veremez. Ancak Allah'ın iradesi küllidir ve Allah bu iradeye göre insan yaşamının başlangıcına ve bitişine karar verir. İntihar eden insan aynı zamanda Allah'ın iradesine karşı gelmektedir. Hz. Muhammed, insanların ölümü istememesi gerektiğini söylemiş ve bunu yasaklamıştır.

“Başa gelen bir sıkıntı sebebiyle hiçbiriniz ölmeyi istemesin! Eğer ölümü arzulatacak kadar büyük bir acıyla kıvranıyorsa: ‘Ey Rabbin! Yaşamak benim için hayırlı oldukça yaşat beni! Ölüm benim için hayırlı olduğu zaman canımı al!’ desin’. (Buhârî, Merda 19, Daavât 30; Müslim Zikir 10) Aynı şekilde, bir müminin ölümü istemesi, ölüm kendiliğinden gelmeden önce de öleyim diye dua etmesi, temenni bulunmasını doğru bir davranış olarak görmemiş ve yasaklamıştır. (Bahârî, Temenni 6; Müslim Zikir 10, 13) (Hökelekli, 17)

İslamiyet'in içinde bir özel inanış biçimi olan Tasavvuf'ta ise ölüm Allah'a kavuşmak için geçilmesi gereken bir eşik niteliğindedir. Dünyadan ayrılmaktan çok, sevgiliye kavuşmayı öne çıkaran inanış biçimi olan Mevlevilikteki Sema ayininde ölüm somutlaştırılır. Ayin sırasında dervişin giydiği tennure kefeni, başında taşıdığı sikke de mezar taşını ifade etmektedir. “Ölmeden önce ölünüz” hadisinin bir temsili durumundaki “sema ayini” dervişin bedenen ölmeden önce tinsel olarak ölmesinin ifadesidir. Tinsel olarak ölümü bilen insan “İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar” hadisinde ifadesini bulduğu gibi uyanır. Tasavvufi düşünceye göre her doğum, aynı zamanda ölüm anlamına gelmektedir. Bu düşünceye göre her ölüm, bir doğumdur. (Kemikli, 2008: 54) Tasavvufi düşüncede ölüm, yer değiştirme anlamını taşımaktadır. Doğum ve ölüm insanın bu yer değiştirmesine vesile olmaktadır. “Sûfi öğretisi hem ölüme çokça vurgu yapar hem de gündelik uygulamalarında ölümü düşünme seansı önerir. Sûfiler buna rabîta-i mevt diyorlar. Rabîta-i mevt, insanın tabii ölümünü düşünmesi halidir.” (Kemikli, 60)

“Sûfi anlayış açısından ölüm güzeldir çünkü o beden zincirinden kurtulma, mutlak varlıkta fani olma ve Rahman'a kavuşmadır. Son nefes, Hakk'a giden yolda bir tür taç giyme merasimi, ya da düğün gecesi (şeb-i ârûs) değil midir? Can uçar, ruh cesedi terk eder; artık yeni bir başlangıcın tüm güzelliklerine kapı aralanmıştır. Sufi düşüncede ölüm önce iki farklı anlama gelir: Birincisi olan ruhani ölüm, ilahi yansıma ve kalbi açılışların bitimini, her türlü mahrumiyet ve perdelenme halini ifade eder. İkincisi ise nefsin ölümü olup, bedenın arzularına köle olmaktan kurtuluşu ifade eder. Böylece, kim tutkularına köle olmazsa nefsinı öldürmüş ve kendi ışığı ile özünü yeniden diriltmiştir. Bu olumlu yaklaşım içerisinde İslam Tasavvuf geleneği ölüm olgusunu, dini/manevi gelişimin ilerletilmesinde sistemli ve etkili bir yöntem olarak kullanmıştır. Derin bir şekilde ‘ölümü hatırlama’ (tezekkürü'l-mevt) ve ‘ölümü düşünme’ (tefekürü'l-mevt) sûfi eğitimin neredeyse ayrılmaz bir parçasıdır. Bu yüzden ‘ölümle bağlantı kurma’

(rabıta-i mevt) uygulamasının çoğu tarikat eğitiminde yer aldığı görülmektedir.” (Hökelekli, 19)

İslamiyet’te ölümü hatırlamak ve sık sık zikretmek gerekmektedir. Kabir ziyareti, ölümü hatırlamak ve ibret almak için önerilmektedir. Müslüman kişinin ölümü hatırlaması için mezarlık ziyareti yapması telkin edilir. Gazali, Hz. Muhammed’in önceleri kabir ziyaretini yasakladığını, ancak daha sonra ibret alınması düşüncesiyle mezarlık ziyaretine izin verdiğini belirtir.

“Erkek kadın herkese, ibret almak, ölümü hatırlamak maksadıyla kabirleri ziyaret etmek müstehaptır. Allah’ın velî kullarının kabirlerini, hem teberrük hem de ibret almak maksadıyla ziyaret etmek de böyledir. Resûlullah (s. a.v) önceleri kabir ziyaretine izin vermiyordu, fakat sonraları izin vermiştir.” (Gazâlî, 2011: 153)

İslamiyet öğretisinde, ölümden sonra iki aşama söz konusudur. Birinci aşama dünya hayatı gibi geçici olan kabir hayatıdır. Kabir, dünya ve ahiret hayatı arasında bir köprü niteliği taşımaktadır. Müslüman kişi öldükten sonra dünyadaki bütün insanların ölmesi ve kıyametin kopması için mezarında bekler. Bu bekleyiş cennet ve cehennem hayatının bir benzeri olabilir. İslamiyet düşüncesinde kabir hayatı, engel anlamına gelen berzah kelimesi ile de karşılanmaktadır. (Karadaş, 2008: 49, Erdoğan, 2001: 86)

ÖLÜM VE SANAT İLİŞKİSİ

Ölüm her zaman yaşamla birlikte düşünülmüştür. İnsanoğlu ölümün varlığını öğrendikten sonra ondan kaçmanın yollarını aramaya başlamıştır. Her insanın ölecek olması gerçeği insanı trajik bir duruma sürüklemiştir. Ölümsüz olmayı isteyen insan ölüm karşısında çaresiz kalmıştır. Bu trajik bir durumdur. Yaşamın güzellikleri ve ölüm gerçeği insan için içinden çıkılmaz bir durum oluşturur. Dünya ve onun vaat ettiklerinin yanında ölecek olmanın ağırlığı karşısında insan çaresizliğini dile getirme gereksinimi duymuştur. Bu dile getirme isteği insanın yaratıcı yönünün niteliğine göre değişik biçimlerde ortaya çıkar. Her sanat eseri ölümsüz olma isteğinin bir dışavurumudur. Edebiyatta, müzikte, resimde, heykelde ya da mimaride bir eser ortaya koyan her insan kendinden sonra gelenlere yaşadığını göstermek ister. İnsanlık tarihi boyunca ortaya konan her eser sonraya kalma, ölümsüz olma isteğinin göstergesi olmuştur. Mimari yapıların üzerlerinde onları yapanlar ve yaptırınlarla ilgili bilgi taşıyan kitabelerin bulunması da bu durumun örneklerinden biridir.

Sanat eserleri ölümsüzlüğü ifade etmek için ortaya çıkmanın yanında ölümü anlatmak için de yaratılırlar. Mozaiklerden modern resme kadar ölüm konu edilmiştir. Bu resimlerde ölüm biçim değiştirmiştir. Avrupa’da ölüm önceleri asker şeklinde tasvir edilmişti. Daha sonra yaşlı adamların yanında insanlığın arkadaşı şeklinde resimlendi, sonraki dönemlerde de boğazlayıcı iskelet tasviri yaygınlaştı.⁸ Bu biçim değişikliğinin nedeni düşünce dünyasında oluşan değişikliklerdir.

Mimari yüzlerce yıl sonra ayakta kalan, kullanılan binaların örnekleri ile doludur. Ülkemiz sınırları içinde bulunan pek çok tarihi eser onu yaptıranların ve yapanların ölümlerinden yıllar sonra da anılmak istemelerinin ürünüdür. Kamunun hizmetine sunulan kutsal mekânların uzun yıllar ayakta kalması istenmiştir. Ülkemiz sınırları içinde bulunan pek çok tarihi yapı onu yaptıran kişinin adını yaşatmak istediği için bugün ayakta. İnsanlar, özellikle devletin belirli kademelerinde bulunan kişiler kendi adlarını yaşatacak mimari eserler yaptırmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde padişahların ve paşaların yaptırdığı cami ve medreseler bunun örnekleridir.

Müzikte ölüm iki yönüyle karşımıza çıkmaktadır. Ortaya konulan her beste onu yazan sanatçının bu dünyada var olduğunu ifade etme istediğinin, kalımlı olmak isteğinin bir ürünüdür. Öldükten sonra, eserleriyle anılmak isteyen müzisyen bunun için çalışır. Bugün Türkiye’de askeri tören yapılan cenazelerde Frederic Chopin’in “*Marche Funebre*” ya da “*Funeral March*” olarak bilinen Piano Sonato no 2, Opust 35 adlı sonatının son kısmı cenaze marşı olarak kullanılmaktadır. Mozart, *Requiem* adlı eserini yaşamının son günlerinde ölümü anlatmak için bestelemiştir.

⁸ Düşünen Siyaset, *Ölüm*, Esin Sanat ve Felsefe Yayıncılık, Ankara. Mayıs 1999, s. 32.

ÖLÜM VE EDEBİYAT

1.1. Edebiyatta Ölüm

Ölüm sözlü ve yazılı edebiyatta kendine yer bulmuştur. Sözlü edebiyat ürünlerinden olan destanlar daha sonra yazıya geçirilmiştir. 12 kil tablete yazılan ve Kral Gılgameş'in ölümsüzlük arayışının anlatıldığı Gılgamış destanında ölüm önemli bir yere sahiptir.⁹ Gılgameş, yakın arkadaşı Endiku öldükten sonra ölüm korkusuna kapılır. (Anday, 74) Her şeye gücü yeten kral Gılgameş'in ölüm karşısındaki çaresizliği ve ondan korkması onun ölümsüzlüğü aramaya çıkmasına neden olmuştur. Gılgameş ölümsüzlük otunu bulmuş fakat bir yılana kaptırılmıştır. Ölümsüzlük otu Türk-İslam geleneğinde Lokman Hekim'de yerini bulur.

Homeros'un İlyada adlı destanında yarı tanrı yarı insan ölümsüz Aşil'in (Akhilleus) hikâyesi vardır.¹⁰ Aşil ölümlü bir insan olan Peleus ve tanrıça Thetis'in oğludur. Annesi Thetis, Aşil'e ölümsüzlük kazandırmak için çocukken onu ölüler ülkesindeki Stiks Irmağı'na daldırmıştır. Bunu yaparken Aşil'i topuğundan tuttuğu için Aşil'in topuğu büyüdü suya değmemiştir. Annesinin tuttuğu yer dışında her tarafı ölümsüzlük ırmağının suyu ile temas eden Aşil'in ölümüne neden olabilecek tek noktası bu yüzden topuğudur. Troya savaşında Paris onu en zayıf noktasından, topuğundan zehirli okla vurarak öldürür. Bu yüzden Aşil'in adı insan vücudunun en büyük tendonuna, topuğu baldır kaslarına bağlayan tendona verilmiştir. "Aralarında ilk olan Akhilleus, kendisinin öleceğini bilir. Bu onun şan ve şöhret adına ödemeyi kabullendiği bedeldir. Aslında o eve dönüp uzun ve sükûnet dolu fakat mutlak unutulmuşluk içinde hayatın tadını çıkarabilirdi. Ancak Akhilleus İlineous'un savaş kulelerinin altına doğru ilerleyerek sadece kesin anını bilmediği ya da görmezden geldiği ölüme yönelmek suretiyle ölümsüzlüğü seçiyordu." (Hentsch, 2010: 51)

Homeros'un Odysseia adlı destanında da su perisi Kalypso, Odysseus'a onu sevdiği için ölümsüzlüğü teklif eder ancak Odysseus yirmi yıldır görmediği eşi

⁹ Bu destan yazılışından yıllar sonra Melih Cevdet Anday'ın destan için şiir yazmasına neden olur. Melih Cevdet Anday, (tarihsiz). *Ölümsüzlük Ardında Gılgamış*, Ada Yayınları, İstanbul.

¹⁰ Homeros, (2004). *İlyada*, Can Yayınları, İstanbul.

Penelopea'ya ve yurduna döner.¹¹ Odysseia'da Odysseus, kendi kaderiyle ilgili bilgi almak için yer altı dünyasına inmek zorunda kalır. Orada Aşil'in ruhuyla karşılaşır ve Aşil'in şan ve şeref uğruna hayattan ayrıldığına pişman olduğunu öğrenir. "Akhilleus'un itirafı çok çarpıcıdır. İlyada'nın en parlak kahramanı kendi hayatını şanın uğruna boş yere kurban ettiğine pişmanlık duyar. Ruhlar dünyasında şan en mütevazı ve en silik hayatların bir dakikası kadar bile bir kıymet ifade etmemektedir. Odysseus'un övgülerinin büyümesine kapılmak şöyle dursun, Akhilleus yaşlı arkadaşının kendisinin bile söylediklerine inanmadığının farkındadır. Odysseus hayatın kıymetini herkesten daha iyi bilmektedir ve Tartarus'a yaptığı kısa yolculuk günlük hayatın tatlılığına tekrar dönebilme arzusunu bir kat daha artırmıştır. Ölülerin ikamet yerinden görüldüğü şekliyle hayat insanın biricik dünyevî nimeti olarak parıldar. Hayatın dışında hiçbir şey yoktur, 'yukarıda ve ötelerde' hiçbir varlık bahsetmeye bile değmez." (Hentsch, 2010: 69)

Goethe'nin Faust adlı eserinde doktor Faust, ruhunu şeytan Mephistopheles'e satar ve karşılığında büyük bir güç ve ölümsüzlük elde eder.

Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları (Die leiden des jungen Werther)* adlı ilk romanında Werther intihar eder. Romanın kahramanının yaşadığı umutsuz aşk nedeniyle intihar etmesinin gençlere örnek olduğu düşüncesiyle döneminde Alman gençliğini intihara sürüklemekle suçlanmıştır.

"Bir Werther salgını vardı: Werther humması, Werther modası –gençler kuyruklu mavi ceketler ve sarı yelekler giyiyorlardı– Werther taklitleri, Werther intiharları. Din adamları utanç verici kitaba karşı vaaz verirken, anısı mezar başında vakarla yâd ediliyordu" (Alvarez, 1999: 196)

1.2. Türk Edebiyatında Ölüm

Türk edebiyatının ilk yazılı belgeleri olan Göktürk Yazıtları ölen devlet büyüklerinin anısına dikilmiş bengu taşlardır. Yazıtların dikiliş amacı devlet büyüklerini tanıtmak, onları ölümsüz kılmak ve kendilerinden sonra gelen nesillere bu kişilerin yaşadığını göstermektir. Ancak yazıtlarda insanoğlunun ölümlü olduğu ifade edilir. "Öd tengri yaşar. Kişi oğlu kop ölgeli törümiş." Cümlesi Kül Tigin yazıtının Kuzey cephesinin onuncu satırındadır. (Ergin, 2007: 26) Muharrem Ergin bu cümleyi "Zamanı

¹¹ Homeros, (2004). *Odysseia*, Can yayınları, İstanbul.

Tanrı yaşar. İnsanoğlu hep ölmek için türemiş.” biçiminde günümüz Türkçesine aktarmıştır. (Ergin, 2007: 27) Bu cümle Jean-Paul Roux tarafından “Kararı zaman tanrısı verir, tüm insanoğlu ölümlü olarak doğar” biçiminde çevrilmiştir. (Roux, 1999: 97) Göktürk Yazıtları’nda ölmek sözcüğü pek çok yerde geçer, ancak bu sözcüklerin pek çoğu aynı zamanda ulusun dağılması, yok olması ya da devletin parçalanması ile ilgilidir. Eski Türkçede kergek buldu, öldü yerine kullanılan bir söz grubudur. Roux bu kullanımı gerekenle buluştu olarak aktarmaktadır. (Roux, 1999: 65)

Jean-Paul Roux, ölmek kelimesini ve ölmek anlamında kullanılan kelimeleri şu biçimde tespit eder. Roux, kergek bulmak, ayrılmak, adılmak, yitmek, yok bolmak, yurtta-yerde kalmak, hiç olmak, toprakta kalmak, ismi hiç olmak kelimelerinin geçtiği metinlerden alıntılar yaparak ölmek anlamında kullanıldıklarını gösterir. Roux, Türklerde öldürülmek istenen kişinin kanı akıtılmadan öldürüldüğünü, kan akıtmanın insan ya da hayvan kanı akıtmanın bulunmadığını belirtir. Ona göre Fuat Köprülü, hükümdar ailesinden gelenlerin sahip oldukları kut nedeniyle kanlarının akıtılmadığını düşünerek hata yapmıştır. (Roux, 1999: 121)

Ölüm, *Dede Korkut* hikâyelerinde de önemli bir yer tutar. Deli Dumrul’un köprüsünün yanında konaklayan bir obada, bir delikanlının doğal ölümü sonrası Azrail’e meydan okuması, ancak kendi canının alınacağını öğrendiğinde düştüğü trajik durum dikkate değerdir. Deli Dumrul kendisinin de öleceği bilgisini edindikten sonra kendisinin yerine ölecek birini arar ancak eşi dışında hiçbir yakını buna yanaşmaz. Allah’ın buyruğuna karşı gelen Deli Dumrul’a kendi yaşamına karşılık birinin ölmesi gerektiği bildirilir. Ölmek istemeyen Deli Dumrul, yaşaması için birinin onun yerine ölmesini ister. Bu durum insanoğlunun ölümden uzaklaşma çabasının güzel bir örneğidir. (Ergin, 2007: 112-122) Deli Dumrul’un anne ve babası, onun yerine ölmeyi kabul etmezler. Anne ve babalar çocuklarının hayatlarını kurtarabilmek için hiç düşünmeden kendilerini tehlikeye atarlar. Kendilerinden sonra çocuklarının yaşamasını ve soyu sürdürmelerini isterler. Ancak bu hikâyede anne ve baba, Deli Dumrul’un ölmesi pahasına yaşamayı seçer.

Divan-ı Lügati’t-Türk’te yer verilen Alp Er Tunga Sagusu, İslamiyet öncesi Türk Edebiyatının ölen kişinin ardından söylenen en güzel şiir örneklerinden biridir. Türk Edebiyatında ölenin ardından şiir söyleme geleneğinin önemli bir yeri vardır. İslamiyet öncesi Türk edebiyatında bu şiirlere “sagu” denmektedir. Divan Edebiyatında ölenin

ardından şiir söyleme geleneği “mersiye”lerle sürer. Divan edebiyatına paralel olarak Halk Edebiyatı’nda da “ağıt” söyleme geleneği bulunmaktadır.

“En az Hun Türklerinden itibaren ölü gömme ve yug törenlerine bağlı olarak ananesi zamanımıza kadar gelen ağıtlar bir bakıma ölen kişi için söylenmiş mehdiye demektir. Ancak zamanla cihanın faniliği, ömrün kısalığı, ihanet, sadakatsizlik, gençliğin geçişi, feleğin sitemleri, ayrılık gibi hâl, durum ve tasavvurlar ağıtın mânâ ve mâhiyetini genişletmiş oldu. Bu bakımdan “ağıt”ı Fransızların “élégie” deyiminin hudutları içinde şekilden ziyade muhtevâ olarak düşünmek lâzımdır.”¹² Ağıtlarla ilgili olarak yapılmış iki önemli çalışma bulunmaktadır: Anadolu Ağıtları¹³ ve Türkiye Türkçesinde Ağıtlar.¹⁴ Türkiye Türkçesinde Ağıtlar bir antolojidir. Anadolu Ağıtları ise Ahmet Şükrü Esen’in derlemelerinin Pertev Naili Boratav tarafından kitap haline getirilmesi ile ortaya çıkmıştır.

Divan Edebiyatındaki mersiye geleneği din büyükleri için söylenen şiirlerle başlamış daha sonra devlet büyükleri için de mersiyeler yazılmıştır. Baki’nin Kanuni Mersiyesi bunun örneklerinden biridir. *Acıyı Bal Eylemek* Divan Edebiyatı geleneği içerisinde oluşturulan mersiyelerin toplandığı bir çalışmadır.¹⁵

Mersiye geleneğinin sınırları doğal olarak klasik şiirin kuralları tarafından çizilmiştir. Burada geleneğin izin verdiği ölçüde ölen kişinin özelliklerinden söz edilir ve kalıplaşmış ifadelerle onun dünyadan ayrılmasına neden olan felekten şikâyet edilir. Akif Paşa ve Abdülhak Hamit’e kadar Türk şiir geleneğinin her alanında ölüm, bireysel olarak ele alınmaz. Burada ölüm herkesin ölümüdür ve şair herkesin ölümüne bakarken kendi ölümünü görmez. *Adem Kasidesi*, Akif Paşa’nın torunu için yazdığı *Mersiye* ve Abdülhak Hamit’in *Makber* şiirleriyle ölüm, herkesin ölümü olmaktan çıkar. Bu şiirlere kadar ölüm, bütün insanların karşılaşacağı, kabullenilmiş bir olay olarak anlatılmaktadır. Kişinin öldükten sonra bedeninin geçireceği değişim ibret alınması gerektiği için aktarılır. Ölüm herkesin gerçeğidir, dolayısıyla kimsenin değildir. Bireysel olarak ölümlü olduğunu bilmenin dehşeti bu şiirlerde yer almaz. Bu şiirler daha çok, insana bu dünyanın geçici olduğunu hatırlatan şiirlerdir. Bu şiirlerde şair, kendi ölümünü düşünmeden hareket eder, bir gün başına gelecek olsa da kendisinden çok

¹² Şükrü Elçin, (tarihsiz). *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara. s. 290.

¹³ Ahmet Şükrü Esen, (1997). *Anadolu Ağıtları*, İletişim Yayınları, İstanbul.

¹⁴ Şükrü Elçin, (1990) *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

¹⁵ Mustafa İsen, (1994) *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yayınları, Ankara.

uzakta gördüğü ölümünün dehşetini hissetmez. Bunda İslam öğretisinin etkisi büyüktür. Yunus Emre, mezar içindeki cesetleri tasvir ettiği şiirlerinde okuyanların bundan ibret almasını ve iyi kullar olmalarını ister. “Ölür ise ten ölür, canlar ölesi değil” “Ölümden ne korkarsın korkma ebedi varsın” dizeleri İslam öğretilerinde bulunan beden ölümü, ruhun ölümsüz olduğu düşüncelerinin birer yansımasıdır. Bu şiirlerde sorgulama yoktur. Mezar içinin tasvirleri yapılsa da bu tasvirlerde şairin tutumu olanı yansıtmak biçimindedir. “Mahmet Kaplan’ın ‘zihniyet bakımından eskidir’ dediği Âkif Paşa, bu eseriyle tam da mersiye geleneğini de ihtiva eden divan şiiriyle Batı tesirinde gelişen yeni Türk şiirinin buluştuğu ve aynı zamanda ayrıldığı noktada durur. Paşa’nın mersiyesi, bu anlamda gelenekten kopuşun şiiridir.” (Aslan, 2011: 193)

Adem Kasidesi, şiire varlık yokluk tartışmasını getirir. “Akif Paşa, metafizik karakterli eseri *Adem Kasidesi*’nde varlığın karşısına koyduğu yokluğun yarattığı paradoksun içinden kurduğu çatışmaya bağlı olarak dramatik insanın çelişkilerini vermesiyle, varlığa karşı yokluğu yüceltmesiyle, huzursuz insanın bunalımını eserinin geniş kadrosu içerisinde çeşitli cepheleriyle sergilemesiyle Türk şiirine yeni bir tema getirir, yahut daha önce de yer yer üzerinde durulan temanın kadrosunu genişletir.” (Gariper, 2005: 54) Akif Paşa’nın bu eserinden sonra torunun ölümü üzerine yazdığı *Mersiye* şiir geleneğimizde ölüm konusunun ele alınışına yenilik getirir. “Şair, bu *Mersiye* ile klâsik anlayışın ölüm sonrasını pek sorgulamayan tavrının dışına çıkarak, torununun küçük yaşta ölümünün ruhunda yarattığı derin ıstırapın tesiriyle ölümü ve ölüm sonrasını sorgulamaya girişir. Yer yer mezarlık âlemine eğilerek realist bir bakışla orada gördüklerini şiirin dünyasına taşır.” (Gariper, 55) Ahmet Hamdi Tanpınar, bu mersiyede gerçekten yaşanmış olanın acısının yansıtıldığını belirtir. “Filhakika, daha ilk kıt’adan itibaren hakikaten duyulmuş şeylerin dünyasına gireriz. Kaybedilen torunun küçücük ve sevimli varlığı ve asıl mühimi ölümün kendisi, gerisi olmayan macera bizi birden bire sarar. Bu artık ne eski mersiye, ne de tarih düşürme sanatının doğurduğu manzumelerin muvazaalı dünyasıdır, hatta ne de halk ağıtıdır. Küçük şeklinde ve nisbeten durulmuş dilinde insanın ta kendisini arayan şiirdir.” (Tanpınar, 2003: 98) Bu mersiye kendisinden önce yazılan mersiye geleneğinden izler taşısa da buradaki ölüm şairin bireysel olarak karşılaştığı ölümdür. Şair kendini ölümden uzakta hissetmez. Ahmet Hamdi Tanpınar, bireysel ölüm karşısındaki tutumun ve mersiye’nin bu şiire bağlanabileceğini ifade eder. “Diğer taraftan Tanzimat’tan sonraki şiirde o kadar mühim

bir yer tutan ferdî ölüm karşısındaki vaziyet ve mersiye şiiri de ona bağlanabilir.” (Tanpınar, 2003: 99)

Bu dönemde Recaizade Mahmud Ekrem, üç çocuğunu yitirmenin acısını şiirlerine yansıtır. Onun için de ölüm, ne zaman karşılaşılabileceği belli olmayan bir uzaklıkta değildir. Bu şiirlerde üç çocuğunun ölümüne şahit olmuş bir babanın duygu ve düşünceleri bulunmaktadır. Bu acı aynı zamanda *Nijad Ekrem* adıyla bir kitaba dönüşür. “Nijad’ın acısı edebiyatımıza bir babanın feryadı olarak okunabilecek bir eseri, *Nijad Ekrem*’i kazandırır. Şair, oğlunun yokluğundan duyduğu acıyı bu kitap vasıtasıyla duyurmak, belki de duyurarak, paylaşarak azaltmak ister.” (Aslan, 2011: 202)

Bu şiirlerden sonra Abdülhak Hâmit, ölüm karşısında, kendisinden öncekilerden farklı bir tutum alır. Onun şiirinde ölüm, güvenli bir uzaklıkta ya da kişinin çok sevdiklerinden ayrı kalma nedeni olmaktan çıkar. Hâmit, şiirlerinde ölmeyi, ölümlü olmayı sorgular. Onun ölümle ilgisi kendisinin ölümlü olmasıyla ilgilidir. Onun şiirlerinde öleceğini bilerek yaşayan insanın trajedisi vardır. “Abdülhak Hâmit’in mersiye yazmasının gerisinde ilk bakışta eşi Fatma Hanım’ı kaybetmiş olması duruyor gibi gözükse de asıl etken, onun ölümle ilgisidir. Fatma Hanım’ın ölümü, olsa olsa bu ölüm düşüncesini tetiklemiştir. Tanpınar, onda ölümün bir fikr-i sabit olduğunu birtakım gerekçelerle izah ettikten sonra *Makber*’in onun şuuraltında Fatma Hanım’ın hikâyesinden çok evvel bir sembol olarak mevcut olduğunu söyler. Orhan Okay’ın da çok tekrarlanan bir değer yargısı olduğunu belirterek vurguladığı gibi ‘Ekrem’de ölümler, Hamid’de ise ölüm vardır.” (Aslan, 2011: 203-204)

Abdülhak Hamit, *Makber*, *Ölü* gibi şiirleriyle ölümün insan bedeninde meydana getirdiği değişimden söz eder. “Ya nedir ölmek fenâ bulmak mıdır? / yoksa cismen münkalib olmak mıdır’ diyen Abdülhak Hamid, bu müphem gerçeği anlama arayışındadır. Şairin ‘Halk edip insanları, hayvanları / Sonra mahvetmek nedendir anları’ dizelerindeki gibi soru sorması da, ölümün sır perdesini aralama gayretini ve bu arayıştaki ısrarını göstermesi bakımından önemlidir. Ölümün sırrına ulaşmakta zorlanan Hâmit, ölümle varılan sonucun arkasındaki gerçeği arar.” (Erol, 2010: 179)

Şiirde ölüm izleği, şairlerin ölüm izleğini ele alan çalışmaların yanı sıra belirli yıllarda yazılmış şiirlerde ölüm izleğinin ortaya konulduğu çalışmalarla işlenmiştir. Ölüme bakışın, ölümle ilgili düşüncelerin değiştiği bu çalışmalarla ortaya konmuştur.

Romanda ölüm izleği ise ele alınmamıştır. Bu çalışmayla Türk romanının ilk örneklerinde ölüm, ölümle ilgili düşünce ve yorumlar ortaya konulmuştur. Eserler tek tek incelenmiş, her romanda yazarın, anlatıcının ve roman kişilerinin ölümle ilgili düşünceleri yapılan alıntılarla aktarılmış ve bu düşüncelerin kaynakları gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, 1859-1910 yılları arasında yazılmış kırk dört roman incelenmiştir. Bu romanlarda kahramanların yaşam ve ölüm dürtülerinin hangisinin etkisinde olduğu tespit edilmiş, karşılaşılan ölüm biçimleri sınıflandırılmıştır. Ölen kahramanların bir listesi, ölüm biçimleri ve romanlar bir tablo halinde varılmıştır.

1.3. Romanda Ölüm

1.3.1. Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat

Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat romanında evinin penceresinden görerek âşık olduğu Fitnat'la görüşebilmek için kız kılığına giren Talat, Fitnat'ın nakış hocası Şerife Kadın'a annesinin on beş sene evvel öldüğünü ve babasının nakış öğrenmesine izin vermediğini söyler.¹⁶ Her genç kızın nakış bilmesi gerektiğini düşünen Şerife Kadın, Talat'a nakış öğretmeyi kabul eder ve onu Fitnat'la tanıştırır. Kadın kılığında Fitnat'ı görmeye giden Talat, Fitnat'ı biriyle nikâhladıklarını öğrendiği gün kadın kılığına girdiğini kıza söyler. Fitnat'ın babasının Fitnat evlenmek istemezse zorlamayacağını düşünen sevgililer, Fitnat'ın babasına gerçekleri anlatmasına karar verirler. Emine kadından gerçekleri öğrenen Hacı Mustafa, pencereden görerek sevdiği bir çocuk için kızının kısmetini kaçırmamasını istemez ve kızına, onu evlendirmekten vazgeçtiğini söyler. Babasının yaz için kendisini Üsküdar'a götüreceğine inanan Fitnat, evlendirildiği adamın evine getirildiğini, eve girmeden biraz önce anlar. Kendisinden yaşça büyük olan Ali Bey'den uzak duran Fitnat, yeni evinde geçirdiği günler boyunca durmadan ağlar. Fitnat'ı, ilk eşine benzettiği için seven Ali Bey, Fitnat'ın kendisini sevmeme nedenini öğrenmek ister. Ali Bey ve Fitnat arasındaki itişme sırasında Fitnat'ın boynundaki muska Ali Bey'in elinde kalır. Ali Bey bu muskayı açtığı anda, bunun muska olmadığını, ilk eşinin ölmeden önce kızına yazdığı mektup olduğunu anlar. Zekiye'nin mektubundan Fitnat'ın kendi kızı olduğunu öğrenen Ali Bey, Fitnat'a gerçekleri söylemek için gittiğinde onun kendisini bıçaklamış olduğunu görür. Fitnat'tan ayrıldıktan sonra hummaya yakalanan Talat, Fitnat'tan aldığı mektuptan sonra onun evine gelir ve onu kanlar içinde yerde yatarken bulur. Fitnat'ın öldüğünü gördükten sonra Talat da dayanamayarak vefat eder. Hacı Mustafa'nın üvey annesi Emine kadın sevgililerin ölümünden bir hafta sonra üzüntüden ölür. Ali Bey, Fitnat ve Talat'ın ölümünden sonra delirir ve altı ay sonra bir sabah ölü olarak bulunur. Talat'ın annesinin oğlunun ölümünden sonra yaşadıkları ile ilgili bilgi verilmez.

¹⁶ Şemseddin Sami, (1964). *Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

1.3.1.1. Ölme Biçimleri

1.3.1.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Rıfat'ın Babası: Talat'ın dedesi, Rıfat evlendikten bir sene sonra vefat eder. Ölümü ile ilgili herhangi bir bilgi verilmez.

Kamile Hanım: Rıfat Bey'in annesi Kamile Hanım'ın, Rıfat evlendikten üç sene sonra öldüğü belirtilir.

Saliha Hanım'ın Annesi: Saliha Hanım, Talat'ın annesidir. Romanda Saliha Hanım'ın annesinin ölümü ile ilgili bir bilgi verilmez.

Saliha Hanım'ın Babası: Saliha Hanım'ın babasının öldüğü belirtilir.

Zekiye Hanım: İlk eşi Ali Bey tarafından anlayamadığı bir nedenle boşanan Zekiye Hanım, Hacı Mustafa ile evlendikten bir sene sonra hayatını kaybeder. Kadının önceki kocasından olan kızı Fitnat'a yüklüce bir miras kalır, Hacı Mustafa bu sayede zengin olur. Zekiye Hanım'ın taşralı olan ilk kocasının evlendikten birkaç ay sonra öldüğünün bilindiği belirtiliyor.

Hacı Mustafa'nın Annesi: Kocasını Emine kadını ufak yaşta eve aldıktan birkaç sene sonra vefat eder. Bu ölüm üzerine Hacı Mustafa'nın babası Emine Kadın'la evlenir.

1.3.1.1.2. Üzüntüden Ölüm

Emine Kadın: Hacı Mustafa'nın annesi öldükten sonra, onun babasıyla evlenen Emine Kadın, üvey oğlunun üvey kızını büyütür. Fitnat'ın kendisini bıçaklayarak öldürdüğünü öğrendikten sonra üzüntüden ölür.

1.3.1.1.3. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Talat: Fitnat'ın başka biriyle evlendirildiğini öğrendikten sonra hummaya yakalanarak bir süre kendini bilmeden yatan Talat, Fitnat'ın nerede olduğunu yazdığı mektubu aldıktan sonra kadın kılığına girerek onu görmeye gider. Kendisini bıçaklayan Fitnat'ın son anlarını gören Talat, orada can verir.

1.3.1.1.4. İntihar

1.3.1.1.4.1. Kesici Bir Aletle İntihar Etme:

Fitnat: Talat'a âşık olan Fitnat, babası yaşındaki Ali Bey'in, kendi sevgisine karşılık vermesini beklediğini görünce buna dayanamaz. Kendisini bıçaklayarak öldürür.

1.3.1.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.1.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Anlatıcıya göre Fitnat'ın güzelliği öldükten sonra değişmiş ve bu güzellik ona daha çok yakışmıştır. Anlatıcı Fitnat'ın güzel bedeni ve ölümün katılığı arasında ilişki kurar. Bu güzel vücut, narin beden donmuş gibi hareketsiz yatmaktadır ve onda canlılığı gösteren özelliklerin hiçbirisi bulunmamaktadır. Fitnat artık duyamayan, konuşamayan cansız biri olmuştur. Fitnat'ı insan yapan bütün özellikleri; aklı, zekâsı, merhameti, şefkati, aşkı ve muhabbeti kaybolmuştur. Anlatıcıya göre Fitnat'ı insan yapan, yaşadığını gösteren bu özelliklerin yanında Fitnat'ın yüreği bütün hislerden soyunmuştur.

“Ah!.. Görmeliydiniz o güzel yanakları, kırmızı renkleri atıp da ne kadar güzel bir sarı rengi aldılar... Gûyâ bu tebeddül hüsnünü daha ziyade arttırdı!.. Kendisine daha iyi yakıştı!.. Heyhât!.. Haniya o Fitnat'ın güzel yüzü... O nazik vücudu... O nazenin bedeni... Odanın ortasında yayılmış!.. Dili kurumuş, söylemez!.. Ne kadar çağırsan işitmez!.. Heyhât! Bir câmid hükmüne girmiş.. O akıl, o zekâvet, o zihin, o rahm, o şefkat, o aşk, o muhabbet... Ne oldular?.. Nereye gittiler? Nereye uçtular?.. O kadar hüsne malik olan Fitnat'ın yüreği, nasıl oldu da her histen tecerrüd eyledi?.. O his ne oldu?” (s. 92)

Anlatıcı sevgilisinin evlendiğini duyduktan sonra hastalanan Talat'ın, Fitnat'ın cansız bedeninin başında ölü gibi olduğunu ifade eder. Yakalandığı humma nedeniyle elleri ve ayakları “değnek” gibi kalan, gözleri çukur içine giren ve benzinde bir dirhem kan kalmayan Talat, yaşarken bir ölüye benzemektedir. Anlatıcıya göre Talat, yaşadığını gösteren bütün özellikler kaybolmasına karşın güzelliğini muhafaza etmektedir.

“İşte, Talat her histen müberrâ... Câmid gibi yatmış! Ah! Zavallı çocuk, henüz hummadan şifa bulmamış... O elleri, ayakları değnek gibi kalmış; benzinde bir dirhem kan kalmamış!.. Gözleri çukur içine girmiş!.. Bununla beraber, yine güzel!.. Ve belki, her vakitten daha güzel!..” (s. 92)

1.3.1.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.1.2.2.1. Baş Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Talat

Fitnat'ın evlendiğini öğrendikten sonra sevgilisine her şeyi, dünyayı unutacağını söyler. Talat ölümü unutmak ve unutulmak kelimeleriyle ifade etmektedir. Ona göre ölüm unutulmak demektir. Talat, Fitnat için kendini feda ettiğini ifade etmektedir ve sevgilisinden ara sıra mezarını ziyarete gelerek Fatiha suresini okuyarak ruhunu ihya etmesini ister. İslamiyet öğretisinde ölümlerin ruhuna dua etme geleneği bulunmaktadır. (Gazali, 2011: 158)

“- Ah, ben her şeyi unutacağım, dünyayı unutacağım! Dünya beni unutacak!.. Lâkin siz beni unutmak istemezseniz mezarımı arayın, bulun, gâh gâh ziyaretime gelin, birer Fâtiha ile ruhumu ihya edin... Size feda olduğumu hatırlınıza getirin, lâkin müteessir olmayın, ağlamayın!..” (s. 66)

Fitnat

Fitnat, Talat'a yazdığı mektupta kavuşamadığı vücudun toprağa girecek olmasına üzülmemektedir. Fitnat, ölümün somut yönüyle ilgilenmektedir. Ona göre Talat'ın bedeninin toprağa girecek olması, çürüyecek olması önemlidir. Fitnat, birlikte yaşamak istediği insandan ayrılma olasılığı karşısında üzülmemektedir. Onun için ölümden sonrası önemli değildir.

“Ah o benim nail olamadığım vücut kara toprağın ağışuna girsin!!!” (s. 84)

1.3.1.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Rıfat Bey

Talat'ın babası, Talat altı yedi yaşındayken ölmüştür. Oğlunu yetiştirmek için yaşamak isteyen baba, öleceğini anladıktan sonra, oğlunu karısına emanet eder. Oğlunun büyüdüğünü görmek isteyen Rıfat Bey, buna kaderin izin vermediğini düşünmektedir. Rıfat Bey için ölüm herkesin karşılaşacağı, doğal bir olaydır. Erken yaşta ölmesine ve küçük bir çocuğu olmasına karşın kendi kaderinin bu yaşta ölmek olduğunu kabullenmiştir.

“İşte bu çocuğa beraber terbiye verecektik; lâkin ne çare, bana kader müsaade etmedi, bunun terbiyesi sana kaldı, tekâsül etme.” (s. 3)

Rıfat Bey, karısı Saliha Hanım'a evlenmeden önce yazdığı mektupta ruh ve bedenle ilgili düşüncelerini açıklar. Ona göre mezarda, toprakta çürüyecek olan insanın bedenidir. Rıfat Bey, etten ve kemikten ibaret kısmın döküleceğini ve çürüyeceğini düşünmektedir. Ona göre insanın ruhu ölümsüzdür ve insanlar birbirlerinin çürüyecek olan bedenlerini değil ölümsüz olan ruhlarını severler. Çürüme, ölümün somutlaşmış biçimidir ve Rıfat Bey ölümün bu yönünü düşünmek istemez. Ölümün ruh için yok olma anlamına gelmediğini düşünen Rıfat Bey, ölümden sonra başka bir hayatın var olduğuna inanmaktadır. Ona göre birbirini seven iki insanın ruhu bu dünyada ayrılrsa dahi öteki dünyada mutlaka birleşecektir. Rıfat Bey, ruhun insan bedeninde tutsak olduğunu düşünür. Saliha ile kavuşamama olasılığı karşısında, beden denen kafesten kurtularak kavuşabileceklerini düşünür. Ölümden sonra kavuşma olasılığı onun ölüm karşısında, bedenlerinin çürüyecek olduğu gerçeği karşısında dehşete kapılmasını engeller.

“Hemen bu dünyadan kurtulalım, Saliha'm, benim hançer önümde duruyor ki onlar dahi kanla boyansınlar! Gözyaşlarımız üzerlerine düşmüş, kanımız da üzerlerine dökülsün!.. Saliha'm, senden bu mektubun cevabını bekliyorum; bir daha o güzel elinle yazılmış yazıyı göreyim de sonra kendimi telef edeyim!.. Sen de... Saliha'm... Sen de... Bildiğin... İstedığın gibi yap... Ah felek!.. Ah,... Bu sözü bana nasıl söyletirsin? Ah, bu vücutlarımız toprak altına girecek... Dökülecek... Çürüyecek, bir daha göremeyeceğim! Lâkin yok... Yok yanlış söyledim, o mezarda çürüyecek şey, etten, kemikten ibaret bir şey; sevişen ruhlarımızdır. Evet, ruhlarımızdır ki, bu cesim kafesinden kurtuldukları gibi, görüşecekler... Ah, şüphem yok ki görüşecekler. Cenâb-ı Hak böyle iki âşığı ayırıp bir daha görüştürmemeğe razı olmaz!” (s. 21-22)

Ayşe Kadın

Talat'ın dadısı, Talat'ın annesi ile konuşurken ölüm ve öbür dünya ile ilgili inancını dile getirir. Ona göre bu dünya rüya gibi geçmektedir. Önemli olan ve sonsuz olan yaşam, ahiret yaşamıdır. Ona göre insan imanıyla ölmelidir. Ayşe Kadın için insan dünya işlerine dalarak hesap vereceğini unuttur. Ayşe Kadın, ölen insanın mezarda Münker ve Nekir'in sordukları sorulara cevap verebilmek için imanıyla ölmek zorunda olduğunu düşünmektedir. Münker ve Nekir, ölenleri sorguya çekecek meleklerdir. (Gazali, 2011: 192, Çapku, 2009:326)

“- Şukur, şukur ammâ, ihtiyar ben şimdi hanım, elli yaşında! Ah ne yabalım, Allah iman bağışlasın, mezara iman ile gitsin yarabbi! Ah bu dünya ru'ya gibi gâşiyor, ahret bâkî. Biz dünyaya dalar, nekir munkiri unuttur... Ah, yarabbi! Ne cevap verecek biz sana!” (s. 5)

Ayşe Kadın'a göre ihtiyar insanlar kendilerini ölüme yakın hissettikleri için gülmezler. Ona göre insan, ölüme yaklaştıkça yaşamaktan daha az zevk almaktadır. Ayşe Kadın, insanın yaşlılıkla birlikte ölümü düşündüğünü, genç yaşlarda ölümün aklına getirmedigini düşünmektedir. Yaşla birlikte ölüm kaygısının azalması söz konusudur. "Sonuç olarak ileri yaşlarda ölüm olgusu daha az tehdit edici olabilir." (Tanhan, Arı İnci, 2009: 27)

"Sen ihtiyar, ben ihtiyar, gülmez ki; ah, ihtiyar ne gülsün! Bugün burada, yarın mezarda... Ay, ben de ihtiyar!..." (s. 5)

Şerife Kadın

Şerife Kadın için insanlar ölümlerinin ardından kabul edilebilir süreler için üzölmelidirler. Ölen kişinin ardından ömür boyu yas tutmayı uygun bulmayan kadın ölen kişi için rahmet istemek gerektiğini düşünmektedir.

"Ömrünü böyle kederle mi geçirmek istiyor? Ne demek olsun? Evvelki karı öldüyse canına rahmet olsun. Bu, ömrü oldukça, matem mi tutacak?" (s. 56)

Şerife Kadın, ilk eşinin ölümünden kendini sorumlu tutan Ali Bey'in daha fazla üzölmesini doğru bulmamaktadır. Ona göre ölenler için rahmet istemek yeterlidir. Yaşayanlar ise rahat etmelidir ve Ali Bey'in rahat etmek için evlenmesi gerekmektedir. Şerife Kadın, insanların bu dünyada yaptıklarından ölümlerinin ruhlarının etkilendiğini, bazı hareketlerden hoşlandıklarını, bazılarından hoşlanmadıklarını düşünmektedir.

"Ağlamadan ne çıkar? Zannedersin ki senin bu türlü hareketinden o merhûmenin ruhu hoşlansın? Beyim, ölümlere rahmet, dirilere rahat lazım. Senin gençliğine yazık!" (s. 57)

Ali Bey

Ali Bey'e göre ölen karısı Zekiye, kendisi yüzünden ölmüştür. Zekiye'nin ölümü üzerinden on beş yıl geçmesine karşın Ali Bey, hâlâ yas tutması gerektiğini düşünmektedir. Ali Bey, ölümü bedende meydana getirdiği değişikliklerden yola çıkarak düşünmektedir. Onun için karısı Zekiye'nin genç yaşta, hayatı bırakıp toprak altına girmiş olması önemlidir. Ali Bey, Zekiye'nin bedeninin toprak altında geçirdiği değişimi düşünmektedir.

"Benim sebebimden, zavallı, onbeş senedir ki gençliğini bırakıp toprak altına girdi!.. O, toprak altında yatsın da ben başkasını seveyim!.. Yok, yok, bana rahat haram olsun! Bana düğün yakışmaz. Benim, matem tutacak, ağlayacak vaktimdir, diyerek elini gözlerinin önüne koyarak düşünmeye dalar." (s. 57)

Ali Bey, Fitnat'ın sevdiği birinin olma ihtimali karşısında, kendini öldürmeyi düşünür. Ona göre insanın kendini öldürmesi, cinayetten farklı değildir ve kendini öldüren kişi, bir insanın ölümüne neden olduğu için suçludur. Ona göre ölüm, kendisinin durumunda biri için kurtuluştur. Evlendiği kadının başka birini sevdiğini öğrenen erkek için yaşamak, azap çekmek anlamına gelmektedir ve ölüm insanın bu azaptan kurtulmasını sağladığı için kurtuluştur.

“Çıldırımtansa.. Rabbim, beni mazur tut, katiller defterinde yazma... Kendimi telef edeceğim... Evet, kendimi telef etmeğe mazurum... Ölmekten başka benim için necât yok... Öleyim ki azaptan kurtulayım... Ve o biçareler kavuşsunlar...” (s. 81)

1.3.2. Hasan Mellâh yahut Sır İçinde Esrar

Hasan Mellâh Yahut Sır İçinde Esrar adlı romanın baş kişisi, Hasan Mellâh'tır.¹⁷ Hasan Mellâh'ın başından geçen olayların anlatıldığı eserde Hasan Mellâh, babasını öldüren ve sevgilisi Cuzella'yı kaçıran beşinci Pavlos'u intikam almak için her yerde takip eder.

Hasan Mellâh'ın babasının öldürülmesi, çatışmalardan birini oluşturduğu için önemli bir yere sahiptir. Hasan Mellâh'ın âşık olduğu Cuzella'nın annesi, kızı beş yaşında iken kocası Alfons tarafından öldürülür. Romanda namus yüzünden işlenen cinayetler önemli bir yer tutmaktadır. Namus yüzünden gerçekleşen altı ölüm bulunmaktadır. Bu ölümlerden beşi namus yüzünden adam öldürme, biri ise intihar biçiminde gerçekleşir. Kocası Alfons'a ihanet eden Cuzella'nın annesi, aşığı Paskal'ın kendisini aldattığını öğrenince küçük bir hançerle Pascal'ı öldürür. Karısının kendisine ihanet ettiğini ve bu ilişkiden bir çocuk sahibi olduğunu öğrenen Alfons, karısını bıçakla öldürür ve karısının aşığından olan çocuğu da öldürdüğünü zanneder. Romanın sonunda vücudundaki büyük yara izi sayesinde Cuzella, annesinin Pascal'dan olan oğlu Alonzo'yu bulur. Namus yüzünden gerçekleşen cinayetlerden üçünü ise Monsieur İlia gerçekleştirir. Monsieur İlia, kız kardeşi karşılığında, elde edilecek valiliği istemez. Bu valiliğe engel olamadığı için bu durumu uygun bulan annesini, babasını ve kız kardeşini öldürür. İdama mahkûm olur ve kaçar. Namus yüzünden gerçekleşen ölümlerin altıncısı ise bir intihardır. Monsieur İlia'yı bulma ümidiyle Hasan Mellâh'la birlikte onu aramaya çıkan Mademe İlia, Hasan Mellâh'ın gemisinde çalışan Trillo tarafından

¹⁷ Ahmet Midhat Efendi, (2000). *Hasan Mellâh yahut Sır İçinde Esrar*, Türk Dil Kurumu, Ankara. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

kandırılır. Mademe İlia, kocası Monsieur İlia'yı bulunca onun yüzüne bakamayacağı düşüncesiyle karnındaki Trillo'dan olma çocuğa rağmen denize atlayarak intihar eder.

Romanda kahramanlar ve anlatıcı namus cinayeti işleyenleri haklı bulur. Cuzella annesinin nasıl öldüğünü öğrendiğinde annesinin bu ölümü hak ettiğini söyler.

“Ben sana kendimi göstermeyip doğruca Murcia'ya gittim. Valideni piçin süt ninesi olan karının yanında bulup, piç âdeta sekiz on yaşına varmış koca bir çocuk idi. Beni validen görünce şaşırıp kaldı. Bu nâgehî gelişimin veçhini bile sormaya ağzı varmadı. Hele ‘Bu çocuk kimin nesidir?’ diye sorduğum zaman bütün bütün dili dolaşıp, şaşkın şaşkın etrafına bakınıp bilâihtiyâr ‘Beni öldür de, çocuğumu öldürme!’ diye haykırmaya başladı. Bu hâlde artık nazarımda her şey sabit olmuş demek oldu. Bıçağı çıkarıp bir kere validene, bir kere de çocuğa saldırdım. Ortalık al kan kesilip benim ise gözlerimi kan bürümüş olduğu cihetle dünya gözüme görünmeyerek buraya geldim. Derhâl gemiye binip, demir kaldırarak denize çıktık. Bermutat mevsim-i sayfi denizde geçirip kış üzeri geldiğimizde keyfiyet-i katli bana dostlar haber verdiler. Ağladık, mağladık. İşte valideni bu suretle elden kaçırdık kızım.

Cuzella – Validemdir. Vakıa acırım, acırım ama onun cezaya lâıyk olduğunu teslim ederim.

Alfons – Vallahi kızım ne dersin de. Lâkin namus yolunda kan dökmeyi bana validen öğretmiş demektir.

Cuzella – Validem size öğretmemiş farz edersek siz bütün dünyaya bir namus dersi vermiş olduğunuz derkârdır. (s. 22)

Hasan Mellâh romanında Cuzella'ya âşık olan Pavlos'un (Dominico Badia) zenginliğinin kaynakları hakkında bilgi verilirken onun Fas padişahlarından Mevlâ İsmail'in ölümünden sonra gelişen olaylardan yararlanarak zenginliğini arttırdığı belirtilir. Fas padişahı Mevlâ İsmail 1727 yılında öldükten sonra 1757 yılında Mevlâ Sîdî Muhammed iktidara geçse de bazı prenslerin çıkardıkları isyanlar ile 1789 yılında ihtilâl-i azîm baş gösterir. Pavlos'un zenginliğinin kaynağı Mevlâ İsmail'in ölümüdür. (s. 36)

Romanda deniz korsanlarının yakalandıklarında gemilerinin direklerinde asılmaları yönünde uygulanan kanunlar sayesinde korsanlık yapanların azaldığı belirtilir. (s. 50) Hasan Mellâh, korsanların elinde ölmekten bahriye mektebinde okurken kendisini zabit çıkarmayan hocasını öldürdüğünü anlatarak kurtulur. Gemideki korsanlar Cádiz şehrinde anlatılan bu olay yüzünden Hasan Mellâh'ı, Turgo zannederek öldürmekten vazgeçerler. Korsan gemisinin kaptanları Zerno ve Pietro korsanlık yapmakta kullandıkları gemiyi, tayfa olarak yanında çalıştıkları bir tüccardan, gemide olan birkaç kişiyi öldürdükten sonra, çalmışlardır. Kendileriyle birlikte korsanlık yapmaya karar veren ortakları Rum tayfayı da bir gece denize atarak öldürdükten sonra

Pietro ve Zerno geminin sahibi olurlar. (s. 62) Korsan gemisinde Hasan Mellâh'ı ilk anda ölümden kurtaran Alonzo, Pietro ve Zerno için adam öldürmenin önemsiz olduğunu ifade eder. Korsanlar için yakaladıkları kişiye ekmek vermektense onu denize atmanın daha kârlı olduğunu belirtir.

“Sonra bunların âdeti soydukları adama şayet bir lokma ekmek vermesinler diye derhâl öldürmektir. ... Zira demincek dediğim veçhile, bunlar sizden bir lokma peksimet esirgedikleri cihetle sizi kaldırıp denize atmak, âdeta bir kediyi atmaktan ziyade bir emniyeti haiz değildir. (s. 64)

Romanda Hasan Mellâh'ın babası Sîdî Osman ve Dominico Badia'nın ortaklarından olduğu Pavlos kumpanyasının en büyük pay sahibi Pavlos'un, Hasan Mellâh'ın babasına, Fas devletine karşı savaş açan bir grup İspanyolla birlikte hayatını borçlu olduğu belirtilir. Roman boyunca Pavlos'un Hasan Mellâh'a yardım etmesinin en büyük nedeni, kendisinin Sîdî Osman'a hayatını borçlu olmasıdır.

Hasan Mellâh, babasını öldüren Dominico Badia ve Yakup el Deca'yı öldürmek için babasının bendegânlarından Akrep adında bir zaptiye ile birlik olup Yakup el Deca'nın konağına gider ve Akrep, Yakup el Deca'yı öldürürken uşaklar tarafından öldürülür. Beşinci Pavlos olan Dominica Badia, ölümden bu kargaşa sırasında kurtulur. Romanda, insanların ölümüne neden olan kişilerin hepsi ölmüştür. Romanda kısasa kısas uygulanmaktadır. Hasan Mellâh, babasını Yakup el Deca'nın öldürdüğünü öğrendiğinde kısas edilip edilmediğini sorar. Romanda Hasan Mellâh'ın ölümden dönmesi dikkate değerdir. Cuzella'nın pencereden attığı testinin kafasına düşmesi sonucunda öldü zannedilen Hasan Mellâh, İslam dininin kuralları gereği yıkanırken uyanır.

Romanda öldürülmek yerine kazaya uğramak, öldürme yerine ipine oynatmak ve elinden bir kaza çıkmak kullanılır.

1.3.2.1.Ölme Biçimleri

1.3.2.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler:

Mevlâ Muhammed: Ölümüyle Hasan Mellâh'ın babası Sîdî Osman'ın ölümüne neden olacak olayların başlatan padişaktır. Öldüğü belirtilirken ölüm nedeni ile ilgili bilgi verilmez.

Pavlos: Pavlos kumpanyasının en büyük pay sahibi olan Pavlos'un öldüğü belirtilir ancak ölümü ile ilgili başka bir bilgi verilmez. Pavlos'un Hasan Mellâh'ın babası Sîdî Osman'a can borcu olduğu ve mirasını bırakacak kimsesi olmadığı için hisselerini Hasan Mellâh'a bıraktığı belirtilir.

1.3.2.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Sipros: Cuzella'nın eğitiminden sorumlu rahibelerden biri olan Sipros, sevdiği adam kurşuna dizilerek idam edildiği için vereme yakalanır. Rahibenin bu hastalık sonucunda öldüğü belirtilir.

1.3.2.1.3. Üzüntüden ölüm

Bekir Bey: Kızının kölesi Arslan'a âşık olduğu ortaya çıktıktan sonra damadı Memiş Çelebi kızını boşadığı için üzüntüden hayatını kaybeder.

1.3.2.1.4. Cinayet

Cuzella'nın annesi: Cuzella'nın annesi, kocası Alfons tarafından kendisini aldattığı için bıçaklanarak öldürülür.

Pascal: Cuzella'nın annesinin sevgilisidir. Pascal başka bir kadınla birlikte yakalanınca Cuzella'nın annesi tarafından kendisi yüzünden kocasına ihanet ettiği gerekçesiyle hançerle öldürür.

Bîçare İtalyan: Hasan Mellâh'ı peşindeki adamlardan kurtaran korsan gemisinde uzun süre hastalık çeken İtalyan, ölümü beklenmeden denize atılmıştır.

Monsieur İlia'nın Babası: Monsieur İlia, elde edilecek valiliğe karşılık olarak kız kardeşinin verilmesini uygun gören babasını öldürür.

Monsieur İlia'nın Annesi: Monsieur İlia, kız kardeşinin namusu karşılığında elde edilecek valiliğin uygun olduğunu düşünen annesini öldürür.

Monsieur İlia'nın Kız Kardeşi: Valilik ayarlayabilmek için kendi iffetinden vazgeçen kız kardeşini Monsieur İlia öldürür.

Yakup el Deca: Sîdî Osman'ı öldüren Yakup el Deca'yı, Sîdî Osman'ın bendegânı Akrep öldürür.

Akrep: Hasan Mellâh'la birlikte Sîdî Osman'ın intikamını almak için Yakup el Deca'yı öldürmeye giden Akrep, Yakup el Deca'yı öldürdükten sonra Deca'nın uşakları tarafından öldürülür.

Zincirkıran Halil'in öldürdüğü adam: Zincirkıran Halil tarafından öldürülen adam, Zincirkıran Halil'in cezasını prangada çekerken kaçmasına ve sonra Şeyh olmasına ölümüyle neden olur. Şeyh olduktan sonra Zekâüddin adını alan şeyh kölemen beyi Murad Beyin emrinde çalışan kölemenlerin anlaşabilmesi için aracı olur.

Cuzella'ya gösterilen ceset: Cuzella'ya Hasan Mellâh'ı öldürttüğünü söyleyen Dominico Badia, çuval içinde kafası ezilmiş tanınmayacak bir adam gösterir. Cuzella'nın Hasan'ı beklemekten vazgeçmesi için öldürülen başka birinin cesedi gösterilmiştir.

1.3.2.1.5. Katliam

On kişi: Pietro ve Zerno'nun gemisinin karşısına çıkan gemideki ondan fazla kişi, kendi gemilerinin direklerine bağlandıktan sonra diri diri yakılırlar.

“Aradan beş on dakika geçer geçmez, gemi içinde bir çığlıktır koptu ki, canı yanan bîçarelerin avazesini işitenlerin yürekleri paralanmak muhâl-ender-muhâl idi. Hele alevler içinde birisinin hayali görülmüş ve hayalin seyir ve hareketinden bîçarenin ipleri yanarak can havliyle öteye beriye koştuğu anlaşılmuş idi ki, birkaç defa böyle koşuştuktan sonra o hayal dahi kayboldu.

Gemideki çığlık yarım saat kadar sürmedi. En sonraya kalan boğuk bir ses dahi boğulup gitti.” (s. 261)

1.3.2.1.6. İntihar

1.3.2.1.6.1. Denize atlayarak intihar etme

Madame İlia: Kocasını bulmak için Hasan Mellâh'tan yardım isteyen Madame İlia, Hasan Mellâh'ın gemisinde çalışan Trillo'ya aldandır ve onunla beraber olur. Trillo'dan hamile kalan Madame İlia, kocası bulunduktan sonra onun yüzüne bakamayacağını düşündüğü için kendini denize atarak intihar eder.

Pietro: Hasan Mellâh'ı peşindeki atlılardan kurtaran korsan gemisindeki kaptanlardan biri olan Pietro, ele geçirdiği bir gemideki kişilerin diri diri yakılarak öldürülmesini emretmiştir. Hasan Mellâh, bu olaya şahit olduğu için Pietro'ya aldığı canlara karşılık ölmesi gerektiğini söyler. Pietro, arkadaşı Zerno tarafından boğazına bir gülle bağlı olduğu halde denize atılacakken kendisi denize atlayarak intihar eder.

1.3.2.1.7. Şehit Olma

Sîdî Osman: Mevlâ Muhammed'in ölümünden sonra iktidarda hak iddia eden şehzadelerin çıkardığı kargaşalar sırasında ülkeden kaçmak yerine durumun düzelmesi için çalışmayı seçen Hasan Mellâh'ın babası Sîdî Osman, konağında karısı ve çocuklarıyla birlikte şehit edilir. Dominico Badia tarafından şehit edilen Sîdî Osman'ın başı, öldükten sonra Yakub el Dacca tarafından kesilir.

1.3.2.1.8. İdam

Rahibe Sipro'sun sevgilisi: Politika erbabından biri olan Sipro'sun sevgilisi kurşuna dizilerek idam edilir.

Üç adam: Alfons'un evini soymak için Hasan Mellâh'la birlikte eve giren üç adam yakalandıktan sonra asılarak idam edilirler.

Timur Bey yerine cesedi yakılan adam: Esmâ'nın sevdiği Timur Bey zifte bulanarak idam edilmekten, kendisinden bir gün önce asılarak idam edilen kişinin cesedi zifte bulanıp yakıldığı için, kurtulur.

Dominico Badia: Pek çok kişinin ölümüne neden olan Dominico Badia, Şam'da "yed-i intikam-ı hükûmette kıvrana kıvrana can verir".

1.3.2.1.9. Dövüşte, Çatışmada ya da Kavgada Ölüm:

İki Tayfa: Pietro ve Alonzo'nun gemisinde çalışan iki tayfa karşılarına çıkan gemiyle girdikleri çatışmada ölürler.

Esir İspanyollar: Cardan adlı bir rahibin teşvikiyle ihtilal içinde olan Fas'a saldıran bir grup İspanyol yenilerek esir düşer. Bu esirlerden yüz elli kişiden fazlası cellâtlar tarafından öldürülür.

1.3.2.1.10. Çıkan Kargaşada Ölüm

Esmâ ile evlenecek kişinin seçimi için yapılan yarışmada havan toplarıyla atış yapan Hasan Mellâh'ı görmek için izdiham yaratan halk arasında birkaç kişi yaşamını kaybeder.

"Bu mucize sahibini görebilmek şerefiyle sair halk birbirini çiğnerdi. Mecruhlardan maada bir, iki, üç vefeyât dahi oldu." (s. 253)

1.3.2.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.2.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Anlatıcı İslam dininin öğretilerine uygun bir ölüm inancına sahiptir. Ancak anlatıcının roman kahramanlarından Esmâ'nın güzelliği ile ilgili bilgi verirken güzel insanların ölümlerinin bile güzel olduğu ile ilgili görüşleri dikkate değerdir.

“Malûmdur ki güzel bir mahbube, mazallah rahat döşeğinde yatsa bile yine güzeldir. Mevtin en ziyade soğukluğu, en büyük çirkinliği ve keraheti yine çirkinler çehresinde görülüp, hâlbuki mevt hâli bile güzele yaraşır.

Ben gördüm, kendim gördüm. Ahbabımdan bir Hristiyan'ın genç ve güzel karısını gördüm ki, dünyaca son ziynetini lâbis olduğu hâlde, tabut içindeyken bile, vallahi güzeldi. Hem de bütün bütün bambaşka bir güzeldi. İşte bu bambaşka güzellik, o hâlde Esmâ'ya dahi gelmişti. Lâkin Esmâ'yı mevtâ zannetmemeli. Çehrede olan kireç gibi bir beyazlığı ona teşbih ederim.” (s. 311)

Anlatıcı ölümü soğuk, çirkin ve iğrenç bulmaktadır. Ancak anlatıcı aynı zamanda güzel insanlara ölümün bile çirkinliğini bulaştıramayacağını, güzellerin öldükten sonra dahi güzelliklerini koruduklarını düşünmektedir. Ona göre ölümün soğukluğu, çirkinliği ve iğrençliği güzel insanların güzelliklerinden bir şey götürememektedir. Anlatıcı aynı zamanda insanların kısas hükmü uyarınca yaşadıklarını ve öldüklerini düşünmektedir. Öbür dünya görüşü olan anlatıcı insanların katil olmalarının nedenleri olduğunu düşünmektedir. Ona göre insanların anlayamadığı manevi yasa uyarınca birileri katil olurken başkaları da onun cellâdı olabilir.

“Bir kâmil demiş ki ‘Vefat edenler kendilerinden sonra kendi ef'al ve harekâtını ehl-i âlemin nasıl muhakeme ettiklerini mezardan görecek olsalar, yüzlerinden etler dökülmüş olduğu hâlde, kemikleri olsun humret-i hicâpla kızarır.’ Biz bu sözü, efradını cami ağyarını mâni bir söz olmak üzere kabul etmekdeyiz. Elbette ki, kabirlerdeki kemikler meyanında, dünyaca olan ef'al ve harekâtı muhakemesini işitince ağaracak kemikler dahi vardır.

Hem de biz kemik olduktan sonra göreceğimiz nedametten ne anlarız? Tashîh-i ahlâka imkân var mı? Öyleyse daha ölüm bize gelmeden kendimizi meyyit farz edelim. Badehu harekâtımızı yine kendimiz muhakeme ederek o ölüye gösterelim ki, sonra onu tekrar dirilttiğimiz zaman galatâtını tashih etmekle müstefit olsun!

Herkes muhâkeme-i mahsûsasında hür olduğu cihetle, ihtimal ki, tashîh-i ahlâkın ol kadar lüzumunu göremeyenler ve insan denilen hayvanın iftirâs hususundaki istidadı önünü açık bırakmak sevdasında sebat edenler dahi bulunabilir. Fakat vukuâ-ı âlemin sûret-i cereyânını bunlara irâe edersek ‘Her edenler bulmuş’ olduklarını görerek, hâlâ dünyada bir dest-i manevînin icrâ-yı hükm ile edilecek kısasları ettirmekte olduğuna yakın hâsıl ederler.

Ama bu babdaki hikmeti bizden sormamalıdır. O dest-i manevî, işte öyle bir dest-i manevî ki, insanların birisini diğeri aleyhine katil ettiriyor, derken diğeri birisini de o

katilin cellâdı ediyor. Hâsılı herkese bir iş ettirip, onun cezasını dahi verdiriyor.” (s. 433)

Anlatıcı insanın ölüm acısına alışması hakkındaki görüşleri dikkate değerdir. Anlatıcı burada insanın acıya karşı kullandığı savunma mekanizmalarından birine örnek göstermektedir. İnsan ölüm acısına zamanla alışmaktadır. Ölümle ilk karşılaştığından alt üst olan insan yaşamı, zaman geçtikçe normalleşir. Ölümün gerçekleştiği ilk günlerde, anlamsız ve imkânsız görünen işler, zaman geçtikçe geride kalan kişi tarafından yerine getirilir.

“Hasan’ın İstanbul’dan çıktığı zaman gördüğümüz hâl-i ye’s ve ıstırabı, Alonzo ve İlia’nın verdikleri nice teselliyat ve ümit ile azala azala, bîçare çocuk Beyrut İskelesi’ne çıktığı zaman, öteden beri malûmumuz olan hazım ve ihtiyatı üzerinde olduğu hâlde çıkmıştı. Zira, hakikat-ı maslahat dahi öyledir. Allah cümleyi masun buyursun, insanın bir kimsesi vefat ettiği zaman cihan nazarında zindan kesilerek, hatta kendisi bile ölüme razı olacak dereceye geldiği hâlde, yavaş yavaş bu hâl bilkülliye zail olduktan fazla, badehu miras davalarıyla birtakım harekâta teşebbüs eder ki, harekât-ı mezkûre ilk musibet günü kendisi bile ölüme razı olacak dereceye geldiği hâlde, yavaş yavaş bu hâl bilkülliye zail olduktan fazla, badehu miras davalarıyla birtakım harekâta teşebbüs eder ki, harekât-ı mezkûre ilk musibet günü kendisine arz olunsaydı kendi yüreği kadar yanık bir yürek için bu makule harekâta, mümkün değil ihtimal veremezdi. Haniya, demek istiyoruz ki âlemde insanoğlunun sınaşmayacağı hiçbir musibet yoktur. Hatta musibet ne kadar büyük olursa, biraz muhakemesi olan insan bunun acı teessürâtını bir ayak evvel defederek, arayacağı çareleri daha ziyade ıstırâhat-ı kalble aramak yolunu arar ve bulur.” (s. 375)

Anlatıcı, Madame İlia’nın intihar etmek için yollar araması ile ilgili düşüncelerini dile getirir. Anlatıcı için intihar etmek, bir kadın için daha zor bir iştir. Ona göre intihar gibi bir eylem kadınlara göre değildir. Anlatıcıya göre kadınlar acı çekmeye uygun değildirler, onlar kendi istekleriyle kendilerine zarar vererek acı çekmeyi göze alamazlar. Aynı zamanda anlatıcı, ölmek isteyen kişinin bunu gerçekleştirecek yolları bulmakta zorluk çekmeyeceğinin bilincindedir.

“Yukarıki babın nihayetinde, Madame İlia’nın canına kastetmeyi kararlaştırmış olduğunu tekrar ettikten sonra, ‘icrâ-yı icâbına teşebbüs eylemiş’ olduğunu dahi dermeyan eylemiştik. Hiç ölüme karar vermiş olan kimse için, icap micap kalır mı ki icrasına teşebbüs etsin? Onun icabı, ya ağzına bir kurşun sıkmak, ya yüreği üstüne bir bıçak vurmak veyahut bir zehir içip gitmektir.

Evet, öyledir ama, siz bu icabı küçük mü görüyorsunuz? Bir tahta kurusunun dendânı ıstırabına tahammül edemeyen vücuda, iğne ucu kadar kanı değil, bütün vücuttaki canı çıkacak kadar bir ıstırap vermek kolay bir iş midir? Alelhusus bir karı için...

İşte Madame İlia, kendisi için artık zarurî gördüğü ölüme hangi yoldan gitmeyi düşünüp dururdu ki, şu mülâhaza birkaç saat, belki icabına göre birkaç gün dahi devam edecek olan bir mülâhazadır.” (s. 220)

1.3.2.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.2.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Hasan Mellâh

Hasan Mellâh, romanının baş kişisidir. Madame İlia ile kocasının kayıp olması ile ilgili konuşurken ölüm ve öbür dünya ile ilgili görüşlerini açıklar. Hasan Mellâh İslam dinine mensup birinin görüşlerine sahiptir ve ölümle ilgili düşüncelerini İslamiyet'in Allah inancı ve ölüm düşüncesi biçimlendirmektedir. Ona göre bu dünyadan sonra gidilecek gerçek bir dünya bulunmaktadır. Orada insanlar bu dünyada yaptıkları işlere göre cezalandırılacaklar ya da ödüllendirileceklerdir.

“Hayır efendim. Biz naümit olmamalıyız. Bu âlemde mükâfât ve mücâzât-ı mâddiyeden kat'iyen naümit olursak bile, öteki dünyada mükâfât-ı maneviyeden ümidimizi kesmemeli. Yoksa öteki dünyaya pek de ehemmiyet verdiğiniz yok mu? Bu itikatta iseniz teessüf ederim ki, bütün bütün hüsrandasınız. Bazı dimağı muhtel adamlar vardır ki, âlem, bu âlem olduğuna kanaat ederek, başka bir âleme ihtimal vermezler. Hâlbuki kendilerine soracak olsak, bu kâinatın teşkili meselesinde bize bir şüphe ve akıbet göstermeyip, hayretle izhâr-ı acz ederler. Siz zanneder misiniz ki, bunca kainatı yaratmış olan zat bunu abes olarak yaratmış olur? Mukaddime ve netice kanunlarını fikrimize vazeden kendisi olduğu ve her icraatı dahi o kanunlar dahilinde cereyan eylediği görülüp durduğu hâlde, bizim akıbetimizi kanûn-ı mezkûr ahkâmından hariç tutar mı? Yoksa bizi, bu dünyadan, başka bir dünyaya sevk etmek, bu dünyaya getirmek kadar veyahut daha ziyade güç müdür? Vardır madam vardır, bir akıbet ve ahiret mutlaka vardır. İnsan burada yaşadığı gibi, orada da yaşayacaktır. Kaide bunu iktiza ediyor. Binaen aleyh burada görmediği mükâfatı orada görmek pek tabiidir. Ben bu itikattayım. Bu itikatla vicdanıma emniyet ve istirahat vermekteyim.” (s. 208)

Hasan Mellâh, Cuzella'nın başına attığı testi nedeniyle vefat ettiği düşüncesiyle gasil işlemleri yapılırken uyanır. Burada ölüm ve uyku benzetmesi dikkati çeker. Hasan uykudan uyanır gibi yeniden yaşamaya başlar. Ona göre ölüm korkulacak bir şeydir, ancak ölmeyip yaşamayı sürdürdüğü için korkulacak bir şeyin olmadığını düşünür.

“Arası çok geçmedi. Hasan güya bir uykudan uyanırmış gibi gözlerini açtı. Etrafına bakmaya başladı.

O zaman dört herifin hâlleri bütün bütün diğer-gün olmakla beraber, her biri ‘Korkma, korkma delikanlı, korkma! Olağandır, korkacak bir şey yok!’ demeye başladılar.

Hasan kalktı, oturdu. ‘Ben neredeyim? Ne oldum? Demeye başladı. Herifler hâlâ ‘Bir şey yok, bir şey yok, korkma!’ demekte devam ederler idiyse de, Hasan altındaki, etrafındaki malzemeyi görünce işi anlayıp, tebessüm ederek, ‘Korkacak bir şey var idiyse bile geçmiş demektir.’ dediyse de, ölümün inkâr kabul edemeyecek olan dehşeti hâlâ yüzünde nümâyân idi. Hasan'ın ölümden sairleri kadar korkmayacak bir cesur olduğuna emniyetimiz bulunmasaydı, bu sözü mutlaka şaşkınlık nev'inden olarak söylemiş olduğunu hükmederdik.

Her ne hâl ise, Hasan ölüm hâli hâlâ üzerinde olduğu ve belki ölüm bilvücûd kendisinden ibaret bulunduğu hâlde, teneşir üzerinden kalkıp aşağıya inerek, yıkanırken üzerine örtülmüş bulunan bir beyaz çarşafı sıkıp beline sarar idi ki, taşradan dahi bir kızılca kıyamettir koptu.” (s. 398)

1.3.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Cantürktü

Mısır Kölemen beylerinden biri olan Murad Bey’in hizmetinde çalışan Cantürktü, Murad Bey’in emriyle Kölemen beyi Yunus Bekre’yi öldürmeye giderken ölmek ve öldürmek ile ilgili düşüncelerini dile getirir. Cantürktü, Yunus Bekre Beyi öldürdükten sonra, ölme olasılığının farkında olmasıyla birlikte bir gün ölecek olduğunun bilinciyle bunu önemsemez.

“Tabanca ile olmaz. Huzuruna çıkar çıkmaz, yüreği üzerine bir kama sokup, badehu kılıç ile kendime yol açarak kaçmalıyım. Eğer kurtulursam Esmâ’yı sineye çekerim. Kurtulamaz da beni öldürürlerse zaten ölecek değil miyim? Bugün burada ölmezsem yarın başka yerde öleceğim.” (s. 233)

Giovanni

Pavlos’la birlikte yaşamını Sîdî Osman’a borçlu olan Giovanni, Hasan Mellâh’a babasının kendilerine nasıl yardım ettiğini anlatırken ölen kişileri seyrederken hissettiklerini ve kendi ölümüyle ilgili düşündüklerini anlatır. Giovanni, öldürülmek için sırasını beklerken kendisi için kolay ölüm dilediğini, çok can çekişmeden ölmeyi istediğini ifade eder. Onun için can çekişerek ölmek, ölecek olmaktan daha zor karşılanacak bir olaydır.

“Cádiz’deki Pavlos ile ben dahi bir ipte idik ki, aramızda yalnız bir adam vardı. Mevki-i muhârebede bir büyük ordu kurularak, cümlemiz orada idik. Fas devleti, İspanya devletiyle muhabere etmiş. İspanya devleti bizi, kendi havamıza harp eder eşkıya olmaktan başka bir nazarla tanımamış. Binaenaleyh bizi birer birer katletmeye başladılar. Aman yarabbi, o günkü hâli görenlerin aklı başından alınırdı. Cümlesi bir zincirde veya bir ipte bağlı olan yirmi neferin üzerine, ellerinde satır iki cellât hücum ederek, et kıyar gibi kıymaya başladılar idi. Hepimiz ölümü burnumuzun dibinde gördükçe, artık ölümden de pervamız kalmayıp, yalnız aradan hangisi daha kolay ölmekte ise onlara gıpta etmeye ve hangisi biraz güçlülükle can verirse, bizi onlar gibi öldürmemesi için Cenabıhakka dua etmeye başladık.” (s. 138)

1.3.2.2.3. İstek Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Cuzella

Hasan Mellâh ve Dominico Badia’nın âşık oldukları ve evlenmek istedikleri kahramandır. Cuzella annesinin babası tarafından öldürülmüş olmasına üzülmele

birlikte, annesinin bu biçimde ölmeyi hak ettiğini düşünmektedir. Cuzella için annesi ihanetinin karşılığında ölmüştür ve bu durum kendisine teselli vermektedir.

“Kız validesine gerçekten yanmakta olduğu ve bahusus ömrünün saadetine ortak olacak olan kocası elinde teslim-i rûh eylediğine pek teessüf etmekte bulunduğu hâlde, babasının ettiği hikâye üzerine nâr-ı teessüf bir kat daha iltihap eylemiş ise de bu musibetin ne kadar büyük bir kabahatin cezası idüğünü mülâhaza ettikçe, bu hâl ile müteselli olacağımı dahi kestirdi.” (s. 22)

1.3.3. Hüseyin Fellâh

Ahmet Midhat Efendi'nin *Hüseyin Fellah* adlı romanı Hüseyin Fellah'ın romanı değildir.¹⁸ Roman kahramanları arasında Hüseyin Fellah bulunur ancak olaylar Şehlevend'in çevresinde gelişir. Romanın anlatıcısı Ahmet Midhat Efendi'dir.

“Hazır şu muhiblik mahbubluk sözünü açmış iken kendi fikr-i mahsusumuzu da haber verelim ki, her ne kadar Şehlevend hanım ikinci kısımdan olup bu kısmın kısm-ı evvele rüçhanını dahi teslim edersek de biz kendimizi kısm-ı evvelden bulmaktayız. Hem de hangilerinden bilir misiniz? Mahbubu filhakika güzel olmadığı halde yine onu sevmeye cebr-i nefis eder bir takımdır ki bu yolda olan muhabbetin derece-i lezzetini anlamak isterseniz ‘Karı Koca Masalı’ serlevhalı hikâyemize müracaat buyurmalısınız. Ama diyeceksiniz ki bir adam kendisi filhakika başka bir fikirde bulunup da yazdığı hikâyede dahi onun zıddı olan bir fikir ile muhakemâta girişmek ne demektir? Ha, bu şu demektir ki sizi hiçbir vechile aldatmak istemediğimizden ve kendi fikr-i mahsusumuzu mutlaka nefsü'l-emre muvafiktir diye yutturmak hilekârlığını da kabul etmediğimizden ‘Bu babda bizim kendi fikrimiz bu ise de, bu fikir şuna müraccah olamaz. Daha eslemi budur.’ diye sözün en doğrusunu söylemek istiyoruz.” (s. 319)

Bu alıntıda da görüldüğü gibi Ahmet Midhat metinden kendi varlığını çekmeye çalışan yazarlardan değildir. Yazar okuyucusu ile konuşarak yazmayı tercih eder.

Şehlevend babasını kaybettikten sonra yoksulluğa düşmüş, annesini sefalet ve açlıktan kurtarabilmek için esir olarak kendisini sattırmıştır. Bu romanda sipahi alayı beylerinden olan Şehlevend'in babası İsmail Ağa, Belgrat'a memur olduktan sonra ailesine şehit olduğu haberi ulaşmıştır. Ancak İsmail Ağa ölmemiştir ve onun öldüğü yalanını Şehlevend'in annesinden intikam almaya çalışan İskelecizâde Bekir Efendi hazırlamıştır. Şehlevend'in annesi Hasna Hanım, kocasının yokluğunda konağı ve malları idare edemediği için Safî Efendi ile evlenir. İsmail Ağa Belgrat seferinden döndüğünde şehit olmadığı ortaya çıkar. Hasna Hanım, bu gerçek ortaya çıkınca iki erkekten de boşanmış sayıldığı için herhangi biriyle evliliğini sürdürmeyi kendine

¹⁸ Ahmet Mithat Efendi, (2000). *Hüseyin Fellâh*, Hazırlayan: M. Fatih Andı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. İncelemede bu baskı esas alınmıştır.

yediremez. İsmail Ağa ise bu duruma dayanamadığı için kendisini silahla başından vurarak öldürür. Hasna Hanım iki eşinden de boşanmış sayıldıktan ve ilk eşi kendisini öldürdükten sonra hamile olduğu ikinci eşinin çocuğunu da karnını döve döve düşürür. Romadaki olayların başlangıcı İsmail Ağa'nın şehit olduğu yalanıdır. İsmail Ağa'nın kendisini öldürmesi ise kurmaca dünyada kahramanın başına gelecekler için gerçekleşmesi gereken bir ölümdür. Şehlevend kendi rızasıyla esir olarak satıldıktan sonra sağır ve dilsizmiş gibi davranmaya başlar. Cezayir'de satıldığı evde de aynı oyunu sürdüren Şehlevend, orada bir gece annesiyle birlikte ölümden kurtardığı Civelek Mustafa ile karşılaşır. Şehlevend'i satın alan Ahmed Bey'in bir esir satın alma kararı için yaşlı Arap cariye'nin eceliyle ölmesi gerekmiştir. Ölen Arap cariye'nin yerine sağır ve dilsiz bir esir arayan Ahmet Bey, Şehlevend'i satın alır, bu olaydan sonra çarşı işlerini gören Boşnak da öldüğü için Civelek Mustafa uşak olarak eve alınır. Şehlevend, Ahmet Bey'in evinde konuşulanlardan onun ne kadar çok kişinin ölümüne neden olduğunu öğrenir. Ahmed Bey ve arkadaşlarının öldürmek istediği Hüseyin Fellah'ı birkaç kere ölümden kurtaran Şehlevend, kurdurduğu bir tuzakla onun ve adamlarının yaralı olarak yakalanmalarını sağlar. Romanda Hüseyin Fellah, halatçı Ömer ve Civelek Mustafa, Şehlevend'e âşık olur. Şehlevend kendisini seven üç erkekten herhangi biri ile evlenmeyi kabul etmez. Şehlevend'in üç erkekle de kardeş olarak yaşamak isteğini kabullenemeyen Civelek Mustafa kendisini bir buhran anında bıçaklayarak öldürür. Romanın kurmaca dünyasında gelişen olayların başlamasına Şehlevend'in babasının öldüğü yalanı neden olur ve bu olayların Şehlevend ve Ömer'in evlenmesiyle son bulmasına da Civelek Mustafa'nın ölümü neden olur. Romanda ölmek sözcüğü ile birlikte içine oynatmak, kuyruğu titretmek, zıbarmak, gürleyip gitmek, kendini telef etmek, taklayı atmak, kanına girmek, ahirete gitmek de kullanılmıştır.

1.3.3.1. Ölme Biçimleri

1.3.3.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Hasna Hanım'a talip olan adamın karısı: Hasna Hanım'la evlenmek isteyen adamın karısı öldüğü için çocukları ortada kalmasın diye Hasna Hanım ile evlenmek istemektedir.

İhtiyar Arap Cariye: Ahmed Bey'in yanında çalışan cariye nasıl olduğu belirtilmeyen bir biçimde ölmüştür. Bu ölüm, Ahmed Bey'in Şehlevend'i satın almasına neden olur.

“Belâya bakınız ki ihtiyar Arap nice vakitten beri taşımakta olduğu cana hamallık etmekten artık usanıp bir gün bu bâr-ı sakîli omuzundan attı ve âlem-i istirahat-ı ebediyyeye nakl-i vücud eyledi.” (s. 86)

Bunak Boşnak Uşak: Ahmed Bey’in evinin dışarıdaki işlerini gören Boşnak’ın ölümü Civelek Mustafa’nın Ahmed Bey’in yanında çalışmaya başlaması için neden teşkil eder.

Hanif el-Fellâh: Hüseyin Fellâh’ın babası olan Hanif el-Fellâh’ın nasıl öldüğü belirtilmemiştir.

Sabire’nin Babası: Hüseyin Fellâh’ın âşık olduğu bedevi kızı Sabire’nin babasının ölümüyle ilgili bilgi verilmemiştir. Sabire’nin babasının ölümü Sabire’nin Hüseyin Fellâh’ı bulması için gerekli şartların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Koca Veli: Halatçı Ömer’in babası Koca Veli, Şehlevend ve Hasna Hanım kendi evine taşındıktan bir süre sonra vefat eder.

1.3.3.1.2. Cinayet

Honik’in yanında çalışan Arap: Sarraf Yahudi’yi korumak için Honik ile beraber yola çıkan uşak, baskında öldürülür.

Sarraf Yahudi: Çıkacağı yolculukta kendisini koruması için tuttuğu adamların baskınında öldürülür.

İhtiyar Piyade Arap: Ahmed Bey’i gece bir baskından dönerken gören Arap, Ahmed Bey tarafından başına ateş edilerek öldürülür.

Honik: Hüseyin Fellâh’ın evine baskına giden Honik, çıkan çarpışmada öldürülür. Arkadaşları öldüğü görünce kim olduğu anlaşılmasın diye Honik’in başını keserek vücudundan ayırırlar ve vücudunu baskın yerinde bırakırlar.

Honik ile beraber baskında öldürülen Uşak: Hüseyin Fellâh’ın evine baskına gidenler arasında bulunan Uşak öldürülür.

Hamid: Hüseyin Fellâh’ın evine onu öldürmeye giden Hamid, kendisini izleyen Civelek Mustafa tarafından öldürülür.

Ahmed Bey: Kurdođlu'nun konađına baskına gittiklerinde Őehlevend'in Civelek Mustafa ile kurduđu tuzađa dűŐtűkten sonra, çıkan çatıŐmada yaralanan Ahmed Bey, kangren olur, iyileŐemeyerek vefat eder.

Kandűrű: Kurdođlu'nun konađına baskına gittiklerinde Őehlevend'in Civelek Mustafa ile kurduđu tuzađa dűŐtűkten sonra çıkan çatıŐmada yaralanan Kandűrű, aldıđı yaralardan sonra iyileŐemeyerek vefat eder.

1.3.3.1.2.1. Hastalık sűsű verilmiŐ cinayet

Honik'in yerine a bırakılarak ۆldűrűlen Adam: Hűseyin Fellűh'ın evine baskında ۆldűrűlen Honik'in eŐkiya olduđu ortaya çıkmasın diye a bırakılarak ۆldűrűlűr. Honik'i tanıyan herkes Honik'in hastalanarak ۆldűđűnű dűŐűnűr ancak ۆlen Honik deđildir.

1.3.3.1.3. İntihar

1.3.3.1.3.1. Kendini Bıçaklayarak İntihar Etme

Civelek Mustafa: Őehlevend'e aŐık olan Civelek Mustafa, Őehlevend'in kendisini seven ű erkekle de evlenmeyeceđini ۆđrendikten sonra bir buhran anında kendisini midesi űzerinden bıçaklayarak ۆldűrűr.

1.3.3.2. ۆlűmle İlgili DűŐűnceler

1.3.3.2.1. Yazarın ۆlűmle İlgili DűŐűnceleri

Romanda anlatıcı yazarın kendisidir. Burada yazar insanların ۆlűmű dertlerinden kurtulmak için isteseler dahi ۆlűmle karŐı karŐıya kaldıklarınđ gۆrdüklerinde ۆlűmden kaçmanın yollarınđ aradıklarınđ ifade etmektedir. Anlatıcıya gۆre insan ne kadar uzun yaŐarsa yaŐasın ۆlmek istemez. ۆlűműn yaklaŐtıđınđ, bir gűn sıranın kendisine geleceđini dűŐűnmek istemez. İnsan hayatı, yaŐamaya deđer bulmadıđı zamanlarda dahi ۆlmek yerine yaŐamayı seçer.

“Eyvah! Bizim bűare karılar burç içinde idiler! Ama ne zararı var? Zaten onlar ۆlűmű istida ediyorlardı. İŐte ۆlűm kendi ayaklarına geldi. ۆyle deđil mi muharrir efendi? ۆyle deđil efendim! Siz insanođlunun husűsiyyet-i ahvűlini tanımaz mısınız? Bunu tanımazsanız bari ۆlűmű istida eden odun yarıcının hikűyesini olsun iŐitmediniz mi? Pek meŐhur bir hikűyedir. Seksen yaŐını tecavűz etmiŐ bir odun yarıcı birgűn, hem de temmuz gűnlerinin birisinde yarım çeki odunu sırtına yűklenmiŐ olduđu hűlde ormandan gelirken yolda tab u tűvűnı kesilir. Vűcudu titremeye baŐlar. Teri içinde bođulmak mertebesini bulur. Canı burnuna gelir. ‘Yahu nedir bu benim çektiđim?’

Çektiğim meşakkatlerin, yorgunlukların hepsi âlemde bir lokma ekmek yiyip nefes almak için mi? Hâlbuki aldığım nefesi de ah ederek salıveriyorum. Böyle yaşamaktan ölmek evlâdır!’ diye sırtındaki yükü yere atıp ölümü çağırmaya başlar! Olacak bu ya! Ölüm dahi herifin sesini işitip iki çukur kemikten ibaret kalmış olan gözlerinden topraklarını dökerek oduncunun karşısına gelir. ‘Ne istiyorsun? Beni niçin çağırıyorsun?’ der. Oduncu bunu görünce aklı başından giderse de yalanı derhâl tederrük ederek ‘Evet! Ölüm efendi evet! Yüküm sırtımdan yere düştü! Kaldırılacak kimse yok. Bunu kaldırılabilirsin diye seni çağırdım.’ der. Ölüm hakkında odun yarıcının verdiği şu cevap âlemde her ölümü nida edenlerin vereceği cevaptır.

Bizim ana ile kız dahi istida etmekte buldukları mevdi karşılarında görünce haşyetlerinden titreyerek birisi bir köşeye ve diğeri diğerine sindi. Büzüldü, dondu kaldı. Nefes almak kendilerini ilân edecek bir gürültü çıkarır havfiyla nefeslerini bile hapsedmek isterlerdi.” (s. 13)

Burada anlatıcı, ölümün insanlar tarafından kendilerinden uzakta olduğunu bildikleri zaman istenilen bir şey olduğunu ancak ölümle karşı karşıya kalındığında ise aynı insanların kendilerini kurtarmanın yollarını aradıklarını ve bunun insanların hepsinde bulunan bir özellik olduğunu belirtir. Özellikle odun yarıcı hikâyesinde ölümün tasviri dikkat çeker. Ölüm, burada iki çukur kemikten ibaret kalmış gözlerinden topraklarını döken bir iskelete, başka bir söyleyişle bir kuru kafaya benzetilmektedir. Ölüm İslam inancının etkisiyle ölüm meleğiyle özdeşleştirilmemiş, onun yerine gözlerinin çukurlarında topraklar olan bir kuru kafayla özdeşleştirilmiştir. Burada insanın ölümden sonra alacağı biçim, ölümün insana, insan vücuduna ne yaptığı net bir biçimde ifade edilmiştir. İnsan vücudu toprağın içinde yalnızca kemikleri kalacak biçimde çürüyecek ve yok olacaktır. Burada ruh yoktur yalnızca beden vardır. Ölüm de bedene yapacakları ile özdeşleştirilmiştir.

“Kendi derdini düşünmekte idi. Çünkü nefisini fûruht etmek ne kadar büyük, ne mühim, ne müşkil bir şey olduğunu Şehlevend pek âlâ biliyordu. Ya bir vakit Şehlevend dahi ol küçük hanımlardan değil miydi ki konaklarında bir cariye şayet kırbaç altında helâk olursa yalnız onun kıymeti kadar bir meblağ telef olmuş idüğü hesap olunarak yoksa bir nefis helâk olduğu asla hesaba katılmaz? Niçin katılsın? Telef olan şey insan değildir ki! Cariyedir! Kuldur! Esirdir! Paraları saydıkları gibi yerine dört tane daha mübayaa olunur. İnsan odur ki akçe ile satın alınmaz. Şehlevend işte bu hâlleri de görmüş bir kız idi.” (s. 32)

Yazar burada esaret altındaki insan yaşamının ne kadar değersiz olduğunu dile getirmiştir. Esir olan kişinin insan olarak görülmemesi, öldüğünde esire harcanan paraya üzüldüğünü belirtmesi dikkate değerdir. Anlatıcıya göre insan hayatı değerli olduğu için insan köle olmamalıdır.

Ahmet Midhat Efendi ölünün ardından üzüntü duymanın da ölen kişiyi tanımakla ilgili olduğunu dile getirir. Yazara göre insanlar tanıdıkları insanların ardından daha çok üzülmetedirler ve bilmedikleri insanların ölümleri ne kadar trajik olursa olsun insanları daha az üzmetedir.

“Bir gemi batsa içinde otuz kişi boğulsa bir ‘Vah vah vah!’ otuzuna da kifayet eder. Ancak bunlar meyanında tanından bir adam olsa tessüfü bir hayli müddet bâki kalır.” (s. 44)

Ahmet Midhat, kendisinden önce yapıldığını söylediği benzetmeyle sayılı gün ve para arasındaki benzerliği gözler önüne sermektedir. Ömrün ne zaman biteceğinin belli olmaması ve bir gün biteceğinin bilinmesi düşüncesine dikkati çeken yazar, ömrün paradan ayrılan yönünün bu özelliği olduğunu ifade eder. Yazara göre ömrün ne zaman biteceğinin bilinmemesi, onun körü körüne geçirilmesine neden olmaktadır. İnsanların nasıl yaşadığını bilmeden ölüme doğru gittiklerini ifade etmektedir. İnsan doğduğu andan itibaren kendisi için uygun görülen zamandan harcamaktadır. Her gün insanın kendi ölümüne biraz daha yaklaşması anlamına gelmektedir.

“Nakd-i mevcudun sarfi âdeta ömrün insırafına şebih olduğu bizden başka yerlerde ve zamanımızdan başka zamanlarda dahi fark edilmiş birşeydir. Fark edilmiştir ki ‘Vakit nakittir.’ demişler. Eğer onlar yalnız kıymet cihetini nazar-ı dikkate almış olsalar bile biz insıraf cihetini de mütenasip bulmaktayız: Bir sandığa nakd-i ma’dûd koydunuz. Bir yandan da sarf etmeye başladınız. Eminsiniz ki bu nakdin son kuruşu alınıp sandıkta hiçbir şey kalmadığı zaman dahi olacaktır. Defter-i ömre bir miktar vakit kaydeylediniz. Hergün birazını sarfla mahsubunu yürütmekte yani masrafı mevcuttan tarh etmektesiniz. Eminsiniz ki bu tarhın hasıl-ı tarhı sifıra müsavî olduğu bir zamanı da göreceksiniz. Şu hâle göre vakitle nakdin bir farkı kalırsa o da sandıkta mevcut olan nakdin miktarı malûm olarak ona göre sarfetmek ve defter-i hayatında mukayyet bulunan vaktin ise miktarı malûm olamayacağından ale’l-amyâ imrar eylemek suretinden ibarettir.” (s. 46)

1.3.3.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri:

1.3.3.2.2.1. Baş Kişinin Düşünceleri

Şehlevend

Şehlevend, Romanın baş kişisidir. Şehlevend, babası kendisini öldürdükten sonra yiyecek ekmekleri dahi olmadığı için annesiyle birlikte kendisini öldürmeyi tasarlar. Ancak anlatıcının odun yarıcı hikâyesinde anlattığı gibi ölümle karşı karşıya gelince bunu yapamaz. Annesi ile konuşurken Şehlevend, ölümü karanlık olarak tarif eder.

“Kız- Onun bir adı yok mu?

Ana- Kendimizi kurtarmak için kızım.

Kız- Yani kendimizi öldürmek, denize atıp boğmak için! Öyle değil mi?

Ana- Aman Şehlevend! Söyleme söyleme! Üstüme fenalık geliyor! Ah ne idi o denizin karanlığı?

Kız- Zati ölüm bir karanlıktan ibaret değil midir anacığım! Ölümü göze aldırdıktan sonra karanlıktan niye korkmalı?

Ana- Yalnız karanlık mı ya? Koca denizin ateş kesildiğini görmüyor muydun?

Kız- Demek oluyor ki hem kendini öldürmek istiyordun, karanlıktan aydınlıktan filandan korkuyordun. (s. 11)

Burada annenin kendilerini denize atmayı tasarladığını, aralıksız yağın yağmur ile denizin karanlık olmasından ve ara sıra çakan şimşekle de denizin ateş kesilmesinden korktuğu konuşmalarından çıkarılabilir. Şehlevend ölümü göze alanın karanlık ya da aydınlıktan korkmayacağını dile getirmektedir. Ona göre ölüm bir karanlıktan ibarettir ve onda korkulacak bir şey yoktur.

Şehlevend ve annesi ölümü istemektedir ancak onların istediği ölüm, onları yataklarında karşılayacak bir ölümdür. Onlar ölmek isteseler de kendilerini öldürmek istememektedirler. Ölümün kendilerini bulmasını ve bunun acısız olmasını dilemektedirler.

Şehlevend sokakta kaldıklarında, karınlarını doyurabilmek için kendisine ölüm kadar acı görünmesine rağmen dilencilik yapmıştır.

“İyi ama avuç açmayıp da ne yapacak? Ölüm kadar acı imiş! Halbuki Şehlevend ölüme de razı oldu. Ondan ötesi var mı?

Var! Ölümünden öte gâvur köyü yok derler, ama başka bir şey vardır, o da namustur! Şehlevend bunu da bilirdi! İşte bunu da bildiği için gayeti nazarında ölüm kadar acı olan züll-i suâli irtikab edebildi.” (s. 24)

Şehlevend, yatağında ölmenin mesut insanlara nasip olduğunu düşünmektedir. Eski Yunan’da ve Eski Türklerde yatağında rahat ölmek, istenmeyen bir ölüm biçimiymişken Şehlevend ve Hasna Hanım için yatağında herhangi bir hastalıktan ölmek istenilen bir ölüm biçimidir. (Tryjarski, 2012: 46) Anne ve kızın istediği, ölümün onları gelip bulmasıdır. Denize atlayarak ya da yüksek bir yerden atlayarak kendilerini öldürmek isteseler de bunu yapamazlar.

“Şehlevend’in nazarında esaret yarı ölüm sayılırdı. Vakıa ölümün yarısına değil rub’una, öşrüne bile razı olmak pek müşkil ise de kızcağız hatta validesiyle beraber ölümün tamamı tamamına helâk olmasına nisbetle ikisinden birisinin nisf-i memata razı

olması daha kârlı çıkacağını hesaba başladı. Bu hesabı ne kadar tekrar eylediyse hiçbir sehvinin göremeyip pek tamam, pek doğru buldu.” (s. 32)

Yukarıdaki cümlelerden anlaşıldığı üzere Şehlevend aslında bir biçimde kendini ölüme hazırlamaktadır. Özgürlüğünü bıraktığı için kendisini yarı ölü olarak düşünen Şehlevend’in iki kişinin birden ölmesinden kendisi için yarı ölüm demek olan esirliği seçmesi dikkate değerdir.

Şehlevend annesiyle konuşurken ölümü uykuya benzetmektedir. Kendi ölümünden korkmayan Şehlevend’i, annesinin ölümü korkutmaktadır. Kendisiyle birlikte annesinin de ölecek olması düşüncesi onun esir olmaya razı olmasına neden olmuştur. Ölümü düşünen insanlarda, geride kalanların kendileri olmadan ne yapacaklarının düşünülmesi, onları bırakıp gidecek olma düşüncesi, insanların ölüm kararı almalarına engel olan düşünceler arasındadır. Kişinin kendi ölümünden daha çok yakınının da onunla birlikte ölecek olması onun ölüm kararından uzaklaşmasına neden olur.

“Ölüm ise beni bundan sonra asla korkutmayacak bir uyku veyahut baygınlıktır. Bahusus dün gece sen mani olmamış olsaydın...” (s. 40) aynı durum Şehlevend’in annesi için de geçerlidir. Hasna Hanım da kızının genç yaşta kendisi ile birlikte ölecek olması düşüncesi nedeniyle denize atlamaktan vazgeçmiştir.

1.3.3.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Hasna Hanım

Düştüğü yoksulluktan kurtulmak için ölümü bile göze alan Hasna Hanım, kızı Şehlevend’in ölmek için çok genç olduğunu ve onun dünyaya doymadığını düşünmektedir. Aynı zamanda Hasna Hanım, ölmek için gittikleri deniz kenarında aralıksız yağan yağmur nedeniyle karanlık olan ve ara sıra çakan şimşekler nedeniyle ateş kesilen denize atlayarak kendini öldürmekten korkmuştur.

“Kız- Buraya hiç gelmemeli idik demek istiyorum. Şuraya hendek üzerine çıkıp kendimizi aşağıya attığımız...”

Ana- Ee sen, sen de mi?

Kız- Vay beni bu hâlde bırakıp da yalnız kendini mi kurtaracaksın?

Ana- Ah gözüm nuru! Sen daha dünyana doymadın!

Kız- Ben dünyamdan bıktım bile. Benim kadar, benden genç kızlar genç yaşlarında dağ gibi tekerlenip gidiyorlar. Can hususunda ne farkımız var? Tut ki kara humma ile de ben gitmişim!

Ana- Yatağında ölmek böyle hendekten atlayıp da ölmeye benzer mi? Ah! Kemiklerimiz çatır çatır kırılarak ölmek nerede, yatağımızda...

Kız- Ne yapalım anacığım! Dünyada o saadetli ölüm dahi mesutlara nasib oluyor. Bizde talih olsa idi bir kere bu dereceye gelmezdik. Geldikten sonra!.. Bizim gibilerin ölümü nasıl olur? Elbette böyle olur. (s. 11-12)

Laz Mehmed Ali

Şehlevend'i esir olarak satılmaya ikna eden ve onu satan Laz Mehmed Ali, insanların ölüme razı olduklarında dahi sevdiklerinden ayrılmaya razı olmayacaklarını söyler.

“Laz- Haniya şimdi ölüme razı oluyor idin ya? İşte insan kısmı böyledir. Şimdi dünyasından ayrılmaya razı olurken, yine şimdi bir anasından ayrılmaya razı olmaz!..” (s. 31)

Ömer

Şehlevend'i seven erkeklerden biri olan Halatçı Ömer, Şehlevend'in intikamını almak isterken yakalanmış ve küreğe mahkûm edilmiştir. Ömer küreğe mahkûm olarak yaşamaktansa ölmeyi düşünmektedir ancak prangalanmış bir durumda olduğu için bunu gerçekleştirememektedir. Ömer de Şehlevend ve Hasna Hanım gibi ölümün kendisini gelip bulmasını beklemektedir. Kendisini öldürecek herhangi bir şeyin acısına katlanmaktansa çektiği acılara katlanmayı sürdürmeyi düşünmektedir. Ona göre bu yalnızca süreyi uzatmaktadır. Sonuç olarak Ömer, bu acılara katlanarak daha uzun bir süre sonunda öleceğini düşünmektedir.

“-Ah! Bu kürekte bulunan adam kendisine kıyamayacak da. Ayağımdan zincir ile mihlanmışım! Başka bir alet-i helâk de vermiyorlar... Ama ne zararı var? Yine kahır zehiriyle zehirlenip gidecek değil miyim? Biraz geç olacakmış. Geç olsun da güç olmasın. Kafamı küpeşteye vura vura kırmaktan ise acılar içinde kıvrana kıvrana gebermek daha kolaydır.” (s. 56)

1.3.4. İntibah

Namık Kemal'in romanı *İntibah*'ta kişiler romanın sonunda birer birer ölürlür.¹⁹ Bu ölümler iki kısma ayrılabilir. Roman kişilerinden bir kısmı cinayet sonucunda bir kısmı da fakirlik ve üzüntüden hayattan ayrılırlar. Romanın iki güzel kadını Mahpeyker ve Dilâşub cinayete kurban gider. Romanın baş kişisi Ali, hapisanede üzüntüden yaşamını yitirir. Ali'nin annesi Fatma Hanım da üzüntü ve düştüğü fakirlikten dolayı ölür. Ali'yi öldürmek için tutulan Hırvat ise aldığı yaralar yüzünden sorgu sırasında can verir. Romanda ölüm, kişilerin yaşamına son verirken romanın kurmaca dünyasının da

¹⁹ Namık Kemal, (2006). *İntibah*, Özgür Yayınları, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

sonu olmuştur. Mahpeyker, terk edilmenin öcünü Ali'den almak için onu öldürtmeye çalışırken Ali'nin elinde can verir. Mahpeyker öç alma tasarısının bir parçası olarak Ali'nin öldürülüşünü Dilaşup'a izletmek ister. Ali'nin öldürülmesini engellemek isteyen Dilaşup, onun yoluna can verir. Ali, Dilâşub'un öldüğünü öğrendikten sonra Mahpeyker'i öldürür.

Romanın girişinde bahar betimlemesi yapılmaktadır. Bu betimlemede yeniden doğuş, bahar bayramı mitinin yerine İslamiyet ve ahiret inancı geçmiştir.

“Bahar eyyamı bu köhne cihanın subh-ı safa-yı nev-civanîsidir. Bahar erişince toprağın her tarafı serapa taravet kesilerek ‘Yuhyl-arzi ba’de mevtiha’ sırrı aşikâr olur. O kuru kuru ağaçlar –mahşere tesadüf etmiş i’zam gibi– yeniden can bulmaya başlar. Bir hâlde ki, taravetlerine dikkat olunsa nazar-ı ibretle vücutlarına serapa eden hayatı görmek kabildir. Bir hâlde ki, en ednasındaki neşv ü nemaya bakılsa âlemin her zerresinde bir ruh tecelli ediyor zannolunur. Bir hâlde ki, sahranın her tarafına tecessüm etmiş zevk-i ruhanî, belki ruh bulmuş safa-yı cismanî denilse mübalâğa edilmemiş olur.”

Rum suresinin ellinci ayetinden alıntı yapılarak baharın gelmesinin bu ayetin sırrını açığa çıkardığı, her baharın bir yeniden diriliş olduğu ifade edilmektedir.²⁰ Baharın gelmesi yeniden doğuşun simgesi olarak görülmektedir. Bugün bahar bayramı olarak kutlamaları sürdürülen bu gelenek Sümer tanrıçası İnanna'ya kadar dayanmaktadır. İnanna ve İsis-Osiris mitlerinde baharın gelmesi, yeniden doğuş anlatılmaktadır. Burada her bahar yaşanan bu diriliş ile İslamiyet inancına göre kıyamet koştuktan sonra yeniden dirilmeye olan inanç arasında bir benzerlik kurulmuştur. Baharın gelmesi kıyametten sonra yeniden dirilecek olunmasına delil olarak sunulmaktadır. *İntibah* romanında ayrıca Çamlıca cennetin yeryüzüne inmiş hali olarak tasvir edilerek çamlıca suyunun da ab-ı hayat'a benzediği belirtilmektedir. Anlatıcı Çamlıca'yı İslamiyet inancına göre ödül mekânı olan cennete Çamlıca'da çıkan suyu da ölümsüzlük suyuna benzeterak insanların ulaşmak istediği şeylere dünyada ulaştıklarını ifade etmektedir. Ölümsüzlük suyu diye bir şey olsaydı bu suyun çamlıca suyu olacağının söylenmesi insanın ölümsüzlük isteğine yönelik olarak dile getirilmektedir. Çamlıca ise İslamiyet'e inananların cennette ulaşacakları ödüllerin daha dünyada iken alacakları bir yer olarak okuyucuya sunulmaktadır.

²⁰ http://www.ahmedhulusi.org/kuran/030_rum_a.htm (25.05.2011)

1.3.4.1. Ölme Biçimleri

1.3.4.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Ali'nin babası: Ali'nin babasının irtihal ettiği ifade edilir ancak ölümüyle ilgili bilgi verilmez.

1.3.4.1.2. Üzüntüden ölüm

Fatma Hanım: Oğlunun kendisini düşkün bir yaşama vermesi sonucunda üzüntüden ve fakirlikten öldüğü belirtilir.

Ali: Dilâşub'u kaybedip Mahpeyker'i öldürdükten sonra hapisanede pişmanlık içinde üzüntüden öldüğü belirtilir.

1.3.4.1.3. Kazayla Ölüm

Hırvat: Dilâşub'u öldürdükten sonra kaçmaya çalışırken yaralanan Hırvat, sorgu sırasında can verir.

1.3.4.1.4. Cinayet

Mahpeyker: Ali'yi bir Hırvat'a öldürtmek isterken kendisi Ali tarafından öldürülür. Ali elindeki bıçağı Mahpeyker'in beynine saplayarak onu öldürür. Mahpeyker, Ali'ye kendisini öldürürse mücazat-ı uhreviyeyi düşünmesi gerektiğini söyleyerek kendisini öldürmek üzere olan kahramana, öbür dünyada cezalandırılacağını hatırlatır.

Dilaşup: Ali Bey'in öldürüleceğini öğrendikten sonra onu kurtarıp Ali Bey'in paltosunu giydiği için Hırvat tarafından yanlışlıkla öldürülür. Burada Dilaşup, başkasının ölümünü üstlenmemiştir. Ali Bey'in yerine geçtiği için öldürülmüş ancak Ali Bey'i yalnızca o anda ölümden kurtarmıştır. Dilaşup her insan gibi yalnızca kendi ölümünün gerçekliği ile karşılaşabilir. Deneyimlediği ölüm Ali Bey'in ölümü değil Ali Bey için planlanan ama kendisinin karşılaştığı öldürülme biçimidir. Her insan ancak bir kere ölebilmektedir ve bu doğal olarak o kişinin kendi ölümü olmaktadır. Dilaşup'un yanlışlıkla öldürülmesi Ali Bey'in bir süre daha yaşamasını ve gerçekleri anlamasını sağlamak için gerçekleştirilir. Böylelikle Dilaşup ölümüyle Ali Bey'in gerçekleri görmesini sağlar.

1.3.4.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.4.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Anlatıcı baharın gelişini ve Çamlıca'yı betimlerken İslamiyet'in ölümden sonra yaşam ve ahiret inancına uygun cümleler kurar.

“Bahar eyyamı bu köhne cihanın subh-ı safa-yı nev-civanîsidir. Bahar erişince toprağın her tarafı serapa taravet kesilerek ‘Yuhyl-arzi ba’de mevtiha’ sırrı aşikâr olur. O kuru kuru ağaçlar –mahşere tesadüf etmiş i’zam gibi– yeniden can bulmaya başlar. Bir hâlde ki, taravetlerine dikkat olunsa nazar-ı ibretle vücutlarına serapa eden hayatı görmek kabildir. Bir hâlde ki, en ednasındaki neşv ü nemaya bakılsa âlemin her zerresinde bir ruh tecelli ediyor zannolunur. Bir hâlde ki, sahranın her tarafına teccessüm etmiş zevk-i ruhanî, belki ruh bulmuş safa-yı cismanî denilse mübalâğa edilmemiş olur.”

Sümer tanrıçası İnanna'ya kadar giden bahar ve yeniden doğuş miti bu romanda anlatıcı tarafından İslamiyet'te var olan ölümden sonra yeniden dirilme inancının bir delili olarak okuyucuya sunulur.

“Çamlıca'ya Firdevs-i alânın yere inmiş bir kıtası denilse şayestedir. Feyyaz-ı kudret âlemde ab-ı hayat icadını irade etmiş olsaydı o hasiyeti Çamlıca suyuna verirdi.”

Çamlıca ile ilgili olarak burada yapılan benzetmeyle anlatıcının bir öbür dünya inancına sahip olduğu görülmektedir. Ab-ı hayatın Çamlıca suyu olacağı düşüncesi ise insanların ölümsüzlük arayışının boşuna olduğunun ifadesi niteliğindedir. Burada Allah'ın ölümsüzlük suyu yaratmayı tercih etmediği, dolayısıyla insanların ölümlü oldukları dile getirilmektedir. Ölümsüzlüğü arayan insanlar için ölümsüzlüğü sağlayacak bir aracın yaratılmadığının ifadesi olan bu cümlelerle insanların ölümlü olmalarının bir yaratıcı tarafından tercih edildiği dile getirilmektedir. *İntibah* romanının anlatıcısı İslamiyet dinine mensup biri olarak ölümden sonra bir öbür dünya hayatı olduğunu düşünmektedir.

1.3.5. Felâton Bey ve Râkım Efendi

Ahmet Midhat Efendi'nin *Felâton Bey ve Rakım Efendi*²¹ romanının kurgusu iki kahramanın karşılaştırılması üzerine kurulmuştur. Alafrangalılığa özenen ve hiçbir şeyi tam olarak bilmediği için komik durumlara düşen Felâton ve alafranga olmak için uğraşmayan Râkım'ın karşılaştırılmasının yapıldığı romanda, ölüm doğal bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır.

²¹ Ahmet Midhat Efendi, *Felâton Bey Ve Rakım Efendi*, Romanlar I, TDK, Ankara, 2000. İncelemede bu baskı esas alınmıştır.

Felâton'un annesi, kız kardeşi Mihriban'ı doğururken ölmüş Râkım'ın babası, o daha bir yaşındayken vefat etmiştir. Bu ölümler anlatıcı tarafından doğal ve olağan olaylar olarak aktarılır. Romanın kurmaca dünyası içinde verem olan Can'ın ölme olasılığına ve Felâton'un babası Mustafa Merakî Efendi'nin ölümüne yer ayrılmıştır. Mustafa Merakî Efendi'nin ölümü, oğlu Felâton'un ne kadar alafranga özentisi olduğunu gözler önüne sermek için kullanılır. Felâton, yaşadığı toplumun geleneklerinden tamamen farklı olarak ölüm acısını bile Metres'i Madam Polini'nin isteğiyle hiç bilmediği bir biçimde yaşamaya çalışır. Felâton'un özentililiğinin boyutunu ortaya koymak için onun babasının ardından bir alafranga kadının isteğine uyarak yas tuttuğu gösterilir.

1.3.5.1. Ölme Biçimleri

1.3.5.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Râkım'ın Babası: Râkım'ın babası Rakım bir yaşındayken ölmüştür.

Râkım'ın Annesi: Râkım on altı yaşındayken annesi vefat eder.

1.3.5.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Mustafa Merakî Efendi: Mustafa Merakî Efendi, Felâton'un babasıdır. Felâton'un babası bir hastalığa tutularak on beş gün içinde vefat eder. Mustafa Merakî Efendi'nin hastalığı ile ilgili herhangi bir bilgi verilmez. Ancak Felâton'un Alafranga yaşam tarzına ne kadar özendiğinin göstergelerinden biri babasının ölümüdür. Felâton, yaşadığı toplumun geleneklerinde ve inandığı dinin kurallarında olmayan bir biçimde babası için yas tutar ve tamamen siyah giyinerek dolaşır.

1.3.5.1.3. Doğum Sırasında Ölüm

Felâton'un Annesi: Felâton'un annesi, kız kardeşi Mihriban'ı doğurduktan sonra loğusa yatağında vefat eder. Anlatıcıya göre Felâton'un annesi doğum yaparken öldüğü için şehit sayılmaktadır.

1.3.5.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.5.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Anlatıcı için ölüm insanın doğal olarak karşısına çıkacak bir olaydır. Anlatıcıya göre ölmek yaşamak kadar doğaldır. Mihriban'ın doğumu kadar annesinin ölümü de

aynı doğallıkla aktarılır. Anlatıcı ölümün olağan olduğundan başka ölümle ilgili söylenecek söz olmadığını belirtir. Anlatıcı kızını doğururken ölen anneye Allah'ın acımasını diler. Ona göre çocuğunu doğururken ölen kadın şehit olmuştur. Mihriban'ın annesi, kızını dünyaya getirirken, ona bir hayat verirken öldüğü için şehit sayılmaktadır.

“İş ebelere kaldı. Onlar sargılar ile filanlar ile Mihriban Hanım'ı düşürtmeyip muhafaza edebildiler ise de biçare validesi bu kızı doğurduktan sonra loğusa yatağında şehiden vefat eyledi.

Mevlâ rahmet eylesin! Böyle şeyler olağandır!.. Başka ne diyelim ya?” (s. 3-4)

Anlatıcıya göre doğum sırasında bir kadının ölümünün olağan olduğunun ifade edilmesi yeterlidir. O, böyle bir ölümün herkesin başına gelebilecek bir ölüm olduğunu düşünmektedir. Romanın yazıldığı dönemde doğum sırasında anne bebek ölümlerinin sıklığı göz önünde bulundurulduğunda bu ölüm olağan karşılanabilir. Ancak anlatıcı ölümü, doğum kadar doğal karşılamakta ve onun bir son olduğunu düşünmemektedir.

Anlatıcıya göre ölen kişi geride kalanlara onların hayatını devam ettirecekleri kadar bir miras bırakmalıdır. Râkım Efendi'nin babası, oğluna barınabileceği bir evden başka bir şey bırakmamıştır. Anlatıcıya göre Râkım, babası öldüğü için değil daha çok kendisine onu rahat ettirecek kadar bir miras bırakmadığı için şanssızdır. Anlatıcı hayatın devam etmesini önemseydiği için onun gereklerinin yerine getirilip getirilmediği ile daha çok ilgilenmektedir. Râkım'ın annesi, Râkım on altı yaşında iken ölmüştür. Annelerin ölümü kahramanların arasında şartların eşit olmasını sağlamak için yapılmıştır. Râkım'ın babası o küçükken ölmüş, bu onun kıt kanaat bir hayat sürmesine, çok çalışmasına neden olmuştur. Felâton küçük yaşta annesini kaybetmiş olsa da babası, o yirmili yaşlarındayken vefat eder. Ancak iki kahraman da yirmili yaşlarda hem babasız hem de annesiz kalırlar.

“Rakım Efendi dediğimiz çocuk eski Tophane kavaslarından birisinin oğlu olup bundan yirmi dört sene evvel vefat eyledikte validesi elinde bir yaşında yetim olarak kalmıştı. Bir kavas evlâdına ne bırakabilir? Bizim Râkım Efendi'nin babası ise Salıpazarı tarafında üç odalı bir çürük kümesi ve bir de Arap cariyeden başka mal ıtlakına seza hemen hiçbir şey bırakmamıştı.” (s. 11)

Anlatıcıya göre, Râkım'ın annesi, oğlunun çalışmaya başladığını, iş güç sahibi olduğunu gördükten sonra öldüğü için şanslıdır. Râkım'ın annesi için oğlunun çalıştığını görmek, insan içine girdiğini görmek bir nimettir. Kadın, çocuğunun kimseye muhtaç olmayacağını gördükten sonra öldüğü için gözü arkada kalmayacaktır.

Anlatıcıya göre Râkım'ın annesi görevini yerine getirmiş ve oğlunu kendi başının çaresine bakacak yaşa getirmiştir.

“Aman bu çocuk ne kadar çalışıyordu. Hani ya ‘Gece gündüz çalışıyor’ derler ya! İşte gece gündüz gerçekten çalışan buydu. Tamam evlâdını bu boya getirdikten sonra validesi vefat etmesin mi!

Amma bu dahi hakkında bir nimetti. ‘Ah! Rakım’cığım bir kere insan içine karıştığını görsem hiç gözüm arkada kalmazdı’ derdi ve işte arzu eylediği bu nimete nail oldu.” (s. 11)

Anlatıcıya göre ölüm acısı, ölümden sonra geride kalanların yaşadıkları, ölen kişinin ekonomik durumuyla ilgilidir. Mustafa Merakî Efendi, on beş gün çektiği hastalıktan sonra ölmüş, geride bir erkek ve bir kız çocuk bırakmıştır. Felâton Bey, erkek olduğu için başının çaresine bakabilecek durumdadır ancak Mihriban Hanım kadın olduğu için başının çaresine bakamaz. Anlatıcı bu düşüncelerine karşın aylık geliri yirmi bin kuruş olan bu ailenin çocuklarının öksüz sayılmayacaklarını düşünmektedir. Ona göre kişinin öksüzlük çekmesi için gelir seviyesinin daha düşük olması gerekmektedir. Gelir seviyesi yüksek kişiler için ölen kişinin kaybı, gelir seviyesi daha düşük kişilerinki kadar büyük değildir. Ölüm acısı, ölen kişinin ekonomik durumu ile ters orantılıdır. Ekonomik durumu kötü olan bir ailede baba öldüğünde yaşanan acı artmakta, ekonomik durumu daha iyi olan bir ailede baba öldüğünde ise acı diğer aileye göre daha az olmaktadır.

“Felâton Bey’in pederi Mustafa Merakî Efendi oğlunun haber vermiş olduğu hastalığı onbeş gün çektikten sonra hulûl-ı eceliyle irtihal eyledi. Mevlâ rahmet eylesin. Oğlu Felâton Bey ne kadar olsa erkek olduğundan başının çaresini görebilirse de, kerimesi Mihriban Hanım kısa ayaklı olduğu için işte o biçareye acınır.

Adam sen de! Şehrî yirmi bin kuruş iradı olan bir familyanın öksüzleri, öksüz mü sayılır?” (s. 51)

Anlatıcı ölümden sonra yaşam olduğunu düşünmektedir. Babasının Can’ı mutlu etmek için cenneti getirse kızını eğlendiremeyeceğini gördüğünü belirtir. Anlatıcı ölümü doğal bir olay, insan kaderinin bir parçası olarak gördüğü gibi ölümden sonra da insanın gideceği bir ceza ve ödül mekânı olduğunu düşünmektedir.

“Babası ‘Haydi kızım işte arabamız hazır. Biraz gezmeğe gidelim’ dediği zaman kızı âdeta füturla muvafakat gösterip pederi ‘Ey! Bu gün de nereye gidelim?’ dedikçe kız ‘Siz neresini isterseniz oraya gidelim. Benim için her yer birdir’ der ve babası kızı kıra değil a, cennete götürse eğlendiremediğini görürdü.” (s. 115)

Anlatıcı Can’ın ölüm halinde hasta olduğu için her isteğinin yerine getirildiğini belirtir. Ölmek üzere olan hastayı üzmemek, son günlerinde mutlu olmasını sağlamak

için çevresindekiler, ölecek kişinin isteklerini yerine getirirler. Anlatıcı, Can'ın doktorun söylediğinden daha fazla yaşadığını ve ölmek istemediğinin görülmeye başlandığını dile getirir. Anlatıcıya göre hastalığa tutulmuş kişinin iyileşmesi için kişinin kendisinin iyileşmeyi istemesi gerekmektedir.

“Can'ın midesine bayağı bir kuvvet geldi. Hem gayet kuvvetli et suları göğsünü dahi yumuşattığından öksürüğü bütün bütün kesilmiş ve binaenaleyh kan ve balgamları dahi unutulmuştu. Garibi şunda ki, tabibin vazifesinden sonra iki değil, beş gün geçti, kız hâlâ vefat etmedi! Vefat etmedikten başka etmek istemediği dahi görülmeğe başladı.” (s. 147)

Anlatıcı doktorların bilimi hastaların ölüp ölmediklerini anlamakta kullandıklarını, hastalıkları iyileştiremediklerini düşünmektedir. Ona göre hastalıkların pek çok çeşidi olduklarından doktorlar hastalıklara tam tanı koyamamaktadırlar. Bu durum doktorların yalnızca kişinin ölüp ölmediğini bilebilen bilim adamları olmalarına neden olmaktadır. Anlatıcıya göre Doktor Z.'nin Can'ın iyileşmesine, ölümden kurtulmasına bir etkisi yoktur. Can hastalık kitaplarında yazdığı üzere kendi kendine iyileşmiştir. Anlatıcıya göre Can, Râkım'a kavuşma olasılığının olmamasını kabullendiği ve ölmek istemediği için iyileşmiştir.

“Ey şimdi Moliere'nin tabipler hakkında söylediği söz yalan mıdır? Tabipliğin en fennî ciheti bir hastanın vefat etmiş olduğunu anlamak olup, yoksa bir hastalığın birçok envai olduğundan hangi nevinden olmasını hükmedememektedirler. Teverrüm hakkında teşbih-i maraz kitaplarına derc edilmiş olan sahifelerde yazar ki, bu illete müptelâ olanlar için ilâç olmayıp, verilen ilâçlarsa henüz derdest-i tecrübe olan şeylerdir. Lâkin en altında ihtiyat olarak iki satır daha yazılmış. Denilmiş ki ‘Bu hastalıktan bazı kere kendi kendisine iyi olanlar dahi vardır’. Şimdi bizim Doktor Z dahi biçare Can'ın yeniden can kazandığını görünce ‘Patoloji kitabının şu son ihtarını doğruymuş be!’ diye kendi kendisine taaccüp ederek artık kızın iyi olacağını yakînen gördükten sonra herif bütün bütün lokman kesildi, gitti ki bundan sonra kayınvalidemi dahi getirsem, o da hiç olmazsa Hipokrat kesilebilirdi.” (s. 147-148)

1.3.5.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.5.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Râkım

Râkım, ölümden sonra yaşam olduğunu düşünmektedir. Ona göre insan öldükten sonra başka bir dünyaya gidecek ve orada dünyada yaptıklarının karşılığında ödüllendirilecek veya cezalandırılacaktır. Râkım, cennet ve cehenneme inanmaktadır. Ona göre insanlar cennette bu dünyada yapıp ettiklerinin, işledikleri sevapların karşılığı

olarak sonsuza kadar ödüllendirilecektir. Râkım'a göre huriler de cennetteki ödüllerden biridir.

“Râkım – (koşup dadısının kucağına atılarak ve boynuna sarılıp şapır şapır öperek) Yok dadıcığım yok! Senin yüzün bana valide çehresi kadar tatlıdır. Cennetten huri çıksa da gelse bana senden güzel olamaz. Ben her akşam senin mübarek yüzünü görmeliyim.” (s. 21)

Râkım, Jozefino ile konuşurken onunla yaşadığı zamanın kıymetini anlatmak için ölüncüye kadar, hatta öldükten sonra bile aldığı lezzeti unutmuyacağını söyler. Ona göre yaşarken duyulan keyif, yaşamanın lezzeti çıkarılmalıdır. Râkım, insanların öldükten sonra yeniden dirileceklerine inanmaktadır. Ona göre bu dünyadan sonra insanların sonsuza kadar yaşayacakları başka bir dünya bulunmaktadır.

“Râkım – (karının dizlerine kapanarak) Seninle sürdüğüm ömrün lezzetini mezara kadar değil, mezarda dahi unutmuyacağıma yemin ederim. Hele dostluğum ilâ-kıyâmü's-sâa devam edecektir. Rica ederim, beni şu, bu gece almağa başladığım lezzetten de mahrum etme.” (s. 68)

Râkım, Felâtun'un babasının öldüğünü öğrendikten sonra Allah'ın onu bağışlamasını diler. Râkım'a göre yas tutmak Türklere özgü bir şey değildir ve ölüsünü anmak isteyen kişinin Cuma geceleri Yasin-i Şerif okuması yeterlidir. Râkım metresi istediği için babasının yasını alafranga usullere göre tutan Felâtun Bey'e şaşırır. Ona göre insan ölen sevdiklerinin arkasından inandığı dinin ve yaşadığı toplumun kurallarına göre yas tutmalıdır. Râkım için Türk olan birinin kendini herhangi birinin isteği ile yas tutmak zorunda görmesi şaşılacak bir şeydir.

“Felâtun – Hiç sorma birader. Hele şu ‘devil’, yani yastan kurtulduğuma bir teşekkür ediyorum ki, malûm a, pederin vefatı üzerine yas tutmak alafrangada vardır. Her tarafım gece karanlığı gibi simsiyah kesilmişti.

Râkım – Evet alafrangada vardır, ama biz yani Türkler bu kaideye riayete mecbur değiliz. Cuma geceleri bir Yâsin-i Şerif ile mevtalarımızı anmak...

Felâtun – Öyle ama, beni kendi hâlime bırakıyorlar mı ya?

Râkım – Size kim karışır?

Felâtun – Kim mi karışır? Pes birader hey, hiç sorma, başım bir belâya çattı ki!

Râkım – Aman!

Felâtun – Belâ ama tatlı belâ! Gönlüm mini mini bir aktristin (tiyatro oyuncusu) muhabbetiyle meşguldür.

Râkım – Yası dahi bu mini mini aktris mi cebreyledi?

Felâtun – Evet, zavallı kızcağız! Pederin vefatına benden ziyade yandı, tutuştu.

Râkım – Acaip!

Felâtun – Evet, pek acaip kızdır. Ama ne yas. Yemek tabaklarına varıncaya kadar siyahlanmış tabak aldırıldı. Kendisi tiyatrodaki siyahtan başka bir şey giyemez. Elinden gelse güneşin ve gökteki yıldızların dahi üzerine siyah tül çekecekti.” (s. 69)

Râkım, Felatun Bey'in babasının ölümünden sonra metresinin yas için simsiyah giyinmesini, üzüntüsünü göstermek için siyah tabaklarda yemek istemesini onun ustalığıyla ilgili olduğunu düşünür. Rakım'a göre Felatun'un metresinin Mustafa Meraki Bey'in ölümünün ardından yas tutmak istemesi anlamsızdır. İnsanlar için tanıdıkları insanların ölümlerinin bir anlamı bulunmaktadır, insanlar tanımadıkları insanların ölümleri için yas tutma ihtiyacı hissetmezler. Râkım, bu nedenlerle Felatun'un metresinin Mustafa Meraki Efendi'nin ölümünün ardından yas tutmak istemesini acayip olarak değerlendirir.

“Bunlar şu lâkırdı üzerine aktrisi görmek için aşağıya dört yol ağzına doğru bükülürler. Fakat Râkım böyle sevdiğinin babasının vefatına bu kadar teessüf eden ve ta yemek tabaklarına varıncaya kadar mahsus ye's tabakları tedarik ettiren kadının pek usta ve maharetli bir aktris olacağını düşündü.” (s. 70)

Râkım, ölümün beden üzerinde yaptığı değişikliklerin bilincindedir. Ölümü bedende yaptığı bütün değişikliklerle kabullenmiş durumdadır. Annesinin çürümüş yanaklarını düşünürken kendisine bakan dadısının hayatta olmasının değerinin farkındadır. Râkım ölenler için üzölmek kadar yaşayanlar için şükretmek gerektiğini düşünmektedir.

“Fedayi – Ah hanımcığım iki gözümün nuru hanımcığım! Mezarında bizim şu hâlimizi görüyor musun?

Râkım – (gözleri dolarak) İşte dadıcığım seni anamız yerine koyduk. Anacığımın yanakları çürümüş ise senin yanakların hamdolsun sağ sağlam.” (s. 79)

Râkım, düzenli olarak ders verdiği iki kız kardeşten biri olan Can'ın hastalığına ve hastalığının ölümcül olmasına üzölmüştür. Ona göre dağ gibi bir genç kızın ölüm döşeginde bulunması acınacak bir durumdur. Râkım'a göre genç yaşta ölüm ile ilerlemiş yaşlarda ölüm arasında fark bulunmaktadır. Genç yaşta ölüm ilerlemiş yaşlarda ölüme göre insanlara daha fazla acı vermektedir. Râkım da Can'ın ölecek olmasına bunun için daha fazla üzölmektedir. Râkım'a göre her ölüm aynı değildir. Bazı ölümler diğerlerinden daha fazla acı vermektedirler.

“Hatta muayene günü akşamüzeri kendi hanesine avdet eyledikte yüzü gözü sarkık bir meyusuyiyet-i azîme içinde gelmiş ve bunun sebebini gerek dadı kalfa ve gerek Canan sual eylediği zaman Can'ın ölüm halinde hasta olmasına şefkat-i cibilliyesi hasebiyle izhâr-ı teessüf eylediği hâlde kendisinin Can hakkında bu kadar irtibatını dahi sormağa cesaret eylemişti.

Râkım – Allah, Allah de bakayım şimdi şüpheye bir kat daha kuvvet ver!

Canan – (bir haşyet-i mahsûsa ile) Hayır efendicğim şüpheden değil! Sizi pek müteessif görürüm de onun için...

Râkım – Nasıl teessüf etmem ya? Dağ gibi bir genç kız ölüm yatağında bulunsun da acımamak mümkün müdür?” (s. 120)

Râkım, Can’ın hastalık haliyle ilgili olarak ölümün kıza yaklaştığını belirtmek için ahiret insanına benzetir. Burada Râkım’ın ahiret ile ilgili olumsuz düşüncelere sahip olduğu görülür. Ona göre ahiret insanı hastalıklı insanlar gibi görünmektedir. Hasta olan Can canlılığını kaybettiği için ölen insanlara benzemektedir.

“O bîçare kızcağız ne hâllere girmiş, ahiret insanı suretini almış.” (s. 129)

Râkım, Can’ın hastalığı ile ilgili olarak Felâtun ile konuşurken kızın verem olma olasılığının olduğunu, doktorların hastalık için aşk hali dediklerini söyler. Verem hastalığına bir virüsün neden olduğu henüz bilinmemektedir. Râkım, Can’ın kendisine olan aşkı yüzünden hastalandığını, ölüm döşeginde yattığını düşünmektedir. Ona göre canı ile uğraşan Can için Felâtun Bey’in söyledikleri yersizdir. Râkım aynı zamanda Can’ın yolcu olduğunu söyler. Ölecek insanlar için “yolcu” tabiri kullanılan bir tabirdir.

“Râkım – Bırak Allah’ı seversen! Kızcağız can üzerinde
Felâtun – Ne için?

Râkım – Bilir miyim ben, ne için? Galiba verem olmuş, Hekimler aşk hâlidir diyorlar.

Felâtun – İşte gördün mü? Senin gibi feylosofların yapacağı iş bu kadar olur. İffeti muhafaza edelim, edebi muhafaza edelim diye böyle körpecik kızları verem ederler, bırakırlar. Bana alâka etmiş olsaydı da, bak hiç böyle verem olur muydu? Turp gibi yaşardı, turp!

Râkım – (füturla) Adam, bırakalım şu acıklı meseleyi. Kızcağız bugün, yarın yolcudur. Sen ne haldesin bakalım sen?” (s. 130)

Râkım Jozefino ile konuşurken Can’ın ölüm halinde olduğunu ve onun ölecek olmasının kendisini çok üzdüğünü söyler. Râkım burada ölmek yerine “gürleyip gitmek” ifadesini kullanır. Râkım’a göre genç kızın ölümü insanı üzecek bir ölümdür. Çünkü Can, beklenmedik bir yaşta, kendisinden yaşaması beklenen bir zamanda ölüm halinde yatmaktadır. Bu ölüm Râkım için yaşlı bir insanın ölümünden daha acıklıdır.

“Râkım – Yok değil, var! Hani ya Mister Ziklas yok mu, işte onun büyük kızı ölüm hâlinde hasta da, ona pek acıyorum. Bir genç kızın gürleyip gitmesi insanı yakmaz mı a madam?” (s. 132)

Râkım, güvertede Felâtun ile konuşurken iki kız kardeşin yolculukları ile ilgili bilgi verir. Râkım’a göre kardeşlerin büyüğü mezara götürülecektir, küçüğü de İskenderiye’ye gitmesi için vapura getirilmiştir. O güne kadar birlikte görülen iki kardeş

birinin kaçınılmaz görülen ölümü nedeniyle birbirinden ayrılmaktadır. Ölüm insanları en sevdiği insanlardan, kardeşlerinden anne ve babasından ayıran bir olaydır.

“Râkım – (şiddetle göğüs geçirerek) Birisini bu gün, yarın mezara götüreceğiz. İşte birisini sizin bindiğiniz şu vapur İskenderiye’ye götürüyor. İstanbul’un zevkini süren varsa o da sizsiniz.” (s. 145)

Râkım, Can’ın babası Ziklas’a Allah’ın kızını ve servetini kendisine bağışladığını söyler. Râkım’a göre Can ölümden Allah’ın isteğiyle kurtulmuştur. Ona göre Can’ın iyileşmek ve Râkım’ın aşkının umutsuzluğundan kurtulmak istemesinden daha çok Allah’ın Can’ı sevdiklerine bağışlaması önemlidir. Râkım’a göre insanın yaşamı ve ölümü Allah’ın elindedir. İnsanın dünyada var olması Allah’ın isteğine bağlıdır.

“Gördünüz mü Mösyö Ziklas!... Cenâb-ı Hak işte hem üç yüz bin lira servetinizi hem de nur gibi kerimenizi size tekrar ihsan eyledi.” (s. 149)

Canan’ın hamileliğinin can evinde bir ciğerparenin canlanıp oynamakta olduğu ibaresi ile anlatılması dikkate değerdir. Canan’ın bedeninde yeni bir hayatın başladığı düşüncesi, Rakım’ın baba olacağını öğrenmesi sevinmesine neden olur. Rakım, soyunun devam edeceğini öğrendiği ve bu biçimde ölümsüzlüğü yakaladığı için mutlu olur.

“Hele ertesi gün kendi hanesine geldikte dadı kalfa, Canan’ın can evinde bir ciğerparesinin canlanıp oynamakta bulunduğunu haber verdi ki, bu haber Râkım’ı her şeyden ziyade memnun eyledi.” (s. 149)

1.3.5.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Felâton

Felâton, insanın yaşadığı zamanın kıymetini bilmesi gerektiğini düşünmektedir. Babası öldükten sonra, babasının rahat rahat yaşamaya ömrünün yetmediğini düşünen Felâton, babası gibi olmamak için her anın kıymetini bilme taraftarıdır. Ölüm insanı yaşamak istediklerini yaşayamadan bulabilir. İnsan bunu düşünerek gençliğinde yaşamanın keyfini çıkarmalıdır. Felâton, babasının ölümünden sonra metresinin zoruyla yas tutarken babası öldüğü için değil istediği gibi yaşayamadığı için üzülmemektedir. Babasını kaybeden biri olarak metresinin, babasının ölümüne kendisinden daha fazla üzüldüğünü düşünmektedir çünkü kendisi yaşamanın tadını çıkarmak ister. O, ölen babasının ardından üzülme yerine babasının bıraktığı mirasla dilediği gibi yaşamak

ister. Felâtun, kendini dilediği gibi yaşama arzusuna o kadar kaptırmıştır ki mensubu olduğu dinin kurallarını ve yaşadığı toplumun geleneklerini düşünmez. Alışık olmadığı, bilmediği hatta içinden gelmediği halde alafrangada öyle yas tutulduğu için siyahlar giyinip yas tutuyormuş gibi yapar. Alafrangada yasin nasıl tutulduğunu tam olarak bilmediği için metresi Polini'nin abartılı isteklerinin farkına varmaz.

“Felâtun – Bu gençlik ele girmez yahu! Yarın sakalına kır düştükten sonra paran olsa bile karılar yüzüne bakmaz. Biraz da gençlikte yaşamaya bakmalı. Sen de bizim peder gibi olacaksın galiba. Bîçare adamcağız kazandı, biriktirdi, rahat rahat yemeği ömrü kifayet etmedi. Bunlardan ibret almalı değil mi?
Râkım – Allah rahmet eylesin.” (s. 70)

Felâtun, insanın ölümlü olduğunun farkında olmakla birlikte özellikle gençlik dönemini daha iyi değerlendirmek ister. Onun göre hayatın kıymeti kendisiyle ilgilenen kadınların varlığıyla ölçülmektedir. Felatun'a göre gençlik, kadınlar kendisiyle ilgilenirken değerlendirilmesi gereken bir zamandır.

Margrit

Margrit, İskenderiye'ye giderken güvertede Râkım'a ablasının onun aşkından ölüm döşeğinde olduğunu ve ablasının aşkını öğreninceye kadar kendisinin de Râkım'a âşık olduğunu söyler. Margrit, “Râkım'ın aşkı” adı verilen ölümün elinden kendisini güçlkle kurtardığını düşünmektedir. Ablasının âşık olup geleceklerinin olmadığını görerek yatağa düştüğünü anlayan Margrit, Canan'ın dolaylı olarak ablasının ölümüne neden olacağını düşünmektedir. Margrit'e göre Canan'ın ve Râkım'ın birbirlerine duyduğu aşkın varlığı Can'ın ölümüne neden olmaktadır. Margrit, ablasının ölümüne Canan'ın varlığının neden olduğunu düşünse de bundan dolayı Canan'ı suçlamaz. Ona göre Canan, bu ölüme neden olmaktan dolayı mazurdur.

“Ey Râkım! Seni üç parça edebilmek mümkün olsaydı, ben de bir parçana sahabet gayretinden bir türlü vaz geçmezdim. Bir de hemşiremin sana alâkasını haber aldığım için artık benim kasr-ı yed eylemekliğim lâzım gelir. Eğer haber almamış olsaydım şimdi bir yatakta beni görürdünüz! Ne ettim ettim, yüreğim üzerine taş bağladım, kendimi senin aşkın namı verilen ölümün pençesinden kurtarabildim. Canan'a mahsus selâm söyle. Hemşiremin katili kendisi olduğunu bilsin! Fakat bu katilde kemaliyle mazur olduğuna dahi emin olsun.” (s. 145)

Fedayi

Rakım'ın dadısı Fedayi, Rakım dört kese akçe kazandığında Râkım'ın annesinin sağ olup oğlunun ne kadar başarılı olduğunu görmesini ister. Fedayi'ye göre Râkım, annesinin ölmeden önce çocuğu için istediği şeyleri başarmıştır.

“Ah validen sağ olsaydı da, senin böyle dört kese akçeyi birden kazandığını göreydi! Mevlâ rahmet eylesin’ dediği zaman kendi kendisini tutamayıp ağlamaya başladığı misüllü, Râkım dahi ikinci defa olarak yine ağlamıştı.” (s. 14)

Canan

Canan, başka bir eve gidebileceğini söyleyen Râkım'a onun yanında olmak istediğini ve Râkım isterse öleceğini söyler. Canan için Râkım'ın yanında olmak her şeyden, yaşamaktan bile daha önemlidir. Canan, Râkım'dan ayrı kalmaktansa ölmeyi tercih eder.

“Canan – (hüngür hüngür ve hıçkırık hıçkırık ağlamaya başlayıp) İstemem efendim istemem, bana ne odalık olmak lâzım, ne de zengin olmak. Ben sizin kapınızda kul olayım, ocağınızda kul olayım. İsterseniz öleyim.” (s. 65)

Can

Râkım'ın ders verdiği kız kardeşlerden büyük olan Can, Râkım'a duyduğu aşktan dolayı verem olur. Can, kendisinin iyileşmesi için Râkım'la evlenmesini öneren babasına, kendi saadeti için başka birinin helakine razı olamayacağını söyler. Can, kendisinin iyileşme olasılığı, hastalıktan dolayısıyla ölümden kurtulma olasılığı karşısında, kendisini Canan'ın yerine koyar ve onun mutluluğunun bozulmasını istemez.

“Can – Nafile babacığım! Orta yerde onun cariyesi Canan varken ne yapmanız nafile. Hatta Râkım bana acıdığından ötürü sizin dediğinize razı olacak olsa bile, ben razı olmam. Zira vefat edersem, ben edeyim. Kendi saadetim için bir bîçare kızcağızın helakine razı olamam.” (s. 128)

Can, kendisinin ölüme yakın olduğunu düşünerek ahirete Râkım'ın bir busesine hasret gitme kararı olmasa, ölmeden önce Râkım'dan bir buse almanın ayıbını göze alacağını söyler. Can, ahiret inancına sahip bir Hristiyan'dır. Can'ın Râkım'ı öpme isteği içindeki yaşama arzusunun bir göstergesidir. Ancak Can, bu arzuyu bastırmaya çalışmaktadır. Öbür dünyaya isteklerine ulaşamamış biri olarak gitme düşüncesi Can için Râkım'ı öperek arzularına kavuşma düşüncesinden daha yücedir. Can, yaşam ve ölüm arasından yaşamayı seçmek istese de kendini yüce duygularla ölüme hazırlamaya çalışmaktadır.

“Ah şu saatimde senden bir buse almak için her ayıbı göze aldırırdım. Lâkin kararım ahirete kadar senin bir busene dahi müştak ve hasret olarak gitmektir.” (s. 128)

Mister Ziklas

Can'ın babası Mister Ziklas, kızının Râkım'a âşık olduğunu öğrendikten sonra kızının kurtulması için onunla evlenmesine razı olur. Mister Ziklas için kızının yaşaması, bir Müslüman ile evlenmesinden daha önemlidir. Ziklas kızını yaşatabilmek için kendi inancına sahip biriyle evlendirme düşüncesinden vazgeçer ve onun Râkım'la evlenmesinde sakınca görmez.

“Ziklas – (nihayetsiz bir heyecana düşüp bir müddet sükûttan sonra) Kızı öldürmeğe mi razı olayım? Bana kalırsa ben veririm.

Tabip – Olabilir ya, sizin bileceğiniz şey! İsterseniz hoca efendiyi kızın yanına girmekten men ederiz.

Ziklas – Faydası olur mu?

Tabip – Hayır! Belki bir hafta evvel vefat eder de kurtuluruz. Siz bunu daha evvelden düşünmeliydiniz.” (s. 119)

Mister Ziklas, kızının yaşaması için çevresindeki pek çok kişiyi Râkım'la evlenmeleri konusunda ikna etmek gerektiğini düşünmektedir. Kızının evlenmesi Mister Ziklas ve çevresindekilerin alıştıkları yaşam tarzının dışına çıkmalarına neden olacaktır. Ancak Mister Ziklas için kızının yaşamı değerlidir. Ziklas kızının yaşaması için karşılaşacağı bütün zorluklarla uğraşmak kararlılığındadır.

“Ziklas – Vallahi Mösyö Z, pek doğru söylüyorsunuz. Ben Râkım'da böyle bir fikir olduğunu mümkün değil teslim edemem. Bîçare kızcağızım kendi kendisine etmiş, kendi kendisine kıymıştır. Bakalım validesini, kızı Râkım'ı ırzâ edersem ben bu kızı, Râkım'a veririm. Öldürmektense...

Tabip – Eğer öyle bir şey olursa, belki ümitler kuvvetleşir. “ (s. 119)

Ziklas, kızının iyileşme olasılığı karşısında Rakım'a bütün servetini teklif eder. Ona göre kızının yaşaması bütün servetinden daha değerlidir. Kızının yaşaması için ait olduğu topluluğun kurallarını hiçe saydığı gibi bütün kazancını onu kurtarma olasılığı bulunan Rakım'a teslim etmekten çekinmemektedir.

“Ziklas – Râkım Efendi, Râkım Efendi! Ben bu iş için size servetimin yarısını arzetmekteyim. Çünkü mâ-melekim iki kızımıdır. Başka kimsenin değildir. Eğer bu defa kızı, şu elini uzatmakta bulunan ölümden kurtarırsan, size karabet gibi bir dostluğumdan da kat-ı nazar üç yüz bin İngiliz lirası derecesinde bir servet arzederim.” (s. 123)

Misters Ziklas

Madam Ziklas kızının yaşaması için Râkım'la evlenmesi gerektiği düşüncesine ilk başta razı olmaz. Madam Ziklas yaşadığı toplumun kurallarına uymanın, alıştığı düzeni sürdürmenin kızının yaşamasından daha önemli olduğunu düşünür. Madam Ziklas'a göre kızının ölmemesi için yapılması gerekenler ölümünün yaşatacağı acıdan daha kötü olacaktır. Ancak madam Ziklas, bu kararını uygulayamayacağını bir iki saat içinde anlar. Kızının yaşaması için yapılması gereken her şeyi yapmaya razı olur.

“Kızın bu kadar amcazadeleri, dayızadeleri filânları varken başkasına bahusus bir Türk'e ve bahusus kendi hocasına vermek arını nasıl hazmedebileceğini kocasına sorarak ölümüne razı olmak lâzım geleceğini hükmeyledi...
Vah biçare Mister Ziklas! Yüreğinin tasdik etmeyeceği bir hükmü vermişti. Hiçbir valide kızının ölümüne razı olabilir mi? Bir iki saat sonra evvelce vermiş olduğu reyin sehafetini anlayıp ağlayarak o dahi kocasıyla hemrey oldu.” (s. 120)

Doktor Z.

Doktor, Râkım'a Can'ın hastalığının aşk hastalığı olduğunu ve Râkım'la evlenmezse kızın öleceğini söyler. Can'ın verem olduğu ve bu hastalığın üzüntü kaynaklı bir hastalık olduğu düşünülmektedir. Doktor, bu ölümcül hastalığın gerçek nedenini bilmez. Ona göre Can'ın üzülmemesi için Râkım'a kavuşması gerekmektedir. Böylece Can ölümden kurtulacaktır. Doktora göre ölüm kara pençeli bir varlıktır ve Can ölümün pençelerinden kurtarılmalıdır.

“Fakat size dediğim gibi bu kızın derdi aşktır. Bu aşk, sizin aşkıdır. Bu kız şu hâlde kalırsa ölecektir. Eğer sizden istediğimiz şifayı diriğ etmezseniz, belki biraz ümit yolu açılır.

Râkım – Benim elimden ne gelir?

Tabip – Bizi tayip etmemenizi en evvel rica ederiz. Zira görüyorsunuz ki, bir nevcivan kızı ölümün kara pençesinden kurtarmak için çalışıyoruz.” (s. 122)

Jozefino

Jozefino, Râkım'ın ders verdiği kızlardan birinin ölüm halinde hasta olduğunu Canan'a iletir.

“Jozefino – Evet! İşte onların büyüğü elyevm ölüm hâlinde keyifsizmiş. (s. 140)

1.3.6. Süleyman Muslî

Ahmet Midhat'ın *Süleyman Muslî* adlı romanında baş kişi Süleyman Muslî'nin başından geçen olaylar anlatılmaktadır.²² Olay örgüsünde ileri atlama ve geri dönüş teknikleri kullanılan romanda Süleyman, zekâsıyla, uyanık olmasıyla ve dövüşte becerikli olmasıyla dikkati çeker. Romanın baş kişinin anne ve babasının o çok küçükken ölümü kişiliğinin önemli bir kısmının oluşmasına neden olur. Süleyman Muslî, babasının ve annesinin intikamını alma düşüncesiyle büyür. Süleyman Muslî'nin babası tüccar Cafer-i Kerhî'dir. Cafer-i Kerhî, ortağı Osman Şemrî'nin kurduğu bir tuzak sonucunda nehirde boğularak ölür. Kocasının nehirde boğularak öldüğünü öğrenen Süleyman Muslî'nin annesi de kendisini nehre atarak intihar eder. Üç dört aylık bir bebekken anne ve babası ölen Süleyman Muslî'ye altı yaşına kadar dadısı Meymûne bakar. Dadısı Meymûne'den babasının ve annesinin ölümüne neden olan kişilerin kim olduğunu öğrenen Süleyman, bu kişilerden intikam almayı düşünerek büyür. Meymûne de öldükten sonra “darü'l-imâre içinde ve dışında sürünerek, dilenerek” on üç on dört yaşına gelen Süleyman Muslî, babasının düşmanlarından üçünü Şeymûn aşiretinin reisi Mahmud'u öldürmek üzerelerken bıçaklar. Sayhût ve Şaban'ı babasının intikamını almak için öldüren Süleyman Muslî, bu cinayetlerden Bâtînîlerin sorumlu tutularak yakalandıkları yerde öldürüldüklerini gördüğü ve bazı suçsuz kişilerin de Bâtînî oldukları şüphesi ile öldürüldüklerini öğrendiği için bir dervişe her şeyin sorumlusunun Osman Şemrî olduğunu anlatır. Derviş, Musul emîrine Süleyman Muslî'nin söylediklerini anlatınca Emîr, Osman Şemrî'yi bir çuvala koydurarak Şatt nehrine attırır. Bu olaylardan sonra Süleyman Muslî, “gurbette terakki” düşüncesiyle Bitlis kasabasına kadar gider. Orada Mısır için asker toplandığı haberini aldığı için Mısır'a gidecek askerlere katılır. Akkâ civarında Mısırlılar ile Salîbîler arasındaki savaşta Salîbîlere esir düşer. Esir düştükten sonra Baptistin adıyla vaftiz edilen Süleyman Muslî, Mariya Konstanse'ye âşık olur. Mariya Konstanse ile evlenmesi karşılığında Salîbîler'in savaştan galibiyetle çıkmalarını sağlayabilecek bir aldatmaca düzenleyebileceğini söyleyen Süleyman Muslî, kendisini esir alanlara karşı bir aldatmaca düzenler. Salîbîlerle savaşırken Mariya Konstanse'yi kurtaracağını vaat ederek ortadan kaybolan Süleyman Muslî, Bâtînîlerin eline düşen Mariya Konstanse'yi kurtarmak için Alamut kalesine gider. Şeyhülcebel Hând Alâeddin'in sevdiği kızı bulup getirmesi karşılığında Mariya'nın Alamut kalesinden çıkarılabileceğini öğrenen

²² Ahmet Midhat Efendi, (2000). *Süleyman Muslî*, Türk Dil Kurumu, Ankara. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

Süleyman Muslî, Şeyhülcebel'in istediği Margerit'in İstanbul'da imparatoriçe olduğunu öğrenir ve düzenlediği bir aldatmaca ile Margerit'i Alamut kalesine getirir. Kendisiyle çalışmak istediğini söyleyen Şeyhülcebel'i iki yıla yakın bir zaman için oyalayan Süleyman Muslî, Şeymûn aşireti reisi Mahmud ile birlikte Şeyhülcebel Hând Alâeddin'in oğlu Hând Rükneddin'in yardımıyla Alamut kalesine saldırır. Hând Alâeddin'i öldürür ve Margerit'i Alamut kalesinden kurtarır. Süleyman Muslî romanında kahramanlar, para, iktidar hırsı ve intikam almak düşüncesi ile öldürülmüşlerdir. Romanda kocası Cafer-i Kerhî'nin ölümüne dayanamayarak kendisini nehre atarak intihar eden Süleyman Muslî'nin annesi ve Süleyman Muslî'nin dadısı dışında, romanın olay örgüsü ile ilgili olarak ölen herkes başkaları tarafından öldürülmüştür. *Süleyman Muslî* romanında anlatıcı, yazar Ahmet Midhat Efendi'dir. Yazar romanda iki yerde okuyucuyu kendi eserlerine yönlendirir ve o eserlerin kendi eserleri olduğunu belirtir.

“Engizisyon cemiyetinin ne olduğu mâlûmunuzdur ya? Ol cemiyet-i teftişkiye ki Hristiyanlık menâfi'inin hilâfında olanları mücâzât için tertip eylediği cezalar hemen insanoğlunun hatır ve hayaline gelmeyecek şeylerdir. Tafsilatını isterseniz *Dağarcık* serlevhalı mecmuamızda buna dair münderic olan bend-i mahsûsa müracaat eylersiniz.” (s. 28)

Romanlarında okuyucuyu bilgilendirme amacı taşıyan Ahmet Midhat, romanın olay örgüsü içerisinde verebildiği bilgilerden daha fazlasını almak isteyen okuyucularını konu ile ilgili diğer eserlerine yönlendirir.

“Terakkiyât-ı medeniyyenin mertebe-i kemâle tekarrübüyle maneviyatın bütün bütün münkariz olduğu hakkındaki emsâl-i tarihiyye meyânında Roma İmparatorluğu'ndan ibaret bulunan misal hiç birisine kıyas kabul edemez. Bir numunesini görmek isteyen olur ise *Kırkambar* nam mecmuamızda “Karılar” serlevhalı bend-i mahsûs-ı mufassala müracaat edilmelidir. Bir cemiyet-i medeniye içinde maneviyatın mi'yârı karılar olacağı cihetle o mi'yâr ve mikyâs üzerine iktiza eden mukâyesât ve muhakemât kolaylıkla bina edilebilir.” (s. 138)

Romanında Roma imparatorluğunda iktidarı ele geçirmek için işlenen cinayetler hakkında bilgi verilir.

“Sevdalısını imparatorluk makamına kadar is'ad edebilmek için kocasına kaseden imparatoriçeler mi istersiniz? Kezâlik müntehabını bu belalı mevkie çıkarmak için o belalı mevkiin varisi ciğerpâresi evlâdını kurban eden imparatoriçe valideler mi istersiniz? Zevcesine malik olmak için kardeşine kaseden biraderler mi istersiniz? Hasılı hayal ve tasavvura sığmayacak bir hal ki maâzallâh!” (s. 139)

Romanda insanların para ve iktidarı ele geçirmek için neler yapabileceklerinin örnekleri bulunduğu daha önce belirtilmişti. Bu paragrafta da Roma imparatorluğu üzerinden bu hırs ile kimlerin kurban edilebileceği örneklendirilmiş bulunmaktadır. Alamut kalesi şeyhinin oğlu tarafından öldürülmesi de bunun örneklerinden biridir.

1.3.6.1. Ölme Biçimleri

1.3.6.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Meymûne: Süleyman Muslî'nin dadısı olan Meymûne'nin Süleyman altı yaşında iken öldüğü belirtilir. Ölümü ile ilgili başka bilgiye yer verilmez.

Teodos: Olay örgüsü ile hiç ilgisi olmayan Roma İmparatorunun öldüğü belirtilir.

1.3.6.1.2. Eceliyle Öldüğü Belirtilenler

Sultan Muhammed: Olay örgüsü ile ilgili olmayan ölümlerden biridir. Olay örgüsünün mekânlarından biri olan Alamut kalesi ile ilgili olarak bilgi verilirken Melikşâh'ın oğlu Sultan Muhammed'in Alamut kalesini kuşatma altına aldıktan beş yıl sonra eceliyle öldüğü belirtilir.

“Hatta Alamut kalesini beş sene müddet muhasara eylediği ve mahsûrların hali pek ziyade yamanlaşarak istîmân eyledikleri halde asâkir-i muhâsırın kabul etmemeleri üzerine bi-hikmetihî teâla Sultan Muhammed vefat edince bunu Hasan'ın sihriine haml ederek asker dağıldı.” (s. 93)

1.3.6.1.3. Cinayet

Latin Kız: Roma İmparatoriçesi Margerit olduğu düşüncesiyle şövalye Leon di Burkinyon tarafından burnu ve dudakları kesilerek öldürülür. Romanda anlatıcı Ahmet Midhat tarafından Latin kızın ölüp ölmediği ile ilgili bilgi verilmez; ancak, olayı gören Süleyman Muslî ve ondan dinleyen Margerit kızın burnu ve dudakları kesildikten sonra sağ kalamayacağını düşünürler. Süleyman, şövalyenin Margerit'i gördüğünde ne yapacağından emin olamadığı, şövalyeye güvenemediği için Margerit'e benzer bir kız bulma gereği duymuştur. Süleyman bu durumu aşağıdaki cümlelerle açıklar.

“Söyleyeyim efendim! Ömrümde cinayet olarak hiçbir gaddarlık etmedim. Kan dökmüş olduğum halde mahzâ gazâ gibi bir suret-i meşrûada ve bihakkın intikam gibi bir keyfiyet-i mecbûrede döktüm. Ömrümde yegâne bir cinayetim varsa, o da sizin arzunuzu yerine getirmekten ziyade Mariya Konstane'ye olan vaadimi îfâ etmiş olmak için irtikâb eyledim. Zira bu hizmetinizi deruhde edişimden maksad-ı aslî Mariya için

olduğunu ketme hacet yoktur. Fakat şunu haber vereyim ki hikye edeceğim cinayeti büsbütün amden irtikâb etmedim. Bir şüphe üzerine bu yolsuzluğu icra eyledim, diye ber-vech-i ati bu keyfiyeti dahi hikâyeye başladı.”

Süleyman’a göre bir insanı öldürmenin meşru nedenleri bulunmaktadır. Ona göre bir insan yaptığı kötülüklerin sonucunda intikam için öldürülebilir. Süleyman Musli’ye göre savaşta insan öldürmek de meşrudur. Bu meşru nedenlerin dışında bir nedenle bir insanın ölümüne neden olmaktan dolayı kendisini vicdanen sorumlu hissetmektedir. Süleyman’ın neden olduğu diğer ölümler kendisini rahatsız etmemektedir.

Sayhût: Osman Şemrî ile birlik olup Cafer-i Kerhî’nin mal varlığını zimmetine geçiren kahramanlardan biri olan Sayhût cinayet işlemek üzere iken öldürülür. Şeymûn aşireti reisi Mahmud’un çadırı önünde Süleyman Muslî tarafından bıçaklanarak öldürülür. Romanda burada bıçaklananlardan birisinin hemen öldüğü diğerinin Musul’a ulaştıktan sonra öldüğü belirtilir. Ancak hangisinin bıçaklandığı yerde hangisinin Musul’da öldüğü belirtilmez.

Şaban: Osman Şemrî ile birlik olup Cafer-i Kerhî’nin mal varlığını zimmetine geçiren kahramanlardan biridir. Şaban, Şeymûn aşireti reisi Mahmud’un çadırı önünde Süleyman Muslî tarafından bıçaklanarak öldürülür.

Nizâmü’l-mülk: Olay örgüsü ile ilgisi olmamasına karşın Alamut kalesi ile ilgili bilgi verilirken Hasan Sabbâh’ın bir adamını göndererek Nizâmü’l-mülk’ü öldürttüğü belirtilmektedir.

Hasan Sabbâh’ın oğlu: Olay örgüsü ile ilgili olmamasına karşın Alamut kalesi ve Hasan Sabbâh’la ilgili bilgi verilirken Hasan Sabbâh’ın kendi düşüncelerine uymayan oğlunu “değnek altında helâk” ettiği bilgisine yer verilir.

1.3.6.1.3.1. Kaza süsü verilmiş cinayet

Cafer-i Kerhî: Süleyman Muslî’nin babası Cafer-i Kerhî’yi Osman Şemrî, keleşin tulumlarını delerek nehre düşürür ve boğularak ölmesine neden olur. Cafer-i Kerhî’nin iki üç aylık oğlunun Süleyman Muslî olmasına neden olan olayların başlangıcı bu ölümdür.

1.3.6.1.4. İntihar

1.3.6.1.4.1. Nehre atlayarak intihar etme

Cafer-i Kerhî'nin Karısı: Kocası Cafer-i Kerhî'nin nehirde boğularak öldüğünü öğrenen kadın kendisini nehre atarak intihar eder. Süleyman Muslî'nin kişiliğinin oluşmasında etkili olan ikinci ölümdür.

1.3.6.1.4.2. Yüksek bir yerden atlayarak intihar etme

Hasan Sabbâh'ın Hocasının Oğlu Ahmed'in karısı: Olay örgüsü ile ilgili olmayan bir intihardır. Hasan Sabbâh'ın hocasının oğlu Ahmed'in Sultan Muhammed tarafından yakalandığını öğrenen karısı, Alamut kalesinden atlayarak kendisini "helâk eyler".

1.3.6.1.5. Dövüşte, Çatışmada ya da Kavgada ölüm

Hând Alâeddin: Alamut kalesi şeyhülcebeli olan Alâeddin, oğlu ve Süleyman'ın birlik olarak kendisine karşı yaptıkları baskında Süleyman tarafından öldürülür.

1.3.6.1.6. İdam

Melik Salih: Süleyman Muslî'nin posta güvercinlerini değiştirmesini önererek tahtını geri almasını sağladığı Melik Salih, tahtına yeniden oturduktan iki buçuk yıl sonra muhalifleri tarafından idam edilir.

Osman Şemrî: Yanında çalıştığı Musul emîrinin yerine geçmek istediğini Süleyman'ın gönderdiği dervişten öğrenmesi üzerine bir çuval içinde nehre atılarak idam edilir.

1.3.6.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.6.2.1. Yazarın Ölümle İlgili Düşünceleri:

Ahmet Midhat, Şövalyelerle ilgili bilgi verdiği kısımda, Bâtınîlerle ilgili bilgi verdiği kısımda ve Süleyman Muslî'nin Salîbîleri birbirine kırdıracağı savaş manzaralarını aktardığı kısımlarda ölümle ilgili düşüncelerine yer verir.

"İşbu şövalyeler ehl-i salîbin İslâm üzerine açtıkları tarîk-i mücâdelede müddetü'l-ömr cenk etmek için vakf-ı vücûd eylemiş bir takım mücâhidîn-i dîn idiler ki elhak emri muhârebede bir hayli yararlıkları münker olmayıp, hele cenkçilik ve mertlik ve mürüvvet-perverlik şîârlarına pek ziyade süs vermeleri bunlara isnad olunan bir takım

hikâyâtta her birini birer Kahramân-ı Kâtil kadar büyütmek için erbâb-ı kaleme bir sermaye-i mübalâğa olmuştur.” (s. 16)

Burada Ahmet Midhat'ın şövalyeler için kahraman-ı katil tamlamasını kullanması dikkate değerdir. Din ve devleti için insan öldüren şövalyeler Müslüman birinin bakış açısıyla katil kahraman olmaktadır.

“Pençe pençeye, boğaz boğaza, gırtlak gırtlığa bir cenk ki maâzallâh! Arkadaş arkadaşın, kardeş kardeşin ciğerlerini deşmek gibi karışıklıklar işte bu muharebelerde vukûa gelmek zarurîdir.” (s. 23)

Ahmet Midhat, iki cümle ile bir savaş manzarası çizmiştir. Savaşta kimin nasıl öldüğünün ve kim tarafından öldürüldüğünün belli olmadığını ve bir karmaşanın hüküm sürdüğünü bu cümlelerle ifade etmektedir.

“Bu muharebe bir saat kadar devam eyledi. Ortalık bir hale geldi ki henüz akan kanın içinde galtân olmayarak cenkte devam edenlerin dahi maktûlîn ve mecrûhînden farkları kalmamıştı. Zira maktuller hûn-ı mecrûhîne boyanmışlar ise katillerin dahi pençeleri, üstleri kan ile mülemma’ olmuştu. Yekdiğerine karışan ve cem’an yekûnu sekiz on bine varan erbâb-ı ceng ü cidâl meydân-ı vedâda binden mütecâviz maktûl ve ol miktardan ziyade mecrûh bıraktılar.” (s. 23)

Savaş meydanında binden fazla ölü bulunduğu bilgisi ile birlikte ölümlerin ve yaralıların kanla boyanmış oldukları ve yaşayanların da her yerinde onların kanlarının bulunduğu bilgisinin verilmesi dikkate değerdir. Her ne kadar yazar binden fazla ölen kişi ile ilgilenmese de savaşta ölümün kanlı olduğunu gözler önüne sermiştir. Akan kanın içinde yuvarlanan yaralı ve ölümlerin yanında bu kanda yuvarlanmasa da onlardan farkı kalmayan canlıların varlığının belirtilmesi savaş meydanında herkesin ölüme aynı biçimde gittiğini göstermektedir.

“İnsan neye alışmaz? Kocakarıların tabirince kabire bile alışmış.” (s. 106)

1.3.6.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.6.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Süleyman Muslî

Süleyman Muslî, Mariya'nın bir çukur içinde aç bırakılarak ölmekten kurtulduğunu öğrendiğinde bu durumla ilgili şu sözleri söyler.

“Mariya'nın böyle bir dehşetli ölümden kurtulması şayan-ı teşekkürdür.” Diye sevinmek isteyişini müteakip “Ah, bu işi yapanlar mutlaka Bâtıniye takımıdır. Mariya

gibi genç, güzel bir kız onların eline düşeceğine, Azrail'in eline, zebânilerin pençesine düşse daha hayırlıdır.” Diye teellüm ve teessüfe de başladı.” (s. 120)

İslam inancına göre Azrail ölüm meleğidir. Mariya'nın Azrail'in eline düşmesi ölmesi demektir. Süleyman Muslî, Mariya'nın Bâtınîlerin dünya cennetine girmesindense gerçek cehennemde zebanilerin pençesine düşmesini tercih etmektedir. İslam inancında ölümden sonra hayat inancı, ahiret inancı, bulunmaktadır. İnsanlar yaşarken işledikleri sevap ve günahlara göre öldükten sonra cennete ya da cehenneme gideceklerdir. Cennette olanlar bu dünyada işledikleri sevapların karşılıklarını alacaklar. Cehennemde olanlar ise dünyada işledikleri günahların karşılığı olan cezalarını çekeceklerdir. Süleyman Muslî, Mariya'nın Bâtınîlerin dünya cennetine girmesindense ölüp cehenneme gitmesini istemektedir.

1.3.6.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Arap

Mariya Konstanse'yi Margerit zannederek Alamut kalesine getiren Arap, fedayi olmak için verilen zehirden içtiğinde söyledikleri onun ölümle ilgili düşüncelerini gösterir niteliktedir.

“Arap bu daireye bırakıldıktan beş altı saat sonra gözlerini açtıktan bir takım “Lâ havle”ler çekerek ayağa kalktı ve “Acaba burası kabir midir? Yoksa A'râf mıdır?” diye bir hayli hayretten sonra “Kabir olsa kefenli bulunmaklığım lâzım gelirdi. Ben kabir âlemini çoktan geçmişim. Üstümde elbisem var. Cennet hüllesi olmalıdır. Lâkin bu ne karanlık yer!” diye etrafı aranmaya başladı. Bir taraftan giren ziyanın kendi nazar-ı dikkatini ol tarafa çekeceği bedîhîdir. Arap etrafını aranınca zikrolunan ziyayı görünce ‘Dur gideyim, şu delikten bakayım, ne görünür?’ diye o tarafa teveccüh eyledi ve delikten baktıkta ilerisini pek müzeyyen bir salon görmeye oraya vüsûl için bir kapı aranmaya başladı.

Eliyle duvarları yoklar ve yolun ilerisi uzadıkça giderdi. Birçok kırmalardan, dönmelerden döndü, büküldü. Evvelce bakmış olduğu delik gözünden kayboldukça ön tarafında bir diğeri peyda olur ve devam edeceği tarîki irâe eylerdi. Nihayet gide gide yolun zulmeti azalmaya başladı ve önüne çıkan bir mükellef kapı yine bir mükellef salona açıldığı cihetle Arap kapıdan içeriye girdi.

Gerçekten cennet-misâl bahçe ile gerçekten hûri-misâl kızlar birdenbire Arab'a arz-ı dîdâr edince Arap “Tamam! Filhakika vefat ederek cennete girmişim.” diye selemehü's-selâm o âlem-i zevk u safâya daldı.” (s. 102-103)

Kendi isteğiyle ölmek ve cennete gitmek için zehir içen Arap, önce nerede olduğunu öğrenmek ister. İslam inancına göre insan öldükten sonra ahiret gününe kadar kabir hayatı yaşayacaktır. Burada insanların sorgu melekleri tarafından sorguya çekileceğine inanılır. Buna bağlantılı olarak insanların günahlarının cezasını kabirde

çekmeye başlayacağına “kabir azabı”na inanılmaktadır. Arap kefeni üzerinde bulunmadığı, elbise bulunduğu için kabir hayatını geçirmiş ve cennet elbiselerini giymiş olduğu düşüncesine ulaşır. Cennette Mariya Konstanse’yi gördüğünde onu da ölüp cennete gittiğine inandırmaya çalışır.

“Birkaç yüz kız pervane gibi herifin etrafına üşüşükleri zaman hayretinden hangisinin yüzüne evvel bakacağını bilemeyerek şaşırıldı kaldı. Bir de ep0eyce uzacık bir mahalde Mariya Konstanse’yi görmesin mi?

Hemen kızın yanına koştu ve ber-vech-i âfî istîhâh-ı mes’eleye müsâraat gösterdi:

Arap –Vay! Sen de vefat ettin mi?

Mariya – Ne bileyim ben? Bir şey oldum amma ne olduğumu ben de bilmiyorum.

Arap – Evet, evet! Vefat ettin. Sen de benim gibi vefat ettin.

Kız – Vay sen vefat mı ettin?

Arap – Etti zahir!

Mariya – Halbuki ber-hayatsın.

Arap – İşte sen de ber-hayatsın ya?

Mariya – Canım sen çıldırdın mı Allah’ı seversen? Bir adam hem vefat eder, hem ber-hayat olur mu?

Arap – Ne ben çıldırdım, ne sen çıldırmışsın. Hakikat-i hâle vâkıf değilsin de onun için işe bir mana veremiyorsun. Biz vefat ettik. Hele ben zehir içtim. İhtiyarımla vefat ettim. Sonra Şeyhülcebel Efendimiz kemâl-i kereminden bizi dirilterek buraya cennetine idhal eyledi.

Mariya – Ben hiç zehir filan içmedim. Üzerime bir baygınlık gibi bir şey geldi. Kendimi kaybettim. Gözümü açtığım zaman kendimi bir karanlık...

Arap – Tamam tamam! Demek oluyor ki sen ecelinle vefat etmişsin. Senin ölüm dediğin şey de bir baygınlıktan ibarettir.

Mariya – Ee, şimdi biz ölüp cennete girdiğimize inanacak mıyız?

Arap – Hiç şüphe etmemeli! Maahâzâ istersen inanma. Fakat işte bedhîdir ki cennet-i âlâdayız. Dur şu kızlara da soralım.

diye keyfiyeti etrafta bulunan birkaç kıza sual eyledi. Gariptir ki kızların kâffesi kendilerinin vefat etmiş olduklarını ve badehu îade-i hayat ile bu cennete girmiş bulduklarını Arab’a haber verdiler. Bunun üzerine Arab’ın sıhhat-i keyfiyette asla şüphesi kalmadığı gibi Mariya Konstanse bile inanmak derecesine gelmişti. Zira “Baptistin dahi buraya gelecek mi? Çünkü onun Kerek muharebesinde vefat eylediği haber verilmişti. Eğer o zaman katledilmemişse kendi eceliyle öldüğü zaman buraya geleceğini ümid eyler misiniz? demeye başlamıştır.

Arap – Ben öyle Baptistin filan tanımam. Eğer o da Şeyhülcebel Efendimiz’e iman getirmiş ve fedâyîlik rütbesine varmışsa öldüğü zaman buraya vasıl olur.

Mariya – Her vefat eden buraya girer mi?

Arap – Öyle ya! Öyle ya! Cennetlik olanlar hep buraya girerler.

Mariya – Güzel amma burada senden başka erkek yok. Hep girenler buraya girecek olsalar görünmezler mi?

Arap – Lâkin bir lakırdı söylüyorsun ki seni cennet ne olduğunu da bilmiyor zannediyorum. Hiç cennetin ucu bucağı olur mu? Yüzbin yıl ömrün olsa da yıldırım gibi süratle gitsen yine bir ucundan öteki ucuna varamazsın. Burası yalnız bana mahsus bir dairedir. Şu kızların hepsi benimdir. Hatta sen dahi benimsin.

Mariya – Ben neden senin olayım? Hiç de senin değilim.

Arap – Ya kimin olacaksın?

Mariya – Elbette birgün olur da Baptistin dahi vefat eder.

Arap – İyi amma Baptistin’in ba’de’l-vefat buraya geleceğini neden biliyorsun? Burası benimdir diyorum, benim. Şeyhülcebel Efendimiz burasını bana tahsis etmiştir. Sen kadın olduğun için buraya girebilmişsin. Lâkin buraya benden başka erkek giremez. Eğer Şeyhülcebel Efendimiz bana başka bir cennet verir veyahut beni dünya yüzüne çıkarırsa o zaman belki buraya başka bir erkek girebilir. Şimdiki halde buranın sahib-i müstakili benim.” (s. 103-104)

Burada hem Arap’ın hem de Mariya’nın ölümle ilgili düşüncelerine yer verilmektedir. Arap, Mariya’ya onun ölüm dediği şeyin bir baygınlık olduğunu söyler. Arap ölümü baygınlığa benzetmektedir. Müslüman olan Arap için ölüm ve uyku arasında başka bir deyişle kendinden geçme arasında bir benzerlik bulunmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de de ölüm ve uyku arasında benzerlik kurulmaktadır. Arap, İslam inancından gelen cennet anlayışı ve şeyhin cennetini birleştirmiş durumdadır. Nerede olduğunu araştırırken üzerinde kefen araması da onun öbür dünya ile ilgili bilgilerinin yaşarken gördüklerinden oluştuğu görülmektedir. Uçsuz bucaksız cennet anlayışı bulunmakla birlikte şeyhin sınırlı cennetinde kendisine verilenlerle yetinmektedir. Cennette kendisinin hizmetinde bulunacak huriler olduğuna inanan Arap, etrafını saran kadınların bu huriler olduğunu düşünmektedir. Alamut Kalesi insanların zaaf yönlerinin kullanılması üzerine düzenini sürdürmektedir. Kendini bir dava için feda edecek genç erkeklerin bütün Müslümanlar tarafından bilinen sınırlı din bilgileri kullanılarak kalenin kuruluş amacına hizmet etmeleri sağlanmaktadır. Şeyhe inanmakla cennete gideceklerini garantileyen fedayiler, burada istedikleri gibi yaşadktan sonra -dünyada günah olan, yapılması yasak olan her şeyin cennette yapılabileceği inancı- yeniden dünyaya döndüklerinde o cennete kavuşmak için her şeyi göze almaktadırlar. Arap da bu fedayilerden biridir. Ortalama din bilgisiyle şeyhinin gücü hakkında Mariya’ya bilgi verirken kızı öldüğüne ve kendi cennetine geldiğine inandırmaya çalışır. Arap burada yaşarken tanıdığı Mariya’ya da kendisinin emrine verilmiş kızlardan biri gibi davranmak ister, onun bir insan olduğunu ve onun da cennette bulunduğunu ve onun da isteklerinin olabileceğini düşünmek istemez. İslamiyet diğer dinlere göre cenneti daha somut bir biçimde anlatır. Orada akan ırmaklar, çadırlar içinde bekleyen huriler, köşkler ve meyve ağaçları bulunmaktadır. “Yine cennette içi boş inciden olan çadırlar var. Birçok ayeti kerimede bu meskenlerden bahsedilmektedir.” (Sallabi, 2010, 405)

1.3.6.2.2.3. İstek Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Mariya Konstanse

Süleyman Muslî'nin evlenmek istediği Mariya, romanın istek kişisidir. Süleyman ona kavuşabilmek için savaşmayı, onu Alamut'tan kurtarabilmek için de ölümü göze alır. Mariya, Alamut kalesinde kendisini Şeyhin cennetinde bir baygınlık sonrasında bulduğunda Arap'la konuşarak durumu anlamaya çalışır. Önce cennette olduğuna inanmak istemez, sonra da Baptistin'in de cennete geleceği düşüncesiyle onu beklemeye karar verir. Şeyhin cennetindeki diğer kızlar gibi kendisini Arap'ın her istediğini yapmakla sorumlu görmeyen Mariya, Arap'ın kendisiyle birlikte olma isteğini geri çevirir. Mariya cennette de Baptistin'in eğer öldüyse kendisini bulacağına inanmaktadır. Ona göre insan öldükten sonra da diğer dünyada sevdiklerini arar. Bunun için Baptistin'in mutlaka kendisini bulacağını düşünerek onu bekler.

1.3.6.3. Ölümle İlgili Yorumlar

1.3.6.3.1. Dini Yorum

Mariya Konstanse'nin Baptistin ile birlik olarak kendilerini tuzağa düşürdüğü şüphesi ile engizisyon memurları, şövalyeler ve halktan kişilerin bulunduğu bir meclis tarafından mahkeme edilir.

“Tevkîf ettiler. Hatta icrâ-yı muhâkemesini yarısı Engizisyon memurlarından ve nıfs-ı diğeri dahi şövalye ve ahâd-ı nâs takımından mürekkep bir meclise havale eylediler. Engizisyon cemiyetinin ne olduğu mâlûmuzdur ya? Ol cemiyet-i teftişiyeye ki Hıristiyanlık menâfi'inin hilâfında olanları mücâzât için tertip eylediği cezalar hemen insan oğlunun hatır ve hayaline gelmeyecek şeylerdir. Tafsilatını isterseniz Dağarcık serlevhalı mecmuamızda buna dair münderic olan bend-i mahsûsa müracaat eylersiniz.” (s. 28)

Romanda Ortaçağda Hıristiyanlığın ceza verme kurumu olan engizisyon mahkemesine değinilmiştir. Engizisyon memurlarının da bulunduğu mahkemede şövalye Alfons Bondi tarafından recm edilerek idam edilmesi teklif edilen Mariya'nın beline kadar bir çukura gömülerek aç susuz bırakılıp öldürülmesine karar verilir. Engizisyon mahkemeleri Hıristiyanlık aleyhinde davrandığı ihbar edilenleri suçlarını kabul edinceye kadar işkenceden geçirme ve kişiyi dinden çıkarma yetkisine sahip kurumlardı. Mariya'nın bir Müslümanla birlik olarak Hıristiyanların ölmesine neden olduğu görüşü onun idam cezası almasına neden olur.

Süleyman Muslî romanında Bâtınîlerle ilgili bilgilere yer verilmektedir. Burada şeyhe bağlı olan kişilerin, şeyh isterse kendilerini öldürüp cennete gönderebileceğine ve yeniden diriltip dünyaya döndürebileceğine inandıkları anlatılmaktadır.

“Beşinci mertebede bulunanlara “fedavi” yahut “fedâyî” denilip aşağıda görüleceği vechile Şeyhülcebel’in kerâmetini re’yü’l-ayn görmüş ve hâşâ dünya ve ahiret şeyhin elinde olduğuna ve hatta insanı öldürüp yine dirilteceğine ez-cân u dil inanmış bir alay gençlerdi ki şeyh tarafından aldıkları evâmiri harfiyen icrâda can feda etmeyi saâdet-i ebediyyenin medâr-ı mahzı itikat ederlerdi. Altıncı mertebede bulunanlar “lâsık” denilen taife olup bunlar dahi Şeyhücel’de bir büyük kuvvet-i mâneviye bulunduğu kanaat getirmişler ise de henüz re’yü’l-ayn görmemiş olan ve kerâmât-ı mezkûreyi görmeye ez-cân u dil müştak bulunan şâkirdlerdi.” (s. 95)

Burada Bâtînîler’in inanç sisteminin, İslam inancının ölüm ve sonrası yaşam ile ilgili öğretilerinden belirgin bir sapma olduğu anlatılmaktadır. İslam inancına göre insanın canını yalnız Allah alabilir. Birisini öldürüp sonra yeniden diriltmek yalnız Allah’a mahsustur.

“İmdi lâsık denilen şâkirdlerden birisi fedâyî kısmına idhâl edilmek lâzım gelince dâîler merkûma bir bardak zehir içirirler ve bu zehirin tesirâtıyla bir iki saate kadar vefat edeceğini haber verirlerdi. Bu tarîkde her emir ve her nehye ale’l-amyâ itaat farz olduğu cihetle zehir içmekten ibaret bulunan emrin dahi bilâ-tereddüd kabul edileceğine şüphe olunmamalıdır. Halbuki hakikatte lâsıkın içtiği şey kuvvetlice bir haşîş şerbetinden ibaret bulunduğu cihetle biraz zaman sonra esrarın sekriyle lâsık bayılırdı. Gözünü açtıktan kendisini cennette bulursa lâsıkın duçar olacağı hayrete nihayet olmayacağını teslim edersiniz ya? Amma gerçekten cennet gibi bir şey! Elvânıyla nazarı ve revâyihiyle müzeyyen bahçe içinde güzel güzel köşkler! Nefsin arzu edebileceği her nevi et’ime ve eşribe mevcut ve mebzûl! Her biri zer ü zîvere müstağrak yüzlerce hûriler emre muntazır! Fevvârelerinden çağlayan sular gül yağıyla muattar. Sözü uzatmak ne lâzım? Cennet gibi bir şey vesselâm.” (s. 95)

Bâtînîler, İslam inancında bulunan cennet düşüncesinden yararlanarak kendi inanç sistemlerinin sürdürülmesini sağlamışlardır. Şeyhülcebel’in dünya cennetine giren kişi sonsuza kadar öyle bir yerde yaşayacağı garantisıyla şeyhin istediği her şeyi yapmaya gönüllü olmaktadır. Bu inanç sisteminde şeyhin neredeyse her şeye gücü yetmektedir.

“Amma bu müşâhedat öyle hayâlden ibaret şeyler değil. Hakikatte hepsi mevcut. Fedâyî olmak üzere buraya giren lâsık birkaç günler zevk-i tâm ile imrâr-ı eyyâm eyler. Cennete konulan gençlerin her bir emri filhâl icra edilmek bâbında Şeyhülcebel’in fermanı bulunduğundan lâsıkın burada edeceği zevk u safâya nihayet yoktur. Çalgılar, hanendeler hep kendi emrine muntazırdır.

Oradan çıkmak lâzım gelince kızlar ber-takrîb yine mahûd şerbeti içirirler ve lâsık yine bayıldıktan sonra memurlar kendisini dışarıya çıkarırlar. O halde dâîler “Gözünle gördün mü? Şimdi ez-cân u dil inandın mı? İşte şeyhin evâmirini icra yolunda fedâ-yı cân edenler bu nimethânede müebbeden mütena’im kalırlar.” Yollu iğfâllerle lâsıkı dünya ve mâfihâyı fedaya hazır bir fedâyî ederler ki bunu herhangi bir hükümdarın yahut vezirin veya sair bir kimsenin idamına sevk etseler behemehal ya fedâ-yı cân eder yahut idamına memur olduğu adamı öldürür.

Seyyah-ı meşhûr Makro Polo kal'a-i Alamut'u ziyaretle bizim buraya mücmelen itâ etmiş olduğumuz malûmatı mufassalan seyahatnamesine yazmıştır. Tarihlerde mukayyed olduğuna göre ehl-i salîb rüesâsından Kont dö şampani kal'a-i Alamut'a azimetre Şeyhülcebel'i ziyaret eyledikte şeyh-i merkûm kendi adamlarının itaati ne derece olduğunu Kont'a göstermek için iki nefer fedâyîye "Cennetimi gözünüzün önüne getiriniz, ona vüsûl için kendinizi şu duvardan aşağıya atınız." dedikte ikisi birden derhal duvardan atılıp soluğu dâr-ı ademde almışlardır." (s. 95-96)

Öldükten sonra insana ne olacağı sorusuna cevap almak isteyenlere şeyhin emirlerine uydukları takdirde sonsuza kadar cennette yaşayacaklarını söylenmesi ve gösterilmesi, insanların kendilerini gözü kapalı ölümcül tehlikelere atmalarına neden olmaktadır.

1.3.7. Cezmi

Namık Kemal'in kaleme aldığı *Cezmi* romanın ilk bölümünde olay örgüsünü hiç etkilemeyen kişilerden bahsedilir ve bu kişilerin öldüğü bilgisi verilir.²³ Ancak bu tarihi kişilerin ölümleri roman kişilerinin yaşamlarını ve yaşadıkları olayları etkileyen ölümler değildir. Namık Kemal bu bölümde o dönemde yaşayan ve ölen padişah ve sadrazamlardan, yapılan icatlardan, coğrafi keşiflerden de bahsetmektedir. Bu kişilerin ölümleri ile bilgiler verilirken ölümle, insanın ölümlü oluşuyla ilgili herhangi bir yorumda bulunulmamıştır. Burada Cezmi'nin katıldığı savaşlar sırasında ölen askerler, ok ile vurulanlar, kılıç ile parçalanırlar ve Osmanlı askeri karşısında geri çekilirken suda boğulan askerlerin ölümü de tek tek incelenmeyecektir. Bu kısımlar anlatıcının genel bilgi vermek amacıyla okuyucuya aktardığı bölümler oldukları için değerlendirmeye alınmamıştır.

Bu romanda Cezmi'nin boğulmak üzere olan bir Acem askerini kurtarması sırasında boğulmak üzere olan kişinin yaşadıklarının tasvir edilmesi dikkate değerdir. Cezmi'nin asker olduğunu söyleyip esirlerin idam edilmesi işini üstlenmemesi, Şah'ın karısı Şehriyar'ın, Safevi Devleti'nin namusunu kirlettiği için korucular tarafından parçalanarak öldürülmesi ve Adil Giray ve Şah'ın kız kardeşi Perihan'ın dövüşerek ölmesi romanın olay örgüsüne yön veren ölümlerdir. Adil Giray'ın, Perihan'ın ve Cezmi'nin ölümle ilgili düşünceleri kendi konuşmalarında verildiği gibi anlatıcı tarafından da aktarılmıştır. Ancak romanda Cezmi'nin çökmüş bir mezara girerek yaptığı iç konuşma, ölüm ve yaşam hakkında kahramanın düşündüklerini ortaya

²³ Namık Kemal, (2008). *Cezmi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul. İncelemeden bu baskı kullanılmıştır.

koyması bakımından dikkate değerdir. Şah İsmail'i, Şah'ın kız kardeşi Perihan'ın öldürttüğü ile ilgili Şehriyar'ın verdiği bilgiler de katil olan kişiye bakış açısını vermesi bakımından önemlidir. Anlatıcı tarafından romanın başında, Şah İsmail'in ölümünün bir sır perdesinin arkasında kaldığı bilgisi verilse de Şehriyar, Perihan'ın insan kanı içmiş biri olduğunu ve Şah'ı Perihan'ın öldürttüğünü söyler.

“İsmail'in ne suretle telef olduğu malum değildir. Odanın kapısı açıldığı sırada Hasan Bey'in hayatından bir ramak kalmış ise de o hayat dahi yalnız bir ramak idi. Binaenaleyh bir iki dakika sonra zail oldu ve binaenaleyh vakanın suret-i cereyanından Hasan Bey'in ifadesinden olsun tarihe bazı malumat-ı sathiyeye kalmak nasip olmadı. Yalnız esbab-ı perde-i hafada kalmış vakaları berid-i iktidara isnat etmekle meluf olan ashab-ı tahayyül, Şah'ın zevalini Perihan'dan bilmişlerdi.” (s. 28)

Romanda ölümlerle ilgili olarak şu sözcükler ve söz grupları kullanılmıştır: ölmek, yolunda feda-yı can etmek, kanının her damlasını bir cevher-i cana bedel vermek, hıfz-ı hayat, ecel-i kaza, melekü'l mevtin pençesine, ya mevt ya galebe, telef olmak, maktul edilmek, mevti ihtiyar etmek, şehit vermek, mezar-ı adem, teslim-i can etmek, kefeni boynunda gezmek, irtihal etmek, rihlet, mevt, darü'l mükafat-ı ahirete, hadimü'l lezzat olan mevt, ruhunu malik-i cahîme teslim etmek ve gebermek.

Öldürmekle ilgili olarak: kurban eylemek, ahirete göndermek, öldürmek, idam etmek, idam ettirmek, vücudunu ortadan kaldırmak, canına kastetmek, telef etmek, boğdurmak, itlaf ve gebertmek

Bazı manzara tasvirlerinde mezar, kefen ve ölü benzetmeleri kullanılmaktadır. Ağaçların, dağların, taşların bu biçimde kefenlere, mezarlara ve cenazelere benzetilmesi dikkate değerdir.

“Ağaçlar, dağlar, tepeler, kimi kefeniyle ayağa kalkmış şehit cenazesi, kimi üzerine bir sefid astar çekilmiş fakir tabutu, kimisi taşları kırılmış da üzerine yığılmış eslaf mezarı gibi bembeyaz karlar içinde bir dehşet, bir garabetle nazarlara çarpar.” (s. 35)

Romanın başında, denizde boğulmak üzere olan birinin yaşadıklarının tasviri ve Cezmi'nin boğulmaktan kurtardığı Acem askerinin Cezmi'ye nehirde yaşattıklarının tasviri yapılmaktadır. Bu tasvirde boğulmak üzere olan kişinin kendisini kurtarmaya gelen kişiye canını kurtarmak için ne kadar çok sarıldığı ve bu biçimde kurtarıcının da yaşamını tehlikeye attığı anlatılır. Boğulan kişi kurtarıcısını da kendisi ile birlikte suyun dibine doğru çekerek ikisinin de ölümüne neden olmaktadır. Bu davranışın tek nedeni vardır: yaşama isteği. Kişi hayatta kalmayı çok istediği için bütün kuvvetiyle kendisine

yardıma gelene sarılır. Bu içgüdüsel bir harekettir, boğulma tehlikesi geçiren kişi kendini kurtarma isteği ile daha fazla çıpınır ve bu çırpınma onun yorulmasına ve daha çok su yutmasına neden olur. Bunun için boğulmak üzere olan kişi, kendisini kurtarmaya gelen kişiyi de kendisiyle birlikte suyun dibine doğru çekmeye başlar. Bir kişinin yaşama isteği bu sırada iki kişinin birden ölümüne neden olabilir. Boğulmakta olan kişi ölümden kurtulmak istediği için mantıklı düşünemez ve kendisini kurtarmaya gelen kişinin hareket olanağını kısıtlar.

“Cezmi’nin ise -velev neticesinde can muhatarası olsun- azminden dönmek şanından olmadığı için mağrukun bir daha meydana çıkmadığını görünce kendi nehre daldı, matlubunu aramaya başladı. Birkaç saniye geçer geçmez kolunu ele geçirdi, tuttu, herifi suyun yüzüne çıkardı.

Çıkardıktan sonra her ne kadar kendine sarılmamasını ve yalnız eteğinden tutarak arkasından gelmesini sıkı sıkı tenbih etti ve sarıldığı surette ikisi birden helak olacağını anlattı ise de afettede can havliyle işittiği sözlerin manasını bile anlamayarak Cezmi’nin iki bazusunu iki kollarının içine alarak vücuduna bir surette sarıldı ki hareketine imkân bırakmadı.

Cezmi bir taraftan ayaklarıyla yüzmeye, bir taraftan var kuvvetiyle tutulduğu muzik-i beladan kurtulmaya çalışırdı. Ne faydası var ki berikinin kâffe-i kuvvası bir yere toplanarak hıfz-ı hayat hizmetine masruf olduğundan elleri birbirine kilitlendi. Asabının her biri bir zincir kesildi, Cezmi’nin mesaisini bütün bütün faydasız bıraktı.

Bu hâl ile bir çeyrek kadar su yüzünde uğraştıktan sonra ikisi de takattan kaldılar, nehrin dibine doğru inmeye başladılar.

Hayatını tahlise çalıştığı adam kendi için tecessüm etmiş bir ecel-i kaza şekline girince biçare Cezmi muharebelerde bu kadar ateşlerden, kılıçlardan kurtulduğu hâlde ihtiyar ettiği bir hayır uğruna o gençliğinde helak olmak mütalaalarıyla o derece meysus olmuştu ki kollarına hükmü geçmek lazım gelse birkaç dakika evvel nehirde boğulmaktan kurtarmaya çalıştığı adamı kendi eliyle ihnak etmeye kıyam etmesi mukarrerdi.

Nihayet nehrin pek de derin olmayan ka’rına vasıl olunca kuvvetinin bakiyesini toplayarak ve bütün bütün tab u tüvandan kalmaya başlamış olan herifi şiddetle silkerek bir tarafa attıktan sonra ayaklarını yere vurdu, suyun yüzüne suud eyledi, sahile vusul için yüzmekle uğraşırken afettede tekrar suyun üstüne çıkamay başladı. Bu defa ise biçare iktidar-ı hareketten bütün bütün beri görünüyordu. O hâl üzerine Cezmi’nin gönlünde yine merhamet galeyana başladı, çektiği bu kadar meşakk u mehalikin sırf beyhude gitmesine de bir türlü kail olamadı, afetzedenin tekrar imdadına şitab eyledi, baygın bir hâlde bulunan mağrukun belindeki kuşağa el attı.

Vücuduna bir zi-ruhun azası temas edivermekle herifin gaşy-ı mutlak hâlinde bulunan kuvve-i hayatiyesi yine kemal-i şiddetle harekete geldi, herif evvelkinden daha kuvvetli bir hâl ile Cezmi’ye sarıldı. Birkaç dakika evvel mündefi olan hengâme daha mühlik, daha izalesi mümteni bir tarz ile teceddüd eyledi.

Mevsim her ne kadar yaz ortaları ise de civardaki cibal-i şahikanın buzları daha yeni çözülmeye başladığı gibi havalar da ziyadece yağmurlu olduğundan nehirde o gün hiss olunmaz bir taşkınlık vardı.

Şu ikinci mühlikenin zuhuru sırasında seller, tufan-ı bela gibi bir şiddet-i takat-ber-endazane ile huruşa başladı. Cezmi’nin hâli ikinci faslın iptidasında tasvir olunan yangın hayalinden bin kat müthiş, bin kat hatarnakti. Marekenin cenub-ı garbisinden

şark-ı şimalîsine doğru akıp gitmekte olan nehrin geçtiği yerler pek ziyade arızalı olduğundan mecra “yılankavi” bir şekilde bulunarak yirmi-yirmibeş adım aralı zaviyeler, çıkıntılarla muhattı.

Seylab-ı musibet huruş edince dağlar, sahraları içlerinde bulunan nebatat ve zevatü'l-hayat ile beraber yerlerinden koparmış da sürüklermiş gibi suyun yüzünde binlerce sökülmüş ağaçlar, telef olmuş hayvanlar yüzmeye başladı. Cezmi zaten vücudunu ihata etmiş olan bela-yı mübremden kurtulmaya bir çare bulamazken bir taraftan selin sürüklediği eşya, mukavemeti nakabil bir şiddetle üzerine hücum eylediğinden bütün bütün necattan kat'-ı ümit edecek bir hâle gelmişti.

Bir taraftan mağruk, şikârına sarılmış ejder gibi Cezmi'yi tazyikiyle ezip dururken bir taraftan dahi gâh bir ağacın dalları, gâh bir laşenin ayakları ikisini birden ihata ederek nehrin birkaç dakikada bir kere meylini tahvil etmekte olan akıntıları biçareyi – kemiklerini kırarcasına- bir zaviyeden bir zaviyeye çarpar ve bu sademat ile vücudunda hasıl olan evca ise bütün bütün tab u tüvanını keserdi. Öteye beriye çırpındıkça sahildeki kaya parçalarının, ağaç köklerinin vücuduna açtığı yaradan dökülerek incimada yüz tutan ve nehrin teşkil ettiği ufak tefek girdaplar üzerinde eğile büküle bir şekl-i mahuf peyda eyleyen kanlara bakılsa vücudunun her tarafına kara kara yılanlar yapışmış zannolunurdu.

Yorgunluktan, can acısından başka, esmekte olan şiddetli bir rüzgârın tesiriyle yarım saatten ziyade su içinde bulunan vücudu bayağı kanı donmuş, hararet-i gaziyesinden eser kalmamış denilecek bir hâle gelmişti.

Bu mesaibin taaddüdüyle Cezmi'nin artık uğraşmaya hiç iktidarı kalmadığı sıradaydı ki kurtarmak istediği afetzedenin ağırlığı galebe ederek ikisi birden yine aşağı doğru inmeye başladılar.

Nehrin oradaki derinliği evvel battıkları yerden birkaç kat ziyade idi. Cezmi'nin kudretsizliğine bir de şaşkınlık munzam olduğundan pek güzel yüzmek bildiği hâlde bir harekette, bir teşebbüste bulunmayı bile tahattur edemedi. Bir kuvve-i galibe kendisini esfel-i safiline doğru çeker götürürmüş gibi bir hayli müddetler aşağı iner dururdu. Nihayet cism-i camid gibi bir hareket-i kasriye ile nehrin ka'rina vasıl oldu. O sırada ise beriki afetzedeye bir uyuşukluk arız olmakla kolu bütün bütün Cezmi'nin vücudundan çözümlenerek yalnız sol eli tutunduğu yerde kilitlenmiş kaldı.

Cezmi bu surette kollarını azade görünce birden bire ümitlenerek ve ümidinin teceddüdüyle akli başına, kuvveti yerine gelerek muktedir olduğu kadar çalıştı, su altında kalmış hava süratıyla nehrin üstüne suud eyledi. Bir eli Cezmi'nin gömleğinden ayrılamayan Acem de kendisiyle beraberdi. Çıktığı yer, sahile pek yakın ve ağaçtan, laşeden hali olmakla Cezmi mümkün olan ikdamı sarf eyledi, bir iki dakikada sahile çıktı, yolunan canını saatlerce melekü'l-mevtin pençesine teslim eylediği afetzedeyi de beraber çıkardı.

Kimbilir kaç saatlerden beri o seylab-ı mesaib içinde yuvarlanan herif bütün bütün bihud olduğu gibi Cezmi'nin de gördüğü metaib cihetiyle vücudunu kımıldatmaya iktidarı kalmamıştı. Mamafih öyle ıslak, çıplak bir hâl ile dinlenmeye kalkışmak eceli davet kabilinden olacağı için Cezmi orada düşmanın başıboş terk eylediği hayvanlardan birini tutarak hastayı onun üzerine sardı, kendi de kemal-i zaaf ile atına bindi, orduya avdet eyledi.

Çadırına vasıl olunca hemen bir hekim celb eyledi, o vakitler hükmünce suya düşenler için malum olan tedabirin cümlesini icra ettirdi. Kendisi çektiği meşakkatlerden ve hususiyle vücudundaki berelerden âdeta hasta olduğu hâlde hizmetkâr gibi herifin etrafında dolaşırdı. (s. 76-79)

Boğulmak üzere olan bir kişinin yaşadığı bütün aşamalara ayrıntılarıyla bu tasvirde yer verilmiştir. Boğulmak istemeyen kişi kendi canını kurtarmaya çalışırken, diğer kişiyi de kendisiyle birlikte bilmeden ölüme sürüklemektedir. İnsan içgüdüsel olarak hayatta kalmaya çabalar. Hayatta kalma isteği o kadar baskın bir istektir ki boğulmak üzere olan kişi kendisini kurtarmaya gelenin söylediklerini uygulamak yerine ona sıkı sıkı sarılmayı seçer. Bu yüzden suya atlayarak kendini öldürmeye çalışanlar bu içgüdüsel davranışın önüne geçebilmek için üzerlerine ağırlık alarak ve kendilerini hareket edemeyecekleri şekilde bağlayarak öldürmeyi seçerler. Boğulma anında içgüdüsel olarak kurtulma isteğine kapılan kişi üzerindeki ağırlıklar sayesinde daha az hareket ettiği için böylelikle ölme olasılığını arttırmaya çalışmaktadır.

Romadaki önemli bölümlerden biri de askerlik ve şehitlikle ilgili olarak Cezmi'nin amcasının Cezmi'ye öğrettikleridir.

“Askerliğin şanı gülerek ölmek ve hatta ölürken bile gülmektir. Asker gözyaşını, şehit olduğu vakit vücudunu tezyin eden yahut düşmanını öldürdüğü zaman kılıcından o mağlubun üzerine dökülen kan damlalarında görür. Asker sahihan asker ise mezarının en karanlık köşesinde cennete bir pencere bulur. Asker sahihan asker ise cismi topraklar altında yatarken ruhu gökyüzlerinde, namı halkın lisan-ı iftiharında gezineceğini düşünür de yerin altını üstüyle müsavi ve belki altını üstüne mürecceh görür. Asker gerçekten asker ise rahat dōşeğinde irtihal edilip şöylece bir mezara atıvermek ile şan meydanında şehit olarak mezara bedel bir milletin kalbinde yatmak arasında ne kadar fark olduğunu pek kolay bilir. Böyle ali, böyle vatanperverane mütalaalardan dolayıdır ki askerliğin en büyük hasleti de meydan-ı muharebeyi bile bir güzel mesire, bir güzel güzergâh hükmünde addetmektir.” gibi sözlerle çocuğun hissiyat-ı ulviyesini açmaktan, büyütmekten ibaretti. (s. 40-41)

Rahat bir dōşekte ölmenin, ölümler içinde seçilebilecek bir ölüm olmadığı düşüncesi, incelenen romanlar arasında *Bir Ölüünün Defteri* romanında da kendisine yer bulur. Kahramanlardan biri olan Vecdi de rahat dōşekte ölmektense savaş meydanlarında ölmeyi tercih ettiğini söyler. Cezmi'nin amcası askerliği ve zafer kazanmayı bir amaç olarak görmektedir. Ona göre asker kişi şehit olmak ister. Vecdi ve Cezmi'nin amcasının savaş meydanlarında ölmekle ilgili düşüncelerinin kaynağı farklıdır. İki kahraman da devlet ve millet için savaşmaktan bahsetse de Vecdi, yaşama isteğini kaybetmiş biri olarak savaşı ölmek için bir fırsat olarak değerlendirir. Cezmi'nin amcası ise öncelikle millet ve devlet adına zafer kazanma isteğiyle savaşmaktadır. O zaferi görmek, zaferi yaşamak ister ancak bu uğurda can verme olasılığının bilincindedir. Cezmi'nin amcasına göre savaş meydanında savaşan asker ölmemektedir, o şehit olmaktadır ve mutlaka cennete gitmektedir. Kişinin savaşırken

ölmesi gerektiği ve bu ölümün diğer ölümlerden daha yüce olduğu düşüncesi İslamiyet'in gaza anlayışı ile de uyumaktadır. Rahat bir yatakta, ihtiyarlanmış bir biçimde acı çekerek ölmektense İslamiyet'i daha çok yere yayma, bu uğurda ölüp cennete gitme düşüncesi Müslümanlar arasında yaygın bir düşüncedir. Müslüman savaşta şehit olamazsa, gazi olacağı düşüncesi ile kendini teselli eder. Şehit olmak Müslüman bir asker için ulaşılabilecek en üst mertebedir ancak savaştan gazi olarak dönmek de asker için önemli bir yere sahiptir.

1.3.7.1. Ölme Biçimleri

1.3.7.1.1. Linç

Şehriyar'ın öldürülmesi bir linçle gerçekleşir. Şehriyar'ın Adil Giray'ın odasından çıktığını gören korucular, Safevî Devletinin namusunu berbat ettiğini düşündükleri Şehriyar'ı, Şah'ın odasında parçalamaya başlarlar. Şehriyar her organı ayrı ayrı günah işlemiş gibi parçalara ayrılır ve korucu Abbas, Şehriyar'ı açtırdığı çukurlara ayrı parçalar halinde gömdürür ve üzerine taş yığdırır. Bu arkaik bir davranışa işaret eder. Romanda da anlatıcı Şehriyar'ın öldükten sonra cadı olacağından korkulmuşçasına böyle bir davranışın ortaya çıktığını belirtir. Bu davranışın kökenlerinde ölen kişinin yaşayanları rahat bırakmayacağı inancı yatmaktadır. Bu davranış daha çok intihar edenlerin ellerini keserek vücudundan ayrı gömme ve bir yol altına ya da mezar olmayan bir yere gömme davranışının devamı niteliğindedir. Kendini öldüren kişinin ruhunun yaşayanları bulup onları rahatsız edeceği inancıyla yapılan elleri vücuttan ayrı gömme ve mezarlığa kabul etmeme davranışının değişmiş bir biçimi olarak görülen bu davranış aynı zamanda ortaçağ Avrupasında çok rastlanan cadı cezalandırma biçimlerine de benzer. Anlatıcının bazı insanların öldükten sonra cadı olduklarının anlatıldığı efsanelerden bahsetmesi bunun bir işaretidir. Ortaçağ boyunca cadı avlarının yapıldığı ve cadı olduklarından şüphe edilen kadınların diri diri yakıldığı ya da ellerinden ayaklarından bağlanarak suya atıldığı bilinmektedir. Şehriyar'ın korucular tarafından parçalanarak linç edilmesinde ve korucu Abbas tarafından parçalarının ayrı ayrı gömülmesi Şehriyar'ın ölümüne korucuların bakış açılarını da yansıtmaktadır.

“Şehriyar, odasına çekildi, ama bir hâlde çekildi ki güya odası bir zulmanî mezar, kendi içinde kıskançlık gibi, kin gibi, hırs-ı intikam gibi birbirinden muzlim birçok ahlak-ı fasideden mürekkep bir kokmuş meyyit idi. Bazı nüfus-ı habisenin geberdikten sonra cadı olduğu mesellerde iştilir, bu mel'une ise daha sağ iken arzusunun cadılara isnat olunan kan içmeye, can yaktmaya hasreylemişti.” (s. 207)

Her ne kadar anlatıcı burada Şehriyar'ın ölümünden sonrasında bahsetmese de bazı hikâyelerde öldükten sonra cadı olanların varlığından bahsetmesi dikkate değerdir.

“Arkadaşlarına birkaç büyük çukurlar kazdırdı, her birine evvel emirde Şehriyar'ın, güya vücudu bir yerde bulunursa cadı olup da İbadullah'ı bir başka yolda iz'aca başlamasından korkarmış gibi her parçasını bir çukura bıraktıktan ve şeytan recm eder gibi üzerine bir hayli taşlar da attıktan sonra diğerlerini defnettirmeye başladı.” (s. 308)

Anlatıcı Şehriyar'ın organlarının gömülmesi ile şeytan taşlama arasında bir benzerlik kurmaktadır. Romanda Şehriyar'ın kötü bir kahraman oluşu cadı ve şeytan benzetmeleriyle daha belirgin hale getirilmeye çalışılmaktadır. Şeytan duyu organlarıyla algılanamayan bir varlık olduğu için Şehriyar'ın kötülüğünün sınırlarının olmadığı vurgulanmaya çalışılmaktadır.

1.3.7.1.2. Şehit olma:

Adil Giray: Şiilerin yönetiminde olan Safevi Devleti'nin Sünniler tarafından yönetilmesini isteyen Adil Giray, çıkarttığı korucu ayaklanmasında şehit olur.

Perihan: Âşık olduğu esir Adil Giray'la birlikte devletin yönetimini ele geçirmek için savaşırken şehit olur.

Kaytas Paşa: Osmanlı paşalarından biridir. İranlılarla savaşırken askerleriyle birlikte şehit edilir.

1.3.7.1.3. İdam

Sadık: Adil Giray ve Perihan'ın, Cezmi'yi bulmaları için Osmanlı topraklarına gönderdikleri iki kişiden biridir. İranlılar yakaladıkları anda sorgusuz sualsiz idam etmişlerdir.

İbrahim: Adil Giray ve Perihan'ın, Cezmi'yi bulmaları için Osmanlı topraklarına gönderdikleri iki kişiden biridir. İdam edilir.

1.3.7.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.7.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.7.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Cezmi

Romanın adı *Cezmi* olsa da olaylar Adil Giray'ın çevresinde gelişir. Cezmi romanın baş kişisidir. Cezmi'nin Adil Giray ve Perihan'ın ölümünden sonra yaptığı iç konuşma dikkate değerdir. Cezmi burada yaşamı ve ölümü sorgulamaktadır. Bir kısmı çökmüş mezarın içinde, elinin bir kafatasına değmesiyle başlayan bu konuşmada vücut ve ruh karşılaştırmasını yapar. Ona göre insanı güzelleştiren ruhtur. Ruhun ölümsüz olduğu inancının ve ölenin yalnız insanın cismi olduğu inancının dile getirildiği bu konuşmada, Cezmi'nin sorgu meleklerinden söz etmesi de onda bir öte dünya düşüncesinin olduğunu göstermektedir. Cezmi bu dünyanın bir hayal âlemi olduğunu gerçek dünyanın mezardan sonra gidilecek yer olduğunu düşünmektedir. Bu düşünce İslamiyet kaynaklıdır. Cezmi, insanın bu dünyada yapıp ettikleriyle öbür dünyaya hazırladığını düşünmektedir. Ona göre asıl olan ölümden sonra ulaşılabilecek olan dünyadır. Bu dünya ölüm sonrasına hazırlık için var olan bir yerdir.

“Cezmi:

Acaba sen de benim gibi bir insan mıydın? Acaba Adil Giray'ın, Perihan'ın o Yusuf'a, Züleyha'ya sani addolunacak kadar güzel olan çehrelerinin içinde de böyle çirkin bir kemik mi vardır? Acaba hüsn-i mücerret, adl-i muhakkak olan huzur-ı ilahîye bu kadar çirkin, bu kadar iğrenç bir çehre ile mi gideceğiz? Öyle olmayıp da ne olacak? Daha düne kadar biçare Adil'in, zavallı Peri'nin tasavvurları gözümüzün önünde hep hayalattan madut değil miydi? O hayaller bugün hakikat oldu, hem de ne kanlı hakikat!.. Ya bugün hakikat bildiğimiz âlem yarın hayal olmayacak mı? Olacak! Yarın olmazsa öbür gün olacak! Şüphe yok ki olacak! Hem de ne korkunç hayal!.. Hayır hayır! İnsaniyet elbette bu cisim değildir. Mezarda ruh bulunmaz. Bir kere ruhu görebilsek kimbilir ne kadar güzeldin! Böyle kemikten, etten yapılmış bir vücut-ı hakire ne kadar ziynet veriyor! Dünyada niçin kimse en güzel ressamın yaptığı tasviri bir çirkin kız kadar sevemiyor?

Değil! Değil! Başka bir âlem var. İnsaniyetin zevki o âlemedir. İşte bu âlemde gördüğümüz ikbalin, iclalin, zevkin, şevkin neticesi bu mezara girmektir. İhtimal ki şimdi biri gelir, çıkabileceğim deliği kapar, hayatım zail olur, melaike-i sual başıma çöker, dünya için onlara da bu cevabı veririm. Evet, bu cevabı veririm.

Ah! Fakat Adil Giray'ın, Perihan'ın, hele uğraştığımız şu mübarek maksadın böyle bir netice vermesi adl-i ilahîye tevafuk eder miydi? Sus habis! İnsan korkusundan mezarlar içine saklanıyorsun da yine levh-i mahfuzun tahkik-i esrariyle uğraşmaya cesaret ediyorsun!” (s. 312-313)

Cezmi insanın ruh ve bedenden oluştuğunu düşünmektedir ve ona göre güzel olan ruhtur. Cezmi, mezarda insanın çirkin kısmının, et ve kemik tarafının kaldığını,

mezarda ruhların bulunmadığını düşünür. Ona göre insana güzellik veren şeyi ruhudur. Cezmi ruhun görülemeyecek bir şey olduğu için güzelliğinin bilinemediğini düşünür. Cezmi insanın ölümsüz yanının ruhu olduğunu düşünmektedir. Mezarda kalan ve çirkin olarak betimlediği beden ölümlüdür. Onun güzelliği ölümlülikle birlikte toprağa karışmaktadır ancak ruhun güzelliği ölümsüz olduğu için sonsuza kadar sürer. Cezmi, arkadaşı Adil Giray ve Perihan'ın ölümünden yola çıkarak bu düşüncelere ulaşırken ölümün insanı her an her yerde bulabileceğinin de farkındadır. Arkadaşlarını kaybettiği savaşta ölmediği halde içinde bulunduğu mezarın biri tarafından kapatılmasıyla ölebileceğini düşünen Cezmi, yaşadığı dünyanın sonunun mezara girmek olduğunu söyler. İnsan ölmek için doğmaktadır. Bu dünyadaki bütün zevkleri, acıları sonunda bir mezara girmek için yaşamaktadır.

1.3.7.2.1.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Perihan

Adil Giray'a yazdığı mektupta sevdiği olmasa ölmekten bir an için geri durmayacağını belirten Perihan, ölümü bir kurtuluş olarak görmektedir. Ancak Adil Giray'ı geride bırakarak ölmeyi yalnız kendisini kurtarmak olarak gördüğü için yaşadıklarına tahammül etmektedir. Perihan, kardeşinin karısı Şehriyar'ı öldürüp hem kardeşini hem de devleti kurtarma düşüncesini Adil Giray'ı sevdiği için yerine getirmez.

“Başka bir bahane bulup da sarayın orta yerinde hançerleyivereceğim. Kadınlığıma bakma ben hançer, kılıç kullanmaya da muktedir kadınlardanım. Hançerlerim, kardeşimden korkmam. Çünkü o biçareyi bir beladan kurtarmış olurum. Hamza, belki bana kasteder. Arada sen olmasan billahilazim bu yolda ölmeyi de kat'an düşünmem. Fakat istemiyorum. Seni bu hâllerde bırakıp da mevt ile kendimi gazaptan kurtarmayı sana düşmanlık sanıyorum. Gayz, kıskançlık gönlümde birer ejderha-yı cehennem kesilmiş, ateşin dendanlarıyla vücudumun her zerresini ayrı ayrı koparıyor da yine tahammül ediyorum. (s. 177)

Adil Giray

Adil Giray, kendisinin yok olmasına neden olduğu için üzüldüğünü söyleyen Perihan'a “nasıl olsa ölecek değil miydik? diye cevap verir. Onun için ölüm mutlaka ulaşılabilecek bir yerdir. Hayatın sonu anlamı taşımamaktadır. Sevdiği kadınla beraber ömrünü tamamlamak da ona ayrı bir mutluluk vermektedir. Perihan'dan ayrı ölmeyi bile düşünemeyecek kadar Perihan'ı seven Adil Giray, masum olduğunu ve kutsal bir amaç uğruna öldüğü için de şehit olacağını düşünmektedir. Adil Giray, Müslüman bir

askerin isteyeceği bir aşamayı kendisi için istemektedir. Bu amaç uğruna ölüyor olmak ondaki ölüm korkusunu yok etmektedir. Adil Giray'a göre insanın ölümden kurtulması söz konusu değildir. O insanın her durumda ölümlü olduğunun farkındadır. Onun için erken ölmek, beklentileri ve isteklerini gerçekleştirilmeden ölmek önemli değildir. O insanın bir gün mutlaka ölecek olduğu bilgisinden hareketle ölümünü doğal karşılamaktadır. Ona göre ölüm hayatı tamamlamak anlamını taşımaktadır.

“Ne oluyorsun iki gözüm!.. Bu teessürün faydası nedir? Ne zaman olsa yer altına girecek değil miydik!.. Dünyada hayatın lezzetini birbirinden ayrılmaktan ibaret bilen iki yar-i sadık için bir zamanda, bir mekanda ikmal-i hayat etmekten büyük saadet mi olur?.. Hususiyle hem masumuz, hem bir maksad-ı mukaddes yolunda feda oluyoruz. Arada bir de devlet-i şehadete nail olacağız.” dedi, ... (s. 302)

Adil Giray İranlılar tarafından esir alındıktan sonra Hamza Mirza'ya şehit olamadığı için üzüldüğünü esir olduğu için de övündüğünü açıklar. Adil Giray'a göre şehit olmak bir askerin ulaşabileceği en büyük lütuflardan biridir.

“Vakıa inkılabat-ı âlem buyurduğunuz gibidir. Fakat şimdiye kadar feleğin bizlere gösterdiği muamele ruyı iltifattı. Yalnız bu defa benimle kardeşime lütfunda biraz imsak eyledi. Esir olduk, şehit olamadık. Mamafih esaretle de müftehiriz.” (s. 99)

Adil Giray, savaşırken ölmeyi isteyen bir kahramandır. O, İslam dinine göre en yüksek aşama olan şehitliğe ulaşamadığı için üzülmemektedir. Ölüm, Adil Giray'ın savaş meydanlarında kendisinden hiç çekinmediği bir olgudur ancak onun için Perihan'dan ayrı kalmak ölmekten de kötüdür. Ancak Perihan ile birlikte bir dava uğruna savaşırken ölme düşüncesi onun ölümü mutlulukla karşılamasına neden olur. Onun göre ölüm, yaşarken birlikte olamadığı Perihan'a kavuşmasını sağlayacaktır.

1.3.7.2.1.3.Karşıt Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Şehriyar

Cezmi romanında Adil Giray'a âşık olan Şehriyar, bir amaç uğruna ölmeyi düşünmemektedir. Ona göre ahirette kavuşmak yeterli değildir, o dünyada kavuşmayı ister ve ömür kısa olduğu için dünyanın lezzetlerine bir an önce sahip olmak ister. Şehriyar, sevdiğiyle birlikte ölmek ya da sevdiği için ölmek düşüncelerine uzaktır. Onun için sevdiğiyle birlikte yaşamak önemlidir. O her durumda yaşamayı düşünmektedir.

“Ben sevdiğinin eliyle ölmeyi başka bir lezzet bilen kadınlardan değilim! Bu kadar muhabbetimin üstüne bana kıymak pek gaddarlık olur. Seni vücuduma ruh-ı sani

bilmiştim, şimdi ruhuma ecel-i kaza mı olacaksın, hiç insaf etmez misin? Ahh! Hem ölmek, hem de sevdiğinin eli ile ölmek tahammül olunur musibetlerden midir! Bari muhabbetinden, kıskançlığından öldürse.. O da kayıtsızlığından, inadından, kibrinden mevtime sebep olacak!.. sözleri bir eda-yı hazin ile birer birer ağzından dökülmeye başladı.” (s. 122)

Şehriyar için kendisinden ve isteklerinden başka hiçbir şeyin önemi yoktur, ona göre kendi isteğinin dışında davranan bir korucu hemen öldürülebilir. Onun için askerlik de ölmek için maaş alınan bir iştir. Yanlışlıkla birinin öldürülmesi bile Şehriyar’ın umurunda değıldir, kendi hayatından başka kimsenin hayatı onun için önemli değıldir.

“Korucu bir münasebetsizlik ederse neticesi kendinin ahirete seferinden ibaret olacak. Cehenneme kadar yolu var. Şimdi onu mu düşüneceğim. Zati asker olmuş, ölmek için maaş alıyor.” (s. 220)

Şehriyar, Perihan’ın amacına ulaşmak için insanları öldürmekten çekinmeyen biri olduğunu anlatmak istemektedir. Ona göre Perihan, isteklerini yerine getirebilmek için gerektiğinde birkaç bin kişinin karşısına çıkıp ölmek pahasına da olsa savaşan ve amacına ulaşmak için bütün çarelere başvuran biridir. Şehriyar amacına ulaşmak için insanların ölmesine neden olurken Perihan’ın isteklerini yerine getirebilmek için ölümü göze almaktan çekinmediğini dile getirir. Şehriyar, insan öldürmekten çekinmezken, Perihan insanlar için ölmekten geri durmaz.

“Şehriyar: O sizin bildiğiniz kadınlardan değıldir. Haydar Mirza’yı cüfus ettirmek için saraya gelen birkaç bin Gürcü’nün tek başına yalın kılıç üzerlerine uğrayacak kadar cesur, İsmail-i Sani’yi şeytanın bile haberi olmaksızın bir maharetle ahirete gönderecek kadar hilekâr bir hınzır! Velez ki kadın olsun, insana ne yapmaz? Huda bilir bir kere suikasta başladığı surette bin canımız olsa birini elinden kurtaramayız.” (s. 119)

Şehriyar, Perihan’ın daha önce insan öldürmüş biri olduğu için bunu bir daha yapmaktan çekinmeyeceğini düşünmektedir. Ona göre insan öldürmüş birinden her şey beklenebilir.

“İnsan kanı içmiş bir mahlûktan ne ümit edersin?” sözüyle hitam vererek Adil Giray’a ne kadar iktidar-ı irfanı varsa cümlesini ihtiyata sarf ile renk vermemeye itina eylesesini tekrar tekrar tavsiye eyledi. (s. 137)

13.7.3. Ölümle İlgili Yorumlar

1.3.7.3.1. Felsefi Yorum

Cezmi'nin varlık-yokluk tartışması ve ruhun güzelliği ile vücudun, etin kemiğin güzelliğini karşılaştırması felsefi yorum niteliği taşımaktadır. Bedenin mi ruhun mu ölümsüz olduğu tartışması, rüya âlemi ve gerçek dünyadan söz etmesi bunun göstergeleri niteliğindedir.

“Acaba sen de benim gibi bir insan mıydın? Acaba Adil Giray'ın, Perihan'ın o Yusuf'a, Züleyha'ya sani addolunacak kadar güzel olan çehrelerinin içinde de böyle çirkin bir kemik mi vardır? Acaba hüsn-i mücerret, adl-i muhakkak olan huzur-ı ilahîye bu kadar çirkin, bu kadar iğrenç bir çehre ile mi gideceğiz? Öyle olmayıp da ne olacak? Daha düne kadar biçare Adil'in, zavallı Peri'nin tasavvurları gözümüzün önünde hep hayalattan madut değil miydi? O hayaller bugün hakikat oldu, hem de ne kanlı hakikat!.. Ya bugün hakikat bildiğimiz âlem yarın hayal olmayacak mı? Olacak! Yarın olmazsa öbür gün olacak! Şüphe yok ki olacak! Hem de ne korkunç hayal!.. Hayır hayır! İnsaniyet elbette bu cisim değildir. Mezarda ruh bulunmaz. Bir kere ruhu görebilsek kimbilir ne kadar güzeldin! Böyle kemikten, etten yapılmış bir vücut-ı hakire ne kadar ziynet veriyor! Dünyada niçin kimse en güzel ressamın yaptığı tasviri bir çirkin kız kadar sevemiyor?

Değil! Değil! Başka bir âlem var. İnsaniyetin zevki o âlemedir. İşte bu âlemde gördüğümüz ikbalin, iclalin, zevkin, şevkin neticesi bu mezara girmektir. İhtimal ki şimdi biri gelir, çıkabileceğim deliği kapar, hayatım zail olur, melaike-i sual başıma çöker, dünya için onlara da bu cevabı veririm. Evet, bu cevabı veririm.

Ah! Fakat Adil Giray'ın, Perihan'ın, hele uğraştığımız şu mübarek maksadın böyle bir netice vermesi adl-i ilahîye tevafuk eder miydi? Sus habis! İnsan korkusundan mezarlar içine saklanıyorsun da yine levh-i mahfuzun tahkik-i esrariyle uğraşmaya cesaret ediyorsun!” (s. 312-313)

1.3.7.3.2. Dini Yorum

Cezmi bir kısmı göçmüş mezar içinde kendi kendisine yaptığı konuşmada öldükten sonra insanın Allah'ın karşısına hangi tarafının çıkacağını düşünür. Ona göre yaratıcı, güzelliğin somutlaşmış biçimidir ve Cezmi insanın onun karşısına etleri dökülmüş, iskeleti çıkmış çirkin haliyle gitme olasılığını düşünmekten kendisini alamaz. Cezmi, Allah'ın dünyadaki bütün güzelliklerde bulunduğunu düşünmektedir. Dünyanın, dünyada yaşayan her canlının, özellikle insanın Allah'ın güzelliğinin bir yansıması olduğu düşüncesi tasavvuf kaynaklı bir düşüncedir. Cezmi insanın mezarda gözle görülen güzelliklerinden sıyrıldığını ve kendisini yaratanın karşısına gerçek güzelliğiyle çıktığını düşünür. Cezmi'ye göre insanın gerçek güzelliği ruhundur; çünkü Allah, insanı yaratırken ona kendi ruhundan üflemiştir. Cezmi, ölümün bir anda gerçekleşebileceğini düşünürken sorgu meleklerinin mezarda kendisini sorgulayacağını

ifade eder. Cezmi ölümden sonra bir kabir hayatı olduğuna ve orada insanın melekler tarafından sorgulanacağına inanmaktadır. Cezmi'ye göre insan dünyada yaptıklarının karşılığını mezarda almaya başlar. Sorgulama sırasında verilen cevaplara göre mezardaki kişinin kabir azabı çektiğine inanılmaktadır. Cezmi, ölümün insanı ne zaman bulacağını belli olmadığını, savaş meydanlarından sağ çıkan birinin yanlışlıkla bir mezarın göçüğü altında kalarak ölebileceğini düşünmektedir.

1.3.8. Henüz On Yedi Yaşında

Ahmet Midhat Efendi'nin *Henüz On Yedi Yaşında* adlı romanında Rum kızı Kalyopi'nin başından geçen olaylar anlatılmaktadır.²⁴ Çok küçük yaşta zengin bir Müslümanla ailesinin izni olmaksızın evlenen Kalyopi, çevresindekilerin baskısı sonucunda Yümni Bey'den ayrılır. Müslüman kocasından ayrılırsa aileye destek vereceğini söyleyenler, Kalyopi kocasından boşandıktan sonra ailenin sorunlarıyla ilgilenmez. Geçim sıkıntısına düşen ailenin büyük kızı Maryola'nın teşvikleriyle fahişelik yapmaya başlayan Kalyopi, ablası öldükten sonra Maryoka dudunun çalıştırdığı genelevde çalışmaya başlar. Bakkal Ligor tarafından kendisine teslim olması için bıçaklanan Maryola'nın yaralarının tedavi edilmesi için getirilen doktor ve kullanılan ilaçların parası ve cenaze masrafları ailenin borçlanmasına neden olur. Ailenin birikmiş borçlarını ödemek için Kalyopi geneleve satılır. Bu romanda iki ölüm bulunmaktadır. Birincisi ve önemlisi Kalyopi'nin geneleve düşmesine neden olan Maryola'nın ölümüdür. İkinci ölüm ise Kalyopi'nin çocukluk arkadaşı Rahim'in babasının ölümüdür. Bu ölüm Kalyopi'nin çocukluk arkadaşı Rahim ile iletişiminin kopmasına neden olur.

Romanda mezar taşlarının kullanımı ile ilgili bir bölüm bulunmaktadır. Burada mezar taşlarının yalnızca ölülerin yerlerini göstermek için değil aynı zamanda bir yeri temiz tutmak için de kullanıldığı belirtilmektedir. Mezarda yatan ölüye saygı ya da mezarda yatandan korkudan kaynaklanan bu durumun, insanlar tarafından kullanıldığının gösterilmesi dikkate değerdir.

“En evvel düşünmelidir ki bu kadınlar şu heriflere nispetle nedirler? Haniya sokaklarda şunun bunun telvisinden kurtarmak için mezar olmadığı hâlde birer taş dikilmiş yerler olmaz mı ki bunların taş dikilmemiş olanları gayet müstekreh bir suret alır? Gelen geçen oraya def-i zarûret ederler. İşte şu murdar yerlere uğramak, aynıyla böyle bir köşeye

²⁴ Ahmet Midhat Efendi, (2000). *Henüz On Yedi Yaşında*, Türk Dil Kurumu, Ankara. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

uğramak gibidir ki bir kere uğrayanın bir daha ihtiyâr-ı tekellüf etmeyeceği derkârdır.” (s. 30)

Henüz On Yedi Yaşında romanında Kalyopi'nin yas tuttuğu, baştan aşağı siyahlar giydiği belirtilir. Bir Rum kızı olan Kalyopi, Hristiyan'dır ve inandığı dinin gereklerine göre davranarak siyahlar giyinerek yas tutar. (s. 88)

1.3.8.1. Ölme Biçimleri

1.3.8.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Yümni Bey'in Babası: Kalyopi'ye âşık olan Müslüman genç Yümni'nin babasının vefat ettiği belirtilir.

Rahmi'nin Babası: Kalyopi'nin çocukluk arkadaşı Rahmi'nin babasının neden öldüğü belirtilmemiştir.

1.3.8.1.2. Cinayet

Maryola: Kalyop'nin ablası Maryola bakkal Ligor tarafından kendisine teslim olmadığı için bıçaklanır. Maryola aldığı bıçak darbeleri sonucunda birkaç gün yaşadktan sonra vefat eder.

1.3.9. Dürdâne Hanım

Ahmet Midhat Efendi'nin *Dürdâne Hanım* adlı romanında gayrimeşru çocuk sahibi olan Dürdâne Hanım'ın başından geçenler anlatılmaktadır.²⁵ Her ne kadar romanın adı Dürdâne Hanım olsa da romanda baş kişi Ulviye Hanım ya da diğer adıyla Acem Ali Bey'dir. Bu romanda Ulviye Hanım'ın önce kocasının sonra babasının ölmüş olması onun kendi başına hareket etme özgürlüğünü elde etmesine neden olmuştur. Dürdâne Hanım ise küçük yaşta annesini kaybettiği ve üvey annesi yetişmesiyle gerektiği gibi ilgilenmediği için kendi başına büyümüştür. Âşık olduğu Mergub Bey'den hamile kalan Dürdâne Hanım, çocuğu Acem Ali Bey'in getirdiği Ayşe Ebe yardımıyla doğurur. Ulviye Hanım çocuğu kendi yanına alır ve çocuğu öldürmeyi teklif eden Mergub Bey'den intikam alması için ona yardım eder. Dürdâne Hanım kendisiyle evlenmeyi kabul etmeyen Mergub Bey'den kendini öldürerek intikam alır. Dürdâne'nin ölümünden altı ay sonra evlenen Mergub Bey, karısının eski sevgilisi tarafından öldürülür.

²⁵ Ahmet Midhat Efendi, (1299). *Dürdane Hanım*, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

Bu romanda kadın kahramanların yakınlarının ölümünün onların yaşayışlarında ne kadar etkili olduğu gösterilmektedir. Ulviye Hanım babası ve kocası olmadığı için rahatlıkla gece dışarı çıkabilmekte, eğlence yerlerinde erkek kılığına girerek gezabilmektedir. Davranışlarıyla ilgili olarak hesap vereceği kimsenin olmaması onun karşılaştığı bazı durumlarla ilgili istediği gibi çözüm üretmesine olanak sağlar. Dürdane Hanım'ın annesinin ölümü ise onun anne ilgisinden yoksun büyümesine neden olur. Dürdane, anne gözetimi ve denetiminden yoksun büyüdüğü için davranışlarının sonunda başına gelecek olayları düşünmeden hareket eder. İki kahramanın yakınlarının ölümü onların daha serbest hareket etmelerine neden olur. Dürdane Hanım küçük yaşta annesini kaybettiği serbest davranmak istemesi yanlışlar yapmasına ve sonunda da ölümüne neden olmuştur.

1.3.9.1. Ölme Biçimleri

1.3.9.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Ulviye Hanım'ın Babası: Ulviye Hanım'ın babasının ölümüyle ilgili bilgi verilmez. Ulviye Hanım'ın kocasının da ölmüş olması onun istediği gibi davranabilmesine olanak tanır.

Ulviye Hanım'ın Kocas: Ulviye Hanım'ın kocasının ölümüyle ilgili bilgi verilmez. Ancak bu ölüm Ulviye Hanım'ın rahat hareket edebilmesine olanak sağlar.

Dürdane Hanım'ın Annesi: Dürdane Hanım'ın annesinin ölümü, Dürdane Hanım'ın üvey anne elinde gerektiği gibi yetişmeden büyümesine neden olur.

1.3.9.1.2. Cinayet

Mergub Bey: Dürdâne Hanım romanında karısının eski sevgilisi tarafından öldürülür.

1.3.9.1.3. İntihar

1.3.9.1.3.1. İlaç içerek intihar etme

Dürdâne: Dürdâne Hanım romanında Dürdâne Hanım, sevdiği Mergub Bey kendisiyle evlenmeyi ve çocuğunu kabul etmediği için ondan intikam almak amacıyla ilaç içerek kendisini öldürür.

“- Evet. İntikam zevkine dahi hizmet ediyorsunuz. Teşekkür ederim. İşte ahz-ı intikam dahi ediyorum. Kucağınızdaki nur parçası gibi çocuk, sizin için bir medar-ı intikam-ı ebedîdir. Her ne zaman görür veyahut ismini işitir veyahut o da olmazsa dünyada böyle bir vücudun varlığını düşünürseniz bu geceki macerayı tahatturla elbette yüreğinizde şimdi hasıl olan rikkat teceddüt edecektir. Öldürmek meselesine gelince, sizin ölmenizi değil bilâkis yaşamanızı isterim. Vefatınız sizin için bir reha ve halâstır. Ben ise temdid-i mücâzâtınızı tercih eyliyorum. Bir caniyi idam etmek nevamâ onu kurtarmaktır. Ebediyen mazhar-ı mücâzat etmeliyim. Hem a zalim, ben sana nasıl kıyabilirim ki, senin için dünyada her şeyimi feda etmiş olduğum gibi, tatlı canım dahi feda olsun. Bir kere senin tarafından red ve terk olunmak muamelesini gördüm. Gerçekten pek meysus oldum. Bu ye’se bir daha duçar olmaktan ve senin muhabbetin dahi şayet yüreğimden zail olduğunu görmektense o muhabbet bâkî olduğu hâlde ölmeyi münasip görüyorum.” (s. 122-123)

İntikam almak için kendini öldürme âşıkların başvurduğu bir yöntemdir. Âşık için ölmek değil, sevgiliden intikam almak daha önemlidir. Ölüyor olmak onun için sevgiliye acı çektiriyor olmaktan sonra gelir. Dürdâne Hanım, *Hüseyin Fellâh* romanındaki Civelek Mustafa gibi sevgilisine âşık olarak ölmeyi seçer. Aralarında bir fark vardır Civelek Mustafa intikam amacı gütmmez, o yalnızca Şehlevend’le birlikte olamayacağı için ona âşık olarak ölmeyi seçer. Dürdâne ise kendisini kabul etmeyen Mergub Bey’e acı çektirmek için kendini öldürür.

1.3.9.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.9.2.1. Yazarın Ölümle İlgili Düşünceleri

Dürdâne Hanım romanında anlatıcı Ahmet Midhat Efendi’dir. Yazar daha önce yazdığı eserden söz ederek kimliğini ifade eder.

“Bundan evvel Henüz On Yedi Yaşında serlevhasıyla kaleme almış olduğumuz bir romanda Beyoğlu’nun eğlence mahallerine dair kari’lerimize epeyce mufassal malûmat vermiştik. Bu defa Galata’nın eğlence mahalleri hakkında o mikyasta tafsilât vermeyeceğiz.” (s. 20)

Yazar, kahramanın can verme sırasında geçirdiği evreleri aktarmaktadır. Dürdâne Hanım’ın ilacı içtikten sonra çektiği acıların yüzüne yansımaları, konuşacak gücünün dahi kalmadığını ifade ederek ölümün nasıl vücudu ele geçirdiğini ifade etmiştir.

“_Of! Ölümün bu türlü de acıymış! kelimeleri sanki dili kabarmış veyahut adalâtı hareketten kalmış gibi bir surette ağzından pek güç çıkabilirlerdi. Rengi kâh mosmor, kâh sapsarı, kâh bembeyaz kesilerek, en sonra çeneleri kilitlendi. Yalnız gözleriyle Mergub’a bakarak gayet muhibbâne nazarlarla tebessüme çalışır idiyse de ona da muvaffak olamazdı.” (s. 142)

1.3.9.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.9.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Dürdâne Hanım: Dürdâne Hanım sevgilisi Mergub Bey'den intikam almak için kendini öldürürken bir cümleyle ölümün acılığını dile getirmiştir.

“-Of! Ölümün bu türlü de acıymış!” (s. 141)

Dürdâne Hanım'a söylenen bu cümle her ne kadar kendisinin ölümler arasında karar verebilme durumunda olduğu gibi bir izlenim verse de o yalnızca, ne kadar çok acı çektiğini ifade etmektedir. İçtiği ilaçla ilgili bilgi verilmese de Dürdâne sancı ve acı çektiğini iki kere söyleyerek bu ölümün kolay olmadığını vurgular. Burada Dürdâne'nin acı çektiği belirtilerek yazarın kendini öldürmek isteyenlere en kolay biçimde bile insanın kendisini öldürmesinin zor olduğunu bildirmek istediği söylenebilir. Yazar kendisini öldürmek isteyenlere, intiharın acı veren bir eylem olduğunu göstermek ister.

1.3.10. Şık

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Şık* romanında bir el silah sesinden sonra bir insan öldü zannedilse de ölenin bir köpek olduğu ortaya çıkar. Romana adını veren “Şık” Şatırzade Şöhret Bey'in köpeğin ölümünden çok, köpeğin olmayan zengin sahibi İngiliz'e ne diyeceğini düşünerek üzülür. Şatırzade Şöhret Bey, gündelik yaşamdan başka bir şey düşünmeyen biridir. Onun için yaşamak giyinmek ve sevgilisi ile eğlenmelere gitmekten ibarettir. Şöhret Bey, yaşamını sürdürmek için diğer insanların düşündüğü hiçbir şeyle ilgilenmez, hayatını en iyi biçimde geçirmek gibi bir kaygı da duymaz. Onun dünyasında hayatın değerli olduğu, kendini üzme ya da hırpalamanın yersiz olduğu gibi bir düşünce de bulunmaz.

1.3.11. Sergüzeşt

Sami Paşazade Sezai'nin romanı *Sergüzeşt*'te en önemli ölüm romanın sonunda Dilber'in kendini Nil'in sularına atarak intihar etmesidir.²⁶ Dilber kendini öldürmekle ilgili bir şey düşünmeden kendisini Nil'e atar. Esir olarak çalıştığı evin oğluna âşık olan Dilber, oğlu ve esir kız arasındaki ilişkiyi engellemek isteyen evin hanımı tarafından apar topar satılır. Yeni sahibi Dilber'in güzelliğinden etkilenir ve onunla birlikte olmak

²⁶ Sami Paşazade Sezai, (2003). *Sergüzeşt*, Hazırlayan: Zeynep Kerman, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

ister. İsteklerini yerine getirmeyen Dilber'i bir odaya kilitler. Dilber bu duruma dayanamadığı için evden kaçır. Gidecek yeri olmadığı ve İstanbul'a kendisini satanların evine dönemeyeceği için Nil'e atlayarak intihar eder.

1.3.11.1. Ölme Biçimleri

1.3.11.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Efendi: Vefat eden efendinin kim olduğu ile ilgili bilgi yoktur. Celâl, Moda burnu taraflarında işittiği ağlama sesleri üzerine bir evin kapısını çalar ve evin efendisinin vefat ettiğini öğrenir. Bu ölüm olay örgüsünde gerçekleşen olayları etkilemez. Celâl burada üzüntüsünü ifade etmek için ölen kişinin aslında kendisi olduğunu ve kendisinin defnedilmesi gerektiğini cenaze için gelen diğer kişilere söyler. Celal, evin dışına kadar çıkan ağlama seslerini Dilber'in sesine benzeterek cenaze evine girer. Cenaze olan evdeki insanlar ağlama sesleri dışarıdan duyulacak bir biçimde ağlamaktadır. Eski Türklerden bugüne ölümün ardından ağlama geleneği bulunmaktadır. Ölünün ardından ağlamaları için bu işi meslek olarak yapan kadınlar bulunmaktadır.

1.3.11.1.2. Kazayla Ölüm

Cevher: Harem ağası Cevher, Dilber'in kaçmasına yardım ederken merdivenden düşerek ölmüştür.

“Galiba Cevher müddet-i ömründe bu kadar bahtiyar olmamıştı ki, Habeş zannolunacak derecede rengi uçmuş çehresini Dilber'in âgûşunda görerek, ölümün takarrübünden gelen bir zaaf-ı küllî içinde biraz açabildiği gözlerinin in'itaf-gâh-ı tahassürüne bakılınca denilebilirdi ki, uçmak üzere olan ruhu semayı değil, Dilber'in saçlarının içinde yuva yapmak istiyordu. Artık insanîyetin o mahûf ve müthiş son dakikası Cevher'in çehresinde görünmeye başladı. Sükûnet! Üç, dört dakikadan beri devam eden derin bir sükûnet bir asr-ı mazi kadar mehip ve mümtet idi. Eb'ad-ı mutlakayı süt-re-i serairiyle ihata eden ve istikbal-i insanîyeti, umkuna fikr-i beşerin yetişemeyeceği müthiş uçurumları içinde ve hatta küreleri bile saha-i bî-intiha-yı hiçisinde mahv ve nâbud eyleyen bu sükûnet, kanatlarını Cevher'in üzerine açmıştı ki, insana nâmütenahiliği setr eden seng-i mezar gibi musibet-perver, o leyl-i ebedîden mün'akis gibi muzlim gölgesi yüzünde görünüyordu” (s. 76-77)

Burada Cevher'in ruhunun uçtuğunu belirten anlatıcı, Cevher'in ruhunun Dilber'in saçlarında yuva yapmak istediğini ifade eder. Ruhun kuşa benzetilmesi eskiye dayanan bir benzetmedir. *Orhun Yazıtları*'nda da bu benzetmeye yer verilmiştir. “Ancak mezar anıtı üzerine resmedilmiş bir kuş ikonu dikkate alındığında, haklı olarak eski Türklerin ölümden sonra kuş olarak uçup giden insan ruhunu muhtemelen bildikleri

sonucu çıkarılabilir. Bu Türk inanişının metinlerde en az yedi kez kullanıldığını ve ayrıca bu inanişın Çin inanişlarında da bir karşılığı olduğunu belirtelim.” (Tryjarski, 2012:118)

1.3.11.1.3. İntihar

1.3.11.1.3.1. Nehre atlayarak intihar etme

Dilber: Baş kişi kendisini Nil nehrine atarak intihar etmiştir. Kendini öldürürken bununla ilgili olarak düşünmemiştir.

Dilber büyük bir çaresizlik içindedir. Esaret altındayken yapacak başka bir şey bulamadığı için ölümü seçer. İstanbul’a dönmeyi kendisini sokağa atan insanlara dönmek olarak görür. İstanbul’a gitmenin yollarını araştırmadan, kendisini kurtarma yollarını düşünmeden Nil nehrinde intihar eder.

1.3.11.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.11.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri:

Anlatıcı Dilber’in bedeninin su yüzüne çıktığında yüzünde acıların kaybolduğunu ve Nil’in kendisini özgürlüğe götürdüğünü ifade eder. Anlatıcıya göre Dilber esaretten ölecek kurtulmuştur. Dilber, ne yapacağını bilemediği için intihar eder.

“Ruhu itilâ ettikçe vücudu sukut ediyordu.

Şimşek gibi ani olarak gúzar eden bir zaman içinde, Nil’in o soğuk, mühlik girdapları şarkın seması gibi saf, muhabbet gibi masum olan Dilber’i birkaç kere ka’rına doğru çektikten sonra artık sathına çıkarmıştı.

Sath-ı nehre arka üstü çıkararak, gecenin sükûneti içinde akıntılara peyrev olmuş Dilber’in uzun saçları suların üzerinde dalgalanmakta ve ayın zıyası o renksiz çehrenin her arzuyu, ümit ve emeli terk etmiş hutut-ı mânidarını tenvir etmekteydi.

Üzerine mah-ı hüzn-efzanın donuk zıyasından başka bir renk olmayan o çehrede, bütün âlâm ve ıztırabın sükûnet-yâb olduğu, bütün sevda ve emelin söndüğü görünüyordu.

Acaba Nil’in bu müthiş, bu mühlik girdap ve seylâbeleri, bu zavallı Dilber’i, bu bedbaht esiri nereye götürüyor?

Hürriyetine!” (s. 78)

Ölüm, burada bir kurtuluştur. Dilber neredeyse hiç düşünmeden ölmeye karar vermiştir. Dilber doğarken eşit olduğu insanlarla ölecek yeniden eşit olmuştur. Ölüm onu esaretten, insanlara kul olmaktan kurtarmıştır. Anlatıcı ölümün bütün acılara son verdiğini söyler. Burada ölümün hayatın sonu olması özelliğinden daha çok acıların sonu olması özelliğine dikkat çekilmek istenir. Anlatıcı bu ölümle Dilber’in acıdan ibaret hayatının bitmiş olmasına sevinilmesini istemektedir. Dilber’in bedeninin

alçaldığını belirtirken ruhunun yükseldiğini ifade etmektedir. Dilber'in bedeni Nil sularının içinde derinlere doğru inerken ruhu yükselmektedir.

1.3.12. Bir Ölünün Defteri

Halid Ziya'nın romanlarından biri olan *Bir Ölünün Defteri*'nde üçlü bir aşk söz konusudur.²⁷ Vecdi, okuldan arkadaşı Hüsam ve halasının kızına, ölmeden önce Nigar'ı nasıl sevdiğini anlattığı bir defter bırakır.

Vecdi'nin annesini bir hastalık sonucu kaybetmesi romana konu olan olayların başlamasına neden olur. Bu olaylar Vecdi'nin yağmurlu ve soğuk bir günde ıslandıktan sonra hastalanarak ölmesiyle son bulur. Romanda ölümle ilgili olarak Vecdi'nin savaşa gitmeden önce savaşarak ölmeyi yüceltmesi dikkate değerdir.

1.3.12.1. Ölme Biçimleri

1.3.12.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler:

Nigar'ın Babası: Bir Ölünün Defteri'nde Vecdi'nin halasının kocası ve Nigar'ın babasının öldüğü söylenir fakat ölüm nedeni ve biçimi hakkında bilgi verilmez.

1.3.12.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Vecdi'nin annesi: Vecdi'nin annesinin Hastalık sonucu öldüğü belirtilir, hastalığı ile ilgili bilgi verilmez. Hastalanarak öldüğü yedi yaşında olan oğlu Vecdi tarafından aktarılır.

Vecdi: Vecdi, bilerek yağmur altında ıslanır, odasının pencerelerini açarak ıslak haliyle uykuya dalar ve hastalanarak ölümün kendisini bulmasını sağlar.

1.3.12.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.12.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.12.2.1.2. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Vecdi

Vecdi'nin savaşa gitmeden önce ölümle ilgili söyledikleri dikkate değerdir. Burada Vecdi, yumuşak bir dökekte hasta olarak ölmektense savaş meydanında ölmeyi

²⁷ Halit Ziya Uşaklıgil, (2005). *Bir Ölünün Defteri*, Yayına Hazırlayan: Orhan Oğuz, Özgür Yayınları, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

tercih ettiğini anlatır. Ancak Vecdi, romanın sonunda yumuşak yatağında, yaşama gözlerini yumar. Vecdi devlete ve millete hizmet etmek için ölmenin kutsallığını dile getirip bu ölümü yüceltirken ölmek istemektedir. Düşmana karşı savaşırken ölse bile ondan önce düşman askerlerinden bazılarını öldürmüş olmanın önemini vurgulayan Vecdi için savaşta ölmek galip gelmekten daha önemlidir denilebilir. O kendisini öldüremediği için cephede ölme olasılığının fazla olmasına güvenerek orduya katılır. Durkheim'e göre kişinin kendi ölümüyle sonuçlanacağını bilerek yaptığı her eylem intihardır. Bu eylemin olumlu ya da olumsuz olması intihar olmasını değiştirmez. (Durkheim, 2002: 25) Vecdi, ölmek isteğini yerine getirmek için savaşa katılırken aslında intihar etmektedir. Savaştan döndükten sonra hastalığının ilerlemesine neden olacak biçimde davrandığı için intihar etmiştir. Omuz omuza cepheye gittiği diğer askerlerle birlikte can vermekten söz ederken onların savaşa katılma nedenlerini göz ardı eder. Savaşa giden asker, ölmek için savaşa katılmaz. Ölme olasılığının bilinciyle cephede bulunan her asker zaferi yaşamak için savaşır. Amaç ölmek değil zafer kazanmak ve o zafer anında orda bulunmaktır. Cephede savaşanların asıl amacı zafer kazanmak ve bu zaferin kazanıldığını görmektir. Vecdi, cephede savaşarak ölmeyi yüceltmektedir, ancak âşık olduğu kadın başka birini sevdiği için yaşama isteği yok olan kahraman, kendi ölümüne neden olacak bir savaşa katılmayı seçer. Vecdi için sevdiği ile birlikte olamamak yaşamının boş geçmesi demektir. En yakın arkadaşıyla evlenen Nigar'ı kaybeden Vecdi, yaşama isteğini de kaybetmiştir. Vecdi, yumuşak bir yatakta ölmek için çabalar. Öksürerek aksırarak yaşlı biri olarak ölmenin tercih edilmemesi gerektiğini düşünmektedir. Bu düşünce Eski Yunan'dan bugüne tartışılmaktadır. Eski Yunan'da da savaşta ölmek yüceltilirken, insanın yaşlı olmaması gerektiği düşüncesi egemendir.

“- Muharebede ne yaparlar? Devlete millete hizmet ederler değil mi? Şu damarlarımda o iki velinimetin ekmeğiyle cvelan eden kanı burada, meskenet ve atalet içinde kurutmak, onun her katresinde inşial eden şebabı bir hiçlik içinde söndürmekten ise sahibine iade etmek hayırlı değil mi? Burada sıkılıyorum, Hüsam bu boş geçen hayat, faydalı bir ölüme feda olsun. Düşün, vicdanın beni tebci etmiyor mu?

- Lakin sen hayatını başka hizmetlerde istismal ile mükellefsin. Senin kanına değil, fikrine lüzum var.

- Oh!.. O fikri istimal etmiyorum. Fakat öyle zannediyorum ki bunu seve seve dökeceğim. Damarlarımdan her katresi süzülüp aktıkça bana insanlık vazifesini ifa ettiğimi ayrı ayrı takrir edecek. Onun hafif hafif, mesut bir sükûn ile cereyanını gördüğüm vakit kalbim mutmain olacak. Kendi kendime: ‘Senin için yapacak bir şey vardı, onu yaptın. Şimdi rahat ölebilirsin diyeceğim. Düşün... Kaba, yumuşak bir yatak içinde öksürerek, balgam tükürerek, göğüs kemiklerini çatırdatan nefes darlıkları

arasında kıvranarak ölmek için hayata olanca kuvvetleriyle sarılan birtakım yaşlı adamlar arasında can çekişerek ölmekle; orada, etraftan kalkan bulutların serptiği ölüm yağmuru içinde ölmek arasında ne büyük fark var! Orada önümde hareket eden; gözleri ateşli, çehreleri barut dumanlarıyla siyahlaşmış, ağızları kan kokusuyla kurumuş bu adamlar için bir son var, ölüm! Bir gaye var, galebe! Bunu istihsal etmek yahut ona vasıl olmak için ateşler püskürerek ateşlere koşuyorlar. Sen yalnız bir nefes feda etmek duygusuyla hareket eden bu binlerce adamların dalgaları arasına düşmüşsün, ihtiyarsız sen de ona atılıyorsun. Kulaklarının yanından, saçlarının üstünden ateşten birer yılan gibi ıslık çalarak sana ölümün başının üzerinde döndüğünü ihtar eder. Sen onlardan, ölmekten korkmazsın. Sen orada, yatağında ölüme haşyetle muntazır bir adam değilsin, ölmek için gelmiş binlerce genç, dinç, hayatını en tatlı bir hengâmında feda eden bahadırlardan birisin. Sen orada bir insan değil, bir ordusun. Yanbaşında birisinin düştüğünü görürsün, onun intikamını almak için koşarsın; diğer bir refikin kendini kaybetmiş bir aslan gibi öne atılıyor, onu görürsün, sen de koşarsın; seni her hatve ya zafere ya ölüme takrip ediyor, fakat o ölüm, o da bir zafer değil midir? Çalının dibine düşürmüş bir yaralıyı tasavvur et. Ölmek üzeredir; fakat biliyor ki yine o anda kendisi gibi can çekişen birçok adamlar var, biliyor ki onların hiçbiri bu kadar cesaretle masruf olan hayatına müteessif değil, biliyor ki gözleri kapanıp da bu âlemi bu nazardan seyrettiği vakit ruhu ulvi bir âlemin neşatiyle mest olacak. Gözlerinin önünden bir sel gibi taburlar akıp gidiyor, biliyor ki, onların ellerinde parlayan tüfeklerin ağzında birer düşman canı var, hayatının pahasını alacak bu binlerce müntakimler onun için ne büyük bir tesliyettir! O biliyor ki ölüm haberi memlekete vardığı zaman anası ‘onu bunun için büyüt müştüm’ diyerek gözyaşlarını silecek. Bu ölüm bir zafer değil midir?’ (s. 127-128)

Vecdi, hasta yatağındaiken ölmek istediğini itiraf eder. Savaşta sağ olarak döndükten sonra hastalığının ilerlemesini sağlayarak bu isteğini gerçekleştiren Vecdi, yaptığı bir biçimde intihar etmek olduğunun bilincindedir. Ona göre terk etmeyi düşündüğü hayat için umutlu olmak anlamsızdır. Ona göre bu dünya geçici bir rüyadır ve ölümlerle ciddi bir sonuca ulaşılabilecektir. Vecdi insanın bu dünyada geçici olarak var olduğunu, kalıcı olarak var olunacak dünyaya ölümden sonra ulaşılacağını düşünmektedir. Vecdi, insan doğasındaki korkaklığın son nefeste ortaya çıktığını ve kendisinin cesur bir biçimde ölümü karşılayacağını ifade eder. Ona göre ölüm cesurca karşılanmalıdır. Savaş sırasında dövüşerek ölme isteğini yerine getiremeyen Vecdi, yumuşak yatağında ölmekten korkmadan ölmek istemektedir. Vecdi, cesurca öldüğünü belirtirken ölümden korkulduğunu de ifade eder ve o bu korkuyu doğal karşılamaz. İnsanın ölüm karşısında korku duyması karşısında olumsuz bir tavır takınan Vecdi, kendisinin son nefesini verirken cesur olacağını düşünmektedir. Vecdi hasta yatağında ölmek üzereyken ölümlerle ilgili düşüncelerini dile getirir.

“- Sizin ikinizi de affediyorum, Hüsam... Siz tamamıyla masumsunuz... Bu ölümü ben arzu ettim...

Hüsam kendisine doğru uzanan bu titrek eli tuttu:

-Hayır ölmeyeceksin, Vecdi... Ne için meyas olmalı?.. dedi.

- Beni teselliye, her ikimizin istihkar ettiğimiz sahteliklere lüzum görmeyeceğini zannederdim... Ölümünden korkmayacak kadar ruh ulviyetine mâlik olan bir adamı sefil bir hayata ümit ettirmek mi istiyorsun?.. İnsanların tab'ındaki cebanet asıl son nefeslerinde anlaşılır. Bugün ben cesurane ölüyorum... Her gün terkine müheyya olduğumuz muvakkat bir rüyayı mutlaka vasıl olacağımız ciddi bir netice için neden güç feda etmelidir?" (s. 25)

Vecdi, insanın kendi hayatının denetiminin elinde olmadığını ve insanların bu durumu yok saymak için mazeretler bulduğunu düşünür. Ona göre insan başına gelen olaylara hâkim olamaz, dolayısıyla bu dünya bir rüyadan ve bir kandırmacadan ibarettir. Vecdi, cüzi ve külli iradeye gönderme yapmaktadır. Ancak o başına gelen olaylara yön verememekten şikâyetçidir. Âşık olduğu kadının en yakın arkadaşını sevip onunla evlenmesine engel olamayan Vecdi, ölmek için gittiği savaştan ölmek isteyen biri olarak döner. Vecdi, yaşama isteğini kaybettiği için insanların yaşama isteklerinin gereğince yaptıklarını kendilerini teselli etme çabası olarak görmektedir. İnsanın hayatının iradesinin bütünüyle kendi elinde olmamasını trajedi olarak değerlendiren Vecdi, insanların bu trajedi karşısında geçici şeylerle kendilerini avutmaya çalıştıklarını düşünür. Ona göre dünyayı müthiş bir kudret eli yönetmektedir ve onun isteklerinin dışında bir şey yaşamak mümkün değildir.

“- Oh! Hayat! Hayat!.. Zavallı insanlar! Müthiş bir kudret elinin içine attığı bir çirkapta, hâkimi olamadıkları vakayi zincirinin esiri olarak yuvarlandıkları bir kâbusta; sefaletlerini, mezelletlerini tezyin için tesliyet bulmuşlar, sebepler icat etmişler. Lacivert semalardan, pembe güllerden, mütemevvic denizlerden, mai gözlerden bahsederler... Gamlarını bir şarap kadehinin içinde boğmak isteyen biçareler gibi kalplerinin, fikirlerinin zehirlerini hayaller içine dökerler... Heyhat!.. Bu hayal bütün zehirlerini atar!.. Hayat... O daima odur, hükümsüz, neticesiz bir rüyadır!

- Beni bu rüyaya meclub mu kıyas edersin? (s. 26)

Bu cümleler Nigar ve Hüsam'ın aşkına dayanamayıp ölmek için katıldığı savaşta bir kolunu kaybeden Vecdi'nin hayata değer vermediğini göstermektedir. Vecdi bu dünyanın bir aldatmaca olduğunu, bir rüyaya benzediğini düşünmektedir. Burada Vecdi'nin yetişmiş olduğu coğrafya ve içine doğduğu dini yaşamın izlerini görebiliriz. İslamiyet bu dünyayı diğer dünyaya hazırlık olarak görür ve bu dünyaya fazla bağlı olmamak gerektiği öğretilmesine sahiptir. Ancak bu dünyanın değersiz olduğu düşüncesi Vecdi'de İslami kaynaklardan beslense de o bu dünyada istediklerini yerine getirememekten, bunları yapmaya gücünün yetmemesinden dolayı dünyanın değersiz olduğunu düşünmektedir. Küçük yaşta annesini kaybetmesi, babasının kendisinden bir memuriyet için ayrılması ve bunca acının içinde âşık olduğu Nigar'ın başkasını sevmesi

onun bu dünyaya değer vermemesine neden olmuştur. Yaşadıkları hayata umutsuz bakmasına neden olduğu için yaşamayı kirli su içinde debelenmeye benzettir. Savaşa katılma nedeni de Nigar ve Hüsam arasındaki aşkı görmeye dayanamayacak olmasıdır. Kendisinin sahip olamadığı bu değerli şeye sahip olan insanları görmeye dayanmadığı için millet ve devlet uğruna savaşımaya gider. Yaşamak istememesinden dolayı şehit olarak ölmeyi ister ancak savaştan döndükten sonra iki çocuklu mutlu arkadaşlarını görünce kendisini hastalığın kollarına bırakır. Vecdi, ölmek için hasta olur. “Neticede, ölümünün gerçekleşmesi için son bir hamle yapar ve bunda da başarılı olur. Hatıra defterine yazdığı ‘sizi affediyorum’ sözü, aslında kırılmaya uğramış bir benliğin affetmeyişinin ve öfkesinin yansımasıdır. Kendi mutsuzluğunun oluşturduğu ruhsal cehenneminde, herkesten habersiz bir yazgıyı yaşlarken o, ‘affettiğini söylediği insanlardan’ ölümüyle bir oç alma, onları vicdanî bir hesaplaşmayla baş başa bırakma ve onların ruhlarında bir ‘duyarlık bilinci’ oluşturma çabası içindedir. Karşılıksız aşkla meydana gelen düşüşü; ölümle bir yükselişe çevirmek ister. Maddî anlamda, yeryüzündeki bedensel varlığıyla aşkını yaşamasına engel olan ‘öteki’lerden uzaklaşırken, onların iç dünyalarına yaklaşarak, kendine sağlam bir yer edinir.”²⁸

1.3.13. Nemide

Halid Ziya’nın romanlarından biri olan *Nemide*’de iki genç kız ve bir erkek arasında yaşanan aşk söz konusudur.²⁹ Nemide, Nemide’nin amcasının oğlu Nail ve Nail’in teyzesinin kızı Nahit romanın baş kişileridir. Nail’le nişanlandıktan sonra onun Nahit’i sevdiğini öğrenen Nemide, iki sevgili için nişanı bozar ve sevgililerin kavuşmasını sağlar. Bu olaydan bir yıl sonra annesi gibi verem hastası olan Nemide, vefat eder. Nemide romanında dikkat çeken önemli bir nokta Nemide’nin annesi Naime’nin cenaze töreni ile ilgili bilgi verilmesidir.

“Mevtin soğuk havasıyla dolu olan bu odadan genç adamı çıkardıkları zaman derin kâbustan çıkmış gibi efkârı tam bir atalete müstağrak idi. Gözleri boş bir nazarla önüne natuf olduğu halde sevk ettikleri yere ilerliyordu.

Odasına çıkardılar. Bîtap bir vücut gibi kendisini yatağının üzerine attı, arkası üstüne uzandı. Şedit bir raşe vücudunu sarsıyordu.

Bütün ev; derin, matemî bir sükûta müstağrak olmuştu. Herkes zıll, bir hayal gibi sedasızca dolaşıyor; bu evin havasında uçuşan ölüm rahiyasına karşı ihtiramkârane sükût ediyordu.

²⁸ Beyhan Kanter, “Halit Ziya Uşaklıgil’in Romanlarında Varoluşun Sırrı: Ölüm”, Türk Edebiyatı, Nisan 2008, S. 414, s. 52

²⁹ Halid Ziya Uşaklıgil, (2005). *Nemide*, Hazırlayan: Berna Sağıroğlu, Özgür Yayınları, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır

Şevket Bey yatağında, bu derin sükût içinde hatıralarını cem'e, kalbini yakmakta olan acının sebab-i hakikisini tahattura çalışıyordu. Sarhoş gibi idi; ne için bedbaht olduğunu anlayamıyordu.

Sabah olduğu zaman odasının açık olan penceresinden güneşin mütebessim ziyası mesrurane iltima' ederek içeriye girdi.

Şevket Bey yatağından kalkarak penceresine ilerledi, bir tarafa yaslanarak sokağı seyretmeye başladı.

Eve birçok kimseler girip çıkıyordu. Bunların kim olduğunu, ne için geldiklerini düşünemedi.

Uzun bir müddet sokaktan geçenleri, eve girenleri temaşa ile vakit geçirdi. Caddeden süratle geçen bir arabayı nazarından kayboluncaya kadar bir ehemmiyet-i mahsusla ile takip etti.

Birdenbire nazar-ı dikkatini kapıdan çıkmakta olan birtakım adamlar celb etti. Bunlar sakitane, istimkârane başlarını eğmiş oldukları halde yavaş yavaş çıkıyorlardı. Şevket Bey bunların içinde Osman Beyi ve pederinin bırakmış olduğu ihtiyar bir hizmetkârı ve daha birkaç çehreyi tanıdı. Daha iyi görmek için pencereden eğildi, bu esnada kapıdan bir tabut çıkıyordu.

Bu kimdi?

Bilmiyordu... Fakat ihtiyarsız bir hareketle odasından dışarıya fırladı, aşağıya inerek sokağa çıktı; perişan, deli gibi bir hal ile Osman Beye takarrüb etti, tabibin elini şiddetle sıkarak ve parmağıyla tabutu göstererek:

-Bu kim?.. dedi.

Osman Bey korku ile genç adamın gözlerine baktı. Tabibin gözlerinde harikulade bir kuvvet Şevket Bey'in amak-ı ruhuna kadar nüfuz etti..

Bedbaht adam bu kuvvetin altında gözlerini indirdi, çehresinde derin bir eser-i hüzn teressüm etti. Başını eğerek sakitane ilerlemeye başladı.

Mezara geldiler...

Bir taşa yaslandı, hareketsiz, ameliyatı fersiz bir nazarla takip etti. Defnin hitamında Osman Bey genç adamın elini tutarak sürüklemek nev'inden dışarıya çıkardı. Koluna girerek süratle ilerlemeye başladı." (s. 37-38-39)

1.3.12.1. Ölme Biçimleri

1.3.13.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Nahit'in Annesi: Nahit'in annesinin öldüğü belirtilir ancak neden öldüğü ile ilgili bilgi verilmez.

Şevket Bey'in Ağabeyi: Nemide'nin babası Şevket Bey'in ağabeyinin öldüğü belirtilmiştir, fakat bu ölümle ilgili başka bir bilgi verilmemiştir.

Şevket Bey'in Babası: *Nemide* romanında Nemide'nin babası Şevket Bey'in babasının öldüğü ifade edilir ancak onun ölüm nedeni ve biçimi ile ilgili verilmemiştir.

Şevket Bey'in Annesi: Şevket Bey'in annesi, Şevket Bey çok küçükken oğlunu öksüz bırakmıştır. Ancak onun da ölümüyle ilgili bilgi verilmemiştir.

Sami Bey: Nemide'nin annesi Naime'nin babasının ölümüyle ilgili bilgi verilmemiştir.

1.3.13.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Naime: Nemide'nin annesi verem olarak ölmüştür. Hastalığı nedeniyle doktorlar tarafından hamile kalmaması önerilmiştir, fakat Naime Hanım'ın bu öneriyi tutması için geç kalınmıştır. Hamilelik Naime'nin hastalığının daha çabuk ilerlemesine neden olmuştur.

“- Zevcenizin hali zannettiğiniz gibi tehlikeli değildir. Hatta bu derece telaş etmeğiniz hastanın tedaviye ihtiyacından ziyade sizin şiddet-i muhabbetinize mahmul olmalıdır. Size söyleyeceğim hakikat veya daha doğrusu edebileceğim tavsiye o muhabbetin şiddetini tenkıs etmektir. Zevcenizi istirahat ziyadesiyle muhtaç görüyorum. Teessüs-i bünyevîsini pek zayıf buldum, fakat hüsn-i idare olunur ve hususiyle böyle zaifü'l-bünye olan kadınlar için pek mühlik olan gebelikten ictinab olunursa zevceniz kemal-i sıhhatle imrar-ı hayat eder.” (s. 32)

Nemide: Baş kişilerden biridir. Kendisine annesinden verem hastalığı miras kalan Nemide, Nail ve Nahit'in aşkını öğrendikten sonra hastalığı çok hızlı geliştiği için yaşama veda eder. Nemide'nin annesi Naime'nin iyileşmesi için Doktor Osman Bey'in önerisi ile aynı hastalıktan mustarip Nemide için önerisi birbirinden farklıdır. Bu da verem hastalığı ve tedavisi ile ilgili o dönemde yeterli bilgiye sahip olunmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

“-Çocuğun şimdiye kadar görmüş olduğu tedavi hissî olmaktan ziyade uzvî idi. Şimdi ise çocuğun hissiyatını idare etmek iktiza eder. Bakınız, küçük bir teessür kendisini ne kadar mutazarrır etmeye kifayet ediyor. Sinni müsait olsaydı Nail'e olan irtibatını çocukça bir muhabbetten ziyade bir aşka haml ederdim... Nemide gibi bir çocuk için aşkın ne kadar mühlik olduğunu izaha hacet göremem. Buna ve hususiyle bundan tevellüd edebilecek heyecanlara asla imkân vermemelidir.” (s. 73)

Nemide'nin hastalığı Nail ve Nahit'in birbirini sevdiğini öğrenmesinden sonra hızla ilerler.

“Verdiği cevapların Nail'de hasıl ettiği tesiri muayene ediyordu. Genç adam Nemide'nin verem olmuş veya verem olmak üzere halk edilmiş bir kız olduğunu biliyordu. Lakin bu müthiş hastalığın kızcağızı ta pençesinin içine alıp ezeceğini zannetmemişti. Nemide meyuslara mahsus boşuk bir kahkaha ile kendisini öldüren bir celladı gösteriyormuşçasına ‘İşte!’ dediği zaman Nail'in bu marazın orada, genç kızın parmağının altında zehirli bir gudde gibi bu zavallı vücuda temsim seyyalesini salıverdiğini düşünerek tevahhuş etti.

Bir dizini yere dayamış duruyordu, biraz yükselerek başını işaret olunan yere koydu. Bir kolu iskemlenin arkasına, diğeri Nemide'nin omzuna dayanmıştı. Şu anda delikanlının

muayene ettiği vücut bir genç kız, bir nişanlı değil, mezarın kademesine basmış on yedi yaşında bedbahttı. Nail'in kalbi geniş bir hüznün içinde çarpıyordu, şu anda gönlü genç kızın ayaklarına kapanmak, hüngür hüngür ağlamak istiyordu.

Bilmiyordu, neden? Meyustu.

Kulağını gösterilen küçük dairenin üzerine koyup da Nemide yavaş, fakat iri nefesler almaya başladığı zaman Nail kulağının altında göğüste balgamların sökmemesinden mütehasıl tıkanıklığa müşabih bir şey hissetti. O zaman hekimlik tecrübesi galeyana geldi. Orada, kulağının altında mevtin yaşadığını, nefes aldıkça büyüyen bir ejder gibi şişip şişip tevessü ettiğini duyuyorum, hissediyorum zannetti. Kulağını oradan ayıramıyordu; beşiğinde derin bir uykuda mışıldayan bir bebeği; çayırların içinde uzun altın saçlarını sahranın rüzgârlarına vererek koşan bir çocuğu; sabahleyin çiğler havalara uçmadan, bulutlar sahralara dökülmeden iki yeşil yaprak arasında gizlenmiş pembe bir gülü koparmak için çimenlerin üzerinden kelebekler gibi şetaletle geçen bir genç kıızı müthiş pençesine takarak soğuk renkli bir bez içinde karanlık, derin bir mezara atan ölüm işte orada gizlenmiş, bu genç vücudu kemirmeye başlamıştı.

Kulağını ayıramıyor, dinlemekte devam ediyordu. Nihayet Nemide yavaş yavaş harareti vücudunu istila eden delikanlıdan biraz çekilerek 'Yoruldu!' dedi. Sonra dizüstü yerde kalmış olan Nail'e yaklaşarak ve iki ellerini omuzları üstüne dayayarak 'Nasıl?' dedi.

Keskin bir nazar delikanlının gözlerini deliyordu. Mevtin ruhanî bir hüznün ile boyadığı bu mavi gözlerden akan aşk, genç adamı sermest etti, bir saniye zarfında kendisini nurdan, ateşten mürekkebe bir derya içine düşmüş zannetti; beyni ölüm düşüncesiyle incimad etmişti, cevap veremedi.

O zaman Nemide başını Nail'in omzuna salıvererek ağlayan bir sesle, 'Oh! Nail... Ölüyorum!' dedi.

İncelenen dönem romanları içerisinde verem hastalığı ölüm nedenlerinden biridir. Veremin 1910 yılından sonra tedavisinin bulunması incelediğimiz romanların yazıldığı dönemde bu hastalığın tedavisinin olmaması bunda etkilidir. Verem tedavi edilebilir bir hastalık olduktan sonra romandaki güçlü konumunu kaybetmiştir. 1882'de vereme neden olan bakteri Robert Koch tarafından belirlenmiştir. 1943 yılında Amerikalı mikrobiyolog Selman Waksman, tüberküloza neden olan bakteriye karşı etkili ilk antibiyotik olan streptomisini üreten küfün ayrıştırmıştır.³⁰

1.3.13.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.13.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.13.2.1.2. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Nemide

Nemide hastalığı ve ölümle ilgili düşüncelerini Nail'e anlatır. Nemide'ye göre kendisi ölüme mahkûmdur. Nemide iyileşmesinin Nail'le mutlu olmasına, Nail'in onu sevmesine bağlı olduğunu düşünmektedir. Nail'in kendisini değil Nahit'i sevmesinin

³⁰ Langone John, "İnsan Bedeni", Sayıların İcadından Sicim Teorisine Bilimin 4000 Yıllık Resimli Serüveni, İstanbul, NTV Yayınları, 2008. s. 100, 101,107,114,117.

iyileşme olasılığını ortadan kaldırdığını düşünmektedir. Nail'in yüce duygularla sevmediği halde kendisinin iyileşmesini istediği için evlenmeye razı olduğunu ancak kalbine söz geçiremediğini düşünür.

“- Garip bir tali’ senin hayatının önüne hasta, verem bir kız koydu. Sana, insanların şahsî haklarını başkalarının saadetine feda etmelerinden ibaret olan bir merhamet vazifesi dedi ki: ‘Bu kızı sevmeye gayret et. Bu, onu ölümden kurtaracaktır.’ Pek yüksekte gelen bu sedayı dinledin, fakat hükmüne itaat ettiğin vazifeye hissiyatın riayet edemedi. Yine o garip talih, o hasta kızın yanına güzel, her türlü meziyete malik bir kız koymuştu; sen ihtiyarsız onu sevdiğin, sana ‘Sev!’ dedikleri hasta kızı ihmal ettin. Böyle olmak iktiza ederdi, aşk asi çocuklar gibi emir dinlemez.” (s. 173)

Nemide, hastalığının sonunun mutlaka ölüm olduğunu ve kurtuluşunun mümkün olmadığını düşünmektedir. Nail’le evlense, çok iyi bakılsa ve çok mutlu olsa dahi uzun süre yaşayamayacağını farkında olduğu için Nahit ve Nail’in arasından çekilme kararı verir. “Nemide, bir mutluluk fedakârlığında bulunmuş gibi görünse de annesinden miras kalan hastalığı sebebiyle mutlak bir yazgının muhatabı durumunda olduğunun ve erken bir ölümle yüzleşmek zorunda kalacağını bilincindedir. Bu gerçekliğin oluşturduğu bilinç, ona ölümüyle; her an Nail ve Nahit arasında bir varoluşunun bulunacağını habercisidir. Nemide, sevgisini, aşkını feda edip kurtarıcı kimliğine bürünürken ölümüyle, yaşarken olduğundan daha etkileyici bir biçimde bu çiftin arasında her zaman varoluşunu ve mutlulukları üzerindeki tehditkâr etkisini sürdürecektir.”³¹

“- Zavallı babacığım! Bu nişan beni kurtaracak zannetmişti. Hayal!.. Ben ölmeye mahkûm edilmiş bir kızım. Son derece bir gayret ve tedavi ile yaşasam... Söleyiniz tabip efendi... Bir sene daha yaşayabilir miyim?.. Mademki değil, seni ne için esir etmeli?.. Hem doğrusunu söyleyeyim mi? Bu rabita beni sıkıya başlıyor... Ne yapmak istiyorum, bilir misin? Bu nişanı yine sana iade etmek... yahut... Lakin sen ne için Nahit’i almıyorsun?” (s. 174)

1.3.14. Müşahedat

Ahmet Midhat Efendi’nin romanı *Müşahedat*’ta yazar romanın kahramanları arasına kendisini de yerleştirmiştir.³² Ahmet Midhat romanda hem anlatıcı hem de kahraman olarak bulunmaktadır. Romanın önemli ölümlerinden biri Ağavni ve Siranuş’un anne ve babasının ölümleridir. Ağavni ve Siranuş bu ölümler gerçekleştiği için Madam C’nin pansiyonunda tanışırlar. Önemli olan diğer ölüm ise Ağavni’nin bir

³¹ Beyhan Kanter, “Halit Ziya Uşaklıgil’in Romanlarında Varoluşun Sırrı: Ölüm”, Türk Edebiyatı, Nisan 2008, S. 414, s. 51-52.

³² Ahmet Midhat Efendi, (2000). *Müşahedat*, Türk Dil Kurumu, Ankara. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

kaza ya da anlatıcı Ahmet Midhat'ın şüpheleriyle bir cinayet sonucu ölmesidir. Ağavni'nin ölümü ile birbirini seven Refet ve Siranuş'un evlenmelerinin önündeki engel ortadan kalkar. Refet'le evlenmek isteyen Seyit Mehmet Numan'ın kızı Feride'nin ölümü ise Ağavni'nin ölümüne neden olduğu için bir ceza niteliğindedir. Seyyit Mehmet Numan ve karısının ölümü ise kahramanların İstanbul'dan ayrıldıktan sonra başlarına gelenlerle ilgili bilgi vermek niteliğini taşımaktadır. Anlatıcı Ahmet Midhat, Refet ve Siranuş'u evlendirmek için Refet'i çok seven Ağavni'nin bir kaza sonucu ya da yine anlatıcının şüpheleriyle bir cinayet sonucu ortadan kalkmasını sağlar. Romanın sonunda Siranuş, Müslüman babasının vasiyeti doğrultusunda ve bütün iyilikleri Müslümanlardan gördüğü için Müslüman olmaya karar verir. Anlatıcı Ahmet Midhat, Siranuş'a sorduğu sorularla Siranuş'un Müslüman olma kararını Refet'le evlenecek olmasından dolayı vermediğinin altını çizer.

Müşahadat romanında Siranuş'un Ağavni'nin ölümünün ardından yas tutmak istemesi onun ölünün ardından Hristiyanlığa göre hareket etmek istediğini gösterir.

“-A canım. Kızcağızın kefeni solmadı. Aramızdaki kardeşlik derecesini de geçen münasebet ve refakat üzerine, biraz zaman biçarenin yasını tutmak lâzime-i insâniyet değil misidir? Öyle gezip yürüyerek, gülüp oynayarak yas da tutulmaz. Hem bu tebdil-i hava benim gibi Refet'i de müteessir eder. Her eğlencemizde Ağavni'ye dahi alışılmış olduğu hâlde...” (s. 286)

Siranuş, Ahmet Midhat'a söylediği bu cümlelerde Ağavni'nin yasını insanlık adına tuttuğunu söylese de daha sonra Ahmet Midhat'ın matbaasına gittiğinde “tepeden tırnağa kadar siyahlar giyin”miştir. (s. 287)

“Tepeden tırnağa kadar siyahlar giyinmiş, ama matem kıyafetinde olan kadınların tepelerinden dizlerine kadar indirdikleri mahut kalın siyah velev yok. Bir ince siyah tül takınmış.” (s. 287-288)

1.3.14.1. Ölme Biçimleri

1.3.14.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Bedrettin Bey: Refet'in babası Bedrettin Bey'in, Refet delikanlı iken öldüğü belirtilir.

İbrahim Paşa: Mısır valisi İbrahim Paşa'nın öldüğü belirtilir ancak ölümü ile ilgili bilgi verilmez. Vali İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra yerine Abbas Paşa geçer. Abbas Paşa'nın yönetiminden memnun olmayanlar İstanbul'a göç ederler. Bu göç

edenler arasında Seyyit Mehmet Numan bulunmaktadır. İbrahim Paşa'nın ölümü Seyyit Mehmet Numan'ın İstanbul'a göç etmesine neden olan olayların başlamasını sağlar. Siranuş'a bir biçimde babalık yapacak Seyyit Mehmet Numan da arkadaşının kızının yaşadığı şehre bu yolla taşınmış olur. Böylelikle Siranuş babası ve annesi yokken kendisine bakacak bir koruyucuya sahip olur.

Ali Osman Topuz Bey: Siranuş'un babası olan Ali Osman Topuz Bey'in, Siranuş beş yaşında iken öldüğü belirtilir ancak ölümü ile ilgili başka bilgiye yer verilmez.

Seyyit Mehmet Numan: Siranuş'un koruyucusu Seyyit Mehmet Numan'ın Mısır'da öldüğü belirtilir. Seyyit Mehmet Numan kızı Feride'nin ölümünden sonra İstanbul'dan memleketi Mısır'a göç etmiştir.

Seyyit Mehmet Numan'ın Karısı: Siranuş'un koruyucusu Seyyit Mehmet Numan'ın karısının öldüğü belirtilir.

Gözlüklü Reşit Paşa: Anlatma zamanından otuz yıl önce Bağdat'ta öldüğü belirtilir. Tercüman-ı Hakikat'te çalışan Abdullah Ağa'nın Reşit Paşa'nın yanında kilerci olarak çalıştığı ifade edilirken paşanın da merhum olduğu belirtilmiştir.

1.3.14.1.2. Üzüntüden Ölüm

Feride: Refet ile evlenmek isteyen Feride, anlatıcı Ahmet Midhat'a göre Ağavni'yi öldürttüktan sonra pişmanlık ve üzüntüden ölür. Anlatıcı olayları kendisine iletiği ya da kendisi gördüğü biçimde anlatabildiği için Feride'nin bir Yahudi aracılığıyla Ağavni'nin denize düşmesini sağladığını ifade eder. Bu nedenle Feride'nin ölümü daha çok iki kişinin ölümüne neden olmaktan doğan bir pişmanlıktan kaynaklanmaktadır. Feride bu biçimde ölmeye uygun bir yapıya sahiptir; hastalıklı ve zayıftır. Feride'nin babası Seyyit Mehmet Numan, kızı ile evlenmek isteyen Karnik'e kızının ne kadar zayıf ve hastalıklı olduğunu şu cümlelerle ifade eder:

“ –O hâlde kızımda beğenebilecek bir şey varsa o da bir zengin babanın kızı olmaktan ibaret kalıyor. Değil mi? Baba yetmişlik. Kız pek çelimsiz. Pek zayıf. Validesi henüz Türkçesi kaht bir Çerkez. Ha? Baron Karnik. Hesap pek etraflı. Öyle değil mi? Kayın pederin bir ayağı çukurda, kızın iki ayağı birden. Çünkü bu kadar çelimsiz, kansız, cansız bir kızı biraz da ziyadece muhibbâne, harisâne bir maişet, çarçabuk verem döşegine düşürüp öteki dünyaya gönderiverir değil mi a ahbâr?” (s. 166)

Seyyit Mehmet Numan o dönemin veremle ilgili düşüncelerini aktarmaktadır. O dönemde veremin zayıf, çelimsiz insanları bulduğu ve fazla üzüntü gibi fazla âşıkça ilginin de bu zayıf kadınların verem olmasına neden olduğu düşünülmektedir. Hastalığa bir mikrobun neden olduğu bilinmediği için hastalık sonucunda ortaya çıkan belirtilerin kişinin kendi özelliklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

1.3.14.1.3. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Antuvan Kolariyo: Ağavni'nin babası olan Antuvan Kolariyo, hummaya tutularak ölür.

Mâryâm: Ağavni'nin annesi ve Antuvan Kolariyo'nun metresi Mâryâm, zatürreye yakalanarak ölür.

Novart: Antuvan Kolariyo'nun karısı Novart, kocası Antuvan Kolariyo öldükten sonra girdiği sefih yaşamın sonunda birkaç hastalık geçirdikten sonra hastanede ölür. Ağavni, Ahmet Midhat, Siranuş ve Refet'e Novart'ın son günleri ile ilgili olarak şu bilgileri verir:

“Nihayet dayinler tarafından haciz olunan eşya müzayedeye konularak, Novart, bir bohçasıyla kapıdan dışarıya çıktı. Badema pansiyonlara kim ücret verebilecek? İki çocuğunu da yanına alarak Parmakkapı sokağında bir haneye sokuldu. Novart'ın ondan sonraki maişeti, benim serbazlık zamanıma da benzeyemedi. Ben, o sefahat âleminin prensesi sayıldığım hâlde, Novart, beslemesi sayılmamak derecesi düştü. Birkaç hastalık geçirdi. Nihayet bir tanesi ağzını, burnunu, dudaklarını çürütüp dökmek mertebe-i müthîşesine vararak, o hırçın karı ispiyalıyada helâk oldu gitti.” (s. 137)

Takuhi: Antuvan Kolariyo'nun karısı Novart'ın kızı Takuhi, besleme olarak bulunduğu evlerde birkaç kere hamile kalır. İlk iki çocuğu aldırın Takuhi, üçüncü çocukta çocuğu düşürmek isterken hastalanarak ölür.

Siranuş'un annesi: Siranuş'u annesi, Siranuş'un babası Ali Osman Topuz öldükten iki yıl sonra kansızlıkla başlayan uzun süren bir hastalık sonucu ölür.

“Tunuslunun vefatından sonra Siranuş'un validesi iki sene daha yaşadı. En evvel fakrüdüm başlayan bir maraz-ı medîd kadıncağızı genç kabre ithal eyledi. Ama Siranuş bu felaketten derece-i müfrîrede müteellim olmadı. Zira validesinin vefatından yedi sekiz ay mukaddem leyli kız mektebine konulmuş olduğundan, validesinin ne hastalığını, ne vefatını görmemişti. Yalnız hanesine mezuniyet vakti geldikte haber-i musîbet kendisine bitteblîğ, sair öksüz çocuklarla beraber mektepde kalacağı beyan edilince, hemen yalnız mektepten çıkamamak derecesindeki bir elemle müteellim olmuş

ve validesinin vefatı demek, ne demek olduğunu başka türlü takdir edememiştir.” (s. 206-207)

Anlatıcı Ahmet Midhat, Siranuş’un yedi yaşında olmasına karşın annesinin ölümünden çok etkilenmediğini ifade eder. Okuldan çıkamadığı için üzülen bir çocuğun annesinin ölümünü takdir edememesi dikkate değerdir. Ancak anlatıcı Ağavni ve Siranuş’u aynı okulda buluşturabilmek için bu yolu uygun bulmuştur. Siranuş ve Ağavni’nin bir araya getirilmesi ve kızların yurt ortamında serbest bir biçimde yetişmesi için anne babalarının ölmesi gerekmektedir. Ahmet Midhat iki kız arasındaki farkı ortaya koymak istediği için küçücük kızların yatılı okullarda okudukları halde bu ölümlerden etkilenmediklerini, hatta bu ölümlerin ne demek olduğunu bilmediklerini dile getirir.

Refet’in Annesi: *Müşahedat* romanında Refet’in annesi yakalandığı hummadan kurtulamayıp ölür.

1.3.14.1.4. Kazayla Ölüm

Yahudi: Ağavni ile birlikte denize düşen Yahudi boğularak ölür.

1.3.14.1.5. Cinayet

Sir Bilmem Ne: Siranuş’u evleneceğim diye kandırarak parasını dolandıran Karnik, Viyana’da kendini İngiliz olarak tanıtan “Sir bilmem ne” beyi kendisi gibi dolandırıcı arkadaşları ile birlik olup başına bir kafa kıran vurarak öldürür. Kumardan bu adama kaptırdığı paraları bu biçimde geri alır. Bu ölümün romanın kurgusunda herhangi bir işlevi yoktur. Yalnızca Karnik’in dolandırıcılık işini hangi boyutlara taşıdığını göstermek için verilmiştir.

İhtiyar Ermeni: *Müşahedat* romanında dolandırıcı Karnik, Viyana’dan sonra Paris’te arkadaşlarıyla birlikte dolandırdığı ihtiyar bir Ermeni’yi elindeki her şeyi aldıktan sonra boğarak öldürür. Ermeni’nin ölümünün romanın kurgu dünyasında bir etkisi yoktur. Karnik’in cinayetleri hakkında bilgi vermek amacı taşır.

Bir İngiliz: Paris’te bulunan kendisi gibi dolandırıcıların yaptığı bir işe ortak olarak İngiliz’in öldürülmesinde bulunan Karnik, bu işten de beklediğinden az da olsa para kazanır. Bu ölümün romanın kurgusu ile ilgisi yoktur. Karnik’in akıbeti hakkında verilecek bilgiye zemin hazırlamak amacıyla verilmiştir.

Şürekâ-yı Cinayetten Birisi: Karnik, İngiliz'in öldürülmesinden aldığı payı az bularak dolandırıcılarla kavgaya tutuşur ve içlerinden birini öldürür. Bu ölümün romanın kurgusu ile ilgisi yoktur. Bu cinayette Karnik'in yaralanması yakalanmasına neden olan olayların başlangıcı olur.

1.3.14.1.5.1. Kaza süsü verilmiş cinayet

Ağavni: Ağavni, vapura binmek isterken denize düşerek boğulur. Roman kahramanları Refet ve Siranuş, Ağavni'nin ölümünün kaza ile olduğunu düşünsele de anlatı Ahmet Midhat, bunun bir cinayet olduğunu düşünmektedir. Refet ile evlenmek isteyen Seyyit Mehmet Numan'ın kızı Feride'nin yardım istediği Yahudi'nin bu kazaya neden olduğunu düşünmektedir. Ahmet Midhat, bu durumu soruşturmak için denize düşenleri kurtarmaya çalışan gemici ile görüşür. Gemiciden aldığı bilgilerle Ağavni'nin ölümün kaza mı ya da cinayet mi olduğu sorusunu tam olarak cevaplayamaz. Feride'nin babası Seyyit Mehmet Numan ile görüştüktan sonra Feride'nin bu cinayetin işlenmesine neden olduğu düşüncesi kuvvetlenir.

“Hem mesele Feride'nin sûret-i tabiyyede bir hastalanmasından ibaret bulunsaydı, Seyyit Mehmet Numan gibi bunca felâketler görmüş, bu kadar evlat gömmüş olan bir adamı bu derecelerde müteessir etmeli miydi? Zavallı adamcağızın cangâhında mutlaka evlat acısından büyük bir acı var. Mutlaka cinayet acısı...

Ah. Cehâletle aczin, ye'sin ictimaından ne yaman neticeler husule gelebileceğini evvel dahi düşünmüştüm. Bu düşüncelerim defaâtle yüreğimi buz gibi dondurarak tepeden tırnağa kadar beni bahr-ı dehşete gark eylemişti. İşte şüphem kalmıyor ki...

Ben bu düşüncelerdeyken dalgınlığıma Seyit Mehmet Numan dikkat eylemiş. O muhtarbane sadasıyla beni ikaz eyledi. Şu sözlerini işitiyordun ki:

-Evladım. Bu keyfiyeti size pek mahremâne söyledim. Bunların bir sırr-ı mektûm kalmasını arzu ve rica ederim. Sakın ha Refet'e bu esrarı fâş etmeyiniz. Feride'nin yalnız hastalanmış bulunmasından haber alsın da Ağavni ve Refet vesaireyi sayıkladığını haber almasın. Oğlan acayıptir. Dünya daha acayıp.

İhtiyara derhal te'minat-ı lâzimeyi itaya müsaraat eyledim. Zaten işin bencesi de böyleydi. Kat'iyen böyle. Yalnız Refet'e değil, Siranuş'a dahi bendeki şüphelerden şemme işmam etmemelidir. Ne olmuşsa olmuş. İşte, edenler cezasını bulmuş. Yahudi filhâl. Feride ondan beter.” (s. 298)

Ahmet Midhat, şüphesinden emin olamasa da şüphesini kuvvetlendirecek delilleri bulmuştur. Ancak bunu dile getirmeyi tercih etmez. Ağavni'yi Feride'nin öldürtmek isteyip istemediğine okuyucunun karar vermesini ister.

1.3.14.1.6. İdam

Karnik: Dolandırıcı ve katil Karnik, son cinayetinde aldığı yara dolayısıyla yakalanır. Kendisini yakalamak isteyen polisler de saldıran Karnik, hakkındaki

suçlamalar ve deliller göz önünde bulundurularak idama mahkûm edilir. Ancak romanda Karnik'in idam edilip edilmediği ile ilgili bilgi verilmez. İdamın temyize gideceği ve o güne kadar Karnik'in hapisshanede bekleyeceği ifade edilir.

“Malûmdur ki mahkeme-i cinayetin verdiği hüküm divân-ı temyizde de tetkik olunmayınca ve reis-i hükümetin afvına da müracaatla vakıa o taraftan reddedilmeyince mahkemenin hükmü icra olunmayarak, mahkum Rovget hapisshanesinde bekleyecektir.” (s. 307)

Romanda Fransa'da idam mahkûmlarına uygulanan yasal süreçle ilgili bu bilgilere yer verilmiştir. İdam mahkum olan kişinin mahkeme tarafından idama mahkum edilmesi yeterli değildir. Bu kararın üst bir mahkemede temyiz edilmesi ve hükümet tarafından da uygulamaya konmasının onaylanması gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nde verilen idam cezalarıyla ilgili bilgi verilmemiştir. İdamın infazının yapıp yapılmadığının bilgisinin eksik olması roman kurgusunda herhangi bir eksikliğe yol açmamaktadır.

1.3.14.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.14.2.1. Yazarın Ölümle İlgili Düşünceleri

Müşahedat romanında yazar Ahmet Midhat hem anlatıcı hem de roman kahramanı olarak bulunmaktadır. Ahmet Midhat'ın ölümle ilgili görüşleri yazarın bakış açısı başlığı altında aktarılacaktır. Ahmet Midhat'ın, Antuvan Koloriyo ile ilgili yazdığı hikayeyi Siranuş, Ağavni ve Refet'e okuduğu bölümlerde hikayeden yaptığı alıntılar yazarın bakış açısı olarak değerlendirilecek niteliktedir.

“Ekseriya Koloriyo'nun duçar olduğu belâ gibi bir belânın neticesi intihara müncer olur. Bîçare meyuşlar hayatlarına hatime çekmek suretiyle kendilerini bu belâdan kurtarırlar. Hatta bunların miktarı az da değildir. Avrupada pekçok kimseler bu yolda tekerlenip gitmişlerdir. Ancak Koloriyo kırkbeş, elli yaşına gelmiş fikr-i hikmetine metânet vermiş bir merd-i kâmil olduğundan, kendisini bu zaaftan kurtarabilmiştir.” (s. 109)

Yazar, Antuvan Koloriyo'nun yerinde başkası olsa kendisini öldürebileceğini düşünmektedir. Yazara göre Avrupa'da kendisini öldüren pek çok insan Antuvan Koloriyo kadar olgun olmadıkları için kendilerini öldürmektedirler. Kendini öldürmenin olgunlaşmamış olmaktan ve zayıflıktan ileri geldiğini düşünen yazar, kahramanın bu düşünceden olgunluğu sayesinde kurtulduğunu ifade eder. Burada intihar edenlerin zayıflıklarından intihar ettikleri ya da cesur oldukları için intihar ettikleri tartışması

yapılmasa da Ahmet Midhat, bu cümlelerle intihar edenlerin zayıf insanlar olduğu görüşünü ileri sürer.

Ahmet Midhat Efendi, Refet'in annesinin ölümünden sonra anne ölümü ile ilgili düşüncelerini açıklar.

“Bir hafta zarfında Refet’le birkaç mülâkatımız daha oldu. Hem ne acı mülâkat. Oğlancağızın validesi duçar olduğu hummadan kurtulamayıp rahmet-i Hakk’a vasıl olmasıyla bîçareyi telsiye için mülâkat ki, vakıa kahraman çocuk pek büyük bir metanetle bu acıyı karşılıyorduysa da, yine derinden derine pek müthiş yürek acısıyla kıvranıyordu. Valide denilen şeyin kıymeti küçük çocuklar nezdinde ol kadar takdir olunamaz. İnsan yirmi yirmi beşi geçmelidir ki valide kıymeti bilsin. Daha yaşlı oğulların daha yaşlı validelerine muhabbetleri bile, Refet derecesindeki oğulların valideleri hakkındaki muhabbetlerine benzeyemez. Çünkü o zaman valideler pek ihtiyar olarak bunamağa takarrüble, gevezeliklerini de artıracaklarından tadını kaçıırırlar.” (s. 229)

Ahmet Midhat, annelerin kıymetinin en iyi bilineceği yaşların yirmili yaşlar olduğunu düşündüğü için ölümlerinin acısının bu yaşlarda daha çok hissedileceğini düşünmektedir. Ona göre insan daha küçük yaşlarda çocuk olduğu için annesinin ölümünün ne demek olduğunu takdir edemez ve daha büyük yaşlarda da anne yaşlandığı için anne ölümünden yirmili yaşlarda duyduğu acıdan daha az acı duyar. Yazarın, Siranuş’un annesinin ölümünün ne demek olduğunu küçük olduğu için bilemediğini ifade ettiği belirtilmişti.

Ahmet Midhat, Müşahedat romanında ölen kişinin öldükten sonra kıymetinin arttığı görüşüne de yer verir.

“Meğer Refet dahi Ağavni’yi ne kadar seviyormuş. Ölmeyince, gitmeyince insanın kıymeti bilinmez derler. Hatta kör ölür, badem gözlü olur diye bir darbimesel daha vardır. Hâlbuki Refet’in kaybeylediği zat bu mesellerin, bu sözlerin pek fevkinde bir şeydir. Zavallı çocuk ne kadar yansa yakılsa sezavârdır. (s. 273)

Bu durum aslında ölenin ardından yalnızca güzel anıların hatırlanmasından kaynaklanmaktadır. Ölen kişiyi bir daha göremeyecek olmak geride kalanların onu en güzel halleriyle hatırlamalarına neden olur.

1.3.14.2.2.1 Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.14.2.2.1. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Refet

Refet, Ahmet Midhat ile yaptığı konuşmada ölümle ilgili olarak şunları ifade eder:

“-Efendi. Bilmelisin ki ben Haktaalâ hazretlerine tevekkülü pek tamam olan adamlardanım. Ölüm, dirim bizim için birdir. Validenin hastalığı söyleyeceğiniz şeyler için mani olmasın.” (s. 125)

Refet, kendisi için ölümle yaşam arasında Allah’a inandığı için bir fark olmadığını söylemektedir. Refet’e göre ölüm bir yok oluş olmadığı için ölüm ve dirim birdir. İslam inancına göre ölen kişi yok olmadığından Refet, annesinin ölümü ve dirimini bir tutmaktadır.

Ağavni

Ağavni Refet’le konuştukları sırada onun Feride ile evlenmesi ile ilgili düşüncelerini açıklarken ölümle ilgili bir düşüncesini de ifade eder.

“Refet. Senin bana büsbütün mal olmayacağını ve elbet bir gün tehhüle kalkışacağını bilmiyor değilim. Ama herkes ölümü nasıl düşünürse, ben de bunu öyle düşünüyordum. Yani daima istib’âd ederek.” (s. 259)

Ağavni’ye göre herkes ölümün kendisine uzak olduğunu düşünmektedir ve insanlar kendilerine ölümü yakıştıramamaktadır. Ağavni de ölümün kendisine uzak olarak görmekte ve yakıştıramamaktadır. Ancak romanda bu cümleyi kurduktan çok kısa süre sonra boğularak can veren Ağavni olur.

Ağavni boğularak öldüğü için Ahmet Midhat, cesedinin denizden çıktığında şişmiş olduğunu belirtir. Ağavni Hristiyan inancına göre defnedileceği için yeniden elbise dikilmesi gerekir.

“Bunlar âdetince cenazeyi ilbas etmek lâzım geliyorsa da, biçare Ağavni’nin esvap dolabında nadir olmayan fistanlarına o şişkin vücudunu sığabilir mi? Derhal yeniden ve çarçabuk elbise yaptırılmasına karar verdik. Kızcağızı Santa Marya kilisesine nakl edivererek bir gün ve bir gece levazımını bâdelitmam ertesi gün Feriköyü’ndeki Katolik kilisesine defnettirdik.” (s. 280)

Bu cümlelerde Hristiyanlığın ölü gömme törenine ait ayrıntılara yer verilmiştir. Bu inanca sahip insanların cenaze törenlerinde ölen kişi giydirilip süslenir ve tabutun kapağı açık olduğu halde kilisede papaz eşliğinde cenaze töreni düzenlenir. Ölünün vücudunun gösterilemeyecek kadar kötü olduğu durumlarda ise tabutun kapağı açılmaz.

1.3.15. Nadide

Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Nadide*³³ romanında romanın olay örgüsünü etkileyen ölümlerden dördü cinayet biçiminde gerçekleşir. İlk cinayet Ali Bey'in annesi tarafından gerçekleştirilir. Bu cinayetten sonraki üç cinayeti romanın baş kişisi Nadide işler. Nadide bütün sırlarını bilen hizmetçisi Dilruba ile kocası Ali Bey'i zehirleyerek, annesini boğarak öldürür. Romanın sonunda Nadide bindiği katırın tökezlemesi sonucu uçurumdan düşerek ölür. Nadir Bey, İbuş, Muhsin ve diğer çete üyeleri Kanber ve Fuad'ın yardımıyla yakalanarak idam edilirler.

Nadide, Ali Bey ve Elmas'ın ortak yönü babalarının ölmüş olmasıdır. Nadide'nin babası öldüğü için annesi ile birlikte yaşamaktadır. Ölüm, Nadide'nin baba otoritesi olmadan büyümesine neden olmuştur. Pencereden gördüğü Fuad'ı seven Nadide, Fuad'la gizlice konağın bahçesinde buluşur. Bu buluşma sırasında Nadide'ye âşık olan Nadir Bey'in adamları Fuad'ı yaralar. Fuad, kendisini takip eden Kanber ve arkadaşlarının yardımıyla Nadir Bey'in adamlarının elinden kurtulur. Nadide bu buluşmadan sonra hamile kalır. Nadide'nin annesi kızının gayr-ı meşru çocuk doğuracağını öğrendikten sonra onun evlenmesine izin vermez. Nadide, yaşamak istediklerine engel olan bebeği düşürdükten sonra pencereden Ali Bey'i görür ve onun mektupla yaptığı evlenme teklifini kabul eder. Kızının çocuğunu düşürürken ölüm tehlikesi atlatması üzerine yaşadıklarına daha fazla dayanamayan Nadide'nin annesi hastalanır. Nadide, annesi evlenmesine izin vermediği için onu hasta yatağında başına çektiği yorganın üzerine oturarak öldürür. Nadide bütün sırlarını bilen Dilruba'nın bildiklerinin evlenmesine engel olacağı düşüncesiyle hizmetçisini limonatasına karıştırdığı sıçan otu ile zehirleyerek öldürür.

Nadide'nin evlendiği Ali Bey'in babası, Ali Bey yirmili yaşlardayken ölmüştür. Ali Bey de bu yaştan sonra baba otoritesi olmadan yaşamaya başlar. Ali Bey'in annesi Penbuş adında bir kıza âşık olan ve bütün servetini bu uğurda harcayan oğlunu bu aşktan vazgeçiremeyince Penbuş'u öldürtüp cesedinin parçalarını nehre attırır. Ali Bey sevdiği kadın öldükten sonra inzivaya çekilir. Penbuş'un ölümünden bir buçuk yıl sonra annesini kaybeden Ali Bey, sevdiği kadının ve annesinin ölümüne ağlarken bir ağaç kovuğunda Fuad'ı bulur ve onu evlatlık olarak alır. Ali Bey'in evlatlığı Fuad, pencereden görüp sevdiği Nadide'yi hamile bırakır ve Kanber'in isteğiyle Nadide'yi bir

³³ Hüseyin Cahit Yalçın, (1308). *Nadide*, Alem Matbaası, Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul.

daha aramaz. Fuad, velinimetini Ali Bey, Nadide ile evlendikten sonra onunla aynı çiftlikte kalmamak için babasının çiftliklerinden bir başkasına yerleşir. Nadide'nin birlikte kaçma teklifini reddeden Fuad, gece vakti dolaşırken bir mezarlıkta, babasının mezarı başında ağlayan Elmas'ı bulur. Elmas'ı çiftliğe getiren Fuad, mektupla Ali Bey'den Elmas'ı evlatlığa almasını ister. Fuad'ın istediklerini yapmayacağını anlayan Nadide, çiftlikteki köşkte yangın çıkarır. Nadide'yi yangından kurtarmaya çalışırken yaralanan Ali Bey, evlatlığı Fuad'ı çiftliğe çağırır. Nadide, Fuad'ın Elmas'la evleneceğini öğrendikten sonra Ali Bey'in ve Elmas'ın ölümüyle Fuad'ı kendisiyle evlenmeye ikna edebileceğine karar verir. Teyzesinin ölmek üzere olduğu haberi üzerine çiftlikten ayrılırken hizmetçisi Gülşen'e Ali Bey'i zehirlemesi için gerekli zehri verir. Ali Bey öldükten sonra, vasiyetnamesinden haberdar olan Nadide, Fuad'ın miras için Ali Bey'i zehirlediğini söyler. Nadide, Elmas'ı Gülşen aracılığıyla öldürmesi için İbuş'a teslim eder. Fuad ve Kanber, Elmas'ı kaçıran İbuş'u takip ederek Nadir Bey ve çetesinin yakalanmasına yardım ederler. Nadir Bey ve çetesi yaptıklarının karşılığı olarak idam edilirler.

Romanda ölünün gölgesinin çıktığı, öldüğü yerlerde hayalinin dolaştığı belirtilir. Gece vakti eğlenmek için toplanan delikanlılar o gün idam edilen kişinin ipini kesip ölüyü toplandıkları yere getirmeleri konusunda iddiaya girerler. İbuş bu iddia sonucu ölmek üzereyken asılı bulunduğu ipten kurtarılır. “Bu iddiaya herkes taaccüpte kaldı. Çünkü efkârlarınca ölünün gölgesi çıkmış olup asıldığı yerde bağıracaktır.” (s. 68)

Ölünün gölgesi anlatıcının notuna göre ölünün hayalidir. Bu düşünce ilk insandan günümüze aktarılan bir düşüncedir. Ölen kişinin öldüğü yerde ruhunun, hayaletinin dolaştığı inancı insanın kolektif bilinçaltında nesilden nesile aktarılmaktadır. Mezarlıkların yerleşim alanlarının dışında olma nedeni de bu korkudur. (Bauman, 1999: 39) Yaşayanlar ölen kişinin dünyadan ayrılmak istemediğini, kendisi ölüp diğerleri yaşadığı için kızgın olduğunu düşünürler.

Romanda Nadide'nin annesinin ölüp ölmediği ile ilgili kapısının önünde konuşan hizmetçiler hanımlarının gece öldüyse sabaha kadar vampir olabileceğini söylerler. (s. 82) Elmas'ın dedesi Elmas'ın mezarlıkta olduğunu öğrendikten sonra Allah'ın torununu, vampirden korumasını ister. (s. 215) Kahramanların ölen kişinin vampire dönüşeceğini, mezarlıkta geceleri vampirlerin dolaştığını düşünmeleri dikkate değerdir.

Çete üyeleri bir arkadaşlarının öldüğünü belirtilirken nalları atmak deyimini kullanır (s. 293) Günümüzde bu deyim daha çok nalları dikmek biçiminde kullanılmaktadır. Öbür dünya için adem-i âbâd tamlaması kullanılmaktadır.

Romanda olay örgüsünün yönünü cinayetler belirlemektedir. Ali Bey'in genç yaşta hayattan çekilmesine, sevdiği kadının öldürülmesi neden olur. Yaşamaktan nefret eden Ali Bey'i ağaç kovuğunda bulup evlatlık edindiği Fuad, hayata bağlar. Nadide, karnındaki bebek evlenmesine, yeni bir hayat kurmasına engel olduğundan bebeği düşürür. Bebek düştükten sonra annesi istediği gibi yaşamasına, evlenmesine izin vermediği için onu boğarak öldürür. Nadide, annesinin ölümüyle yeni bir hayata başlama şansı kazandığını düşünmektedir. Hizmetçi Dilruba ise Nadide'nin sırlarının ortaya çıkmamasını sağlar. Nadide mutlu olması ile arasında engel olarak gördüğü kişileri boğarak, zehirleyerek öldürür ya da öldürtmek ister. Onun için yalnızca kendi yaşamı önemlidir. Başkalarının yaşamı, kendisini hayata getiren annesinin yaşamı bile değerli değildir. Nadir Bey ve İbuş için de insanların yaşamı paraya dönüştürülebildikleri ölçüde değerlidir.

1.3.15.1. Ölme Biçimleri

1.3.15.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Ali Bey'in Annesi: Penbe öldükten bir buçuk yıl sonra vefat eder.

Nadide'nin Babası: Nadide'nin babasının ölümü ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Timur Bey: Ali Bey'in babası Timur Bey'in öldüğü belirtilir ancak ölümüyle ilgili bilgi verilmez.

Nadide'nin Teyzesi: Romanda Nadide, teyzesi ölmek üzere olduğundan yangında yaralandığı için yatan Ali Bey'i bırakıp teyzesini görmeye gider. Nadide, teyzesi ölüm halindeyken kocasını öldürmeyi tasarlar. Hizmetçisi Gülşen, Nadide yokken onun isteğiyle Ali Bey'i zehirler. Nadide, Ali Bey'in kendisi yokken fenalaşmasını Fuad'ın onu öldürtmek istemesine bağlamaya çalışır.

1.3.15.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Osman: Hasta olduğu belirtilen Elmas'ın babası vefat eder. Elmas babası öldükten sonra kimseye yük olmak istemediği için babasının mezarının başında ölmek ister.

Ebe Hanım: Nadide'nin çocuk düşürdüğünü bilen ve onu kurtaran kadın Nadide evlenmeden bir hafta önce felç geçirerek vefat eder.

1.3.15.1.3. Kazayla Ölüm

Nadide: Annesini, hizmetçisi Dilruba'yı ve Ali Bey'i öldüren Nadide yaylaya giderken bindiği katır tökezlediği için uçuruma yuvarlanarak ölür.

1.3.15.1.4. Doğum Sırasında Ölüm

Hatice: Elmas'ın annesi Hatice, Elmas'ı doğururken ölmüştür.

1.3.15.1.5. Cinayet

Ali Bey: Evlatlığı olan Fuad'ın eski sevgilisi Nadide ile evlenen Ali Bey, karısı tarafından hizmetçisi Gülşen'e zehirletilir.

Nadide'nin annesi: Nadide'nin annesi kızı düşük yaptıktan sonra hastalanır. Nadide hasta yatağında yorganını başına çektiği annesinin üstüne oturur ve boğarak öldürür.

Dilruba: Nadide hizmetçisi Dilruba'yı limonatanın içine koyduğu sıçan otuyla zehirleyerek öldürür.

Penbe: (Penbuş) Ali Bey'in âşık olduğu kızı, oğluna uygun bulmayan Ali Bey'in annesi oğlunu kızdan başka türlü kurtaramadığı için öldürtür ve cesedinin parçalarını nehre attırır.

Çete Reisi: Nadir Bey, İbuş ile ortak olarak çete reisini öldürtür.

1.3.15.1.6. Dövüşte, Çatışmada ya da Kavgada Ölüm

Tüccar: Fuad, babasının yaşadığı çiftliğe giderken yol kesen çete üyeleri köprüyü geçmekte olan tüccarı öldürürler.

İki çete üyesi: Fuad ve Osman çete üyeleriyle çatışırken iki çete üyesini öldürürler. Bu yol kesme ve bu sırada gerçekleşen ölümler çete üyelerinden Muhsin'in üzerindeki mektubu düşürmesine vesile olur. Bu mektup daha sonra çete üyelerinin Fuad ve Kanber'in yardımıyla yakalanmasını sağlar.

1.3.15.1.7. İdam

Nadir Bey: Soygun yaparken insanları öldüren çete ile ilişkisi olduğu ortaya çıkan Nadir Bey, yakalandığı gece idam edilir.

1.3.15.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.15.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Nadide romanında anlatıcı için ölüm yaşamın bir parçasıdır. Ona göre ölen insan dünyada kalanlara, geride bıraktıklarına bir şeyler bırakarak ölür. Anlatıcıya göre baba olan kişi çocuklarına onların geçimini sağlayacak bir şeyler bırakabilmek için servetini kötü harcamamalıdır.

“Nadir Bey’in pederi servetini su-i istimal ederek hîn-i vefatında oğluna para ! namına hiçbir şey bırakmamıştı.” (s. 66)

Anlatıcı, Nadide'nin annesini öldürmeye karar verdiği anda güzelliğini kaybettiğini düşünür. Annesinden yaşamını alacak olan kahramanın bu güzellikte bir kız olamayacağı fikrindedir. Burada ölümün çirkinliği, öldürmenin çirkinliği Nadide'ye yansıtılır. Annesini öldürmek üzere olan Nadide'nin yüzünün solması, gözlerinin fırlaması ve yüzünün nefret edilecek bir şekil alması bundan kaynaklanmaktadır. Nadide annesini öldürdüğü sırada melek yüzlü biri olmaktan çıkar ve yüzüne ölüm yansıyan biri haline dönüşür.

“İşte böyle bir günde gayet güzel bir odada bir kız ile bir ana bulunuyor ve anası şiddet-i marazdan baygın bir halde yatıyorken böyle meleksima bir kızın mücerred birisine varmak için sebep-i hayatı olan validesini öldüreceğine kim ihtimal verebilir?

Bu cani kız, hiss-i şekaveti güzelliğine muadil ve belki faik olan bu hain kız, validesinin yorganını başına çekerek üstüne oturmak ve biçareyi telef etmek için yerinden kalktı.. Yüzü solmuş, gözleri fırlamış, çehresi menfur bir şekil ahoz etmişti. Hainliği derecesinde metanet-i kalbe malik olan bu alçak evlâd bir adım attıktan sonra durup etrafı dinledi. Kimse gelmediği cihetle azıcık daha yaklaştı... Artık validesinin hayır hayır, cinayetini kurban edeceği ma'durenin ta yanına gelmişti.” (s. 125)

Anlatıcı Nadide'nin annesini öldürmeden önce bir baykuşun uğursuz sesinin duyulduğunu belirtir. Bu baykuş sesinin Nadide, annesini öldürdükten sonra üç kere

daha duyulması dikkate değerdir. Anlatıcıya göre baykuş ötüşüyle işlenen cinayetten memnun olduğunu göstermektedir. “Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, geleceği bilmek isteğinin de etkisiyle, alışagelmışin dışındaki bir takım davranışları; araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını; meteorolojik olayları; hayvanların hareket ve seslerini; düşlerdeki görüntülerle hastalardaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir ön belirtisi saymaktadır.” (Örnek, 1971: 15) Nadide, annesini, kadın kendinde değilken öldürür. Uyanma belirtileri görülen kadını öldürmek anlatıcıya göre cesaret istemektedir. Anlatıcı insan öldürmenin kolay olmadığını göstermek için fazlasıyla cesur olduğunu ifade ettiği kahramanının annesini öldürdükten sonra fenalık hissettiğini belirtir. Anlatıcı mecazi olarak kanı donmak derecesine gelen kahramanın gerçekten kanının donmasını ve sonraki cinayetlerini işleyememesini ister.

“Bu aralık saat hazin bir darbe ile (yarım)ı işâr etti. Dışarıda servi ağacında bir baykuş meşum sesiyle yıkılmakta olan bir bina dolayı sanki husule gelen memnuniyetini ilan etmekteydi. (!)... Validesinde uyanmak tavrı görülüyordu... Binaenaleyh cesaret lazımdı... Bu, Nadide’de maa-ziyâdetin mevcut olduğundan ibtida validesinin göğsü üzerine oturdu... Biçare kadıncağız, kalkmak tavrını gösterince tedbirinin bozulmasından korkarak validesinin başını güzelce bastırdı. En cesur haydutlarda bile görülmeyen bir istirahat-i kalb ile başına yorganı çekti ve sonra da üstüne oturdu.

Melun canıye!

Üç dört dakika validesinin, velinimetinin sebab-i hayatının başı üstünde oturdu. Duvardaki asılı saatin tik tak sadasından başka bir şey i(ş)idilmiyordu. Kendisi de içine bir fenalık geldiğini hissederek yerinden kalktı... Ayakta durdu. Artık Nadide’nin validesi yoktu! Kendi kızının eliyle başına yorgan çekilmiş ve havasızlıktan boğulmuştu...

Kendi kızının murdar bir hevesi yoluna kurban gitmişti...

Baykuş birbiri ardı sıra üç defa daha öttü... Bu defa Nadide ile sanki iztihza ediyordu!.. Nadide’nin damarlarındaki kanı kurumak, donmak derecelerine gelmişti. Keşke böyle bir hal vuku bulsa idiydi de bundan sonra icra edeceği cinayetler meydana gelmeseydi...(s. 126-127)

Anlatıcı Nadide’nin annesini öldürdükten sonra bir müddet kendini kaybettiğini belirtir, Nadide kendine geldikten sonra annesini öldürdüğü için pişman olmak ya da korkuya kapılmak yerine cinayetinin ortaya çıkma ihtimali karşısında ürperir. Anlatıcıya göre Nadide, annesinin ölmemiş olma ihtimalinden korkmaktadır. Nadide’nin annesinin gözlerinin açık ölmesi dikkate değerdir. Gözleri açık ölmek kişinin dünyada gözü kaldığının ve dünyada kalanları özlediğinin ifadesi olarak düşünülür ve ölenin bu dünyada gözü kalmasın diye gözleri kapatılır. (Örnek, 1971: 44)

“İbtida nerede olduğunu kestiremeyerek alık alık baktıysa da her şey zihnine geldiğinden vücudunu ürpermekten men edemedi dehşetli bir korku kendini istila ediyordu. Ya işlediği cinayet duyulursa?.. Ya şimdi validesi kalkıp boğazına sarılıverirse? Bir müddet sonra cesaret-i hainânesini toplayarak yerinden kalktı... El yordamıyla kibriti bulup dört mumlu gümüş şamdanı yaktı... Gözüne ilk ilişen şey, validesinin kendisine doğru açık olduğu halde ma'tuf kalan fersiz gözleriydi..” (s. 132)

Anlatıcı Nadide'nin annesi ve Dilruba'nın, Nadide'nin emellerini gerçekleştirmek için kurban ettiği kişiler olduğunu düşünmektedir. Anlatıcı, Nadide'nin annesinin ölümünden sonra baykuşun öttüğünü belirttiği gibi Nadide'nin hizmetçisi Dilruba'nın ölümünden sonra da baykuşun öttüğünü belirtir. Baykuş ötüşü Anadolu'da uğursuz olarak nitelenir ve baykuşun ötüşünün ölümün habercisi olduğu düşünülür. (Örnek, 1971: 18)

“Yine aşçı kadının yardımıyla ayağa kalkarak ‘Ah hanımcığım!’ diye müteveffiyenin üzerine atılarak yere düşüverdi. Dilruba da Nadide'nin niyet-i hainânesine kurban gitmişti! Artık odada bir meyyit daha bulunuyordu. Baykuş bir defa daha öttü!...” (s. 134)

Anlatıcı, Nadide'nin annesinin son ana kadar kızının evlenmesine karşı çıkma nedenini utancından kimseye söylemeyeceğini bildiğini, ancak ölüm halinde bu sırrı söyleme olasılığı olduğunu belirtir.

“Validesi bu sırrı olsa olsa halet-i nez'inde söyleyebilirdi halbuki o dakikada biçarenin yanında kendi evladı yine kendi katili olmak üzere bulunuyordu.” (s. 146)

Anlatıcı bütün cesaretine ve yaptıklarından pişman olmamasına karşın Nadide'nin işlediği cinayetlerin etkisinde kaldığını belirtir. Nadide iki insanı öldürmüş olduğu için uyumakta güçlük çekmektedir. Nadide'nin işlediği cinayetlerin etkisiyle yatağında üç dört gün uyuyabildiğini, uyumak istediğinde annesini ve Dilruba'yı kefenli halleriyle gördüğünü anlatır. Nadide'nin annesini ve Dilruba'yı ölüm anlarından daha sonraki halleriyle hatırlaması, gözlerini kapattığında onları kefenli olarak görmesi dikkate değerdir. Nadide ölümü somutlaştırmaktadır.

“İşlediği cinayetlere asla nedamet getirmemişti. Lakin bir rahat uyku uyuduğu da yoktu. Her gece validesi, kâh kefeniyle gözünün önüne gelir. Boğazını sıkamak ister; kâh yorganı başına çekerek kızını boğmak ister. Hâsılı: Nadide de bir helecan-ı kalp, bir sıkıntı ile uyanır. Kâh Dilruba'nın hali gözünün önüne gelir, kendisine rahat uyku uyutmazdı. Buna çare olmak üzere pek ziyade uykusu gelinceye kadar oturur olduğu yerde uyuyakalırsa da gözünü kapadıkça ya validesinin yahut Dilruba'nın hayali kendisini takip ederlerdi. İşte böylece validesinin vefatı gününden beri üç dört gece yatağına ancak yatabilmişti.” (s. 147)

Anlatıcı, Fuad'ın sevgilisini elinden alan manevi babası için bir harekette bulunmasındansa ölmesinin daha iyi olacağını düşünmektedir. Anlatıcıya göre insan kendisini yetiştiren, velinimetini olan birinin mutsuzluğuna neden olmaktan kaçınmalı, gerekirse onu mutsuz etmemek için kendisini öldürmelidir. Anlatıcı, Fuad'ın Nadide'yi ve manevi babası Ali Bey'i öldürdükten sonra kendisini öldürmeyi düşündüğünü ama bunu gerçekleştirmeye cüret edemeyecek derecede kalp sahibi olduğunu, iyi bir insan olduğunu belirtir. Anlatıcıya göre insan öldürmek için Fuad'ın sahip olduğu gibi bir kalbe sahip olmamak gerekmektedir.

“Sevgilisini gasb eden adam, peder-i ma'neviyesi, velinimetidir. Ona karşı bir harekette bulunmaktan ise ölümünü tercih etmek Fuad için elbette daha evladır.” (s. 156)

Fuad, içinde bulunduğu durumdan ancak herkesin ölümüyle kurtulabileceğini düşünse de bunu yapamayacak bir kalbe sahiptir.

“İbtida Ali Bey'i ve sonra da Nadide'yi daha sonra kendini öldürmek istediye de bereket versin ki böyle bir fiile cüret edememek derecesinde sahib-i kalp idi.” (s. 158)

Anlatıcıya göre aşk acısı yüzünden insanın kendisini öldürmesi deliliktir. Anlatıcı Nadide'nin böyle bir aşka layık olmadığını düşünmektedir. Layık olmayan bir kıza duyulan aşk yüzünden aşığın kendisini öldürmeyi düşünmesi de deliliklerden biridir.

“Aman Yarab!.. Bir denî kızın aşkı, hayır, bir caniyenin cinneti insanı ne derecelere sevk ediyor! Fuad şimdi kendi katili mi olacak?.. Sebep? Aşk! Daha doğrusu –yetmiş türlü denilen deliliğin bir nevi!..” (s. 159)

Mezarlıkların yerleşim yerlerinin dışına doğru yapılması bütün toplumlarda var olan bir gelenektir. Bu yönüyle mezarlıklar ilk getto örnekleri olarak kabul edilirler. Bu ölünün kalanlar için tehlikeli olarak algılanmasından ve geride kalan kişilerin ondan kurtulmak istemesinden kaynaklanmaktadır. (Bauman, 2000: 39)

“Böyle güzel bir yerde ve bahusus köye bir saat kadar mesafede mezarlık inşası kim bilir nasıl bir fikr-i devr-i bînâneye!... mebnidir.” (s. 206)

Anlatıcı sıkıntıyla dolaşmaya çıkan Fuad'ın mezarlıkta ses duyduğunu, sesin sahibini ararken bir iskelet gördüğünü ve sonsuz uykuya dalanların bakışına tahammül edecek kadar güçlü kalbe sahip olmadığı için sesin geldiği tarafa doğru koştuğunu belirtir. Ölümün insan vücudu üzerinde gerçekleştirdiği değişimin en somut göstergesi onun iskeletinin ortaya çıkmasıdır. Ölümden sonra bedenin başına gelecekleri

düşünmek, insanın ölüme karşı mesafeli ve soğuk durmasına neden olur. İnsan ruhunun ölümden sonra yaşayacaklarının bilinmemesine karşın bedeninin yaşayacaklarının bilinmesi, insanın ölümü bedeninin yaşadıklarıyla özdeşleştirmesine neden olur.

“Çökmüş bir mezardan bir iskelet gözüne görünmesin mi! Fuad hab-ı ebediye dalanların niğahına tahammül edecek kadar metanet-i kalp ashabından olmadığından süratle sadanın geldiği tarafa doğru koştu....” (s. 207)

Anlatıcı Nadide'nin hizmetçisi Gülşen'in, Ali Bey'in ölümüne neden olacak zehri, içeceği suya damlatırken ellerinin dahi titremediğini, yalnız bardağı verdikten sonra yüzünün sarardığını belirtir. Anlatıcı Gülşen'in bir insanın ölümüne neden olduğunu bildiği halde bu durumdan etkilenmediğini vurgulamak ister.

“Cani kız! Elleri asla titremeden suyun içine beş on damla damlattı, Ali Bey'e verdi. İşte bu defa yüzü sararmıştı.” (s. 394)

Anlatıcı, zehirlenen Ali Bey'in yüzünde meydana gelen değişimi aktarır. Anlatıcıya göre Ali Bey'in durumu annesini ve hizmetçisi Dilruba'yı öldüren Nadide'yi dahi etkileyecek derecede kötüdür. Ölüm anından önce yüzü moraran yanakları çöküp gözleri çukurlaşan Ali Bey'in, ölüm anında yüzünde güler yüzlü bir nurun belirmesi dikkate değerdir. Anlatıcı, nurlu güzellikten söz ederek Ali Bey'in ölümüne ruhani bir yön vermek ister.

“Biraz sonra Ali Bey daha ziyade feryad ediyordu. Yüzü mosmor olmuş, gözleri çukurlaşmış, yanakları çökmüştü. Zavallıyı, Nadide bile görse şüphesiz acırdı. Ve bu derece şedid zehir intihab ettiğinden ihtimal ki pişman olurdu.” (s. 396)

Anlatıcı ölüm anında Ali Bey'in yüzünde güzel bir nurun görüldüğünü ve o ölüm döşeğindeyken Elmas ve Fuad'ın birbirlerine olan sevgilerini gösterdiğini aktarır. Anlatıcının resmedilmeye değer bulunduğu bu levha, ölümün ve yaşamın iç içe ve yan yana olduğunu göstermektedir. Bir yaşamın bittiği anda, bu duruma tanıklık eden kişilerin içindeki yaşama isteği onların birbirlerine yaklaşmalarına neden olur.

“Ali Bey'in yüzünde bir nur-ı beşâset zahir oldu. Elmas kızardı.. Başu Fuad'ın omzuna düştü.. Fuad da bu güzel başu buselere gark!. etti. Şayan-ı tersim-i levha değil mi? Bahusus Ali Bey firaş-ı mematta meşgul ah ve enin iken!” (s. 400)

Anlatıcı zehirlenen Ali Bey'in her an ölüme yaklaştığını ve bu sırada karısının gelememesine üzüldüğünü belirtir. Ölen kişi için sevdiklerini kendisinden sonraya bırakmak, onları bu dünyada bir başına bırakmak, istenmeyen bir şeydir. Ali Bey'in

Nadide'yi görememekten dolayı müteessir olmasının nedeni, onu dünyada bırakıyor olmasıdır. Ali Bey öldükten sonra, Nadide yaşamayı sürdürecektir.

“Biçare Ali Bey dakikadan dakikaya hayır, hayır saniyeden saniyeye memata tekrarı ediyor ve Nadide'nin gelmediğinden müteessir oluyordu.” (s. 401)

Anlatıcı Ali Bey'in ölümüne neden olan zehrin Ali bey'in vücudunda yaptığı değişiklikleri aktarır. Ali Bey'in dili şişmiş ve parça parça olmuştur. Anlatıcı Ali Bey'in yüzünde ve dilinde oluşan değişiklikleri zehrin etkisinin göstergesi olarak aktarır.

“Çünkü söz söyleyemiyordu. Dili şişmiş, parça parça olmuştu.” (s. 401)

Anlatıcıya göre Ali Bey, karısının aşkı yolunda canını feda etmiştir. Elmas ve Fuad'ın Ali Bey'in öldüğünü vücudunun soğumasından anlamaları dikkate değerdir.

“Biçare Ali Bey hain zevcesine muhabbeti yolunda feda-yı can etti: Artık vefat etmişti! Baykuş, mahûf sesiyle üç defa öttü!.... Elmas ve Fuad ibtida hiç farkında olmamışlarsa da tuttıkları elin soğuduğunu hissedince birbirlerine dehşetle baktılar..” (s. 402)

Anlatıcıya göre ağlamak utanılacak bir şeydir ve Ali Bey'in cenazesinde ağlayan kişiler utanmayı bırakan kişilerdir.

“Aşağıdaki halayıklar ağlamaya ve gürültüyü ayyuka çıkarmaya başladılar. Dışarıdaki tekmil hademe, ve köylü dahi Ali Bey'in vefatını işiterek müteessir oldular. Ve hatta bazısı utanmayı dahi kaldırarak ağladılar bile!. Çünkü çiftlikte mevcut bulunanların hepsi –İbuş'dan mâadâ- Ali Bey'i pek ziyade severlerdi.” (s. 404)

Anlatıcı Ali Bey'in cenazesinin sade bir biçimde kaldırıldığını ve bütün köy halkının cenazeye üzgün oldukları halde katıldıklarını ifade eder. Anlatıcının cenaze töreninin “sade bir suretle” kaldırıldığını belirtmesi dikkate değerdir. Anlatıcıya göre sonsuz uyku demek olan ölüm, kimsenin ölen kişiyi rahatsız edemeyeceği sessizlik mahallidir. Uyku ve ölüm benzetmesi sık karşılaşılan bir benzetmedir ve anlatıcı burada ikisi arasında rahatsız edilme farkı olduğunu ifade eder. Anlatıcıya göre ölüm, sonsuz olması ve kimsenin sonsuz uykuda olan kişiyi rahatsız edememesi bakımından uykudan ayrılmaktadır.

“Ali Bey'in cenazesi sade bir suretle kaldırıldı. Cenazede tekmil köy halkı cidden müteessir oldukları halde bulunuyorlardı.” (s. 430)

“Ali Bey, hab-ı ebedisinde kimsenin ta'cîz edemeyeceği mahal-i sükûnete vaz' edildikten sonra Fuad rast geldiği bir halayıkta.” (s. 431)

Anlatıcıya göre ömrü boyunca iki kişiyi seven ve ikisini de kaybeden Fuad, üzgündür. Ancak anlatıcı, Fuad'ın içgüdüsel olarak Elmas'ın yaşadığına hükmettiği için kendisini öldürmediğini söyler.

“Fuad pek me'yustu. Çünkü: Müddet-i ömründe iki kişi sevmiş, ikisini de bir anda kaybetmişti.”

Anlatıcıya göre intihar etmek üzere olan Fuad, Kanber'e olan bağlılığından dolayı bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Fuad, kendisinin ölümünden sonra Kanber'in de yaşamayacağını düşündüğü ve Kanber'in hayatı kendisi için kutsal olduğu için kendini öldürmez. Anlatıcıya göre intiharı düşünen insan için herhangi bir şeyin ya da kişinin kendisi için değerli olduğunu düşünmesi onun bu düşünceden vazgeçmesine neden olabilir.

“Bundan sonra dünyada kalıp da ne yapacak?!”

Eğer Fuad bir hiss-i tabii ile Elmas'ın sağ olduğuna hükmetmeseydi, şüphesiz intihar ederdi.” (s. 435)

“Hemen hemen intihar etmek istese de yanı başında yatan Kanber'i düşünerek vazgeçti.” (s. 442)

“Eğer intihar edecek olursa vefatından sonra Kanber'in de yaşayamayacağı muhakkaktı. Kalben bir meclûbiyyet hissettiği bu adamın hayatı ise kendi indinde mukaddesti.” (s. 442)

Çete üyeleri yakalandıktan sonra idam edilirler. İdam edildikten sonra cesetleri işlek cadde başlarına asılır. Burada idam edilen kişiye iki kere ceza verilmektedir. Birincisinde, işledikleri suçların cezası olarak yaşama hakları ellerinden alınır. İkincisinde ise çete üyelerinin cansız bedenleri herkesin görebileceği yerlere asılarak teşhir edilir.

“Bu vaka gayet mühim olduğundan amir-i memleket hemen o gece idamlarını icra ettirmiş, ve hepsini memleketin işlek cadde başlarına ta'lik ettirmiştir.” (s. 498)

Anlatıcı, Ali Bey'in vasiyeti gereğince köyünde bir mescit yapıldığını belirtir. Ölen kişinin ardından onun isteği doğrultusunda ya da böyle bir istek bulunmadığı halde ibadethane yaptırma, onun adına hayır işleri yapmayla Anadolu'da sıkça karşılaşılmaktadır. Böylelikle ölen kişinin anılmasına, yaşayanlar tarafından hatırlanmasına dolayısıyla bir biçimde yaşamayı sürdürmesine olanak tanınmış olur.

“Ali Bey'in serveti taksim olunarak vefat ettiği köyde güzel bir mescid-i şerif bina olundu.” (s. 498)

Nadide romanında Nadide, ilahi adalet tarafından cezalandırılır. Anlatıcıya göre Nadide, beşeri adaletten kurtulmuştur ancak ilahi adaletin elinden kurtulamamıştır. İnsanların ölümüne neden olan Nadide, insanlar tarafından ölüm cezasına çarptırılmasa da ilahi güç onun bir kaza sonucu ölmesini sağlar.

“Ya Nadide ne oldu?

Adalet-i beşeriyeden tahlis-i giriban ettiği gibi adalet-i ilahiden de kurtuldu mu?

Nadir Bey ve rüfekâsının salb oldukları sene, memleketin şiddet-i hararetine tahammül edemeyerek şehir halkının mevsim-i sayfa birkaç ayı geçirdikleri yaylaya giderken bindiği mahaffenin katırı tökezlenmesiyle dört beş minare boyu uçurumdan aşağı yuvarlandı gitti....” (s. 499)

1.3.15.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.15.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Nadide

Nadide için insan yaşamının bir önemi yoktur. O istediklerine ulaşmak için insanların ölümüne neden olmaktan çekinmez. İsteklerinin önünde engel olarak gördüğü insanları öldürerek onlardan kurtulmak ister. Dilruba’yı öldürmekte tereddüt etmeyen Nadide, annesini öldürüp öldürmemeyi bir an için düşünür. Nadie’nin annesini öldürme kararında kimsenin duymayacak olması etkili olur. Nadide için annesini öldürmek değil, annesini öldürdüğünün duyulması, bilinmesi önemlidir. Nadide’nin Dilruba’yı zehirleyip kurtulacağını söyledikten sonra annesini öldürmenin cinayet olduğunu ifade etmesi dikkate değerdir. Nadide, hizmetçisi Dilruba’yı öldürmeyi cinayet olarak değerlendirmemektedir.

“Dilruba’yı zehirler kurtulurum! Ya validemi ne yapayım?

Bir müddet düşündükten sonra gözleri hainâne bir surette parladı dudakları arasından:

- Onu da!..

- Sözü dökülüverdi. Müteâkiben:

- Hayır, hayır bu bir cinayettir. Buna cüret edemem! Sözleri teselsül eyledi.

Bir hayli daha düşündü... Sonra da:

- Ne olurmuş? Kim duyar? Bahtına küssün! O benim canıma –dolayısıyla– kasd etmek istiyor a!...

Ben ağlamaktan ölmezden evvel o, benim zehrimle ölüversin!!! diyordu.”(s. 102-103)

Nadide, Fuad’tan gelen mektubu okuduktan sonra Fuad’ı kolaylıkla öldürebileceğini ya da öldürtebileceğini düşünür. Nadide için annesini öldürmüş olmak önemli bir eşiktir. Kendisini dünyaya getiren kadını öldürdükten sonra herkesi öldürebileceğini ya da öldürtebileceğini düşünmektedir.

“Bu ellerim validemi boğduğu gibi senin de o murdar kalbine bir bıçak sokar yahud sokturtabilir!” (s. 300)

Fuad’ı çiftliğe getirtmek için yangın çıkaran Nadide, kendisinin de yangında ölme olasılığına karşı ölümüne neden olduğu insanları düşünerek pişman olmadığını söyler. Ona göre annesi mutluluğunu engellediği için, Dilruba sırrını açık etme olasılığı yüzünden ölümü hak etmişlerdir. Nadide, pişman olmamakla birlikte kendi kazdığı kuyuya düştüğu için yaptıklarını hak ettiğini düşünmektedir.

“- Ne yapayım bu kadar yaşayacağım! dedi. Yaptıklarına asla pişman olmayarak: Validemi öldürdüm ise saadetime mani olduğu için öldürdüm. Dilruba’yı öldürdüm ise sırrımın faş olmaması için öldürdüm. Niçin nadim olayım? Şimdi de kazdığım kuyuya kendim düştüm, niçin pişman olayım?” (s. 301)

Nadide Ali Bey’in vefat ettiğini söyleyen Fuad’a bunun daha iyi olduğunu artık kendilerini rahatsız edemeyeceğini söyler. Nadide için insanların yaşamı kendisini rahatsız edip etmediği ölçüde anlamlıdır. Nadide, ölümlerini kendisini rahatsız edemeyecekleri, yapmak istediklerini engelleyemeyeceklerini düşündüğu için mutlu olur.

“Daha iyi ya, bizi taciz etmez.” (s. 331)

Nadide, yaşamı; sahip olmak olarak gören biri olduğu için sahip olamadığı, sahip olmasına engel olunduğunu düşündüğu zaman bu kişileri öldürmeyi ya da kendini öldürmeyi düşünür. Fuad’a malik olamamaktansa kendini öldürmekte sakınca görmez.

“Eğer dünyada size malik olamayarak yaşayacaksam böyle dünya bana haram olsun!” (s. 339)

Nadide, kendisini reddeden Fuad’la konuşurken sevdiği adam bayılınca onu öldürmeyi düşünür. Ona göre Fuad büyüklendiği için kendisini kabul etmemektedir. Nadide, Fuad’ı yapmak istediklerinin önünde engel olarak gördüğu için ortadan kaldırmak ister. Nadide, kendisine engel olan kişi en sevdiği kişi olsa bile onu öldürmekte sakınca görmez.

“İşte ey mütekebbir, hayatın elimde, o da şu şişenin içerisinde!” (s. 342)

Nadide, İbuş’a yazdığı mektupta Elmas’ı öldürmesini ister. Nadide, Elmas’ın ölümünün kesinlikle gerçekleşmesi için onu öldürttükten sonra çaya attırmak ister. Böylelikle Elmas’ın hayatta kalma olasılığı kalmadığı gibi Elmas’ın cesedinden de

kurtulmayı tasarlamaktadır. Nadide, Elmas'ın öldüğünden emin olmak için onun kınalı başparmağını isteyerek bu ölümün gerçekleşmesini ne kadar önemsediyini de göstermiş olmaktadır.

“Sen Elmas'ı götürüp iki saatlik mesafedeki çaya atacaksın atmazdan evvel de öldüreceksin!

İşte bu iş için de sana dört yüz lira! Lakin, Elmas'ı öldürdüğünden beni kani etmek için kınalı olan baş parmağını bana getirip o vakit mev'ud mükafatını alacaksın!” (s. 407)

Nadide, Fuad'la konuşurken Elmas'ı sevmesinin mümkün olmadığını söyler. Nadide, Elmas'ı öldürteceğinden Fuad'ın bir ölüyü sevmeye devam etmeyeceğini düşünmektedir. Nadide, Elmas'ı Fuad'ın kendisini sevmesinin önünde bir engel olarak görür ve bu engeli ortadan kaldırmak ister. Nadide, kocasının ölüm anında söylediklerinin kendi isteklerinin gerçekleşmesine engel olacağından çekinerek makbul olmadığını düşünmektedir. Nadide için ölüm ve yaşam kendi isteklerini gerçekleştiriyorsa değer kazanmaktadır. Başkalarının hayatları, onun istediği gibi yaşamasını sağladıkları ölçüde değerlidir.

“-Siz Elmas'ı istediğiniz kadar seviniz! Bir ölüyü sevmek mümkünse siz de onu seviniz! Ali Bey'e ettiğiniz yemine gelince onun o hal-i ma'tuhiyetinde söylediği lakırdı makbul olamaz.” (s. 434)

1.3.15.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Elmas

Elmas, babasının mezarı başında ağlarken birden karşısına çıkan Fuad'ı vampir zanner. Elmas'ın büyük babasının da torununun mezarlıkta olma ihtimali karşısında vampirlerden çekinmesi dikkate değerdir. Elmas karşısına birdenbire çıkan Fuad'ın insan olamayacağını düşünür ve onun vampir olduğuna karar verir.

“-Hayır! Sen değilsin şimdi burada yoktun mutlaka vampirsin!!!” (s. 209)

Elmas ve Fuad arasında mezarlıkta geçen konuşmada Elmas babası öldüğü için kendisine bakan biri olmayacağından ölmek istediğini söyler. Elmas, babasını öldüren Allah'ın kendisini beslemeyeceğini düşünmektedir. Elmas babasının ölümünün ve kimsesiz kalmanın acısıyla ölmek istemektedir. Anne ve babaların öldükten sonra evlatlarının yalnız yaşamak zorunda kalacak olmalarına üzülmelerine bu durum neden olmaktadır. Anne ve babasını kaybeden çocuk ölüm acısının üzerine yaşama kaygısını duymaktadır. Elmas babasının ölümüne üzüldüğü kadar yalnız başına nasıl yaşayacağını

bilemediği için ölmek istemektedir. Elmas dilenci gibi yaşamaktansa ölmeyi tercih ettiğini söyler. Ona göre başkalarının yardımıyla yaşamak ölmekten daha kötüdür.

“– Senin nene lazım? Babam öldü. Ben de öleceğim.

– Niçin öleceksin. Baksana daha henüz çocuksun!

– Babam öldükten sonra dünyada ne yapayım? Bundan sonra beni kim besleyecek? Kim giydirecek?

– Seni gidi haylaz! Allah’ı unutuyor musun?

– Babamı öldürmezdi...

– Sen daha ufaksın böyle şeylere karışma. Hem günaha giriyorsun sonra ahrette ne yaparsın?

– Dünyada kalayım da ne yapayım? Bundan sonra nasıl yaşayayım? Ne yiyeyim?

– Çocuğum sen Cenab-ı Hakk’ın lütfunu unutmuşsun. Hiç Allah adamın yiyeceğini vermez mi?” (s. 210)

Fuad

Fuad çiftlikte çalışanlardan biri ile konuşurken Elmas’ın babasının öldüğünü öğrenir. Fuad, herkesin öleceğini söyler. Ona göre herkesin ölecek olması ölümün biricikliğini ortadan kaldırmaktadır. Elmas’ın babası ölen tek insan değildir, başkaları da ölecektir ve en önemlisi bunu söyleyen kişi olan Fuad da ölecektir. Bunun için ölüm, olağan ve sıradandır. Konuşan kişi için ölen kişi kendisi ya da çok sevdiği biri olmadığından bütün ölümler biricik olma özelliklerini yitirirler.

“– Allah rahmet etsin! Ne yapalım hepimiz öleceğiz o zavallının karısı yoktu değil mi?” (s. 203)

Fuad, Elmas’la mezarlıkta konuşurken onun ölmek ve kendisini öldürmek için küçük olduğunu söyler. Fuad’a göre Elmas, kendisini koruyup gözeten Allah’ı unuttuğu için günaha girmektedir ve bu günahla öbür dünyada sorun yaşayacaktır. Fuad, Nadide ile konuşurken Allah’ın babasını bağışlamasını ister. Fuad’a göre insanın bu dünyada yaşaması Allah’a bağlıdır. İnsan, Allah istediği müddetçe bu dünyada yaşar. Fuad, manevi babası Ali Bey’in ölümünden sonra Allah’ın onu bağışlamasını ister. Fuad ahiret inancına sahip biridir ve insanların öldükten sonra Allah tarafından yargılanacağını düşünür. Fuad, bu yargılamayı düşünerek Allah’ın babasını bağışlamasını diler.

“– Maa-t-teessüf, ki evet, Cenab-ı Hakk mağfired buyursun.” (s. 432)

Fuad, Ali Bey’in Nadide ve kendisi arasında yaşananları öğrendikten sonra intihar etme olasılığı olduğunu düşündüğü için babasına gerçeklerden söz etmediğini

söyler. Fuad, Ali Bey’le Nadide evlendikten sonra bu durum karşısında kendisini öldürmelidir. Fuad’a göre başkalarının mutluluğu için kişi gerekirse ölümü dahi göze almalıdır. Fuad, kişinin aşk acısı dolayısıyla kendisini öldürebileceğini düşünmektedir. Fuad’a göre, Ali Bey kendisini ağaç kovuğundan kurtararak aslında ölümden kurtarmıştır.

“Eğer benim lakırdılarıma inanacak olursa –seni fevkalade sevdiği halinden belli olduğu için- telef-i nefis edeceği şüphesizdi.

Ali Bey’e hiçbir şey söylemesem, bana yazık olacaktı, saadetim, o tatlı ümitlerle beklediğim istikbalim mahvolacaktı şiddet-i ye’simden benim de intihar etmekliğim me’mul idi. Yani: Ali Bey’in saadeti için kendi kalbimi binaenaleyh kendi hayatımı mahvetmek lazım geliyordu ben bu fedakarlığın icrasından geri durmadım çünkü Ali Bey beni ölümden, yani ağaç kovuğundan kurtarmış okutmuş, evladı gibi terbiye etmişti. Ben bu fedakarlığı icra etmesem, tahsil ettiğim o ders-i fazilet mahvolmayacak mıydı?...” (s. 349)

Fuad, babasının ölüp ölmediğini anlamak için kalbinin atıp atmadığını kontrol eder. Kalp, insan vücudunda yaşamın sürdürülmesini sağlayan tek organdır. Fuad burada babasının öldüğünü tespit etmeye çalışır. Babasının öldüğüne karar verdikten sonra Allah’ın onu bağışlamasını diler.

“Fuad eğilip kalbi yokladı. Darbeden hali olduğunu görünce zaten yaşlı gözlerinden dumû’-ı teessür dökerek:

– Cenab-ı Hakk mağfiret buyursun! dedi” (s. 402)

Ali Bey

Ali Bey, gençlik yıllarında sevdiği Penbuş öldürüldükten sonra kendisini insanlardan soyutlar. Bir ağaç kovuğuna bırakılmış Fuad’ı buluncaya kadar yaşamaktan nefret ederek yaşayan Ali Bey, sevdiği kadını kaybettikten bir buçuk yıl sonra annesini kaybeder. Ali Bey’i dünyaya getiren kadının ve Ali Bey’in sonraki yaşamını birlikte geçirmeyi düşündüğü kadının ölümü, onun hayattan zevk alamamasına neden olmuştur. Ali Bey bu ölümlerden sonra yaşamayı anlamsız bulmuştur. Ali Bey’in bir ağaç kovuğunda bulduğu Fuad, Ali Bey’in anlamsız bulduğu, nefret ettiği yaşama yeniden tutunmasını sağlar. Kendi soyundan olmayan bu çocuğun büyütülmesi Ali Bey’in ölen sevdikleri için üzülmeyi bırakıp yaşayanlar için çalışmasına neden olur.

“Ben artık istirahat etmesini istiyorum. Zaten dünyadan nefret ederek yaşamakta idim sonra sen bana hayatın içinde bir cedîd-i güşâd ettin, nihayet sen de büyüdün, adam oldun.” (s. 22)

Ali Bey, Fuad'a yazdığı mektupta Nadide ve Fuad'ın birinin canı diğerinin cesedi olduğunu belirtir. (s. 220) Bu dikkate değer bir benzetmedir. Can ve beden birlikte oldukları sürece insanlar için değerlidirler, çünkü ancak o zaman varlıklarını gösterebilirler. Ali Bey, ölüm anında Nadide ve Fuad'ı görmeden ölmek için Allah'a yalvarır. Ölmeden önce sevdiği insanları dünya gözüyle görmek isteyen Ali Bey, Allah'la bunun için pazarlık yapmaktadır. Öleceğini anlayan, düşünen insanlarda bu ölümle ilgili olarak pazarlık yapma isteği gelişmektedir.

“Yarabbi merhamet et! Fuad'ı göreyim de sonra takdir-i ilahini icra buyur.” (s. 326)
 “Ben de halet-inez'ideyim. Ah Nadide! Seni görmeden öleceğim zannediyorum...” (s. 356)

Ali Bey, kendi ölümünden sonra eşi Nadide'nin nasıl yaşayacağını düşünür ve onun hayatını kendi istediği gibi düzenlemek ister. Karısının evlenmesini engellemek isteyen Ali Bey, manevi oğlunun geçim derdi çekmemek için mirasından yararlanmasını sağlar.

“Ben vefat ettikten sonra zevcem diğer birisine varmak isterse mümanaat edeceksin..” (s. 329) “Her ne ise sözümü dinle: Ben vefat edecek olursam ne yapacaksın?” (s. 363)

Vasiyetini yazdırdıktan sonra Ali Bey, rahat öleceğini söyler. “İşte artık rahat öleceğim.” (s. 370) İnsan öldükten sonra geride kalan insanların ne yapacaklarını düşünerek ölecek olmaktan dolayı çektiği üzüntüden daha fazla üzülebilmektedir. Öleceğini bilen kişi arkasında hayatını kendisine bağlı olarak sürdüren kişiler bıraktığında onların bu ölümden sonra nasıl yaşayacağını düşünür. Ali Bey, o yaşa kadar ilgilendiği Fuad'ın kendisinin ölümünden sonra hayatını sürdürmesi için gerekli olan parayı ona bırakarak ölmek ister.

Ali Bey, hastalanan teyzesini görmeye giden Nadide'yi görmeden ölme olasılığı karşısında Allah'a dua etmektedir.

“Yarab! Nadide'yi görmeden canımı alma!” (s. 401)

Ali Bey ölmeden önce son derece zor bir biçimde Allah diyebilmiştir. Ali Bey Müslüman bir kahraman olarak son nefesinde, Allah'a olan kulluğunu ifade etmiştir. İslamiyet'e göre Müslüman kişi son nefeste Allah'ın birliğine ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğunu dile getirmelidir. Ali Bey, son nefesinde inandığı dinin

öğretilerine uygun olarak davranır. Ölüm anında kişinin Kelime-i Şahadet getirmesi hayra alamet olarak görülmektedir. (Gazali; 2011: 74)

“Fevkalade bir gayretle:
– Allah!.. diyebilmişti!..(s. 402)

Nadide'nin Annesi

Kızının namuslarını kirlettiğini düşünen Nadide'nin annesi, kızına onun yaşama nedeni olan birisine yalan söylediğini hatırlatır. Nadide'nin annesine göre anneler çocuklarını dünyaya getirdikleri için yaşamalarına neden olan kişilerdir ve bunun için değerlidirler.

“Düne kadar yalan söylemedin lakin işte şimdi söylüyorsun. Hem öyle birisine söylüyorsun ki senin sebab-i hayatındır.” (s. 90)

Kanber

Kanber, kendisini öldüreceğinden şüphelendiği Fuad'a, onu ölümden kurtaracağını söyler. Kanber, Fuad'ın kendisini öldürmesine engel olur. Ona göre aciz insanlar kendilerini öldürürler. Aciz olmayan, mert kişiler ise karşılaştıkları sıkıntılara karşı koyarak o sıkıntıların kendilerini yenmesine engel olurlar. Kanber'e göre intihar güçsüz insanların başvurabileceği bir şeydir.

“– Hey gidi hey! Ne mi yapacağım? Seni ölümden kurtaracağım!” (s. 159)
“– Kendi kendini öldürmek bir takım za'ifânın, acizlerin işidir. Mert olan kendisine hücum eden belaya karşı mukavemet eder. Anladın mı?..”(s. 160)

Kanber, Kır Serdarı'ndan Nadir Bey'in de yaptıklarının cezası olarak asılmasını istemektedir. Ona göre insanlar ölümü hak edecek suçlar işlerlerse idam edilmeleri gerekmektedir. Kanber, insan yaşamının kutsal olduğunu düşünse de bu kutsallığı değerli olduğunu düşündüğü insanların yaşamına yüklemektedir. Ona göre bazı insanlar yaptıklarının cezası olarak yaşamaktan men edilebilmektedir.

“Size bir şey soracağım. Nadir Bey'in de haydutlarla müşterek olduğu ma'lum. Acaba o da asılabilir mi?
– Hay hay! Az insan mı öldürdüler? Hem fermanları çoktan gelmişti.” (s. 483)

Kır Serdarı

Kır Serdarı yaşamın değerli olduğunu düşünse de insanların ölümüne neden olmayan kişilerin yaşamayı hak ettiklerini düşünmektedir. Kendisi bir süre Nadir Bey'in yönettiği çetenin üyesi olan Kır Serdarı için insan öldürmek, ölümü hak etmek için

yeterlidir. Ona göre insan yaşamının kutsallığını hiçe sayan insanların yaşamının kutsallığından söz edilemez.

Kahya Kadın ve Halayıklar

Dilruba'nın yaşayıp yaşamadığını ayna ile kontrol eden Kahya Kadın, Dilruba'nın öldüğünü 'Allah rahmet etsin! diyerek belirtir. (s. 125) Kahya kadın Dilruba'nın ölümünü tespit etmek için aynada nefesinin buğu yapıp yamadığına bakar. Kahya kadına göre insan nefes almıyorsa ölmüş demektir.

Kahya Kadın Nadide'nin annesinin ve Dilruba'nın ölümünden sonra yemek yemesi için Nadide'yi ikna etmeye çalışır. Ona göre ölüm Allah'ın emridir ve ölüm için yapılacak bir şey yoktur. Hayat devam ettiği için geride kalan insan hayatını sürdürmek için bedeninin gereksinimleri karşılamalıdır.

“– Yo evladcığım!..Ağlamanın lüzumu yok. Emr-i hak böyle imiş, ne yapalım? Haydi bir parça yemek yiyiniz de aklınız başınıza gelsin.” (s. 136)

Nadide'nin annesi ve hizmetçisi Dilruba'nın ölümünden sonra Nadide'nin hizmetçileri ve Kahya kadın ölümle ilgili düşüncelerini söylerler. Bu cümlelerin kimler tarafından söylendiği belirli değildir. Kahya Kadın ve hizmetçilere göre ölüm Allah'ın emridir ve karşı gelmek imkansızdır. Kahya Kadın ve hizmetçiler aynı zamanda ölümün herkesin başına gelen sıradan bir olay olduğunu ifade eder. Hizmetçiler Nadide'nin annesinin ve Dilruba'nın ölümüne üzüldüklerini ancak Allah'ın emrine karşı koymak mümkün olmadığı için başka bir şey yapamadıklarını ifade ederler.

“- Canım hepimiz öleceğiz. Dünyada kim kalmış ki!
- Sahih hanımcığım pek doğru söylüyor.
- Hepimiz acıyoruz ama! Allah'ın emri. Kim ne diyebilir?” (s. 137)

Nadide'nin Teyzesi

Nadide'nin annesinin ölümünden sonra Nadide'nin yanına gelen teyzesi, Nadide'nin anne ve babasının Allah'ın emriyle öldüklerini söyler. Ona göre insanın ömrü Allah'ın isteğiyle sınırlıdır. Nadide'nin teyzesi için kardeşinin ölümü ile yabancı birinin ölümü arasında bir fark bulunmamaktadır.

“– Kızım, pederin validen Cenab-ı Hakk'ın emriyle vefat ettiler. Sana da pek çok miras kaldı.” (s. 150)

Gülşen

Nadide'nin hizmetçisi Gülşen, Ali Bey'i öldürecek olmasıyla değil, kendi kurtuluşu ve alacağı parayla ilgilenmektedir. Ali Bey'in ölümünden sorumlu olmak, onun bir insanın yaşamının son bulmasını düşünmesine neden olmaz. Gülşen kazanacağı parayı ve azad olarak hizmetçilikten kurtulmayı düşünmektedir. Gülşen yalnızca kendi yaşamını iyileştirmeyi düşünür. Onun için başkalarının yaşamının bir değeri yoktur.

“Birkaç saate kadar bu da ölecek, sonra ben azad olacağım. Yüz liram olacak, kocaya varacağım!..”(s. 394)

İbuş

Nadir Bey'in yönettiği çetenin ileri gelen üyelerinden biri olan İbuş, Nadide'nin isteği ile Elmas'ı para karşılığı öldürmeyi düşünür. Alacağı ücret ve idam cezası arasında kalan İbuş, yakalanma olasılığı karşısında Elmas'ı öldürmekten vaz geçer. Alacağı dört yüz lira için Elmas'ı öldürme düşüncesinden geri kalmayan İbuş, kendi ölümüne neden olacağı düşüncesiyle bu cinayetten vazgeçer.

“Vakıa dört yüz lira da atılır para değildir ama, ne yaparsın? Ucunda ölüm var!” (s. 407)
 “–Hepimizin pederi makamında olan rahmetli Ali Bey'in vefat ettiği bu çiftlikte durmayı kalbim götürmüyor.” (s. 461)

İbuş arkadaşlarıyla konuşurken kır serdarının çiftliğe geldiğini söylediğinde hepsinin aklına darağacı gelir. İdam ve ölüm eşkıyalar tarafından darağacıyla özdeşleştirilmiştir. O güne kadar işledikleri suçların cezasının ölüm olduğunu bilen çete üyelerinin aklına ölüm, idam edilmek biçiminde gelmektedir.

“Bu kelime cümlesini titretti!., Dar ağacını gözleri önünde tecessüm ettirdi.!” (s. 413)

İbuş, Kanber'i öldürmeye karar verir ve Kanber'in ölümü hak ettiğini düşünür. İbuş'un saydığı nedenlere göre bir insanın ölümü hak etmesi için çok fazla bir şey yapmasına gerek yoktur. İnsan öldürmek İbuş için piliç kesmek kadar basit bir iştir. İbuş, Nadide ile işleyeceği cinayetler için pazarlık yaparken daha fazla ücret almak için insan öldüreceğini, piliç kesmeyeceğini söyler. Ancak onun için önemli olan insan öldürmek değil, daha fazla para kazanmaktır. İbuş için insan öldürmenin düşünülecek bir yanı yoktur. Onun için bu alışılmış ve sıradan bir eylemdir.

“Öldürürüm a! Aklınca beni gözetlemek istiyordu, bu bir kabahati!. İşlerime mani oluyor, bu iki!.. Mektupları çaldı, bu üç!.. Bu üç kabahati Kanber'in katlini icap etmezse

öldürmek lakırdısını dünyadan kaldırmak lazım gelir!. Fiil-i katlin icrasını bir hayli düşünerek nihayet:
Nasıl olacak. Gidip oda kapısını açarım. Uyanıncaya kadar karnına şu bıçağı sokuveririm.” (s. 258)

İbuş, Nadide’yle işleyeceği cinayetler için pazarlık yaparken

“- Biz piliç kesmeyeceğiz, insan öldüreceğiz!!..” (s. 491)

1.3.16. Turfanda mı Yoksa Turfa mı?

Turfanda mı Yoksa Turfa mı romanının kurmaca dünyasında Cezayir’de yaşayan ve İbn-i Galip’ler olarak bilinen ailenin vatanları uğruna savaşmaları ve şehit olmalarının önemli bir yeri vardır.³⁴ Romanda cinayet işlenmesine ve pek çok kahramanın ölmesine rağmen ölümle ilgili yorum yapılmamıştır. Romanın kurmaca dünyasında yerini kaybetmesi istenen bütün karakterler ölecek bu dünyadan ayrılır. Romanda Şeyh Salih Efendi’nin kızı Sabiha’nın ölümüyle ilgili olarak anlatıcı şunları söylemiştir.

“Sabiha Hanım işbu üçüncü sarsılmaya dayanamadı: Nakil olunduğu Ahmet Paşanın hanesinde, sebep-i felâketi olan Kâzım Bey ile bir dam altında sabahı edemedi. Zengin, muteber, güzel, fitraten hâluk bu kızcağız mücerret terbiye noksanının kurbanı olarak dehşetengiz azaplar içinde gitti, mahvoldu. Emsaline güzel ihtar-ı ibret-nisardan başka bir şey bırakmadı!”(s. 251-252)

1.3.16.1. Ölme Biçimleri

1.3.16.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Mansur’un Ninesi: Mansur Bey’in ninesi öldüğü söylenmiş fakat biçimi ya da nedeni söylenmemiştir.

Zehra’nın Annesi: Mansur Bey’in amcasının kızı Zehra’nın annesinin ölüm biçimi ya da ölüm nedeni belirtilmez.

Raşit Efendi ve Müzeyyen Hanım’ın annesi ve babası: Ölüm biçimleri ve ölüm nedenleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Şeyh Salih Efendi: Romanın kurmaca dünyasında önemli bir yere sahip olmasına rağmen yalnızca bir cümle ile öldüğü ifade edilir. İki çocuğunu ve eşlerinden

³⁴ Mehmed Murad, (1308). *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

kaybeden, konağı yanan Salih Efendi'nin nasıl öldüğü ve ölüm biçimi hakkında bilgi verilmemiştir.

1.3.16.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Mansur'un Annesi: Mansur Bey'in annesi ateşli bir hastalık sonucu vefat eder.

Müzeyyen Hanım: Şeyh Salih Efendi'nin ikinci eşi olan Müzeyyen Hanım, tifo sonucu hayatını kaybetmiştir.

Müzeyyen Hanım ve Şeyh Salih Efendi'nin oğlu: Salih Efendi'nin mirasına tek başına sahip olması için yaşanan bütün felaketslere doğumıyla neden olan çocuk kuşpalazına yakalanarak hayata gözlerini yumar.

Mansur: Hastalığı belirtilmemekle birlikte Şam'da ciğerlerinden rahatsız olan Mansur, bu rahatsızlık sonucu ölmüştür.

1.3.16.1.3. Cinayet

1.3.16.1.3.1. Kaza süsü verilmiş cinayet

İsmail Bey: Şehy Salih Efendi'nin oğlu kaza süsü verilmiş bir cinayetin kurbanı olur.

İbrahim Efendi: Şeyh Salih Efendi'nin yanında seyis başı olarak çalışmaktadır. Şeyh Salih Efendi'nin kayınbiraderi Raşit Efendi'nin azmettirmesiyle Salih Efendi'nin oğlu İsmail Bey'i öldürür. Cinayetin planı Raşit tarafından hazırlanır, İbrahim yalnızca planı uygular. İbrahim sürdüğü arabanın atlarının bir köpekten korkmasına sebep olup arabanın denize uçmasını sağlamıştır. Malatya köylerinden Hacıkadınlı Hasan olarak aranan İbrahim, asker kaçağı olduğu gibi bir çiftliği basarak iki kişiyi öldüren ve kendisini tutuklamaya gelen zaptiyeleri ot ambarında yakan biri olduğu için idama mahkûm olmuştur. İdamına iki gün kala Raşit Efendi tarafından hapisten kaçırılmıştır. Hasan olarak yaptıklarından rahatsız olan İbrahim, Raşit'in şantajı karşısında dediklerini yapmaya razı olur. Romanda İbrahim'in yaptıklarından rahatsız olduğu belirtilmekle yetinilir.

Raşit Efendi ile birlikte yangın çıkaran İbrahim, yangın sırasında Zehra ve Nesrin'i de öldürmeye çalışır.

Raşit Efendi: Çıkardığı yangın sırasında Mansur'un uyuduğu odanın kapısını kilitleyerek onu öldürmeye çalışır.

1.3.16.1.3.2. Hastalık süsü verilmiş cinayet:

Sabiha Hanım: Şeyh Salih Efendi'nin kızıdır. Hastalık süsü verilmiş bir cinayetin kurbanı olur. Kazım Bey'den hamile kalan Sabiha Hanım'a hamileliği bitirmesi için ilaç hazırlatan Raşit Efendi'nin amacı Sabiha Hanım'ı öldürmektir. Sabiha Hanım kendisini öldürmesi için hazırlatılan ilaçları içtikten sonra hastalanarak hayata veda eder.

1.3.16.1.4. İntihar

1.3.16.1.4.1. Camdan Atlayarak İntihar Etme:

İbrahim, Hasan kimliğiyle dört kişiyi, İbrahim kimliğiyle İsmail Bey'i öldürür. Nesrin'i öldürmek üzereyken Mansur'a yakalanır kurtulmak için camdan atlayarak kendini öldürür.

1.3.16.1.5. Şehit Olma

Ebu'l Mansur: Mansur Bey'in babası, vatan uğrunda savaşırken şehit olur.

Mehmed el- Muzaffer: Mansur Bey'in en küçük amcası şehit olmuştur.

1.3.16.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.16.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Anlatıcı, Sabiha Hanım'ın yaşadıklarının sonunda ölümü hak ettiğini ve ölümüyle başkalarına örnek olacağını düşünmektedir.

“Sabiha Hanım işbu üçüncü sarsılmaya dayanamadı: Nakil olunduğu Ahmet Paşanın hanesinde, sebab-i felâketi olan Kâzım Bey ile bir dam altında sabahı edemedi. Zengin, muteber, güzel, fitraten hâluk bu kızcağız mücerret terbiye noksanının kurbanı olarak dehşetengiz azaplar içinde gitti, mahvoldu. Emsaline güzel ihtar-ı ibret-nisardan başka bir şey bırakmadı!”(s. 251-252)

1.3.17.Ferdi ve Şürekâsı

*Ferdi ve Şürekâsı*³⁵ romanının baş kişisi İsmail Tayfur, babasının ölümü üzerine, babasının çalıştığı Ferdi ve Şürekâsı ticaretevinde muhasebede çalışmaya başlar. Romanda olay örgüsünü etkileyen altı ölüm gerçekleşir. Bu ölümlerden birincisi, baş kişinin babasının ölümüdür. Olay örgüsünü etkileyen ikinci ölüm, İsmail Tayfur'un babasının eve getirdiği kimsesiz Saniha'nın annesinin ölümüdür. Üçüncü ölüm, İsmail Tayfur'un önce babasının çalıştığı, onun ölümüyle kendisinin çalışmaya başladığı Ferdi ve Şürekâsı işletmesinin sahibi Ferdi'nin karısının ölümüdür. Bu ölümler romandaki olay örgüsünün sonu olan Hacer'in ölümünü hazırlamak için gerçekleşmiştir. İsmail Tayfur'un âşık olduğu Saniha ile tanışması için Saniha'nın anne ve babasının ölmesi gerekir. Saniha'nın babası, kızı çok küçükken hayata veda eder ve annesi kızıyla bir harabede yaşarken hastalanarak vefat eder. Saniha çok küçük yaşta olmasına karşın ölen annesinin yanından ayrılması gerektiğini düşünerek oradan ayrılır ve sokakta kendisine rastlayan Abdülgafur'un evine sığınır. Beraber büyüyen İsmail Tayfur ve Saniha birbirlerine âşık olurlar. Romanın kurgusal dünyasında gerçekleşecek olaylar İsmail Tayfur'un babası Abdülgafur'un ölümü ile başlar. Babasının ölümüne kadar okula gidip gelen İsmail Tayfur evde Saniha ile vakit geçirmektedir. Babasının ölümüyle annesine ve eve bakmak zorunda kalan İsmail Tayfur, okulu bırakır ve babasının çalıştığı yerde işe başlar. İsmail Tayfur, şirketin patronu Ferdi'nin kızı Hacer'le çalışmaya başladıktan sonra tanışır. Karısının ölümünden sonra kızıyla baş başa kalan Ferdi, Hacer'in her istediğini yerine getirmektedir. Erkeklerden sakınacak yaşta olmadığı için babasının iş yerinde rahatlıkla dolaşan Hacer, İsmail Tayfur işe başladığından beri onunla ilgilenmektedir. Erkeklerin yanına çıkmaması gereken yaşa geldiğinde de İsmail Tayfur'a olan ilgisi süren Hacer, bütün sırlarını bir deftere yazmaktadır. Kızının defterinden İsmail Tayfur'a âşık olduğunu öğrenen Ferdi, İsmail Tayfur'a şirketinden pay verir ve onun kızıyla evlenmesi için gerekenleri karşılar. Saniha ile evlenmek isteyen İsmail Tayfur, Hacer'le evlenmek istemese de bu evliliğe engel olamaz. Evlendikleri gece kocası İsmail Tayfur'un kendisini sevmediğini anlayan Hacer, bunun nedenini araştırmaya başlar. Kocasının bir gece yatakta yanında olmadığını fark eden Hacer, kocasını Saniha ile konuşurken görür. Kocasının Saniha'ya âşık olduğunu öğrenen Hacer, kocasının kendisini bırakıp gitmesini engellemek için kocasıyla birlikte kendisini odaya kilitler. İsmail Tayfur anahtarı alıp oradan ayrılmak istediğini, kendisini

³⁵ Halit Ziya Uşaklıgil, (2011). *Ferdi ve Şürekâsı*, Özgür Yayınları, İstanbul. İncelemede bu baskı esas alınmıştır.

sevmediğini söylediğinde odadaki mumla cibinliği tutuşturan Hacer, yangın başladıktan sonra dahi odanın anahtarını pencereden dışarıya atmak için uğraşır. İsmail Tayfur, yangın oldukça ilerledikten sonra karısının elinden anahtarı alır ve Hacer'i kucaklayarak yanan evden çıkarır. Hacer, İsmail Tayfur kendisini kurtarmasına karşın yanarak ölür. Yangın ve Hacer'in ölümü İsmail Tayfur'un delirmesine yol açar. Romanda bu ölümler kadar önemli bir yeri olmasa da Ferdi'nin babası Hüseyin İlhami'nin birdenbire ölmesi önemli bir yere sahiptir. İsmail Tayfur'un çalıştığı iş yerinin Ferdi'ye miras olarak kalması bu ölümle gerçekleşir. Ölüm, bu romanda kişilerin tanışmasına ve yaşamlarının değişmesine neden olur. Saniha'nın babası ve annesinin ölümü, kızın kimsesiz kalmasına ve İsmail Tayfur'un ailesine sığınmasına neden olur. Hacer'in annesinin ölümü, kızın istediklerinin daha kolay yerine getirilmesine neden olur. İsmail Tayfur'un babasının ölümü, onun çalışmak zorunda kalmasına ve Hacer'le tanışmasına neden olur. Ölüm, olayların gelişmesi için gerekli şartları hazırlamak için kullanılmıştır. Hacer'in yanarak ölmesi için gerekli şartlar diğer kişilerin ölümleri ile sağlanır. Romanda İsmail Tayfur'un babasının ölümü bütün ayrıntılarıyla tasvir edilmesine karşın, İsmail Tayfur'un ölümle ilgili düşünceleri, bu ölümün, onun ölüm algısında yaptığı değişiklikler ve yaşam algısı aktarılmaz.

1.3.17.1. Ölme Biçimleri

1.3.17.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Abdülgafur: İsmail Tayfur'un babası Abdülgafur'un ciğerlerinin kanını defterine kusarak öldüğü belirtilir. Abdülgafur'un ölüm anında çektiği bütün acılar aktarılır. Bu ölüme Abdülgafur'un bir hastalığının neden olduğu düşünülse de bu hastalıkla ilgili bir bilgi verilmez. Tek çocuk olan İsmail Tayfur, babasının ölümüyle eve bakmak zorunda kalır.

Hüseyin İlhami: Ferdi ve Şürekâsı işletmesinin en büyük pay sahibi olan Ferdi'nin babasının ansızın öldüğü belirtilir ancak bu ölümle ilgili bilgi verilmez. Bu ölüm Ferdi'nin şirketin başına geçmesi ve şirketi yeniden yapılandırması için gerekli şartları hazırlar. Ferdi babası öldükten sonra amcasının da ortak olduğu şirketten ayrılır ve kendisinin büyük paya sahip olduğu yeni bir şirket kurar.

Ferdi'nin Karısı: Ferdi'nin karısının öldüğü belirtilir ancak ölümüyle ilgili başka bir bilgiye yer verilmez. Bu ölüm Hacer ve Ferdi arasındaki baba kız ilişkisini düzenler.

Hacer'in annesinin ölümü, babasının onunla daha çok ilgilenmesine, kızıyla aralarındaki baba kız ilişkisinin farklılaşmasına neden olur. Bu ölüm, baba kızın birbirlerine daha yakın olmasını sağlar, kızının defteri okuduğunda onun beklediği gibi kızmak yerine onun isteklerini yerine getirmeye çalışmasına neden olur. Ferdi, karısının ölümünün ardından kızının mutlu olması için ve ona güzel bir gelecek hazırlamak için çalışır.

Saniha'nın Babası: Saniha'nın babasının karısı çok gençken öldüğü ve karısına Saniha'dan başka bir şey bırakmadığı belirtilir. Bu ölümle ilgili başka bir bilgi verilmez. Saniha'nın babasının erken yaşta ölümü kızının İsmail Tayfur'un evinde yaşamasına neden olacak olayların başlangıcı olur.

1.3.17.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Saniha'nın Annesi: İsmail Tayfur'un âşık olduğu Saniha'nın annesi, kızıyla birlikte harabe bir evde yaşarken hastalanarak ölür. Bu hastalıkla ilgili bilgiye yer verilmez ancak Saniha'nın annesinin ölümüne tanık oluşu aktarılır.

1.3.17.1.3. Kazayla Ölüm

1.3.17.1.3.1 Yangında Ölüm

Hacer: İsmail Tayfur'a âşık olan Hacer, İsmail Tayfur'la evlendikten bir hafta sonra kocasının Saniha'yı sevdiğini öğrenir ve onların birleşmesini engellemek için kendisini İsmail Tayfur'la beraber odaya kilitler. Kocasının kendisini sevmediğini söylemesi üzerine sinirlenerek cebinliği tutuşturan Hacer, çıkan yangında yanarak can verir. Onun ölümü İsmail Tayfur'un delirmesine neden olur. Romanda İsmail Tayfur'un babasının, Saniha'nın annesinin ve Hacer'in ölümlerinin betimlenmiş olması dikkat çekmektedir. "... Hacer, tutkuları ve hırsının etkisinin sebep olduğu bir cinnet psikolojisiyle sadece kendini değil, herkesi öldürmek ister; ama sadece kendisi ölür. Hacer'in tutkusunun karşısında, Saniha'nın saf duygularla beslenen aşkı vardır. Aşk ve tutkunun çatışmasında olaylara yön veren tutku olur. Hacer, sevdiği adamı, İsmail Tayfur'u, kaybetmeme hırsıyla her şeyden vazgeçmeyi göze alırken, acıdan kaçınmakta ve başkalarının acı çekmesini istemektedir."³⁶

³⁶ Beyhan Kanter, "Halit Zaya Uşaklıgil'in Romanlarında Varoluşun Sırrı: Ölüm", Türk Edebiyatı, Nisan 2008, S. 414, s. 52.

1.3.17.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.17.2 1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Anlatıcı saatin hayatı ölçmesi ile ilgili düşüncelerini aktarır. Ona göre saat hayattan ne kadar kaçırıldığını gösteren bir alettir. Saatin her saat başında vurması yaşamdan bir saat daha kaybedildiğinin duyurulmasıdır. Anlatıcıya göre insanın ömrünün azaldığı, hayatından zaman kaybettiği saatlerin geçmesi ile anlaşılmaktadır.

“Uzun bir hırıltı işitildi; saat; bu dört insanın hayat-ı muttaridesini ölçen, rakam karşısında geçen şu ömr-i yeknesakı tartan bu aletin tokmağı, senelerden beri her darbesinde bir saatin hayatın firarını ilan ederek dövdüğü tunç tasın üzerine yavaş yavaş iki kere kalktı düştü.” (s. 14)

Anlatıcı, burada ömrünü rakamlarla uğraşarak geçiren bu insanların ömründen giden saatleri rakamla ifade etmektedir. Ona göre saat ömürden kaçan zamanın bir göstergesidir. Anlatıcı zamanın ömürden kaçtığını ifade ederken ölümün kaçılacak bir şey olduğunu belirtmektedir. Saat, zamanın ömürden ölüme kaçışını simgelemektedir.

Ferdi ve Şürekâsı romanında üç ölünün tasviri ve ölüm anları anlatılır. Anlatıcı, İsmail Tayfur’un babası Abdülgafur’un ölümünü, ölürken yaşadığı fizyolojik olayları, Saniha’nın annesinin ölümü sırasında gerçekleşen doğa olayları ile birlikte kadının ölümünü ve yangın sırasında Hacer’in ölümünü aktarır.

Romanda İsmail Tayfur’un babasının öldüğü an ayrıntılarıyla betimlenmektedir. Burada Abdülgafur’un ölüm anı verilirken, onun oğluya konuşmak istediği ancak konuşamadığı belirtilir. Anlatıcı, ölüm anında baba ve oğlunu konuşturmak yerine bakıştırmayı ve bu bakışta anlatmak istediklerini okuyucunun hayal gücüne bırakmayı seçmiştir.

“... Hele genç adamın odasına mukabil gelen oda, öyle acı bir hâtıraya mahfazadır ki İsmail Tayfur; bazı yeis zamanlarında burada yalnız düşünmek için kapalı duran kapısını açmak üzere elini topuzuna uzattığı vakitler kalbi titrer. Babasını o akşam eve kan kusarak; gözleri çevrilmiş, ciğerleri öksürükten yırtılmış, elleri büzülmüş getirdikleri vakit oraya çıkarıp yatağına yatmışlardı. İhtiyar, yatağının içinde kıvranarak, nefes almak istedikçe ciğerlerinin söküldüğünü hissederek yastıkları, örtüleri parçalıyor; lâkırdı söylemek istedikçe boğazının yırtıldığını görerek, ağzından kanlar püskürerek, kendisini zorla almak isteyen ölüme müdafaa-yı nefis ediyordu. Bu, öyle bir levha-i müthişe idi ki İsmail Tayfur, pederinin, üç sene sonra el’ân henüz kaldırılmamış, hatırasına bir mezar gibi orada bililtizam bırakılmış olan yataklığının karşısına geçtiği vakit bütün tafsilat ve teferruatının bir vuzuh-ı tam ile pîş-i nigâhından geçtiğini hisseder. O gece, babasını ölümün pençe-i dehşetinde çırpınır gördükçe nasıl ağlamıştı! Bir dakika gelmişti ki, o fevkalade bir kuvve-i muharreke ile her cüz’ü ayrı

ayrı tahrik ediliyormuş gibi kıvranan bu vücut, birdenbire meftur-ı sükûn olmuş da, artık kendisini galibine teslim ediyormuş gibi yatağın bir tarafına serilmişti. O zaman İsmail Tayfur, kendisini zapt edememiş, babasının üzerine atılmış, gözlerini gözüne dikmiş, güya ona kendisinin orada bulunduğunu göstererek cesaret vermek istemişti; zavallı ihtiyarın gözlerinde lâkırdı söylemek istediğine delâlet eder bir şey vardı; oğluna bir nigâh-ı yeis ile bakıyor, ağzı, beyninde kalabilen son fikri telâffuz edebilmek için kıpırdanıyordu; muvaffak olamamış, bir katre, yalnız bir katre yaş, gözlerinin etrafından dolaşarak, o son nazar-ı yeis bir bulutla örterek soluk yanakları üzerinden akıp gitmişti.” (s. 72-73-74)

Anlatıcıya göre ölüm Abdülgafur’u zorla almak istemektedir. Anlatıcı kahramanın ölüm karşısında yastıkları, örtüleri parçalayarak kendini savunduğunu düşünmektedir. Kahramanın bilinmeyen hastalığının son aşamasında olduğunun göstergesi niteliği taşıyan kan püskürmek, nefes alamamak gibi özellikler, anlatıcının bakış açısıyla kahramanın ölüme karşı kendisini savunmasına dönüşmektedir. Ayrıca Abdülgafur’un kan kusarak, gözleri çevrilmiş, ciğerleri öksürükten yırtılmış, elleri büzülmüş halde eve getirilmiş olması ölümün onun bedeninde yaptığı değişikliklere örnektir. Bu özellikler ölüm anında insanın karşılaşılabileceği türden fizyolojik değişikliklerdir.

Saniha’nın annesinin ölümü bir doğa olayı olan rüzgârın harabede çıkardığı gürültülerle birlikte aktarılmaktadır. Anlatıcıya göre rüzgâr, gürültüleriyle harabeyi doldururken aynı anda ölüm, kurbanını almaya çalışmaktadır. Anlatıcı Saniha’nın annesini bir kurban olarak görmektedir. Saniha’nın annesi haksız yere, ölmemesi gerektiği anda öldüğü, kızını tek başına bırakıp gitmek durumunda olduğu için kurbandır.

“... Birdenbire iki günden beri hareket etmeyen validesinin, vücudunda bir hareket duydu. Bu vücut, uzun bir uykudan uyanıyormuş gibi titredi, Saniha, validesinin yatağın içinde biraz kalktığını hissetti, bir el kendi vücuduna dokundu, bir ses “Saniha!” dedi, çocuk, vücudundan garip bir seyyale-i tehâşiyenin akıp giderek kanını dondurduğunu hissetti, bu ses, bahçenin uzaktan gelen esvat-ı ifritanesinden gibiydi. Sâniha cevap veremedi...”

Oh! ne kadar korkuyordu! Sâniha, bir hareket etmeye, hatta nefes almaya cesaret edemiyordu. O vücut, yatağın içinde yarı kalmış olduğu halde yanı başında duruyordu. Bu suretle ne kadar zaman geçtiğini bilmiyor; fakat bir aralık boşalmak üzere bulunan bir şişenin içinde suların gürültüsünü andırır bir nefes işitti, o vücudun tekrar yatağa düştüğünü anladı, bir hırıltı çıktı.

Sâniha, ne olduğunu, bu işittiği şeylerin, o hissettiği hallerin neye delalet ettiğini anlamıyordu.

Bu aralık, uzaktan, bahçenin içinden – zulmetler geniş bir nefesle soluyormuş gibi – bir hışıltı çıktı; biraz sonra bu hışıltı, bir şelâlenin sukutundan mütehasıl gürültüler gibi gürleyerek etrafı istila etti; şimdi bütün bu âlem-i tenhâi içinden bir galeyân-ı dehhaş-i

hâyuhûy, bir tarraka-i mahufe-i esvat çıkıyor; rüzgâr, her dakika tezyid-i şiddet ve savlet eden bir seylâbe-i bela gibi; harabenin içine sokularak, bahçenin korularını sarsarak hadşe-res-i kalp olan bir enin-i mahuf ile inliyor, gürlüyor, yuvarlanıyor; duvarlara, çatılara çarparak feryat ediyor; kafeslerden, kapılardan geçerek ısıklık çalıyor; yine bu esnada şu odanın gûşe-i sefiline serilmiş şu firâş-ı ihtizarda ölüm; ağzı tehevüründen köpürmüş ejder gibi kükreyerek kurbanını almaya çalışıyordu.

Sâniha, bir haşyet-i i gayr-i ihtiyariye ile fırladı, dehşet-i ecelin hüküm-fema bu yatakta durmaya cesaret edemeyerek artık kendisine bigâne kalmakta olduğunu anladığı validesinden firar etti, odanın bir köşesine sokuldu. Titreyerek, ne olacağını görmek istiyormuş gibi karanlıkta gözlerini açarak, ölümle validesinin, fırtına ile harabenin mücadelesini dinleyerek durdu.” (s. 86-87-88)

Burada dikkati çeken bir nokta rüzgârın şiddetli olmasına karşın ölümün Saniha'nın annesinin üzerinde çok şiddetli etkiler göstermemesidir. Bu durum Saniha'nın annesinin ölümünü kuvvetlendirmek için seçilmiştir. Kahramanın annesinin ölümü yeterince korkunçken yaratılan mekânla durum daha da korkutucu hale getirilmiştir. Saniha, o korkunç gecede annesine sarılıp uyuyacak yaşta bir çocuk olmasına karşın, ölümün ürkütücülüğü onun annesinin yatağından kaçmasına neden olur. Ölüm, o fırtınalı geceye galip gelmiştir. Saniha, annesinin kendisinin yanında olmadığını, olamayacağını anlayarak yataktan ayrılır. Bu durum insanın içindeki yaşama isteğine bir örnek olarak görülebilir.

Anlatıcı, İsmail Tayfur'la kendisi için bir gelecek düşünen Saniha'nın, oğlunu zengin görmek isteyen Besime Hanım'ı görünce vazgeçtiğini ve bu evlilik için çalışmaya başladığını ifade eder. Saniha'nın bunu yaparak bir nevi intihar ettiğini belirten anlatıcı, Saniha'nın böyle davranarak mest olduğunu ifade eder.

“... İnsan, bir musibete mani olamayınca hiç olmazsa ona sahip olmak ister. Kalb-i beşer bigâne olmayan bir hiss-i garip ile Sâniha, bu musibeti yine kendisi itmam etmekle müteselli olmak istemişti. İstihsal-i netice ettiği vakit onu hiç olmazsa kendisi tehye etmiş olacaktı. Bu bir nevi intihar gibi bir şeydi. Genç kız bunda bir ulviyet, bir azamet görmüştü. Şimdi böyle kendi kendisinin saadetini yıkmaya çalıştıkça mustarip olmaktan, yüreği parçalanmaktan bir lezzet-i garibe alıyor; bu işkenceden mest oluyordu.” (s. 183)

Anlatıcı, insanın içindeki yıkıcı güç olan intihar etme, kendini öldürme isteğiyle Saniha'nın mutluluğunu yıkma isteği arasında benzerlik kurmaktadır. Saniha, kendi mutluluğunu engelleyerek bir anlamda, kendini öldürmektedir.

Anlatıcı İsmail Tayfur'un annesi Besime Hanım'ı okuyucuya tanıtırken onun hayatta tek emelinin oğlu İsmail Tayfur'la Saniha'yı evlendirmek olan bir kadın olduğunu belirtir. Besime Hanım'ın bu evliliği gerçekleştirdikten sonra son nefesini

müsterih olarak vereceğini ifade eder. İnsanın yaşama arzusu, onun çocuk yapmasına ve çocuğunun da evlenerek kendi soyunu sürdürecektür duruma gelmesini istemesine neden olmaktadır. Torun sahibi olma isteği ve torun sevgisi yaşama arzusunun bir yansımasıdır. Besime Hanım'ın yaşama arzusu, oğlunu evlendirerek onun soyu sürdürmek için uygun koşulları elde etmesini sağlamasına neden olmaktadır.

Anlatıcı, Hacer'in ölümü ve evin yanışını birlikte anlatır. İsmail Tayfur'un gitmesine engel olmak isteyen Hacer, çıkardığı yangında ölür. Yangın evi ortadan kaldırırken ölüm de Hacer'deki yaşam izlerini yok eder.

“Bu vücut artık bir genç kız; bir hafta evvel ayna karşısında tebessüm-i itminan ile hilkatın nefsinde ibzal ettiği bedayii temaşa eden mavi gözlü, sarı saçlı, mini mini gelin değil, üzerinden bir nefes-i mevt uçmuş, reng-i sâfi solmuş; pejmürde bir çiçek idi. Gömleğine isabet eden bir ateş, genç kızın sînesinden başlayarak gerdanına çıkmış; gömleğini yaktıkça vücudunu yakarak sînesinde, cenahında yer yer yaralar bırakmış; bir arzu-yı vahşiyâne-i tahrip ile saçlarını tutuşturmuş, başını, ensesini, çehresini... Oh! Hacer! Kendini şu halde göreydin! Bahçenin en derin bir noktasındaydılar; Hacer bî-hod bir hal içinde, kısmen memâtin pençe-i hükmüne geçmiş bir vücut hükmünde, iri bir taflanın yangının şuaiyla hareket eden zıll-ı kesifinde serilmiş yatıyordu. ...” (s. 256)

Hacer yanarak öldüğü için ölümün oluşturduğu değişikliklerin yanında, yanmanın vücudunda oluşturduğu değişiklikler dikkati çekmektedir. Hacer'in ölümü, İsmail Tayfur'un babası ve Saniha'nın annesinin ölümünden farklıdır. Hacer, kocası İsmail Tayfur'un evden ayrılmasını engellemek için yangını başlatmış fakat istemediği bir sonla karşılaşmıştır. Ölüm, kişinin vücut güzelliğinin yok olmasına neden olmaktadır. Hacer'in dış güzelliği, ölümden önce, yangın tarafından bozulmuştur. Yangın, genç kadının tenin kavrulmasına, saçlarının güzelliğinin bozulmasına neden olur. Hacer'in güzelliğini ortaya koyan bütün özellikleri, gözleri bile yangında özelliklerini yitirirler. Hacer'in vücudu ölmeden önce, ölümün kendisinde yapacağı değişikliklere maruz kalmış gibidir. Toprak altında çürüyerek güzelliğini yitirecek olan genç kadının bedeni, ölümden önce güzelliğini kaybeder. Burada anlatıcı, bir hafta önceki gelinle ölen kadının aynı kişi olmadığını ifade etmektedir. Bir hafta önce düğün telaşı ile koşturulan kadın yalnızca vücuttan ibaret değildir. Hırsları, istekleri ve ruhu olan biridir ancak yangında tüm güzelliğini kaybedip yerde yatan genç kadın yalnızca bir beden özelliği taşımaktadır. Anlatıcı bu nedenle ölmekte olan bu bedenin kaybolan güzelliklerini anlatmaktadır.

“O zaman İsmail Tayfur Hacer’in ellerini tuttu, onları sıktı, bu eller ellerinin içinde bir takallüs-i asabi ile kıvrandı, bîruh duran bu vücuttan bir raşe-i hayat uçtu, İsmail Tayfur çehresini Hacer’in çehresine yaklaştırmıştı. Şimdi yangının bir inikası, bir deliyle bir ölüden tahassul eden bu manzara-i vahşeti tenvir ediyordu!

İsmail Tayfur, bu çehreden cezr-i nigâh edemiyordu, güya ki gözleri bir incizab-ı mıknatısı ile esir olmuştu.

Hacer’in sol cenahı yer yer yanmış; gerdanının bir kısmı, çenesinin bir tarafı, sol gözü, ateşin hava-yı müthişesiyle kavrulmuş; bu mahuf, bu vahşi cerihaların üzerine saçları dökülmüş; zannolunur ki bu çirkin manzarayı saklamak istemişti.” (s. 258)

Anlatıcı kendi çıkardığı yangında can veren Hacer’in yaralarının tasvirini yapar. İsmail Tayfur’la aynı odada bulunan Hacer’in yangında aldığı yaralardan söz edilirken İsmail Tayfur yaşadığı için onun yara alıp almadığı bilgisine yer verilmez. Hacer bu yangıda öldüğü için aldığı yaraların biçimi, nerelerde bulunduğu önem kazanmaktadır. Ayrıca anlatıcı bu yaralarla Hacer’in hayatta kalanlara nasıl gülümsüyormuş gibi baktığını anlatabilmektedir. Evin yok oluşu ve Hacer’in ölümü eş zamanlı olarak anlatılır. Hacer’in yaşadığı ev onun ölümüyle aynı anda yok olmuştur. Bu ölüm kahramanların gerçekleştirmek istediklerinin sonu olur. Hacer’in ölümü aynı zamanda kahramanların hayallerinin ölümüdür. Ferdi ve Besime’nin hayalleri bu ölümle birlikte ölmektedir. Anlatıcı, üç ölümden ölümün son anda vücutlarda yaptığı değişiklikleri anlatır. Ölen kahramanların vücutlarının kıvrılmaları, bükülmeleri ve kıvrılmaları ayrıntılı bir biçimde anlatılır.

“O vakit gözleri tekrar Hacer’e inıtaf etti. Şimdi bu vücut hareket ediyor, kolları kıvranıyor, hâkime-i memmat, bu zavallı cesed-i pejmürdeyi tamamıyla teshire çalışıyordu.

Bir müddet kıvranan, çırpınan, inleyen bu vücudu seyretti. Orada, boylu boyuna yatmış olduğu halde tebdil-i vaziyet etmeyerek; yalnız ara sıra başını çevirerek; gâh ateşler içinde kıvranan o binayı gâh pençe-i dehşat-i memmatın altında çırpınan bu vücudu; bu iki levha-yı vahşeti süzerek kaldı.

Uzun bir zaman geçti...

Şimdi ateş yavaş yavaş kesb-i sükûn ediyor, bu zavallı vücut da son kuvve-i hayatiyesini teslim müheyya görünüyordu.

Yangından hafif bir kızılık kaldı, bu vücut, bir hareket-i nevmidânedden sonra süzüldü. O zaman ateşin bakiye-yi reng-i hunîni içinde tenevvür eden bu ölüye baktı, Hacer’in nîm yanmış dudaklarında bir takallüs-i garip vardı, güya ki mevt, şu muzafferiyetine tebessüm ediyordu.

Bu tebessüm garip, vahşi bir şeydi. Deli, nazra-ı gîr-i teccüs duruyordu. O zaman bu tebessümün yavaş yavaş tevsi ettiğini, üzerinde titreyen reng-i hunîn-i ateş içinde gittikçe büyüyerek, gittikçe yayılarak bütün bu simayı istilâ eylediğini gördü.

Bu ölünün çehresinde hayata bir tahkir gibi irtisam eden bu tebessüm korkunç, çirkin bir şeydi. Açıldı, açıldı... Nihayet son bir takallüs ile ölünün dudakları kıvrıldı, dişleri göründü, bir kahkaha-i sâkite ile bu dudaklar hayata güldü...” (s. 259-260)

Hacer'in ölümü İsmail Tayfur'un delirmesine neden olur. Delilik bir yönüyle İsmail Tayfur'un da ölmesi demektir. İsmail Tayfur, delirdikten sonra artık eski genç delikanlı olmayacak, başka bir kişi olacaktır. Anlatıcı, Hacer'in yüzünde ölümün meydana getirdiği bütün değişiklikleri ayrıntılarıyla aktararak, ölümün bir vücudu nasıl ceset haline soktuğunu ifade etmektedir. Bir hafta öncesinde mavi gözlü genç bir gelin olan Hacer, bir yangın sonunda bütün güzelliği ile birlikte yaşamını yitirir ve yaralar içinde bir vücuttan ibaret kalır.

1.3.17.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.17.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

İsmail Tayfur

İsmail Tayfur, babasının ölümünden sonra annesine ve eve bakma yükümlülüğünün ağırlığı yüzünden, yaşamın kendisine yüklediği sorumlulukları düşünmek zorunda kalır. İsmail Tayfur, babasının öldüğü odaya girdiğinde de babasının ölüm anında çektiklerini hatırlamaktadır. Babasının ölümünü izleyen çocuk, bu ölümle kendi ölümü arasında bir ilişki kurmaz. Babasının son nefesini verirken, can çekişirken yaşadıklarını hatırlamasına karşın ölümlü olduğunu, kendisini de ölümün beklediğini düşünmez. İsmail Tayfur'un babasının ölüm biçiminden yola çıkarak kendi ölümünün nasıl olacağını düşünmemesi de dikkat çekicidir. Anlatıcıya göre İsmail Tayfur, babası can çekişirken babasının gözlerine bakarak varlığıyla onu cesaretlendirmeye çalışır.

1.3.17.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Hasan Tahsin Efendi

İsmail Tayfur'un babası Abdülgafur'un arkadaşı olan Hasan Tahsin Efendi, romanda ölümü düşündüğü belirtilen tek kahramandır. Arkadaşının ölümünden sonra, arkadaşının oğlu ile birlikte aynı işi yapmaya devam eden Hasan Tahsin Efendi, kendisini ölüme daha yakın görmektedir. Hasan Tahsin insanların sırayla öldüklerini ve arkadaşının ölümü dolayısıyla sıranın kendisine yaklaştığını düşünmektedir. Hasan Tahsin arkadaşı Abdülgafur gibi son nefesini defterinin üzerine düşüp son rakamının üzerinde vereceğini düşünmektedir. (s. 7) Hasan Tahsin Efendi, yaptığı iş dolayısıyla rakamlarla haşır neşir olan birisi olduğu için rakamların hayatının her yerini işgal ettiğini düşünmektedir. Ona göre kendisi her şeyi rakamlara benzetmeye çalışmakta ve rakamlarla düşünmektedir. Buna yaşadığı ömür de dâhildir.

“Rakam, bütün mevcudatı bana o kadar unutturmuş, hissiyatımı o kadar kör etmiş ki çiçeklerin ruhu tehziz eden rayihasını, semanın fikre kanat veren rengini duymuyorum; anlamıyorum... Mübalağa ediyorum zannedersiniz; otuz beş sene... Ne demektir, bilir misiniz? İşte yine rakam... On iki bin şu kadar gün... Onar saatlik rakam işigali; zavallı kısa ömrümde yüz on iki bin saatlik bir rakam hayatı husule getiriyor!” (s. 23)

Hasan Tahsin Efendi ömrünü kısa olarak nitelemektedir. Ona göre yaşıt sayılacakları arkadaşı ölmüş olsa da kendisi kısa bir ömür geçirmiştir. Bu onun içindeki yaşama arzusunu göstermektedir. Onun için ömrü daha bitecek kadar, ölecek kadar uzun değildir. Hasan Tahsin Efendi ölecek kadar yaşamadığını düşünmektedir. İnsan bir gün öleceğini bilse de arkadaşlarının, yakınlarının ölümüyle kendi ölümünü hatırlasa da bu duruma daha az yaşadığını, ölecek kadar çok yaşamadığını kısacası ölümün kendisine uzak olduğunu düşünerek katlanır. Otuz beş sene rakamlarla uğraşan Hasan Tahsin Efendi, bu meşguliyetinin ne kadar uzun sürdüğünü anlatırken rakamlardan yararlanmaktadır ancak ömrünü nitelerken rakamlar yerine kısa sözcüğünü seçmektedir. Bu çelişkili durum insanın ölümü düşünmekten kaçmasına örnektir. Hasan Tahsin Efendi de bir gün arkadaşı Abdülgafur gibi öleceğini bilmesine karşın ölecek kadar çok yaşadığını düşünmemektedir. Kendi ölümünü düşünmek istememektedir.

Abdülgafur

İsmail Tayfur’un babası Abdülgafur, ölmeden önce oğluna bir şeyler söylemek istemiş, başaramayınca gözünden bir damla yaş akmıştır. Çektiği acılar dolayısıyla öleceğinin farkına varan kahraman, ölmeden önce oğlu ile konuşmak istemiştir. Ancak bunu başaramadığı için gözünden bir damla yaş akmıştır. Bu bir damla gözyaşında baba, dünyada kalan oğluna söylemek istediklerini aktarmaya çalışır. Bu bir damla yaşla Abdülgafur’un anlatmak istedikleri açıklanmamıştır.

Saniha

İsmail Tayfur’un birlikte büyüdüğü Saniha, küçük yaşta annesinin ölümüne tanık olur. Saniha, ne olduğunu tam olarak anlayamasa da annesinin cesedinin başından ayrılması gerektiğine karar verir ve annesinin ölüsünü yaşadıkları harabede bırakarak kaçar.

“Şafak, nigâh-ı nilgûnunu bu fırtınalı gecenin bıraktığı sükûn-ı mahz içinde açıp da etraf parladığı zaman Sâniha da gözlerini açtı, perişan bir nazarla bakındı; kâğıdı yırtılmış pencereyi, yere düşmüş perdeyi, yatağında gayr-ı müteharrik kalmış validesini gördü; kalbinden zehir-nâk bir şeyin seyelanını hissetti, deli gibi fırladı, odadan dışarıya atıldı, validesine son bir nazar-ı veda bırakmaya, o sönmüş dudaklara son bir buse-i iftirak

koymaya cesaret edemeyerek kaçtı; avluyu geçti, kapıdan dışarıya tehaccum etti, henüz تنها olan sokaklardan bir tehlikeden kaçıyormuş gibi koşmağa başladı.” (s. 89)

1.3.18. Mihr-i Dil

Mihr-i Dil romanının baş kişisi Mihr-i Dil, babasını, anne karnındayken kaybeder.³⁷ Mihr-i Dil on iki yaşındayken annesi öldüğü için besleme olarak bir eve verilir. Ali Bey tarafından yetiştirilmesine dikkat edilen Mihr-i Dil'i evlerinin önünde görüp beğenen Adnî, annesi istememesine karşın Mihr-i Dil'le evlenir. Hevesi geçince kendine layık başka bir kadınla evleneceğine dair annesine söz veren Adnî, Seher'le evlenir. Adnî, ikinci evliliğini yaptıktan sonra annesi ve ikinci karısının isteğiyle bir kızı olmasına karşın Mihr-i Dil'i yalıdan çıkarıp yüz elli kuruş aylıkla iki odalı bir eve yerleştirir. Kendisini besleme olarak büyüten Ali Bey öldüğü ve karısı da başka biriyle evlenip taşındığı için sığınacak kimsesi olmayan Mihr-i Dil, bir süre iki odalı bu evde evlat hasretiyle yaşar. Yaptıklarından pişman olan Adnî, annesi ve ikinci karısı Seher'den gizli olarak Mihr-i Dil'i bir köşke yerleştirir. Adnî'nin annesi öldükten sonra Mihr-i Dil'in kızı Bedia'ya dadısı, annesiyle ilgili gerçekleri anlatır. Bedia on sekiz yaşına geldiğinde babası zatürreeden hayatını kaybeder. Adnî öldükten sonra kızının isteğiyle yalıya gelen Mihr-i Dil, Seher'in yalıda kalmasını ister. Seher, Adnî öldükten üç dört sene sonra vefat eder.

“Mihr-i Dil ömrünün henüz mevsim-i rebîne erişmiş bir nadire-i tabiat idi ki herkes için pek kıymetli olan avân-ı sabaveti hakikaten pek mesudâne güzeran etmiş, fakat her türlü âmâl-ı makasid-i hayatiyesinin mebd-i tahayyülatı olan ahd-i şebabında ebeveyninden ayrılarak talinin pek acı sitemlerine, feleğin pek müessir infialatına uğramıştı. Kendisi henüz rahm-ı maderde iken pederi, on iki yaşında iken validesi irtihal eyleyerek bakes kalıp beslemelik suretiyle bir aileye dâhil oldu.” (s. 4)

Romanda olay örgüsünün gelişimini etkileyen yedi ölüm bulunmaktadır. Baş kahraman babasını doğmadan önce, annesini de on iki yaşındayken kaybetmiştir. Baş kahramanın kocası, istek kişisi Adnî'nin babası da o küçük yaşta ölümüştür. Mihr-i Dil'in annesiz ve babasız kalması onun besleme olarak bir eve verilmesine neden olur. Adnî ile evlendikten sonra anne ve babasının ölümü dolayısıyla besleme olarak bir eve verilmesi, Mihr-i Dil'in kayınvalidesinin onun oğluna layık olmadığını düşünmesine neden olur. Ölüm, Adnî'yi küçük yaşta babasız bıraktığı gibi, annesinin evin idaresiyle ilgilenmesini sağlar. Adnî'nin annesi, kocası öldükten sonra evin idaresini ele alır ve bu

³⁷ Vecihi, (1311). *Mihr-i Dil*, İkdam Matbaası, Dersaadet. Çalışmada bu baskı kullanılmıştır.

ölüm sayesinde oğlu evlendikten sonra da evi yönetmeyi sürdürür. Ölüm Adnî'nin annesine yönetme gücünü verir. Evin bütün idaresinin Adnî'nin annesinin elinde olması onun oğlunun yeniden evlendirme gücünü kendinde bulmasına neden olur. Mihr-i Dil'i besleme olarak evinde büyüten Ali Efendi'nin ölümü Mihr-i Dil'in sığınacak kimsesinin kalmamasına yol açar. Bu ölümden sonra Mihr-i Dil'in besleme olarak büyüdüğü eve bile dönme olanağı ortadan kalkmış olur. Adnî'nin annesinin ölümüyle o zamana kadar onun hiddetini üzerine çekmekten korkan kahramanlar, Mihr-i Dil'e yapılan haksızlığı gidermeye çalışırlar. Adnî'nin annesinin ölümüne kadar gerçekleşen bütün ölümler Mihr-i Dil'in kimsesiz kalmasına neden olur. Bütün bu ölümler onun çaresizliğini arttırmak için gerçekleşir. Adnî'nin annesinin ölümüyle birlikte Mihr-i Dil, hasret çektiği kızını görmeye başlar ve Adnî'nin ölümüyle kaybettiği şeyleri yeniden elde etme olanağını bulur. Seher'in babasının ölümünden sonra kayınvalidesinin ve kocasının ölümü güvenecek kimsenin kalmamasına neden olur. Romanın çatışma dünyasının başında gerçekleşen ölümler Mihr-i Dil'i kimsesiz bırakırken, sonunda gerçekleşen ölümler Seher'i kimsesiz bırakır. Ancak baş kahraman ve karşıt kişiler arasında bu benzerlikle birlikte bir farklılık bulunmaktadır. Mihr-i Dil ve Seher ölümlerden sonra kimsesiz kalırlar, ancak Mihr-i Dil'in soyunu sürdüreceği ve kendisine bakacak bir kızı bulunmaktadır.

1.3.18.1.Ölme Biçimleri

1.3.18.1.1.Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Mihr-i Dil'in Babası: Mihr-i Dil doğmadan önce öldüğü belirtilir, ölümüyle ilgili başka bir bilgiye yer verilmez.

Mihr-i Dil'in Annesi: Mihr-i Dil on iki yaşındayken öldüğü belirtilir.

Ali Efendi: Mihr-i Dil'in besleme olarak büyüdüğü evin sahibi Ali Efendi'nin Mihr-i Dil evlendikten dört ay sonra "irtihal ettiği" aktarılır.

Adnî'nin Babası: Adnî'nin babasının öldüğü dışında bilgi verilmez.

Adnî'nin Annesi: Mihr-i Dil'in hayatının değişmesine neden olan kadının ölümü Mihr-i Dil'in hayatını yeniden değiştirmesine karşın yalnızca öldüğü belirtilir.

Seher'in Babası: Seher'in babasının ölümü ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmaz.

1.3.18.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Adnî: Mihr-i Dil'in kocası Adnî'nin zatürreeye yakalandıktan sonra kurtulamayarak öldüğü belirtilir.

1.3.18.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.18.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Anlatıcı için anne ve baba çocukları için yaşamaktadır. Çocuğunu seven bir anne ölmeden önce çocuğunun mutlu olduğunu görmek ister. Onun bu dünyada yaşama nedenlerinden biri, çocuğunun kendisini devam ettirdiğini görmektir. Anne ya da baba evladının evlendiğini ve çocuk sahibi olduğunu gördüğünde kendisinin ölümsüzlüğü elde ettiğini düşünür. Torun sevgisinin kaynağında da bu ölümsüz olma isteği bulunmaktadır. Adnî'nin annesi için de aynı durum söz konusudur. Hanımefendi oğlunun mutlu olmasını, kendisine layık biri ile evlenmesini ve soyunu sürdürmesini istemektedir.

“Muhabbetli bir valide için en büyük arzu evladının mesudiyetini görmektir. Dünyada mahsul-i ömrü, medar-ı iftiharı Adnî'sinden ibaret bulunan Hanımefendiye de oğlunun refah ve rahatı en büyük sermaye-yi mesarr ve mesudiyet olmuştu.” (s. 13)

Anlatıcıya göre insanın çocuğunun çocuğunu görmek istemesi doğaldır. İnsan soyunun devam ettiğini, kendisinden bir parçanın yaşamaya devam ettiğini görmek için çocuk sahibi olmak, çocuklarının da çocukları olduğunu görmek ister. Anlatıcıya göre Hanımefendi torununun doğmasına sevinmesi gerekirken emellerini gerçekleştiremeyeceği için üzülmemektedir.

“Evladının evladını görmek herkes için tabî bir meserret, tabî bir arzu iken elân fikr-i kadiminde sabitkadem olan Hanımefendi ‘Bedia’ tesmiye ettikleri nevzat-ı emelin tevlidinden memnun olmamıştı.” (s. 35)

Anlatıcıya göre ölüm bile talihle ilgilidir. Mihr-i Dil gibi bir talihsiz için yaşadıklarından kurtulmak için ölmek mümkün değildir. Burada anlatıcı için yaşadıklarından kurtulmak isteği, ölme isteğinden daha ön plandadır. Ona göre çektiği acılardan kurtulmak için ölmek isteyenler bu isteklerine kavuşurlarsa şanslı kişilerdir. Anlatıcının ölme isteği, kendini öldürme isteğiyle aynı değildir. Burada ölme isteği yıkıcı yönü kişinin kendisine dönük bir istek değildir. Ölüm, burada beklenen ama aslında istenmeyen bir kurtarıcıdır ve talihsiz insanlara bu kurtarıcı bile yardım etmemektedir.

“... fikrinde çaresizler için deva-yı âciz olan ecelden başka bir ümid kalmamıştı. Hayfa ki istimdad edecek kadar tali’siz yaratılanlar için ölüm bile feleğin nazar-ı diriginden kurtulmaz.” (s. 49-50)

Anlatıcıya göre insan kendi ömrünün değerini, yaşamanın değerini çektiği acılarla birlikte değerlendirebilir. Bu acılar insan yaşamının ne kadar değerli olduğunu göstermektedir. Acı çekmeyen insan yaşamının kıymetini bilemez. Gözyaşı insanın acı çektiğinin en önemli göstergelerinden biridir. Onun için anlatıcıya göre gözyaşı kişinin yaşamının kıymetini anlamasını sağlamaktadır.

“Ağlamak en acı fakat en müessir bir tecrübedir ki insana ömrün, âlemin derece-i ehemmiyetini anlatır.” (s. 74)

Anlatıcı, Seher Hanım’ın kayınvalidesi ve kocasını kaybettikten sonra kendisine yardım edecek kimsenin kalmadığını ifade eder. Anlatıcı, Adnî ve annesinin ahirete gittiğini ve oradan gelmelerinin mümkün olmadığını söyler. Anlatıcıya göre ölümden sonra bir ahiret hayatı bulunmaktadır. İnsanlar öldükten sonra, ruhları ahirete giderler. Ölen hiç kimse geri gelmediği için ahiretin nasıl bir yer olduğunu kimse bilmemektedir ve ölen kişilerin dünyada kalanlara oradan herhangi bir yardımları da söz konusu değildir. Ölen insanlar geride bıraktıklarını dünyada yalnız bırakmaktadırlar.

“Ne kayın validesi, ne de zevci artık ahretten gelip de kendisine muavenet etmek mümkün değildi.” (s. 112)

Anlatıcıya göre insan yaşamının uzunluğu yaşama biçimine göre biçimlenir. İnsanın diğer insanları kıskanması, fark etmeden kendi kendine yaptığı kötülüklerden biridir. İnsanın içinde barındırdığı kötü düşünceler kendisine de zarar vererek ömrünün kısalmasına neden olmaktadır. Buradan anlatıcının insanın kendine zarar veren bu duygulardan uzak durarak daha uzun yaşabileceğini düşündüğünü çıkarabiliriz.

“Zaten hased denilen zehr-i müessir de vicdanını ezmiş olduğundan ömrü de üç dört seneden ziyade sürmedi.” (s. 116)

1.3.18.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.18.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Mihr-i Dil:

Romanın baş kişisi Mihr-i Dil, anne ve babasının ölümüyle kimsesiz kalır. Ölümler, onun kendisini koruyacak kimse olmadan yaşamasına, yaşamın bütün zorluklarıyla tek başına mücadele etmesine neden olur. Mihr-i Dil, Adnî’ye yazdığı

mektupta kendisiyle evleninceye kadar tek başına olduğunu ifade eder. Mihr-i Dil'in mutluluğunu görmek isteyen kimsesi yoktur.

“Öksüzdüm, bikes idim, benden bir ana gibi mürüvvet, bir baba gibi istikbal bekleyen yoktu.” (s. 69)

Mihr-i Dil'e göre ölen babasının nazarı onun için dünyada kalmıştır ve bu bakışla beraber annesinin son nefesindeki duası onun Adnî ile karşılaşmasını sağlamıştır. Kahraman, kızını görmeden ölen babasının gözünün açık gittiğini düşünmektedir. Ona göre doğacak çocuğunu göremeden ölen babanın kızını koruma isteği nedeniyle gözü dünyada kalmıştır. Kahramana göre babası görevini tamamlayamadan ölmenin rahatsızlığını yaşamıştır. Evladının geleceğini sağlayamayan baba bu dünyayı gözü açık terk etmiştir. Mihr-i Dil'e göre annesi, son nefesinde dünyada tek başına bıraktığı kızını düşünmüş ve onun için dua etmiştir. Ölen anne ve babası ölümlerinden sonra bile kızlarını korumayı sürdürmektedir. Mihr-i Dil bu düşünceyle dünyada yalnız olmadığına inanmak istemektedir. Kendisini yaşayanlar arasında düşünen ve koruyanlar olmasa da ölenler arasında kendisini korumaya çalışanların varlığına inanmak istemektedir.

“Beni sermaye-yi cihaz olarak yalnız saf ve sadık bir kalp ile kabul eden vicdanınızın bana karşı olan muamelatı, benim için çektiğiniz meşakkati, muhabbetinizi, iltifatınızı gördükçe kaybettiğim ümitler kamilen bana avdet eylemişti ki o da sizdiniz, babamın (benim) için dünyada kalan nazar-ı tahassürü, validemin istikbalim için son nefesindeki dua-yı mehcûrânesi güya teccessüm etmiş de beni deraguş eylemişti.” (s. 69-70)

Mihr-i Dil yalından çıkarılırken kızı Bedia'yi orada bıraktığı ve görmesine izin verilmediği için hasret çekmektedir. Kızını görememek onun terk edemeyeceği bir emel halini almıştır. Kızını görme isteği Mihr-i Dil'e yaşama isteği vermektedir. Bu hasret onun yaşama tutunmasını sağlamıştır. Adnî'ye yazdığı mektupta yaşarken kabir azabı çektiğini dile getiren Mihr-i Dil, kızının varlığıyla yaşamaya devam etmektedir. Mihr-i Dil çektiği acıları kabir azabına benzetirken döşeğini tabuta, yorganını da kefene benzetmektedir.

“Hayfa ki ömrün terk olunamayacak, çiğnenmeyecek âmâli de varmış. Hasret!” (s. 71)

“Altımda döşek tahta-yı tabut gibi vücudumu incidir. Üstümden yorgan kefen gibi her tarafımı sıkır.” (s. 75)

Mihr-i Dil, Seher ve Adnî'yi hayalinde birbirlerine sarılmış olarak canlandırmakta birinin kendi yaşamın düşmanı olduğu halde diğersinin yaşamının sebebi

olduğunu söylemektedir. Adnî, Mihr-i Dil’i hayata bağlar; Seher, Mihr-i Dil’in hayattan ayrılmak istemesine neden olmaktadır. Mihr-i Dil, Adnî’ye duyduğu aşk ve onunla bir geleceklerinin olma olasılığı yüzünden hayata tutunmakta ancak Seher’in varlığı onu bu hayattan beklentilerinin gerçekleşmeyeceği düşüncesine itmektir.

“İki zülûf birbirine karışmış, iki vücut birbirine sarılmış, feyz-i nesime arz olunarak tatlı bir uykuya dalmışlardı ki biri mâ-bih-il-hayatım, biri de düşmen-i hayatım idi.” (s. 76)

Mihr-i Dil ahiret inancına sahip bir kahramandır. Ahiret inancıyla birlikte Allah inancı da olan Mihr-i Dil, Seher’in kendisine yaptıklarını karşısında bu durumu Allah’ın takdirine bırakmaktadır. Bu takdirin er ya da geç gerçekleşeceğine inanan Mihr-i Dil için bunun nerede gerçekleştiği önemli değildir. Ona göre yaşarken olmasa da öldükten sonra Seher yaptıklarının cezasını çekecektir. Bu düşünce, bu dünyada olmasa da öbür dünyada kötülük yapanların cezasını çekeceği düşüncesi, Mihr-i Dil’i rahatlatır.

“Sevda-yı intikamım olsa bile Seher Hanım’ı yalnız tenâhî kabul etmeyen dergah-ı azimete havale etmek kafidir ki bir gün olur da elbette hükmü zuhur eder.” (s. 81)

Mihr-i Dil ölmeden önce helalleşmek gerektiğini düşünmektedir. Bu Müslüman davranışdır. Müslüman kişi ölmeden önce bu dünyada kalanlarla helalleşip gitmek ister. Onun inancına göre insanlara karşı işlenen suçların karşılığında onlardan haklarının helal edilmesi istenir. Ahiret inancına sahip olan Mihr-i Dil, orada bu dünyada yapılanlar için hesap sorulacağına inanır. Mihr-i Dil’in Adnî’ye yazdığı mektupta onun sonsuz olmasını istemesi dikkate değerdir. Burada Mihr-i Dil, insanın içindeki ölümsüzlük arzusunun varlığına işaret etmiştir. Mihr-i Dil kendisinin yaşama nedeni olarak gördüğü Adnî’nin ölümsüz olmasını isteyerek kendi ölümsüzlüğünü de istemektedir.

“O zaman helâlleşmek isteyeceğiniz vücut hitab ve cevabınızın vasıl olamayacağı, dest-i müracaatınızın erişemeyeceği bir âlem-i diğerde bulunacaktır. Baki fikrimdeki yâdınız gibi, baki gönlümdeki muhabbetiniz gibi müebbed olun.”(s. 82)

1.3.18.2.2.2.Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Şayan Kalfa

Mihr-i Dil’in kızı Bedia’nın dadısı Şayan Kalfa, Hanımefendinin ölümünden sonra annesi ile ilgili gerçekleri anlatmak için Bedia’nın yanına gittiğinde anlatacaklarının vahametini düşünerek ağlar. Şayan Kalfa, ağlama nedenini soran

Bedia'ya babaannesinin ölümüne ağlamadığını söyler. Şayan Kalfa, gerçekleri anlatmak için Hanımefendinin ölümünün üzerinden birkaç gün geçmesini beklemesi dikkate değerdir. Şayan Kalfa için babaannenin ölümünden sonra birkaç gün üzülme, yas tutmak için yeterlidir. Şayan Kalfa ölümü bir kurtuluş olarak değerlendirmektedir. Ona göre Mihr-i Dil, çektiği acılardan ölecek kurtulabilecektir.

“–Hayır hanımcığım ona ağlamıyorum. Haline ağlanacak bir biçare vardır ki ölüp kurtulması lazım gelirken daha sağdır...” (s. 104)

Bedia

Mihr-i Dil ve Adnî'nin kızı Bedia, babaannesinin ölümünden birkaç gün sonra ağladığını gördüğü dadısına ağlamamasını söyler. Bedia'ya göre herkesin sonu ölüm olduğu için babaannesinin ölümüne daha fazla üzülmemek gerekmektedir. Bedia, bir başkasının ölümüne tanıklık eden her insan gibi kendi ölümünü düşünmekte ve kendisine yaşamak için ömür dilemektedir. Bedia herkesin bir gün mutlaka öleceğinin bilinciyle daha uzun yaşamak için ömrünün olmasını istemektedir. Ölümlü olduğunu bilen her insan, ölümün istisnasının olmadığını bildiği halde kendisi için istisna olmasını ister. İnsanın içindeki yaşama arzusu ölümün kendisi için bir istisna yapmasını son ana kadar beklemektedir. Bedia ölümlü olduğu bilgisiyle ölümsüz olmak istediği için kendisine ömür dilemektedir.

“Dadıcığım. Artık ağlama. Allah bize ömür versin. Ne yapalım. Cümlemizin akıbeti ölüm değil mi?” (s. 103)

1.3.19. Mehçure

Mehmet Vecihi'nin romanı *Mehçure* adını baş kişiden almaktadır.³⁸ Akif Efendi'nin kızı olan Mehçure, kendisi ile evlenmek isteyen Mükerrerem'in aşkından hasta olduğu ve evlenme isteğine olumlu yanıt vermezse öleceği yalanına inanır. Babasının bu evlilikle ilgili düşüncesini sorması üzerine, birinin hayatının yok olmasına neden olmak istemediğini söyler ve Mükerrerem'le evlenir. Evliliğinin ilk yıllarında mutlu olan Mehçure, oğlu Hikmet bir yaşını doldurmadan babasını, kızı Enise'nin doğumundan dört ay sonra da annesini kaybeder. Anne ve babasının ölümüyle Mehçure'nin dünyada kocasından başka bir yakını kalmaz. Burada anne ve babanın ölümü Mehçure'nin de ölümünü hazırlayan olayların gelişmesine olanak sağlamaktadır. Kocasını Mükerrerem'in başka bir kadınla ilişkisi olduğunu öğrendikten sonra, kocası evle eskisi kadar

³⁸ Vecihi, (1928). *Mehçure*, Ahmet Kemal Matbaası, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

ilgilenmediği için sağlığını kaybetmeye başlar. Kocasının maddi ve manevi ilgisizliğiyle birlikte babası ve annesinin ölümü, Mehçure'nin tamamen kimsesiz kalmasına neden olmuştur. Mehçure'nin bakıma en çok muhtaç olduğu günlerde Mükerrerem, âşık olduğu Rana'yı kaybetmemek ve onunla nikâhlanmak için Mehçure'yi hastaneye yatırır. Hastanede yatarken kocasının başka bir kadınla evlendiğini öğrenen Mehçure, hastalığının ilerlemesiyle ölür. İkinci karısı Rana'nın aşığı Rıfkı'yla buluştuğunu öğrenen Mükerrerem, Rana'nın bütün hor görmelerine aşağılamalarına karşın onunla evli kalmayı sürdürmek ister. Kocasını Mükerrerem'den ona kötü davranarak boşanamayacağını anlayan Rana, aşığı Rıfkı ve birkaç arkadaşının yalancı şahitliği ile Mükerrerem'in kendisini boşadığına, kadını dâhil herkesi inandırır. Karısı Rana'nın kendisine geri dönmeyeceğini anlayan Mükerrerem, bir aile dostuna intihar edeceğini belirten bir not yazarak kendini öldürür. Romanda babasının mezarını ziyarete giden Mehçure'nin bir mezar taşında ölüm ve yaşamla ilgili olarak okuduğu cümleler dikkat çekicidir. Roman kahramanları kendilerini çıkmazda gördükleri, sorunlarını çözemeyeceklerini düşündükleri anlarda yakınlarının mezarlarını ziyarete gitmektedir. Mehçure kocasının kendisini aldattığını öğrendikten sonra babasının mezarını ziyarete gider ve Mükerrerem ikinci karısı Rana'nın bir aldatmacayla kendisinden boşanmasından sonra Mehçure'nin mezarını ziyaret eder. Romanın devamı niteliğinde olan *Hikmet* romanında da Mehçure ve Mükerrerem'in çocukları, Hikmet ve Enise de anne ve babasının mezarını ziyaret etmektedir.

Romanda Mehçure'nin babasının kelime-i şahadet getirerek öldüğü belirtilir.

1.3.19.1. Ölme Biçimleri

1.3.19.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Akif Bey'in Annesi: Romanda Mehçure'nin babası Akif Bey'in annesinin öldüğü ve oğluna miras bırakmadığı belirtilir ancak ölümü ile ilgili başka bir bilgiye yer verilmez.

Akif Bey'in Babası: Romanda Mehçure'nin babası Akif Bey'in babasının öldüğü ve geride oğluna miras olarak bir şey bırakmadığı belirtilir ancak ölümüyle ilgili başka bir bilgi verilmez.

Şefika Hanım: Mehçure'nin annesi Şefika Hanım'ın, kızının ikinci çocuğu Enise doğduktan dört ay sonra öldüğü belirtilir ancak ölümüyle ilgili bundan başka bilgiye yer verilmez.

1.3.19.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Akif Bey: Mehçure'nin babası olan Akif Bey, torunu Hikmet bir yaşını doldurmadan şiddetli bir hastalık sonunda dünyadan ayrılır.

Mehçure: Kocasının evin gereksinimleriyle ilgilenmemesi, bütün evinin sorumluluğunun kendisinin üzerinde olması dolayısıyla çok yorulması Mehçure'nin sağlığının bozulmasına neden olur. Kocasının kendisini aldattığını öğrenmesiyle hastalığı ilerleyen Mehçure'ye verem olduğu söylenir. Bakımsızlık, ilgisizlik ve üzüntüden veremi ilerleyen kadın kocasının ikinci kez nikâhlandığını öğrendikten sonra hayattan ayrılır.

1.3.19.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.19.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Anlatıcı dünya üzerinde en değerli nimetin yaşam olduğunu düşünmektedir. Ona göre insanın yaşamını değerli kılan tek şey insanın bir eser bırakabilmesidir. Anlatıcıya göre insanın bırakabileceği en değerli eser onun ölümünden sonra adının sürmesini sağlayacak bir çocuk sahibi olmaktır.

“Sâni’-i hakîmin kullarına bahş ve ihsan ettiği hadsiz, hesapsız avâtıf-ı samadâniyye içinde – hepsinin vesile-i idraki olduğu için – en mühimi tabii hayattır. Bir nefesten ibaret olan hayatın ise en şerefli yadigârı evlattır ki ona ilave-i enfâs eder. Hususiyle âlem dediğimiz ikametgâh mevkiinde herkes için muhakkak olan avdetten sonra bir zaman daha bekâ ile ibkâ-yı nama hizmet edecek olan şey varsa eserdir. Âsarin da en ehemmiyetlisi evlat olmak lazım gelir. Çünkü eser yalnız eser-i evlat ise müessir olmak istidadını haiz bir eserdir.” (s. 6-7)

Anlatıcı herkesin ölümlü olduğunu ancak ölümlü kişilerin bir yakınlarını kaybettiklerinde yakınlarının kendilerinden biraz daha önce öldüğünü akıllarına getirmedikleri için daha fazla üzüldüklerini düşünmektedir.

“Gerek Mehçure gerek validesi meserret ve yeisin tesiratına mukavemet için bir kalpte bulunması lazım gelen metaneti haiz olduklarından cenazenin hîn-i naklinde camları, çerçeveleri paralamak, ortalığı vaveylaya vermek gibi ahval-i tıfl-âne göstermediler. Fakat muhabbet-i akraba, hibb-i ahlak herkes için tabii olduğu cihetle herkes akraba ve ihlasından birinin zayı’ine müteessif olur. Ancak o teessür meyl u muhabbet

derecesindedir ki sevdiği bir zatın gaybubetine üç gün ağlamak ile kanaat edenler bulunduğu gibi aylarca teskin-i nâire-i iftiraka muvaffak olamayanlar da vardır. İşte Mehçure ulüvv-i vicdanı hasebiyle öyle ciddi bir muhabbete alışmıştı. Hususiyle dünyadan giden neşve-i muhabbetini dünyanın hiçbir ümidine benzetemediği, veda eden bir gönlün tahassürünü bir yıllık azab gördüğü pederi idi.

Talihsiz kadın günde bin kere emsalini gösteren ve her ev, her aile her adam için tabii bulunan ölümün hamiyeti düşünülürse bir zaman kendisinin de gideceği bir yere kendisinden biraz evvel bir diğerinin gitmesinden başka bir şey değil iken güya kendine bir makam-ı mevki-i müebbed olacakmış gibi dünyayı bir muhannet abad tahassür görür, her nereye baksa her taraf ağlardı.” (s. 77)

Anlatıcı, Mehçure'nin annesinin, kızını damadına ve Allah'a emanet ederek kocasının yanına gittiğini belirtir. Mehçure annesinin ölümünden sonra bir yıl yas tutar. Anlatıcıya göre bu bir yılın sonunda kendisini görenler Mehçure'nin anne ve babasının yanına gitmeye hazırlandığını düşünürler.

1.3.19.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.19.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Mehçure

Mehçure romanının baş kişisi Mehçure, babasının ölümünden sonra ayrılık ateşini dindiremeyenlerdendir. Anlatıcıya göre Mehçure, babasının ölümünden sonra, kendisinin de öleceğini ve babasının kendisinden biraz önce gideceği yere gittiğini aklına getirmediği için daha çok üzülmemektedir.

1.3.19.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Akif Efendi

Mehçure'nin babası Akif Efendi, kızını kendi eseri olarak görmektedir. Mehçure, babasının kendisini dünyaya getirmesi ve yetiştirmesi bakımından eseridir. Akif Efendi'nin kızına “ömrümsün” demesi bu bakımdan önemlidir. Çünkü Akif Efendi'ye göre kendi ömrü bitse bile o, Mehçure yaşadıkça Mehçure ile birlikte yaşamayı sürdürecektir, bir bakıma adını bir süre daha dünyada bu sayede tutacaktır. Mehçure'nin çocukları da Akif Bey'in bu dünyada yaşamayı sürdürmesini hem biyolojik olarak hem de yetiştirilmeleri bakımından sürdürecektir.

“Ömrümün, vücudumun kıymetli bir eseri olduğun için ömrüm, vücudumsun. Senin mürüvvetin, senin saadetin, senin refahın, senin kaderini de mes'ud etmek tabiidir.” (s. 57)

Akif Efendi'nin ölmeden önce kelime-i şahadet getirdiği belirtilir.

1.3.20. Gönüllü

Gönüllü romanında babasının ölümünden sonra, onun işlerini sürdüren Recep Köso'nun Filomene'ye âşık olduktan sonra yaşadıkları anlatılmaktadır.³⁹ Recep, evlenmek istediği kızı kapatıldığı manastırdan kurtarmak isterken çıkan savaş nedeniyle yurdundan ayrılmak zorunda kalır. Yıllar sonra çıkan savaşa gönüllü olarak katılan Recep, sevdiği kadını ve oğlunu kurtarır.

Romanın olay örgüsünde önemli yeri olan iki ölüm söz konusudur. Biri Recep Köso'nun babasının ölümüdür. Diğeri ise Filomene'nin kocası Andrea Kostopolo'nun öldürülmesidir. Andrea Kostopolo, Filomene ve oğluna zarar vermek üzereyken bir Osmanlı zabiti tarafından öldürülür. Recep Köso'nun babasının ölümü, Recep'in küçük yaşta annesi ve iki kız kardeşinin sorumluluğunu yüklenmesine neden olur. Recep küçük yaşta aile babası gibi davranmak durumunda kalır. Babasının beraber iş yaptığı Sonkur Yankos'un kızı Filomene'ye âşık olan Recep, onunla evlenmek ister, ancak kızın ailesi buna izin vermez. Sonkur Yankos kızını gizlice bir manastıra kapatır. Filomene'ye kavuştuktan sonra Recep, çıkan savaş nedeniyle Yenişehir'den annesi ve kız kardeşleriyle birlikte göç eder. Bu zorunlu göçten on beş on altı yıl sonra çıkan savaşta gönüllü olarak asker olan Recep, Osmanlı askeri olarak Yenişehir'in yeniden alınışında bulunur. Eski sevgilisi Filomene'yi kocasının elinde ölmekten kurtaran Osmanlı askerlerinden biri de Recep Köso'dur.

Kızının bir Müslüman'dan hamile kaldığını öğrenen Filomene'nin annesi buna dayanamaz bir buçuk iki ay sonra ölür. Kadının ölümü kızını zorla Andrea Kostopolo ile evlendirmeye çalışan babasına bir yıl engel olur.

“Zavallı validesinin vefatı Filomene’i hiç olmazsa bir sene müddet için olsun Andrea’nin tezevvücu beliyyesinden kurtarmıştır. Zira validesi vefat eden bir genç kız hiç olmaz ise bir sene müddet olsun validesinin yasını tutmadıkça gelin olabilmek âdet-i Hıristiyaniyeye bikülliyeye muhaliftir.” (s. 217)

Müşir Paşa, askere alındıktan sonra casus olarak Yunanlıların ve Rumların içine gönderilen Recep Köso'dan bir ay boyunca tıraş olmamasını ister. Recep'in bu halini gören Rumlardan birisi Recep'in yas tuttuğunu zanneder. Burada Hıristiyan inancına göre yakınına kaybeden bir erkeğin kırk gün tıraş olmadığı bilgisi de verilmiştir.

“– Galiba yas tutuyorsunuz.

³⁹ Ahmet Midhat Efendi, (2000). *Gönüllü*, Türk Dil Kurumu, Ankara. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

der demez Recep bu sözün Hıristiyanlık nokta-i nazarından hâvi olduğu ehemmiyeti anlayarak:

– Evet! Bir küçük kızımın vefatı haberini telgrafla aldım da onun yasını tutuyorum.

Cevabını vermişti ki bu sual ve cevap üzerine kendisini bunlara Rum ve Hıristiyan göstermeye başka türlü lüzum dahi kalmamıştı. Bu bir aylık tıraşa “sakal” denilemeyeceğinden ve sakal sahibi olmayanların bir ay tıraşsız kalamayacakları derkâr bulunduğu ve Rumlar miyanında bir kimsesi vefat edenlerin kırk gün tıraş olmamaları mer’î idüğünden şu hâllere nazaran suali soran Rum bizim Köso’nun bir Koso olduğuna şüphe etmeyerek sorduğu gibi Köso dahi âdât-ı Hıristiyaniyeye vukuf-ı tammi hasebiyle suali zımmındaki dakikayı derhâl anlayarak o cevabı vermişti.” (s. 169)

Anadolu’da da yas tutan erkeğin bir süre tıraş olmadığı görülür. “Erkeğin yaşlı olduğunu gösteren belli bir giyimi yoktur. Ancak bir süre gösterişli giyinmekten kaçınır ve tıraş olmaz.” (Örne, 1971: 84)

Gönüllü romanında anlatıcı yazarın kendisi yani Ahmet Midhat Efendi’dir. Okuyucusuna bilgi vermek için romanda araya giren yazar, bu bilgiler için diğer romanlarını da tavsiye etmektedir.

“Vakıa buralarda ve bahusus Avrupa’da ve Avrupa’nın da bir zaman Venedik şehrinde görülen karnavalları derecesinde karnaval yapmak Rumeli için hasbe’z-zaman mümkün olamaz idiyse de, büyük perhize girileceği zaman bir hafta kadar evvel vur patlasın, çal oynasın âlemlerine girmekten ibaret bulunan karnaval âdetleri her yerin kabiliyetlerine göre bilcümle ahali-i Nasrâniyye nezdinde az çok vardır. “Karnaval” sernamesiyle bir vakit yazmış olduğumuz bir büyük romanda, buna dair iktiza eden tafsilat-ı tarihiyyeyi i’ta eylemiştik.” (s. 25)

Bu romanda bazı insanların öldükten sonra cadı olacakları inancına da yer verilmiştir.

“Bahusus Rumeli’nde, ki bizim buralarda mevcut olan cin, peri, evliya rivâyâtı tamamıyla mevcut olduktan fazla, oralarda bir de “vampir” evhamı hüküm sürer. Güya vefat edenlerden birisi kabrinde cadı olurmuş. Bu cadılık hâli etsiz, kemiksiz yalnız içi kan dolu bir tulumdan ibaret kalmak gibi bir hâlmış. Geceleri cadı kabrinden çıkarak haneleri dolaşır, türlü ziyanlar yaparmış. Bu cadıları tekrar öldürmek sanatına vâkıf adamlar dahi bulunarak hükûmât-ı mahalliyyenin müsaadesi veyahut cemaatlerin muvafakâtı ile bunlar o müteveffanın mezarlarına giderler ve kıpkırmızı kızarıncaya kadar kızdırılmış olan uzun bir demir çubuğu mezara saplayıp, içindeki cadıyı bu suretle bir daha öldürürler de halkı bunların eza ve cefasından kurtarırlar” (s. 32)

İlkel insanın en büyük korkusu ölen kişinin yaşayanlardan intikam almasıdır. Özellikle ölen kişiye yaşıyorken herhangi bir haksızlık yapıldığının düşünüldüğü ya da ölen kişinin kendi ölümüne neden olduğu durumlarda bu daha çok ortaya çıkar.

Romanın yazıldığı tarihlerde bu inanışların izlerinin bulunduğunu göstermesi bakımından bu açıklamanın yapılması dikkate değerdir. Bugün bu inanç değişik bir biçimde sürdürülüyor denilebilir. Bugün sinemada ve edebiyatta ölenlerin bazılarının ruhlarının dünyayı terk etmediği ve hayalet olarak dünyada dolaştıkları inancı kendine yer bulmaktadır. Ölenin yaşayanlardan intikam alacağı düşüncesi ile değişik törenler yapılarak öç alma engellenmeye çalışılır. (Alvarez, 1999:59)

“Evrensel olarak ve sürekli uygulanan çıkış yolu, ölüyü dışlama – ölünün ‘varlığını sona erdirme’ – yoluyla yaşam ve ölümü birbirinden uzay bağlamında ayırmak olmuştur. Baudrillard’a göre mezarlıklar ilk gettolardır; gettoların ilk örnekleridir, daha sonra ortaya çıkacak bütün gettolar için bir modeldir. Birbirinden farklı biçimde düzenlense de, bütün ölüm törenlere birer dışlama hareketidir. Ölünün anormal ve tehlikeli olduğunu, kendisinden uzak durulması gerektiğini açığa vurur. Ölüyü normal, zararsız, aralarına girilebilecek kişilerin arasından kovar. Ama yaptıkları bunlarla kalmaz. Bulaşıcı hastalığı olan ya da yanlış tedaviye uğramış kişilere uyguladıkları yöntemin aynısını ölüye de uygulayarak, ölüyü, uzakta tutuldukları sürece güçlerini kaybeden tehditler arasına sokarlar.” (Bauman, 2000: 39)

1.3.20.1. Ölme Biçimleri

1.3.20.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Sonkur Yankos: Filomene’nin babasının Recep Köso, Filomene’yi bulmadan on yıl kadar önce öldüğü belirtilir. Sonkur Yankos’un ölümüyle ilgili bilgi verilmez.

Köse Osman Efendi: Recep Köso’nun babası Köse Osman Efendi’nin, oğlu Recep on iki yaşında iken öldüğü belirtilir. Ölümü ile ilgili başka bir bilgi verilmemiştir.

Yakup Efendi: Recep Köso’nun Serfiçe’de evlendiği kızın babası Yakup Efendi’nin “vefat eylemiş bulunduğu” ifade edilir.

1.3.20.1.2. Üzüntüden Ölüm

Filomene’nin Annesi: Filomene’nin annesi, Filomene’nin hamile olduğunu öğrenince çok yaşamaz ve bu haberin üzüntüsünden ölür.

1.3.20.1.3. Şehit olma

Abdülezel Paşa: *Gönüllü* romanında komutasındaki askerle şehitlikle ilgili düşüncelerini açıklayan bir taarruz konuşması yaptıktan sonra şehit olur.

1.3.20.1.4. Dövüşte, çatışmada ya da kavgada ölüm:

Andrea Kostopolo: Filomene'nin kocası Andrea Kostoplo, Filomen'yi öldürmek üzereyken bir Türk askerinin kurşunuyla ölür.

1.3.20.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.20.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.20.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Recep Köso

Gönüllü romanının baş kişisi Recep Köso'dur. Recep Köso, Filomene'ye ölüm tehlikesine rağmen manastırda kavuştuktan sonra kendisinin Filomene'den ayrı yaşamasının mümkün olmadığını ifade eder.

“Ama bizi öldüreceklermiş. Bizim için birbirimizden ayrı yaşamak, ölümden bin kat beterdir. Birlikte yaşadığımız günlerin her birisi bir ömre bedeldir. Anladın mı kuzum? Kaç gün birlikte yaşayabilir isek o kadar ömür yaşamış oluruz” (s. 108)

Recep Köso, Müslümanların Yenişehir'den ayrıldıklarını öğrendikten sonra da ölümü göze alarak Aghia Triadha manastırına gider ancak Filomene babasıyla birlikte manastırdan ayrıldığı için o gün manastırdan o da ayrılır. Recep Köso, Osmanlı Yunanistan savaşına gönüllü asker olarak katıldığında Müşir Paşa'ya askerlik ve şehit olmakla ilgili düşüncelerini açıklar.

“Ben buraya geldiğim zaman şöyle alelâde bir kurşun ile mertebe-i şehadete nailiyeti cana minnet addederek gelmişim. Bu nazik hizmete fedâ-yı can edersem daha hususî, daha şanlı bir surette nail-i rütbe-i şehadet olmuş olurum. Meselâ bir büyük kumandanın beynine bir kurşun sıkarak o yolda feda olursam elbette adi bir neferi vurmuş, öldürmüş olmaktan büyük bir iş görmüş olurum.” (s. 157)

Recep Köso vatani için savaşarak canını vermeyi istemektedir. Bu istekte vatan sevgisinin yanında İslam dininin de etkisi bulunmaktadır. Recep inandığı dinin vaat ettiği en yüksek mertebeye ulaşmak istemektedir.

1.3.20.2.1.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Abdülezel Paşa

Gönüllü romanında Yunan askeriyle savaşan askerlerine şehitlik ve vatan uğrunda ölmek ile ilgili düşüncelerini açıklar:

“Arkamdan ayrılmayınız. Din ve devlet uğrunda en büyük en mukaddes vazife ile muvazzaf olduğunuz gün bu günkü gündür. Bu dağlarda asırlardan beri aba ve ecdadınız o kadar şanlı muharebeler etmişlerdir ki yâdları sahayif-i tevârihi doldurmuşlardır. Buralarda binlerce şüheda bırakmışlardır. Bugün şühedâ-yı müşarünileyhimin ervâh-ı mübarekesi kâmilen buralarda hazır ve hareketınıza nâzırdırlar. Onlar gibi fedakârlıkla onların öz evlâdı olduğunuzu ispat ediniz. Bu gün şevketlü padişahımız ve kadınlara ve çocuklara varıncaya kadar bütün hey’et-i milletimiz çeşm-i ümid ve intizarı size dikmişlerdir. Şu fani dünyadaki dört günlük bir ömür için bunların cümlesini mahzun ve meysu mu bırakacaksınız! Cümlemiz için gençlikte, kartlıkta ölmek muhakkak olduğu hâlde yatakta ölmeye cenk meydanında ölmeyi tercih etmeyecek bir erkek, bir yiğit tasavvur edemem. Yatakta ölenler ‘Allah iman selâmeti versin, Allah taksiratını affetsin’ duasına muhtaçtırlar. Cekte ölenlere cennet ve cemâl kat’iyen mevut olduğu için onlar bu dualara muhtaç olmayıp tebriklere, tehiyetlere müstehaktırlar. Ben bugün fedâ-yı can azm-i kat’isindeyim hizmet-i askeriyede ağarttığım şu ak sakalı bugün hûn-ı mübârek şehadetle kınalamak temennisindeyim. Hedef-i matlûb olan tepeye vusulden evvel bu nimete nail olur isem beni oraya, tepeye gömünüz.” (s. 162-163)

Abdülezel Paşa, şehitlikle ilgili bir inanışa işaret eder. Müslümanlar savaşırken kendilerinden önce şehit düşmüş olan atalarının ruhlarının da savaş meydanında kendilerine yardım için bulduklarına ve onlarla birlikte savaştıklarına inanırlar. Anadolu’da Kurtuluş Savaşı için ve Kıbrıs Barış Harekâtı için aynı biçimde daha önce şehit düşenlerin yardıma geldikleri anlatılmaktadır. Yardıma gelen bu kişilerin yeşil kıyafetler içinde oldukları ve düşmana önce onların saldırdıkları söylenmektedir. Müslüman askerlere bire bir yardım etmedikçe kendilerini göstermeyen bu yeşil kıyafetli kişilerin topluca düşmana göründükleri ve düşman askerlerin bu kişilerden gerçek askerlerden daha çok korktuklarını söyledikleri anlatılmaktadır. Şehitlik mertebesine ulaşma isteğinin yanında kendinden önce şehit olanların da kendisiyle birlikte savaştığı düşüncesi Abdülezel Paşa tarafından askeri cesaretlendirmekte kullanılmaktadır.

1.3.20.3. Ölümle İlgili Yorumlar

1.3.20.3.1. Bilimsel Yorum

Ahmet Midhat Efendi Andrea Kostoplo’yu öldüren kurşunun nasıl bir yol izlediğini anlatarak ve boş kovan üzerinde yapılan bir incelemeden bahsederek ölümün gerçekleşme biçimine bilimsel bir yorum getirmiştir. Kurşunun ense kökünden girip beyincik ve beyni parçalayarak alnın ortasından çıktığının ifade edilmesi ve adli tıp uzmanı gibi çıkan kurşun ile ilgili bilgi verilmesi bilimsel yoruma örnek olarak gösterilebilir. Yazar kahramanın ölümüne cesedi inceleyen bir doktor tavrıyla yaklaşarak bu ölümü bilimsel olarak açıklamıştır.

“Genç mülâzımın o mahirâne kurşunun canlı hedefi de bizim mahut Andrea Kostopolo imiş. Evet o mahirâne kurşun! Zira herifin tamam ense kökünden girip küçük ve büyük beyinlerinin ortasından geçerek alınının üst tarafından kafa tasını parladıktan sonra o hız ile gidip odanın tavanına üç dört milimetre kadar nüfuz ile saplanmış kalmış. Biraz sonra hatırlara gelip de kurşun muayene olduğu zaman üzerinde bir kanlı madde-i dimağdan ibaret bir tılâ görülmüş ve koca mülâzım şu işgüzar kurşunu mendiliyle silerek bilâhare yadigâr olmak için pantolonunun cebine indirmiştir.” (s. 200)

1.3.21. İffet

Hüseyin Rahmi'nin *İffet*⁴⁰ romanında ölüm, hem kahraman anlatıcının hem İffet'in hem de İffet'in nişanlısı Latif'in algılarıyla kendine yer bulmuştur. Bu romanda aynı zamanda kahramanların ölümleri ile ilgili olarak dini veriler de bulunmaktadır. Buna örnek olarak İffet'in İslamiyet'e uygun olarak günahlarından arınmak için abdest alıp tövbe etmesi, ölmeden önce Kelime-i Şahadeti dile getirmesi, İffet'in annesinin mezarlıkta namaz kılıp dua etmesi gösterilebilir. İffet, İslam inancına uygun olarak işlediği günahattan pişman olup tövbe etmiştir ve hasta yatağında Kelime-i Şahadet'i dile getirerek son nefesini vermiştir.

Romanın kurgusal dünyasında olayların başlamasına baş kişinin babasının ölümü neden olur. İffet'in babası ailenin geçimini sağlayacak kadar para kazanan ve kendisinin yokluğunda ailenin geçimini sağlayacak başka bir geliri olmayan biridir. Şakir Efendi'nin birden bire ölümü karısı ve kızının geçinmelerini sağlayacak hiçbir gelirlerinin kalmamasına neden olur. Şakir Efendi'nin ölümünden sonra ailesine bıraktığı ev, çıkan bir yangında yok olur. Aile bu yangından sonra kiralık evlerde yaşamaya başlar. Çocukluğundan beri teyzesinin oğlu Latif'i seven İffet, nişanlısının yardımıyla ve yaptığı el işleriyle geçimini sağlamaya çalışır. İffet, iyi bakım gerektiren hastalığı nedeniyle annesinin tedavi giderlerini karşılamakta zorlanmaktadır. Latif bir miras meselesi için İzmir'e gider. Latif'ten haber alamayan İffet, Latif'in öldüğünü öğrenir. Latif'in ölüm haberini aldıktan sonra geçim sıkıntısına daha fazla dayanamayan İffet, Raziye Hanım'ın kendisini tanıştırmak istediği Nermi Bey'le tanışmayı kabul eder ve Raziye Hanım'dan aldığı paralarla tanışma günü için hazırlanır. Nermi Bey'in konağına gideceği gün aynada kendisini gören İffet, öldüğünü zannettiği nişanlısının hayaliyle karşılaşır ve o anda hastalanır. Kendisini Nermi Bey'e götürmek için sokağın başında bekleyen Raziye Hanım'ı çağırta İffet, başından geçenleri kadına anlatır. Kendisinin işlemek üzere olduğu günahattan dolayı pişman olduğunu ifade eden İffet,

⁴⁰ Hüseyin Rahmi Gürpınar, (1927). *İffet*, Marifet Matbaası, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

Raziye Hanım'ın tövbe kâr olmasını ister. İffet'in ölümünden yirmi gün sonra İstanbul'a gelen nişanlısı Latif, ölüm acısına dayanamaz ve aklını kaybeder. İffet'in annesi kızının ölümünden altı ay sonra vefat eder, onun ölümünden bir buçuk ay sonra da Latif hayatını kaybeder. Hayatta kimsesi kalmayan Sabri'yi bu üç mezarın başında ağlarken gören iyi niyetli birisi, onu bir gemiye tayfa olarak yazdırır. Romanın kurgu dünyasında Şakir Efendi'nin ölümü yaşanan olayların başlangıcı niteliğindedir. Bu ölümden sonra sürekli hasta olan İffet'in annesinin ölümü beklenir. Olaylar sonunda namusuyla yaşamayı sürdürmekten vazgeçmek üzereyken tövbe eden İffet vefat eder. Onun ölümünden sonra kızını ve oğlunu bırakıp ölemediğini söyleyen İffet'in annesi hayatını kaybeder. İffet'in ölümüyle aklını kaybeden Latif ise bu ölümden sonra yedi ay kadar bedenen yaşamayı sürdürür. Romanda dört kişinin ölümü söz konusudur. Bu ölümlerden ilki İffet'in babası Şakir Efendi'nin ölümüdür. Romanda okuyucu İffet'in annesinin ölümüne hazırlanırken olaylar İffet'in ölümüyle beklenmedik bir biçimde gelişir.

1.3.21.1. Ölme Biçimleri

1.3.21.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Şakir Efendi: Ailesinin geçimini sağlayan Şakir Efendi, aniden hayatını kaybeder. Ölümü ile ilgili bilgi verilmez. Şakir Efendi'nin ölümüyle ailesi kimsesiz kalır.

1.3.21.1.2. Üzüntüden Ölüm

İffet: İzmir'e giden nişanlısı Latif'ten uzun süre haber alamayan İffet, ailesinin temel ihtiyaçlarını karşılamak için Nermi Bey'le tanışmayı kabul eder. Nermi ile buluşmaya gideceği gün kendisini aynada gören İffet, Latif'in hayalinin kendisini suçladığını düşünerek hastalanır. Bir hafta hasta yattıktan sonra vefat eder.

İffet'in Annesi: Kızını kaybeden kadın, İffet'in ölümünden altı ay sonra vefat eder.

Latif: Nişanlısı İffet'in ölüm haberini alan Latif, İffet'in mezarı başından ayrılmak istemez ve İffet'in ölümünden yedi buçuk ay sonra hayatını kaybeder.

1.3.21.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.21.2.1. Kahraman Anlatıcının Düşünceleri

İffet romanında iki anlatıcı bulunmaktadır. Bunlardan biri İffet'in annesini tedavi eden Doktor N.'nin arkadaşı olan şairdir. Diğeri ise hastalandıktan sonra başından geçenleri yazan İffet'tir. Kahraman anlatıcı, doktor olan arkadaşının kendisini ziyarete geldiği günü tasvir ederken gök gürültüsünü kıyamet gürültüsüne benzetir. Anlatıcıya göre kıyamet günü yeryüzünde her şey birbirine karışacak, gürültü ve karmaşa her tarafı kaplayacaktır.

“1300 senesi Eylül'ü ortasına doğru bir Perşembe günü idi ki saat yedi buçuk raddelerinde bardaklardan boşanır gibi şiddetli sağanaklarla başlayan bir yağmur tufanından nişan veren selleri velvele-i kıyameti andıran havl-engiz şimşek gümbürtüleriyle damları, sokakları su içinde bırakıp her tarafı sardıktan iki saat sonra meyyal-i sükûnet olmuştu.” (s. 13)

Anlatıcı, İffet'in yaşadığı evin şehrin dışında, yaşam alanından uzakta ve daha çok ölüm alanının yakınında olduğunu ifade eder. Anlatıcı mezarlıkların defne ağaçlarının kokusuna, koyu renkli servilere, etrafta gelişigüzel ortaya çıkan ve bu yönüyle ölüme benzeyen çitlembik ağaçlarına ve mezar taşlarına dikkat eder. Ölümsüzlüğün simgesi olarak bilinen defne ağacının yaprağı aynı zamanda cenaze mezara konmadan önce, mezarın içine konmaktadır. Anlatıcı defne ağacının mezarlıkta etrafa yaydığı kokuyu ahiretten gelen kokuya benzetir. Defne kokusunu ahiretle özdeşleştirir. Anlatıcıya göre insanın dikkatini üzerine çeken mezar taşları aynı zamanda bakan kişiye hayatın bir sonu olduğunu ve bu sonun ölüm olduğunu hatırlatmaktadır, mezarlıklar insanların ölümlü olduklarını hatırlayacakları yerlerdir, mezarlıklarda insanın karşısına çıkan her şey insanın ölümlü olduğunu gösterir. Anlatıcıya göre serviler ölümün tanığıdır ve mezarlıklarda dal budak salıveren çitlembik ağaçları da ölüm korkusuna benzemektedirler. Anlatıcı mezarın korkunç bir yer olduğunu düşünmektedir. Ona göre çitlembik ağaçlarının gelişigüzel ortaya çıkıp dal budak salmaları mezarların korkunçluğunu göstermektedir. Ona göre ölüm sonrası korkutucudur. Mezarlıklar ağaçlarıyla mezar taşlarıyla ve kokularıyla ölüm sonrasının korkunçluğunu göstermektedirler. Mezarlıkta karşılaşılan her şey bu korkunçluğun başka yönüne işaret etmektedir. Hoş kokusu nedeniyle yemeklerde ve sabun yapımında kullanılan ve ölümsüzlüğün simgesi olan defne ağacının kokusu bile anlatıcıya mezarlıkta bulunması nedeniyle ahiret kokusunu çağrıştırmaktadır.

“Erbab-ı hayatın emvate karıştığı bu muhalattaki kabristanların başında dünyadakilere ikabeyi seyr ettirmek için açılmış zannolunan mezarlık pencerelerinin tozlu parmaklıkları ve etrafa buy-ı uhrevi neş eden koyu renkli defne dalları arasından uzun boylu koca kavuklu mezar taşlarının mütemadiyen nazarı istikbal eylemesi insana hayatın sonu ölüm olduğunu ihtar ediyordu.

Ölümün birer kara renkli şahid-i zî-kameti gibi göklere kadar sâye-endaz olan serviler, dehşet-i mevt gibi etrafına dal budak salıveren çitlenbik ağaçları güya ki muhafet-i kabri yer altından göklere saçılıyor idiler. Nazarım, saf nizamına dizilmiş asker gibi bir panorama teşkil eden mezar taşlarını her lahza selamlamaktan yoruldu.

Şehremini’ni geçtik. Gittikçe mezarlıklar çoğalıyor, haneler ufalıyor, etrafın menâzırındaki kasvet artıyordu (s. 27-28)

Anlatıcı, harap bir kulübede gördüğü İffet’in Allah tarafından Venüs kadar güzel tasvir edildiğini ancak sonradan bu güzelliğin çekilemeyerek cehenneme gönderildiğini ifade eder. Anlatıcı için İffet kadar güzel bir kızın öyle bir harabede yaşaması cehennemle eşdeğerdir. Anlatıcı ölümden sonra bir ahiret hayatının olduğunu ve insanların dünyadaki yaşayışlarına göre cennete veya cehenneme gideceklerini düşünmektedir. Ona göre İffet, yaratıcının kendisine verdiği bütün güzelliklere karşın sefalet içinde yaşadığı için cehennem azabı çekmektedir.

“Bu cemâl-i ilâhi o harab meskeni dolaşmaya gelmiş bir hayaldi. Veya ki musavvir-i ezeli kemâl-i hüsnüne o kadar itina göstermiş olduğunu sonradan çekemeyerek bu “Venüs”ü cehenneme atmıştı.” (s. 37)

Anlatıcıya göre İffet’in annesi yatağının görünümüyle, bakışıyla, gülüşü ve konuşmasıyla ölümü çağrıştırmaktadır. Anlatıcı, İffet’in annesini ilk gördüğü, gösterdiği andan itibaren kadının ölümünün yakın olduğunu göstermek istemektedir. İffet’in annesi romanın kurgusal dünyasında ilk ortaya çıktığı andan itibaren ölümü beklenen kişidir. O her haliyle ölüm sonrasının insanıdır. Kadın yaşarken iskelet halini almış, bakışları donuklaşmış ve cildi matlaşmış biri olarak tasvir edilir. İffet’in annesinin ölümü okuyucu için beklenen, gerçekleştiğinde şaşırılmayacak bir ölümdür.

“Odada firaş-ı enine uzanmış baş örtülü bir hasta kadın, kabir kadar dar ve incecik tek şilteden ibaret döşeği ve yorgan namına omuzlarına kadar çekmiş olduğu pûşe-i sefaleti içinde mezarından kıyamet seyr eden bir ölü bakışıyla doktoru ve bilhassa beni hadde-i nazardan geçirmeğe başladı.

Zaruret ve sefaletin en büyük âsâr-ı muharebesi asıl bu kadının vechinde nümayan idi. Vücutunda deri kemiğe yapışmış, heyet-i sima insan şeklinden çıkmış, nazarı artık kendinin hükm-ü hayattan dûr olup tahribat-ı mevtiyeye takarrübünü gösterir surette sönüp korkunç bir donukluk peyda eylemiş olduğundan insana diriler miyânesinde bulunmaktan artık bizâr olup da medfenini temenni eden bir meyyit gibi bakıyor ve söz söylemek üzere feth-i dehan eylediği zaman kansız dudaklarının etrafında peyda olan katmerlerin heyet-i mecmua-yı vechiyesine verdiği suret-i acibe ile artık kendinden bir

nez'-i külli ile nez' edilmiş olan saadet-i dünyaya ve ümid-i hayata karşı handezen istihakar ve istihafaf oluyor zannediliyordu.” (s. 38-39)

Kahraman anlatıcı, doktor arkadaşı kendisini doktor olarak tanıttığı için görüşme sırasında bir doktor gibi davranma ihtiyacıyla kadını muayene etmek ister. O, kadının yaşarken bir ölüye benzediğini düşündüğü için ölüden korkar gibi kadından korkar. Anlatıcı ölülerden, onlara dokunmaktan korkmaktadır. Onun için insanların yaşamıyor olmaları onlardan korkmak için yeterlidir. Bu arkaik bir korkudur. İlk insandan bugüne insan, ölen insandan korkmaktadır. Bu korkunun farklı kaynakları bulunmaktadır. Bunlardan biri ölen kişinin dünyayı terk ediyor olmaktan dolayı yaşayanlara kızgın olduğu düşüncesidir. Ölen kişi kendisi hayatı bırakırken geride kalanlar yaşamaya devam ettikleri için onlara kızgın olabilir ve yaşayanlardan intikam almak isteyebilir düşüncesiyle ölüden korkulmaktadır. Yaşayan kişi için tanık olunan her ölüm ona kendi ölümünü hatırlattığı için insan ölü görmekten korkar. Çünkü ölmekten korkmaktadır. İnsan tanık olduğu her ölümle kendisinin de ölümlü olduğu ve bir gün kendisine de sıra geleceği gerçeğiyle karşılaşır ve bu onun ölüden korkmasına neden olur.

“– Zahmet olmazsa nabzınızı verir misiniz? Zavallı hasta beni eceline derman arayan bir tabip zannıyla yorganın altından çıkardığı değnek gibi kadide dönmüş elini bana uzattı. Huzzâkatimden istimdaden bana uzatılan bu eli ölüye temas eder gibi bir haşyetle tuttum. Bir dakikalık bir müddet-i suret darbâne hasr-ı dikkat eyledim. Nabız pek kuvvetsiz ve hafif atıyordu. Fakat aded-i darbân ziyade idi. Ve ara sıra da intizam-ı darbân muhtell oluyordu.” (s. 44)

Anlatıcı, İffet'in yaşadığı evdeki her şeyi ölümle özdeşleştirmektedir. Evdeki her şey ölümü çağrıştırmaktadır. Anlatıcı, evi gölgeleyen çınar ağacının yapraklarından çıkan hışırtıları İffet'in annesinin canını almaya gelen meleklerin kanat seslerine benzetir.

“Oda derununda iki dakika kadar hükümferma olan bir sükûnet-i müessere esnasında hane namına içinde bulunduğumuz o dâr-ül-han üzerine saye endâz olan çınar ağacının yapraklarından işitilen hışırtılar hastanın kabz-ı ruhuna gelen melâikenin vüfurûf cenahları zannolunur.” (s. 45)

Anlatıcıya göre İffet'in annesi ölüme razıdır. Ona göre kadın bu durumu tevekkülle karşılamaktadır.

“Nihayet bir kısa cevap tasannu' cesareti hastada görülerek kızını mahcup etmemek için ölümüne razı olduğuna ima eder bir ruy-ı mütevekkilâne ile gayet kuvvetsiz olarak “evet” dedi. (s. 51)

Anlatıcı için ölüm bir yok oluş değildir. İnsanlar öldükten sonra bu dünyada yaptıklarının karşılığını gidecekleri dünyada alacaklardır. Ona göre insanlar öldükten sonra cennete ya da cehenneme gidecekler ve cehennemde cezalarını çekmelerini sağlamakla görevli zebaniler bulunacaktır. Anlatıcıya göre İffet'in annesi kendisini zebanilerin elinden çocukları için kurtarmaya çalışmaktadır. Kadın çocukları için yaşamayı istemektedir ve bütün hayatında ulaşmak istediği bütün emeller İffet'in yüzü şeklini almıştır. Anlatıcı kadının her haliyle can çekişme durumunda olduğunu, ölümler âleminde dünyada olanları izliyormuş izlenimi verdiğini, her davranışıyla yaşayanların dünyasına ait olmadığını gösterdiğini düşünmektedir.

“Hasta kadın sanki bütün amâl-i hayatiyesi toplanmış da kızının yüzü şekline girmiş veyahut ki artık ucuna kadar gelmiş olduğu hufre-i mevttten eteğini çeken zebanilerin merhametlerini celp için ‘bu kızı bırakıp da nasıl gideyim’ mealini nazarıyla ifhama çalışıyormuş gibi ancak fart-ı muhabbet-i maderâne ile mütehassis olanlarda görülebilecek baygın ve istiğrâfkârâne bir bakışla bir müddet kızına baktı. Bu esnada hastanın rengi büsbütün uçtu. Gözleri müessir bir surette süzüldü. Mamafiye vechinde hafif bir tebessüm vardı. Bedbaht kadını o halde görünce halet-i nez’e gelmiş de makamını seyr ediyor zannettim.”(s. 56)

Anlatıcı, İffet'in annesinin öleceğini düşünerek ağladığını, kendisinin ölümünden sonra kızının bu dünyada yalnız ve kimsesiz kalacağı için üzüldüğünü düşünmektedir. Anlatıcı, İffet'in annesinin ölümünü gözleri kapanmış söz grubuyla ifade etmektedir. Anlatıcı gözlerin insanın yaşadığını gösterdiğini düşünmektedir. Ona göre ölümün en belirgin özelliği insanın gözlerinin kapalı olmasıdır. Anlatıcı kişinin yaşadığını gösteren başka özelliklerle ilgilenmez. Ona göre insanın ölü ya da diri olması gözlerinden anlaşılacaktır.

“Kim bilir? Bazen validesinin gözleri kapanmış, bez örtülü bir kırık tabuta yatırılmış, dört kirli hamalın omzunda mezara götürüldüğünü görüp kendini küçük kardeşiyle o harabezarda hemrazsız, tek ve تنها bularak muvahhiş helecanlara düşüyor yine ağlıyor. Hasılı ağlıyor ağlıyor. Feleğin en güzel bir lalezar-ı hûn-în göstermek için intihâb ettiği o yangın o takatşiken gözlerin kırmızılığı böyle bir girye-i mütemadi eseri değil midir?(s. 69)

Anlatıcı insanların yaşamları ve ölümlerinin benzerlik gösterebileceğini düşünmektedir. Anlatıcıya göre bazı insanlar ölümlerinde de yaşadıkları zamandaki kadar şanssız olabilmektedir. İnsanın mezarının olması, mezarında kim olduğunu, neler yaşadığını belirten bir mezar taşının bulunması onun şansının derecesini göstermektedir. Anlatıcıya göre İffet, yaşarken şanssız olduğu kadar öldükten sonra da şanssızdır.

“Zavallı kızın mevti de hayatı gibi feci oldu. Onun için fecâat-i ömrü teessürle temeyyü’ etmiş. Kan iken kararmış bir mürekkeple hülâsa edildi. Fakat yine heyhat ki... Gerdûn-ı hasûd bu melek-haslet kıza çektiirdiği takat ber-endâzâne cefaların bir kitabesinin mezar üzerinde hülâseten vaz’-ı enzar-ı ibret edilmesine bile müsaid bulunmadı. Dünyada her şeyden mahrum, meyus bıraktığı gibi fevtinde de ebediyet-i kararına nişane bir senkpâreyi kendisine çok gördü.” (s. 71)

Anlatıcı, İffet’in mezarlıklara, ölümler dünyasına yakın yerlerde oturduğunu belirtir. İffet’in yaşadığı evin bulunduğu sokaklar sessizliği ve ıssızlığı ile kabristana benzemektedir.

“Sükûneti kabristana benzeyen o ıssız eğri büğrü sokaklardan geçip İffet’in dâr-ül-hanı olan o yıkık haneye vasıl olduk.” (s. 71)

Anlatıcı, İffet’in annesinin konuşmasını, gülümsemesini can çekişmeye benzetmektedir. Anlatıcı, kadınla ilgili olarak verdiği her bilgi de kadının ölümünün kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır.

“Deminden beri bahse pek bigâne duran hasta kadın can çekişmeyi taklîd eder gibi bir takallüs-i çehre ile tebessüm ederek dedi ki.” (s. 82)

Anlatıcı dünyayı sahneye benzetmektedir. Ona göre insanlar kendilerine verilen rolleri bir süreliğine bu sahne üzerinde oynayıp yerlerini başkalarına bırakmaktadırlar. İnsanlar bu sahnede istedikleri oyunu değil kendilerine verilen oyunu oynamak durumundadırlar.

“Bedbaht İffet... Zavallı Latif... Hiç nasib iki sevdazede için bu kadar bahtiyarlığı çekebilir mi? Tasavvur ettikleri bu mesudiyet-i aşıkâne ‘piyes’ini kara tali’leri öyle müthiş bir ‘trajedi’ye tahvil etti ki gerdûn-ı cefa-yı mu’tadın şu sahne-i âlem üzerinde insanlara oynattığı facialardan en müessir bir oyunu da bu oldu.” (s. 94)

Anlatıcı, İffet’in evini üzüntüden ihtiyarlayan insanlara benzetir. Ona göre bu ev canlılara mahsus olsa da insanlara öbür dünya azabını göstermek için topraktan fırlamış bir mezar gibidir. Anlatıcı için İffet’in evi, ilk gördüğü andan itibaren ölümle özdeşdir. Onun için evdeki her şey ve özellikle evin kendisi ölüm demektir.

“Altındaki o hane İffet’in dâr-ül-hânı az bir zamanda kederle ihtiyarlayan insanlar gibi beli bükülmüş sanki birkaç ay içinde on senelik bir ömür geçmiş gibi büsbütün çökmüş... Of! Güya orası dirilere mahsus bir mesken değil insanlara azâb-ı ukbâyı göstermek için zîr-i türâbdan havaya fırlamış mezardı...” (s. 103)

Anlatıcı için İffet'in evinde kimse olmadığı için ev, mezarla eşdeğerdir. Ona bu evde karşılaştığı her şey ölümü çağrıştırmaktadır. İffet'i görmeye geldiği bir gün, kapıyı açan olmayınca anlatıcı bu sessizliği bir mezarın sessizliğine benzetir.

“Kabir sükûneti vesselam...” (s. 104)

Anlatıcı, İffet'in evinin önünde karşılaştığı birine evdekilerin nerede olduğunu sorarken İffet'in annesinin ölüp ölmediğini öğrenmek ister. Onun için İffet'in annesinin ölümü beklenen bir olaydır.

“– Ne oldu? Hasta kadın öldü mü?
– Keşke ölseydi kurtulurdu.” (s. 105)

Anlatıcıya göre kış mevsiminde doğa ölmektedir. Doğadaki her şey yağan kar altında kefene sarılmış gibi durmaktadır. Anlatıcıya göre karın rengi olan beyaz aynı zamanda ölümün de rengidir. Anlatıcı kefene sarılan çıplak ölü ile karlar altında kalan bütün yapraklarından ve renklerinden soyunmuş doğa arasında benzerlik kurmaktadır. Ona göre doğa kış aylarında bir ölü gibi çıplak kalmaktadır.

“Teşrin-i sani nihayeti mevsim hazanın da hazanıdır. Bir gürizin sademât-ı ruzgarına yağmurlarına tezelzûlat-ı havaisine karşı son mukavemetlerini gösterip ağaçlarda vaadlerine intizar eden ümitsiz hastalar gibi müheyya-yı sukut tek tük kalan ve Reng-i fenâdan nişan veren soluk yapraklar o günlerde elim ihtizâzlarla çırpına çırpına külliye dökülüp mübeddel-i zeval olur. Mukaddeme-i sermeyeyi ihtar eden soğuk bî-aman rüzgar eşcarı libas-ı hadralarından tecrid edince bütün eşya birfak giydireceği beyaz kefeni intizar ediyormuş gibi bir Reng-i memat içinde üryan hazin kalır.” (s. 108)

Anlatıcı ilkbahar ve kış aylarında doğanın geçirdiği değişimden yola çıkarak doğum ve ölümü düşünür. Anlatıcı ölümün simgelerinden biri olan mezarla karşılaştığı zaman yeni doğan bir çocuğu düşünmektedir. Ona göre doğum ve ölüm iç içedir ve hayatın sonunu belirleyen yasalar kimse için değişmemektedir. Anlatıcı mezar gördüğünde İffet'i hatırlamaktadır. İffet'in annesinin ölüm döşeginde olması anlatıcının mezar gördüğünde İffet'i hatırlamasına neden olmaktadır. Ancak anlatıcı bu hatırlamayı İffet'in annesinin ölümüyle değil İffet'in kendisinin ölümüyle bağlatılandırmaktadır.

“Hayatın ilk ibtisamıyla şu son Reng-i fenâsını mukayese beni pek meyas eder. Nazarım bir kabre müsadif olur bir valide kucağındaki tıfl-ı nevadî düşünürüm... Etrafıma encam-ı bünyana bir nazarla bakarım gözüm dünyayı başka türlü görür. Kat'-i merâhil-i hayat edenlere teselli bahş olacak yalnız bir şey varsa o da tabiatın netice-i hayat hakkındaki kavanin-i layetegayyerinde şüzûz bulunmuştur.

Fikrim ömrüm efza vadilerden dolaşa dolaşa İffet'e o bigâne-yi tali'e düştü. Bilmem neden? Ne vakit bir mezar görsem... ne zaman hüznü uyandıracak gam verecek, gönlü giriyebâr edecek bir şeye tesadüf etsem bu kız aklıma gelirdi..." (s. 109)

Anlatıcı, kendini iyi hissetmediği bir gün doktor olan arkadaşı ile birlikte harabeler ve mezarlıklar içinde dolaşmak ister. Ona ölümü hatırlatacak yerler arasında dolaşmak, içindeki yıkıcı güce uygun yerleri görmek istemektedir. Beyoğlu'nda, kendini yaşamın içine bırakan, yaşama arzusuyla dolu olan ve içindeki yaşama arzusunu kılık kıyafetleri ve davranışlarıyla herkese gösteren insanları görmek, anlatıcının içindeki yıkıcı güce uygun değildir. Anlatıcı kendi içindeki duyguya uygun yerlerde kendini daha rahat hissetmektedir. Bu durum intihar olaylarının mevsimlere dağılımıyla da benzerlik göstermektedir. Her ne kadar insanlar her mevsim intihar etseler de intihar olayları, ilkbahar ve yaz aylarında sonbahar ve kış aylarına göre daha yüksektir. Çünkü intihar eden kişinin içindeki yıkıcı güç, doğaya ters düşmekte ve intihar etmek isteyen insan bu uyumsuzluk nedeniyle çözümünü kendini öldürmekte bulmaktadır. "İntihar tam şöyle bir eğri çizer: Sonbaharda düşmeye başlar, kış ortalarında en düşük oranına ulaşır ve doğadaki canlanmayla birlikte yükselmeye başlar. İntihar mevsimi yaz başlarıdır, Mayıs ve Haziran; Temmuzda yeniden, yavaş yavaş düşmeye başlar." (Alvarez, 1999: 85, Arkun, 1978:105-106)

"Maşiyen Yeni bahçeye doğru gidelim. Bugün gönlüm pek mahzun. Biraz çayırılıkta otururuz. Sonra da sur harabeleri, mezarlıklar içinde dolaşırız. Bugün canım Beyoğlu'nun faytonları, landoları içindeki şıklarını süslü madamlarını görmek istemiyor. Yıkık evler, harabeler hüznü-efzâ mezarlar karaltılı serviler görmek arzu ediyor. (s. 112)

Anlatıcı insanın ruh ve bedenden oluştuğunu düşünmektedir. Ona göre insan öldükten sonra ruhu uçmakta ancak cesedi mezarında kalmaktadır. Anlatıcı İffet'in ölümüyle ilgili hiçbir şey bilmemesine karşın İffet'in öldüğünü düşünmektedir. Anlatıcı okuyucunun İffet'in başına ne geldiğini merak etmesini istediği için ölüm ve İffet'i birlikte düşündüğünü, mezar gördüğünde İffet'i hatırladığını ifade eder. Ona göre İffet kadar güzel, tatlı birinin toprağa girmesi mümkün değildir. Anlatıcı İffet kadar güzel birine ölümü yakıştıramaz.

"O esnada nazarımı sur duvarları arkasındaki mezarlık servileri celp etti. Sanki o anda bir sada-yı hafî yine kulağıma dedi ki: 'O göklerde tâir gördüğün İffet'in ruhudur. Cesedi işte şu servilerin karaltıları altında yatıyor!'... titredim. İkide birde bu muhiş fikir bana nereden geliyor? İffet'in üzerine böyle şeyi niçin yoruyorum; diye kendi kendime kızdım... Niye ölsün! Hayat kendi letafetini intişare vasıta etmek için yetiştirdiği öyle bir vücudu toprağa sokar mı? Hayat hüsnünden ayrılmak ister mi?..

Fakat neredeler?.. O melek kız... Zavallı hasta kadın.. Biçare masum Sabri... Bedbaht Latif... Hangi inzivâgâh-ı sefâlete çekildiler?.. İstanbul.. Ey koca şehir-i şehir! Şu dört makhur-ı tali'i nerende saklıyorsun? Amîk-i muzlim kıyılarında mı? Harap garibane mezarlarında mı?." (s. 115)

Anlatıcı, İffet'in yaratılıştan gelen büyüklüğüyle yaşamak için avuç açmayacağını düşünmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramına göre İffet, en temel ihtiyaçlarını, fiziksel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Yeme içme insanın hayatını sürdürmesini sağlayan temel ihtiyaçlarındandır. İffet, yaşamını sürdürmesi için gereken şeylere sahip değildir. Ancak anlatıcı, İffet'in bu temel ihtiyaçları karşılamak için bile yabancılara avuç açmayacak kadar büyük bir kişiliğe sahip olduğunu düşünür.

"İffet, dünyaya o azimet-i halkıye ile gelen kız, dört günlük ihtiyac-ı hayat için ağyara avuç açmaz." (s. 116)

Anlatıcıya göre serviler kederli bir renge sahiptir ve mezarlıklarda insanın karşısına bir ölüm seddi gibi çıkmaktadırlar. Anlatıcı servilerin ölümlerine arkadaş olduğunu, servi gölgelerinin ölümün karanlığından nişan verdiğini düşünmektedir. Anlatıcı servi ağaçlarının gölgeleriyle daha da karanlık olan mezarlıkta, ağaçlar arasındaki boşluklara düşen güneş ışıklarının yaşamı, gölgelerin ise ölümü gösterdiklerini düşünmektedir. Ona göre yaşam aydınlık, ölüm karanlıktır. İnsanın ölümden sonrası ile ilgili hiçbir şey bilmemesi, bunu deneyimlememesi ölüm sonrasında karanlık olmasına neden olmaktadır. Öldükten sonra ne olacağını bilemeyen insan için bu durum, hiçbir şeyi göremediği karanlıkla aynıdır.

"Mezarlıkların sık uzun servileri matemâne renkleriyle bir sedd-i memmat gibi önümüze çıktı. Bu hemdem-i emvât olan ağaçların zulmet-i mevttten nişan veren kesîf gölgeleri içinde kalan mezar taşlarının her biri güya altında yatan ölünün fesle kavukla birer şeklini tescîm ediyor gibi uzaktan nazarı tedhîş ediyor, bazı fasılalı ağaçlar arasında birer sütun-ı güfrân gibi şu'a-ı hurşitten o kesafet-i zulmet içine düşen nurani amudlar sanki ömür ile memattan renkler gösteriyordu." (s. 127)

Anlatıcı insanın mezarlıklardan gördüğü mezarlardan ibret alması gerektiğini, mezarlıkta görülen her şeyden bir ders çıkarılması gerektiğini düşünmektedir. Anlatıcıya göre mezar insanın gideceği son gurbet ocağıdır. Ona göre insan bu dünyada da gurbette yaşamaktadır. İnsan bu dünyaya bir süre için gelmiş, bu süre dolduğunda da ahirete gidecektir. Dünya ile ahiret arasında da bir süre mezarında bekleyecektir. Asıl gidilecek yer ahiret olduğu için mezar son gurbet ocağıdır. Anlatıcı her ölümden insanların en büyük acıları yaşamalarına karşın yaşanan bu acıların ilk ya da son olmadığını farkındadır. Ölen her kişi, geride bu ölümden dolayı ağlayan üzülen

sevdiklerini bırakmaktadır. Bu kişiler için yaşanan ölümler tek ve biriciktir. Ancak mezarlıkta bu ölümlerin tek ve biricik ölümler olmadığı ortaya çıkmaktadır.

“Artık hayli alçalıp serviler arasından in’itaf eden güneş taze çamlar altında gunûde-i bister-i ebediyet olan emvat üzerine sanki envâr-ı uhreviye saçıyor güya bize... Erbab-ı hayata serâir-i müessire-i mekâbiri göstermek... İnzâr-ı ibretimizi daha dikkatle etrafa celp etmek için en derin en hafî deliklere kovuklara kadar nüfuz ediyordu. Eski yosunlu, mâil, yıkık mezarlar arasında – o hab-gâh-ı fercâma, o gurbethane-i encâma yeni düşenlerin bu yolu yaldızlı taşları görülüyordu... Bunların her biri bir ailenin meyane-i şefkatinden yeni ayrılmış, kimi zevc kimi zevce yatağından kimi valide kucağından çıkmış o makarr-ı siyaha düşmüş, tarm-ı felek yine cansüz feryatlar ile sarsılmış, kanlı iftiraktı. Göz yaşları dökülmüş, pek çok biçarelerin ümidi sönmüş boynu bükülmüş, çok hanmanlar harap olmuş çok kapılar kapanmış.. (s. 129)

Anlatıcı, Müslüman biri olarak mezarlığın yanından geçerken bir arkadaşı için Fatiha okumak ister. Müslüman kişi sureler okuyarak ziyaretine geldiği kişiye hediye eder ve onların ruhlarının bu sureler sayesinde rahatladığını düşünür. Anlatıcı, Atıf Bey’in mezarını ararken mezar taşlarında yazılmış dörtlükleri ve beyitleri okur. Mezar taşında ölen kişilerin yaşamları, gençlikleri ve hastalıkları anlatılmaktadır. Mezar taşlarına şiir yazmak bir gelenek olarak uzun süre devam etse de bugün mezar taşlarına şiir yazılmamaktadır. Anlatıcı aynı zamanda bu mezar taşlarının içinden beğendiklerini seçtiğini bazı kalıp ifadelerle yazılmış mezar taşlarından söz etmediğini belirtir. *İffet* romanı incelenen diğer romanlar arasında mezar taşlarından söz edilen tek roman olduğu için şiirlerin hepsi alınmıştır. Anlatıcıya göre mezarlıktaki bitkiler dahi buraya özgü bitkilerdir. Oradaki her şey mekânın özelliği dolayısıyla oraya mahsus hale gelmiştir. Anlatıcı beğendiği ya da kaba bir surette yazıldığı için beğenmediği her mezar taşının ölülerin dilinden diriler tarafından yazıldıklarını, hepsinde ölümün hayata duyduğu özlemin ve yakınmanın bulunduğunu, yokluk ülkesine dikilmiş birer hayat özeti oldukları için acı ve dokunaklı olduklarını düşünmektedir. Anlatıcıya göre mezar taşları hayatın özeti niteliği taşımaktadır, her mezar taşı bulunduğu mezarda yatan ölünün bir zamanlar yaşadığını göstermek için orada bulunmaktadır.

“Biraz yürüdük. Yolun sol cihetindeki kabristan duvarının yıkık bir yerinden atlayıp içeri girdim. Baktım doktor gelmiyor. Mütereddid bir halde duruyor.
– Gel birader gel. Burada ihvandan Atıf Bey isminde bir gencin mezarı olacak. Tedfininde gelmiştim. Şu zavallı arkadaşımı bir Fatiha ile ziyaret edelim de öyle gidelim dedim.

Doktor hiç cevap vermeksizin yıkık mahalden mezaristanın içine o da atladı. Reng-i mematın hayata inkılâbını gösteren o koyu yeşil çimenler üzerinden, serviler, mezarlar arasından nur-ı zevâle karışan mehib gölgeler içinden, mezaristana mahsus olan nebatatın, o rabt-ı türabın neşr eylediği buy-ı uhreviyi istişmam ede ede dolaşıyor Atıf

Bey'in kabrini bulmak için bazı taşların evvelinden ortasından veya ahirinden birer ikişer mısra okuyup geçiyorduk.

Altında yatan genç kızın ruhaniyet-i münevveresi üzerine vurmuş gibi güneşin aks-i şua' ile yıldızları parlayan yeni bir mezarın kitabe-i sengi şöyle başlıyordu:

Ben bir gül idim renk ü edada
Soldurdu rüzgâr attı bu hâke
Gıryan bıraktım pederi amma
Figân-ı mader çıktı eflâke

Biraz ilerde gölgede kalmış bir taşın ortasında şu mısralar gözüme ilişti:

Bilmem ki neydi kasdı gerdûnun
Mazlumu oldum o siyeh-ruhun

Azıcık daha ötede yeşilliklere gömülmüş, taşı çarpılmış harab-ı garibâne bir mezarın kitabesi de şöyle ibtida ediyordu:

Vadem mi yetmiş danem mi bitmiş
Kalmamış hissem bezm-i vefâda

Nazarımıza arz ettiği, iri celi hatla yazılmış enli ve uzun taşını bize zorla okutmak istiyormuş gibi önümüze eskice fakat yüksek mehîb bir mezar çıktı. Onun da nida-yı sâmit-hânesi şuydu:

Geçme ey zâir görüp de sengimi
Sanma âzâde bu yerden kendini
Rikkat ile bak da bana ibret al
Öğren o çarh-ı denînin rengini
Gezdirir eğlendirir bir dem fakat
İçirir ahir şarâb-ı bengini

Okuduğum mezar taşlarının içinde bi-n-nisbe en düzgünceleri bunlardı. Ekseri mezarıcı mecmualarından alınma olan bu kitabeler içinde 'Uçtu Nuriyem cinanın bağına' veyahud 'Nuş edip dest-i ecelden şerbeti' tarzında büsbütün kaba yazılmış olanları da pek çoktu. Her ne olursa olsun ölümler lisanından olarak diriler kaleminden çıkan bu eşarın cümlesi mematın hayata birer hitab-ı tahassürü, birer beyân-ı sûzişi olmak, dünya üzerinden ademe dikilmiş birer zübde-i facia-yı hayat bulunmak itibarıyla benim için müessirdi". (s. 132)

Anlatıcı mezar taşı okumanın baş ağrısı verdiği dair bir inanış olduğundan söz eder. Kendisinde baş ağrısı olmadığını ancak kalbinin pür melâl olduğunu belirtir. Anlatıcı orada yatan herkesin kendisi gibi doğup büyüdüğünü acı çekip sefa sürdüğünü ancak karanlık bir yere yuvarlanıp bir avuç toprak olduklarını düşünür. Ona göre bu insanların bu dünyada yaşadıklarını mezar taşları göstermektedir ve bu mezar taşları da geçicidir. Anlatıcı bu kadar çok hayatın, yok olmasını anlamakta güçlük çekmektedir.

"Birkaç taş daha okudum. Fakat Atıf Bey'in mezarını bulamadım. Çok mezar taşı okumak baş ağrısı verir derler. Başıma ağrı gelmedi. Lakin kalbim pürmelâl kesildi. Hüznüm pek arttı. Orada yatanların her biri benim gibi doğmuş, büyümüş hayatın her nevi çâşeni cevri ve sefasından tatmış emeller arkasından koşmuş nihayet o cay-ı zulmete tekerlenmiş bir avuç toprak olmuş cümle-i nişâne-i hüviyetleri olarak üzerlerine birkaç satırlı muvakkit birer taş dikilmiş ki seyl-i zaman bir gün onları da yok edecek. Bu kadar keşmekeş-i ömr, bu kadar dağdağa-i hayat, bu kadar mubareze-i amal, bu kadar hakâyık, bu kadar varlık nasıl adem olmuş?" (s. 132-133)

Anlatıcı insan ömrünün dönme dolapta geçirilen süreye benzediğini düşünmektedir. İnsan ömrü dönme dolapta geçirilen süre kadar kısa bir süredir. Zamanın nasıl geçtiğini anlayamadan bir süre mutlu olan insan, inme zamanında istemeyerek bu oyunu bitirmek durumunda kalır. İnsan ömrü bayram günleri kadar çabuk geçmektedir. İnsan hayatın keşmekeşi içinde ne olduğunu anlayamadan, yaşadığının tadını çıkaramadan zamanın dolduğunu fark etmektedir. Anlatıcı şair ve romancı olarak mezarlıktaki sessizliğin anlattığı gibi etkili bir biçimde gerçeği anlatamayacağını düşünmektedir. Hayat ağacının yetiştirdiği meyveleri mezarlara dökmesini anlamayan anlatıcı, varlığın anlamının siyah kovuklara girmek anlamına gelip gelmediğini düşünür. Mezarda yatanların hayatın anlamını bildiğini düşünen anlatıcı bu sırrın ölümden önce anlaşılmasının mümkün olmadığını düşünür. Mezarlıkta kişinin yoklukla, ölümden sonrası ile ilgili alabileceği tek haber sessizlikten ibarettir. Anlatıcı ölenlerin dünyaya dönüşünün mümkün olmadığını bilinciyle onların sevdiklerini buldukları yere beklediklerini düşünür. Ona göre giden herkes bu dünyada sevdiklerini bırakmıştır ve onların kendisinin yanına gelmesini beklemektedir.

“Ömür bana bayramlarda çocukların hevesle binip hüznle indikleri dönme dolaplar gibi çarh-ı zamanın birkaç kısa devrinden ibaret göründü. Neş’e-i garamıyla bir müddet sermest-i ümid ettikten sonra işte o devranın mazlumlarını sapır sapır içine döktüğü altına insan yatırıp üstünde ot bitirdiği tarla gözümün önünde duruyordu.

Artık bitap kaldım. Her mezarın ruhaniyetinden tereffu’ eden bir sipend buy-ı ikaba, bir mail-i amîk-i mana beni bî-hûş etti. Dünyadan ahreti temaşa için oraya konmuş, çimenden bir serîr olmuş yüksek bir mezarın üstüne oturdum. Doktor da benim bu hareketime imtisal etti. Bir elimi şakağıma dayadım. Cehren şu yolda söylenmeye başladım.

Acaba hangi kitap? Hangi şiir sözün şu sükunet-i müessireniz kadar ifade-i mana-yı hakikat edebilir? ... Şecer-i hayat, feyz-i envar içinde yetiştirdiği, heva-yı vasî-i sevda ile bir renk ve neşe eylediği esmarını bu siyah kovuklara döküyor? Hulasa mana-yı cihan, netice-yi âlâm-ı zaman bu mudur? Sizi rüyetten cesed durağını görüp bîtâb kalıyor. Ruh sanki pervâze heveslenip çırpınıyor!.. Manzaranızdan adem kesilen fikir bir nur-ı selamete sığınmak için hayata iltica ediyor... Delâlet-i hakayıkınızla ondaki meşreb-i vefâ-yı bigâne-yi anlıyor. Pür tevhiş oluyor. Umman-ı bikrân-ı ademden havadisiniz yalnız bu sükûnet-i mehabe midir? ... Size dair bizim yalnız gördüğümüz hayata sine-küşâ-yı iştihak olan kara toprağa girdiğiniz, onun Reng-i aslına munkalip olduğunuzdur... Biz de bu sırr-ı azime sizin gibi onu âhire-i ifşâ edemeyecek bir hale geldiğimiz günü mü âgâh olacağız? Bizim bu zulmünü beklediğimiz gibi serde bu leyl-i medîdin infilak-ı sabahate mi intizardasınız? İçinizde nefes-i vâ-pesînini sevdiğinin ismini telaffuz ede ede vasıl-ı ebediyet olan âşık ve âşıkalar da vardır. Dildadelerimize kavuşmak isterseniz.. bekleyiniz... Sizin için ric’at-ı müstehîl ise birer birer bizim size karîn olacağımız bir hakikattir!..” (s. 133-134)

Anlatıcı mezarlıkta konuşurken İffet'in nişanlısı Latif'le karşılaşır. Neşeli ve hayat dolu biri olarak tanıdığı Latif'in geçirdiği değişime şaşırır. Ona göre Latif, görünüşüyle yaşayan bir ölü haline gelmiştir

Anlatıcı Latif'in başından geçenlerin üzüntüsünün onu yaşayan bir ölü haline getirdiğini düşünmektedir. Ona göre Latif mezarlıktaki mezarlardan birinden çıkmış gibi görünmektedir. Anlatıcı insanın yaşarken ölebileceğini, hayatla bağlarının kopabileceğini ve yalnızca bedenini dolaştırabileceğini düşünmektedir. Anlatıcıya göre insan yürüyen bir ölü halinde yaşamayı sürdürebilmektedir.

“Bu son cümleyi bitirdiğim esnada arkamdan omzuma bir el dokundu. Birisi ‘Evet ben şimdi zulmete düştüm. O sabahın infilakını bekliyorum!’ dedi. Titredim... Heyecanla dönüp arkama baktım. Kupkuru bir yüz, sapsarı bir çehre... Bir diri ölü... Çeşmhânelerinden fırlamış gözleriyle bana bakıyor!... Bu hayal-i adem... Bu meyyit-i seyyar hangi mezardan çıktı? Hitaplarımdan teessürle bana cevap vermeye mi geldi? Dikkatle baktım... Aman! Ben o simayı biraz tanıyordum... O yeşilimtırak gözler... O çıkık alın... Vah zavallı genç! Tanıdım. Laitif idi. O şen çocuk... Ne hale girmiş?...” s. 135)

Anlatıcı mezarlık içindeki kuş seslerinin, uzaktan gelen sürü seslerinin ve esen rüzgârın çıkardığı seslerin hepsinin bu sesleri çıkaranlar görünmediği için mezarlardan gelen inlemelere benzediğini düşünmektedir. Anlatıcıya göre batan güneşin gökyüzünde bıraktığı ateş rengi, ahiretten, ölümden yansıyan ecel gösteren gölge içinde kalan mezarlığın korkunçluğunu arttırmaktadır. Anlatıcı için mezar mutlu olunan bir yer değildir. Mezarlardan inleme sesleri geldiğini düşünen anlatıcı için ölüler mezarlarında acı çekmektedir.

“Güneş İffet gibi gözden kaybolup ufuklara yalnız rekn-i ateşinini bırakmış olduğundan ahiretten ölümden mün’akis bir zıll-ı ecel-nümun içinde kalan o azim kabristanın heybet-i muhavvesesi pek artmıştı. Servilerin tepelerini dalgalandıran ve bir nefha-i mevtiye gibi kalpleri lerzan eden rüzgârın derin derin enini, emvât içinde hayata aile yetiştirmeye uğraşan kuşların hazin hazin akşam cıvıltıları, ahırlarına ağıllarına çekilen koyun sürüleri kösemelerinin uzaktan uzağa işitilen çan sadaları insan üzerinde öyle mahûf bir tesîr peyda ediyordu ki bu sadaların müsebbipleri göze görünmediği için hep bu iftirâk ve enin güya sesler mezarlıktan geliyor zannediliyordu.” (s. 138-139)

Anlatıcıya göre İffet, genç ve sağlamken ölmesi beklenmeyecek bir zamanda ölmüştür. Ancak ölüm döşeğinde yatan, ölümü bekleyen, çevresindeki herkesin ölmesini beklediği annesi dirilmiştir. İffet'in mezar taşının bulunmaması anlatıcının dikkatini çeker. Bu durum anlatıcı tarafından daha sonra da belirtilecektir. Mezar taşı o mezarda kimin yattığını bildirmesi bakımından önemlidir. Anlatıcı, İffet'in bir mezar taşının olmamasını, onun bir mezar taşına sahip olamayacak kadar şanssız olduğunu

vurgulamaktadır. Ona göre kişinin yaşadığını ve öldüğünü belirten bir mezar taşının olması, ölen kişinin yaşamış olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

“Bayırın eteğine geldik. Orada çiçeklerle müzeyyen taşsız bir mezarın yanında ihtiyarca bir kadının akşam namazını eda etmekte olduğunu gördük. Bu kadın İffet’in validesi idi. Hasta dirilmiş... Hayatın dem-i unfuvânındaki kızı gitmiş...” (s. 140)

Anlatıcıya göre İffet’in öldüğünü öğrendikten sonra akli dengesini yitiren Latif, yalnızca İffet’in mezarı başında kendisini toparlayabilmekte ve mezarda yatan ölüye, sevgilisine kusur etmemek için gayret göstermektedir.

“O çiçekten mezara yaklaştıkça Latif’in tavrı külliye tebeddül etti. İhtirâm-kârâne bir vaz’ aldı. Nazarına bir ciddiyet geldi. Biraz evvelki perişani-yi fikrinden kendinde eser kalmamış, güya mezar-ı canânesinden çıkan bir rüzgâr-ı seher bu biçareyi tamamıyla akıl ve şuur dairesine idhal etmiş gibi kemâl-i vazû ile boynunu büküp ellerini sadrı üzerine kavuşturarak gözünü mezara dikti. (s. 140)

Anlatıcı İffet’in öldüğünü öğrendikten sonra doktor arkadaşını gece kendi evine göndermek istemez. Anlatıcı yatak odasındaki her şeyi mezarlıkta gördüklerini benzetir. Lambalar, eşyanın gölgesi, gece lambası doktorun yorgani her şey mezarlığı ve ölümü çağrıştırmaktadır. Anlatıcı İffet’in teneşir üstündeki halini düşünür. Anlatıcı İffet’in ölümü dolayısıyla her şeyi olumsuz görmeye başlamıştır. Öldükten sonra ölüyü mezar için hazırlamakla görevli gassaleyi cadiya benzetmesi de bundan kaynaklanmaktadır. Anlatıcı İffet’in her ölü gibi yıkanıp mezara hazırlanışını bütün gerçekliğiyle gözünün önüne getirmektedir. Teneşirde yatan ölü, aselbent kokuları ve pamuk yığınları anlatıcının ölümü bütün gerçekliğiyle gördüğünü göstermektedir. Burada ölüm bütün maddi yönleriyle gözler önüne serilmekte manevi yönleri düşünülmemektedir. Anlatıcı ilk olarak ölümün İffet’in maddi güzelliğinde yaptığı değişiklikleri düşünür. Ölüm İffet gibi güzel bir kızın bütün güzelliğinin yavaş yavaş değişmesine neden olacaktır. Anlatıcı bunları düşündüğü için uyumakta güçlük çeker.

“Yine o mezarlar serviler karaltılar Latif’in hali o çiçekten gelin ‘odası’ gözlerimin önünde korkunç bir panorama gibi dur edip duruyor, kulaklarımda baykuş sadaları tanîn-endâz oluyordu. Doktoru o gece evine salıvermedim. Odamda yatırdım. Döşeğime çıkağım zaman karyolanın sarı topuzları mezar taşı yaldızı gibi gözümde parladı. Doktorun döşeğine şal örneği bir yorgan koymuşlardı. O tabut puşidesi manzaralı yorgani değiştirttim. Doktor ‘hay çocuk hay’ diye bu hallerime gülüyordu. Lambaları söndürdüm gece kandilini yaktım. Her akşam üstüne geçirdiğim baykuş kafesini koydum.. Yok bu gece o baykuşa tahammül edemeyeceğim. ‘Veyöz’ bana yassı çehresi, müdevver gagası, sükûnet içinde mezar dinler gibi kalkık ufacık kulakları kırmızı mercan gibi parlayan tekerlek tekerlek iri gözleriyle pek müthiş bakıyordu. Gece başucumda bana ninni söyleyecek zannettim. Onu da kaldırıp oda kapısından dışarı

fırlattım. Kandilin ziyası aynaya oradan duvara aksederek müttehid-ül merkez titrek bir takım daireler teşkil ediyordu. Sürahinin gölgesi bir servi kameti gibi büyümüş lambaların karpuzları aynı mezar kavuklarına dönmüştü. Gözlerimi yumdum. Döşeğe sıçradım... Döşek mi ya? Demir şebeke içinde bir mezar. Gözlerimi yumduğum zaman kendimi mezarlıkta buluyordum. O korkunç şekiller tamamıyla şebeke-i ayineme tecessüm ediyordu. Açtığım vakit müsadif-i nazarım olan her şeyi yine onlara benzetiyordum uyuyabilirsen uyu. Dön sola dön sağa uyku gelmiyor. Sabah olmak bilmiyor. Yine İffet'i düşünmeye başladım. Fakat evvelki parlak hayaller içinde değil... Bir teneşir içine balmumu gibi bir vücut uzatılmış. Fersiz gözleri süzölmüş kirpikleri yanaklara doğru saye salıyor.. Sarı saçlar dalga dalga omuzlardan inip teneşirin delikli tahtalardan aşağı sarkıyor... Beli peştamallı kolları sıvalı cadı şeklinde bir gassale bir eliyle toprak (maşrapa)dan su döküyor diğer eliyle lifi köpürtüyor... Yanı başında bir tabut Latif'in tabirince gelin arabası, ağzını açmış yutacağı vücudu bekliyor. O yığın yığın pamuklar aselbent kokuları sanki burnuma giriyordu. Siz olunuz uyuyunuz bakalım!" (s. 147-148-149)

Anlatıcı İffet'in mezarını ziyaret etmenin kendisinin sağlığını bozmasına, uykularını kaçırmasına karşın Latif'i görmeye gider. Mezarlıktaki her şey ölümün simgesi durumundayken anlatıcı, buradaki her şeyin geçirdiği değişikliklerle yeniden ölümü hatırlattığını düşünmektedir. Böylelikle anlatıcı mezarlığın etkisini güçlendirmektedir. Çimenler üzerindeki karlar ona ölümlerin üzerindeki kefenler gibi, servileri gölgeleri de hayaletler gibi görünmektedir.

"Gece uykusuzluklarına renc-efzâ sinir hastalıklarına razı oldum. Latif'i... Hayatında makbere güzin olan o mazlum-ı sevdayı bulmak için yine kabristana, evet serviler arasına, o sükunet-i mehabe içine gitmeye karar verdim. Tekdirlerinden korktuğum için doktordan ketm-i hareket eyliyordum. Soğuk bir kış günüydü mezarlığa gittim. İki gün evvel yağan kar tamamıyla erimemiş olduğundan kabristanın çimenleri üzerinde ölümlerin kefenleri üzerlerine serilmiş gibi parça, parça duruyor. Sert bir rüzgarın tesiriyle sallanan uzun boylu servilerin gölgesi – bu kıtaât-ı sefid üzerine güneşten arasına inikas eden- hazin bir ziya içinde gezinerek nazara (hayalat)lar gösteriyordu." (s. 151)

Anlatıcıya göre İffet, ecelden önce emellerine kavuşması gereken biridir ancak ecel onu daha önce bulmuştur. Mezarlıktaki çimenlerin üzerindeki karları kefene benzeten anlatıcı, İffet'in mezarındaki karların onun düğün gecesi elbisesi olduğunu düşünür. Anlatıcı İffet'e hitap ederken mezarlıktan korktuğunu ifade eder. Anlatıcı kendi ölümüyle ilgili hiçbir şey ifade etmese de onun için ölüm yok sayılamayacak bir durumdadır. İffet'in nasıl öldüğünü öğrenme isteği onun ölümle sürekli yüzleşmesini gerektirmektedir. Anlatıcı, ölen kişideki bedensel değişikliklerden ve kişinin ölüm sonrası yaşayacaklarını düşünmekten kendini alamamaktadır. Ölüm sonrasında bilinmeyen yönleri kadar bilinen yönleri de anlatıcının korkmasına neden olmaktadır.

“Ah bu mezarın üzerinde daima bir ağlayan bulunuyordu. Latif’in kavlince bu açmadan donan gonca uhrevi bir tebessümdü... Ama ne kadar dil-mürdâne hazin bir tebessüm!.. Birkaç damla yaş da benden döküldü. Bir düziye gözyaşı emmek bu mezar için bir tecelli olmuştu. Emelinden evvel eceline kavuşan zavallı İffet leyl-i ebediye mahsus olan gecelik beyaz libas-ı arûsuna bürünmüş karlar altında upuzun yatıyordu. Ey duhter-i pakize-i tıynet! Ne idi kabihatim ki beni de hüsrân-ı ye’s içinde bıraktığın biçarelere karıştırdın? Cazibe-i ruhaniyetin karlarda çamurlarda beni haşyan olduğum mezarlıklar içinde dolaştırıyor. Sera’ir-i kalbiyeni evrak-ı metrukende okuyacağım..” (s. 152)

Anlatıcı, İffet’in ölmeden önce yazdıklarını okuyabilmek için Latif’e onun canını çıkarabileceğini söyler. Latif’in ölmek istediğini, İffet’e kavuşmak istediğini bilen anlatıcı bundan yararlanarak İffet’in yazdıklarına ulaşmak ister. Anlatıcı ölümün insanların sevdiklerinden ayrılmasına neden olduğu gibi kendisinden önce ölenlere kavuşmasına neden olduğunu düşünmektedir. Ölüm ona göre hem ayrılma hem de kavuşma aracıdır.

“— Benim canım var mı ki onun içinde bir şey olsun o İffet’le beraber çıkıp gitmedi mi?
— Gitti ama içinde bir şey vardı.
— Ha! ... İçinde İffet vardı. O kaçtı yerine kâğıtlarını bıraktı.
— Ya!.. Biliyorum. Kâğıtlarını bıraktı Çıkarsana şunlara bakalım.
Birdenbire pürhiddet kesilerek:
— Amma da teklif ha! Hiç insan canını kendi eliyle çıkarabilir mi?
— Çıkaramaz. Sen yerini söyle ben çıkarayım.
Gözlerini açarak:
— Sen Azrail misin? Ben seni arıyordum. İşte şurada duruyor.
deyip sağ eliyle sol memesinin üstünü gösterdi. Göğsünü bana doğru gerip bilâhareket öyle durarak yine dedi ki:
— Canım çıkarsa ben İffet’i göreceğim miyim?
— Göreceksin ya... Doğru onun yanına gideceksin.
— Öyle ise çabuk al...” (s. 155)

Anlatıcı Latif’in isteği üzerine İffet’le Latif’in durumlarına uygun bazı şiirleri bularak Latif’e okur. Getirdiği şiirler karşılığında ise İffet’in ölüm döşeğinde yatarken yazdıklarını kendisi için kopya eder. Anlatıcı Latif’in isteğiyle İffet’in hikâyesini anlatarak onun yaşamayı sürdürmesini sağladığını düşünmektedir.

“Haftada iki veya lâ-akall bir gün Edirnekapısı civarında o kabristana gider, Latif’i arar bazen bulur ve bazen bulamazdım. Tesadüf edebilsem, kendisine divanlardan eş’âr mecmualarından bazı kitaplardan haline mutabık, hüsne muvafık bularak topladığım eş’ârı okur ve ona mukabil İffet’in ruznamelerinden yazabildiğim kadarını istinsah eylerdim.” (s. 164)

Anlatıcı kış aylarında İffet'in yazdıklarını kopya etmeye başladığı halde bahar mevsiminde de herkesin mesirelerde dolaştığı günlerde mezarlıkta istinsahla uğraşır. Anlatıcı mesirelerde eğlenen insanlarla kendisinin yaptığı işi karşılaştırmaktadır. Başkaları yaşama arzusuyla gezip eğlenirken kendisi ölüm mekânında cenaze merasimlerine tanık olmakta ve kefene sarılı bedenlerin toprağa düşüşünü seyretmektedir. Diğerleri yaşam tarafında dururken anlatıcı ölüm tarafında durmaktadır.

“Herkesin fevc fevc mesirelere koştuğu o gül bülbül rebî’inde ben ahret mülazımına tayin olunmuş gibi kabristana o seyr-i engâh-ı hafaya çekilir istinsahla meşgul olurum. Alem güllerin küşayışını seyr ile sermest-i safa olurken ben defn-i meyyit ayinlerine tesadüf ile kefen-pûş bir vücudun toprağa sukutunu görerek müteessir olurum...” (s. 165)

Anlatıcı İffet'in hastalandığı zaman cehennemde kendisine kurtulma yeri arayan bir günahkârın öğüt veren meleğe rastladığı zamandaki gibi titreyerek ölüm döşeğine o gün yattığını belirtir. Anlatıcıya göre insanlar öldükten sonra cennet ya da cehenneme gideceklerdir. Anlatıcı insanların öldükten sonra cennet ya da cehennemde meleklerle karşılaşacaklarını düşünmektedir.

“Fakat piş-i azmine çıkan Latif’in hayali karşısında – duzahda kendine bir makarr-ı selamet ararken bir ferişteh-i nâsiha tesadüf etmiş bir günahkar gibi – bin hiss-i nedamet içinde titreye titreye hastalanmış... İstirabat-ı hayatının son nalangahı olacak döşeğe o günü yatmış...” (s. 242)

Anlatıcı İffet'in ölmeden önce Allah'tan kendisi için rahat bir ölüm, annesi ve kardeşi içinse sabır ve kendisini ahlaksızlık yapmaya iten Raziye'ye ise mutlu bir ömür dilediğini belirtir.

“Hitam-ı tazarruâtında Cenab-ı Hak'tan kendisi için rahat bir ölüm, validesine kardeşine sabr-ı cezîl, Raziye'ye asude pak bir ömür talep eylemiş...” (s. 252)

Anlatıcı İffet'in ruhunu bir kuşa vücudunu ise ıstırap çeken bir cesede benzetir. Anlatıcı İffet'in pek çok kişiyi sevdaya düşüren saçlarının mezarda kendisine yastık olmaktan başka bir işe yaramayacağını ifade eder. Ona göre ölüm kişinin yaşarken değerli olan her şeyini değersiz kılmaktadır. Ölüm, İffet'in güzel sarı saçlarını değersiz bir yastığa çevirmektedir. Ölüm anında İffet'in gözleri ufukta özlem duyduğu bir şey arar gibi bir noktaya takılı kalmış, dudakları can çekişmeye ve çenesi atmaya başlamıştır. Anlatıcının ölüm anında gerçekleşen fiziksel değişikliklere yer vermesi dikkat çekicidir. İffet'in başında Tevhid'i dile getirmesi için Raziye'nin bulunduğu

belirtilmesi ayrıca dikkate değerdir. Anlatıcı, İffet’i yüreğinden vurulmuş yaralı bir kuşa benzettir. Ruhun bedenden ayrılması ve kuşun uçuşu arasında benzerlik kurulmaktadır.

“İffet bir hafta yatmış... Bir Perşembe akşamı zavallı kız hal-i ihtizâra gelmiş. Murg-ı ruhun o cesed-i muztaribi terke hazırlandı... İhtilacat-ı mevtiyenin o vücud-ı nazenini hırpalamaya başladığı o dakika-i kübra vürud etmiş, birçok kimseleri şur-ı sevdaya düşüren nihayet mezarda kendisine ser-balîn olmaktan başka bir şeye yaramayan o sarı saçları cebîn safına dalga dalga saçılıp da... Âfâk-ı zılâmında hayal-i mütehassirini arar gibi tavanda bir noktaya diktiği o ela gözlerin süzülerek nuru sönmeye... Hayata karşı gösterdiği o tebessüm-i vedanın dudaklarını ihtizara getirmeye... Âlâm-ı kaderinden son şikâyetini eder gibi çene atmaya başladığı zaman baş ucunda muhtazırı Kelime-i Tevhid’e davet eden delil-i hidayet Raziye olmuş...”

Bedbaht kız Raziye’nin tevhidatı valide ve kardeşinin figan-ı iftirakları içinde bu âlem-i hestünden dilgir, gönlünden vurulmuş şikestebân bir kuş gibi çırpına çırpına uçmuş gitmiş...” (s. 253)

Anlatıcı, İffet’in ölümünden bir süre sonra mezarlığın yanından geçerken mezardaki ölümlerin kendisini İffet’in ruhuna bir Fatiha okuması için çağırdıklarını belirtir. İslamiyet inancına sahip anlatıcı, ölümlerin canlılardan duadan başka bir şey istemediklerini düşünmektedir. İslamiyet’te ölenler için dua okuyup hediye etme geleneği bulunmaktadır. (Gazali, 2011: 158) Müslüman kişi bunu bazı önemli tarihlerde, ölüm yıl dönümleri, ölüm gerçekleşikten sonraki yedinci, kırkıncı ve elli ikinci günler, yapmanın yanında mezarlık ziyaretlerinde de yerine getirir.

“Arabamız sur haricine çıkıp da yeşiller giymiş dervişan gibi vezan rüzgârıyla bir halka-i tehliil teşkil eden o bülemlend servilerin bize karşı baş salladıklarını görünce hep o eniz-i emvat sivri külahlı asr-ı dide dedeler bana : ‘İffet’i unuttun mu? İşte burada semahanemizin altında yatıyor... Biz zikrediyoruz. Onlar uyuyorlar... Gel tehliilimize karış. Biçare kıza bir Fatiha ihda et’ diyorlar gibi geldi.” (s. 255)

Anlatıcı yaşarken tanımadığı insanları mezar taşları dolayısıyla tanımaktadır. Kişilerin mezar taşlarındaki yazılı olanlardan ölümleri ile ilgili bilgi edinilebilmektedir. Bu gelenek günümüzde sürdürülmemektedir. Roman bu geleneğin tespiti bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu gelenek o mezarda yatan kişinin yaşadığını gösterme çabasının bir ürünüdür. Böylece ölen kişi mezarlığı ziyaret eden kişiye kendini tanıtmış ve bu dünyada kendisi gibi birinin yaşadığını göstermiş olmaktadır. Bu gelenek dolayısıyla anlatıcı İffet’in mezar taşının olmamasını vurgulamaktadır. Anlatıcı aynı zamanda dönemin ölümcül hastalıklarından örnekler vermektedir. Verem ve kuş palazı gibi bu günlerin basit tedavi yöntemleri ile iyileştirilebilen hastalıkları anlatma zamanının ölümcül hastalıklarıdır.

“Müddet-i medide bezm-i ülfetlerinde bulunduğum birer eski aşına gibi kabristanın o kısmındaki mezar taşlarını ayrı ayrı tanıyordum... İşte dâ-ı veremden giden Mestinaz Hanım... Onun biraz ötesinde, Kuşpalazından vefat eden küçücük Sıddık Bey, daha beride koyun koyuna yatan bir büyük pederle bir torun... Biraz ötede büyük bir şebeke içinde irili ufaklı tekmil bir aile efradı... Hasılı haftalarca rüyalarım giren ölümler hep orada...” (s. 259)

Anlatıcı, İffet’in, annesinin ve Latif’in mezar taşının yokluğunu özellikle belirtir. Anlatıcı, İffet’in yaşadığının kimse tarafından bilinmemeye ihtimali karşısında yaşadığını göstermek için onun hikâyesini anlatmıştır. Ona göre mezar taşları diriler dilinde yazılmış ölümler sözüdür.

“Filhakika Latif yine önüme çıktı ama bu defa başka türlü çıktı. Kabr-i İffet’in bulunduğu mahale geldik. Orada önüme bir değil üç mezar çıktı. Üçü de taşsız... Üçü de garibane... Tarih-i hayatları... Mazileri istikballeri bütün hüviyetleri birer yığın toprakla hülâsa eylemiş..” (s. 257)

Anlatıcı, İffet ve sevdiklerinin mezarlarının birbirine karıştığını gördükten sonra, orada yemek yiyen bir çobandan İffet’in yanındakilerin kim olduğunu öğrenir. Anlatıcıya göre çoban İffet’in annesinin ve Latif’in ölümleriyle ilgili cüzi bir tefekkürle bilgi verir. Anlatıcı kendisini yaşamak ve ölmek üzerine düşündüren, uykularının kaçmasına ve rüyalar görmesine neden olan bu ölümlerin çobanda küçük bir tefekkür hissi oluşturduğunu belirtir. Her ölüm, bu ölümle karşılaşan insan için üzücüdür ancak ölen kişiyi tanıyan kişi için üzüntü derecesi daha farklı olmaktadır. İnsan tanımadığı kişilerin ölümüne kayıtsız kalabilirken, tanıdığı, özellikle sevdiği kişilerin ölümünden etkilenir. Anlatıcı bilgisine, görgüsüne ve güzelliğine hayran kaldığı İffet’in ölümünden etkilenmiş, onun ölümüne üzülmüştür. Oysa üç kişinin ölümüyle ilgili bilgi sahibi olan çoban için aynı durum söz konusu değildir.

“Dünyadaki girye-i elemeleri gibi ahretteki haksetreleri de birbirine karışan bu üç bitişik mezara bakıp bakıp da ağladığımı çoban görünce katı bir lokmayı boğuluyor gibi gözlerini açsın midesine indirdikten sonra bana dedi ki:
Efendi bu üç mezarın hikâyesini bilir misin? Pek acıklıdır... İşte o güzel kız ortada... Anası sağda... yavuklusu solda yatıyor.
Ben – Kızın anasıyla yavuklusu o zavallılar ne vakit vefat ettiler?..
Çoban kaşlarını çatıp cüzi bir tefekkürden sonra:
— İhtiyar kadın vefat edeli altı ay kadar oluyor. Ondan bir buçuk ay sonra da delikanlıyı gömdüler...” (s. 257-258)

1.3.21.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.21.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri:

İffet

İffet, doktorun şair arkadaşının hayalci olduğunu söylemesi üzerine hayalleri olmasa o zamana kadar yaşayamayacağını ifade eder. İffet, çektiği sıkıntılara, yaşamak için gerekli temel koşulları sağlamakta güçlük çekmesine karşın yaşamak istemektedir. Nişanlısı Latif⁷le bir gelecek hayalinin olması onun yaşama isteği duymasına neden olmaktadır. İffet, bu hayaller sayesinde gerçeklerin ağırlığını hafifletmektedir.

“Çünkü o illele ben de ma’lulüm... Nazar-ı hayalim de vücudum gibi şu sefaletgahımda mahbus kalaydı. İhtimal ki şimdiye kadar yaşayamazdım.” (s. 77)

İffet ölmeden önce yazdığı mektupta ömrünün son günlerinde başından geçenleri anlatır. İffet doğa kanunları gereği dünyaya geldiğini düşünmektedir. Ona göre doğum doğal bir olaydır. İnsanlar doğa kanunları uyarınca anne ve baba olurlar. Yaşadığı sıkıntılara karşın İffet, bu kanunlar gereğince dünyaya geldiğini düşünür. Anne ve babası bu kanunlar gereğince anne ve baba oldukları için bu sıkıntıları çekmesinden dolayı sorumlu tutulamazlar. Aynı zamanda İffet, dünyaya gelmeden önce kendilerine sorulmadığını, düşüncelerinin alınmadığını ileri süren filozofları anlamadığını ifade eder. İffet yaşadığı için mutlu olmasa da yaşadığı için kimseye kızmaya hakkı olmadığını düşünmektedir. Ona göre çekilecek bütün sıkıntılara karşın yaşamın sürmesi sağlanmalıdır. İffet’e göre insan hayatı kutsaldır ve her koşulda sürmesi sağlanmalıdır. Ona göre çocuklarına bakamayacaklarını bildikleri için çocuklarını aldırma isteyenlerin cezalandırılması da insan yaşamının kutsal olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

“O, tabiatın ricali sevk eylediği bir vazifeye tab’ân peder oldu. Validem de bu kanun icabından olarak beni doğurdu. Kime ne söylemeye hakkım var? Kavanin-i tabiyenin teselsül-i umumisine merbut olan hususat muvaheze olunamaz. Bazı cahil kadınların canlarından bezginlik gösterdikleri hiddetli zamanlarında tehevürle ‘Anamız bizi doğuracağına taş doğuraydı’ diye feryad eylediklerini çok işittim. Kendi selametleri için analarına taş doğurtan kadınların hodbinliklerini haydi cehaletlerine bağışlayalım. ‘Ya dünyaya doğmak ister misiniz?’ diye kabl-et-tevlid-i reyleri istifsar edilmemiş olduğundan dolayı hiddet eden ağır başlı feylesoflara ne diyelim? Kavanin-i medeniye, kendilerinde daha doğmadan rey vermek salahiyetini gören bu ‘pesimist’lerin sözlerine bakmayarak tevlidden sonra çocuklarını cami veya kilise kapılarına bırakmak mecburiyetinde bulunanları bile şiddetli cezalarla ıskat-ı ceninden men’ ediyor. (s. 170-171)

İffet, ölümü babasının yakasına yapışan el olarak görmektedir. Ailesinin temel direği ölüm yüzünden yok olmuştur.

“Pansiyondan çıktığımın ikinci senesinde ölüm pederimin yakasına yapıştı. Birkaç gün içinde mebna-yı ailemizin rüknünü aldı götürdü.” (s. 184)

İffet, temel ihtiyaçlarını karşılamak için ailesinin mezarlıklara yakın yerlere taşındığını, mezara benzeyen kulübelerde yaşadığını ifade eder. Ona göre hayattayken yaşadıkları acılar kabir azabına benzemektedir. İffet, ölümün yok oluş olduğunu düşünmez. Ona göre ölümden sonra hayat devam etmektedir. İffet, insanın ölümden sonra dünyada yaptıklarının karşılığı olarak cezalandırılacağını düşünmektedir. O bu cezaların öbür dünyaya gitmeden mezarda başlayacağını düşünmektedir. Ona göre insan, dünyada yaptıklarının karşılığını mahşer gününden önce daha kabirdeyken çekmeye başlayacaktır. İffet’e göre o ve ailesi kabir azabını hayattayken çekmişlerdir. İffet, yaşamaları için gerekli şartları sağlayamadıkları için ölümü beklediklerini ifade eder.

“Kıralar böyle tenzil ettikçe tuttuğumuz evler de merkez-i hayat-ı umumiye olan mahalattan uzaklanarak mezarlıklara yaklaşıyordu.

Bir sene sonra üç mecidiyeyi de veremez olduk. Daha kenar mahalata daha öteye sur önlerine büsbütün mezarlık içlerine taşınmak icab etti. Otuz kuruşluk bir kulübeye sığındık. Sanki derece derece son karargah-ı müebbedimize çekiliyor sağken kendimize bir mezar arıyorduk. Nakl ettiğimiz son kulübenin mezardan farkı var idiyse o da sekanenin mevttten muntazır olan o sükunet-i mutlakaya o nevm-i giran istirahatata dalamamış bulunmalarıydı. Azab-ı kabri ihtiyacat-ı hayatın en şedid dağdaları içinde çekiyor, ıztırabat-ı darında husumend talim bulunuyorduk. Güya ki dünyamız ahiret, ahretimiz dünya olmuştu. Sanki ecel bizi dünyaya getirmiş de ihyamızı ölümden bekletiyordu... Ne temenni-i muhal? O kadar takarrüb ettiğimiz hakiki mezarlara daha henüz giremedik.” (s. 184-185)

İffet, yaşamak için gerekli koşulları sağlayamadıklarını, bu koşulları sağlayabilmek için kendisinin ahlaken bir çukura düşmesi gerektiğini ifade eder. İffet mezar ve bu çukur arasında seçim yapmalarının beklendiğini ancak bu ikisi arasında seçim yapma haklarının kendilerine verilmediğini düşünmektedir. Ona göre bahtları kendilerini nereye yönlendirirse onlar oraya sürüklenmek durumunda kalacaktır.

“Bir tarafımızda o kuyu... diğer tarafımızda mezar vardı. İkisinden birini intihabda muntazır idik. İhtimal ki bize bu hakk-ı tercih de verilmemişti. Rüzgar-ı bahtımız hangisine sevk ederse oraya düşecektik.” (s. 187)

İffet, insanın temel ihtiyaçlarını karşılaması gerektiğini, bunları karşılayamayan birine bunları gerçekleştirmek için çalmamasının söylenemeyeceğini ifade eder. Ona

göre temel ihtiyaçların karşılanması insanın ahlaklı olmasından önce gelmektedir. İffet, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan insandan ahlaklı olmasının beklenemeyeceğini düşünmektedir.

“Karnımı doyuramadığımız bir çocuğa ‘açlıktan geberinceye kadar bekle sakın bir şey çalma’ nasıl diyeyim?... (s. 198)

İffet, Raziye Hanım’ın Latif’in ölümü ile ilgili verdiği bilgilerden sonra bu haberin doğru olup olmadığını düşünür. Ona göre Latif’in ölümüyle dünyada birleşemeyen iki sevgili yan yana mezarlarda yatma şansından da mahrum kalacaktır. İffet, insanın sevdikleriyle aynı mezarlıkta yan yana gömülü olmanın önemli olduğunu, bunun bir şans olduğunu düşünmektedir. İffet, Latif’e kavuşmadan ölecek olmanın acısını yaşamaktadır. Onun için Latif ile mezarlarının yan yana olduğu düşüncesi kendisini teselli edecektir.

“Acaba Latif’in vefatı sahil mi? Kitab-ı bahtımdan önüme açılan bu son kara sahifeyi tetkike artık hiç mecalim yok, Latif!.. Zifafımız için tertip edeceğin ‘piyes’i tali’-i nâ-sâzımız bizden evvel mi oynadı? Dünyada birleşmek değil ahrette yan yana iki mezarda yatmak saadeti bile bizim için çok görüldü. Latif!.. Aramızdaki mesafe-i iftirak dünya ile ahret beyni gibi namütenahi bir zulmet mi peyda etti?...” (s. 220)

İffet, temel gereksinimlerini karşılayamadıkları günlerde ellerine geçen paranın ölmeyip sürünmelerine yetecek kadar olduğunu düşünmektedir. İffet, yaşadığını düşünmemektedir. İffet, Raziye Hanım’dan aldığı ölüm haberini Latif’in annesine söyleyemez. Ona göre bu haber Latif’in annesinin ölümüne neden olacak bir haberdur. Bir anneye çocuğunun öldüğünü söylemenin o annenin bu kayıptan duyduğu üzüntüyle hayatietini kaybedeceğini düşünür. Ona göre çocuğunu kaybeden anne yaşasa da çocuğuyla birlikte ölmüş sayılır.

“Hal-i marazı günden güne izdiyad bulan bir hasta gibi maişetimiz kesb-i vahamet ediyor... Bir Rum karısı ufak tefek el işleri getirdi. Aldığımız para ile belki bir ay kadar daha ölmeyip sürünebiliriz. Latif’in validesi her gün geliyor. Elinde kalan birkaç kırıntının feruvvetinden hasıl olan paranın nısfını bize getiriyor. Oğlunun vefatından kendisine bahsetmeye cesaret edemiyorum oğlunu ecel götürdü. İşittiğimi söylersem zavallı kadını da ben öldürmüş olurum... Sevdası gibi Latif’in ölümü de yalnız benim kalbimde mahfuz kalsın.” (s. 222)

İffet, kendilerinin yaşayabilmeleri için iki doğal sonuç olduğunu düşünmektedir. Buna göre bunlardan birincisi kendisi için kaderin hazırladığı rezil yaşama tarzını kabul etmektir. İkincisi ise ölecek kurtulmaktır. Ancak İffet, annesi ve kardeşini kendilerini

öldürmeye ikna edemeyeceği için mecburiyetlerin sonunda gelen ölümü kabul etmek durumunda olduğunu düşünür. Ona göre bu biçimde mecburiyetlerin sonucunda ölüm şiddetli bir intihardan başka bir şey değildir. Kendilerinin seçmedikleri bu uzun süreli ölümü, kısaltabileceklerini düşünen İffet, annesi ve kardeşini böyle bir ölüme razı etmenin cinayet işlemekle bir olduğunu düşünür. İffet kendilerinin mecburi intiharı seçmelerinin ahlaken doğru olup olmadığını düşünür. Ona göre kendisinin ve ailesinin yoksulluktan her geçen gün bile bile ölüme gidişleri de ahlaken bir çöküşü göstermektedir. İffet, temel ihtiyaçları karşılayamamaktan kaynaklanan ölümlerle kişinin bile isteye kendini öldürmesi arasında çok fark olmadığını düşünür.

“Hayatın en mübrim esbab-ı levazımından mahrumen böyle nasıl yaşanır?.. Bunun için iki netice-yi tabiye vardır. Birincisi kaderin bizim için irâe edip durduğu maişet-i rezilaneyi kabul etmek, ikincisi de ölmektir. Hem nasıl ölmek? Müddet-i ihtizarını ancak zaruretın tayin edebileceği medîd bir intihari kabul etmek!.. Bu müddetin kasrı mümkün değil mi?.. Mümkün... Fakat bunu valideme ve bahusus hayatının mebâdisinde bulunan kardeşim Sabri’ye kabul ettirmek büyük bir cinayet addolunmaz mı? Bu hususu onlara kabul ettirmek değil hayatça beynimizde bulunan merbutiyet-i kuvveyeye mebni bunu kendi nefsim için bile kabulde muhtar değilim. Hayatın en acı demleri içinde bile ümit handeleri gösteren ne garip anları var... Üçümüz için kati bir çare-i halas yok mu? Nasıl yok!.. Bir değil bin çare var... Fakat bunların tecvizi ahlaken müthiş bir sukut addolunur.. O öyle addolunursa üç zavallının birden bir intihar-ı medîde taammüden teslim-i vücud eylemeleri ahlaken i’tila mı sayılıyor?..” (s. 223-224)

İffet, Nermi Bey’in mektubundan sonra Raziye’ye bir mektup yazar ve Nermi’nin teklifini kabul ettiğini belirtir. Ona göre Nermi’nin beklediği kavuşma ile ölüm arasında bir fark yoktur. İffet bu iki ölüm arasında öncelik ve sonralık bakımından bir fark olduğunu düşünmektedir. İffet için Nermi’nin visali ölümden farksızdır. İffet, Nermi’nin isteklerine boyun eğmektense ölmeyi seçmeyi istemektedir ancak annesi ve kardeşinden de sorumlu olduğu için bunu yapamaz.

“Beni ziyaret-i medfenlerine davet eylemişler fakat işte ben tercihen halce-i visale geliyorum. Buna da o kadar taccüp etmesinler. Çünkü benim için ikisi de mezar demektir. Bence beynlerindeki fark yalnız birinin mukaddem diğerinin muahhar olmasından ibarettir.” (.234-235)

İffet, Nermi Bey’le görüşmek için hazırlandıktan sonra aynada öldü zannettiği Latif’in hayalinin kendisine bir yabancıнын yanına gideceğine mezara gitmesinin daha iyi olacağını söylediğini görür. İffet’e göre işlemek üzere olduğu günah kendisini toprağın kabul etmemesine neden olacak kadar büyük bir günahdır. Müslümanlar arasında bazı günahları dolayısıyla toprağın ölen kişiyi kabul etmediğine dair bir inanış bulunmaktadır.

“Gideceğin yer bir bezmgeh-i ağyar olacağına keşke bir mezar olaydı. Ağuş-ı fuhş iffete penah olur mu? Yoksa senin gibi iffet-i meluneyi kabulden toprak ictinab mı ediyor?” (s. 241)

İffet, hastalandıktan sonra annesinden Nermi'nin yanına giderken giymek için hazırladığı çarşafı üzerine örtmesini ister. Ona göre kendisi gibi cehennemlik bir hastaya öyle bir kefen yakışacaktır. İffet, işlediği günahın karşılığının cehennemde yanmak olduğunu düşünmektedir. Ona göre öldükten sonra cehennemde cezalandırılacaktır.

“Dünyanın ateşlerini üzerime yığsanız yine o çarşaf kadar vücudumu yakmaz... Benim gibi cehennemlik bir hastaya öyle kefen yaraşır...” (s. 242)

İffet, Raziye Hanım'la konuşurken ölümün hayatından daha iyi olduğunu söyler. Ona göre ölümün kendisinden uzak durmasının sebebi kendisine pişmanlığını yaşaması için müsaade etmesidir. İffet, ölememesini iki biçimde açıklamaktadır. Bunlardan birincisi pişman olması için süre tanınmak istenmesidir. İkincisi ise çektiği acıların günahlarından arınmasına yetmemesidir. Müslüman kişi çektiği hastalıkların, hastalık sırasında çektiği acıların günahlarından arınmasını sağladığını düşünür. Müslümanlara göre kişinin uzun süren hastalığı bu yüzden günahlarının çokluğunu gösterir.

“Hanım! Öyle bir hal-i ıztırabat içindeyim ki en muzlim en lerze bahş çehresiyle etrafımda dolaşıp da henüz yatağıma yaklaşmaya isti'na gösteren ölüm şu saatteki hayatımdan bana bin kat ruşenâ görünüyor... Bunun bu isti'nası bir müddetten beridir düştüğüm zılalden mütevellit nedameti bana olanca şiddetiyle çektirmek için bir iki günlük bir müsaade olmalı... Yahut ki birkaç saattir çektiğim şu ceza beni levs-i maâsiden tathire kifayet edemediği için ölüm benden iğreniyor...” (s. 244)

İffet, ölmeden önce Raziye'nin günahlarına tövbe etmesini ister. Ona göre Müslüman kişi ne kadar günahkâr olursa olsun tövbe ettiği takdirde affolunacaktır. İffet, insanın tövbe ederek günahlarından arınabileceğini düşünür. Ona göre insan İslamiyet'e uygun olmayan davranışlarından dolayı pişman olur ve affedilmek için Allah'a yalvarırsa bu affa ulaşabilir. Müslüman için tövbe kapısı her zaman açıktır. Müslüman kişi bu kapının kişinin ölüm anına kadar açık olduğuna inanır ve ölen kişinin son ana kadar affedilmeyi istemelidir.

“Henüz sizin için bab-ı tövbe mesdud olmadığını düşünüp de bugüne kadar içinde dur edip durduğunuz o âlem-i rezailin yüz karalarından tathîr-i vicdan için secde-i âmâna kapanmak hiç aklınıza gelmiyor mu?” (s. 246)

İffet, Latif'in yaşayıp yaşamadığını bilememesine karşın onun ruhundan yardım ister. Kendisini aşağılanacak bir günahkâr olarak gördüğü için yardım isteğinin Latif'e ulaşip ulaşamayacağını bilmemektedir. İffet, yaptıkları nedeniyle Latif'in kendisini affetmesini ister. İffet, ölecek olmanın bilinciyle, ölmeden önce bu dünyada eksik yaptığı, tamamlamadan gittiği bir şey kalmasını istemez. Başından geçenleri anlatması, günahını sorumlu hissettiği kişilerle paylaşması da bundan kaynaklanmaktadır. Ölmeden önce bunları anlatarak kendisini ölüme hazırlamaktadır.

“Berhayat mı yoksa farig-i dünya kurb-ı Mevla mısın? Makam-ı rifatın o evan-ı bekayı buldunsa benim gibi günahkar hakirlerin enin-i istimdadı sana kadar bilmem nasıl vasıl olur? Bütün ismet-i nalanımı yakan bu humret-i nedametle senden istirham affa bile kendimde yüz göremiyorum. Günah olur ki günahkarın istimâna cüreti kalmaz.” (s. 248-249)

İffet, kendisinin ölümünün bir kurtuluş olduğunu düşünmektedir. Latif'e hitaben ölüm haberini aldığı gün kendisi için sevinmesini yazar. Ona göre Latif, İffet kurtulduğu için mutlu olmalı ve kendisinin kurtulamamış olmasına üzülmalıdır. İffet için ölüm sevdiklerinden ayrılmak anlamını taşımaktadır. İffet, Latif yaşıyorsa onu dünyada bırakarak ölmenin acısını yaşamaktadır.

“Eğer aşınanın gülşen-saray-ı ebed olduysa bu pür isyan İffet'e dest-i imdadını uzat... Dünyadaki gönlü gibi ahretteki ruhu da sensiz... Giryân kalmasın... Eğer berhayat isen haber-i vefatımı aldığın günü benim için sevin... Kendin için ağla... Gönlüm muhabbetine ruhum duana muhtaçtır.” (s. 249)

İffet, Latif'ten kabrini ziyaret etmesini ve kendisi için Fatiha suresini okumasını ister. İslamiyet'te kabir ziyareti önemli bir yere sahiptir. Yaşayanlara mezarlardan, ölülerden ibret almaları için mezarlık ziyareti yapmaları tavsiye edilir. (Gazali, 2011: 153) İffet, mezarının taşsız kalmasını ve çimenlerle kaplı olmasını ister. Ona göre çimenler onun ahirette ayaklar altında çiğnenmesine engel olacaktır. İffet, kendi bedeninin toprak olmasıyla mezarı üzerindeki bitkilerde emellerinin görüleceğini düşünmektedir. İffet, madde olarak toprak olduktan sonra kendi bedeninin mezarındaki çimenleri besleyeceğini düşünmektedir. İffet ölümünün iki yönünün de farkındadır. Bedenin toprağa karışacak olmasından dolayı mutsuz değildir. Ruhunun ise günahlarının karşılığında cezalandırılacağını düşünmektedir.

“Ziyaret-i kabrime gel... Gumum-ı hayatımdan vücud bulmuş gibi ser-i mezarımda eden servinin saye-i sükutu altında garibâne yatan İffet'ine bir Fatiha eda et! Medfenim bî-seng kalacaktır. Dünyada pââmâl-i envâ'-ı hakaret olan bu zavallının ahrette de

çiğnendiğini istemezsen üzerime çimenden bir sedir yap. Remadımdan renk ve hayat alacak o puşide-i sebzîninde mezarımdan inkişaf edecek âmâlîmî gör...” (s. 250)

İffet, Raziye’ye tövbe etmeyi kabul ettikten sonra abdest almasını söyler. Birlikte namaz kılp tövbe edeceklerini belirtir. İffet’e göre günahlardan arındıran tövbe için abdest almak ve namaz kılmak yeterlidir. İffet, Allah’ın sıfatlarını sayarak kendisi ve Raziye için Allah’tan af diler ve kabul edilmesi için dua eder.

“– Öyle ise haydi hanım, kim bilir kaç erkeğin levs-i nazarına arz ettiğin o murdar esvabını arkandan çıkar. Validem sana kendi dolabından bir temiz entari versin. Onu giy... Beraber abdest alalım... Yine beraber secde-i âmâna baş koyalım.” (s. 251)
 “– Ya Gafûr! Ya Erham-ür-râhimîn!.. Pür isyan yüzü kara bu Raziye... İffet mücrime kulların bab-ı affına geldi...” (s. 251)

1.3.21.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Latif

İffet’in nişanlısı Latif, İffet’in öldüğünü öğrendikten sonra neredeyse tüm vaktini mezarlıkta geçirmeye başlar. Latif’e göre mezarlık bir ölüm bahçesidir ve kendisi de bu bahçenin bahçıvanıdır.

“– Bakma nafiye bilemezsin!... Ben bu ecelzârın bağbanıyım. Gündüzleri saklanır... Guruba yakın gelir... Hasad-ı emelimden dökülen hûşeleri pa-yı ağıyardan muhafaza için geceleri buralarda dolaşırım... Böyle bî-vakit siz benim bahçemde ne geziniyorsunuz?.. Benim gönlümü niçin çiğniyorsunuz merhametsizler!...” (s. 135)

Latif ölen nişanlısına seslenir ve onun kendisini ayrılığın karanlığında bırakmamasını ister. Latif, İffet’in ölümünden sonra akli dengesini yitirmiştir. Onun ölümünü kabullenmekte güçlük çekmektedir. Latif, İffet’in ardından gidememenin acısını yaşamaktadır. O öldükten sonra yaşıyor olmayı kabullenememektedir.

“Latif’ini zulmet-i hicrana bırakma... Vallahi karanlıkta kalıyorum... Ha sahih... Unuttum.. Ben şimdi senin âşığın değilim. Mezarlık bekçisiyim!” (s. 136)

Anlatıcı, Latif’in İffet’in mezarını göstermeden önce eceline aradığını düşünürken Latif, İffet’in kalbinden çıkıp toprağa girdiğini söyler. Latif, İffet’in mezarda olduğu düşüncesini kabullenmekte güçlük çekmektedir. Latif’e göre mezar İffet’in bulunduğu yerdir ve Latif, İffet’i burada yalnız bırakmak istemediği için zamanının tümünü mezarlıkta geçirmektedir.

“Eceline kavuşmak istiyor, mezarını arıyor gibi toprakları çimenleri kucaklıyordu. Bir zaman haykıra haykıra çırpındı... Sonra eliyle ufku gösterdi. Yine elini indirip toprağa vurarak dedi ki:

– O şimdi burada mı? O ateş gönlümden toprağa mı aktı... Öyle ya!.. Toprağa girdi... Geliniz nereye girdiğini size göstereyim...” (s. 137)

Latif, İffet’le evlendiklerinde oynamak üzere yazdığı piyesi mezarlıkta oynadığını söyler. Ona göre mezarlıkta bulunan ölüler onun izleyicileridir ve bu piyesi seyrebilmek için ölü olmak gerekmektedir. Latif, İffet’in kendisini görebildiğini, onu bırakmadığından haberdar olduğunu düşünmek istediği için piyesinin ölüler tarafından izlendiğini düşünmektedir.

“İşte ben onu şimdi burada oynuyorum. Nâlegâhım işte bu mezarlık. Seyircilerim de ölüler. Ölmeden benim oyunumu görmeye niçin geldiniz?.. Tabutsuz gelenler bir şey göremezler.” (s. 138)

Latif, İffet’in ölümüyle başa çıkamadığı, kabullenemediği için rüyasında İffet’in kendisine ölmediğini söylediğini görmektedir. Bu durumda İffet’in öldüğünü söyleyen herkes, İffet kendisini onlardan gizlediği için yaşadığından haberdar olmayacak ve Latif bu ölümü kabullenmek durumunda kalmayacaktır.

“– Piyesimizin esası ‘trajedi’ değildi.. İffet ben öleyim de acıklı suzişli olsun dedi. Öldü. Bir daha dirilmedi... Ah... Fakat... Şey dirildi... dirildi. Bazı geceler rüyama giriyor.. ‘Ben ölmedim. Âlemden saklanmak için senin gönlüne girdim’ diyor. Doğru değil mi? Benim gönlümden başka onun ca-yı kararı olabilir mi?” s. 238)

Latif, mezarlıkta duyulan baykuş seslerinin kendi trajedilerine eşlik ettiğini söyler. Baykuş sesi, baykuşun ötüşü uğursuzluğa yorulan, baykuşun öttüğü evden birinin öleceği düşünülen bir sestir. Latif’e göre mezarlar hayatla ölümün kavuştuğu yerlerdir. Ölülerin arkasından ağlayan herkes, hayatla ölümün kavuşmasına ağlamaktadır. Burada Latif’in ölümü yalnızca ayrılık olarak düşünmediği ölümü aynı zamanda bir kavuşma olarak düşündüğü görülmektedir. Latif’e göre mezarlıklar aynı zamanda vuslat mekânlarıdır. Latif için kendisinin ölümü de İffet’e kavuşma anlamını taşımaktadır.

“Etraf kırılık ama Elhan-ı sevdamıza bülbül nağmeleri değil baykuş figânları dem tutuyor... Buradaki ziya-yı kamer mezarlara –hayatla ölümün vuslatına ağlayan gözlerin nuru gibi dökülüyor.... Buraların leyâlini o kadar muzlim zannetmeyiniz...Neyyirenin buraları deycûre terk ettiği geceler yeis-i hayatla kararın kalbimin esrar-ı cavidanisi makabir-i sükûnet üzerine arş-ı rahmetten inen nurlar ile tenevvür ediyor...” (s. 140)

Latif, İffet’in ölümü ile ilgili olarak gurub etmek, toprağa düşmek, zulmet olmak ve sönmek kelimelerini kullanır. Latif, İffet’i ışığa benzetmektedir ve onun için İffet’in ölümü o ışığın kaybolması, yok olması anlamlarını taşımaktadır. Latif, İffet’in ölümüyle

kendisini hayatta tutan, aydınlıkta tutan ışığı kaybettiği için kendisinin de karanlıkta kaldığını ifade eder.

“– O güneş işte burada gurub etti!.. o cevher-i iffet bu makarrda hake düştü!.. O zeka-yı cevval işte bu mahalde zulmet oldu!.. O şu’le-i ruh işte bu yerde söndü!..” (s. 140)

Latif, İffet’in ölümünün maddi yönü düşünürken İffet’in bedeninin çürümesine, güzelliğinin yok olmasına üzülmez. O çürümeyi bir değişim olarak görmektedir. Ona göre İffet’in güzelliği, topraktan mezarında biten çiçeklere geçmektedir. İffet’in bedenini oluşturan her şey mezarındaki çiçeklerin büyümesini sağlamaktadır ve İffet’in güzelliği bu çiçeklerin güzelliğinde görülebilmektedir. Latif’e göre İffet, mezarındaki çiçekler aracılığıyla kendisine olan sevgisini göstermektedir. Burada Latif, ölümün insan bedeninin çürümesiyle başka canlıların hayatta kalmasına yardım ettiğini düşünmektedir. Latif, İffet’in ölümüyle birlikte başka bir hayat zincirinin devam etmesini sağladığını düşünmektedir.

“– Yağmur yağmadığı günler ben gelip gözyaşlarımla İffet’in makam-ı ebediyeti olan bu şükûfezârı sularım... Sevdiğimin bu toprağa karışan eczası bu çiçeklerin goncalarına sereyan eylediğinden hayatındaki letafet-i cemâli şimdi bunlarda görülecek o buy-ı kemal ve edebi bu vasıta ile münteşir olacaktır... Bir kalb-i rakik için hangi kabrin kitabe-i seng-i mezarı bu çiçeklerin lisan-ı hazînâneleri kadar altında yatanın teessür-i sükûnetinden renk ve nişan verebilir? Mezarların üzerlerine vaz’ edilen o koca taşlar hayatla memmat arasında nâ-kâbil-i nüfûz yere mani hükmündedir. Zira türabdaki vücut artık yaşamıyorsa bu çiçekler yaşıyorlar. Hem de sermaye-i hayatlarını o vücudun remadî tedarik ediyor... Göz önünde mevt hayat münkalib oluyor... Bu çiçeklerle o vücut beyninde bir mübadele bir cereyan var. Dediğim gül fidanı bu sonbaharda bir gonca verdi... Bu gonca benim için İffet’in bir tebessüm-i uhrevisi bir selam-ı muhabbetidir... Bu goncayı tezyin eden ilk jale benim göz yaşım oldu... Demek birbirimize ifham-ı hissiyat ediyoruz. Her mevsimde değişen, kabr-i İffet’i tezyin eyledikleri için mahzun görünen şu güzel çiçekler vasıta-i muhabberemiz oluyorlar. Samimiyet-i âşikâneleri bizim derecemize varmış muhabbetzedelerin ateş-i sevdalarını ölüm söndüremez. Onların beynindeki cereyan-ı hayat, câzibe-i icrâm-ı kâinat kadar müebbeddir.” (s. 141-142)

Latif, mezarlığın sessiz olmasını ölümlerin gürültü sevmemesine bağlamaktadır. Mezarlıkta yalnızca baykuş sesleri duyulmaktadır ve bu baykuş sesleri uğursuzluğa neden olduğu için duyan kişilerin oradan uzaklaşmaları gerektiğini ifade etmektedir.

“Ölümler bu vakit gürültü sevmez. Haydi artık gidiniz. Ayıptır. Bizi dâr-ı zifâfımızda yalnız bırakınız. İşitmiyor musunuz? Baykuşlar sizi kovuyor dedi.” (s. 143)

“Latif – Koynumda değil... Canımın içinde duruyor. Onlar kağıt değil.. Yazı değil... Dünyadan dâmen-keş-i istiğna olmuş mahzun bir pakizenin cemal-i bî-feri üzerine tabiatın hazain-i teessüratından dökülmüş, in’ikas-ı reng-i bahtımla ferâmuş siyah katrelerdir. (s. 145-146)

Latif, anlatıcının kendisine okuduğu şiirlerin bazılarını İffet'in mezarı üzerine yazmak ister. Ona göre mezar taşlarına yazılanlar donmuş, katılaştırmış sözlerdir. O toprağın üzerine yazacağı, silinebilen her gün değışecek sözlerin kendisini daha iyi anlatacakları için daha uygun olduklarını düşünür.

“— Okuduğun eşârdan bazıları pek hoşuma gitti. Bunları kendi sevdama, İffet'in haline muvafık buldum. Haydi gel şunları mezarın üstüne yazalım.” (s. 159)

“— Ben her gün gelip tazelerim. Hem her gün başka türlüünü yazarım. Ben mezar taşları üzerindeki o mütehaccir sözleri sevmem. Ben gelip mezar-ı canânemde kalb-i mecruhumun her gün bir başka sahifesini görmeli okumalıyım.., (s. 160)

Latif, İffet'in yaşadıklarının romanlaştırılmasını onun bu roman sayesinde bir süre yaşayacağını düşündüğü için kabul eder. Romanı okuyanların İffet'in yaşadığını ve çektiklerini görmüş olacakları düşüncesi Latif için İffet'in ölümünden duyduğu üzüntüye bir teselli kaynağı olur.

“Maa-l-memnuniye.. Çünkü yazacağınız romanda İffet'i bir müddet daha yaşatmış olacaksınız. Belki kari'leriniz içinde bu kızın sergüzeşt-i feciama bir ağlayan bulunur. Bu benim için büyük bir tesellidir.” (s. 162)

Doktor N.

Doktor N., arkadaşı şair olduğu için karşılaştığı her şeyi, gerçekliğinden çıkardığını düşünmektedir. Doktor, arkadaşının duyduğu herhangi bir kuş sesini cennet civıltısına benzettiğini ifade eder. Doktor ölümden sonra hayatın devam ettiğini düşünmektedir. Ona göre insan öldükten sonra cennete ya da cehenneme gitmektedir.

“Şu ağaca bir kuş konup da iki defa 'cik' 'cik' dese o kuşa hemen murg-ı hazin bilmem ne diye bir isim takarak o civıltıyı nağme-yi cennet filan diye tavsife döşenirsiniz” (s. 16-17)

Doktor arkadaşının gerçeklerle ilgilenmediğini düşünmektedir. Ona göre kendisi hastanede hayatın gerçekliğiyle karşı karşıyadır, şair arkadaşı ise hayatın gerçekleriyle değil kendi hayal dünyasında oluşturduğu gerçeklerle ilgilenmektedir. Doktor uğraştığı hastalıkların hayatın düşmanı olduklarını söyler. Doktor hayatın gerçek düşmanlarıyla savaşırken şair arkadaşı kurgu dünyasındakilerle uğraşmaktadır.

“Bilmem ki böyle daima semaya, bulutlara, ufuklara bakmaktan ne haz duyarsın? Biraz da görmediğın menazır-ı hayatı görmeğı merak et. Bir gün benimle beraber hastaneye gel. Düşman-ı hayat olan birçok emrazın pençe-i dehşetinde balmumu gibi eriyen insanların sararmış çehreleri, kadide dönmüş vücutlarıyla firaş-ı ıztırablarında uzanıp yatışlarını gör.” (s. 20-21)

Doktor arkadaşının gördüğü birkaç mezar taşından korktuğunu, kendisinin insan iskeletini oluşturan kemikleri toplamak için mezar mezar dolaştığı için bunlardan korkmadığını belirtir. Doktor sürekli hasta insanlarla çalıştığı, hastalarının ölümlerine tanık olduğu için ölümü “iş” olarak görmektedir. Ölüm onun için sıradan, her gün karşılaşılan hatta kendi çalışmaları için veri toplayebileceği bir alandır.

“Yolda şimdi giderken nazarını ürküten, hayalini tedhiş eden şey birkaç mezar taşı oldu değil mi? Biz hanemizdeki küçücük müzemizde mükemmel bir iskelet buldurmak için mezarlıklara gidip kemik toplarız. Vücut-ı insaniyi teşkil eden her kemiği bulmak için ne kadar mezarlık kovuğu karıştırmaya mecbur olduğumuzu artık sen düşün. Ne yapalım mukteza-yı mesleğimiz budur.” (s. 29)

Doktor arkadaşının İffet’in ailesiyle ilgilenmesini kızın annesi öldükten sonra yalnız kalacak olmasına ve kaderinin nasıl değişeceğinin bilinmiyor olmasına bağlamaktadır. Ona göre arkadaşı bu aileyle merhametinden ilgilenmemektedir. Doktor, ailenin durumu romanında kullanacağını düşündüğü arkadaşının romanın daha renkli hale gelmesi için İffet’in annesinin ölümünü dahi isteyeceğini düşünmektedir.

“Öyle ya ölüm halinde bir hasta kadın. Bir de müeddeb hezar-fenn güzel bir kızı var. İhtimal ki kadın yakında vefat edecek, o nadide-i hüsn kimsesiz kalacak? Ruzgâr-ı bahtı kim bilir nasıl vartalara düşürecek veya hangi mevki-i âliye is’âd edecek?...” (s. 69)
 “Bu aileyi görmek isteyişin sırf merhametten ileri gelmiyor. Romana ‘kulör’ vermek için ihtimal ki yakında o hasta kadının vefatını da arzu edersin.” (s. 70)

Doktor, arkadaşını gezintiye çıkarmak için geldiği bir gün gidilecek yerin seçimini anlatıcıya bırakır. Anlatıcının şehrin dışına, sur diplerine, mezarlıklara gitmek istediğini öğrendikten sonra bu kasvetli yerlere gitmek istemez. Ona göre böyle yerler uğursuz sayılan baykuşların bulunacağı yerlerdir. “Yabanıl kuşlar içerisinde uğursuzluğuna ve ölüm getireceğine en çok inanılan hayvanlardan birisi de baykuştur. Sesinin ve yüzünün sevimsizliği, yıkıntılarda ve terk edilmiş yerlerde yuva yapması bu inanmanın temelinde yatan nedenlerdendir. Baykuş da tıpkı köpek gibi salt ötmesiyle değil, aynı zamanda ötüş biçimi, ötme zamanı, konduğu yer ve öttüğü yerlerle ölümü haber vermektedir.” (Örnek, 1971: 18) Doktor, anlatıcı arkadaşının mezar taşı okuma ve mezarlıkları ziyaret etme isteğinin şairlikle ilgili olduğunu düşünmektedir. Ona göre arkadaşı şair yaratılışlı biri olduğu için mezarlık ziyaretlerine gitmek istemektedir.

“– Hakk-ı intihabı sana verdiğime beni pişman ettin ya! Kardeş baykuş musun? Nesin? O ruha kasvet veren yerleri görüp de ne yapacaksın?” (s. 112)

“– Peki birkaç mezar taşı okuyup bir iki mezarlık kuşu dinlemeden avdet edersek şu gezintimizin şairiyeti itmam edilmemiş olur değil mi?” (s. 123)

İffet'in Annesi

İffetin annesi kendi durumlarına üzüldüğü için ağlayan anlatıcıya dünyada çekeceği ıztırabın kalmadığını, ölümün damarlarına yayıldığını, işaretlerini her an hissettirdiğini, vücudunun acı çekmeye alıştığını ve kendisinde bir uyuşukluk hissettiğini söyler. Kadın bugüne kadar yaşadıkları felaketler sonunda İffet'i bırakıp gitmek olmasaydı dayanamayıp öleceğini düşünmektedir. Ona göre İffet'i bu dünyada, sorunların ortasında yalnız bırakıp gidemediği için bu dünyadan ayrılamamaktadır. Kadın ölümün kendisi gibi hasta birinin durumunda korkulacak değil istenecek bir şey olduğunu düşünmektedir. Ölmek kendisi için kurtuluş anlamını taşımaktadır. Kadın kocası öldükten sonra başına gelen felaketlerden ve hastalıktan ölüm sayesinde kurtulacağını düşünmektedir. Ancak bu felaketlerin ortasında kızını bırakacak olduğu için ölmek istememektedir.

“Şu dâr-ı fenâda çekeceğim pek az ıztırabım kaldı. Yakında hepsi bitecek ölüm şimdiden damarlarıma yayıldı. Her lahza arazını hissettiriyor. Artık vücudum en şedîd ıztırahatla alûde oldu. Havasıma bir batâet bir uyuşukluk geldi. Ölüm benim için korkulacak bir hadise değil temenni olunacak bir nimettir. Lakin İffet'imi bu yeis ve hirman içinde zar u giryân ve kimsesiz bırakıp gitmek bana şimdiye kadar çektiğim azapların cümlesinden acı geliyor. Kızım bir melek, mahz-ı iffettir. Vaktiyle pederi mükemmeliyet-i terbiyesine son vasi' ile itina göstermişti. Bu mesaisi fevk-al-hadd semeredar oldu. Fakat efendinin vefatı ve onu müteakiben uğradığımız felaketler kolumuzu kanadımızı kırdı. Bu kadar alama tahammül edemeyip şimdiye kadar çoktan ölürdüm. Of... Ruhum kızımdan ayrılmadığı için şu âlem-i fenâyı terk edemiyorum.” (s. 53-54)

İffet'in annesi kocasının ölümünden sonra yaşadıkları olaylar dolayısıyla hayattan yıldığını ifade eder. Kızıyla oğlunu korkunç bir yaşam savaşı içinde bırakıp giderse mezarında da ölümün herkese mahsus sonsuz sükûnetinden yararlanamayacağını düşünmektedir. Bir anne olarak çocuklarının rahat yaşamasını sağlayamasa da varlığının çocuklarına yaşamak için bir dayanak olacağını, onların kendi varlığından kuvvet bulacağını düşünmektedir. İffet'in annesi ölecek olmaktan değil çocuklarını kimsesiz, dayanaksız bırakmaktan dolayı üzülmemektedir.

“– Teselli vermek nev-ummâ-yı ümid vermek demektir... İmkan-ı husulü olmayan bir ümidin tky beni daha ziyade meysus ediyor. Şu son senelerde uğradığımız sademât-ı müdhîşe beni hayattan yıldırıldı... Benim düşündüğüm şey yalnız kızım ve oğlumdur. Onları böyle bir maişet-i muhavvefe içinde bırakıp gidersem mevtin umuma mahsus olan sükûnet-i ebediyesinden de hisse-yâb-ı huzur olamayacağım, mezardaki kemiklerimi de bu iki canparemi düşünmekle pür ıztırahat olacak zannediyorum. Gerçi bugün varlığım evlatlarıma karşı hiçbir muavenet-i maddiyede bulunamıyor olsam da yine her halde başuçarlarında bir valide gölgesi bulunmak başkadır. Maderâne bir duam,

nevâzişkârâne bir sözüm müşfikâne bir nazarım, içinde bulunduğumuz bu ateş-i zarurete bu fıkân-ı külliye karşı sabır ve metanet göstermek için onlara büyük bir teselli yerine geçer... Heyhat... Görüyorsunuz ki yolcuyum. Gidiciyim. Yakında iki evladım da muayyensiz hamisiz ümitsiz tesellisiz kalacaklar. (s. 54-55)

İffet'in annesi İffet'in mezarı başında karşılaştığı anlatıcıya başına gelen felaketi gösterir. Kadın kızıyla birlikte yeğenini kaybettiğini düşünmektedir. Doktor ve anlatıcıyla tanışmalarına neden olan hastalığından kurtulduğuna üzüldüğünü ifade eder. Kızının ölümünü görmektense bin kere ölmeyi istediğini söyler.

“– Başıma gelen felâketi gördünüz mü?.. (Eliyle evvela mezarı sonra Latif'i göstererek) ikisinden birden oldum. Beni niçin tedavi ettiniz? Ben bugünleri göreceğime keşke bin defa öleydim.” (s. 144)

İffet'in annesi, İffet'in ölüm anında acı çektiğini yaşadıklarının ancak romanlarda anlatılabilecek şeyler olduğunu, gerçek olmasının mümkün olmadığını söyler. Kadına göre gerçek hayatta yaşayan kişiler bu kadar kötü olayı üst üste yaşayamazlar. Yaşadıkları kurgulanmış bir dünyada kurgulanmış kişilerin yaşayabileceği olaylar kadar gerçek dışı görünmektedir.

“Ah İffet'im ah canparem! Çığıra çığıra gitti. Biz roman olduk. Masal olduk oğlum. Kızım tekmiî başına gelenleri günü gününe yazdı. O kağıtlar (Latif'i göstererek) şimdi bunun koynunda duruyor.” (s.)

Mahalledeki kadınlardan biri

Anlatıcı ve doktor arkadaşının İffet'in evinden çıktığını gören kadın İffet'in annesinin ölüp ölmediğini sorar. Ona göre İffet'in annesinin hastalığının uzun sürmesi, kadının ölmemesi yaptıklarının cezası niteliğindedir. Kadına göre insanlar hastalıkla günahlarından arınmaktadır. Hastalığın bu kadar uzun sürmesi de kadının günahlarının çokluğunu göstermektedir.

“O sarartma karı daha ölmedi mi? Aman (Hanım!) kaç aydır çeker. Ettiği var ki bir türlü can veremiyor. Galiba artık altına gidiyormuş!” (s. 61)

Aynı kadın İffet ve ailesine gelen giden insanların özellikle Latif'in getirdiklerinden bahsederken “iki elim yanıma gelecek” ifadesini kullanır. İffet'in evine gelen hayati şeylerde gözünün olmadığını söylerken ölümlü olduğu için inkar etmeyeceğini ifade eder. Bu aynı zamanda ölümden sonra hesap verileceğine olan inançtan kaynaklanmaktadır. Kadın hesap günün de inkar edemeyeceğini düşünerek şimdi de inkar etmediğini söylemek istemektedir.

“Kör boğazları doymak bilmiyor.. Neme lazım gözüm yok ya gözü olanın gözü çıksın.. İki elim yanıma gelecek niçin inkâr edeyim?” (s. 62)

Anlatıcı ve doktor arkadaşıyla konuşan kadın, doktorun ve arkadaşını beğendiğini ifade etmek için böyle doktorların elinde insanın ölmeyeceğini söyler. Ona göre anlatıcı ve arkadaşı gençlikleri ve yakışıklılıklarıyla yaşamı temsil etmektedir. İffet’in annesi hastalığına karşın varlıklarından hayat fişkırın bu erkeklerin elinde ölüme teslim olmamaktadır. Kadın kendisi de böyle doktorların elinde hayat bulmak istemektedir.

“Hasta karı tevekkeli gebermiyor. Hiç böyle hekimlerin elinde insan ölür mü? Ya öbürünün düğmeleri mum gibi yanıyor. Ben öksürüğe uğradığım zaman bizimki ciğer otunu bol bol kaynat da iç diyor. Hekim yüzü gördüğümüz yok. Ama ben de hastalandım. Acaba bana da bakarlar mı? A dostlar can evimde yangın var.” (s. 65)

Mahalle Bakkalı

İffet’in oturduğu mahallenin bakkalı İffet’in annesinin hasta olduğunu ve ölüm döşeğinde yattığını bilmektedir. Ancak onu bu durumda kadının hastalığı değil, veresiye defterinde yazılı olan borcu ilgilendirmektedir. Hasta kadın öldükten sonra alacaklarını tahsil edemeyeceğini düşünerek endişelenmektedir. Ona göre onun veresiye vererek mahalleliye yaptığı iyilik hastalanmasına, hatta ölmesine neden olacak bir iyiliktir.

“Hasta kadın defterdeki borçlarını ne vakit sildirecek? Mortoyu çekerse paraları kimden alacağız?” (s. 95)

“– Dedim a ocağımı söndürecekler. Bir gün damlaya geleceğim...” (s. 99)

Komşu Kadınlardan Biri

İffet’in komşularından kadının biri ölümden sonra yapılması gereken “çene bağlama”ya dikkat çeker. Ölen kişinin yanında çenesini bağlayacak birinin olmasının önemini dile getirir. Ona göre ölüm halinde olan İffet’in annesi yanında duracak birilerine ihtiyaç duymaktadır.

“Bu hasta karıyı görmüyor musun can çekişiyor. İki evladını birden götürürsek sonra bu zavallının çenesini kim bağlayacak?...” (s. 206)

Raziye

İffet’in Nermi Bey’le görüşmesini isteyen Raziye, İffet’in annesine ve kardeşlerine acıması gerektiğini belirtir. Ona göre İffet, ailenin hayati ihtiyaçlarını karşılayacak çarelere sahip olduğu için onlara acıması gerekmektedir. Raziye’ye göre

İffet'in direnmesi birkaç kişinin birden ölümüne neden olacaktır. Raziye İffet'in nişanlısı Latif'in kara hummadan öldüğünü söyleyerek İffet'in gelecekle ilgili taşıdığı umutların yok olmasına neden olur. Bununla Raziye, İffet'in hayata bağlanmasını sağlayan bağlardan en güçlüsünü koparmış olur.

“Nazlım İffet!... Açlıktan ölmeye hepiniz yemin mi ettiniz? Kendine acımıyorsan o ihtiyar anana acı... O masum kardeşine merhamet et... Zavallı Nermi'nin Kerem gibi dumanı tepesinden çıkıyor. O ateş-i sevdandan gidecek sen de burada açlıktan öleceksin.. Birkaç cana birden olacak... Eğer sevgili Latif'i İzmir'den avdet edecek diye bekliyorsan nafil intizar ediyorsun. Kara haberciliği iyi değildir ama.. Zavallı çocuğun kara hummadan gideli bugün yirmi beş gün oluyor...” (s. 219)

Sabri

İffet'in kardeşi Sabri, açlığa daha fazla dayanamadığı için insanın açlıktan kaç günde öleceğini merak eder. Ölmek istemediğini söyleyen Sabri, annesinin ve ablasının ölmesini istemediğini ifade eder. Biraz ekmek bulabilirse annesini, ablasını ve kendisini ölümden kurtarabileceğini düşünen Sabri, konuşmalarını duyduktan sonra bayılan annesinin öldüğünü düşünür. Sabri, hayati ihtiyaçların mutlaka karşılanması gerektiğini düşünmektedir. Onun için hayatını devam ettirmesine yarayacak her çözüme başvurur. Annesi ve ablasının açlığını giderebilmek için komşuların bostanından salatalık çalar.

“– İnsan açlıktan kaç günde ölür?

– Ne bileyim yavrum?.. İşte biz iki gündür aç duruyoruz daha ölmedik!

– (Hüngür hüngür ağlayarak) ölünceye kadar böyle aç mı duracağız?.. Ben ölmek istemem... Annemin ölmesini de istemem... Senin ölmeni de istemem... İstemem... Ölmeyleyim... Bir parça ekmek bulalım... Bu gece aç kalırsak belki sabaha ölürüz değil mi abla?

Bir dehan-ı masumiyetten açlığın muharebesine vücudun derece-i mukavemetini istihzah hakkında irad olunan bu sualleri karşıdan dinleyen valide. İki evladıyla aç kalan o bahtsız kadın ciğerparesinin tehaşi-i mevt ile söylediği bu sözlere takat getiremedi. Bir ah-ı cansûz çekti bayılıverdi.

Sabri validesinin gözlerinin karası kaybolup da bir ölüden daha sarı daha renksiz bir çehre ile yere uzandığını görünce:

– İşte annem ölüyor. Bir parça ekmek bulursam belki dirilir...” (s. 189)

Nermi

İffet'le görüşmek istediğini bildiren bir mektup yazan Nermi, yaşarken kendisine acımayan İffet'in öldükten sonra mezarına gelmesini ve kendisine bir Fatiha okumasını ister. Nermi, İffet'in yaşamak için çektiklerinden habersiz bir biçimde onun kendi isteklerini kabul etmesini beklemektedir.

“Hayatımda rahm etmedin bari vefatımda ağlayacağına dair bir vaadde bulun da biraz asudegi-i bal ile öleyim... Mezarımda bir Fatiha okumanı istirhamen sana birkaç kuruş araba parası gönderdim. Medfenimi öğrenmek istersen onu gönlüne sor...” (s. 223)

1.3.22. Araba Sevdası

Araba Sevdası romanında Bihruz Bey’in araba sevdası ve öldü zannettiği Periveş Hanım’ın ardından tutmaya çalıştığı yas anlatılmaktadır.⁴¹ Babasının ölümüyle genç yaşta oldukça yüklü bir mirasa sahip olan Bihruz, bu mirası, zevklerini yerine getirmek uğruna çok kısa zamanda tüketir. En büyük eğlencesi araba kullanmak olan Bihruz, bir gezinti sırasında görüp konuştuğu Periveş Hanım’a âşık olur. Yalancılıkla ün yapmış arkadaşı Keşfi Bey’den Periveş Hanım’ın tifodan öldüğünü öğrenir ve Periveş Hanım’ın veremden öldüğüne kendisini inandırarak kitaplarda okuduğu gibi yas tutmaya, sevdiğinin arkasından üzölmeye çalışır. Periveş Hanım’ın mezarını bulup orada ağlamak isterken Periveş Hanım’ın ölmediği gerçeğini öğrenir. Roman, Bihruz Bey’in bu gerçeği öğrenmesiyle son bulur.

Bu romanda iki kahramanın ölümü söz konusudur. İlki romandaki olayların yaşanmasına neden olan ölümdür: Bihruz Bey’in babasının ölümü. İkincisi ise Periveş Hanım’ın gerçekleşmeyen ölümüdür. Bihruz Bey’in babasının ölümü, onun kendi parasının yöneticisi olmasını sağlamıştır. Sahip olunan miras Bihruz’a dilediği gibi harcama yapma olanağı tanımıştır. İkinci ölüm ise Bihruz’un daha önce gezdiği yerlere gitmeyi bırakmasına, kendisini yalnız yürüyüşlere adamasına neden olmuştur. Romanın diğer kahramanı Periveş Hanım da on altı yaşında babasını kaybetmiştir. Romanda Bihruz Bey’in miras yediliğine ve Periveş’in serbestliğine neden olarak ikisinin de erken yaşta babasını kaybetmiş olması anlatılır.

Romanda umutsuzca âşık olup kendilerini öldürme duygusuna kapılan gençlerin hikâyesinin, Goethe’nin romanı *Genç Werther’in Acıları*’nda anlatıldığına yer verilmesi dikkate değerdir. Mösyö Piyer’in *Genç Werther’in Acıları*’ndan söz etmesi bu roman ile ilgili yapılan tartışmalara atıf niteliğindedir. Din adamları kitaba karşı vaazlar vermişlerdir. (Alvarez, 1999: 196)

Bihruz Bey, *Manon Lesko* romanında Manon’un ölümüyle, öldü zannettiği Periveş Hanım’ın ölümü arasında benzerlikler kurmaktadır. Manon’un aşığı mezarın

⁴¹ Rezaizade Mahmut Ekrem, (2007). *Araba Sevdası*, Özgür Yayınları, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

başında ağladığı için o da doğru dürüst tanımadığı sarışın hanımın mezarı başında ağlamak ister. Bihruz bütünüyle özenti bir karakterdir. Kendine özgü bir yas tutma biçimi bile olmayan Bihruz, kitaplardan öğrendikleriyle yaşadığı kaybın acısını dışa vurmaya çalışır. Bihruz'un sarışın hanıma verdiği aşk mektubuna hiç değer verilmeyip bir mezarlığa atılması da Bihruz ile Periveş arasında olabilecek bir ilişkinin mümkün olmadığını, bu ilişkinin ölü olduğunu göstermektedir. Mektup, ölüler diyarına atılarak bu mektupta yazanlara da yaşama şansı tanınmamıştır. Bihruz, Periveş'in öldüğü haberini aldıktan sonra üzüntüsünü anlatacak şiirler hikâyeler okumak için uğraşır, kendisi bu kaybın acısını anlatmaktan, ifade etmekten uzaktır. Mösyö Piyer'in önerisiyle De Lamartin'in *Graziyella* hikâyesinin sonundaki Le Premier Regret adlı şiiri okur ve şiirde geçen "on altı yaş ölmek için pek erkendir" dizesini diline dolar. Bihruz, on altı, on sekiz ve yirmi yaşın hepsinin bir olduğunu hepsinin erken ölüm olduğunu düşünmektedir. Bihruz, Periveş'in ölmek için çok genç olduğunu düşünmekle birlikte insanın hangi yaşta ölürse ölsün erken öldüğünü düşünmektedir. Ona göre ölüm her durumda insanı erken yakalar. Ancak Bihruz, düşüncelerini, şiirde geçen dizeden daha ileriye götürmeyi, buradan yaşamın anlamına varmayı düşünmez. Ölümlü olmak, Periveş'in ölmüş olması, onda ölüm gerçeğiyle yüzleşmeye ya da ölümün varlığının bilincine varmaya neden olmaz.

Bihruz, her yaşta ölümün erken olduğu düşüncesine insan olduğu için doğal olarak ulaşır. İnsanoğluna göre bütün ölümler erkendir. Ölümlü olan insanda, ölümün erken geldiği düşüncesi evrenseldir. Ölümün ansızın ortaya çıkması, insanoğlunun onunla baş edememesinin nedenlerinden biridir. Her insan ölüme doğru gittiğini bilir ancak ne zaman öleceğini bilmemenin görece rahatlığıyla yaşar. Bihruz hepsi bir sözleriyle ölümün erken oluşunu dile getirmektedir. Bihruz, Periveş'in ölümünden kendini sorumlu tuttuğu için veremden öldüğünü düşünmektedir. Mektubuna ekleyip Periveş'e yolladığı şarkıda geçen "siyehçerde civandır" sözlerinin anlamını çok sonra öğrenen Bihruz, sarışın bir hanıma kara yağız delikanlıdır diye yazmış olduğu için hanımı kırdığını düşünür. Çok narin, soylu biri olarak düşündüğü Periveş'in bu sözlere kırıldığını kendisi yüzünden hastalanıp veremden öldüğünü zanneder. Ona göre asil bir hanımefendiye tifodan ölmek yakışmaz. Bihruz, Periveş'in veremden öldüğünü düşünerek onun kendisini dikkate aldığını düşünmek ister. Kendisine kara yağız delikanlı diye mektup yazılmasına kırılan Periveş Hanım'ın üzüntüsünden verem olduğuna karar verir. Bihruz'un bu düşüncesi dönemin düşüncesine de yakındır.

Veremin henüz tedavisinin yapılamadığı bir dönemde, hastalığın narin, hassas kişileri bulduğu düşünülmektedir. Hastalığın nedeninin bir mikrop olduğu ve bulaşıcı olduğu henüz bilinmediği için roman dünyasında da hassas kahramanların en çok yakalandıkları hastalık olan verem, Bihruz'a göre Periveş gibi asil birine yakışmaktadır.

1.3.22.1. Ölme Biçimleri

1.3.22.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Bihruz'un Babası: Bihruz Bey'in babasının müteveffa olduğu belirtilir ancak ölümü hakkında bilgi verilmez.

Periveş'in Babası: Periveş'in babasının öldüğü belirtilir ve ölümüyle ilgili bilgi verilmez.

1.3.22.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.22.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.22.2.2. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Bihruz

De Lamartin'in *Graziyella* hikâyesinin sonunda bulunan Le Premier Regret adlı şiirinde geçen dizeyi "Bu müennes on altı yaşında idi. Vefat etmek için pek erkendir" biçiminde çeviren Bihruz, "Ah, on altı yaş. On sekiz, yirmi, hepsi bir!.." sözlerini tekrarlar. Periveş'in ölümünün de şiirdeki genç kızinki gibi erken olduğunu düşünür. Sarışın hanımın genç yaşta bu dünyadan ayrılmış olmasından kendisini sorumlu tutan Bihruz, eğlence yerlerinden eskisi gibi zevk alamaz.

"Bihruz Bey Ramazan'ın vukuuna intikal edince bu şehir içinde hususiyle on beşinden sonra Kapakçılarbaşı'nda, Beyazıt meydanında, Divanyolu'nda, Şehzadebaşı mevkiindeki kalabalık ve gezinti âlemlerini tahattur ile şad-kâm olacak yerde bir mahzunluğa düşüverdi. Çünkü kendisi için o âlemleri temaşadan artık bir haz ve neşe hâsıl olamayacağını düşündü. Evet, sarışın hanım sağ olaydı elbette o da oralarda ekseriya görülürdü. Halbuki o zavallı kız gençliğine doyamadan fevt oldu gitti. Kim bilir hangi bir تنها kabristanının hangi bir köşesinde o biçare genç garibane yatarken beyefendinin bu kalabalık âlemlerinde dolaşıp gönül eğlendirmesi ne büyük vefasızlık olacağını derpiş-i tefekkür etti." (s. 214)

Bihruz, Periveş'in ardından yas tutmaktadır. Yalnızca iki kere gördüğü, bir kere konuşup bir kere de mektup verdiği kadına âşık olur. Bu kadının öldüğünü öğrenince ona vefasızlık etmemek için eğlenceli bulduğu her şeyi bırakır. Yakınını kaybeden her

insan bir süre yaşamın eğlencelerinden uzaklaşır ve kendini düşünmeye bırakır. Bu düşünce diğer kişinin ölümüyle başlar ve insanın kendi ölümünde biter. Her ölüm tanık olan kişiye kendi ölümünü düşündürür. Bu, ilk yas günlerinde onun yerine ben ölseydim biçiminde kendini gösterir. Bu durum aynı zamanda insanın ölümle baş etme yollarından biridir. Bihruz, Periveş'in mezarını bulup üzerine kapanarak Le Premier Regret şiirini okuyup ağlamak istemektedir. Çünkü *Manon Lesko* romanındaki âşık sevgilisinin mezarına üzerine kapanıp ağlamıştır. Bihruz, onun gibi bir mezar başında ağlamak, onun gibi üzölmek istemektedir. Nasıl acı çekeceğini ve ne yapacağını bilmeyen Bihruz, nasıl yas tutması gerektiğini de okuduğı kitaplardan öğrenir ve her işinde yaptığı gibi taklit etme yolunu seçer. Varlık nedeni babası öldüğünde yas tutmayan Bihruz, bir kere konuşabildiğı kadın için öğrenilmiş bir çabayla yas tutmaya çalışmaktadır. Bihruz, alışık olmadığı çevresinde kimsenin uygulamadığı biçimde yas tutmaya çalışmaktadır. “Anadolu’da yas giyimin rengi karadır. Çok seyrek olmakla beraber kara yerine ak da giyildiğı olur. Yas belirtisi olarak, rengin dışında, giysileri ders giyme âdetine de rastlıyoruz.” (Örnek, 1971:83)

1.3.23. Zehra

Kıskanç bir genç kız olarak Suphi ile evlenen Zehra, Suphi ve Sırrıcemal’i kıskandığı için onları ayırmak ister.⁴² Sırrıcemal için kendisinden ayrılan Suphi’den öç alma isteğı ile Ürani adında bir genç kızı Suphi’ye gönderir.⁴³ Zehra, Sırrıcemal’in çocuğunun düşmesine, Sırrıcemal’in intihar etmesine, Suphi’nin Ürani ve yanındaki adamı öldürmesine, Suphi’nin annesi Minire’nin kimsesiz sokakta ölmesine, Suphi’nin sürgün edilmesine neden olur. Bu kadar olaydan sonra pişmanlık duyan Zehra, kendini dini duygularla öldürmek istemez. Ancak hastalığının iyileşmesi için bir şey yapmayarak kendi ölümüne de neden olur.

1.3.23.1. Ölme Biçimleri

1.3.23.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Kadri: Suphi’nin babasıdır. Ölüm nedeni belirtilmemiştir.

⁴² Zehra’nın kıskançlığının temelleri için bkz. İsmail Çetişli, (1991). Kıskançlığın Romanı Zehra *Türklük Araştırmaları Dergisi* Yıl: 1990, S: 10, s. 45-66 Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

⁴³ Nabızade Nazım, (2004). *Zehra*, Hazırlayan: Özlem Fedai, Özgür Yayınları, İstanbul. İncelemede bu baskı esas alınmıştır.

Şevket: Zehra'nın babası olan Şevket'in ölüm nedeni belirtilmemiştir. Ölümü Zehra'nın sahipsiz kalmasına neden olur.

Suphi: Trablusgarb'a sürülen Suphi'nin öldüğü söylenir ancak ölüm nedeni ile ilgili herhangi bir bilgi verilmez.

1.3.23.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Minire: Suphi'nin annesi bakımsızlıktan ve yoksulluktan sokakta ölü bulunur.

1.3.23.1.3. Cinayet

Ürani ve yanındaki Rum: Kendisinin mahvolmasına neden olan Ürani'yi ve yanındaki Rum'u Suphi bir kamayla öldürür.

1.3.23.1.4. İntihar

1.3.23.1.4.1. Kuyuya atlayarak intihar etme:

Zehra romanında Sırrıcemal evin kuyusuna atlar ve boğularak ölür.

1.3.23.1.4.2. Tedavi olmayarak ya da tedaviyi reddederek intihar etme

Zehra yaşadıkları sonunda üzüntüden yatağa düşer ve doktor çağırılmayarak hastalığının ilerlemesine, sonra da doktorun verdiği ilaçları içmeyerek de bir biçimde intihar eder. Durkheim'e göre ölümle sonuçlanacağı bilinen her eylem intihardır. (Durkheim, 2002: 25) Zehra tedavi olmayarak kendisini öldürür.

“Zehra, bu teessürle yatağa serildi. Artık bu gibi tecarib-i şedideye tahammül edemeyeceğini aklı kesmişti.

Bir hayli günler hiçbir hekim filân çağırılmaksızın hastalığını azdırdı. Komşuların icbarıyla gelen hekimin de mualecatını isti'mal etmemekte, yani yine şu surette intihara tasaddi eylemekte idi.” (s. 169-170)

1.3.23.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.23.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Anlatıcı, Zehra'nın intihar ve ölümle ilgili düşüncelerini dile getirir. Burada anlatıcı Zehra'nın düşüncelerini Zehra'nın kendi cümleleriyle vermez onun yerine Zehra'nın bu konuda ne düşündüğünü anlatmakla yetinir.

“Suphi'den mahrum olduktan sonra ömründen de bir zevk ümit etmemekte idi. Bundan sonra yaşayıp da ne görecekti?.. Hiç sevemediği, daima nefret ve istikrah ettiği Muhsin'le bir arada yaşamak, mezara girmekten daha işkenceli görünmekte idi.

Okuduğu romanlarda birçok kadınların merdane intihar ederek metaib-i dünyeviyyeden hâlas olmalarına gıpta etmekte idi. Hele Sırrıcemal kadar da mı olamayacak idi? Fakat tasmiminin ukubet-i uhreviyesi hatırına geldi. Kendini öldürmenin de bir cinayet-i müdhişe olacağını düşündüğü zaman tövbe ve istiğfara müsaraat gösterdi. Lâkin intiharını mazur göstermek için taharri-i delâilden de büsbütün vazgeçmiyor idi. Zehra'nın salabet'i diniyesi yerinde olmak hasabiyle bulduğu delâile uzun müddet istinat edip durmayı takdire itiraz yolunda telâkki eylemekte idi. Olan biten şeylerin hep mukadderat-ı ilâhiyeden ibaret bulunduğuna hükmetmekte idi.” (s. 168)

1.3.24. Mürebbiye

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mürebbiye* romanında Dehri Efendi'nin çocuklarının mürebbiyesi Anjel ve konakta yaşayan erkekler arasında yaşanan ilişkiler anlatılmaktadır.⁴⁴ Anjel, konağın sahibinin kardeşini, damadını ve oğlunu kendine âşık etmeyi başardıktan sonra Dehri Efendi'yi de kendisine bağlar. Dehri Efendi'nin oğlu Şemi Bey, Anjel'in kendisini aldattığını öğrendikten sonra mürebbiyeyi, aşğını ve kendisini öldürmeyi tasarlasa da Anjel'in aşğının babası olduğunu öğrendikten sonra bayılır ve tasarılarını gerçekleştiremez.

Romanda iki ölümden söz edilir. Birincisi Dehri Efendi'nin babasıdır. Dehri Efendi'nin babasından kendisine iyi bir miras kaldığı belirtilir. İkinci ölüm Dehri Efendi'nin ilk eşi Şemi ve Melahat'ın annesinin ölümüdür. Kadının ölümü ile ilgili bilgi verilmez ancak Dehri Efendi'nin bu ölümden sonra bir odalıkla evlendiği belirtilir. Şemi Bey aldatıldığını öğrendikten sonra kendini, Anjel'i ve aşğını öldürmek ister ancak bunu gerçekleştiremez.

1.3.24.1 Ölme Biçimleri

1.3.24.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Dehri Efendi'nin Babası: Dehri Efendi'nin babasının ölümü ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmez. Dehri Efendi'ye miras bıraktığı için ölümünden söz edilir.

Dehri Efendi'nin İlk Eşi: Dehri Efendi'nin ilk eşinin ölümü ile ilgili bilgi verilmezken bu ölümden sonra Dehri Efendi'nin ikinci kez evlendiği belirtilir.

⁴⁴ Hüseyin Rahmi Gürpınar, (2008). *Mürebbiye*, Everest Yayınları İstanbul. İncelemede bu baskı esas alınmıştır.

1.3.24.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.24.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.24.2.1.1. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Şemi Bey

Yatılı okulda okuyan Şemi, tatil için konağa geldiği günlerde kardeşlerinin mürebbiyesiyle gizlice görüşmektedir. Kahya kadın sayesinde mürebbiyenin aynı anda amcası ve eniştesiyle görüştüğünü öğrendikten sonra kendini öldürmek ister. Ölüm onun için çektiği acıdan kurtulma yoludur. Şemi Bey, yaşadığı için sevinen kimsesi olmadığı gibi kendisinin ölümünden sonra onun için üzülecek kimse olmadığını düşünmektedir. Şemi Bey, kızgınlıkla verilmiş bu karardan sonra suda boğulmanın kolay olmadığına karar verir. Her tarafını saracak suyun soğukluğunu, ağzından içeri girişini ve nefes alamayacak oluşunu düşünen Şemi, bu durumu bir an için odasında yaşar. İntikam almadan ölmenin divanelik olduğunu düşünen Şemi, intikam almadan ölmemeye karar verir. Şemi'nin birincil amacı kendisini aldatan insanlardan intikam almaktır. O kendisi öldükten sonra mürebbiye ve diğerlerinin hayatlarının hiç değişmeden süreceğini bildiği için onları öldürmeye karar verir.

“Hah! Bu bendeki ateşi söndürse söndürse şu dalgalar söndürür,” dedi, zihnine vehleten gelen muhavvif fikirle o pencereden kalktı. Büsbütün deniz üzerine olan diğer pencerenin camını sürdürdü. Yarı beline kadar dışarı sarktı. Önünde siyah bir girdap-ı halas kaynıyordu. Kendini salıvermiş olsa birkaç saniye sonra teknil âlâmıyla beraber o dalgalar vücudunu yutacaktı. Kendinin bu mevt-i fecine kimlerin acıyacağını düşündü. Arkasından ağlayacak validesi yoktu. O zavallı çoktan vefat etmişti. Bu gaybubet-i ebediyesinden acaba pederi müteessir olacak mıydı? Pederi kendini baba muhabbetiyle sevmiş ola idi en küçük kabahatleri için bile o sindeki evladını falakaya yatırmak insafsızlığında bulunur muydu? Bu dünyada yaşasa kendini sevecek; ölse arkasından ağlayacak bir kimse bulamadı: Bu yeis-i tefekkürle pencereden biraz daha sarktı. Ağuş-ı mevte teslim-i vücut etmesine hemen hemen bir şey kalmamışken ‘insan suda nasıl boğulur? Kim bilir ne kadar müthiş bir can acıları çeker?’ Onu düşündü. Evvela suların vücuduna soğuk soğuk temasını, badehu ağzından içeriye duhulünü, daha sonra nefes alamamayı tasavvur etti. Hakikaten denize düşmüş de ecel halini alan bu unsur-ı mayi ile güreşiyormuş gibi bir dehşetle pencereden çekildi. Kendini odanın ortasına atıp çırpınmaya başladı. Hakikaten dalgalar etrafından üzerine hücum ediyor, sular ağzına doluyor, nefesi kesiliyor zannetti. Kendinin odada mı, yoksa ka’r-ı deryada mı bulunduğunu fark edemeyecek bir hale geldi. Bir müddet debelendi. Vücudu ter içinde kaldı. Bir kâbus-ı muhavviften uyanır gibi yavaş yavaş o hal üzerinden zail oldu. Yine düşünmeye başladı. Zihninden karışık fikirler, ani kararlar birbirini takiben tıpkı denizin dalgaları gibi müphem, na-muayyen eşkâl ile gelip geçiyordu. Yattığı yerden birdenbire ayağa kalktı. Başını iki eli arasında sıktı: ‘Ben divane mi oldum? Beni bu hale koyanlardan intikam almadan niçin intihar edeyim? Evvela intikam sonra intihar.’ Sözleri ağzından dehşetle çıktı. (s. 117-118)

Şemi Bey, Mürebbiyenin kendisini sevdiğini, diğerleriyle ilişkisinin olmadığını düşündüğü zamanlarda sevgilisinden söz edenleri öldüreceğini söyler. Amcası mürebbiyenin enişteyle ilişkiyi ilerlettiğini söylediğinde ne yapması gerektiğini sorar. Şemi Bey'e göre aldatan kişi ölümü hak etmektedir. Onun için kendisine ihanet eden mürebbiye ve enişteyi öldürmek ister.

“Amca Bey garip bir tebessümle:

‘Bu cevabın aceze-i âşığa mahsus sözlerdendir. Sen onlardan mısın ya? Hani birkaç gün evvel, Anjel’in ismini ağzına alanı gebertirim diyordun? Nerde kaldı o babayiğitliğin?’

Şemi vahşiyane bir nazarla Amca Bey’in omuzlarından yakalayıp silkerek:

‘Söyle... ikisini de öldüreyim mi? Ne yapayım?’

Amca Bey birkaç adım geri kaçmak isteyerek:

‘Yok yavrum! Beni öldürecek değilsin... Hem bana artık rakip nazarıyla bakma...’ (s. 164)

Şemi Bey, Anjel’i öldürme kararı aldıktan sonra onu öldürmek için en uygun aleti düşünür ve evin odalarının birinin duvarında asılı duran hançerin Anjel’i öldürmek için yeterince zarif olduğuna karar verir. Şemi Bey, üç erkeği birden kandıran Anjel’in ölmeden önce pişman olmaya vaktinin kalmamasını ister. Ona göre Anjel, bu dünyada yaptıklarının cezasını öbür dünyada çekecektir ve bunlardan pişman olarak ölmesi kadının daha az ceza alması anlamına gelmektedir. Şemi Bey, Anjel’in bu dünyada canından olmasını ceza olarak yeterli bulmadığı gibi öbür dünyada da en ağır cezayı almasını ister.

“Hah Anjel’i böyle zarif bir aletle öldürmeli ki üç erkeği birden iğfal ettiğinden dolayı ahrete nedametle gitmesin...” (s. 166)

Şemi Bey, Anjel’in sevgililerini kabul ettiği karyolanın öldürülme yeri olacağını düşünür. Şemi hançer kullanacağı için karyolayı kanlar içinde tasavvur eder ve bu görüntünün düşüncesinden bile tedirgin olur.

“Bu karyola... Birkaç saat sonra başka bir erkeğe fıraş-ı kabul olacak... Ondan sonra da benim yed-i intikamımla maktele dönecek.’ dedi.

Döşekten kanlar fışkırdığını müşahede eyler gibi bir hiss-i aciple birkaç hatve daha geri çekildi.” (s. 168-169)

Şemi Bey, Anjel’in odasını tasarladığı intikamı alabilmek için uygun hale getirmeye çalışırken kadının fotoğrafıyla konuşur. Anjel’in ölümünden sonra da fotoğrafının orada gülümsemeye devam edeceğinin farkında olan Şemi Bey, kendisinin ölümünden sonra da kadının fotoğrafının gülümsemeye devam edeceğini söyler. Şemi Anjel’i katledeceğinin farkındadır. Şemi için fotoğraftaki kadının cansız bedeninin

bulunduğu odada kadının fotoğrafta gülümsemeyi sürdürmesi dikkate değerdir. Çekilen anı ölümsüzleştiren fotoğraf, odada yaşananlardan etkilenmeden gülümsemesini sürdürecektir.

“Fotografiye dikkatle bakarak:

‘Tebessüm et sevgili Anjel’im! O zehr-akin, o muğfilane tebessümün vechinde hiç eksik olmasın... Bu gece cesedin şu karşiki döşekte bi-ruh yatarken sen yine buradan o faciaya güleceksin değil mi? Gül efendim gül... Ben seni katlettikten sonra artık yaşamayacağım... Şu karşiki odanın penceresinden kendimi akıntıya atacağım... Ben orada boğulurken sen burada yine gül... Oruvar Anjel’im...’ dedikten sonra acı bir tebessümle Şemi odadan çıkıp kapıyı hal-i sabıkı üzere kapadı.” (s. 169)

Şemi ölümü bedensel olarak düşünmektedir. Kendini öldürdükten sonra ertesi gün nerede olacağını düşünürken cesedi bulunursa bir mezarının olacağını, bulunamazsa hiçbir yerde olmayacağını söyler. Şemi kendini bedeninden ayrı bir ruhunun olduğunu düşünmez. Ona göre Anjel ve kendisinin aynı günde gömülmesi bir mutluluk kaynağıdır ve Sadri’nin de bu mutluluğa ortak olacak olması kızmasına neden olmaktadır. Şemi Anjel’in güzel vücudunun da toprağa girecek olmasına üzülmemektedir. Şemi, ölümün güzel ya da çirkin hiçbir insan için ayrıcalık göstermediğinin farkındadır. Yaşarken diğer insanlardan bazı özellikleriyle ayrılan insanların ölümleriyle herkesle aynı biçimde toprağa karışacaklarının, onların da bedenlerinin çürüyeceğinin farkındadır.

“Gözlerini duvardaki saate dikip ‘dört daha... altıya bir buçuk saat var. Şu zaman-ı cüzinin hululünden sonra bu hane bir matem-kedeye dönecek. Yarın gece bu vakitler acaba nerede bulunacağım? Hiçbir yerde! Cesedimi denizde bulabilirlerse belki bir mezara gömerler. Fakat Anjel... O perişan saçları, o güzel çehresi, her erkeği bir türlü işgal eden o sevimli ağzıyla o da toprağa girecek. İkimiz bir günde gömüleceğiz. Sadri, o hain... O da bu şerefe nail olacak... Mevtimizde bile Anjel ile aramıza bed-hah bir rakip giriyor’ diye mırıldanarak başını duvara dayayıp ağlamaya başladı.” (169-170)

Şemi, Anjel’i ve aşğını öldürebilme cesaretine sahip olabilmek için konağın kilerinden çaldığı kanyağı içer. İnsan öldürme düşüncesinin ağırlığını alkolle azaltmaya çalışır. Anjel’i öldürmek için seçtiği hançerin paslı olduğunu fark eden Şemi, hançerin kadının yumuşak vücudunu delebileceğine kanaat getirir. Şemi, kendisini öldürme kararına karşın Anjel’den intikam alacak olmasını daha çok önemsemektedir.

“Öldüreceğim. Öleceğim. Başka emelim kalmadı.’ dedikten sonra kalktı. Bir kadeh daha içti. Saate bakarak: ‘Vakti intikama daha bir saat yani bir asır var. Değil bir ömr-i kâmil, benim şu hayat-ı ıstırabın bu tek saatini geçirmeye tahammülüm yok...’ sözleriyle oda kapısından başını çıkarıp dışarıyı dinledi. Herkes odasına çekilmişti. Hiç ses yoktu. Elinde küçük bir lamba ile yavaş yavaş yürüyüp esliha ile müzeyyen olan

odaya girdi. Gündüzden intihap eylediği hançeri duvardan alarak odasına avdet etti. Bir kadeh konyak daha içtikten sonra hançeri kınından çıkardı. O soğuk demirin orasına, burasına dokundu. O temastan duyduğu bürüdetin bütün vücuduna yayıldığını hissetti: ‘biraz paslı, ama Anjel’in yumuşak vücudunu delebilir.’ dedi. Pencerenin önüne oturdu. Denize karşıdan gölgeler içinde görünen dağlara, yalılara, küçükten beri hep içinde büyüdüğü o menazıra birer nazar-ı veda atfede ede kâh ağlamak, kâh acı acı gülmek suretiyle bir hayli vakit geçirdi.” (s. 171)

Şemi, mürebbiyenin odasına girdikten sonra kadını öldürmekle tehdit ederek aşğının saklandığı dolabın anahtarını alır. Şemi, kadını sevgilisini ortaya çıkarmadan öldürmek istemez. Mürebbiyenin aşğını ortaya çıkarıp önce onu öldürmek istemektedir.

“Mürebbiye cüret göstermek isteyerek:

‘Je vais crier à l’assassin... (koşun kâtil var diye bağıracağım)’

‘Si tu cries je te tue... (bağırırsan öldürürüm)’

Anjel o ân-ı muhavvifte hasmının lisan-ı mader-zadıyla idare-i kelam ederse belki tesiri daha büyük olur fikriyle Türkçeye tebdil-i ifade ederek:

‘Ben ölmek korkmuyor. Şimdi katil var diye bağıracağım: Efendi baba gelecek burada... Senin ayaklar koyacak falaka içeride... Sopa... sopa... Çok acı, çok ağrı...’ (s. 173-174)

Şemi, Anjel’den anahtarı alabilmek için onu ölümle tehdit eder. Burada Şemi’nin kadını öldürmesinin mümkün olmadığı ortaya çıkmaktadır. Şemi kadını öldürdükten sonra da anahtarı alıp dolabı açabilecekken ondan almak için ısrar eder. Şemi birini öldürme düşüncesinin ağırlığına dayanmak için alkole sığındığı gibi bunu geciktirmeye çalışmaktadır.

“Sen anahtarı vermiyorsun, ama seni gebertiyorum.’

Anjel boğuk boğuk:

‘Ben katil var bağıracağım...’

‘Bağırdığın anda bu hançer göğsüne girecek...’

Mürebbiyenin bağıracağı demesi âşık-ı mütehevvirini tehdit içindi. Yoksa bağırmanın onun da hiç işine gelmiyor, ufak bir gürültü olup da hariçten biri gelecek diye kız, oğlandan ziyade korkuyordu. Anjel göğsü üzerinde parlayan hançere bakıp bir ölüm acısını bir de anahtarı hasmına teslim etmekteki mahzuru düşündü. Ölümü tercih eder gibi bir ru-yı mütevekkilane ile kısık kısık dedi ki:

‘İsterse beni öldürüyor. Fakat ben anahtarı vermiyorum...’ (s. 175)

Şemi, Anjel’in narin bedeninin ruhuna hâkim olduğunu düşünür. O narin bedeninin kendisini sevdaya attığından yola çıkarak kadını affetmesi gerektiğini düşünür. Anjel’in hayat demek olan vücudu karşısında Şemi, kadını öldürme düşüncesinden vazgeçme aşamasına gelir. Onun için Anjel’in kendisini yeniden sevmeye olasılığı onu öldürmemek için yeterlidir. Ancak dolapta saklanan bir erkeğin varlığını hatırlamak intikam alma isteğinin öne çıkmasına neden olur.

“Bir aşkın en ziyade iptidasıyla intihasında seyelan eden bu hazin katreler birbirini takiben halının üzerine yuvarlanmakta iken bedbaht Şemi bir şiddet-i mecnunane ile dest-i müntakimanesi altında hırpalayıp ezmeye uğraştığı, elinde hançer ile sinesini delmeyi düşündüğü o vücudun –hayalat-ı şebabını safa-aver-i cenan eden, bütün rüyalarını revnak-dar-ı sevda eyleyen- Anjel’in o hâkime-i ruhunun beden-i nazenini olduğunu düşündü. O vücuda temastan kalbine hisseylediği darebatın her biri ‘öldürme... affet... affet... O, yine seni sevecektir,’ diyordu. Baktı ki gittikçe derecesi artan teessürü mâni-i azmi olacak, bu defa ne yaptığını, ne yapacağını bilmez bir yeis ile kızın ellerini bırakıp kalktı. Odanın içinde bir iki döndü. Aynalı dolapla karşı karşıya gelince:

‘Bunun içinde erkek var. Sen anahtarı vermez isen ben de tekmemle kıracağım... Evvela onun içinden çıkarım, sonra da seni geberteceğim,’ dedi. (s. 175-176)

Şemi kilitli dolabı açtığında çıkacak kişiyi öldürmeye hazır beklese de dolapta saklanan kişinin babası olduğunu öğrendikten sonra bayılır.

“Şemi hasmını dolaptan kaçırmadan ilk hamlede öldürmek için bir eliyle hançeri kaldırdı. Müheyya tuttu.” (s. 176)

1.3.25. Mai ve Siyah

Halid Ziya Uşaklıgil’in bu eserinde baş kişinin başından geçen olaylara babasının ölümü neden olur.⁴⁵ Ahmet Cemil’in babasını kaybetmesi onun hayata erken atılmasına, mai hülyalarını gerçekleştirebilmek için çabalarken kız kardeşi İkbâl’i de kaybetmesine neden olur. Romandaki olayların başlangıcı doğal bir ölümle gerçekleşirken bütün düğümlerin çözümü İkbâl’in ölümüyle gerçekleşir. *Mai ve Siyah* romanı Ahmet Cemil’in babası öldükten sonra evdekilerin yaşadıklarına değinilmesi bakımından önemlidir. Anlatıcı evde yaşayanların bu ölümden sonra duygu dünyalarında oluşan değişiklikleri aşağıdaki sözlerle anlatır:

“Heyhat! Şimdi iskemle yine üç ayak üstünde; fakat bu defa eksilen ayak o kadar mühim bir ayak ki iskemle duramıyor...”

O vakitten sonra bu küçük bahtiyar aile nasıl değişmiş, nagihan bir kaza darbesine uğrayan bu yuvacık nasıl perişan, baş aşağı düşmüş gibiydi. O vakitten beri o pembe odanın içinde o kilim döşemenin üstünde bir şey noksan idi, bu evin bütün havasında hayatın büyük bir unsuru eksilmişti. O noksana kendilerini alıştıramamışlardı. Hele ilk matem günlerinde bir akşam üstü mesela kapı çalınsa İkbâl’in ‘Babam geldi’ diyeceği tutardı. Yemek sofrasının başına toplandıkları zaman hepsinin dimağına menkuş olan o çehre güya henüz orada karşılındaymışçasına, o, yemeğe başlamadan ellerini uzatamazlardı. O vakit bir matem sükûtu başlar, bu sofa başında bir mezarın sâkit enini hüküm sürer, ciğerlerinden çıkan bir şehka boğazlarına kadar gelir tıklır, lokmaları geçmez, bu valde, yaşların hücumuyla titreyen gözlerini oğlu ile kızına diker, bir aralık

⁴⁵ Halid Ziya Uşaklıgil, (2008). *Mai ve Siyah*, Hazırlayan: Enfel Doğan, Özgür Yayınları, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

bu üç kişinin gözleri birbirine tesadüf ediverse o hazır duran yaşlar birbirini uyandırır, taşar, yiyemedikleri lokmalarıyla mahzun duran tabaklara damlar... ‘Ne oldu? Bu çocukların babaları ne oldu? Suali sofranın havasında uçar gibidir.

Kaç sabah Ahmet Cemil yatağından, göğsünde bir ateş ile kalktıktan sonra, sanki korkunç bir rüyadan uyanmış da sabahleyin o rüyanın altından mesut bir hakikat çıkacakmışçasına odasından yavaşça yürüyerek, babasının odasına gitmiş; onu henüz yatağın içinde, sakin bir uyku ile uyuyor görecekmış ümidiyle titremiştir.” (s. 46-47)

Dikkate değer bir nokta Edmond Haraucourt’un “Makber” şiirini Hüseyin Nazmi ve Ahmet Cemil’in Türkçeye çevirme çabasıdır. Ancak burada ölümle ilgili dizeler Edmond Haraucourt’un dizeleri olduğu için bu dizelerle ilgili herhangi bir saptamada bulunulmayacaktır.

Aynı zamanda bir ölümün ardından kahramanlarda oluşan değişikliğe yer verilmesiyle de dikkate değerdir. Ahmet Cemil’in babasını kaybettikten sonra yaşadığı değişim şu cümlelerle anlatıcı tarafından aktarılır.

“Ahmet Cemil o musibete uğradıktan sonra bütün duygu kabiliyetleri mahvolmuşçasına câmit bir nefis hükmüne girdi. Artık leyli devam edemediği mektebe yalnız gider gelirdi, okumazdı, hatta sevgili şairlerini, o ruhunun en samimi nedimlerini bile ülfete şayan bulmadı. Hüseyin Nazmi’den de eskisi kadar haz almıyordu. Yalnız bir şeyden hazzederdi: Sükût! Evde de bu sükût hazzına hürmet olunurdu.” (s. 67)

Romanda aynı zamanda gerçekleşen bir ölümün ardından tutulan matemden çıkma yolunun kişinin kendisini içinde bulacağı görevlerin işe yarayacağını anlatıcı tarafından aktarılır.

“Bir matem kahrı altında ezilip kalan kalplere metanet vermek için hayat vazifelerinin hâkim sedası kadar müessir şey olamaz.” (s. 68)

Ahmet Cemil kendisini ailesinin geçim derdine çare bulmaya vererek ve bu uğurda çok çalışarak babasının ölümünün yarattığı üzüntü ve matemle başa çıkar.

Anlatıcı, Ahmet Cemil’in aşk ve ölümü birbirine benzettiğini ifade eder. Lamia’yı sevdiğini fark ettiğinde, sevginin insanı ezen, öldüren bir şey olduğunu düşündüğünü ifade eder.

“Varlığının ta derinliklerinde ruhunu keşfedip de onu kopararak kâhir bir kabza içinde sıkı, ezen, öldüren, fakat latif bir azap içinde öldüren o siyah gözlerin karşısında bir dakika daha bulunmak, ona: ‘Evet biraz daha sık, biraz daha öldür, oh! Mest oluyorum, öldükçe hayat buluyorum!’ demek isterdi. (s. 221)

“Şu dakikada vücudunda güya bütün hüviyeti eziliyor, zannediyor, iki ellerini göğsüne basarak: ‘Yürüyemeyeceğim, beni buraya bırak; şuraya düşmek, kumlar üstünde ölmek

istiyorum.’ demek için bir ihtiyaç duyuyordu. Aman ya Rabbi! Sevmek bu muydu?.. İnsanı güya bir mengene içinde sıkıp sıkıp da birisinin ayakları altına ezik, bitik, can çekişerek atmak isteyen bir öldürücü şey, sevmek bu muydu?..” (s. 225)
 Lamia’yı seven Ahmet Cemil, Lamia’nın kendisinin olmasını istemektedir, aksi bir durumda öleceğini düşünür. (s. 270)

İkbal’in ölümünden sonra cenaze ile ilgili yapılan işlemlerle ilgili bilgi verilir. Burada İkbal’in tabutunun evden çıkarılması, Eyüp’e gidilmesi, orada yeni ölüyü bekleyen dilencilerin sevinci, namaz vaktinin gelmesi için bekleyiş ve mezarlığa gidış tasvir edilir. (s. 341,342,343,344)

Roman, Ahmet Cemil’in İkbal’in mezarını ziyareti bakımından da dikkate değerdir. Ahmet Cemil kız kardeşinin mezarını ziyaret eder ve ölümünden bir biçimde sorumlu olduğunu düşündüğü kardeşiyle konuştuğunu ve kendisini mezarına davet ettiğini düşünür. Yaşadığı olaylardan kaçmak isteyen Ahmet Cemil, mezarlıktan dönüşte kendisini daha hafif hisseder. (s. 372-373) Ahmet Cemil’i ikinci kez yapacak şeylerinin olması hayata döndürür. İstanbul’dan bir geminin güvertesinde ayrılırken denize atlamak isteyen Ahmet Cemil’i annesinin varlığı ve ona karşı görevleri durdurur. İntiharın eşiğine kadar gelen kahraman annesinin sesiyle hayata ve gerçeklere döner. *Mai ve Siyah* bu bakımdan insanın görevlerinin ve ödevlerinin varlığıyla ayakta durduğunu bildirmektedir. Ulaşılmak istenen yer kahramanın hülyaları ya da mezar olabilir, ancak kahraman bunlara ulaşamadığında gerçekler onu yaşama bağlar.

1.3.25.1. Ölme Biçimleri

1.3.25.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Ahmet Cemil’in Babası: Ahmet Cemil’in babasının ölümüne neyin neden olduğu ile ilgili bir bilgi verilmemiştir. Ancak bu ölüm romanın konusunu oluşturan olayların başlangıcı olur.

Raci’nin Kayınpederi ve Kayınvalidesi: Raci’nin kayınpederi ve kayınvalidesinin öldüğü söylenir; ancak onların ölmüş olmaları Raci’nin karısının ne kadar çaresiz olduğunu ortaya koymaya yaramaktadır.

1.3.25.1.2. Cinayet

İkbal: *Mai ve Siyah* romanında baş kişinin kız kardeşi İkbal, hamiledir. Kocasının karnına vurduğu tekme sonucu başlayan kanamanın durmaması nedeniyle

aşırı kanamadan ölmüştür. Vehbi Bey, attığı bu tekmeyle İkbâl'in ölümüne neden olmuştur.

1.3.25.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.25.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.25.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Ahmet Cemil

Ahmet Cemil'e göre ölüm kişinin dünyada yapacaklarını yaptıktan, amaçlarına ulaştıktan sonra rahatlıkla kabul edilebilir. O yazmak istediği eserini oluşturduktan sonra ölebileceğini arkadaşı Hüseyin Nazmi'ye söyler.

“Bir şey ki Mai ve Siyah olsun. Hasta mıyım, bilemiyorum; fakat ah! O ne yazmak istediğimi bir bilsem; onu şöyle karşımda resmi çıkarılmış, tasvir edilmiş, görmek mümkün olsa; işte o vakit, zannediyorum ki artık ölebilirim; hayatta nisabını tamamıyla almış bir adam hükmünde gözlerimi kapayabilirim...” (s. 62)

1.3.25.3. Ölümle İlgili Yorumlar

1.3.25.3.1. Sanatsal Yorum

İkbâl'in ölümü bir cümleyle ifade edilir ancak bu cümlede ölümün varlığından çok yaşamın yokluğu dile getirilir.

“Şimdi bu gözler onun bu feryadına karşı sâkit kaldı; hâlâ ona bakıyordu, fakat artık onlarda bir şey noksan idi...”

1.3.26. Mutallaka

Hüseyin Rahmi'nin *Mutallaka* adlı eseri Âkile Hanım ve kocası Mâil Bey'in mektuplarından oluşmaktadır.⁴⁶ Mâil Bey'in annesinin davranışları yüzünden ayrılan çift, Âkile Hanım'ın önerisiyle eşleri ölmüş olan anne ve babalarını evlendirmeye karar verir. Âkile Hanım için eşinden haksız yere boşanmış olmak ve ayrı yaşamak dayanılmaz bir durumdur. Anne ve babaların ölümü, burada bir çiftin mutluluğunun yeniden tesisinde olumlu bir işleve sahiptir. Âkile Hanım'a göre, Mâil Bey'in annesi mutluluklarının bozulmasına neden olur. Romanda kahramanların anne ve babalarının ölümleriyle ilgili görüşlerine yer verilmez. Ölüm, bu roman dışında hiçbir romanda bu kadar olumlu bir işleve sahip değildir.

⁴⁶ Hüseyin Rahmi Gürpınar, (2005). *Mutallaka*, Özgür Yayınları, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

1.3.26.1. Ölme Biçimleri

1.3.26.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Âkile Hanım'ın Annesi: Âkile Hanım'ın annesinin öldüğü ve babasının bu ölümden sonra evlenmediği belirtilir.

Mâil Bey'in Babası: Mâil Bey'in babasının ölümü ile ilgili herhangi bir bilgi verilmez.

1.3.27. Hikmet

Mehmet Vecihi'nin *Hikmet* romanı *Mehcure* adlı romanının devamı niteliğindedir.⁴⁷ Romanın baş kişisi Hikmet, annesi ve babası öldükten sonra bir süre bir ailenin yanına kız kardeşi Enise ile birlikte evlatlık olarak verilir. Evlatlık olarak yerleştikleri evde, evin hanımından ve kızından eziyet gören Hikmet, kardeşiyle birlikte okul arkadaşının babası tarafından bu evden alınır. Yerleştikleri yeni evde rahata kavuşan Hikmet ve Enise, aile bireylerinin hepsi tarafından sevilirler. Yerleşilen bu eve, konağın sahibinin kız kardeşinin oğlu da anne ve babası öldüğü için alınır. Cazib Efendi, Hikmet ile kızı Âkile'yi, yeğeni Faiz ile de Enise'yi evlendirmeyi tasarlar. Faiz küçük yaşından beri belirtilerini gösterdiği bir hastalıktan ölüncü bu tasarı gerçekleşmez. Dört genci bir araya anne ve babalarının ölümleri getirir ve yine bir ölüm bu birlikteliğe son verir. Enise, Faiz öldükten sonra başka biriyle evlendirilir. Enise'nin eşi Mahir ağabeyi ve kendisinin evlatlık olarak gittikleri ilk evde onlara eziyet eden Münire'nin eski kocasıdır. Faiz'in ölümü Hikmet, Enise ve Münire'nin yollarının yeniden kesişmesine neden olur. Romanda Hikmet'i, karısı ve kızının kötülüğünden korktuğu için evlatlık alan Bahai Efendi'nin hummadan üç hafta içinde öldüğünün belirtilmesi dikkate değerdir.

Hikmet romanının olay örgüsünde gerçekleşen olayların düğümü *Mehcure* romanında atılmıştır. Mehçure ve Mükerrerem'in ölümleri ile Hikmet ve Enise kimsesiz kalırlar. Bu ölümler çocukların evlatlık olarak bir eve yerleşmelerine neden olur. Münire'nin kendilerine yaptığı işkencelerden kurtulmak için evden ayrılan çocuklar, Faiz'in ölümüyle Münire ile yeniden karşılaşılırlar. Faiz'le evlenecek olan Enise, Faiz öldükten sonra Münire'den boşanan Mahir'le evlenir.

⁴⁷ Vecihi, (1928). *Hikmet*, Ahmed Kemal Matbaası, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

Bahai Efendi ilk iki eşinin ölümünden sonra, üçüncü eşinden boşanmış ve Naime Hanım'la evlenmiştir. Bahai Efendi'nin Münire'den önce dünyaya gelen çocukları yaşamamıştır. Bahai Efendi'nin ilk eşi ve iki çocuğunu üç yıl evli kaldıktan sonra bir hafta içinde kaybettiği belirtilir.(s. 285)

Enise'nin kocası Mahir, küçük yaşta babasını, gençlik yıllarında annesini kaybettiği için bütün mirasını harcadıktan sonra Münire ile evlenir. Anne ve baba koruyuculuğundan yoksun kalan Mahir, Münire ile ilgili gerçekleri bu nedenle öğrenemez. Bahai Efendi hummadan ölene kadar evliliğini sürdüren Mahir, bu ölümden sonra Münire'den ayrılır.

Münire, Mahir'den boşandıktan sonra mesire yerlerinde gezmeye başlar ve Rana'nın kocası Rıfkı ile tanışır. Münire'ye kendisini Mesud olarak tanıtan Rıfkı, Münire kendisinden ayrıldıktan sonra onun ne yaptığını, nerelere gittiğini öğrenmek için izler. Münire, Rıfkı'dan ayrıldıktan sonra Raci Bey'le tanışır ve onun evine gitmeye başlar. Raci'nin ağabeyi Hadi'nin eğlenceye olan düşkünlüğü karısı öldükten sonra artmıştır. Rıfkı, Münire'yi takip ederken karısı Rana'yı Münire ile birlikte Hadi ve Raci kardeşlerin eğlence meclisinde bulur. Karısının kendisini aldatmasına tahammül edemeyen Rıfkı, Rana'yı orada tabancayla vurarak öldürür. Bacağından yaralanan Rıfkı, bir ay sonra hapisanede hayatını kaybeder. Münire'nin annesi bu olaydan iki buçuk yıl sonra bir hastalığa tutulur ve üç ay hasta yattıktan sonra ruhunu teslim eder. Münire, bütün parasını harcadıktan sonra Hikmet ve ailesi onu bulur ve ölünceye kadar geçimini sağlaması için yardım eder. Hikmet ve Cazip Bey'in kızı Akıle evlendikten on yıl sonra Cazip Bey vefat eder. Cazip Bey'in vefatından üç yıl sonra karısı Nazende Hanım vefat eder.

Hikmet ve Enise'nin yaşadığı olayların gerçekleşmesi için Mehçure ve Mükerrerem'in ölümleri gereklidir. Cazip Efendi'nin Edirne'den İstanbul'a taşınma kararı alabilmesi için babasının ölmesi gerekmektedir. Rana ve Rıfkı, Mehçure ve Mükerrerem'e yaptıklarının cezasını çekmeleri için birbirlerinin ölümüne neden olurlar. Böylece Mükerrerem ve Mehçure'nin intikamları alınmış olur. Münire'nin hareketlerinde istediği kadar serbest davranması önce babasının sonra annesinin ölümüyle mümkün olur. Faiz'in anne ve babasının ölümü onun amcasının evinde büyümesi ve Enise ile tanışması için gerçekleşmiştir. Mahir'in anne ve babasının ölümü evlilik kararı alırken yanlış seçim yapması için gereklidir. Mahir, Bahai Efendi'nin kızı hakkında hiçbir şey

bilmeden ve öğrenmeden onunla evlenme kararı alır. Naime Hanım'ın bir süre hasta yattıktan sonra ölmesi Hikmet ve Enise'ye çektirdiklerinin karşılığı olarak gerçekleşir.

1.3.27.1. Ölme Biçimleri

1.3.27.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Cazip'in Babası: Cazip Bey'in babası, oğlu Cazip ile birlikte İstanbul'a bir iş için geldiği sırada ölmüştür. Bu ölüm Cazip Bey'in Edirne'deki malları satıp İstanbul'a yerleşmesine neden olur.

Cazip Bey'in Kız kardeşi, Faiz'in Annesi: Cazip Bey'in kız kardeşinin evlendikten iki üç sene sonra ölmüştür.

Faiz'in Babası: Faiz'in babasının karısı öldükten bir süre sonra öldüğü belirtilir.

Mahir'in Babası: Mahir'in babasının, Mahir çok küçükken öldüğü bilgisi dışında bir bilgiye yer verilmez.

Mahir'in Annesi: Mahir'in annesi, Mahir on sekiz, on dokuz yaşlarındaiken ölmüştür.

Cazip Bey: Kızı Akile Hikmet'le evlendikten on yıl sonra öldüğü belirtilir.

Nazende Hanım: Cazip Bey'in karısı Nazende Hanım kocası öldükten üç yıl sonra hayatını kaybeder.

Naime: Münire'nin annesi Naime'nin üç ay hasta yattıktan sonra öldüğü belirtilir. Naime Hanım'ın hastalığı "müthiş" olarak nitelenirken hastalığın ne olduğu konusunda bilgi verilmez.

Rıfkı'nın Babası: Oğlu yirmi üç yaşındayken öldüğü belirtilen Rıfkı'nın babasının ölümüyle ilgili başka bir bilgiye yer verilmez.

1.3.27.1.2. Kazayla Ölüm

Rıfkı: Karısı Rana'yı vuran Rıfkı, yaralandığı için bir ay sonra hayatını kaybeder.

1.3.27.1.3. Cinayet

Rana: *Mehcure* romanında Mehcure ve Mükerrerem'in ölümüne neden olan Rana, *Hikmet* romanında kocası Rıfkı tarafından vurularak öldürülür.

1.3.27.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.27.2.1. Anlatıcının Düşünceleri

Anlatıcıya göre insanın doğumu ve ölümü arasında fark bulunmamaktadır. İnsan doğarken ve ölürken yalnızdır. Anne karnından dünyaya gelirken çıplak olan insan, bu dünyadan giderken de çıplaktır. Anlatıcı için insan ömrü, insanın kendi insanlığı ile ilgili bilgi sahibi olması için bile yeterli değildir. Ona göre insan çevresinde gelişen olayları ve dünyayı anlayabilmek için daha uzun bir ömre ihtiyaç duymaktadır. İnsan bu dünyada yaşarken ölümlü olduğunu ve ölürken yanında hiçbir şey götüremeyeceğini değişik hayallere kapılarak unutmaktadır.

“Dünyaya herkes üryan geliyor. Dünyadan herkes yine üryan gidiyor. Bu nokta-i nazardan düşünülse kimsenin kimseden farkı yok. Öyle olduğu halde insana kendi insanlığını bile öğrenmeye müsaid olmayan bir ömr-i tabii zarfında ruya yahud hayal nevinden olan bazı ahval bu hatırayı pek çok fikirlerden siliyor. Dört buçuk kuruşluk servet veyahut ufak bir muvaffakiyet sayesinde kendini âlem-i insaniyetin fevkinde yahut kendisiyle hemkudret olmayanları o âlemin görmeye çalışarak hilkatın redd-i ahkâmı ile insanlık içinde başka bir insanlık icadına kalkışanlar bulunuyor. (s. 352)

Anlatıcıya göre Rana ve Rıfkı'nın ölümleri onların daha önce yaptıklarının cezası niteliğindedir. Romanda insanların kötü durumlara düşmesine neden olanlar çok kötü biçimlerde ölmüşlerdir. *Mehcure* romanının devamı olan *Hikmet* romanında *Mehcure* romanından kalan intikamlar da bu sayede alınmış olur. Karısının hastane köşelerinde kimsesiz ölmesine neden olan Mükerrerem, Rana ile evlendikten sonra yaşadıklarına dayanamayarak kendini öldürür. Rıfkı'yı kışkırtmak için Mükerrerem'le evlenen Rana, yaptığı kötülüklerin sonunda Rıfkı tarafından vurularak öldürülür. Mükerrerem'in ölümüne neden olan olayların içinde bulunan Rıfkı, karısının kendisini de aldattığını gördükten sonra hapishanede hayatını kaybeder. Naime Hanım, tutulduğu hastalık nedeniyle acılar içinde vefat eder. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere ölüm *Hikmet* romanında ceza olarak kullanılmıştır. Romanın kurgusal dünyasında ölüme neden olanlar bunu kendi canlarını vererek ödemişlerdir.

“Zaman o kadar kudretsiz vücud hükümsüz müdür ki derhal unutsun? Vücudu o kadar emsalsiz midir ki bir kocasını o hayatını irtikab eden kadını ilelebed ram edebilecek kadar mahkûm edebilsin?

Mehcure'nin intikamını Mükerrerem'den hatır ve hayale gelmeyecek bir surette alan ahkâm-ı kudret Ra'na'da bırakır mı? Mükerrerem'e kendi cezasını kendi eliyle tertip ettiren iktiza-yı müşit Rıfkı'yı mücazatsız mı bırakır.”

1.3.27.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.27.2.2.1. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Bahai Efendi

Dört kere evlenen Bahai Efendi'nin ilk iki eşinin öldüğü, üçüncü eşinden huylarından hoşlanmadığı için kendisinin boşandığı ve dördüncü eşiyile bu boşanmadan sonra evlendiği belirtilir. On çocuktan fazla evladı olan ve son çocuğu Münire dışında hepsini kaybeden Bahai Efendi'nin ölen ilk eşini her hafta rüyasında gördüğü ve onun için ağladığı belirtilir. Bahai Efendi, biri dışında bütün çocuklarını kaybetmiş olmasına karşın ilk eşinden olan iki çocuğu için üzülmemektedir. İlk eşinin ve çocuklarının ölümünden yıllar sonra dahi onları rüyasında görerek gözyaşı dökmektedir.

Cazip Bey

Hikmet ve Enise'nin geleceğini kendi ahireti kadar düşündüğü ifade edilen Cazip Bey, insanların dünyada misafir olduklarını düşünmektedir.(s. 346) Ona göre insan bu dünyada geçici bir süre için bulunmaktadır. İnsanın gerçekten bulunması gereken yer bu dünya değildir. İnsan bu dünyada geçireceği konukluğu bittikten sonra gitmesi gereken asıl yere gidecektir. Bu dünyanın geçici olduğu düşüncesi, insanın bu dünyadaki hareketlerini bu düşünceye göre planlamasına neden olur. Cazip Efendi de bu dünyayı geçici bulduğu için, çevresinde gördüğü insanların daha iyi yaşamaları için kendisine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerektiği düşüncesiyle hareket eder.

Mahir

Münire'ye boşandıklarını bildirmek için yazdığı mektupta Münire'nin babasının matemini tutmadığını ifade eder. Mahir'e göre ölen kişinin ardından bir süre onun üzüntüsünün yaşanması gerekmektedir. Mahir'e göre insan yakınlarından biri öldüğünde onun üzüntüsüyle bir süre gündelik yaşama dönmekte güçlük çeker. Mahir, her ölümün insana ölümlülüğü hatırlattığını düşünmektedir. İnsan ölümlü olduğu gerçeği ile yüzleştğinde çevresindeki insanlara karşı daha hassas davranma gereksinimi duyar. Ona göre ölümlü olunan bir dünyada insanlar incitilmemesi gerekmektedir.

“Pederiniz merhumun vefatından henüz bir ay bile geçmemiş olduğu halde sizi yüz üstü bırakıp çekilişimi belki insaniyetsizliğime hükmedersiniz. Fakat siz gönül kırmak, hatırlı incitmek için pederinizin matemini unutmak değil cenazesi kalkıncaya kadar bile beklemediğinizi düşünürseniz beni bu hareketimde mazur görürsünüz zannederim.” (s. 374)

1.3.28. Hayal İçinde

Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Hayal İçinde*⁴⁸ romanında olay örgüsünü etkileyen herhangi bir ölümden bahsedilmez. Romanın baş kişisi Nezih, ilk gençlik yıllarını yaşayan biridir. Romanda okul arkadaşlarıyla birlikte gittiği Tepebaşı Bahçesi'nde gördüğü üç Rum kız kardeşten ortancasına âşık olan Nezih'in âşık olduğu kızı görmek isterken yaşadığı olaylar anlatılmaktadır. Romanda baş kişi ve arkadaşlarının gündelik yaşamı ve dertleri anlatılmaktadır. Nezih, adını bile tam olarak öğrenemediği kızı görebilmek için çektiği sıkıntılar arasında hayatının ne kadar “yeknesak” olduğunu düşünür. Romanda anlatıcı Nezih'in yaşamının tekdüzeliği ile ilgili düşüncelerini aktarırken kendisinin düşüncelerini de dile getirir. Romanda Nezih'in âşık olduğu kızın kardeşlerinden birine tutkun olan Behçet'in Nezih'in ağabeyine yazdığı mektupta yaşamıyla ilgili yazdıkları aktarılır.

Aşk, insanın içindeki yaşama arzusunun ortaya çıkma biçimlerinden biridir. Karşı cinse duyduğu aşk sayesinde insan, soyunu sürdürmek istemektedir. Nezih ilk gençlik yıllarının verdiği heyecanla âşık olduğu kızı görmek umuduyla onun gidebileceği yerleri dolaşır. Ancak kızın çevresini saran rakiplerin kendisinden zengin olması ve herkesin kızlarla görüşmek istemesine karşın kimsenin evlenmek isteğinde bulunmaması Nezih'in kızıdan vazgeçmesine neden olur. Nezih, âşık olduğu kızla evlenmeyi düşünmekten, onunla soyunu sürdürmeyi düşünmekten kızın buna uygun olmadığına karar verdiği için vazgeçer. Romanda adada bulunan Aya Yorgi ve Aya Hristos'tan bahsedilmektedir. Aya Yorgi'de herhangi bir mezardan ya da sandukadan bahsedilmese de Aya Hristos'ta sandukalardan söz edilir.

“Ziya sağ kolda müesser, ulvi bir aydınlık içinde, etraflarındaki küçük servilerin tezaat-ı ismirarı aguşunda parlayan sandukaları göstererek:

–Aya Hristos, dedi.” (s. 68)

Nezih, âşık olduğu kıza hissettiklerini söyleyememenin ve görmek istediğinde kızı görememenin acısını yaşarken bir binanın çöktüğünü görür ve bu acıları

⁴⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, (1317). *Hayal İçinde*, Âlem Matbaası, İstanbul. Alıntılar bu baskıdan yapılmıştır.

yaşamaktansa ölmenin daha iyi olacağını düşünür. Nezih kendisini öldürme düşüncesinde değildir ancak ölümün kendisini bir biçimde bulmasını istemektedir. Nezih kendisini öldürmek zorunda kalmadan hayattan kurtulmayı, yaşamın beraberinde getirdiği yükü üzerinden atmayı istemektedir.

“Nezih bu akşam kimsenin rağbet etmediği bahçede yalnız, meyus, dolaşırken yorucu, üzücü ümidler arkasında koşmaktan ise böyle bir anda yıkılan bir binanın altında kalmanın, ezilmenin daha iyi olabileceğini düşünüyordu.” (s. 188)

1.3.28.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.28.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Hayal İçinde romanın anlatıcısı Tepebaşı Bahçesi’nde ve çevresindekileri tasvir ederken yolun kenarındaki karı koca için, iki hayatın harabesi ibaresini kullanır. Anlatıcıya göre yaşlı kadın ve erkek hayatın harabesi olmuşlardır. Hayat onların çökmesine, yıkıntıya dönüşmesine neden olmuştur ve bu yüzden bu insanlar çevrelerindeki kişilere boş gözlerle bakmaktadırlar.

“Ötede bir çocuk boş iskemleler arasında çenberini çevirerek refikasına yetişmeye çalışıyor; ta uzakta yolun kenarına yığılakalmış karı koca iki harabe-i hayat önlerinden geçen mütebessim çocuklara, bütün gençlere boş bir nazarla bakıyorlar. (s. 2)

Hayal İçinde romanının anlatıcısı için hayat, insanların olduğu yerde bulunmaktadır. İnsanlar buldukları, gittikleri yerlere içlerindeki canlılığı götürmektedirler. Ona göre, insanın olmadığı yerde hayatın varlığından söz edilmemektedir.

“Masalar birer birer doluyor. Bahçeye bir hayat geliyor.” (s. 2)

Anlatıcı, Nezih’in Tepebaşı Bahçesi’ne geldikten sonra orada kızları görünceye kadar etrafında olup bitenlerle ilgilendiğini, kızları gördükten sonra çevresiyle ilgilenmeyi bıraktığını ifade eder. Nezih ilk bakışta üç kız kardeşten ortanca kardeşi kendisine uygun bulduğu için çevresinde olanlarla ilgilenmez.

“Artık Nezih zî-hayat bir dalga gibi etraftan akıp geçenlere bakmıyordu.” (s. 11)

Anlatıcı, Nezih’in adada dolaşırken gittiği تنها, kimsenin olmadığı yerler için “hayattan mahrum” olduklarını düşünmektedir. Anlatıcıya göre insanın olduğu yerde hayattan söz edilebilir. İnsanın olmadığı yer; boş, ıssız, تنها olmakla kalmaz, aynı zamanda hayatı da içinde barındıramaz. Ona göre bir yerde hayatın varlığı ya da

yokluğunu insanın varlığı ya da yokluğu belirlemektedir. Anlatıcıya göre insan hayattan saadet ve lezzet beklemektedir. Ancak hayat, insanın bu beklentilerini karşılamaz ve onun yerine insana acı verir. Hayat, mutluluğu beklemek ve mutlu olamamaktan, acı çekmekten ibaret bir hale gelmektedir.

“Kendisinden bu kadar lezzetler, saadetler istediğimiz bu hayat böyle herkese acılar mı veriyor, böyle herkes hıçkırıklarla ağlamaya mı çalışıyordu Oh! İşte Nezih, bu şimdiye kadar bilmediği adada, kendisine bütün bütün yabancı bir âlem gösteren o mükellef, o mutantan köşklardan pek uzakta şu hakir, şu taş üzerinde cılız bir halde yükselmiş çam ağacının altında ne işi olduğunu, bu تنها, bu hayattan mahrum yerlere kendisini ne sevk ettiğini, niçin sevk ettiğini bilmeyen Nezih bile ağlıyor.” (s. 80)

Anlatıcının yeryüzünden söz ederken “üzerinde süründüğümüz” nitelemesinde bulunması dikkate değerdir. Anlatıcıya göre dünya sürünülen bir yerdir ve bu dünyada insana kendisi için hayal ettiği mutluluklar nasip olmamaktadır. İnsanlar dünyada istedikleri mutluluklara ulaşamazlar. Anlatıcı için dünya daha çok acıların çekildiği, ömrün yaşanan acılarla tüketildiği bir yerdir.

“Fakat yine o ada Nezih’i bu kendi kendiliğinden yükseldiği nokta-i nazardan – ki orada mânia şiken bir ruyetle her şeyi penbe görüyordu- şu üzerinde süründüğümüz arza indirmiş, ona göstermişti ki bu dünya için tahayyül ettiği saadetlerden kendisine o kadar kolay nasip yoktu.” (s. 145)

Anlatıcı, Nezih’in ilk gençlik hayallerinin kırıldığını anlatırken dünyanın adalet ve saadet sahnesi olmadığını belirtir. Ona göre dünya adaletsizliğin ve mutsuzluğun bulunduğu bir yerdir.

“Herhalde hayatın bu ilk sadme-i hakikati ona bir bedbinlik vermişti. Bu bedbinlik içinde hayat ona mektep pencereleri arasından, teneffüs zamanlarının alayları esnasında gördüğü gibi vasi’ bir sahne-i saadet ve adalet halinde görünmüyordu.” (s. 146)

Anlatıcıya göre Nezih kendi hayatına baktıkça orada hep aşılmış engeller, tamir olunmuş haksızlıklar görecektir. Anlatıcıya göre hayat böyle olduğu için Nezih, kendi hayatına baktığında bunları görecektir.

“Evet, Nezih hiç, bir çaresizliğin önünde sendelemeyecek, hepsini ezecek ve nihayetinde bu geçirdiği hayat-ı mesaiye baktıkça orada hep kırılmış mâniolar, tamir olunmuş haksızlıklar, ifa edilmiş vazifeler görecekti. Hayat böyle olmalıydı. (s. 147)

Anlatıcıya göre Nezih, belirli bir amacı olmayan biridir ve hayatını yemek yemek, uyumak ve kahveye gitmekten ibaret görmektedir. Sevdiği kıza sevgisini açıklayamayan Nezih, aşkının bir geleceği olmadığını gördüğü için yaşamının anlamını

yitirmiştir. Aşk onun yaşama nedenidir ve hayatına doluluk katar. Aşkın olmadığı yerde yaşamak için sebep kalmamakta ve günler birbirini kahredici bir tekdüzelikle izlemektedir. Anlatıcıya göre insanın yaşamak için, yaşadığı günleri dolu dolu yaşaması için nedenlere gereksinimi vardır.

“Sabahleyin kalmak, öğle yemeğini beklemek, karın doyurmak, sonra kıraathaneye gitmek, akşama kadar bezik oynamak, sonra eve gelip yine yemek yemek, uyumak, ertesi gün kalkınca yine bu yeknesak, budala hayatı yaşamak... Bunda ne vardı? Ve bu hep böyle gidecekti. İstikbal için, istikbal beklemek için Nezih hiçbir gaye göremiyordu. Bu kahredici ittırad içinde yaşamak için mi eski hülyalarından, o her an dolu, pür sebep hayatından vazgeçmişti?” (s. 201)

Anlatıcıya göre hayat her zaman boş, tatsız ve tekdüze olduğu için insan ayaklarının altında kendisini bekleyen çukuru görmemek için kendini hayallere ve çılgınlıklara bırakmalıdır. Anlatıcı boş ve tatsız tuzsuz hayatın sonunun ölüm olduğunun unutulması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre hayatın anlamsız olmasının üstüne sonunda ölümün olması insanın kendini eğlenceye ve hayal dünyasına bırakması için yeterlidir.

“Fakat acaba eskisinden bahtiyar mıydı? Hakikat-i hayat bu kadar yeknesak, bu kadar tatsız, nihayet hep boş, hep bir gafletten ibaret olduktan sonra, bizi bu can sıkıntılarından kurtaracak, bize ayaklarımız altındaki hufre-i amiyet göstermeyecek hayallere, çılgınlıklara niçin terk-i nefis etmemeliydi?” (s. 203)

1.3.28.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.28.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Romanın baş kişisi, roman boyunca âşık olduğu genç kıza duygularını anlatmaya çalışan ve sonra âşık olduğu kızın evlenmesi için uygun olmadığına karar veren Nezih'tir. Nezih, arkadaşlarıyla yaptığı bir tartışmada kendisinin ölünceye kadar aynı düşünceyi savunacağını belirtir. Nezih için ölüm herhangi birinin ölümüyle karşısına çıkan bir olay değildir. Ölüm onun hayatında yeri olmayan, ileride, çok zaman sonra karşısına çıkacak olan bir olaydır. Nezih, yaşının da verdiği güvenle ölümü kendisinden çok uzakta bir yerde düşünmektedir.

“Bak benim fikrim nedir: Bir kadın insanın gözü önünden kaybolunca hatırası da kalbinden kaybolmazsa o adam mesud olamaz, işte ben ölünceye kadar bu fikri müdafaa edeceğim.” (s. 28)

1.3.28.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Behçet

Romanda Behçet, Nezih'in âşık olduğu kızın kardeşlerinden birine âşıktır. Bu aşk yüzünden girdiği hiçbir işte tutunamayan Behçet, bu aşktan kurtulmak için Bağdad'a gider. Bağdad'tan Nezih'in ağabeyine yazdığı mektuplarda kendi yaşamıyla ilgili düşüncelerini anlatır. Behçet, kendi yaşadıklarından yola çıkarak yaşamla ilgili görüşlerini aktarır. Behçet, yaşadığı aşkın etkisiyle umutsuzluğa düşmüş, hayattan zevk almıyan hayatı "mihan ve meşakkatten" ibaret gören biridir. Behçet insanların bu zorluk ve sıkıntılara karşın yaşamak istemesine, her gün bu sıkıntıyı çekmek istemesine teessüf etmektedir. Ona göre insan geleceğe dair umut taşıdığı için bu zorluklara katlanmakta ve sabretmektedir. Behçet, bütün umutsuzluğuna, kendisini öldürmeyi işten bile görmemesine karşın kendisini öldürmeyi düşünmemektedir.

"Bugün nazarımda hayatın zerrece ehemmiyeti yoktur. Zaten hayat öyle zannederim ki, bir gaflet, bu gaflet içinde ümidle sabırdan başka bir şey değildir. Ümid olmasa insan için kafasına bir kurşun sıkıp da geberip gitmek işten bile değil!...

İşte insan gözüne bir gün böyle müstekreh görünen ve hayat denilen meşakkati ertesi gün bin can ile temenni eder durur. Beşeriyet bu ya! Halbuki zavallı, son nefesine kadar bunun elinden çekeceği zahmeti, meşakkati hiç düşünmez. Ama bazıları bundan bin türlü zevk, bin türlü lezzet alırlarmış; teessüf olunur. Zaten zevk ile lezzet de bu namlar altına gizlenmiş mihan ve meşakkatten ibaret değil de nedir?

Mevta yaraşır var ise rahat döseğinde

İkdam ve tahammül gerek erbab-ı hayata!

Ne kadar doğru bir söz, değil mi?(s. 154-155)

1.3.29. Aşk-ı Memnu

Aşk-ı Memnu romanında kendisinden yaşça büyük biriyle evlenen Bihter'in yasak aşkını kaybetmenin acısına dayanamayarak kendisini öldürmesi anlatılmaktadır.⁴⁹ Romanda üç ölüm, diğerlerinden daha fazla öneme sahiptir. Birincisi Firdevs Hanım'ın kocasının ölümüdür. Bu ölüm Firdevs Hanım karakterinin sebep olduğu bir ölüm olmakla birlikte Firdevs Hanım ve kızlarının yaşam biçiminin oluşmasına zemin hazırlamıştır. İkinci ölüm Adnan Bey'in eşinin ölümüdür. Uzun süre hastalık çeken kadın, çocuklarını mürebbiyeye emanet ederek hayata veda eder. Annesine benzemek istemeyen ve rahat yaşamak isteyen Bihter ile Adnan Bey'in evlenmeleri için gerekli şartları bu iki ölüm sağlamıştır. Bihter'in intiharı da romanda dikkati çeken üçüncü ölümdür. Bihter yasak aşkının ortaya çıkmasının acısına ve utancına dayanamayarak kendini tabancayla vurarak öldürür. Romanda Bihter'in kendini öldüreceği, öldürüp

⁴⁹ Halid Ziya Uşaklıgil, (2003). *Aşk-ı Memnu*, Hazırlayan: Muharrem Kaya, Özgür Yayınları, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

öldürmeme arasında gidip geldiği belirtilse de tabancanın kıvrılarak kalbini bulduğu söylenir, ancak kendini vurduğu açıkça ifade edilmez.

1.3.29.1. Ölme Biçimleri

1.3.29.1.1. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Bihter'in Babası: Firdevs Hanım'ın kendisine yaşattıkları sonucunda hastalanarak ölür. Ancak kahramanın ne yaşadığına değinilmeden ani bir baygınlık sonucu öldüğü söylenir.

Nihal'in Annesi: Hastalığının adı söylenmese de verem hastalığının belirtilerini gösteren Nihal'in annesi, hayatını kaybeder. Öleceğini bilen kadın, kendini ölüme ve çocuklarını öksüz bırakmaya hazırlamaktadır. Romanda bu kahramanın yaşam ve ölümle ilgili düşüncelerine yer verilmez. Kadın için ölüm yalnızca çocuklarından ayrılmak anlamını taşımaktadır. Kahramanın yaşamdan ayrılıyor olmakla ilgili duygu ve düşüncelerine yer verilmediği gibi iki çocuğunu bırakıyor olmanın acısını ne kadar yaşadığı da yansıtılmamaktadır. Nihal'in annesi, kendisinin ölümünden sonra çocuklarının bakımını düşünmektedir. Hastalık, Nihal'in annesine, yaklaşan ölüme hazırlanma şansı verir. Ölümcül bir hastalığı olduğunun farkında olan kadın, ölümsüz olma isteğinin sonucu olarak dünyaya getirdiği iki çocuğunun geleceklerinden emin olmak istemekten başka bir kaygı taşımamaktadır. Ölüm ona geride kalanlarla vedalaşma, vasiyet etme zamanı tanır. Aynı zamanda ölüm anında çocukları kendisinden uzaklaştırılsa da Adnan Bey'in eşi kendi evinde, hastayken yattığı yatakta hayata gözlerini yumar.

Beşir: Nihal'in sadık hizmetçisi olan Beşir, verem olduğu için yaşama gözlerini yumar. Beşir hastalığının bilincinde olsa da hastalığının ilerleme süreci ile ilgili bilgi verilmediği gibi Beşir'in kendi yaşamıyla ilgili düşüncelerine de yer verilmez. Beşir, kendisinden çok Nihal'in hayatını düşünen, onun mutlu olması için çalışan biri olarak anlatılır. Beşir'in ölümü olay örgüsünde Nihal'in annesinin ya da Bihter'in ölümü gibi bir yere sahip değildir. Nihal'in mutlu olmasını kendisi için görev edinen Beşir, Nihal'in mutsuzluğuna neden olacak olayları engelledikten sonra görevini yerine getirerek hayata veda etmiş olur.

1.3.29.1.2. İntihar

1.3.29.1.2.1. Ateşli Silahla İntihar

Bihter: Bihter, kocasının tabancası ile kendini öldürür. O ölümü yaşadığı duruma katlanamadığı için seçmiştir. İntiharını önceden tasarlanmış değildir. Bihter'i intihara iten Behlül'le yaşadığı yasak aşk değil bu yasak aşkı kaybetmek ve ilişkisinin ortaya çıkmasıdır.

1.3.29.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.29.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.29.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Nihal

Nihal'in anlatıcı tarafından aktarılan ölümle ilgili düşünceleri bulunmaktadır. Nihal'in ölümle ilgili düşüncelerine ve ölüm algısına yer verilen bu bölümlerde yalnızlık hisseden, kendisini sevecek birini arayan genç kızın, kendisine matemi uygun gördüğü dikkati çeker. Annesini kaybettikten sonra babasının sevgisiyle kendini avutan Nihal, babası evlendikten sonra kendisini sevecek birinin varlığına ihtiyaç duyar.

“Zihninde acı bir hüsrana nidası şeklinde bu kelimeyi tekrar ederken, öksüzlüğünün bütün yeisiyle bu feryadı yalnızlığının matemine bir ıstırap enini hükmünde atarken kendisini o kadar metruk, o kadar yalnız görürdü ki hemen ölmüş bulunmak isterdi. Sonra dışarıda kışın siyah günleri penceresinden ona dalga dalga ölüm zulmetleri dökerken birden titrerdi, üşürdü. Ölmek! Kim bilir, bu ne güzel bir şeydi! Fakat ne korkunç bir şey... Asıl korkunçluğunda bir güzellik bulunuyordu. Siyah bir çukur, o, büsbütün beyazlaşmış çehresiyle sarı saçları arasında, beyaz, kar kadar beyaz kefenler içinde yatıyor ve ta yukarda, o siyah toprakların üstüne siyah bir semadan yavaş yavaş, bu genç kız mezarını okşar gibi yağmurlar dökülüyor; işte o şifa veren gözyaşları!... Mademki bu hayatta sarı saçlarını onlarla ıslatacak bir kerem kalbi yoktu, bu gözyaşlarını mezarda bulacaktı; sema, kızına ağlayan bir anne matemle ağır ağır, yavaş yavaş, gözyaşlarını serperken mezarında, ruhuyla bunları içecekti, bu ölmüş genç kızın renksiz dudakları mesut bir tebessümle taravet bulacaktı; sonra, kim bilir, belki mezarların karanlık yollarından, o toprakların altında muhfeti siyah dehlizlerden bir ölü, annesi, beyaz kefenleriyle sürüklene sürüklene, tırnaklarıyla toprakları deşe deşe, yol açacak, geceleri kızını yalnız bırakmamak için onun yanına gelecek, dudaklarıyla saçlarının arasında kulağını arayacak ve başkalarına, hayattakilere işittirmemek için yavaş bir sesle: ‘Nihal'im! Benim mini mini Nihal'im,’ diyecek; ‘İşte ben, yalnız ben sana hak veriyorum.’ Evet, mini Nihal'e yalnız o hak verecekti.

Böyle, odasında yapyalnız, ölümü düşünürken hulyasının nazarında bir genç kızın taze mezarını görür; elini çenesine dayayarak, gözleri kaybolmuş, sanki o mezarın başında matem tutardı.

Böyle ikiye inkısam etmek mümkün olsaydı! Ölmüş, mezarının içinde annesiyle öpüşen bir Nihal ve o mezarın başında, böyle eli çenesine dayanmış, sarı saçları perişan, gözleri

insanların göremedikleri bir ufka küşade, kımıldanmayarak, yaşamıyormuşçasına yaşayarak, yalnız ağlamak için oraya dikilmiş bir heykel, fakat canlı, matem heykeli şeklinde bir başka Nihal...

Bu matem arasında onunla beraber ağlayacak birisine ihtiyaç duyar ve o zaman musikinin teselli eden giryelerine koşardı. Bu elim saatlerde parmakları piyanosunu inletecek şeyler bulurdu. Ya Chopin'den bir leyle, ya Schumann'dan bir neşide, yahut Mendelsohn'dan bir hazin lahn içinde bu aletin ruhuyla onun mariz ruhu hüviyetlerini eritip mahveden bir deraguşun vecde giren ihtizarıyla çırpınırlar; sonra birbirini kırarak, birbirini öldürerek son bir ıstırap şehiki ile, havada derin bir matem zemzemesi bırakarak, bitap, şikeste, mecruh, sürüklene sürüklene sanki bir kenara düşerlerdi. İnleyen bu şeyler, biçare beşer hayatının o ifade edilmez ıstıraplarına gözyaşlarından dizilmiş bir lisan olan bu musiki kasideleri Nihal'in asabından geçtikçe, onun acılarıyla zehirlendikçe daha hastalanarak başka bir mana, geceleri semaların hazin handelerinden mezarlara damlayan terahhum katrelerine benzer rakik bir elem ifadesi kesp ederdi. Nihal kendisini unutturdu; kısık dudaklarla, kuru gözlerle, bir bulut arasında gördüğü o siyah işaretlere dalgın, onların sakit lisanından canlanarak uçan şikâyetlerle kavrulmuş denebilecek nazarında hiçbir fikrin hayat leması parlamaksızın, sanki hissiz, hayatsız, gaşyeden bir ölümün rüya dalgalarında asude bir cereyan ile yüzerdi.

Chopin'in prelütlerinden biri vardı ki onu çalardı ve bunu ezberden, gözlerini kapayarak çalarken ta ruhunun içinde beyaz bir gece, son bir hayat gecesinin kefenli ufuklarını görürdü. Bu neşidenin, bilinemez neden, onda böyle bir ilham kuvveti vardı, ne vakit onu çalsa gözlerinin içine bütün kâinatı kefenlere saran bir beyaz gece, karanlıkla aydınlıktan, bulutlarla güneşlerden mürekkep bir gece, fakat ölmüş bir cihanın ölmüş bir gecesi sanih olurdu.

Beyaz! Beyaz! Beyaz!.. Bu gecenin azim, yüksek ağaçları vardı ki beyaz başlarını, beyaz kollarını kaldırarak silkiniyorlardı; beyaz bulut kümelerinden yığıla yığıla göğüslerini germiş dağların arasında beyaz saçlarının beyaz köpüklerini savurarak yükselen dalgalarıyla bir deniz kabarıyordu; ta yukarıda, bir sukut vakfesi içinde kalıvermiş kar tufanlarının arkasında beyaz bir ay... Sonra bütün bu beyazlıkların üzerinden koşan alay alay gölgeler, bu beyaz cihanı siyah memmat nefesi içinde saran bulutlar ve her tarafta azim bir sükût; ne bulutlarda küçük bir zemzeme ne dalgalarda hafif bir feşafeş; hiç, hiçbir şey yok, yalnız bu ölmüş gecenin üstüne ta uzaklardan, kim bilir nerelerden, belki mevcut cihanın ötesinden kâinatın hayatına mersiye okuyan bir ses; nihayet kefenlerinin altında dinlenen bu ıstırap maşerinin üstüne bir rahmet kevseri hükmünde dökülen son enin...

Ve bu son kâinat gecesinin tek temaşakârı olarak, bütün o karlarının altında incimat etmiş manzaraların kenarında kendisini görüyordu; bir kişi, bu ölmüş kâinatın içinde yapıyınız!... Şimdi de böyle değil miydi? Yapıyınız... O zaman rüyasıyla hakikatin müşabehetinden titrer ve musikinin şifa verirken öldüren bu tesliyetlerinden silkinerek çıkmak isterdi.

Artık uyuşan, can çekişen asabı tekrar hayat bulmak için sarsılmak, hırpalanmak ihtiyacını duyardı; birden, demin inleyen alet çıldırır, kudururdu; demin havanın içine serpilmiş son elem nevhaları henüz son ihtizar nefesini vermeden bir sürat temrininin kasırgaları patlar, çılgın deverenleri içinde bütün hüznün neşidelerinin inleyen bakiyelerinin müthiş tarrakalarıyla boğardı.

Nihal bu velvelenin içinde sersemleşmek, düşünmemek için düşünmemek isterdi; sonra yorgun, göğsü şişkin, sapsarı, bu mücadelenin içinden çıkarak başını çevirince ihtiyar mürebbiyesinin endişeli bir nazarla kendisine bakan gözlerini görürdü. O, bu musiki hummalarının hemen hepsinde bir gölge ihtiraziyle gelmiş, biraz uzakça oturmuş bulunurdu.

Onun uzaktan Nihal'e öyle bir bakışı vardı ki 'Zavallı çocuk, kendisini öldürüyor' demek isteyen derin bir merhamet manasıyla dolu idi. Evet, bu musiki hummaları, insafsız bir marazın takip eden ateş nöbetleri kahırıyla bu zayıf çocuğu kırılmış bir halde bırakırdı. Bu musikinin tesliyetinde mest eden bir zehirli içki hıyaneti vardı.

O zaman Nihal'i almak, ona neşe verecek şeyler okumak isterdi; fakat Nihal bunlardan sıkılıyordu, mürebbiyesinden öyle kitaplar istiyordu ki ona ölümü düşündürsün. Mürebbiyesine itiraf ediyordu:

–Ölüm! Ölüm! Şimdi hep bunu istiyorum, derdi.” (s. 321-325)

Nihal, Servet-i Fünûn edebiyatı düşünce dünyasının romanda temsili olan bir kahramandır. Bu dönem romanlarında âşklar, aşkların en acılılarını yaşamak isterler, yaşam onlara göre acı ve üzüntüden ibarettir. Nihal annesini küçük yaşta kaybeden bir genç kız olduğu için ondaki bu hüznü hal doğal karşılanır. Nihal, annesini verem gibi bir hastalıktan kaybettiği gibi kendisi de bu hastalığa yakalanmak için uygun bir yaradılışa sahiptir. Kendisini gözetip koruyacak bir anne sevgisinden mahrum olan genç kız, ölmek ister. Ondaki ölme isteği, kendini öldürme isteği değildir. Nihal bu hayattan kurtulmayı isterken aslında ölümün bir biçimde kendisini bulmasını istemektedir. Ölüm onun için kaybettiği annesine kavuşmak anlamını taşımaktadır. Nihal ölümü beyaz ve siyah renklerle birlikte düşünmektedir. Ölü bedeni ve kefeni ölümün renklerinden biri olan beyaz renktedir. Ancak Nihal, içinde bulunduğu mezarı, üzerindeki toprağı ve mezarına yağmur bırakan gökyüzünü siyah olarak düşünür. Ölüm Nihal için renkliliğini kaybetmiş bir bedenle somutlaşmaktadır. Nihal, cesedini, onu saran kefeni kadar beyaz düşünmektedir. Nihal, ölümü düşünürken kendisini iki kişi olarak hayal etmekten alıkoyamaz. Nihal, ölen kefenlenen Nihal'in mezarının başında kendisi için ağlayan bir başka Nihal düşünmektedir. Bu durum Nihal'in kendi varlığının yok olduğunu düşünmemesinden, düşünmek istememesinden kaynaklanmaktadır. İnsanın kendisinin yok olduğu düşüncesini kabullenmekte güçlük çekmesine içinde taşıdığı ölümsüzlük isteği neden olur. Nihal, ölümü düşünürken kendi yokluğunu hissetmeye çalışır ve kendisine ait olduğunu düşündüğü mezarın başında yas tuttuğunu varsayar. İnsan yok olduğu, yaşayan insanlar arasında bulunmadığı düşüncesiyle baş edebilmek için kendisini mezarının başında, arkasından ağlayan insanların arasında yas tutarken düşünür. Nihal, yok olma düşüncesiyle başa çıkabilmek için kendi mezarının başında yas tutan biridir. Nihal tamamen yok olma düşüncesine dayanamadığı için kendini mezar başında ölümüne ağlayan biri olarak düşünmektedir.

Nihal ölme isteği ile başa çıkmaya çalışırken ölümsüzlüğe ulaşmak için eser veren müzisyenlerin eserlerinden yardım alır. Kendisini beyaz kefenler içinde düşünen

genç kız, Chopin, Schuman gibi müzisyenlerin bestelerini piyano da çalarak rahatlamaya çalışır. Ölme isteğiyle çaldığı her beste, onu ortaya koyan sanatçının ölümsüzlük isteğine uygun olarak yeniden hayat bulmaktadır. Nihal, ölmek istemekle birlikte kendine hayal ettiği biçimde ölerək aslında ölümsüz olmak istemektedir. Mezarı başında kendisi için ağlamayı sürdürmek sonsuza kadar sürdürülebilir, ölümlü tarafı mezarda kalımlı tarafı ise mezarın başındadır. Nihal, içindeki duyguları sanatla dışa vurmaya çalışmaktadır. Yaşadığı çelişkileri söze dökemeyen genç kız, müzikten yardım alır.

“Sevilmek! Sevilmek! Mariz ruhunda yalnız bu feryat vardı. İşte şimdi onu seven biri vardı, dizlerinin dibinde bu tekrar olunuyordu ve kendisinden, buna mukabil yalnız bir parça sevilmek isteniyordu. O da Behlül’ü bir parça sevmiyor muydu? Kaç kere bunu söylemek için cesaret etmek istemişti, fakat kendisini meneden bir şey vardı. Zannediyordu ki onu söyleyecek olursa Behlül gülecek, eğlenecek, bütün etraftan, bu çamların arasından binlerce istihza kahaahası patlayacak, ona: Lakin çocuk! Seninle eğlendiler, diyecekler. O zaman? O zaman artık ölmek lazım gelecek... (s. 453)

Nihal, kendisini sevdiğini söyleyen Behlül’e onu sevdiğini söylemekten çekinmektedir. Behlül’ün sevgisinin gerçekliğine inanmayan Nihal, ona olan sevgisi ortaya çıktığında kendisiyle alay edileceğini düşünmektedir. Nihal için Behlül’ün kendisiyle eğlendiğinin ortaya çıkması ölüm anlamına gelmektedir. Nihal için Behlül’ün ona duyduğu aşkla alay etmesi başına gelebilecek en kötü şeydir. O böyle bir duruma düştükten sonra artık yaşayamayacağını düşünmektedir. Ona göre Behlül’e duyduğu sevginin değerinin bilinmemesi ölüm demektir.

“Gözlerini açarak Nesrin’e baktı. İhtimal bu hepsini biliyordu. Yalnız o değil herkes, herkes biliyordu, ancak kendisinden saklamışlardı. Onu daha ziyade bedbaht etmek, daha nafiz bir silahla öldürmek için. Onunla beraber aldatılan bir bedbaht daha vardı: Babası!.. Biçare adam! Sonra birden onunla beraber, aynı darbe ile bedbaht olmakta garip bir tesliyet buldu. Bu darbe onu öldürecek, fakat babasından intikam almış olarak... Bu kalbini öyle vahşi bir lezzetle dolduruyordu ki babasından intikamını alarak onu öldürecek olan bu darbeyi takdis etti.

Nihayet o hak ve zafer, ihraz etmiş oluyordu; ölerək, can vererek, fakat nihayet anlaşılmiş olarak! Babasına gülerək koşacaktı, kâğıdı ona gösterecekti:

- İşte, diyecekti, görüyor musunuz? Behlül kızınıza koca olmayacak, çünkü o annemin yerine gelen kadının âşığıdır. Bu, mini mini Nihal’inizi bir parça öldürecek, fakat ne beis var? Mademki siz İstanbul’un en nefis kadınına malik oldunuz...

Bunu söylerken nasıl gülecek, sonra böyle gülerken bu babanın ayaklarına düşerek hep öyle, ölmekten mesut, kahaahalarının içinde, ne kadar bahtiyar, can verecek! Evet, işte Ada’dan bunun için kaçmak, eve bunun için avdet etmek istemişti. Babasından intikamının tamam olması için ölmesi lazım geliyordu.” (s. 470-471)

Nihal, Bihter ve Behlül'ün ilişkisini öğrendikten sonra kendisi gibi aldatılan babasından ölecek intikam almak ister. Alvarez'e göre kendisinin öleceğini söyleyerek ailesinden intikam almaya çalışan çocuklar bunu basit bir intikam duygusuyla söylemezler. "Ailesine 'Ben öleceğim siz de üzüleceksiniz' diyen bir çocuk, basit bir ölme alma duygusuyla söylemez bunu. Aynı zamanda içindeki suçluluk ve öfkeyi hayatını denetleyen bu insanlara yansıtır. Diğer bir deyişle, yansıtıcı özdeşleşme mekanizması yoluyla kendine duyduğu düşmanlıktan kendini korumakta; yani kendisi kurban, onlar cani olmaktadır." (Alvarez; 1999: 108) Nihal'e göre babası, annesinin ölümünden sonra genç bir kadınla evlenerek hata yapmıştır ve bu hatasının karşılığında karısı tarafından aldatılmak ve kızından mahrum kalmak bulunmaktadır. Nihal, kendi üzüntüsünün babasını ne kadar üzeceğinin farkında olarak babasına en büyük acıyı, evlat acısını yaşatmayı düşünmektedir. Nihal, kendisini öldürmeyi düşünmemesine karşılık ölmek istemektedir. Acılar içinde ölümüyle babasından intikam almış olmanın lezzetini duyacak olması onu bir nebze mutlu etmektedir. Bunda sevgilisinden intikam almak için kendisini öldüren aşkın psikolojisine benzer bir psikolojik durumdan söz edilebilir. Ancak burada Nihal kendisini öldürmeyi kesinlikle düşünmez. Nihal, yaşadığı her şeyden dolayı babasını suçlamaktadır ve asıl amacı babasının bunu görüp üzülmesini sağlamaktır. Ancak Nihal, babasının üzüntüsüne tanık olmayı, kısaca ölümünü düşünürken bile yaşamaya devam etmeyi düşünmektedir. Bihter ve Behlül'ün ilişkisi ile ilgili ipuçlarını ilk fark ettiğinde bunu babasına söylemeyi tasarlar.

"–Artık uyanınız, diyecek; işte vakit geldi, kızınızı öldürdünüz." (s. 473) Bununla birlikte Nihal kendisine en uygun ölümün veremden hastalanarak ölmek olduğuna, vapurda veremden ölen genç kızla ilgili konuşulanları işittikten sonra, karar verir. Verem narin, ince düşünceli insanların yakalandığı düşünülen bir hastalık olarak aşk acısı ve aldatılmayı birlikte yaşayan Nihal'in kendisine uygun gördüğü hastalıktır. Nihal'e göre yaşadığı acının derecesi ölümcül bir hastalığa neden olacak kadar büyüktür.

"– Ölmek, veremden ölmek, genç, henüz bir çocuk iken, ne güzel diyordu. Ve babasını ağlıyor görüyordu." (s. 474)

Nihal ölümün gelip kendisini bulmasını istemektedir. Düşündüğü ölmek değil başına gelenleri bir kenardan seyirci olarak izlemektir. O öldükten sonra da kendi ölümünün izleyicisi olarak yaşamayı sürdürmek istemektedir. Kendi ölümünden sonra insanların ne yapacağını düşünen insanlarda kendi yoklukları söz konusu değildir. Onlar

kendilerini cenazelerini bir köşede izlerken düşündüklerinin dahi ayrımını yapmadan insanların ne kadar üzüleceklerini düşünürler. Nihal’de de aynı durum söz konusudur. Elinden alınan her şeyin, sahip olamadığı her şeyin acısını kendisini ölmüş gibi düşünerek çıkarmaya çalışmaktadır.

“– Mademki artık öleceğim, dedi. Demek biçare Nihal artık sahih ölecekti. Bu nefli çarşafı bir öksüz kıza verirlerdi. Sonra bütün o sevilerek yapılan elbiseler, çarşaf, o çekmesinin gözlerini dolduran bin türlü ufak tefek, hepsi birer birer hatırına geldi. Bunlar hep beyhude, atılacak, öksüzlere verilecek şeylerdi. Halbuki bunların hepsinde onun bir gönül rabitası gizliydi, onlarla kalbinin arasında sıkı münasebetler vardı. Bunları, hatta bundan sonrası için düşünülen şeyleri, hepsini unutmak lazım geliyordu. Kadife kaplı iri bir kutu birden gözlerinin önünde açılıyor, ona yeşil gözlerinin münevver handeleriyle bakıyordu. Ve bundan, bu zümrüt takımından da vazgeçilecekti; mademki artık gelin olmayacaktı.” (s. 472)

Burada Nihal’i yaşama bağlayan şeylerin aslında ne kadar önemsiz nesnelere olduğu da ortaya çıkmaktadır. İnsanoğlunun var olduğu günden bugüne sahip olduğu her şey, onu yaşama biraz daha bağlama özelliğine sahiptir. Nihal için dolaplarının çekmecelerini dolduran bütün ufak tefek eşya anılar nedeniyle değerlidir. Nihal, bu değerli ya da değersiz nesnelere tümünde kendi hayatını görmektedir. Nihal bu eşyaların, yaşadığını gösteren onun varlığına tanıklık eden eşyalar olduğunu düşünmektedir. Nihal, kendisinin yokluğunda onun yaşadığını gösteren şeylerin dağılacığını ve onun bu dünyada, bir zaman için var olduğunu gösterecek hiçbir şeyin kalmayacağını düşünmektedir. Nihal, ölümsüzlüğe sahip olamamanın kendisinden sonra da yaşamayı sürdürebileceği bir şeye sahip olamamanın acısını yaşamaktadır. Onun kendisine vereme yakalanarak ölmeyi uygun görme nedeni de budur. Vereme yakalanarak ölen Nihal, vapurda ölümünün ardından konuşulan genç kız gibi, ölümünün ardından konuşulacaktır. Verem, hastalanan kişinin hassalığına delil olarak gösterilen bir hastalık olduğu için Nihal, ölümünün diğer ölümlerden ayrılmasını isterken yaşarken sahip olamadığı ölümsüzlüğü ölümüyle kazanmayı düşünmektedir.

1.3.29.2.1.2. Karşıt Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Bihter

Bihter yasak aşkının ortaya çıkmasıyla bu duruma katlanamayacağını düşündüğü için kocası Adnan Bey’in tabancasıyla kendisini vurarak öldürür.

“Yaşamak, böyle, bu nazarların altında yaşamak? Lakin ne için yaşayacaktı? O zaman ölümü düşündü. Evet, ölecekti. Birden aklına bir şey geldi. Kocasının odasında, yataklığın yanında, küçük dolabın çekmecesinde, sedef kaplı kabzasıyla bir zarif

oyuncağa benzeyen bir şey vardı ki onun küçücük ağzını şuraya, işte kalbinin elim bir ceriha ile sızlayan şu noktasına koysa ve ancak bir saniyelik bir metanetle, yalnız küçük bir tazyik ile dokunsa, her şey, her şey bitecekti. Ve o zaman yaşayan sefil bir mahlûk için diriğ edilen merhamet bir ölü için diriğ olunmayacaktı...

Bu fikir ona bütün kuvvetlerini iade etmiş oldu. Yürüdü, merdiveni çıktı. Sofada, köşede, Firdevs Hanım'ın etrafında eniştesiyle Peyker'i gördü. Üç baş birbirine sokulmuş idi. Onu görünce başlarını kaldırarak baktılar. Tevakkuf etmeden geçti." (s. 508)

Bihter, Behlül'le yaşadığı yasak aşk ortaya çıkana kadar ölümü düşünmemiştir. Ancak bu ilişki ortaya çıktıktan sonra kendisini kınayan bakışlara muhatap olarak yaşama fikri onun ölümü düşünmesine neden olur. Bihter için Behlül'ü kaybetmek ölmek demektir. Bihter kendisini öldürmenin kısacık bir anda cesaret göstermesiyle mümkün olduğunu düşünmektedir. Bihter, ölümü yaşadığı durumun sıkıntısından kurtulmak için istemektedir. Bu durumdan kurtulma düşüncesi Bihter'in daha çabuk karar vermesine neden olur. O her şeyin bitmesi için kendisini öldürmeye karar verir. Bihter, silahı eline aldığı anda kocası Adnan Bey'in de silahını aramak için geleceğini düşünür. Ona göre kendisi öldürülecek bir suçludur ve kendisini öldürme vazifesini yine kendisi yerine getirmek ister. Bihter'in kendisinin öldürülmesi gerektiğini düşünmesi dikkate değerdir. Bihter'e göre insan yaptıklarının karşısında ölümle cezalandırılmayı hak etmektedir. Kendisinin öldürülmesini bir görev olarak görmesi de bundan kaynaklanmaktadır. Bu görevi yerine getirme düşüncesinin vahşi bir tebessümle gülmesine neden olması dikkate değerdir. Öldürmek, ölüm kadar eski bir olgudur. İnsanın kendisini öldürme düşüncesi de ölüm kadar eskidir. İnsanın içinde yaşama isteği kadar öldürme isteği de bulunabilir. Bu yıkıcı istek insanın kendisinden başkalarına yönelebildiği gibi kendisine de yönelebilmektedir. "Yaşam dürtüsünün negatifi olan intihar dürtüsü aynı anda doyurulmayı bekleyen polarize olmuş temel dürtüdür. Bu iki zıt dürtüden biri doyurulduğu zaman potansiyel bir güç olarak diğeri fırsat bekler." (Han, 1997: 18) Yaşama dürtüsü aynı zamanda insanın üremesine neden olan dürtüdür. Bihter kocası Adnan Bey'de bu dürtünün karşılığını bulamadığı için Behlül'e yönelmiştir. Behlül'ü kaybetmek Bihter'in yaşama isteğini kaybetmesine neden olur.

"Küçük dolaba koştu, çekmecesini çekti. İşte orada idi. Aldı ve onu eline alırken düşündü ki ihtimal şimdi kocası da gelecek, onu arayacaktı. Bu, pek mümkündü. Lakin mademki ortada öldürülecek bir müttehim var, -bunu düşünürken vahşi bir tebessümle gülüyordu- bu vazifeyi o, kendisi ifa edecektir." (s. 508)

Bihter kendisini öldürmek istese de genç yaşta ölmek düşüncesi titremesine neden olur. Bihter, yaşamdan istediklerini alamadan, istediği gibi yaşayamadan

öleceğini düşünmektedir. Bihter, kendisini öldürmek üzereyken bile kendisini son bir kere daha görmeyi düşünür. Ölemeyecek kadar güzel ve genç olduğunu düşünmektedir. Ona göre kendisi gibi güzel birinin ölmemesi, yok olmaması gerekmektedir. Sonsuz bir karanlıkta yok olmadan önce aydınlığa ihtiyaç duyması dikkate değerdir. Bihter, Adnan kendisinden kapıyı açmasını isterken kocasıyla karşılaşmak ve kendisini öldürmek düşüncesi arasında kalır. Bihter, silahtan kurtulmak, kocasına söylenenlerin hepsinin yalan olduğunu söylemek ister. Yaşadıklarının gerçek olmasını istemeyen Bihter, elinde tuttuğu silaha hükmedemez. Burada Bihter'in gayri ihtiyari olarak ölümü seçtiği izlenimi oluşsa da Bihter, kocası ve diğer insanlarla yüzleşerek yaşamak ya da kendi varlığına son vermek arasında seçim yapar. Bihter, ölümü kendisine yakıştıramasa da ölmek için çok genç ve güzel olduğunu düşünse de yaşamayı seçtiğinde karşılaşacaklarını düşündüğü için kendisini öldürür. "... annesi gibi bir hayat sürmek ve yasak aşkın oluşturduğu bir lekeyle hayatına devam etmek ona ağır geldiği için ölümü seçer. Benliğindeki sadakat ve ihanet arasındaki karmaşanın oluşturduğu belirsizlik ve ihanete teslim olma onu bu ölüme yönlendiren etkenler arasındadır."⁵⁰

"Kendisini odasında, elinde zarif bir oyuncağa benzeyen şeyle, yapıyınız, karanlıkta bulunca titredi. Bütün kuvvetleri birden söndü. Sahih, bunu yapacak mıydı? Böyle genç, güzel, henüz yaşamaya vakit bulmaksızın...

En evvel mumunu yakmak istedi. Her halde karanlıkta ölmeyecekti. Kendisini bir defa daha görmeksizin ölmek... Demek öldükten sonra artık her şey bitecekti, o da, kendisi de bitecekti, artık bir daha yaşamamak üzere? Karanlık, bitmez tükenmez bir karanlık içinde ebedi bir gölge olacaktı?

Elinden silahı bırakmayarak sol eliyle kibrit kutusunu arıyordu; birden aralık kapısının, bir dakika evvel sürmelenen bu kapının gıcırdağını, birisinin onu açmak istediğini işitti ve birden dizlerini gevşeten bir kesiklik ile bulunduğu yerde duramayarak gözleri karanlıkta, hâlâ, gittikçe şiddet kesp eden bir gıcırtyla sarsılan kapıya dikilmiş bakıyor ve elinde sedef kaplı kabzayı sıkıyordu.

Bu kapı karanlıkta kudurmuş bir intikam hırsı ile gıcırdayan yırtıcı, parçalayıcı, bir ağız idi ki ona vahşi bir hande ile sırtan dişlerini gösteriyor gibiydi; gözleri oraya dikilmiş, beyni donmuş, titriyordu. Bu bir korkunç rüya mıydı?

Sonra, bir saniye içinde bütün hakikat nazarında seri levhalarla deveran ederek tecelli ediyordu. Ve o zaman gittikçe kilitlenen parmaklarının arasında sedef kabzayı daha ziyade sıkıyordu, o kadar ki avucunun acıdığını hissediyordu. Bunu ne için sıkıyordu? Bu menhus şeyi ne için kaldırıp o müthiş ağzın önüne atmıyordu? Onu, sahah, kendisini öldürmek maksadıyla mı gidip almıştı?

Şimdi o eline yapışmış, dişleriyle oraya kilitlenmiş bir canavar idi; onu silkip atamıyordu. Şimdi o, bu canavarın mahkûmu idi; sanki kendi iradetine haricinde bir kuvvetle bu küçük zarif oyuncağın siyah ağzı kıvrılıyor, kıvrılıyor, ona çevrilmek

⁵⁰ Beyhan Kanter, "Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Varoluşun Sırrı: Ölüm", *Türk Edebiyatı* Nisan 2008, S. 414, s. 53.

istiyordu. Ve artık sarsılıyordu; örtülü müthiş fırtınalar saklayan bulutlar altında bir sesle kocası ona:

– Açınız, diyorum, lakin neden açmıyorsunuz, diyordu.

Demek o ne bu kapıyı açmaya, ne de bu sese cevap vermeye, ne bu adamın karşısına çıkmaya kuvvet bulamıyordu? Demek böyle zelil, sefil ve müstahkâr, titriyordu; hatta kaçamayarak, hatta yalan söyleyemeyerek, hatta:

– Sizi aldatıyorlar, demeye kuvvet bulamayarak?.. Ve elinde hep o küçük zarif oyuncağın ağzı kıvrılıyor, kıvrılıyor, ona çevrilmek, karanlıkta onu bulmak istiyordu.

Şimdi o ses, sarsılan kapının arasından, adeta yalvararak:

– Bihter, diyordu, açınız, rica ederim. Anlamıyor musunuz? Rica ediyorum...

O karanlıkta bir adım atmıştı; dişlerini sıkıyordu ve odanın o yığın yığın zulmetlerine gülen asabi, geniş bir hande ile sanki çehresi yırtılıyordu; birden titreyen dizlerine bir şey, bir alçak sandalye, dokundu; ayaklarının önünde onu yürümekten meneden bir duvar yükseldi. Oh!.. Açamayacaktı, o adamın karşısına çıkamayacaktı ve elinde hep küçük zarif oyuncağın siyah ağzı kıvrılıyor, kıvrılıyor, ona çevrilmek, karanlıkta onu bulmak istiyor ve ikna eden bir sesle:

– Evet, güzel, genç, nefis kadın, senin için yapılacak yalnız bu var, diyordu.

Kendisini aldatmak isteyen bu hain şeyi silkip atacaktı, ölmeyecekti; bu güzel, genç, nefis kadın yaşayacaktı; sonra birden, artık kırılmaya müheyya, çatırdayan kapının karşısında, bileğinin mukavemetine bir keselan geldi, sanki onu bir kuvvet büktü, mağlup etti, nihayet o siyah ağız kıvrıldı, bir yılan hıyanetiyle, karanlıkta, o elim aşk cerihasıyla sızlanan noktayı buldu.” (s. 508-511)

Bihter, Behlül ile arasındaki yasak aşkın ortaya çıkması sonucunda kendini öldürme kararı verir. Bu kararı alırken kendi güzelliğinden vazgeçecek olmak, onu ikilemde bırakır. Güzelliğini son bir kere görmeden karanlıkta ölecek olma düşüncesi onu ölmekten vazgeçme aşamasına getirir, ancak utancı daha ağır bastığı, Adnan Bey’in karşısına bir daha çıkamayacağını düşündüğü için kendisini öldürür. Daha rahat yaşamak, kendisine ait bir evi yönetmek isteğiyle evlendiği Adnan Bey’in sevgi ve ilgisini yetersiz bulan Bihter, kendi gençliğine ve güzelliğine hayrandır. Behlül’le ilişkisi sırasında kendisine yaşadığı toplumun kurallarıyla bakmayan Bihter, ilişkisi ortaya çıktıktan sonra kendisini o toplumun kurallarına göre cezalandırmayı uygun görür. Bihter, kendisi gibi yasak aşk yaşayan bir kadının öldürülmesi gerektiğini düşündüğü için kendisini öldürmeyi seçer. Gençliği ve güzelliği ile ölümü hak etmediğini düşünse de cezalandırılması gerektiğinden hareketle kendisini kocasının tabancasıyla vurarak öldürür.

1.3.30. Şıpsıevdi

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı *Şıpsıevdi*'nin baş kişisi Meftun'un başından geçen olaylar anlatılmaktadır.⁵¹ Alafrangalığa özenen Meftun, giderlerini karşılayabilmek için Kaşıkçılar kâhyası Kasım Efendi'ye damat olmaya uğraşır ve sonunda bu amacına ulaşır. Ancak cimri biri olan kayınpederinden gerekli desteği görmediği için kız kardeşiyle evlenen kayınbiraderi Mahir'i kandırır ve kayınpederinin evinden para çaldırır. Eniştesi Meftun gibi alafrangalığa özenen Mahir, Madam Makferlan'a âşık olur. Meftun, kayınbiraderi ve eniştesi Mahir'i kayınpederinden para sızdırabilmek için bu ilişkiye teşvik eder. Romanda gündelik yaşam ve kadın erkek arasındaki meşru ya da gayr-ı meşru ilişkiler önemli bir yer tutmaktadır. Meftun'un babası, Meftun on dört yaşındayken ölmüştür. Meftun'un alafrangalığa meraklı biri olduğu belirtilen amcası Meftun'un yetiştirilmesi ile ilgilenir ve onu eğitimi için Paris'e gönderir. Paris'te eğitim gördüğü sırada amcasını kaybeden Meftun ailenin en büyük erkek çocuğu olduğu için aile reisi olarak memlekete döner. Meftun onu yönlendirecek büyük birinden mahrum olduğu için aileyi kendi isteklerine göre yönetmektedir. Kız kardeşi Lebibe ve teyzesinin kızı Rebia Meftun'un alafrangalık merakına ayak uydurmaya çalışırken sevdikleri erkeklerle evlilik dışı ilişki yaşarlar. Rebia bu ilişkiden hamile kalır ve çocuğunu aşçı Zarafet'in çocuk düşürmek için kullandığı ilaçlardan alarak düşürür. Meftun'un karısı Edibe'nin arkadaşı Azize Hanım, aile içinde saklanan bu sırrı Meftun'un ninesi Şekure Hanım'a söyleyerek ölümüne neden olur. Romanda Şekure ninenin ölümü kahramanlardan Mösyö Makferlan ve Meftun'un yaşamak ve ölmek üzerine düşünmelerine neden olur. Romandaki olayların başlangıcı Meftun'un babasının ölmüş olmasıdır. Şekure ninenin ölümü kahramanların ölümü hatırlamalarına neden olsa da yaşamlarında herhangi bir değişiklik olmaz. Başta baş kişi olmak üzere bütün kahramanlar bu olaydan sonra gündelik yaşamlarına devam ederler. Bu yaşam tarzını sürdürme sonunda Rebia ikinci bebeğini düşürürken ölür ve Meftun'un eniştesi Mahir, âşık olduğu Mösyö Makferlan'ın eşini başka bir erkekle gördüğü için kendini öldürür. Roman boyunca mirasına konmak için Meftun'un ölümünü beklediği kayınpeder Kasım Efendi, kızının kendi evine döndükten sonra da kocasının evinde yaşadığı gibi yaşamayı sürdürmesi nedeniyle felç olur. Romanda tramvayda seyahat eden kadınların konuşması sırasında kadınlar birbirleriyle konuşurken rahmetli olan

⁵¹ Hüseyin Rahmi Gürpınar, (2009). *Şıpsıevdi*, Everest Yayınları, İstanbul. İncelemede bu baskı esas alınmıştır.

kişilerden söz ederler. Ancak bu ölümler kadınların sohbetinde yer almakla birlikte romanın olay örgüsüyle ilgili ölümler değildir.

Romanda tramvayda konuşan kadınlardan biri, kız kardeşinin kızının kayınpederinin öldüğünden söz eder. Kadın romanın olay örgüsünde yeri olan kahramanlardan biri değildir. Ancak ölümle ilgili söz arasında söyledikleri dikkate değerdir. Ölümün her insanın sonunda başına gelecek bir şey olduğunu söyleyen kadın herkesin aynı yoldan geçeceğini ifade eder. Kahraman uzak akrabalarından birini kaybetmiş olmanın verdiği rahatlıkla konuşmaktadır. Ölüm kendisini hatırlatmış olsa da kahramana ulaşamayacak bir uzaklıktadır. Kahraman ölümü kendisine uzak görmesi nedeniyle rahattır. Ölümün kendisinin başına gelecek olduğunu kabullenmiş görünmesinin önemli nedenlerinden biri de ölümün yakınındaki yaşça büyük kişileri önce almasıdır.

“Belki bilirsiniz, Salih Efendi... Anberizadelerden. Nur gibi bir pederi vardı. Sizler baki, vefat etti. Eh hep o yolun yolcusuyuz. Az yaşa, çok yaşa akıbet gelir başa... Bu dünya kime kalmış...” (s. 35)

Madam Şehim’in Meftun’un evinde bulunanlara hitaben yaptığı ölüm ve Türk kadınlarının toplumsal yaşamdaki yerleri ile ilgili konuşmayı dinleyen komşu kadınlar bu durumun kendi geleneklerine uygun olmadığını dile getirirler.

“İhtiyar komşu hanımın biri de:

‘Cenaze çıkan evde bizim bildiğimiz hatm-i şerif indirtirler. Mevlüt okuturlar. Burada türlü lisanlardan nutuk veriliyor...’

Öteden açgözlünün biri de:

‘A doğru söyledin büyükhanımcığım... Nutuk olduğuna göre bari şekerli, şerbetli olsa yine insanın ağzı tatlanır da ölmüşe de bir ‘kulhüvallahî’ okunur... Bu dır, dır, dır kuru lakırdıdan ibaret.’ (s. 371)

Komşu kadınların dile getirdiği ölünün ardından Kur’an ve mevlit okutulması gelenlere bir şeyler ikram edilmesi geleneği Meftun’un evinde Şekure Hanımın ardından uygulanmamıştır. Mösyö Makferlan ve Madam Şehim’in Şekure Hanımın ardından düşüncelerini dile getirmeleri Hristiyanların tabutun başında ölen kişi ile ilgili konuşmalarına benzemektedir. Ancak Mösyö Makferlan ve Madam Şehim, kendi geleneklerinin de tersine tanıdıkları birinin ölümü ardından değil, hiç tanımadıkları bir kadının ölümünün ardından konuşurlar.

Kocası Meftun’u elinde tutmak isteyen Edibe, Merkez Efendi’nin türbesinden taş aldırır, Yedi Emirler’e çamaşırlarını okutur. Merkez Efendi ve Yedi Emirler birer

türbedir. Edibe'nin inanişına göre bu türbeler, türbelerde yatan muhterem kişiler, kocasının evine bağılı biri olmasını sağılayacaktır.

Meftun'un kardeşı Raci, ailesinin başına gelenleri düşündükçe intihar etmeyi aklına getirir. Ancak ağabeyinin kötülükleri yüzünden kendini öldürmenin uygun olmadığına karar vererek bu düşüncesinden vazgeçer. Anlık bir karar olan intihar düşüncesi yerini Meftun'un yaptıklarına karşılık kendisinin kurban olmaması gerektiğı düşüncesine bırakır. Raci daha sonra ağabeyi Meftun'a ailenin namusunu kurtarması için kayınpederinden çaldıklarını iade etmesini veya kendini öldürmesini önerir. Böylece Raci için kendini öldürme nedeni olan olayların Meftun için kendini öldürme nedeni olmadığı ortaya çıkar. Ölmek yerine kalıbı dinlendirmek, tebdil-i âlem etmek kullanılmaktadır.

1.3.30.1. Ölme Biçimleri

1.3.30.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Meftun'un Babası: Meftun'un alafrangalığa özentisi bir genç olarak yetişmesine neden olan olayların başlangıcı babasının ölümüdür. Romanda Meftun'un babasının öldüğü belirtilir ve bununla ilgili başka bir bilgi verilmez.

Meftun'un Amcası: Meftun'un babası öldükten sonra yetişmesiyle ilgilenen alafranga olmaya özentili amcasının öldüğü bilgisine yer verilir ancak ölümü ile ilgili başka bir bilgi verilmez. Meftun'un amcası, erkek kardeşinin ölümüyle yeğenini istediğı gibi yetişmesi için Paris'e gönderir.

1.3.30.1.2. Üzüntüden Ölüm

Şekure Hanım: Torunu Rebia'nın gayr-ı meşru çocuğunu düşürdüğünü Azize Hanım'dan öğrenen Şekure nine bu duruma dayanamayarak ölür. Şekure Hanım, evliliğinin ilk yıllarında üç çocuğunu kaybetmiştir. Vasfiye, Hüsnü ve Bedrettin'i iki aylıkken toprağına veren kadın torununun başına gelenlere dayanamaz.

1.3.30.1.3. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Rebia: Meftun'un teyzesinin kızı Rebia, Mahir'in arkadaşı Bedri'den hamile kalır. Bedri'nin çocuğı ve kendisini sahiplenmemesi üzerine bebeğı düşüren Rebia, düşükten sonra da Bedri kendisini kabul etmediğı için intihara kalkışır. Aile üyeleri Rebia'yı intihar etmek üzereyken kurtarırlar ve bir süre onu her an gözetim altında

tutarlar. Rebia, gayr-ı meşru olarak hamile kaldığı ikinci bebeği düşürmeye çalışırken yaşamını yitirir.

1.3.30.1.4. İntihar

1.3.30.1.4.1. Ateşli Silahla İntihar

Mahir: Meftun'un kız kardeşi Lebibe'yi kaçırarak evlenen Mahir, eniştesinin teşvikiyle Madam Makferlan'a olan ilgisini ilerletir. Madam Makferlan'ın kendisine gösterdiği ilgiyi başka bir erkeğe de gösterdiğini öğrendikten sonra bu duruma dayanamayarak kendini revolverle öldürür. Mahir, bıraktığı notta intihar etme nedenini belirtir.

1.3.30.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.30.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Anlatıcı kahve fincanına düşen sinekler ve tramvayı çeken atlarla ilgili düşüncelerini aktarırken yaşamak ve ölmekle ilgili görüşlerini dile getirir. Anlatıcıya göre intihar edenler geçim sıkıntısı ya da sevda yüzünden intihar ederler. Bazı İngiliz lordların paralarını harcayacak yer bulamadıkları için intihar ettiklerini belirten anlatıcı intiharın bir İngiliz hastalığı olduğunu belirtmese de bu bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

“Sinekler hiçbir cihete hortum işletemeyince kahve fincanına arsızlanmaya başlarlar. Kenarında bir iki piyasa falan derken ayaklarımı kayar, nasıl olur, cup içine düşerler. Bunun kaza olduğuna kimsenin şüphesi yok. Çünkü bizari-i hayatla intihara cüret edecek kadar sineklerde henüz efkâr-ı âliye olmadığını herkes bilir. İntihar, ekseriya, dıyyık-ı maişet yahut yeis-i sevda yüzünden ileri gelir. Avrupa'da, alehusus İngiltere'de bazı lordlar, kontlar kesret-i varidatlarına karşı bir mahal-i sarf bulamamak sıkıntısıyla intihar ederlermiş... Bu rivayat bize yalan hatta rüya gibi gelir. Çünkü Şark cihetlerinde kazıye bütün bütün ber-akistir. (s. 19)

Anlatıcı tramvayı çeken atları yaptıkları işin ne olduğunu neden aynı istikamette gidip geldiklerini bilmeden işlerini yaptıklarını düşünmektedir ve insan yaşamı ve atların hep aynı yönde ne yaptıklarını bilmeden gidip gelmeleri arasında benzerlik kurmaktadır. Anlatıcıya göre nasip, ispir gibi bize sormadan bizi sıkıntıdan sıkıntıya yönlendirmektedir ve zayıf omuzlarımızdaki hayat yükü de tramvaya benzemektedir. Anlatıcı burada yaşamı bir yük olarak görmekte ve göstermektedir. İnsanoğlu bu yükü ne yaptığını bilmeden oradan oraya taşmaktadır. Divan edebiyatı mazmunlarından biri olan felek anlatıcının ifadesiyle nasip hayatımızı istediği gibi yönlendirmektedir.

Anlatıcı ispir gibi bir yöneticinin gözetiminde insanın yaşamın yükünü taşıdığını ifade etmektedir.

“İspir; yaşamak, belki birkaç çocuğunu da yaşatmak için kırbacı eline almış, o mahkûm-ı esaret hayvanları yürütüyordu. Ekmek parası tedarikine uğraşiyor. Düdük ötünce, bunun yürümeyi emrolunduğunu beşi de biliyorlar. Fakat beygirler bir hane-i seyyara benzeyen o koca arabayı niçin mahal-i muayyene getirip götürdüklerini biliyorlar mı? Bu hayvanları bırakalım da kendimizi düşünelim. İbtidasından inhitasına kadar bu meşakk-ı hayatı niçin çektiğimizi biliyor muyuz? Varlığımızı yokluğumuzu serapa ihata eden elgaz-ı müşkile-i hilkatten hangi birini halledebiliyoruz? Derece-i tahammülümüzü sormaksızın bizi beladan belaya sevk eden nasibi inspire, duş-i zayıfımızdaki bar-ı hayatı tramvaya benzetir isek bizim de o hayvanlardan hiç farkımız kalmaz.” (s. 21)

Anlatıcı yaşam ve tramvay arasında yaptığı benzetmeye biletçiyi de dahil eder. Biletçinin tramvay mola verdiği idare şubesine giderek orada biletler ve ücretleri ile ilgili hesap vermesini ahiret hesabına benzetir. Yaşamı bir yük gibi gören anlatıcı ölümden sonra bir yaşam olduğunu düşünmektedir. Ona göre ölümden sonra bir ahiret vardır ve burada insanlar sorguya çekilecektir. Anlatıcıya göre verilecek en zor hesap ahiret hesabıdır. Bunun için biletçinin ücretlerle ilgili verdiği hesabı ahiret hesabına benzetmektedir.

“İspir bu beş on dakikalık fasıla-i istirahatate nailiyetinden dolayı yine bahtiyardır. Zavallı biletçi için hiç nefes alacak vakit yoktur. O biçare, tramvay durunca, doğru idare şubesine, hesap memurunun karşısına gider. Bu hesap, ahiret hesabından daha müşküldür.” (s. 22)

Anlatıcı yaşamın tarifini verir. Anlatıcıya göre yaşamak arzu ve isteklerin yenilenmesi demektir. Anlatıcı insanın isteklerinin sürekli değiştiğini düşünmektedir.

“Yaşamak en sade tarifıyla tecdid-i amaldan başka bir şey değildir. Şu kadar ki tahallüf-i muhit ve zaman ve sinn ü sal ile nev’-i amal değişir. En amel-i birune yaşamaya uğraşan feylesofların şu kararlarında bile bir maksat, bir arzu muhtefidir.” (s. 174)

Anlatıcı çeşme yaptırma geleneğinden söz eder. Anlatıcıya göre hayır için çeşme yaptırma geleneği değişmiştir. Öbür dünyada şefaate ulaşmayı sağlayacak bu hayır yapma biçimi eskisi gibi yerine getirilmemektedir. Çeşmeler eskisi kadar güzel yaptırılmamaktadır. Bunun yanında anlatıcı İslam dininin inanışlarından birine yer vermiştir. İslam dinin ahiret inancına göre Hz. Muhammed Müslümanlar için af dileycektir. Hz. Muhammed’in şefaathçi olduğu Müslümanlardan biri olabilmek için Müslümanlar bu dünyada kendilerinin hayırla anılacağı işler yapmaya çalışırlar.

“Şimdiki zenginler eski hasenat ve müberratin kökünü kuruttuktan sonra hayrat tesisinden büsbütün geri kalmadıklarını göstermek için sözüm ona oraya buraya

çeşmeler, yalaklar inşa ettiriyorlardı. Erenköyü cihetleri mütemevvilanının eseri fütüvvetleri olan bu çeşmeler cidden şayan-ı nazar, ve eslafla ahlaf beynindeki fark mürüvvet ve kuvvete bir mi'yardır. Şarkta çeşme deyince göz önüne o mükellef, o münakkaş, müzehheb, mutarraz, uzun saçaklı sayvanlı, geniş yalaklı, gürül gürül şarılısıyla azan-ı atşanı okşayan, ve nam-ı banilerinin rahmetle, minnetle yadına bâdi o hayrat-ı latife gelir...

Erenköy'nde şimdi ashab-ı hayratın çeşmeleri öyle değil... Bir mecdiyeye bir ayine-taşı, kırk kuruşa bir yalak, sıfır numara bir semaver musluğu, birkaç tuğla, bir parça harç, bir günlük duvarcı yevmiyesi. Bir kuzu zinciri ucuna merbut porselen dedikleri o sarlı mamulattan bir maşraba... İşte size yarın ahrette celb-i şefaate vesile olacak bir müessesesi-i hayriye... Bani, istihkak-ı mesubatına nailiyetinde bir zühul-ı manevi vukuu endişesiyle bala-yı müessesesine nam-ı mübeccelini hakk ve üzerini tezhip ettirmek cihetini de ihmal ettirmiyor." (s. 209)

Anlatıcı ömürle ilgili görüşlerini dile getirir. İnsan ömrünün belirli olmamasının nedenlerini aktarır. Anlatıcıya göre insanın ne zaman öleceğini bilememesi insan için değeri büyüktür. İnsanın öleceği zamanı bilmeden yaşaması ile ilgili olarak Schopenhauer'in düşüncelerine yer verir. Meftun'un düşünceleri, düşünürün insan ömrü ile ilgili görüşlerini temel aldığı için Schopenhauer'in düşüncelerinden Meftun'un görüşlerine geçiş yapar.

"Pehlevizade, bu bela-yı maişeti başına niçin açtı? Kasım Efendi'nin tam'-ı serveti yüzünden değil mi? Bu servetin Kasım'dan oğluna, kızına, sonra da dolayısıyla kendi eline intikaline daha ne kadar müddet vardı? Kim bilir! Bu veraset-i mühime ancak Kasım'ın vefatıyla husul-yafte olabilecekti. İhtiyar ne vakit kalbi dinlendirecek? Kesinlikle buna bir had tayini kabil mi? Ömr-i tabii için yetmiş sene deniyor. Bu da uydurma bir laf... Gaye-i ömr-i beşer, cidden yetmiş olsa bu sinde bulunanların umumiyetle giriban-ı hayatlarını Azrail'e kaptırmaları lazım gelmez miydi?

Hayat-ı beşer için yetmiş yaşı hakikaten dünyadan ahrete bir geçirt başı ola idi; bu âlem çok karışırdı. Kimsenin ahir-i ömrünü tayin edememesinde büyük bir hikmet vardır. Ömr-i tabiatın, ale-t-takrib tayini husundaki akval-i hükema mütehaliftir. Seksen diyen var, doksana çıkan var. Hele Şopenhaver, gaye-i ömr-i beşer olarak ancak yüz yaşını kabul ediyor. Evet, Alman feylosofu bu mebhasta diyor ki: 'İnsanlar dünyaya nasıl her şeyden bihaber şir-har bir tıfil geliyorlarsa maksad-ı tabiat onları gaye-i sine, ateh-i piriye yani tamamıyla tıfl-ı saniye erdirerek yine öyle hemen habersizce öbür dünyaya göndermektir. Fakat hayat o kadar çığrından çıkarılmış, su-i istimalata uğratılmış ki şimdiki insanların çoğu ömr-i tabiatın nısfına bile varmadan tekerleniyorlar.'" (s. 375-376)

1.3.30.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.30.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Meftun

Meftun edebiyatla ilgili görüşlerini, dile getirirken insanların bir gün ölmek için hastalıklarını tedavi etmeye uğraştıklarını söyler.

“Çünkü hastalanan bir insan kendini tedavi ile uğraşır... Niçin? Bir müddet sonra yine hastalanıp ölmek için... İnsanları belahetten belahete sevk eden şey netice-i kârdaki bu hiçliği derk edebilmekteki gabavetleridir.” (s. 62)

Meftun, Kasım Efendi'nin yaşı dolayısıyla ölümünün yakın olduğunu düşünür. Ancak Kasım Efendi “bir ayağı çukurda” olmasına karşılık kızının ve oğlunun başına gelenlerden sonra yaşamayı sürdürür. Kızı Edibe ve Azize Hanım'ın kendi evine döndükten sonra yabancı erkeklerle görüşüklerinin öğrenince felç geçirmesine karşılık hayatta kalır. Meftun, her insan gibi ölümün yaşla ilgili bir şey olduğunu düşünmektedir. Ona göre ölüm, yaşlıların karşılaşacakları bir olaydır. Kendisi gibi genç birinin ölümle ilgisi olabileceğini düşünemez. Bu durum insanların ölümle başa çıkma yollarından biridir. Gündelik yaşamın içindeki insana göre ölüm hep uzaktakilere ve yaşlılara gelir. Ailede yaşça büyük olan birinin ölmesi beklenir ancak ondan önce başka bir aile üyesinin ölümü herkesi daha fazla etkiler.

Meftun, Şaban ve Zarafet'in gizli buluşmalarına tanık olduğunda yaşamı sürdüren yaşam enerjisini, erosu düşünür. Meftun'a göre Şaban ve Zarafet'i birbirine yaklaştıran doğanın kendisidir. Doğa bu iki insanın birbirine kavuşmalarını istemektedir. Doğa kanunu kadın ve erkeğin birbirini bulması ve “tohum-ı hayat”ın kendine yetiyecek ortamı bulmasıdır. İnsanların üreme isteği, çocuk yapma ve soyunu sürdürme isteği yaşam enerjisinden kaynaklanmaktadır. Meftun, burada “eros ve thanatos”un ikisini birden düşünmez. Kahraman sadece yaşamı sürdüren güdüyü görür ve onunla ilgili düşüncelerine yer verir. Yaşama ve ölme güdüsü insanın yapıcı ve yıkıcı yanını oluşturmaktadır. Freud insanların intihar eğilimlerini de bu iki güçle açıklamaya çalışır.

“Tabiat öyle bir müessir-i şediddir ki icabat-ı kanuniyesine cümleyi münkad eder. Şimdi burada içen, söyleyen, çağıran, bağırın, oynayan, sevişen, öpüşen Zarafet'le Şaban, değil işte bu kuvve-i tabiiyedir. Şopenhaver'in dediği gibi bu muaşıkların vücutlarında, damarlarında, kanlarında ensal-i beşeriye tohumları var. İşte onlar âlem-i vücuda ermek için çak-ı mahbese uğraşıyorlar. Husullerine bâdi olacak iki vücudu yekdiğerine takribe çabalıyorlar. Âlemin, hovardalık, zen-perestlik, çapkınlık, muaşaka, sevdâ, -edibane, amiyane- daha türlü nam ile yad ettikleri hakikat işte bundan ibarettir. ‘Barika-i hakikat, musademe-i efkârdan çıkar’ kavli de laf mı? Hakikati Barika suretinde, efkârı yekdiğeriyile koç gibi tesadüm halinde kim görmüş? ‘Zürriyet-i adam iki vücudun ictimaimandan çıkar.’ denmiş olaydı mübalağasız, mecazsız, istiaresiz bir hakikat söylenmiş olurdu. Fakat edebiyatımızca iş hakikatte değil, kinaye, mecaz, istiare gibi sanayi-i lafziyede maharet göstermektir. Ahlakiyun-ı hukema her ne derse desin Şaban'la Zarafet'i birbirlerine dil-dade ve böyle cinnetlere sevk eden bu kuvvet bütün nasayih-i ukalaya rağmen fermanferma-yı âlem olmaktadır. Bu iki kaba, cahil, sinen geçkin mahluku bu feveranlara düşüren bu biaman kuvvet gençleri, damarlarında

munsabb-ı tabiyesine dökülmek için tohum-ı hayat yeni kaynaşan tazeleri ne hallere koymaz! Harem dairelerinde sürü ile güzel körpe kızlar, selamlıklarında genç tuvana uşaklar besleyen efendiler, paşalar iki daire arasındaki mabeyn kapılarını geceleri çifte kilitlerle ne kadar tahkim etseler boştur. Tabiatın yekdiğerine mülaki olmakla vazifedar ettiği müspet, menfi bu iki kuvvet, muhayyir-i ukûl mevani bir endazlıkla elbette birbirini bulacaktır. Kavanin-i tabiata karşı gelmekle uğraşan, beyhude yorulur. İnsanların bütün na-şadileri, bedbahtları reviş-i kavanin-i tabiata tatbik-i hatevat etmeyi bilemediklerindendir. (s. 193-194)

Meftun, kız kardeşi ve teyzesinin kızının başına gelenleri konuşmak için Mösyö Makferlan'ın evine gittiğinde kendisini endişeli gördüğünü söyleyen Madam Makferlan için bir Arap atasözünü Fransızcaya çevirir. Bu atasözü Fransızcaya 'dünyada rahat yalnız mezardadır' biçiminde çevrilmektedir. (s. 272) Meftun, bu atasözünü kullanarak insanlara dünyada rahat olmadığını ifade eder. Bu atasözüne göre mezarda yatanlar dışındaki insanlar dünyada rahat edemezler. Bu atasözü insanın ölünce huzura ereceği düşüncesine sahip olduğunu göstermektedir. İnsanlar öldükten sonra ne yaşayacağını, bir şey yaşayıp yaşamayacağını dahi bilmedikleri halde ölümden sonra rahat edeceklerine inanırlar. Bu dünyanın bütün dertlerinin, sıkıntılarının öldükten sonra biteceğini düşünürler. Meftun'un da bütün dertleri sıkıntıları iki ölüme bağlı görünmektedir. Bu ölümlerden biri kendi ölümüdür. Meftun bu durumu yalnızca söz gelişi istemektedir. İkinci ölüm ise bu sözden çıkarılamasa da Kasım Efendi'nin ölümüdür. Kasım Efendi'nin mezara girmesi yalnızca kendisini değil Meftun'u da rahat ettirecek bir ölümdür.

Meftun Schopenhauer'in insan ömrünün ne kadar olması gerektiği ile ilgili düşüncelerinden hareketle kendi ömrü ve kayınpederi Kasım Efendi'nin ömrü hakkında düşünür. Meftun, yapmak istediklerinin hepsini yaparak yaşarsa kendi ömrünün çok uzun olmayacağını farkındadır. Eline biraz para geçse bunu vazgeçmek istemediği keyiflerini yerine getirmek için harcamak isteyen Meftun, kayınpederinin ömrünün oldukça uzun olacağını düşünmektedir. Kendisinin ömrünü kısaltacak olan eğlencelerin hiçbirisine alışık olmayan kayınpederinin ancak para kaybederse ömrünün kısılacağını hatta öleceğini düşünen Meftun, kayınpederinin yaşına karşı çevresindeki herkesten sağlıklı olduğuna üzülmemektedir.

“Evet tekerleniyorlar... Fakat tekerlenenler kimler? Hayatını suistimal edenler... Hayat nasıl suistimal edilir? Müskirat, mükeyyifat, kumar, kadın ve eğlence namına emsali şeylere, vücutlarımızı kemirttiğimiz, zehirlettiğimiz envai sefahate tevdi-i nefis etmekle... Canım bütün şu insanların içinde, eline biraz para geçince şu saydığım sefahet kuyularına dalamak istemeyen kaç kişi bulunur? Demek ben zengin olsam

‘Şopenhaver’in yarı hayatta ahrete tekerlettiği kimselerden olacağım... Fakat Kasım Efendi öyle mi! Bana, şuna, buna benziyor mu? Taksir-i ömür edecek şu sefahatlardan hiçbirinin rüzgârı olsun şu adamın hayatına dokunmuş mu? Hırs ve tama’ onu o kadar riyazetle yaşamaya mecbur etmiş ki bu zatın midesi bozuluncaya kadar değil belki müddet-i ömründe karnı doyuncaya kadar yediği bile vaki olmamıştır. Ömr-i tabii yetmiş yaşmış... Aman efendim o kavı bu ihtiyara göre mi? Torunlarının mezarlarında senelerle ‘Yasin’ okuyan ne ağa babalar tanırım... Ömr-i tabii yetmiş sene imiş... Bu cevheri kim yumurtlamışsa yumurtlamış... Haydi bunu bir hakikat olarak kabul edelim. Fakat bizim kayınpederin heft-ad-ı salı atlayalı on seneden ziyade olmuş... Ömr-i beşerce herkesin hadd-i tehlike addettiği bir geçidi on senelik bir hatve-i hayatla tepmiş geçmiş... Ölümün de hadleri, sınırları, adeta miyanesi vardır. Onlar bir kere geçti mi vücut sağ iken mummyalaşır. Canlı kadit olur. Sinn-i hereme arız olan emraz-ı mühlikenin hiçbiri artık bu insan kurusuna dış geçiremez... O zaman bu gibiler ‘Şopenhaver’in gaye addettiği yüz seneyi de ferah ferah atlatırlar. Bu ihtiyara peyda-yı sihriyet edeli bu kadar vakit oldu. Bu müddet zarfında hepimiz ufak tefek hastalıklar geçirdik. Bu zatın yarım saatçik olsun bir nezleden muztarip olduğunu işitilmedi. Şimdi kayınpeder efendiyi sekseninde farz edersek daha hitam-ı ömr-i tabiisine yirmi sene var... Bu veraset böyle yirmi otuz sene daha uzarsa benim halim ne olur? Benim altı ay bile beklemeye vaktim yok...” (s. 376-377)

Meftun, Mahir’in evli Madam Makferlan’ın kendisini başka bir erkekle aldattığını gördüğü için kendini öldürmesini budalalık olarak görmektedir. Ona göre Rebia, ikinci hamilelikten kurtulmak için yaptıkları sonucunda öldüğünde de ahirette Bedri’ye kavuşma ümidi taşımaktadır.

1.3.30.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Rebia

Rebia, Bedri’ye kavuşmak isteğini dile getirirken ölümden sonrası için düşündüklerini söyler. Rebia, öldükten sonra insanların bu dünyadaki eşleri ya da sevgililerine kavuşacaklarını düşünmektedir. Ona göre kendisi bu dünyada kavuşamadığı Bedri’ye öldükten sonra kavuşacaktır.

“Onsuz bu cihanın benim için bir pul kadar değeri yok... Bütün ervahiler, kurtlar, kuşlar şahit olsun ondan başkasına varmamaya ahedtim. Peyman ettim. Bu dünyada bir erkekle duran kadınlar öbür dünyada yine o erkeğe varırlarmış. Şimdi varamazsam bile yarın ahrette ben onun karısı olacağım. Nikâhımızı melekler kıyacaklar... Kendisi inkâr etsin. Cenab-ı Mevla bilmiyor mu? Çocuğumun babası odur.” (s. 262)

Rebia, kendisi gibi hamile olan Zarafet’in bebeği düşürmek için içtiği ilaçlardan sonra inlemelerini duyduğunda onu öldürmeye çalışan “katil el”in kendisini öldürmesini ister. Rebia gayr-ı meşru çocuk doğurmaktansa ölmeyi istemektedir. Ancak onun bu isteği kendini öldürmek değil birinin gelip onu öldürmesi ya da bir biçimde ölümün onu

bulmasıdır. Bu da aslında ölümü istemekten çok kendini dayanamadığı bu yüz kızartıcı durumdan kurtarmak istemektir. Ölüm burada amaçtan çok araç durumundadır.

Azize Hanım

Meftun'un karısı Edibe'nin sırdaşı Azize Hanım, Meftun'un salonunda gördüğü heykel ve resimlerle ilgili düşüncelerini dile getirirken ölümden sonrası ile ilgili düşüncelerinden söz eder.

“Canlıdan hiç farkı yok... Hemen hemen dudakları kıpırdayacak. Lakırdı söyleyiverecek zannediyorum. Bunların şu dünyadaki sanialarına yarın ahrette ‘Haydi şu yaptıklarınıza can veriniz’ denecek. Bilmem o zaman iş nasıl olacak.’ dedi. (s. 298)

Azize Hanım burada İslam sanatının gelişme yönünün nedenini ortaya koymaktadır. Azize Hanım bir Müslüman olarak bir insanın heykelinin ya da resminin yapılmasına, onun insana birebir benzetilmesine karşı çıkmaktadır. Bunu yapan kişilerin öldükten sonra Allah'ın karşısına çıktıklarında yaptıkları esere can vermelerinin isteneceğini düşünmektedir. Bu düşünce İslam sanatında Batı sanatının gelişimi gibi bir gelişmenin olmamasına neden olmuştur. Müslüman sanatçının ölümden sonraki yaşam ile ilgili düşünceleri onun “mimesis”i sanatından uzaklaştırmasına neden olmuştur. Azize Hanım herhangi bir Müslümanın düşüncelerini söyleyerek kadının neredeyse canlı gibi durmasına olan tepkisini dile getirmiştir. Ona göre bu resmi yapan kişi günah işlemektedir. Bu günahın cezasını öldükten sonra birebir bir insana benzettiği resme can vermesi istenerek ödeyecektir.

Azize hanım çatal ve bıçakla yemek yiyen Meftun ve ailesinin ahirette cezalarını çekeceğini düşünmektedir. Ona göre parmakla yemek yerine çatal bıçakla yemek yiyenler günah işlemektedir. Kasım Efendi para kazanmakla ilgili durumlarda ölümden sonrası yaşamla ilgili bilgileri istediği gibi kullanırken Azize Hanım karşılaştığı her farklı ve yeni şeye ölümden sonrası ile ilgili bilgileri yüzünden karşı çıkmaktadır.

“Dünyada o zıkkımla yemek yiyenlere yarın ahrette zebaniler uçları sivri kızgın çatallarla yemek verecekler... Aman rabbim merhametine sığındım... Allah'ın verdiği parmaklar dururken demir parçalarıyla yemek yenir mi? Ah Edibe ah! Babacığın bu işi niçin etti bilmem ki! Beş vaktine beş daha kara nur gibi Müslüman adamdır. Bir ayağı da çukurda. Ama Cenab-ı Mevla taksiratını affetsin. Paraya dayanamaz... Seni o buraya gelin vermedi. Adeta yüz ‘kese akçe’ye sattı.” (s. 317)

Azize Hanım'a göre Frenkçe konuşmak da öbür dünyada cezasız kalmayacak işlerden biridir. Yabancı dilde konuşmanın günah olduğunu savunan Azize Hanım, Edibe'yi de ahirette azap çekmemesi için uyarır.

“Söyleme kızım sakın ha! Sonra cayır cayır yanarsın... Frenkçe söylediğin lakırdı başına yarın ahrette sana azap olacak... Dilin kızgın maşa ile ensenden çekilecek...” (s. 317)

Azize Hanım'ın ölüm sonrası ile ilgili bütün düşüncelerini cezalar biçimlendirir. Ona göre insan öbür dünyada, dünyadayken yaptıklarının cezasını çekecektir. Onun ölüm sonrasında sevapların karşılığında verilecek ödüller yoktur. Herkes cehenneme gidecek, kızgın demirlerle bu dünyada yaptıklarının karşılığını ödeyecektir. Azize Hanım'ın ölüm sonrası ile ilgili düşünceleri ölmüş hanım ninesinden gelmektedir. Azize Hanımın rahmetle andığı hanım nineden öğrendikleri onun kıyamet alametleri ve ahiretle ilgili bildiklerinin temelini oluşturmaktadır. (s. 320)

Azize Hanım, Şekure nineye Rebia'nın basurdan değil çocuk düşürmekten dolayı hasta olduğunu söyler. Ölümüne neden olduğu için hissettiği suçluluğu gizleyen kadın, ölümle ilgili düşüncelerini söyler. Herkesin söyleyebileceği, o güne kadar ölümle ilgili duyduğu cümlelerle ölümün zamansızlığı, herkesi bulacak olmasıyla ilgili konuşur. İnsanların ölümü ve ahireti unutarak dünya işlerine daldığını düşünen Azize Hanım'a göre yaşadığı dünya, yalan dünyadır. Azize Hanım kendisini gerçek olarak gördüğü öbür dünyaya hazırladığı için dünyadaki her şeyi de orada göreceklerine göre değerlendirir. Azize Hanım'a göre Şekure ninenin beklenmedik, hastalık çekmeden, kimseye yük olmadan ölümü cennete gideceğine dair bir işarettir. Torunu ile ilgili gerçeği söyleyerek ölümüne neden olduğu kadının cennete gittiğini düşünerek kendini rahatlatmaya çalışmaktadır.

“Ah ne kadar ağlasanız, gözyaşı dökmeniz yeri... Öyle nur gibi bir anayı bir daha nerde bulursunuz? Döşeğe yatmadan, kimseciği usandırmadan uçtu. Ne kadar ameli salih bir kadıymış... Cennet kuşu... Ölüm, kaşla gözün arasında derler... Ah bakınız ne kadar doğru... Bir varmış, bir yokmuş... Ah gaflet dünyası... Ah bu kalın kafalarımız... Ölümü, ahreti bir kere hatırmıza getiremeyiz de birbirimizi yiyip dururuz... Dedikodundan hiç baş kaldırmayız... Adam ne oluyoruz... Dünyanın malı dünyada kalacak... Yiyeceğimiz bir lokma, giyeceğimiz bir hırka değil mi?.. Her koyun kendi bacağından asılacak... Amelinin hesabını herkes kendi verecek... Âlemin dırdırı, iyiliği, kötülüğü ne vazifemiz... Zavallının dün sabah kahvesini pişirip eline ben verdimdi... Zahmet oldu kızım helal et dedi. A ne lazım doğruyu söylemeli.. Hak hukuk bilir kadındı. Benden tarafa gani gani helal olsun... Hiç incinmedim... İşte bu sabahki kahvesine yetişemedi... Ah yalancı dünya...” (s. 355)

Kasım Efendi

Meftun'un kayınpederi Kasım Efendi kızı Edibe'yi Meftun ile evlendirmeden önce Meftun'a komşuluk hakkından söz eder. Kasım Efendiye göre komşuluk hakkının öldükten sonra suali büyüktür. Kasım Efendi, İslam dininin ahiret inancına sahip biridir. Ancak inandığı dinin komşuluk hakkı ile ilgili emrettiğini söylediği düşünceler Meftun'a piyango çıktığı haberleri yayılınca aklına gelir.

“Bey oğlum, şurada birkaç aydır komşuluk ediyoruz. İslamiyet'te komşuluk hakkı büyüktür. Yarın ahrette dokuz yerde suali vardır. Şimdiye kadar 'safa geldiniz' demek icap ederdi. Kusurumuzu affedersiniz.” (s. 301)

Kasım Efendi oğlunu ve kızını evlendirdikten sonra onların giderlerini karşılamamak için ömrünün son günlerini sakın geçirmek istediğini öne sürerek kendi evinde kalmalarını istemez. Kasım Efendi için ölüm ve ahiret kendi çıkarları doğrultusunda kullanılabilir kavramlardır. İşine geldiğinde ahirette sorulacak komşuluk sorularından, işine geldiğinde ömrünün son günlerinden söz etmektedir. Onun için ölüm de paraya çevrilebilir bir şeydir.

Mösyö Makferlan

Meftun'un akıl hocası olan Mösyö Makferlan, Meftun'un anneannesi öldükten sonra “Şark Akademiyası” adını verdikleri topluluğun üyelerine yaşam ve ölüm hakkında bir nutuk verir. Mösyö Makferlan yaptığı bu konuşmada ölümün birdenbireliğini, insanların ölümü unutup kendilerini başka şeylerle aldattığını, insanların sıraları geldikçe öleceklerini, insanlara ölümlerine kadar geçecek sürenin uzun gelmesine karşılık bu sürenin çok kısa olduğunu, sonsuz yaşamın aslında istenecek bir şey olmadığını, sonsuz yaşamın çileyi ve üzüntüyü arttırdığını, insanların görevinin dünyaya gelmeleri istenince gelmek, gitmeleri istenince gitmek olduğunu, ölümün doğum kadar olağan olduğunu, Allah'ın yanına aldığı insanların yerine bebekleri gönderdiğini ve insanın doğaya karşı soyunu sürdürme görevi olduğunu ifade eder. Makferlan insanın görevinin doğanın kendisinden istediği gibi çocuk yetiştirmek ve soyu devam ettirmek olduğunu düşünmektedir. Ona göre ölüm ve doğum birbirini dengelemektedir ve ikisi de kaçınılmaz olarak yaşanacaktır. Doğumun insanın elinde olmaması gibi ölüm de insanın elinde değildir. Makferlan, Türkler ve Batılılar arasında yaşamı algılamanın farklı olduğunu düşünmektedir. Türklerin ahiret adamı olduklarını söylediklerini ancak mezarlıklarına iyi bakmadıklarını ölüme ve ölümlerine saygı

duymadıklarını dile getirir. Mösyö Makferlan'a göre cenazelerin kimseye haber verilmeden kaldırılması da ölüye saygı duyulmadığının göstergesidir. Mösyö Makferlan, batılı bir kahramandır ve orada yetişmiş biri olarak İstanbul'da gördüğü farklılıkları dile getirir. Makferlan'ın ölüm ve yaşam ile ilgili söyledikleri dört beş sayfalık bir yer işgal etmektedir.

Mösyö 'Lömer' ya da Ömer Bey: “Şark Akademyası” kâtibi Ömer Bey, alafranga çağrılmak istendiği zaman Mösyö 'Lömer' adını kullanır. Meftun'un anneannesi Şekure Hanım öldüğünde Meftun'u tanıyanlara haber vermek için Fransızca bir davetiye hazırlar ve bu davetiyeyi daha sonra Türkçeye çevirerek matbaaya gönderir. Meftun'un erkek kardeşi, Ömer Bey'in yazdığı bu davetiyeyi gazetede gördüğünde Ömer Bey'in şark adetlerine ve Türkçeye olan yabancılığını görüp hiddetlenerek Ömer Bey'e bu cehaletini itiraf ettirinceye kadar “sopa çekmeyi” ister.

“Kerimleri Latife, Vesile Hanımlar, hafidleri Meftun, Raci beyler, Hafideleri Lebibe, Rebia, Hasene Hanımlar, büyük damadı Mustafa Efendi, küçük damadı Mahir Bey, yeğenleri Saim ve Tahsin beyler ve evlatları, kayınbiraderleri Behçet Efendi ve evlatları ve bilcümle akraba ve müteallikatı!

... senesi Teşrin-i evvelinin dokuzuncu Salı gecesi saat altı buçuk raddesinde kısa bir hastalık neticesi olarak vefat eden sevgili valideleri, büyük valideleri, kayınvalideleri, teyzeleri, ve yeğenleri!

Ziya-ı elem-nakını size işar etmekle pür-ıztıtıraptırlar. Cenaze mah-ı hal-i Rumî'nin onuncu günü saat ...'da müteveffanın Erenköyü'nde ... semtindeki hanesinden kaldırılacağından vakt-i muayyenden biraz evvel hane-i mezkûrda içtima edilmesi bilcümle ehibba ve eviddaya ilan olunur.

Dersaadet 10 teşrin-i evvel sene 13..

Davetname ahz etmeyen zevattan işbu ilan o makamda telakki burulması ve çelenk ve sair türlü çiçek getirilmemesi ayrıca rica olunur.” (s. 364-365)

Madam Şehim

Meftun'un akıl hocası olan Mösyö Makferlan'ın evine gelip gidenlerden biri olan Madam Şehim, “Şark Akademyası” reisesi olarak Meftun'un evine taziyeye gelir. Madam Şehim, burada bulunan kadınlara hitaben bir konuşma yapar. Konuşmasında ölümün fanilerin başına gelecek gerekli bir kanun olduğunu ve doğal olduğunu söyledikten sonra Türk kadınının toplumsal yaşam içindeki yerine dikkat çeker.

Mahir

Düştüğü durumdan kurtulmak isteyen Mahir, ölümü intihar etmeyi seçer. Mahir, aşk acısı, hırsızlık ve sahtekârlıktan ölecek kurtulabileceğini düşünmektedir.

“Başka bir suret-i halas göremediğim için intihar ettim. Çünkü seviyordum... Sevilmediğimi, aldatıldığımı sonradan, pek sonradan anladım... Çünkü onsuz yaşayamazdım... Çünkü ah çünkü... Çünkü hepsini söyleyemem... aşk... azimeti pek neşeli bir yol... Fakat avdeti pek elim... pek müthiş... işte ben dönemedim... Güzergâhımı hun-ı şebabımla boyayarak hayat artık pek giran geldiği için veche-i firarımı öbür dünyaya çevirdim... Bu muhabbet beni sarık, sahtekâr etti. Daha yaşaya idim katil de edecekti... Beni ızlal edenler Allah’tan bulsunlar... Kime ne diyeyim? Akraba beliyesine uğradım... Semere-i sirkatimi de elimden aldılar... Pederimin çekmecesini kırıp da nüvazişine nail olmak için bu fiil-i mekruhu irtikap ettiğim akşam maşukamı bir habisin kolları arasında yakaladım... Daha ziyade söyleyemem. Çünkü ah çünkü çıldırıyorum ah... Beni tanıyanlara elveda...

Mahir” (s. 467-468)

1.3.30.3. Ölümle İlgili Yorumlar

1.3.30.3. Sanatsal Yorum

İntihar eden Mahir’in mutlak istirahatata kavuşmak için sonsuz bir uykuya daldığı belirtilir. Ölüm ve uyku benzetmesinin dikkati çekmektedir.

“Mahir, karyolasına yatmış, muvakkat uykuya değil, insanların daima korkup korkup da –hayatta bulamadıkları istirahat-i mutlakaya vusul için– bazen iştiyakla atıldıkları hab-i müebbede dalmış gitmiş... Başına sıktığı kurşun sağ şakağından girmiş, biraz öne inhirafla cephenin kısm-ı yesarından çıkmış... Kan fem-i cerihayı doldurmuş... Sol göz ve kaşın ucuna doğru yayıldıktan sonra birkaç hutut-u hamraya inkisamla, yanakla kulak-tozu arasındaki kısımdan yüzüne, oradan beyaz gömleğe akmış, lekelemiş... Müntehirin arkasında yakasız bir gömlek, pantolon... başkası yok. İntihar, baş yastığına dayanıp hemen oturur gibi bir vaz’da vuku bulmuş, müteakiben res, omuz üzerine nim derilmiş, sağ kol karyoladan aşağı sarkmış. Revolver, elin uzandığı cihete yuvarlanmış. Gözler kapanmış, ağız aralık kalmış, çehre sararmış... Kan bulaşığı bu ısfıranın, bu levn-i mevtiyenin, manzara-i melalini büsbütün artırmış...” (s. 466-467)

1.3.31. Metres

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Metres* romanını iki ölüm biçimlendirir. Olay örgüsünün ortaya çıkmasına Hami Bey’in babası Şadi Efendi’nin ölümü neden olur.⁵² Şadi Efendi, oğlu beş yaşındayken ölür. Genç yaşta dul kalan Firuze Hanım, beş yaşında babasız kalan oğlunun eğitimini oğlunun isteklerine göre biçimlendirir. Hami Bey’e ders veren hocalar onun isteklerini yerine getirmekle yükümlüdürler ve onun derslerde sorulan sorulara verdiği cevapları doğru olmasa bile doğru kabul etmek zorundadırlar. Baba otoritesinden yoksun olarak büyüyen Hami Bey, annesi tarafından düzenlenen eğlenceler içinde büyütülür. Hami Bey, Saffet Hanım’la evli olmasına ve bir

⁵² Hüseyin Rahmi Gürpınar, (1998). *Metres*, Özgür Yayınları, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

oğlu olmasına karşın metresi Parnas'la yaşamaktadır. Parnas'ın eski âşıkları Müştak ve Reyhan, Parnas'ı yeniden elde etmek ve Hami'den intikam almak için Hami Bey'in annesinden ve karısından para sızdırmaya çalışırlar. Parnas, Müştak'ın ölen annesinden kalan mirası ve Reyhan'ın ölen babasından kalan mirası tüketmelerine neden olduğu için parasız kalan gençler, toplum içinde çok zengin olarak görölen ailenin paralarını Parnas'a yedirmeye karar verirler. Reyhan, Firuze Hanım'dan aldığı paralarla Parnas'la yeniden göröşmeye başlar. Müştak, kendisinden gizli yeniden Parnas'la buluşmaya başlayan Reyhan'dan intikam almak için Reyhan'ın Parnas'la olan ilişkisini bir mektupla Hami Bey'e haber verir. Hami, metresini Reyhanla yakalayınca iki erkek Parnas'ın önerisiyle onunla düello yapmayı kararlaştırırlar. Evine dönen Hami Bey, amcası Revai'den annesi ve karısının âşıklarının yalıya girip çıktıklarını öğrenir. Hami, amcasıyla birlikte pusuya yatarak Firuze Hanım'ın oğlunun düello yapmasını engellemesi için görmeye gelen Reyhan'ı yakalarlar. Hami yaptıkları anlaşmadan dönmek için Reyhan'ı gönderir. Hami, Reyhan'la girdiği düellonun sonunda Reyhan tarafından öldürölür.

Firuze Hanım, şadi Bey öldükten sonra kısa süre matem tutar, ağlar ancak bir süre sonra yaşamak istediği gibi yaşamaya başlar. Bu eğlenceler arasında şadi Bey için camilerde hafızlara hatimler indirtir, mevlitler okutur.

Romanda Müştak, Parnas'tan ayrıldıktan sonra babasının evine döner. Annesinin vasiyeti nedeniyle yarısı kendisinin olan yalıyı satamadığı, dolayısıyla parasız kaldığı için üzgün olan Müştak, penceresinin karşısındaki mezar taşlarına bakar. Burada mezarlığın Müştak'ın evinin hemen karşısında, camiinin çevresinde olması, yerleşim alanının dışında olmaması ve bakımsız olması dikkat çekicidir.

“Kafesi sürdü, pencerenin önüne oturdu. Evin karşısındaki harap mahalle camiinin etrafını sarmış tepesi uzun selviler, rüzgâr estikçe konuşuyorlarmış gibi birbirine yaklaşıp yaklaşıp ayrılıyorlardı. Bu kasvetli ağaçların fışkırdığı mezarların otlara gömölümüş, her biri bir yana çarpılmış, kavuklu, sarıklı taşlarına, komşunun kapısı üzerindeki fener içinde yanan petrol lambasının küçük, sarımtırak titrek alevi vurduğu mezarlar oynuyor, o karaltılar içinde esrarlı gölgeler geziniyor gibi oluyordu.” (s. 108)

Romanda bütün olaylar büyüklerden kalan mirasla gerçekteşir. Müştak'ın Parnas'tan ayrılmış olmanın ve parasız olmanın acısını yaşadığı gece sinirlerini bozan guguklu saat bile ölen büyükbabasından kalmadır.

Romanda aynı zamanda o dönemde mezar taşlarında bulunan ilk sözlere de yer verilir. Mezar taşlarında ilk söz olarak “Hüvehallakubaki” ya da “ah minelmevt” sözlerinin bulunduğu belirtilir.

Romanda Hami, Reyhan’ı düelloya davet ettiğinde öldükten sonra Parnas’ı göremeyeceğini yaşarsa onu yine görmeyi sürdüreceğini düşünür. Hami için de ölümden daha ziyade kendisinden sonra kalanların ne yapacağını düşünmek önceliklidir. Kendini ölüme yakın hisseden insanlarda sevdiklerinin kendisi öldükten sonra nasıl yaşayacaklarını düşünmek, kendisini düşünmeden önce gelmektedir. Bu durumda olanlar öldükten sonra kendisine ne olacağını düşünmekten çok kalanların ne yapacağını düşünürler. Burada Hami, kendi soyunu sürdüreceği çocuğunu düşünmeden önce Parnas’ın ne yapacağını düşünmektedir. Hami ölmek üzereyken oğlu Rıfkı ve karısı Saffet’le görüşür ve onları öperek veda eder. Ölmeden önce karısını kendisini aldatmadığını öğrendiği için gözlerine “fer” gelir.

1.3.31.1. Ölme Biçimleri

1.3.31.1.1.Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Şadi Efendi: Hami’nin babası Şadi Efendi’nin Hami beş yaşındayken öldüğü belirtilir. Şadi Bey’in ölümü Firuze Hanımın istediği gibi yaşamasına olanak sağlar. Bu ölümlerle Hami, düzgün bir eğitim ve terbiye alma olanağını da yitirmiş olur.

Müştak’ın Annesi: Parnas’a âşık olanlardan biri olan Müştak’ın annesinin öldüğü ve oğluna miras bıraktığı belirtilir. Müştak, annesinin ölümüyle elde ettiği parayı Parnas’ın giderlerini karşılamak için harcar. Müştak’ın annesinin ölümü Parnas’ın harcayacağı paraların kaynağını sağlamış olur. Müştak’ın annesi ölmeden önce oğluna yarısı Müştak’ın dayısının olan yalıdaki payını satmamasını ve payının karşılığı olarak kira istememesini vasiyet eder. Müştak annesinin vasiyetini Parnas’ın giderlerini karşılamak istediği için yerine getiremez ve yalıdaki payını satar.

Reyhan’ın Babası: Parnas’a âşık olan erkeklerden biri olan Reyhan’ın babasının öldüğü belirtilir. Reyhan, Müştak ve Hami gibi ölen aile büyüklerinden kalan parayı Parnas’ın giderlerini karşılamak için kullanır.

Yaşlı Rum: Parnas’ın Müştak ve Reyhan’dan önceki aşığı olan Yaşlı Rum, ölümüyle Parnas’ın serbest kalmasına neden olur.

Saffet'in Annesi: Hami'nin karısı Saffet'in annesi kızına yüklü bir miras bırakarak ölür. Romanda Saffet'e ölen annesinden kendisine kalan miras oluğu belirtilir, annenin ölümüyle ilgili başka bir bilgiye yer verilmez.

Bedros Ağa: Hami'nin karısı Saffet'in sırdaşı Meryem Dudu'nun kocası Bedros Ağa'nın öldüğü belirtilir. Böylece Meryem Dudu, Saffet Hanım'ın her zaman yanında kalabilmektedir.

1.3.31.1.2. Dövüşte, Çatışmada ya da Kavgada Ölüm

Hâmi: Annesinin ve metresinin aşığı Reyhan tarafından düelloda öldürülür.

1.3.31.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.31.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Anlatıcı, Hami Bey'in annesi Firuze Hanımın ömrünün son günlerini yaşadığını belirtir. Anlatıcıya göre Firuze Hanım, ömrünün son günlerine yaşıyor olmasına, aynalarda bunu görüyor olmasına karşın yaşlandığını kabul etmemektedir. Kendisini genç göstermek için sürekli makyaj yapan, giyimine kuşamına dikkat eden Firuze Hanım, yaşına karşın erkeklerin kendisiyle ilgilenmesinden hoşlanır. Kocasını kaybettikten sonra bir ilişkiyi bitirip bir başka ilişkiye başlayan Firuze Hanım'ın genç erkeklerle birlikte olmasının nedenlerinden biri eşinin öldüğünü, dolayısıyla kendisinin ölümlü olduğunu unutmak istemesidir. Firuze Hanım kocasının ardından bir süre yas tuttuktan sonra kendini eğlenceye verir. Firuze Hanım, kendisine kız kardeşinin karahummadan ölümünü anlatması üzerine sinir buhranı geçirir.

“Çok güzel olmakla şöhret bulmuş bir kadının güzelliğinin tazeliği ömrün sonbaharına erince o eski aşk zaferlerinden gönlünde bir gurur artığı kalıyor. Sonu gelmez sandığı o güzelliğine zamanın açtığı gedikleri düzeltmeye ve bu zor işte ve bu zor işte kendi kendine başarı kazanmaya çabılıyor. Bir kere insan o mevsime girdi mi çok geçmiyor, karlar yağıyor, artık ömrü kış devrine mahsus zorlu fırtınalar ile hırpalanan o yüzü onarmak güçleşiyor. İnsan bazı gözlerindeki görüş berraklığına, bazı da aynanın tam olarak gösterdiğine inanmıyor. Yüzüne bakanlara kendisi de bir şey anlamak ister gibi sanki soruyor: “Ben nasılım? Gene evvelki gibi miyim?” (s. 65)

1.3.31.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.31.2.2.1. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Müşak

Parnas'a âşık olan gençlerden biri olan Müştak, zamanın geçmesi ve yaşlanma ile ilgili görüşlerini dile getirir. Ona göre zamanın saatlerle belirlenmesi ve geçtiğinin bu biçimde gösterilmesi insanın istediği gibi yaşamasına engel olmaktadır.

“İşte saat dört... Beyhude bir saat daha geçirdim. Daha doğrusu ben geçirmedim o geçiyor... ‘Zaman’ denilen bu karanlıkla aydınlığın birbiri peşinden gelişi, bu dünyanın hızlı dönüşü bizi hayatın sonuna erdirmek için bütün çılgınlığımız, gözyaşlarımız, aldatıcı kısa sevinçlerimiz, sevgilerimiz ile durmadan sürükleyip götürüyor. Onun bu durmaz dönmesindeki kanun belli ve değişmez iken, hepimiz de hakkımızda bir istisna muamelesi istemekten kendimizi alamıyoruz. Zamanın minnet ettiğimiz en büyük lütfu bizi genç iken ihtiyar etmesi değil mi? Bana sorsalar bu büyük bir haksızlık. Gençliğini hatırladıkça içinde bulunduğu yorgunluk ve bitkinlikten yüreği kan ağlamayan bir ihtiyar görmedim. Ben gençliği, sonu gelmez sanarak yaşamak isterim. Zamanın geçtiğini haber vermek için böyle guguklu saatler niçin icat etmişler? Bence bu saatleri parçalamalı, takvimleri yırtmalı, aynaları hep kırmalı. Vaktin geçtiğini haber verecek bir şey bırakmamalıdır. Ama çehreler... onlar en dokunaklı birer zaman ölçüsü değil midir? Soranlara her sene yaşımızdan birkaçını gizlemeye ne kadar çalışsak beyhude... Ağızdan çıkan yalanı, yüzümüzün öteki kısımları yalan çıkarıyor.” (s. 113)

Müştak, zamanın geçmesini yaşlanma işareti olarak görmektedir. Aslında yaşlılığı ölümle ilişkilendirdiği için, geçen her zaman onun ölüme olan, “hayatın sonu”na olan yakınlığını göstermektedir. Ölüme yaklaştığı duygusu kendisinde hiçbir şey yapmamışlık duygusu ve boşuna yaşamışlık duygusunun ortaya çıkmasına neden olur. Yaşamının sona erecek olmasından çok bir şey yapamamış olma duygusu onu üzmektedir. Bu da insandaki kalıcı olma, dünyada bir şey bırakma, yani ölümsüz olma isteği ile ilişkilidir. Müştak kendisinin bu dünyada yaşadığına dair en ufak bir iz bırakamamanın acısını yaşamaktadır. Bu izi bırakabilmek için de Parnas'a yeniden sahip olması gerektiğini dolayısıyla para bulması gerektiğini düşünmektedir. Kendisine atalarının bıraktığı, soyu sürdüren kişi olarak kendisine kalanları bu uğurda harcamayı da bunun için düşünmektedir.

1.3.32. Tesadüf

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Tesadüf* adlı romanında ölüm, olay örgüsünün sonunda gerçekleşir.⁵³ Romanın baş kişisi Mâil, arkadaşları ile gittiği bir eğlence evinde çalışan kadınlardan birine âşık olur, eşini ve çocuğunu bu kadın için terk eder. Mâil'in eşi Saibe Hanım'ın eşinin kendisine olan ilgisinin azalmaya başladığını fark ettikten sonra başlayan hastalığı ölümüne neden olur. Kocasının kendisiyle ilgilenmediğini ve başka biriyle ilişkisi olduğunu ailesinden saklamaya çalışan Sâibe, ilerleyen hastalığını

⁵³ Hüseyin Rahmi Gürpınar,(1316). *Tesadüf*, İkdam Matbaası, Dersaadet. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

ailesinden gizler ve kocasının kendisini boşamasından yedi ay sonra veremden ölür. Romanın baş kişisinin karısı öldükten sonra babası ve annesi de ölmüştür. Mâil, karısının ölümünden on sekiz yıl sonra onun mezarının bulunduğu mezarlığa gider. Mâil aile mezarlığını gördüğünde üç kere İhlâs ve bir kere Fatiha surelerini okuyarak orada yatanların ruhlarına hediye eder. Sâibe'nin mezar taşında bulunan mısraların ancak birini okuyabilen Mâil, karısının ruhuna ayrıca bir kere Fatiha suresini okur. Sâibe'nin mezar taşında üzüntü şehidi, “şehide-i âlâm” yazması dikkate değerdir. Sâibe'nin mezar taşında verem hastalığı ile ilgili mısraların bulunması ve kendisine üzüntü şehidi denilmesi Orhun yazıtlarından günümüze kadar takip edilebilecek bir mezar taşı geleneğinin yansıması olarak değerlendirilebilir. (Bazin, 2007: 39, Örnek, 2007: 69) Günümüzde doğum ve ölüm tarihlerinin yazılmasıyla sınırlanan mezar taşı, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Mezar taşına ölen kişinin ölümle ilgili düşünceleri yazılabildiği gibi, geride kalanların üzüntüleri dile getirilebilir. Bu düşünceler şiir ya da düz yazı biçiminde ifade edilebilir.

“Ayağa kalktı. Mezaristan yoluna doğru ağır ağır yürümeye başladı. Hayli yürüdü, sola döndü. Mezar taşlarından üç kademeli bir merdiven teşkil edilmiş bir mahalden çıktı. Kabristana dâhil oldu. Taze çimenleri çiğneyerek mezar taşları, serviler arasından dolaşarak birkaç dakika yürüdü. Hemen bütün efradı gunude-i ebediyet olmuş bir aile makbiresine yaklaştı. Beş on adımlık bir mesafede kemâl-i huzu' ile durdu. Zaifi, diz kesikliği, helecanı arttı. Zavallı dermanide titriyordu. Takarrübe bir istizan-ı ma'nevi makamında ellerini açtı, üç İhlâs ile bir Fatiha-i Şerife okudu. Medfunînin ruhlarına ihda etti. Bade huşu ile ilerledi. Zirve-i sütunlarında yelpaze gibi yaldızlı birer saksı açmış bülemler bir mezarın önünde durdu. Zir-i harede yatanın tarihçe-i hayatını intizar-ı zevare söyleyen mavi zemin üzerindeki satur-ı mezhebeye baktı:

Şu:

‘Veremdi derdi biçare kaldı’

mısraını mırıldandı. Mısra-ı atiyenin kıraatine tahammül getiremedi. Son satırlarına atladı: ‘Sefai Efendi kerimesi şehide-i âlâm Sâibe Hanım’ın ruhuna...’ cümle-i intihaniyesini kıraat etti. Başını mermere vurarak ruhu şehideye bir Fatiha okuyabildi... Kenar-ı kabre yığılakaldı. Meyusun zihnine o anda o kadar hatırat-ı müellime hücum etti ki bunları şimdi kurb-ül hedinde tahattur ile merhumenin şu hab-ı müebbedini, bu sükûn-ı bî-arezasını ihlalden korkuyor, Sâibe hemen mezar-ı rahatından fırlayarak, o kanlı mendili, nişane-i mazlumiyetini ruşedar parmaklarıyla yine gözlerine tutacak zannediyordu.

Eski Mâil, şimdi bir sefildi. Bir vefadarı, bir kimsesi, bir ümidi kalmamıştı. Hayatın bütün boşluğu, karanlığı gözlerini nevmid ile doldurdukça, ana baba nevâzişinden, zevce evlat muhabbetinden hastane köşelerine kadar olan derkât-ı sükûtunu hesaplamak, zihninden geçirmek için artık en münteheb-i mevki-i tefekkürü işte o mezardı. Şimdi bu Makber Mâil’in hem sebab-i elemine oluyor, hem badi-i inşirahıydı. Hayatında bî-kaydisiyle öldürdüğü zevcesini bad-el vefatda bu sık ziyaretleri, bu nevmidâne savletleriyle bîzâr ediyordu. Fakat ne yapsın? Hayat-ı hazıra-i sefilânesine tahammül edebilmek için ömür güzîşetesinden aradığı teselliyi o mezardan başka bir yerde

bulamıyordu. Dünyada, samimiyetle yalnız Sâibe tarafından sevildiğini hissettiği günü bu hakikati anlamış, sevmek için derfenine sokulacak bir kalb aramış, heyhat o mezardan başkasını bulamamış, Sâibe ile kaybettiği saadet-i muhabbetin kadrini de o zaman takdir etmişti...

Tarih-i mezara baktı. Bunu, her defa-i ziyaretinde şimdiye kadar belki yüz defa hesaplamıştı, fakat o perişanî-i zihn ile yine hesaplamaya uğraşarak parmaklarıyla saydı, saydı: ‘Sâibe, tal’ikimden tamam yedi ay sonra vefat etmiş,’ dedi.” (s. 668-669-670-671-672)

1.3.32.1. Ölme Biçimleri

1.3.32.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Merzuk Efendi: Mâil’in babası Merzuk Efendinin, gelini Sâibe öldükten sonra öldüğü belirtilir.

Mâil’in Annesi: Mâil’in annesinin, kocası Merzuk Efendi öldükten altı ay sonra öldüğü belirtilir.

Atıf Efendi: Gülsüm’ün kayınpederi Atıf’ın öldüğü belirtilir.

1.3.32.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Sâibe: Mâil’in karısı Sâibe, kocasının kendisi ile ilgilenmemesi ve kendisinin üzerine başka bir kadına nikâh kıyması nedeniyle üzüntüden verem olur. Kocasını Mâil’e iyileşmek için bir şey yapmayacağını hasta olduğunu ailesine bile söylemeyeceğini söyleyen kadın, kocası kendisini boşadıktan yedi ay sonra yaşamını yitirir. Sâibe, kendisi aldatan kocasını hâlâ sevdiği için bunun cezasını çektiğini ve bu yüzden kan kustuğunu düşünmektedir.

Şöhret’in Babası: Nişanlısı tarafından hamile bırakıldıktan sonra terk edilen kızının, kocası tarafından bu durum bahane edilerek her gün dövülmesi, kızının boşanması ve bunun üzerine Şöhret’in para karşılığı eğlence evlerinde çalışması üzerine kederden nüzul inerek yaşamını yitirir.

1.3.32.2. Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.32.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.32.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Mâil

Tesadiif romanın baş kişisi Mâil, karısının verem olduğunu öğrendiğinde onu iyileştirmek için uğraşmasına karşın ölmesini ister. Karısının hastalığına kendisi neden olduğunu düşünse de onun iyileşmesi için her yola başvurmak ama başarılı olmamak ister. Bu biçimde kimseye hesap vermek durumunda kalmadan karısının nikâhından kurtulmayı tasarlar. Ancak Şöhret'i elinden kaçırma olasılığı Mâil'in karısının kendisinden beklediği ilgiyi ona göstermesine engel olur. Şöhret'e nikâh kıydıktan sonra hem karısı Sâibe'nin hem de Şöhret'in aynı falcıya gittiklerini öğrenmesine karşın karısını boşar. Bu boşanmanın Sâibe'nin hastalığının iyileşme olasılığını ortadan kaldırdığını bildiği halde karısını bırakır. Karısının iyileşmesi için Şöhret'i bir süreliğine bile görmemeye razı olmayan Mâil, ölümüne sebep olduğu kadının mezarına giderek kendini affetmeye ve affettirmeye çalışır. Mezarlıkta yatan yakınlarının ruhlarına İhlâs ve Fatıha surelerini okuması onun ölümleri için yapabildiklerinin bir göstergesidir. Mezar ziyareti İslamiyet'te yeri olan bir ziyarettir. (Gazali, 2011: 153) Müslümanlar mezarlıkları ziyaret ederek ölmüşlerinin ruhlarına dualar okurlar. Böylelikle ölümlerin ruhlarının rahatladığını düşünürler. (Gazali, 2011: 158) Mâil ölmüşlerinin ruhuna dua okumuş olsa da onun amacı bu ölümlere neden olan kişi olarak kendini rahatlatmaktır. Bir Müslüman olarak bu ziyarettten kazanacağı sevapları düşünmemekte yaptıklarından pişman olduğu için mezarlığa gelmekten kendini alamamaktadır.

Mâil, karısını kaybettiğinden onun ölümüne neden olan hastalığına sebep olduğu için üzülmemektedir. Ancak karısının ölümlere kurtulduğunu ve kendisinin acı çekmeye devam ettiğini düşünmektedir.

“Sen kurtuldun, zamanın bütün acı tecrübelerine ben uğradım.” (s. 273)

1.3.33. Eylül

Eylül romanında Süreyya Bey'in yakın arkadaşı Necip ve Süreyya'nın eşi Suat arasındaki aşk anlatılmaktadır.⁵⁴ Romanın sonunda çıkan yangında Suat'ı kurtarmak için yanan eve giren Necip, Suat'la birlikte yangında ölür. Birbirlerine duydukları yasak aşkın kendileri için imkânsız olduğunun bilincinde olan âşıkların birlikte ölümleri, ölümden sonra kavuştukları izleniminin oluşmasına neden olur. Ateşin temizleyici ve arındırıcı bir yönü bulunmaktadır

⁵⁴ Mehmet Rauf, (2007). *Eylül*, Yayına Hazırlayan: Sabahattin Çağın, Özgür Yayınları, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

Sonbahar ve ölüm arasında benzerlik kuran Suat, tabiatın ölümünden yola çıkarak kendisinin de ölümlü olduğu düşüncesine ulaşır. Suat, sonbaharda her şeyin çürüdüğünü ifade ederken insanın da çürüyecek olduğunu söyler.

1.3.33.1 Ölme Biçimleri

1.3.33.1.1. Kazayla Ölüm

1.3.33.1.1.1. Yangında Ölüm

Suat: Süreyya'nın eşi Suat, konakta çıkan bir yangın sonunda hayatını kaybeder.

Necip: Sevdiği kadının alevlerin ortasında kaldığını öğrenip onu kurtarmak için alevlerin arasına dalan Necip, yangından kurtulamaz ve hayatını kaybeder.

1.3.33.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.33.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.33.2.1.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Suat

Romanda Eylül ayı ile ölüm arasında benzerlik kurulmuştur. Bu benzerliği kocasının arkadaşı Necip'e karşı engelleyemediği hisler beslediğini fark eden Suat kurmaktadır. Eylül, yazın sona erdiği zamandır ve bu aydan sonra yeniden yaza dönüş imkânsızdır. Eylül, doğanın canlı olduğu zamanların geride kaldığını gösteren işaretleri beraberinde getiren bir aydır. Yapraklar dökülmeye, toprağa karışıp çürümeye başlar. Eylül doğanın canlılığını yitirmeye başladığı bir aydır. Bu aydan sonra doğa ölmeye başlamaktadır. Suat, bu ayın aynı zamanda bir matem ayı olduğunu düşünmektedir. Bu ayda doğa, kendi ölümünün matemini tuttuğunu göstermektedir. Suat, Necip'e duyduğu aşkı fark ettikten sonra kadınlık hayatının ölüm zamanının geldiğini düşünür. Eşinin en yakın arkadaşına âşık olan kadın, aşkını dilediği gibi yaşayamayacağı için kendisi için hayatın bittiğini düşünmektedir. Kendisine yaşadığını hissettirecek her şeyden özellikle sevgiden uzak kalmak ölüm anlamına gelmektedir.

“– Ey sonbahar bu... Artık bu kadar letafet ve hararet verdikten sonra! Eylül'den daha ne beklenir? Eylül malum a, hüznün ve matem ayıdır.

O zaman Suat'a da hayatının şu devresi kendi ömrünün, kendi kadınlık hayatının eylülü gibi geldi. Eylül... Birkaç gün hava ne kadar güzel olsa bu kadarcık fanî bir güzelliğe bile minnettar olmak lazım gelen bir ay. İçine birkaç günlük kış hücumundan acı düştüğü için, o güzel havaların, devamlı yazın artık nasıl geçmiş, sade bir mazi olmuş olduğunu hissettiren bir esef ve hasret ayı... Onun hayatı da öyle değil miydi? Son

günlerin letafeti ile beraber, şimdi yine imkânsızlığa, yine hüznün ve kasvete düşmemiş miydi? Tıpkı şimdi düşündüğü gibi, yaz elindeki saadetten bîhaber geçip ilk kış hücumuyla teessüf ederse, o da demin anlamamış, tahassür etmemiş miydi? Tekrar hayatına başlamak arzusu, bugün tekrar yaz olmak emeli gibi değil miydi? Bir senedir onu harap eden endişelerin, melallerin ne olduğunu artık iyice görüyor, ‘İşte benim eylülüm!’ diyordu.

Eylül... Henüz renk ve rayiha bitmemiş, fakat baharın mebzuliyet-i elvanı o kadar gayr-mahsus bir surette çekilmiş, o kadar tekrar avdet etmemek hırmanı ile, avdet eder gibi görünse bile hemen yine solup kararan hırçın, boş arzularla o kadar acı acı çekilmiş ki bir gün işte ruh-ı tabiat birden uyanıp görüyor; yapraklarının nasıl sararmış, birçoklarının düşüp çamurlar içinde çürümüş olduğunu görüyor; ve şimdi hava ne kadar güzel olsa, öbür iki günün verdiği acılıkla bu güzel havaların ne kadar fanî, bu renk ve rayihanın ne kadar vefasız, ne artık ele geçmez, elde iken kıymeti bilinmemiş, öylece istihlak edilmiş bir hazine olduğunu acı acı görüyor. İşte artık ne bir çiçek, ne bir rayiha kalmış... Artık onlara tahammül bile kalmamış, hepsi çürümüş. Evvelden yağmur yağsa bile lâkayt kalırlardı, daha taravet, daha hayat gelirdi, şimdi... Şimdi işte yağmur, işte kış hepsini çürütüyor; her şey çürüyor, her şey...

Evet, her şey çürüyor, her şey... insanlar da çürümeyecek mi? Eylülde sanki bahara tahassür eden bir taravet-i melule, sanki üzerine çöken kışın, kendini mahvetmek isteyen hazanın rağmına payidar kalmak, tekrar bahar olmak mücadelesi vardır; fakat bunun için muhtaç olduğu şeylerden mahrum olduktan başka kendisinde de mukavemet kalmamış ve tabiat bunu anlamış gibi acı bir melal ve tefekkürle; üzerine çöken tenhaliğin, matem-hatem-i merareti ile düşünüyor; sanki ne kadar uğraşırsa uğraşsın, ne kadar mukavemet ederse etsin, kışın galebe edeceğini, artık her şeyin, her ümidin bittiğini, buna tahammül lazım geldiğini, anlamaktan mütevellit bir fütur ile giryandır. Ne renk, ne rayiha... İşte yapraklar ölüyor... Rüzgâr insafsız, yağmur muannit, her şey çürüyor, oh, her şey çürüyor...

O zaman eylül kendine tabiatta ilk fütur ayı, fanîliği ilk his ayı, ilk mücadele-i elîme ve gayr-ı müsmire arzusu gibi, tahassürüyle hayatın ne olduğunu anlayıp bîhaber geçen güzel mazinin tahassürüyle ilk boyun bükülen ay gibi göründü. Ayaklarının altında çamurlanmış çürük yapraklara bakarak ‘Evet, her şey çürüyor, demek biz de çürüyeceğiz’ diye düşündü. Demek ki çürüyecekti, o da çürüyecekti. Böyle, hiçbir saadet gelmeden, daha henüz beklerken, bâhusus hayatının nasıl gafil geçmiş olduğunu anladıktan sonra, artık bir şey de yapmak kabil olmadığını görerek, böyle çürümek, bitmek ona pek insafsızca, pek acı geliyordu.” (s. 182-183-184)

Suat, beklediği mutluluğu yakalayamadan ölecek olmanın üzüntüsünü yaşamaktadır. Ölümlü olduğunu, öldükten sonra bütün varlıklar gibi çürüyecek olduğunu düşünen Suat, bu dünyadan dilediği kadar mutlu olmadan ayrılacağı için üzülmemektedir. Suat, Cezmi romanının baş kişisi Cezmi gibi insanın ruh ve bedenden oluştuğunu ifade etmez. O bedeninin çürüyecek olduğunu düşünür. Çürümek bozulmak ve çirkinleşmek anlamlarını da içinde taşımaktadır. İnsan bedensel güzelliklerinin hepsini bu çürüme sırasında kaybedecektir. Suat, kendisi için ölüm sonrası var olacağı bir dünya düşünmemektedir. O daha çok bedeninin çürüyerek yok olacağını düşünür. Ona göre insan ömrünün nasıl geçtiğini anlamadan zamanı dolmaktadır. Fani olduğunu bilen ancak bu bilgiye karşın istediği gibi yaşayamayan insanı sonunda ölüm

karşılmaktadır ve bu son kaçınılmaz olarak gerçekleşmektedir. Suat, insanların yaşarken hayatın kıymetini bilmediklerini düşünmektedir. Suat, kocasının en yakın arkadaşına karşı hissettiklerini fark ettikten sonra o güne kadar yaşadığı zamanın kıymetini bilemediğini ve zamanı değerlendiremediğini düşünür. İnsanın ölümlü olduğu gerçeği Suat'ın hayatı istediği gibi yaşayamadığı için pişmanlık duymasına neden olur.

1.3.34. Zavallı Necdet

Saffet Nezihî'nin kaleme aldığı *Zavallı Necdet* romanında gayr-ı meşru bir ilişki konu edilmiştir.⁵⁵ Romanda iki anlatıcı bulunmaktadır: Anlatıcılardan biri romanın baş kişinin okul arkadaşıdır, diğeri ise baş kişinin kendisidir. Romanın büyük bir bölümü Necdet Feridun'un anlatıcıya yazdığı bir mektup biçiminde düzenlenmiştir. Anlatıcı, Necdet Feridun'un anlattıklarını ve intihar mektubunda yazdıklarını okuyucuya aktarır.

Necdet Feridun, kız kardeşinin kansızlık rahatsızlığının tedavisi için taşındıkları Fener'de, Pembe Köşk'te oturan komşularının kızı Meliha'ya âşık olur. Aşkına karşılık bulamayan Necdet Feridun'un kız kardeşi, Meliha'nın ağabeyi Ferid Saffet Bey'le evlenir. Kız kardeşinin evliliği kararlaştırıldıktan sonra Meliha'nın ailesi ile akraba oldukları için Meliha'nın evliliği konusunda Necdet'in düşüncesi sorulur. Meliha ve İbrahim Şemsi'nin evliliklerinin gerçekleşmesini sağlayan Necdet, âşık olduğu kadınla sürekli karşılaşır ve ona karşı duyduğu hisleri engelleyemez. Bir süre sonra Meliha'nın da kendisine karşı bir şeyler hissettiğini anlayan Necdet, Meliha'dan kaçmaya başlar. Meliha'dan kaçmak istemesine karşın uzak duramayan Necdet, bir gece damarına zerk ettiği sıvının etkisiyle Meliha'nın isteklerine karşı koyamaz. Meliha'nın kendisinden hamile kaldığını ve bu durumu kocasına açıklayacağını öğrenen Necdet, arkadaşının evliliğinin yıkılmasına, onun üzülmesine neden olmamak için kendini damarlarına zerk ettiği bir sıvıyla öldürür. Meliha, Necdet'in çocuğunu doğururken hayatını kaybeder.

Romanda “cenaze marşları”nın kullanımı dikkati çeker. Chopin'in Cumhuriyet Türkiye'sinde cenazelerde çalınan ‘funeral march/marche funèbre’si ve Georges Bizet’in Marche Funèbre’sinden söz edilmesi dikkate değerdir.

Necdet, âşık olduğu Meliha'nın arkadaşıyla evlenmesini kolaylaştırdığı için üzülür ve ilk kez o gün sinir buhranı geçirir. Bu sinir buhranı Necdet'in Meliha ile ilişkisiyle orantılı olarak sürer.

⁵⁵ Saffet Nezihî,(1936). *Zavallı Necdet*, Gayret Kitabevi, İstanbul. Alıntılar bu baskıdan yapılmıştır.

Meliha kocası İbrahim Şemsi'den olan çocuğunu Necdet'le birleşmelerine engel olduğu düşüncesi ile altı aylıktan daha büyük olduğu halde düşürür. Bu düşükten sonra uzun süre hasta yatan Meliha, Necdet'e çocuğu düşürme nedeninin kendisiyle evlenme ihtimali olduğunu söyler. Necdet, Meliha'nın çocuğu düşürdükten sonra yapabileceklerini anladığı için ondan uzak durmaya çalışır.

1.3.34.1. Ölme Biçimleri

1.3.34.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Fatma Müzehher'in Babası: Romanda Necdet'in halasının kocası, Fatma Müzehher'in babasının ansızın öldüğü belirtilir.

Fatma Müzehher'in Annesi: Necdet'in İzmir'de yaşayan halası, Fatma Müzehher'in annesi ölünce Fatma Müzehher, İstanbul'a çağrılır.

1.3.34.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Fatma Müzehher: Necdet'e âşık olan Müzehher, kalp hastasıdır. Necdet ve Meliha arasında bir ilişki olduğunu anlayan Müzehher, Necdet'in annesinin isteğiyle yapılmış nişanı bozar. Necdet'in yalı komşularından biri olan Doktor, Müzehher'in anjin de puatrin olduğunu söyler.

Meliha ve Ferid Saffet'in Halası: Beyrut'a tebdili hava için giden Ferid Saffet'in halası orada vefat eder. Hala çocuğu olmadığı için yeğenleri Ferid Saffet ve Meliha'ya büyük miktarda miras bırakır.

Meliha: Necdet'in ölümünden yirmi gün sonra onun çocuğunu doğurmaya çalışırken vefat eder.

1.3.34.1.3. İntihar

1.3.34.1.3.1. Damara zerk edilen sıvıyla intihar

Necdet Feridun: Meliha'nın kendisiyle evlenebilmek için her şeyi göze aldığını gören Necdet, arkadaşının mutluluğunun bozulmaması ve kendisini seven insanların üzülmemesi için kendini damarlarına enjekte ettiği bir sıvı ile öldürür.

1.3.34.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.34.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Anlatıcı bütün buhranlarına tanık olduğu arkadaşının öldüğünü öğrendikten sonra onun mezarını görmeye gider. Bu mezar ziyareti herhangi bir inancın etkisiyle yapılmaz. Arkadaşının yaşadıklarına tanık olan anlatıcı onun mezarını ziyaret ederek uzun bir süre görmediği arkadaşına karşı eksik yaptığını düşündüğü görevini yerine getirmeye çalışmaktadır. Anlatıcının mezar taşlarını gördüğünde içini bir korkunun ve ürpermenin kaplaması yalnızca arkadaşını kaybetmiş olmaktan kaynaklanmamaktadır. Mezar taşları aynı zamanda kendisine ölümü hatırlatmaktadır. Başkasının başına gelen her ölüm kişinin ister istemez kendi ölümünü düşünmesine neden olur. Anlatıcı burada içini kaplayan ürpermeyi açıklamasa da bunun nedeni ölüm korkusudur denilebilir.

“Sahil boyunca yavaş yavaş yürüyordum. Biraz daha ilerleyince gözümün önüne selviler, mezar taşları dikildi. Kalbimi bir korku, tuhaf bir ürperme kapladı. Kendimde anlayamadığım bir his; bundan dört ay evvel Necdet Feridun ile indiğimiz mezarlık yolunu bana tutturdu.” (s. 77)

Anlatıcı arkadaşının mezarını gördükten sonra hayatın gerçeğinin ne olduğunu sorgular. Anlatıcıya göre Necdet Feridun’un yaşadığına mezarının başındaki tahta parçasının delaleti yetmemektedir. Anlatıcı bu romanda anlattığı olaylar Necdet’in yaşadığını göstermek için anlatmıştır. Roman Necdet’in yaşadığına delalet edecektir. Anlatıcının yere düşen yaprak ve hayatın gerçekleri arasında kurduğu ilişki onun hayata bakış açısını dolayısıyla ölüme bakış açısını göstermektedir. Anlatıcıya göre ölüm hayatı anlamlandırmaktadır. Her şeyin bir sonunun olması, yaprakların çürüyüp yok olması hayatın bir gerçeğidir ve hayatı bu gerçek, insanın ölümlü olduğu gerçeği, değerli kılmaktadır.

“– Bedbaht! Ayaklarının ucunda şu yeni kazılmış toprağı görmüyor musun? Yerinden biraz yükselmiş olan şu toprağın altında işte Necdet Feridun yatıyor. Dikkatle baktım, küçücük fidanın sol tarafında bir tepecik, taze toprak yığıntısı... Başucuna dikilmiş bir tahta parçası... Hayatın hakikati bundan mı ibaretti? O muhterem vücudun bu dünyaya gelip gittiğine şu tahta parçası mı delâlet edecekti? Oradan kaçmak, uzaklaşmak istiyordum. Kuvvetim kalmamıştı.” (s. 78)

“– İşte hayat, dedim. Bunun zevki nerede? Lezzeti, saadeti hangi yerinde?

Bu aralık yüzüme kurumuş bir yaprak düştü. Hayâlden uyandım.

İşte bu yaprak da, en hafif bir rüzgâra bile dayanamayarak yere düşen, çürüyüp mahvolmaya mahkûm şu yaprağın düşüşü de bana hayatın hakikatini gösteriyordu. (s. 232)

1.3.34.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.34.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Necdet

Yazdığı intihar mektubu dolayısıyla romanın bir bölümünün anlatıcısı olan Necdet, Meliha'nın çaldığı cenaze marşlarından etkilenmektedir. Bu marşlar kendisine ölümü hatırlatmakla birlikte imkânsız bir aşk yaşadığını da göstermektedir. Bu marşları dinledikçe Necdet'in ümitsizliği artmaktadır. Romanda cenaze marşları önemli bir yer tutmaktadır. Cenaze marşları aynı zamanda kahramanın kişiliğinin etkilenmeye ne kadar açık olduğunu göstermektedir. Necdet, Meliha'nın çaldığı ölüm marşlarından etkilenmektedir. Bu marşlar aynı zamanda romanın sonunda intihar edecek olan kahramanın ölme düşüncesine ulaşmasına zemin hazırlar.

“Bir gece; Ah, o geceyi hatırlamak bile kalbimi helecana getiriyor; Şöpenin, o meşhur musiki üstadının Marş füneberini çalmaya başlamıştı.

Azizim! Yemin ederim sana, o gece bu hava, bu hazin hava beni harabetti, bitirdi; Of, daha şiddetli bir kelime bulmak lâzım; Beni öldürdü. İnan bana! O hazin hava, o ölüm nağmeleri; aşkımın felâketini daha önce bana ilham etti. Son nefesini veren talihsiz bir gencin lisanından dökülüyormuş gibi zannettiğim o feryattan bu günkü akıbetimi önce hissettim. Genç kız bu havayı, bu ölüm havasını her gece çalıyordu. Ve ben aşkımın felaketini, bu günkü akıbetini haber veren o feryadın, o iniltinin düşmanı olmuşum. Bulsaydım, o havanın olduğu notayı elime geçirebilseydim öyle bir intikam zevkile yırtacaktım, aşkımın felaketile istihza eden, adeta yüzüme karşı sırttan o ölüm havasını öyle bir parçalayacaktım ki...” (s. 18-19)

Necdet, kendi buhranını yenmeye çalışırken Meliha'nın piyanoda çaldığı ölüm havası onun buhranının artmasına neden olur. Necdet'e göre Chopin'in ölüm marşı sınırları buhrana, kalbi heyecana getiren, mezardan akseden iniltilere benzemektedir. Necdet'e göre mezar iniltilerin olduğu bir yerdir. Hasta ya da acı çeken insanlar inilti çıkarırlar. Ona göre ölümler mezarda acı çekmektedir ve acı çektikleri için inlemektedirler. Ölüm marşı acı çeken insanların iniltilerine benzediği için Necdet'in buhranını arttırmaktadır.

“İzdirabdan, teessürden titremekte olan ellerimle panjuru açtım. Piyano sesi geliyordu. Yine o elemli musiki, yine o ölüm havası, sınırları buhrana, kalbi, heyecana getiren hazin nağmeler, mezardan aksedercesine kederli iniltiler...” (s. 29)

Necdet, insanın ruh ve bedenden oluştuğunu düşünmektedir. Ona göre insanı ayakta tutan ruhudur ve Meliha'nın en yakın arkadaşıyla evlendiğini görmek kendisini bir ceset gibi hissetmesine neden olmaktadır. Necdet'te oluşan ölme düşüncesini

göstermesi bakımından ceset benzetmesinin kullanılması dikkate değerdir. Cenaze marşlarıyla ölme düşüncesini aklına gelen kahramanın ruh ve beden ayrışmasıyla da bu düşüncesinde ilerlediği gösterilir.

“Nikâhlar perşembe günü köşkte kıyılacaktı. Öyle kararlaştırılmış. Her iki köşkte fevkalâde bir faaliyet var. Herkes çalışıyor, koşuyor. Ben ruhdan ayrılmış bir cesed, bir ölü gibiyim. Elektrik kuvvetile hareket eden kuklalardan farkım yok.” (s. 42)

Meliha'nın nikâhın gerçekleştiği sırada bir süre duraklaması Necdet'in son anda ümitlenmesine neden olur. Necdet bu ümidi idam mahkûmlarının son ana kadar affedilmeyi beklemelerine benzetmektedir. Ölümü bekleyen mahkûm için her an umut ve umutsuzlukla doludur. İdama mahkûm olan kişi öldürüleceğini biliyor olmanın umutsuzluğu ve affedilebilecek olmanın umuduyla yaşar. Necdet son ana kadar Meliha'nın nikâhının gerçekleşmemesini umut eder. Burada da ölümü hatırlatan bir benzetme kullanılmıştır.

“O bir saniyelik fasıla, o bir saniyelik duruş bende, bilmem ne tesir hasıl etti. İdama mahkûm olanların son dakikalarında hissettikleri gibi ben de bir şey, garip, tarifi kabil olmayan bir şey hissediyordum.” (s. 44)

Necdet, romanın başından itibaren ölüm marşlarıyla birlikte kendi ölümünü düşünmektedir. Kendi cenaze töreninde Chopin'in marşının çalınmasını isteyerek kendini ölüme ne kadar yakın gördüğünü gösterir. Meliha'ya âşık olduktan sonra, bu aşkın kendisini ölüme götürdüğünü düşünen Necdet, her şeyde ölümüne yaklaştığını hisseder.

“Valde ile beraber yanyana koltukda oturuyorduk. Kemanın yanık nağmeleri havayı titredmeğe başladı. Ben mest olmuşdum. Yine ölüm havası... Şopenin feryadları... Yavaş yavaş ağlamaya başlamışım.” (s. 48-49)

“– Hemşire – ah kendisini hemşire diye çağırırım- ben ölürsem, evet, belki ölürüm, rica ederim, tabutum kapıdan çıkarken sen bu havayı çal! Bunu vaat edersin değil mi?” (s. 49)

Necdet, kendini öldürmeden önce evlerinin yakınındaki şehitliğe gzmeye, temiz hava almaya gider ve burada Fatma Müzehher'in mezarını ziyaret eder. Necdet bu mezarlığın ulvi bir mezarlık olduğunu düşünmektedir. Necdet, Fatma Müzehher'in mezarının başında arkadaşından kızın ruhuna dua etmelerini ister. Fatma Müzehher'in Şehitlik yakınına gömülmesi dikkate değerdir. Chopin'in cenaze marşındaki sesleri iniltilere benzeten Necdet için şehitlik ulvi bir yerdir.

“Yok, yok, şimdi sana her şeyi itiraf edebilirim. Çünkü bu satırları okuduğun zaman ben bu dünyanın elemelerinden kurtulmuş olacağım. Ebedi istirahate çekilmiş olacağım. İşte o sırada sen bana lânet edemiyeceksin!” (s. 83)

Necdet'e göre sonbahar ölüm mevsimidir. Sonbaharda yapraklarla beraber bütün tabiat ölmektedir. Bu mevsim insanlar için özellikle hasta insanlar için ölüm mevsimidir.

“Sonbahar... Sonbahar... Hazin mevsim. Yaprakların dökülüb öldüğü, kuşların yuvalarını dağıttığı, veremlilerin başlarını bir daha kaldırmamak üzere yasdığa koyduğu çok hazin mevsim... Bütün yeşil mevcudatın sararıp solduğu, bütün ümitsiz kalblerin, emellerin harab olmuş gönüllerin daha nihayetsiz ümitsizliğe düştükleri ağlayan mevsim... Gizli gizli hıçkırın mevsim...” (s. 123-124)

Necdet geçirdiği hummadan sonra ölümden kurtulduğu için kefeni yırtmak deyimi kullanır. Necdet kefeni yırtığına sevinemez

“Doktorlar tehlikeyi atlattığımı müjdelediler. Demek kefeni yırtmışım. Halbuki on iki gün dalmış olduğum o ölüm uykusundan keşke ebediyen uyanmamış olsaydım... Fakat takdiriilâhi! Kimbilir!” (s. 172)

Kahraman içindeki yıkıcı gücün sonucu olarak kendini öldürse de soyunun sürdüğünü bilerek ölmenin rahatlığını yaşamaktadır. Çocuğunun yüzünü görmek isteyen kahraman neslinin sürdüğünü görmek istemektedir. Yaşadıkları sonunda thanatosun yıkıcı etkisine yenilen kahraman, erosun etkisiyle soyunun sürdüğünü görmek istemektedir.

“Yalnız, evet; yalnız bir şeye hasret olarak gidiyorum. Çocuğumun yüzünü bir kerecik olsun görseydim. Budala, sefil neler söylüyorsun? Cinayetinin eserini görmek seni daha ziyade muztarip etmeyecek mi? Hıyanetini, her dakika yüzüne çarpmayacak mı? Öyle... Fakat hissediyorum ki o zaman buna, nefsimi fedaya cesaret edemeyeceğim. Çocuğumun bir gülüşü bana her şeyi unutturacak. Her türlü zilleti kabul ettirecek. Oh; bedbaht! Bunları ifşa etmek... Böyle adi hislere malik olduğunu itiraf eylemek, bu da bir cürüm, cinayet; fakat ne yapayım, hakikat...” (s. 225-226)

Necdet, Fatma Müzehher'in son anlarına tanıklık eder. Onun can çekiştiğini gören Necdet, Fatma Müzehher'in ruhunun yükselere uçtuğunu düşünmektedir.

“Doktorun dediği olmuş, ikinci ve şiddetli bir nöbet gelerek biçare kızı pençesi altında sıkıya başlamıştı. Dikkate ettim: Can çekişiyordu. Nihayet sabahın ilk donuk ziyası Müzehher'in sararmış çehresine aksettiği, yuvalarından çıkan kuşlar ağaçların dalları üstünde aşk, sevdâ şarkıları okudukları bir sırada onun ruhu uçmuş, yükselere doğru uçmuştu.” (s. 209)

Necdet, Müzehher'in mezarını ziyaret ettiğinde ilkbahar ve Müzehher'in ölümü arasındaki çelişkiyi düşünür. Müzehher doğanın canlandığı, hayat bulduğu bir zamanda vefat etmiştir. Onun ölümü doğanın canlanmasıyla tezat oluşturmaktadır.

“Üç gün sonra kabrini ziyaret etmek istedim. Şehidliğin üstüne çıkardılar. Orada bir toprak yığını gösterdiler:

– İşte Müzehher'in mezarı! Dediler.

İlkbahar; kâinata hayat veriyordu. Etraf; yeşillikler içinde... Bir kere boğazın mavi sularına, semanın mavi renklerine baktım: Bunlar ne kadar neş'eli, ne kadar parlak...

Bir kere de yeşil çimenler arasında biraz kabartılmış olan önümdeki mezara, o siyah toprağa baktım: bu toprak da ne kadar siyah, ne kadar gamlı...

O günkü ziyaretimden sonra artık her gün şehidliğe çıkıyordum. O mevkiin manzarası bana pek dokunuyordu. Orada beni kendisine çeken bir cazibe, sanki bir manyetizma vardı.” (s. 210)

1.3.34.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

İbrahim Şemsi

İbrahim Şemsi, arkadaşının ölümünden sonra anlatıcıya Necdet'in yazdığı intihar mektubunu getirir. Necdet'in annesine yazdığı mektupta yazdıklarından söz eden İbrahim Şemsi'ye göre Necdet çaresiz olduğu için kendisini öldürmüştür. İbrahim Şemsi, Necdet'in kendisine yazdığı itirafları ise ölen birinin sırlarını öğrenmek istemediği için okumadığını söyler.

“– Masa üzerine bıraktığı mektub valdesine hitaben yazılmıştı. Uzun bir mektub... Bütün bu gibi biçarelerde görüldüğü gibi o da yaşamaktan usandığını, ölmeye karar verdiğini, cümle sevdiklerinden af istediğini, onları rahatsız ederse ruhunun ızdırab içinde kalacağını yazıyordu. Anlıyorsunuz ya, bir takım şairane, tesirli sözler...” (s. 80)

İbrahim Şemsi, Necdet'in ölümünden dört yıl sonra gördüğü anlatıcıya Meliha'nın oğlu Fikret'i doğururken acılar içinde öldüğünü anlatır. Anlatıcı İbrahim Şemsi'nin dehşetli olarak nitelediği ölümü aktararak Meliha'nın yaptıklarının cezasını çektiğini okuyucuya bildirmek ister. Meliha, ihtirasının cezasını ölüm anında çektiği acılarla ödemiş olur. İbrahim Şemsi, Meliha ve Necdet'in ölümünün ardından Necdet'in annesinin ve kendisinin de yaşadıklarının söylenemeyeceğini düşünmektedir.

“– Ah! Ne ölüm? Dedi, çok feci, çok dehşetli! Necdet'in vefatından yirmi gün sonra idi. Oğlum Fikret'i doğurdu. Fikret dünyaya ayak basdığı zaman valdesi o âleme veda ediyordu. Ne dürlü ızdırablar, tahammül edilmez işkenceler çekmiş olduğunu anlatmak, o, mümkün değil...” (s. 230)

– O, öldü. Bizi de kalben öldürdü. Onu da şehidliğe gömdük. Oraya, şu bildiğin mahalle, Necdet'in sağ tarafına... Şimdi orada üç mezar görülüyor. Onların yakınında de iki ölmüş kalb bulunuyor; Benimle Necdet'in valdesi...

– O merhametli kadın bu çocuğu büyüttü, sevdi. Görüyorsunuz ya! Sanki biz de yaşıyoruz. Güya ömür sürüyoruz.

Necdet'in Yalı Komşusu

Necdet'in durumunu soran anlatıcıya onun ebediyete gittiğini söyler. Adı belirtilmeyen bu kahraman ruhun ölümsüz olduğunu düşünmektedir. Ona göre Necdet, sonsuza kadar yaşayacaktır.

Meliha

Meliha, Necdet'e duyduğu aşk dolayısıyla İbrahim Şemsi'nin çocuğunu doğurmak istemez. Sevmediği birinin çocuğunu doğurmaktansa kendi yaşamı pahasına çocuğu düşürür. Meliha çocuk düşürmenin cinayet olduğunu düşünmektedir. Meliha, Necdet'le beraber olabilmek için birini öldürmeyi göze almıştır. Meliha bu cinayetin günah olduğunu da düşünmektedir. Günah düşüncesi Meliha'da öbür dünya inancının bulunduğunu göstermektedir. İnancı gereği günah işlediğinin farkında olan Meliha, bu günahın cezasını çekeceğini de bilmektedir.

“– Artık ne yaptığımı bilmiyordum. Sevmediğim, hiçbir zaman sevmeyeceğim bir adamın çocuğunu taşımak istemedim.

– Meliha ne diyorsun? Bu bir cinayet.

– Evet, ben onu senin için yaptım. Muhabbetimizin devamı için yaptım.

– Bundan korkmadın mı? Günahdan çekinmedin mi?

– Korktum, fakat seni elimden kaçıracağım diye korktum. Başka türlü sana malik olabileceği ümit etmiyordum. Onun için bu cinayetten çekinmedim. Bunun sebebi sen değil misin? O halde ikimiz de günahda müşterekiz.” (s. 95)

1.3.35. Münevver

Güzide Sabri'nin *Münevver*⁵⁶ adlı romanında baş kişi Münevver'in yaşadığı aşk ve ölüm acısı anlatılır. Amcasının oğlu Şefik'e âşık olan Münevver, amcası ölünceye kadar Şefik'le aynı evde yaşar. Münevver'in amcasının ölümüyle Şefik, ailesi ile birlikte ayrı bir eve taşınır. Şefik'in babasının vasiyeti üzerine Münevver ve Şefik nişanlanırlar. Münevver, evlenmek için Şefik'in tıbbiyeyi bitirmesini beklerken Şefik, ayrılmak istediğini iletir. Münevver, Şefik'in başka bir kadın için ayrılma istediğini düşündüğünden ondan intikam almak için gelen ilk evlilik teklifini kabul eder. Şefik, Münevver'in babasına yazdığı bir mektupta verem olduğunu yazar. Bu mektup vesilesiyle Münevver, ölmek üzere olan Şefik'in son arzusunu yerine getirmek için

⁵⁶ Güzide Sabri, (1926). *Münevver*, Ahmed Kamil Matbaası, İstanbul. İncelemede bu baskı esas alınmıştır.

Adaya gider. İskelede bir cenaze olduğunu gören gen kız, babasını tabutun başında gördüğünde ölen kişinin Şefik olduğunu anlar. Münevver, Şefik'in ölümünden sonra tifo olur ve iki ay kendini bilmeden yatar. Münevver, tifodan kurtulduktan sonra veremden hayatını kaybeder.

Romanda üç kişinin ölümünden söz edilir. Bu üç ölüm, olayların akışını değiştiren ölümlerdir. Şefik'in babası ölünceye kadar Şefik ve Münevver'in ailesi aynı evde yaşarlar. Bu ölümden sonra Şefik, Münevver'in yaşadığı evden ayrılır. Münevver'in amcası ölmeden önce Şefik ve Münevver'in evlenmelerini vasiyet ettiği için, ikili bu ölümden sonra nişanlanırlar. Şefik'in ölümü romanın kurgusal dünyasında gerçekleşen ikinci ölümdür. Veremden öleceğini bilen Şefik, kendisinin ölümünden sonra intihar etmesinden korktuğu Münevver'in hastalığını öğrenmesini istemez. Bu ölümler arasında asıl anlatılmak istenen Münevver'in ölümüdür. Verem hastalığı tedavisi bulunmadan önce son derece ölümcül olan hastalıklardan biridir. Doktor olan Şefik, kendi hastalığının tedavisinin mümkün olmadığını bildiği için Münevver'den ayrılmak ister.

Romanda veremin bulaşıcı bir hastalık olduğu belirtilir. Şefik'in duygusal biri olduğundan söz edilse de vereme yakalanma nedeni olarak duygusallığı gösterilmez. Münevver'in arkadaşı olan anlatıcıya verem olduğunu söyledikten sonra kendisinden uzak durabileceğini, doktorların veremin bulaşıcı bir hastalık olduğunda hemfikir olduklarını söylemesi dikkate değerdir. Ancak verem bulaşıcı olduğu bilinmesine karşın tedavisi mümkün olmayan ölümcül bir hastalıktır. Şefik ve Münevver'e tebdil-i hava önerisinde bulunulması ise hastalığın ne kadar ileri aşamada olduğunu göstermek için kullanılmıştır. Verem, oksijeni bol olan ortamlarda tedavisi daha kolay olan bir hastalık olduğu için hastalara ağacı bol olan havası temiz yerlere gitmeleri önerilir. Ancak romanda Şefik'e hava değişimi önerisinde bulunulduktan sonra ölmesi, Münevver'e bu öneri getirildiğinde, onun aklına gelen ilk şey ölümünün yaklaştığı olur.

1.3.35. Ölme Biçimleri

1.3.35.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Şefik'in Babası: Şefik'in babasının ölümü ile ilgili bilgi verilmez. Bu ölüm, Şefik'in ailesiyle birlikte başka bir eve taşınmasına neden olur.

1.3.35.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Münevver: Romanın baş kişisi olan Münevver, nişanlısı Şefik'in ölümünden sonra vereme yakalanır ve hayatını kaybeder.

Şefik: Münevver'in nişanlısı Şefik, verem olduğu için vefat eder. Hastalığının ölümle sonuçlanacağını bilen Şefik, nişanlısının hastalığını öğrenmesini istemez.

1.3.35.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.35.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri:

Romanda anlatıcı Münevver'in yakın arkadaşlarından biridir. Adını vermeyen anlatıcı Münevver'in anlattıklarını ve kendi şahit olduğu olayları anlatır. Anlatıcı Münevver'in bahar mevsiminden hoşlanmadığını, nefret ettiğini belirtirken bunun asıl nedenlerini bilmediği için aktaramaz. Anlatıcı bahar mevsimin hayat saçıcı özelliklerine karşın Münevver'in bu mevsimden hoşlanmamasına anlam veremez.

“Onun ilk bahara karşı gizli bir vardı. Tabiatın bu zengin bedayiinden onun isâr ettiği neş'e-i ibtisamdan bilmem Münevver niçin nefret ederdi. Çiçekler açar, bütün eşcar libas-ı zümridinam ile telbise başlar, bülbüller bir şevk-i âşıkane ile teranesaz olurlarken o, her zamandan ziyade mahzun ve elemnak olurdu.” (s. 5)

Anlatıcı Münevver'in mendilindeki kan lekelerinden hastalığının ne olduğunu anlayarak bu duruma üzülür. Münevver'in verem olduğunu ifade etmeyen anlatıcı, en önemli işaretinden bahsederek hastalığın ölümcül olduğunu belirtmiş olmaktadır. Ona göre Münevver hayatı hor gördüğü, önemsemediği için mendildeki işaretlere ilgisiz kalmıştır. Anlatıcı Münevver'in bu lekeleri gördüğünde sevincinin gözlerinden anlaşıldığını belirtir.

“Mendilini ağzına götürüp çektiği zaman, kırmızı lekeler içinde olduğunu gördüm. Kalbim acı bir hisle sızladı. Münevver istihkar-ı hayat edenlerde görülen bir lakaydiyle elindeki kanlı mendile bakıyor, gözlerinde vahşi bir meserret parlıyordu.” (s. 49)

1.3.35.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.35.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Münevver

Münevver, hayata bağlı bir genç kızdır. Nişanlısı Şefik kendisini terk ettikten sonra Münevver, Şefik'ten intikam alabilmek için yaşar. Şefik'in verem olduğunu ve

ölümünün yakın olduğunu öğrendikten sonra son kez onu görmek isteyen Münevver, Şefik'in ölümünden sonra kendisini öldürmek ister. Şefik'in ölümünden sonra tifoya yakalanan Münevver, bu hastalıktan kurtulsa da sağlığına çok dikkat etmediği ve çok üzgün olduğu için vereme yakalanır. Münevver bahar mevsimini kendi umutsuzluğu ve karamsarlığıyla uyuşmadığı için sevmez. Kendisini geleceği olmayan biri olarak gören Münevver için doğanın hayat dolu olması üzüntü kaynağıdır. O her şeyin kendisi gibi üzgün ve karanlık olmasını ister. Kendi içindeki dünya ile dışarıdaki dünyanın uyumlu olmasını ister.

“– Şu ağaçlar, şu çiçekler evet bu asar-ı nevbahar sanki çektiğim ızdırab, hayat-ı müellimâne ile istihza ediyor. Ah!.. İnsan felaket-i hayat içinde yaşadığı zaman istiyor ki... Zıll-ı zail gibi, bir istikbal, sönmüş bir şu'le-i ümid gibi kararsın. Ölmüş, bitmiş bir kalp için bu şetaretler, bu güzellikler ne kadar kasvet bahşdır bilsen!...” (s. 6)

Münevver, ilkbaharı sevmediği halde sonbaharı kendi duygu dünyasına uygun bulduğu için sever. Sonbahar doğa için ölüm demektir. Münevver, kendisi gibi doğanın da öldüğünü, ölüme doğru olduğunu görmekten zevk alır.

“İlkbahardan nefret ettiğim halde son baharı anlaşılmaz bir hiss-i garibane ile severim; bu iki ay benim için bir dem-i safadır, bu zamanda hissettiğim ezvak-ı hayatı başka vakit hissedemem.” (s. 10)

Münevver, Şefik'in ölümünden sonra ölmek istediği halde bunu yapamaz. Tifodan kurtulduktan sonra yaşadığı üzüntü ve yaşamak için amacının kalmaması dolayısıyla vereme yakalanır. Münevver, verem olduğunu bildiği halde iyileşmek için uğraşmaz. Münevver, iyileşmek için gerekli koşulları sağlamadığı ve bunu istemediği için bir anlamda intihar etmektedir.

“Bakınız bugün verem olduğumu, ciğerimin çürüdüğünü hissettiğim halde ne kadar lakayd bulunuyorum.” (s. 15)

Münevver, anlatıcıya veremin bulaşıcı bir hastalık olduğunun kabul edildiğini ve isterse hastalığın kendisine bulaşmaması için kendisine uzak durabileceğini söyler.

“Niçin bu kadar korktun? dedi. Öyle ise uzaktan konuşalım, zira keşfiyat-ı hazıra-i tıbbiye sirayet-i marazı kabul ediyor.” (s. 16)

Münevver, ölümü kendisi için bir kurtuluş olarak görmektedir. Şefik'in yaşamadığı bir dünyada yaşamak onun için herhangi bir anlam taşımamaktadır. Münevver'e göre kendisini teselli eden tek şey ölecek olması ve Şefik'e kavuşacak

olmasıdır. Münevver kendisini seven insanların dünyada kalacak olmalarını düşünmez. Onun için önemli olan tek şey Şefik'e kavuşmaktır.

“Rica ederim müsaade et; daima ölümden daima ölmekten bahsedeyim; zira, ölüm, bir bedbahtın vasıta-i halâsı bir felaketzedenin bâdî-i necâtıdır. Artık benim ümidim, benim tesellim yalnız ondadır, dedi.” (s. 17)

Münevver'in amcası ölmeden önce oğlu ve yeğeninin evlenmelerini vasiyet etmiştir Ölüm o zamana kadar aynı evde yaşayan Münevver ve Şefik'in mekân olarak ayrılımlarına neden olur.

“Bu aralık amcamın vuku-ı vefatı bizi büyük bir sadmeye uğratmıştı: Şefik pedersiz kalmış, validesiyle beraber bizim yanımızdan infirake mecbur kalmıştı.” (s. 21)

Münevver, Şefik'in ölümcül bir hastalığa yakalanması durumunda bunu öğrenir öğrenmez intihar edeceğini nişanlısına söyler. Münevver, Şefik'e olan bağlılığı dolayısıyla kendisini buna mecbur olarak görmektedir. Ona göre Şefik olmadan yaşamak mümkün değildir. Münevver, Şefik'in kendisini hayata bağladığını düşünmektedir. Onun yaşamadığı bir dünyada yaşamak imkânsızdır.

“Senin böyle hasta olduğunu bildiğim gün intihar ederim. Cevabını verdim...” (s. 26)

“Evet azizim! Evet... Çünkü, sana olan merbutiyet-i kalbiyem bana bu yolda hareket etmeye mecbur olduğumu söylüyor. Ah!... Bir kere düşün, ben sensiz nasıl yaşarım Şefik!... Nasıl....” (s. 26)

Münevver, Şefik'in kendisinden ayrılmak istediğini öğrendikten sonra yaşamaktan zevk almamaya başlar. Şefik'in yokluğu bütün arzularının, isteklerinin yok olmasına neden olur. Bu günler Münevver için yalnızca hayat sürdüğü için yaşanan günlerdir.

“Günler, geceler, haftalar, aylar tahammülsüz bir gazab-ı ızdırab içinde geçiyordu. Ben yaşıyordum, hissiz, arzusuz, ümitsiz olarak perişan bir fikir, münkesir bir kalp, hasta bir ruh ile sanki bir hayat emrar ediyordu!” (s. 42)

Münevver, Şefik'in ölecek olduğunu öğrendikten sonra pencereden atlayarak intihar etmek ister. Ancak Şefik'i ölmeden önce görmek, son anlarında yanında olmak ve son sözlerini dinlemek için intihar etmekten vazgeçer.

“Kağıdı birkaç defa okudum. Okudukça intihar etmek arzusuyla pencereye koştum. Oradan kendimi atmak. Beynimi parçalamak istedim. Lakin, onu son defa olsun bir kere daha görmek arzusu beni bu harekettten men eyledi.” (s. 50)

Münevver, Şefik'in başucunda son anına kadar beklemeyi ve onunla birlikte ölmeyi tasavvur eder. Ona göre ölüm Şefik'le birlikte kendisini de alacaktır. Münevver, Şefik'le birlikte ölme, yan yana gömülme düşüncesiyle teselli olur. Ölüm onun için korkunç, kaçılması gereken bir şey değildir. Ona göre ölüm Şefik'le kendisini bir araya getirecek kavuşmalarını sağlayacaktır.

“Ta son dem-i hayatına kadar, beni oradan, onun yatağı yanından kimse ayıramayacaktı. Biz ikimiz de beraber ölecektik. O firaş-ı bimarı, iki vücut pür mürdeye bir serir-i istirahat olacak, sonra iki tabut birbirini takip edecek, iki mezar bu iki zavallıyı aguş-ı ebediyete alacak, bu soğuk, bu derin toprak bezm-i haclegah-ı saadetimiz olacaktı.” (s. 51)

Münevver'e göre bu dünya sonu hüsrana olan bir yerdir. Münevver için ölümden sonraki dünya mutluluk ve sessizliğin egemen olduğu bir yerdir. Münevver, Şefik'le birlikte o dünyaya gidecek olduğu için teselli bulunduğunu ifade eder.

“Onunla beraber ölmek arzusu bana o gece sabaha kadar, çoktan beri hisseylemediğim bir sürur-ı mütesliyaneye ile bir zaman geçirtti. Kalbim ümitler ile doldu. Neticesi hüsrana eren bir ömürden, bir âlem-i bî-karardan ikimiz de saadetin, sükûnetin payidar olduğu diğer bir cihana bî-zevâle hicret ediyorduk.” (s. 51)

Münevver, nişanlısını son bir kez görmek için yanına giderken gördüğü tabutun onu taşıdığını anlar. Şefik'le birlikte ölme mutluluğundan mahrum olduğunu düşünen Münevver, denize atlamak, orada ölmek ister. Ancak çevresindekiler kendisini öldürmesine engel olurlar.

“Bir kere göremeden, son sözlerini dinlemeden, son arzusunu ifa etmeden o gitmiş.. Beni kendisiyle ölmek saadetinden mahrum etmişti. O andan sonra bir sayha-i müellim-i dilhıraş ile hemen denize doğru koştum. Ona mülaki olmak için kendimi dalgalara tevdi edecektim. Hayfa ki...” (s. 55)

Münevver, Şefik'in tabutunu deniz üzerinde uçan siyah bir kuşa benzetir. Münevver'in annesi de kızının kuş olup uçtuğunu söyler. Ölüm ve uçmak arasında kurulan bu benzerlik dikkate değerdir.

“Onun tabutunu hamil olan sandal Kartal cihetine doğru gidiyor, adeta siyah bir kuş gibidiyar-ı kebud-fam üzerinde uçuyordu.” (s. 55)

Münevver, tifodan yattığı günlerde Şefik'in tabutunun gözünün önüne geldiğini, kendisinin bu tabuta doğru koşmak isterken sararmış bir hayalin kendisini engellediğini ifade eder. Bu hayalin kimliği belirtilmese de bu hayalin Şefik'in hayali olduğu düşünülebilir.

“Yine tekrar, o büyük sandal, o uzun tabut gözlerimin önüne gelir, bu manzaranın karşısında bir gazab-ı elim ile çırpınır, ağlar, o tabuta doğru koşmak. Ona sarılmak isterken, sararmış bir hayal karşıma gelir, bana mani olmak için kollarını uzatır.” (s. 57-58)

Münevver, tifodan kurtulduktan sonra iyileştğine sevinmez. Onun için yaşamak bedenini sürüklemekten ibaret bir işkencedir. Münevver, iki ay boyunca yaşam ve ölüm arasında kaldıktan sonra, yaşam tarafında kalmış olmaktan mutsuzdur. Bu hastalıktan kurtulmak Münevver’in kaderci bir bakışa sahip olmasına neden olur. Münevver, herkesin ölümünü beklediği bir hastalıktan kurtulduktan sonra Allah’ın kendisi için belirlediği süreden daha az yaşayamayacağına inanır. Şefik’in ölümünden sonra kendisi için bir dakika bile yaşamının mümkün olamayacağını düşünen Münevver, bu süreyi kendisinin belirlediğini zannetmekle yanıldığını düşünmektedir. Münevver bedenini sürükleyerek kendisi için belirlenen süre kadar yaşayacağını ancak hastalığı nedeniyle bu sürenin uzun olmayacağını düşünmektedir.

“Peki, sen artık üzülme işte ben yaşıyorum ya! Diyordum. İki ay hayat ile memmat arasında kaldıktan sonra yine yaşamak, bu ızdırab-engiz ömür, bir bar-ı felaketten ibaret kalan bu vücudu sürüklemek ne acı, ne tahammülfersa bir işkenceydi. Herkes hayatımdan kat-ı ümid etmiş, doktorlar bile tedavinin gayr-ı mümkün olduğunu söylemişler, beni mühlik bir tifonun zalim pençesine terk ederek mevtime intizar eylemişlerken ben yine kurtulmuştum. Meğer Cenab-ı Hakk’ın takdir eylediği ömrün tenakısı dünyada hiçbir sebeple mümkün olamıyormuş ben zannederdim ki onun iftirak-ı ebediyesinden sonra benim için bir dakika yaşamak muhaldir. Ne büyük hata etmişim! Lakin artık uzun müddet yaşamayacağıma eminim. Duçar olduğum bu illet beni mütehassır olduğum ölüme kavuşturacaktır.” (s. 59)

Münevver, Şefik’le birlikte kendisini hayata bağlayan arzuların, ümitlerin öldüğünü ve kendisi için hayattan zevk almanın mümkün olmadığını düşünmektedir. Onun tek isteği ölmek ve Şefik’e kavuşmaktır. Münevver veremin kendisini Şefik’e kavuşturacağını düşünerek mutlu olur.

“Hayatımın kaffe-i lezaizi, istikbalimin en muazzez ümidleri bir mezarın amak-ı deycurinde nabud olup gittikten sonra benim için artık dünyada bir emel, bir arzu var mıydı?...” (s. 60)

“Çünkü, bu lekeler onunla muvasıla-i ebediyenin nakabil-i red ve inkar mübeşşiri idiler. Yarabbi, ona mülaki olmak ümidleriyle ölmek ne kadar tatlı, ne kadar sevimli bir emel idi.” (s. 60)

Münevver, Şefik öldükten sonra bir dakika yaşayamayacağını düşünürken bir buçuk yıl deliler gibi, bazen intihar etmeyi düşünerek yaşadıklarına dayanamayıp gözyaşı dökerek yaşadığını söyler. Münevver, verem hastalarının bazılarının uzun yıllar

yaşadığının görüldüğünü bildiği için beklediği ölümün çok zaman sonra gerçekleşmesinden, vereminin kendisinin uzun yıllar yaşamasına izin verecek türden olmasından korkmaktadır.

“İşte bir buçuk seneye karibdir. Böyle ümitsiz, tesellisiz olarak mecnunlar gibi yaşıyorum. Zaman oluyor ki şiddet-i teessüre mukavemet edemeyerek göz yaşı döküyorum. Zaman oluyor ki bir ayak evvel ölüme kavuşmak için intihar etmek sevdasına düşünüyorum. Bilsen kardeşim yaşamaktan ne kadar korkuyorum bazı müteverrimlerin senelerce yaşadıkları görülüyor. Hastalığımın bu nev’iden olması bana dehşet veriyor.” (s. 63)

Münevver, sonbaharın hayatın sonu olduğunu düşünmektedir. Sonbaharda düşen her yaprak her mutluluğun acı bir sonu olduğunu, her hayatın sonunda ölüm olduğunu göstermektedir. Münevver’e göre sonbaharda her şey insana ölümü ve ölümlü olduğunu hatırlatır.

“Bak, şu dökülen. Ölen yapraklara... Zeval-i hayatı tasvir eden ne acı. Ne ibret engiz bir levha değil mi? İnsan bunların sükûtunu temaşa ettikçe her saadetin bir felaketi, her hayatın acı bir nihayeti, her kemalin bir an-ı zevali olduğunu düşünüyor.” (s. 64)

Münevver, anlatıcıya bu sonbahardan sonraki sonbaharda yaprakların Şefik’in mezarının yanındaki mezarının üstüne döküleceklerini söyler. Münevver, anlatıcıdan mezarını ziyarete gelmesini ve ruhlarına Fatiha hediye etmesini ister. Münevver, kabir ziyaretine önem vermektedir ve insanların kabir ziyaretlerinde sureler okuyarak mezardaki kişinin ruhuna armağan etmeleri gerektiğini düşünmektedir.

“Bir sene sonra hülul eden sonbaharda yapraklar böyle, Şefik ile ikimizin mezarı üzerine ağır ağır düşerken sen bir gün oraya ziyarete geleceksin. O evrak-ı hazan, hazin bir hışırta ile zir-i yayında ezilirken sen o iki seng-i mezar arasında, bezm-i habgah-ı ebediyemize, ağır matemli bir ninni söyleyip; servilerin iniltileri arasında ruhumuza ithaf-ı Fatiha eyleyeceksin değil mi? Bunu vaad ediyor musun?..” (s. 65)

Münevver, anlatıcının mezarını ziyaret etmesini öldükten sonra da bekliyor olacağını ifade eder. İslamiyet inancına sahip olan Münevver, ölümlerin dirilerden kendilerini hatırlamaları ve kendileri için dua etmelerini beklediğini düşünmektedir. Münevver, anlatıcıdan kendisini ölümü hatırlatan mevsimde ziyaret etmesini ister.

“Eminim ki avdetinizde artık beni bulamayacaksınız. Fakat, rica ederim mezarıma gel, bu her sonbahar senin mutadın olsun. Yapraklar dökülürken, ruhumun kemal-i iştiyakıyla sana intizar edeceğini unutma...” (s. 65)

1.3.35.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Düşünceleri

Şefik

Münevver'in nişanlısı Şefik, verem hastası olduğunu öğrendikten sonra nişanlısını kısa zaman sonra ölecek bir adamla evlenmek durumunda bırakmamak için ondan ayrılır. Şefik, hastalığını öğrendikten sonra Münevver'in kendisinin ölümü karşısında ne yapacağını öğrenmek ister. Şefik, Münevver'le yaşayıp mutlu olmadan, gençliğini yaşayamadan ölmek istemediğini dile getirir. Şefik, hayatının başında beklentileri olan biridir. Münevver'le evlenecek olması, onunla mutlu olacağını düşünmesi Şefik'i hayata bağlamaktadır. Tıp okuyan Şefik, hastalığının tedavi edilemediğinin bilincinde olduğu için bu evliliğin Münevver'e haksızlık olduğunu düşünür.

“Gençken ölmeyi ben de istemem. Bahusus seninle yaşayıp mesud olmadan.. of...”(s. 27)

Şefik, sonbaharı kendi duygu dünyasıyla ve hastalığıyla uyumlu gördüğü için sevmektedir. Kendisine uygun mevsim sonbahar olduğu için Münevver'in hayatın sonunu hatırlatan bu mevsimde her zamankinden daha mutlu olarak kendisini hatırlamasını ister.

“Münevver! Ben senden evvel ölüp de mezarımda gunude-i nişyan olduğum zaman, sen beni daima son baharda yani yaprakların döküldüğü çiçeklerin pür melal boyunlarını büktüğü bu eyyam-ı hazinde yâd et.

Fakat öyle ağlayarak yâd etmeni arzu etmem, eğer hissedeceğin neş'e-i ruhaniyeden ruhuma bir iem'a-i şad ihda etmek istersen bu eyyamda pek mesrur, pek handan olmalısın. Bütün alamını, bütün ekdarını bir tarafa bırakıp mesud, müsterih olanlar gibi her şeye gülmelisin.” (s. 28)

Şefik, Münevver'in babasına yazdığı mektupta Münevver'i görmeden ölmek istemediğini dile getirir. Ona göre Münevver'i görmeden ölürse ölüm anının kendisine çok acı verici olduğunu düşünmektedir.

“Eğer onu görmeden ölürsem zannediyorum ki an-ı sekran benim için pek gazab-engiz olacaktır.” (s. 46)

Şefik, son günlerinde yazdığı mektupta Münevver'den hastalığını saklama nedeninin nişanlısının kendisini öldürme ihtimali olduğunu ifade eder. Şefik, Münevver'in hayatını sürdürmesi için başvurduğu yalanın sürdürülmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre Münevver'in yaşaması için kendisinin ölüm nedenini

öğrenmemesi gerekmektedir. Şefik, için ölüm Münevver'den ayrılmak anlamına gelmektedir. Onun için önemli olan tek şey Münevver'in yaşaması, hayatını sürdürmesidir.

“Eğer o benim teverrüm ettiğimi görmüş olsaydı, yemin ederim ki benden evvel hayatına nihayet verirdi.” (s. 47)

“Hayatımın pek kısa kaldığını anlıyorum. Vefatımı teverrümden başka bir hastalığa atf ediniz. Sonra Münevver her şeyi anlar” (s. 48)

Münevver'in Annesi

Münevver'in annesi, kızının bir kuş gibi uçtuğunu, bir melek gibi uyuduğunu ifade eder. Ölüm, uçmak ve uyumakla nitelenmektedir. Münevver'in annesi kızının ruhunun uçtuğunu düşünür.

“Evet, sonra nihayet bir gün bizimle konuşurken, gülerken bir kuş gibi uçtu. Bir melek gibi uyudu. Beni böyle mütehassır ve giryan bıraktı gitti...” (s. 67)

1.3.36. Nimetşinas

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Nimetşinas* romanının olay örgüsünü bir ölüm başlatır.⁵⁷ Neriman ve annesi Hayriye hizmetçilik yaptıkları evden evin kızı Nevber'in ölümü ile ayrılırlar. Neriman, kardeşi gibi sevdiği Nevber'in ölümüne dayanamadığı ve onun dolaştığı yerlerde dolaştıkça sürekli kendisini hatırlayıp üzüldüğü için başka bir yere girmek ister. Hizmetçilik edeceği yeni evde kendisini evlatlık olarak kabul eden Talât Hanım'ın ve çocukların hizmetiyle ilgilenecek olan Neriman, Talât Hanım'ın kocası Nihat tarafından sevilir. Bu aşka karşılık vermeyen Neriman, durumun ortaya çıkmasıyla evden ayrılır. Ancak kız kardeşi de veremden ölmüş olan Nihat, karısını sahte doktorlar aracılığıyla Neriman'a kavuşamazsa öleceği yönündeki bir yalanla kandırmaya çalışır. Romanda Nevber'in öldürücü bir hastalıktan dört gün içinde ölüvermesi ile olayların başlaması, kız kardeşi veremden ölmüş olan Nihat'ın bu hastalığı ölüm olasılığı ile kullanması ve Neriman'ın babasının ölmüş olduğu dışında ölüm yer almaz. Talât Hanım Nihat'ın kız kardeşinin de veremden öldüğü bilgisiyle bu hastalığın Nihat'ın soyunda olduğunu düşünmesi dikkate değerdir. Verem romanda nasıl bulaştığı, nasıl ilerlediği bilinmeyen, üzüntü ile ilerlediği düşünülen ve mutlaka ölüme neden olan bir hastalıktır.

⁵⁷ Hüseyin Rahmi Gürpınar, (1995). *Nimetşinas*, Özgür Yayınları, İstanbul. İncelemede bu baskı esas alınmıştır.

1.3.36.1. Ölme Biçimleri

1.3.36.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Neriman'ın Babası: Neriman'ın babasının öldüğü belirtilir.

1.3.36.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Nevber: Neriman'ın özel hizmetçisi olduğu Nevber, öldürücü bir hastalıktan dört gün içinde ölüverir.

Nihat'ın Kız kardeşi: Veremden ölen Nihat'ın kız kardeşinin ölümü Nihat tarafından aynı hastalık nedeniyle ölme olasılığı olduğu yalanı ile kullanılır. Kız kardeşin veremden ölmüş olması Nihat'ın sevdiği Neriman'a kavuşmak için karısını ikna etmesi için işine yarar.

1.3.37. Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi

Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrukesi romanında anlatıcı baş kişi Fikret'in teyzesinin kızı Suad'ın yakın arkadaşıdır.⁵⁸ Ancak romanın büyük bir kısmında anlatıcı Fikret'in defterine yazdıklarını okuduğu için, bu kısımlarda anlatıcı Fikret'in kendisidir. Annesini kaybettikten sonra anneanesi tarafından büyütülen Fikret, kalbinden rahatsızdır. Kendisini iyileştirmesi için bulunan doktorlardan biri olan Nejad'a âşık olan Fikret, Nejad evli ve iki çocuk babası olduğu için ondan uzaklaşmaya karar verir. Bir görev dolayısıyla İstanbul dışında bulunan babasının yanına giden Fikret, daha çok babasının ikinci eşinin isteğiyle Seyid Bey'le evlenir. Seyid Bey'le birlikte bir çiftlikte yaşayan Fikret, Nejad'ın karısı Mediha'nın dayısıyla evlendiğini, Mediha'nın gönderdiği bir mektuptan öğrenir ve kocasının İstanbul'a gitme isteğini bu nedenle geri çevirir. Verilen bir görev nedeniyle çiftliğe gelen Doktor Nejad'ı daha önce tanıdığını eşine söyleyemeyen Fikret, Nejad kendisini muayene ettikten sonra hastalığının ilerlediğinden haberdar olur. Nejad'ın önerisiyle İstanbul'a hava değişikliği için gitmeyi kabul eden Fikret, tifo olan Nejad'ın ateşli rahatsızlığı sırasında kendisini sayıkladığını öğrenir. Nejad'ın Fikret'e âşık olduğunu ve Fikret dayısıyla evlenmeden önce kendisini tanıdığını öğrenen Mediha, Fikret'le konuşur. Bu konuşmaya şahit olan Seyid Bey, eşinin kendisini aldattığını düşüncesiyle Fikret'i de alarak çiftliğe döner. Kızları Nedret'in geleceği için kendisinden boşanmadığını söyleyen Seyid Bey, avlanmaya

⁵⁸ Güzide Sabri, (Tarihsiz). *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi*, Sancakçıyan Matbaası, İstanbul. Alıntılar bu baskıdan yapılmıştır.

gittiği bir gün attan düşerek vefat eder. Kocasını vefat ettikten sonra İstanbul'a dönen Fikret, kızı Nedret'i ve yaşadıklarını yazdığı defterini teyzesinin kızı Suad'a emanet eder. Suad'a gömülmek istediği yeri söyledikten sonra, ölmeden önce gözlerinden öpmesi için söz verdiği Nejad'ı çağırır ve Nejad geldikten sonra hayatını kaybeder. Fikret'in anneannesi Fikret öldükten bir ay sonra vefat eder.

Romanın olay örgüsü içinde dört ölümden söz edilir. Bunlardan ilki Fikret'in annesinin ölümüdür. Fikret annesi çok küçük yaşta öldüğü için anneannesi tarafından büyütülür. Annesinin ölümü Fikret'in babasının evlenmesine neden olur. Fikret, Nejad'ın aşkından kaçmak için babasının yanına gittiğinde üvey annesi Fikret'e göre kendisinden kurtulmak istediğinden onun evlenmesi için uğraşır. Fikret'in annesinin ölümü, yıllar sonra istemediği bir evlilik yapmasına neden olur. Fikret'in yaşamını tamamiyle etkileyen bu ölümün nasıl gerçekleştiği ile ilgili bilgi verilmez. İkinci ölüm Fikret'in kocası Seyid Bey'in ölümüdür. Seyid Bey, karısının kendisiyle evlenmeden önce doktoru olan Nejad'la, Nejad evli olmasına karşın ilişkisi olduğuna inanır ve Fikret'in Nejad'a yakın olmak için kendisiyle evlendiğini düşünür. Kızı Nedret'in geleceğini düşünerek Fikret'ten boşanmayan Seyid Bey, avlanırken atından düşerek ölür. Fikret, kocasının kendisini öldürdüğünden korksa da kocasının attan düşme biçimini öğrendikten sonra bunun bir kaza olduğu hükmüne varır. Olay örgüsü içinde üçüncü ölüm Fikret'in ölümüdür. Olay örgüsü Fikret'in ölümü üzerine kurgulanmıştır. Bütün olaylar Fikret'in ölüme nasıl gittiğini aktarmak için anlatılır. Kalp hastalığı nedeniyle ölümü bekleyen Fikret, kocasının ölümünden sonra anneannesinin evinde hastalığı iyice ilerlediği için yaşamını yitirir. Olay örgüsü içinde son ölüm Fikret'in anneannesinin ölümüdür. Yaşlı kadın, kızının ölümünden sonra varlığıyla kendisini avutan torununu kaybettikten bir ay sonra vefat eder. Romanda olay örgüsüne, gelişen olaylara bir etkisi olmasa da Mediha'nın anne ve babasının öldüğü belirtilir. Bu ölümden sonra Mediha'nın dayısının koruyuculuğu, maddi ve manevi desteğiyle yaşadığı ifade edilir.

1.3.37.1. Ölme Biçimleri

1.3.37.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Fikret'in annesi: Fikret'in annesi Fikret çok küçükken ölmüştür. Kızı küçükken evlenmeyen Fikret'in babası Fikret, genç kız olduktan sonra görev için gittiği İstanbul

dışında evlenir. Bu ölüm Fikret'in bütün yaşamını etkileyen bir ölümdür. Bu ölüm Fikret'in babasının kızı büyüdükten sonra evlenmesine neden olur.

Mediha'nın anne ve babası: Mediha anne ve babasının öldüğünü söyler, ancak romanda bu ölümlerle ilgili bilgiye yer verilmez. Bu ölümler Mediha ile dayısı Seyit Bey'in arasındaki ilişkinin dayı yeğen ilişkisinden daha ileri olduğunu göstermeyi sağlar. Mediha anne ve babası öldüğü için dayısına daha fazla bağlanmıştır.

1.3.37.1.2. Üzüntüden Ölüm

Fikret'in Anneannesi: Kızını kaybettikten sonra torunu Fikret'i büyüten anneanne, Fikret'in ölümünden bir ay sonra hayatını kaybeder. Fikret'in anneannesi kızının ölümünden sonra kendisini torununun varlığıyla avutmuş, kendisini onunla teselli etmiştir.

1.3.37.1.3. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Fikret: Romanda Fikret'in kalp hastası olduğu vurgulanır. Romanın başından itibaren bu hastalığın genç kadının ölümüne neden olacağı bellidir denilebilir. Fikret, yaşadığı aşkla birlikte bu hastalığın kendisini ölüme götürdüğünün bilincinde bir kahramandır. Her gün ölüme biraz daha yaklaştığının farkında olan kahraman, yaşadıklarını bir deftere kaydeder. Öleceğinin bilincinde olan kahraman bu defter aracılığıyla yaşadığını göstermek istemektedir.

1.3.37.1.4. Kazayla Ölüm

1.3.37.1.4.1. Attan Düşerek Ölüm

Seyid Bey: Fikret'in kocası Seyit Bey, yeğeni Mediha'nın söylediklerine inanarak Fikret'in kendisini aldattığına hükmeder ve onu çiftliğe geri götürür. Fikret'le bütün iletişimini kesen Seyit Bey, avlanırken atı ürkütüğü için kontrolünü kaybeder ve attan düşerek ölür. Fikret defterine bu kazada kocasının beyninin parçalandığını yazar.

1.3.37.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.37.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi romanında anlatıcı, Fikret'in ölümünden sonra teyzesinin kızı Suad'ın verdiği defteri okumaya başlamadan önce bu satırları yazan kişinin toprak olduğunu düşünür. İnsanın sonunda toprak olacağı düşüncesi

“Topraktan gelinip toprağa gidildiği düşüncesi” İslam öğretisinde vurgulanan bir düşüncedir. İnsanın topraktan yaratıldığına inanan Müslüman, insanın yine aslına, toprağa döneceğine inanır. Toprak olunacağı inancı Müslüman kişinin bu dünyaya fazla bağlanmasına engel olmaktadır. Müslüman kişiden sonunda bir avuç toprak olacağını düşünerek bu dünyadaki işlerinde bu duruma göre tavır alması beklenir. İnsan ömrünün sonunun olduğu düşüncesi, onun bu dünyadaki yapıp etmelerini bu düşünceye göre düzenlemesi için vurgulanır. Anlatıcı satırların kalması karşısında yazan kişinin toprak olmasına da şaşırılmaktadır. Fikret, anlatıcının elinde tuttuğu eserle yaşamayı sürdürürken bedeni bir avuç toprağa dönüşmüştür.

“Şu satırları yazan şimdi bir avuç türâb olmuştu, heyhât!...” (s. 25)

1.3.37.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.37.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Fikret

Fikret çektiği kalp hastalığı nedeniyle kendisinin ölümünün yakın olduğunu düşünmektedir. Fikret defterine kocasının kendisiyle ilgilenmesine karşılık ölmek istediğini yazar. Fikret çektiği kalp hastalığının sonucunda ölecek olmanın bilincinde olarak bir an önce ölmek, daha fazla acı çekmemek istemektedir.

“Onun nevâziş-gâr ve müşfikâne müsamahasına karşı ölmek istiyorum.” (s. 27)

Fikret, defterinde evli ve iki çocuk babası doktoruna aşklarının imkânsızlığını anlatırken kendisinin tek beklentisinin ölüm olduğunu söylediğini yazar. Kalp hastası olan genç kadın Nejad’ın karısı ve çocuklarının mutluluklarını bozmamak için onunla görüşmeme kararı alır. Fikret, Nejad’la birlikte olamayacağı için ölümden başka beklediği bir şey kalmadığını düşünmektedir.

“Benim için yalnız bir intizar varsa o da ölümdür!...” (s. 31)

Babasına ve üvey annesine evli bir adamı sevdiği için evlenmek istemediğini söyleyemeyen Fikret, kendisini ölüme mahkûm olarak görmektedir. Fikret hastalığının sonucunda ölüm olduğunun bilincindedir ve bunu kabullenmiştir.

“Şu halde namus-ı aile, şeref-i neseb, zaten mahkûm-ı mevt bir vücudun maddeten o talibe satılmasını iktiza ettiriyordu.” (s. 40)

Fikret, kocasının Nejad'ın karısıyla akraba olduğunu öğrendikten sonra defterine kalp atışlarının sekteye uğradığını ancak kendisinin bu atışların sonsuza kadar durmasını beklediğini yazar. Fikret'in Nejad'la kavuşma olasılığının bulunmadığını düşünmesi onun ölümü kabullenmesini kolaylaştırmıştır denilebilir. Fikret hastalığının bir an önce kendisini ölüme götürmesini beklemektedir.

“Hakikaten bu gece darabân-ı kalbim sekte-dâr olmuştu. Ben onun ebediyen durmasını bekliyorum.” (s. 55)

Fikret, defterine ölmek istediğini yazdıktan on ay sonra anne olduğunu yazdığı satırlarda kendisini, kızının hayata bağladığını ifade eder. Fikret'in içindeki yaşama arzusu kızında kendisini gösterir. İçindeki yaşama arzusunun sonucu olarak çocuk sahibi olan genç kadın bu arzunun sonucu olarak kızını büyütme istemektedir. Fikret için yaşam kızında devam edecektir. Fikret, kendisini kızında sürdürecektir. İnsan ölümsüz olma isteğini çocuğunda kendini sürdürdüğü düşüncesiyle gerçekleştirdiğini düşünür. Fikret, ölümü her an beklemesine karşın kızında kendisinin yaşayacağını düşünmektedir.

“Artık valide oldum. Zulemât-ı hayatımda bir nur-ı nevemel tulû' etti. Afak-ı istikbalimde bir huzme-i ümid-i müncelî oldu. Artık kızımı sevmek, onu büyütme için yaşamak istiyorum; her türlü âlâma tahammül edecek kadar kendimde kuvvet hissediyorum; onun mini mini hizmetleri beni meşgul ediyor, eğlendiriyor, o kadar eğlendiriyor ki.....” (s. 55)

Fikret, Nejad'ın bir görev icabı karısıyla birlikte çiftliğe geleceğini öğrendikten sonra umutlarını kaybettiği için ölümün kendisini beklediğini düşünür. Fikret ölümü uykuya benzetmektedir. Fikret'e göre ölüm siyahtır. Fikret ölümü uykuya benzeterek olumlarken siyah olduğunu düşünerek olumsuzlamaktadır. Siyah karanlığın ve bilinmezliğin rengidir. Ölüm onun için bir yönüyle bildiği bir şeye, uykuya benzediği için olumludur ancak aynı zamanda bilmediği bir şey olduğu için karanlık ve olumsuzdur.

“Ölüm siyah kollarını açmış beni bekliyor; ırmağın çağılması sanki, davetkâr bir lisan ile bana: Gel, seni uyutayım, diyordu.” (s. 59)

Fikret, aldığı haberlerle umutsuzluğa kapılarak ölmek istese de kızının doğumundan sonra onun annesiz kalacağını düşünerek üzülür. Ölecek olmaktan daha çok kızını yalnız bırakacak olmak Fikret'i üzmektedir. O ölümle ve ölümden sonrası ile ilgilenmemektedir onun için kendisi öldükten sonra sevdiklerinin nasıl yaşayacağı önemlidir. Fikret kızı Nedret'i geride bırakacağı için üzülmemektedir.

“– Sefile, dedi, düşünmüyor musun ki aşkına feda edeceğin şu zavallı masumu, har-ı müşfik bir aguştan mahrum olarak yaşatacaksın?” (s. 70)

Fikret, çiftliğe gelen Nejad'la salonda kimse yokken konuştuğundan sonra kalp hastalığı tekrarlar. Fikret ölmeyi çektiği acıların son bulması için istemektedir. Ondaki ölüm isteği kendini öldürme isteği biçiminde ortaya çıkmaz. Bu istek hastalığı dolayısıyla hep yakın hissettiği ölümün bir an önce kendisini bulması biçiminde ortaya çıkar. Fikret, ölümü istemekte ancak kendini öldürmeyi hiçbir biçimde düşünmemektedir. Onun bu isteği ölüp yaşadığı acılardan kurtulmak biçiminde ortaya çıkar. Onun için ölüm bu dünyada çektiği acılara son verecek bir kurtuluş yoludur. Fikret her şeyden önce çektiklerinin son bulmasını istemektedir. Öldükten sonra aynı acıları çekmeyeceğini düşündüğü için bir an önce ölmek istemektedir.

“Odama geldim, bir kanepenin üzerine düştüm. Nefes almak kabil değildi. Bütün elbisemin göğsünü parçaladım, hiç kimseyi çağırmak, bu halimi göstermek istemiyordum. Burada yalnızca ölmek, ne bir feryâd-ı ızdırab, ne bir sada-yı iştika çıkarmadan ölmek istiyordum.” (s. 76)

Fikret, Nejad'a olan aşkının çevresindeki insanlara vereceği üzüntüyü düşünerek yalnız başına bütün acıyı taşımaya çalışır. Ölümünü çevresindeki insanların mutsuzluğunu engelleyecek bir fırsat olarak görmektedir. Onun ölümü kendisinin kurtuluşu olduğu gibi diğerlerinin de kendisiyle birlikte ve onun yüzünden acı çekmesini engelleyecektir. Fikret, kendi ölümüyle herkesin rahata kavuşacağını düşünmektedir. Bu kişiler arasında yalnız kızı Nedret'i bırakacak olmak onun üzülmeye neden olur.

“Şimdi bunlar içinde feda edilecek bir vücut vardı ki.. O da: ben... idim.” (s. 79)

Fikret, kendisini muayene ettikten sonra yaşayacağı güvencesi veren Nejad'a ölümden korkmadığını ve yalnızca kocasını kederli görmenin kendisini üzdüğünü söyler. Öleceğini bilen insanların geçtiği aşamaların hepsinden geçen Fikret, ölümü kabullenmenin rahatlığını yaşamaktadır. Onun kendi ölümüyle ilgili düşündüğü nokta sevdiği insanların üzülmeye olmasındır.

“Teminatın bence kat'an ehemmiyeti yoktur. Buna emin olunuz. Çünkü ölüm beni korkutmuyor. İstirhamatım ise kendim için değil, zevcim içindir. Onu böyle meyvus ve mükedder görmek beni son derece müteazzi ediyor.” (s. 114)

Fikret, her insanın öleceğini, erken ya da geç ölüm arasında bir fark olmadığını düşünmektedir. Burada Fikret için her ölümün erken olduğu söylenebilir. Fikret, ölümlü olmayı, ölecek olmayı güzelliklerin tadını çıkarmak için bir araç olarak görmektedir. İnsan er ya da geç öleceğine göre ölümlü olduğuna üzülme yerine yaşamın kendisine

verdiklerinin tadını çıkarmalıdır. Onun için kendi ölümünden ve hastalığından bahsetmek yerine arabada giderken manzaranın tadını çıkarmak ister.

“Şimdi şu acı sözleri bırakalım da karşımızda duran muhassen tabiattan istifade edelim. Mademki her hayatın sonu mevte müncerdir; geç veya erken ölmekte bir fark göremem.” (s. 115)

Fikret aşkına karşılık bulamayan Nejad’ın ayrılma anısı olarak gözlerinden öpmek istemesi üzerine ölüm anında kendisini öpeceğini belirtir. Fikret, Nejad’ı öpmeden ölmeyi istemediği için ölüm anında bunu gerçekleştirme vaadinde bulunur. Ölüm, onun kurtuluşu olduğu gibi ölüm anında yaşadığı acıların karşılığını alacaktır. Buradan Fikret’in ölüm sonrası yaşam ile ilgili düşüncelerine varılabilir. Fikret, dünyada yaşarken çektiği acıların karşılığı olacağını düşünmektedir. Ona göre Nejad onu öperek onun çektiği acıların mükâfatını vermiş olacaktır. Bu düşünce biçimi inanç temelli değildir. Fikret, İslam dininde de bulunan ödül ve ceza anlayışının etkisiyle ödül alacağını düşünmez. Fikret, ödül ve ceza anlayışını kendi durumuna aktarmaktadır.

“An-ı sekeratta. Dudaklarımı ilk ve son defa size uzatırım. Aşkımızın son ve müebbed bir hatıra-yı veda’yı olur. Bunu unutmayınız. Ben sizin yanınızda ölmek isterim ve bütün hayatımda çektiğim kederlerin hatime-i mükâfatı olarak bu saati bekliyorum.” (s. 140)

Fikret, Nejad’ın kocası Seyit Bey’e anlattıklarından, hastalığının son aşamalarında göstereceği belirtileri öğrenir ve ölümünün yaklaştığını hisseder. Hastalığının son aşamalarında bayılacağını öğrenen Fikret, bir gün bayılıp hiç ayılmayacağını düşünür. Ölümü baygınlığa benzeten Fikret, aralarındaki farkın birinde ayılabilmek diğerinde ayılmamak olduğunun düşünmektedir. Uyku ve baygınlık durumunda bedenin kontrolü insanın elinde değildir. Ölümünden sonra da insan bedeninin karşılaşacağı olayları kontrol edemez. İnsanın uyku ve baygınlık sırasında bedenini kontrol edememesi onun bu iki durumu ölüme benzetmesine yol açmıştır denilebilir.

“İşte Nejad’ın zevcime söylediği ilk tehlike. Artık bundan sonra çare-i ümid mefkûd. Henüz daha hiç bayılmamıştım. Demek ki ölüm yaklaşıyor. Belki bir gün böyle bayılıp da hiç ayılmayacaktım.” (s. 148)

Fikret, Nejad’ın hastalandığını öğrendikten sonra ziyaretine gittiğinde fenalaşır. Kendisinin durumunun ne kadar kötü olduğunu Mediha’nın davranışlarından yola çıkarak anlayan Fikret’e göre Mediha kendisinin ölüvermesinden korkmaktadır.

“Mediha ufak bir iskemle alarak kanepenin önüne oturdu. Gözlerimin içine bakıyordu. İhtimal ki orada ölüvereceğimden korkuyordu.” (s. 148)

Fikret, Mediha'nın kocasının kendisini bir kadınla aldattığından şüphelendiğini öğrendikten sonra kendisi için tek kurtuluşun ölmek olduğunu düşünür. Çevresinde meydana gelecek olaylardan kaçmak isteyen Fikret, ebediyen uyumak istemektedir. Kendisinin kurtuluşunu “tengnâ-yı vahdete” çekilmekte gören Fikret'e göre ölüm aynı zamanda bir olana kavuşmadır. O öldüğünde kendisini yaratan yaratıcıya kavuşacaktır. Burada Fikret'in tasavvufun etkisinde olduğu söylenebilir.

“Artık benim için câ-yı selâmet o tengnâ-yı vahdete çekilmekten ibâret kalıyordu. İşte korktuğum ve daima düşündüğüm tehlikeler yavaş yavaş etrafımı ihataya başlamıştı. Bu hicran-alûd hayatın son günlerini olsun rahat yaşamak ve o ıssız dağların sükûnet-i garibânesi arasında uyumak, ebediyen uyumak istiyordum.” (s. 151)

Fikret, Suad'a her şeyi anlatırken kendisini yokluğa eğilimli bir vücut olarak gördüğünü söyler. Fikret, kendisini ruh ve beden olarak görmekte ve kendisine ceza vereceklerin yok olacak bedenine ceza vereceklerini düşünmektedir.

“Meyyal-i adem bir vücuda nasıl bir ceza lazımsa icrasından geri durmasınlar.” (s. 166)

Fikret kocası her şeyi öğrendikten sonra “üç günlük ömür” ibaresini kullanarak dünyanın geçici olduğunu ifade eder. Ona göre yaşadıkları toplumda bir hiçe tekabül etmektedir. Fikret, istediklerini yaşayamadığı için ömrünün bir hiç olduğunu düşünmektedir. İsteddiği gibi yaşayamayan insan için yaşadığı ömrün bir kıymeti, yoktur. Bunun için Fikret kendisini yaşamış saymamaktadır.

“Hâlbuki gayeti bir hiçten ibaret olan şu üç günlük ömrümün bu kadar keşmekeşe takati yoktu.” (s. 177)

Nejad'dan hastalığının ilerleyen aşamalarında baygınlık geçireceği öğrenen Fikret, bu baygınlıkları geçirmeye başladığında bunları kurtuluşunun işaretleri olarak değerlendirir. Fikret ölümün yaklaştığını hissettikçe kocası kendisini affettikten sonra ölmeyi istemeye başlar. Fikret son günlerinde ölmeden önce affedildiğini görmek isteyerek yaşar.

“Ara sıra ufak tefek baygınlıklar geçiriyorum. Göğsümün sol tarafındaki usret fazlalaşıyor. Oh!.. Bunlar halasımın nişane-i beşareti! Fakat onun affına mazhar olmadan ölmek istemiyorum.” (s. 182)

Fikret, kızı Nedret'e yazdığı mektupta hayatı felaket sahası olarak tanımlar. Fikret, kendi yaşadıklarından yola çıkarak hayatın felaket sahası olduğu sonucuna ulaşmıştır. Fikret kızına yaşamanın ne kadar zor ve acı dolu olduğunu anlatmaya çalışır.

“Nedret! Hayat denilen bu saha-yı felakette seni öksüz bırakacağım zaman artık tekarrüb etmiştir. Pek çok seneler sonra okuyup anlayacağın şu yaralı gönlümün tahassüsâtını sana ithaf ediyorum yavrum.” (s. 183)

Fikret; kocası, Nejad’ı daha önceden tanıdığını öğrendikten sonra kocasıyla birlikte çiftliğe döner, son günlerinden Nejad’la konuştukları yere gömülmek istediğini yazar. Fikret’e göre kendisi Nejad’la herkesten gizli konuştuğu zaman haricinde yaşamamıştır. Bunun için Fikret Nejad’la herkesten gizli görüştüğü yerin kendisinin mezarı olmasını ister. Fikret, yaşarken istediklerini yapamadığı için ölümünden önce bazı şeyleri görmeyi, yapmayı istemektedir.

“Ah!.. Ben öyle istiyorum ki öldüğüm zaman beni oraya gömsünler. Hayatımda bir an yaşadığım o yer benim medfenim olsun...” (s. 187-188)

Fikret ölümü mezarla birlikte düşünmektedir. Kendisini yokluk çukuruna doğru koşan biri olarak gören Fikret için ölüm soğuk ve karanlıktır.

“Her gün hufre-i ademe doğru koşuyordum. Ayaklarımın altında her dakika derinleşen karanlık, soğuk bir uçurumun kenarında dolaşıyorum.” (s. 188)

Fikret için ölüm soğuk ve karanlıkla özdeşdir. Ölümün soğuk elinin kendisi üzerine uzandığını düşünmesi de bundan kaynaklanmaktadır. Fikret ölümü kabullenmiş olsa da onu soğuk ve karanlık bulmaktadır. Her an beklediği, kurtuluşu olarak gördüğü ölümü olumsuz anlamlar taşıyan kelimelerle betimlemektedir. Fikret, ölümü beklediğini söylese de öleceği için mutlu değildir.

“Öyle zannediyordum ki ölümün dest-i baridi üzerime uzanmış. Ruhumu ebediyete isâl etmeye muntazır.” (s. 189)

Fikret, insanın ölümlü olmasına karşın yaşamak için çalışmak zorunda kalmasını değerlendirir. Sonunda ölüm olan bir yaşam için hayvanların bile didinmelerini, çabalamalarını düşünür. Ona göre sonunda ölüm olan bu yaşam için çabalamak boşunadır ve yaşamın sonu, sonunda ölüm olması dolayısıyla hüsrandır.

“Bir sürü serçe karşımdaki büyük çınarın üzerinde cıvıldıyorlardı. Bunların mübareze-i hayata numune olan bir tehalükle gıda-yı yevmiyelerini taharri ve tedarik için uğraşmaları bana kıymet-i ömrü düşündürüyordu. Yaşamak için çalışmak! Didinmek... Hayvanlar bile buna tabi’... Ne kadar taab-âlûd ve fakat ne usanılmaz bir sa’y! Neticesi hüsrana müncer olacak bir hayat için!...”(s. 194)

Fikret, defterine Seyit Bey avlanmaya gittiği sırada uzaktan baykuş sesleri işittiğini yazar. Fikret, baykuş seslerini işittikten sonra bu seslerle ilgili herhangi bir şey yazmamış olsa da bu seslerden söz etmesi tesadüf değildir. Fikret baykuş sesinin uğursuzluğundan söz etmese de bu sesleri işittikten sonra kocası Seyit Bey vefat eder. Fikret bu sesleri işittikten sonra bir uğursuzluk olacağını düşünür. Bunun için bu sesleri işittiğini defterine yazma gereği duyar. Baykuş sesinin uğursuzluk getirdiği inancı Fikret'te de bulunmaktadır. Fikret baykuşun uğursuzluğuna inanmaktadır. Anadolu'da baykuş ötüşünün uğursuzluk getirdiğine inanılır. (Örnek, 1971: 18)

“Uzaktan baykuş sesleri işitiliyordu.” (s. 196)

Fikret, defterine kendisi gibi kalp hastası olan birinin ağzından kan pıhtıları geldikten bir hafta sonra öldüğünü yazar. Fikret yaşadığı acılara karşın yaşamının sona erecek olmasına üzülmemektedir. Yaşadığı hüsrana ve ümitsizliğe karşın yaşamayı istemektedir. Onun için böyle yaşamının sevilecek bir tarafı olmadığı halde yaşamının sonun gelecek olması üzülmeyecek bir şeydir. Fikret, başka birinin ölümünden yola çıkarak kendi ölümü ile ilgili fikir sahibi olmaya çalışmaktadır. Kendisinden daha önce kalp hastalığına tutulan kişinin ölümünden yola çıkarak kendi ölümünü düşünmeye çalışmakta, ölümünün gerçekleşme biçimini hayal etmeye uğraşmaktadır. İnsanın başkalarının ölümü ile karşılaştığında kendi ölümünü düşünmesi doğaldır. Fikret burada başkasının ölümünden yola çıkarak kendi ölümü ile ilgili düşüncelerini ortaya koyar.

“Artık bir iki günlük ömrüm kalmıştı. Zira tanıdıklarımın biri vardı. Aynı benim gibi kalp hastalığına duçar olmuştu. Ölmeden bir hafta evvel ağzından böyle siyah kan pıhtıları gelmişti. Lakin, niçin bilmem, aşkın tahripkar didinmeleri altında burulan bu hayatın artık bitmek, sönmek üzere bulunduğu acıydım. Bunun sevilecek, istenecek neresi kalmıştı? Ne tarafa bakılsa hüsrana, elem ve nevmidiyeden başka ne vardı.” (s. 197)

Fikret, kocası Seyit Bey'in ölümünün kaza olmadığından kuşkulanır. Kocasının kendisini öldürmüş olma olasılığından korkan Fikret, kocasının ölümünün gerçekleşme biçimini yanındaki kişilerden defalarca sorduğunu belirtir. Kocasının yanındaki kişilerden aldığı yanıtlar doğrultusunda kocasının kaza sonucu öldüğüne, kendisini öldürmediğine hükmeder. Fikret'e göre kocasının bu kazanın sonucu olarak ölümü kaderinin bu biçimde olmasından kaynaklanmaktadır. Seyit Bey'in kaderinde dörtlü giden atını kontrol altına alamamaktan doğan bir kazada ölmek bulunmaktadır. Fikret ilahi emrin bu yönde olduğunu ve bunun karşısında hiçbir şey söylenemeyeceğini

düşünmektedir. Ona göre insan, yaşamını ilahi bir kuvvetin kendisini yönlendirdiği biçimde yaşamaktadır. Fikret'in kocasının naaşı ile ilgili olarak "cesed-i bî-ruh" ibaresini kullanması dikkate değerdir. Ceset kişinin öldüğünü belirten bir sözcüktür. Ruhsuz ceset ibaresi cansız vücut ibaresini karşılamak için kullanılmıştır. Fikret kocası Seyid'in kendisinin gideceği yere önceden gittiğini düşünmektedir. Burada Fikret aynı zamanda her insanın ölümlü olduğunu belirtmektedir. Fikret'e göre insanın öldükten sonra gideceği yere ne zaman gideceği belli değildir. Ne zaman ölüneceğinin bilinmemesi dışında insanın bir gün ölecek olduğu bilgisi kesin olarak bilinmektedir. Fikret'in kocasının ölümü kendisinin yaşadığı vicdani sorumluluğun azalmasına neden olur. Fikret bu ölümle birlikte kocası karşısında düştüğü zor durumdan kurtulmuş olmaktadır.

"Bugün, nagehani bir felâket muvacehesinde meyas ve giryedârım. İşte hayatımın bakiye-i mukadderatını da gördüm. Dün akşamüzeri zevcimın cesed-i bî-ruhunu getirdiler. Bî-çare adam, atından düşerek beyni parçalanmıştı. Tüylerimi ürperten bir ihtimal karşısında çıldırıyordum. Acaba bu bir intihar mıydı?"

Bütün müstahdemîn çiftliğın büyük kapısı önünde toplanmışlar, her çehrede alaim-i matem nümayan idi. Şehirde gelen doktor tarafından muayene-i lazimesi icra edilmişti. Kazanın ne suretle vukû' bulduğunu defaatle yanımdakilerden sordum.

Çamlı tepeden aşağı gayet dik bir yokuş vardı. Hayvan bu yokuşta birdenbire ürkmüş, dört nala denecek bir şiddetle koşmaya başlamış. Zevcim her ne kadar metanet göstermişse de hayvanın şiddet-i seyrine mukavemet kabil olmamış, nihayet ayağı birdenbire üzengiden kurtulmuş, biçare adam hâk-i helâke serilmiş kalmış... Bunda bir eser-i intihar yoktu. Zavallı bedbaht, kaza-yı kadere inkıyad etmişti. Emr-i ilahi böyle imiş ne denir? Benim gideceğim yere o, benden evvel vasil olmuştu.

Bütün gece onun fıraş-ı memarı yanında oturdum.

Şu ölüm odasının sükût-ı mühîbi içinde derin bir tevekkül ile her türlü manevi ıztırahlardan muâr olarak sabahı ettim.

Evet, bu sabah... hayatımın son safha-i müellimesini itmam eden bir subh-ı matemdar idi!...

Kar durmuş, dağlar bem beyaz olmuş, her tarafta ölümün nefha-i esrarengizini dinleyen bir sükût var...(s. 197-198)

Fikret, kocası Seyid Bey öldükten sonra İstanbul'a ninesinin yanına döner. Suad'a kocasını mezarına emanet edip geldiğini söyler. Fikret'e göre kocasını gömdüğü yer geçicidir. Kocasının ruhu kendisinden önce gidilecek yere ulaşmıştır, ancak Fikret, kocasının bedenini bir süreliğine mezarına emanet etmiştir. Fikret ruhun ölümsüz olduğunu ve öldükten sonra bir yere gittiklerini düşünmektedir. Fikret İslam dinine mensup biri olarak ahiret inancına sahiptir. Ona göre insanlar ölümden sonra yeniden dirilecekleri için vücutları toprağa emanet edilmektedir.

"Zevcimi medfen-i ebedisine tevdi' ederek geldim." (s. 202)

Fikret, teyzesinin kızı Suad'a defterini verirken kendi ölümsüzlüğünü bu defterle sağlayacağını düşünmektedir. Kendisi öldükten sonra defterine yazdıklarının yaşayacağını söyleyen Fikret için bu bir yaşamayı sürdürme yoludur. Fikret bu defter sayesinde dünyaya kızından başka bir eser bırakmış olur. Fikret yazdıkları okudukça yaşamaya devam edeceğine inanmaktadır. Fikret ölmeden önce Suad'a Karaca Ahmet mezarlığına gömülmek istediğini vasiyet eder. Fikret'in Suad'a bakışlarının servilerinin ayaklarının altına yöneldiğini söylemesi dikkate değerdir.

“Ben... öldükten sonra... bunlar yaşamalıdır...
Suad!... sana bir ricam... daha doğrusu... bir vasiyetim daha var... beni Karaca Ahmed'in zalâm-engîz servileri altına defn etsinler... ben... orasını pek...severim... ne zaman oradan geçsem... nazarlarım garip bir tahassürle... o, karanlık servilerin zîr-i pâyine doğru... in'itâf eder.” (s. 208)

1.3.37.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Nejad

Nejad, kendisine öleceğini söyleyen Fikret'e onun yalnız ölmeyeceğini, kendisinin de onunla birlikte mezarın karanlıkları içinde uyuyacağını söyler. Nejad, Fikret'le birlikte aynı anda ölmekten söz etmez. Onun ölümünden sonra kendisinin de mezara girmiş gibi olacağını ifade eder. Ölen kişinin ardında kalacak kişi olarak Nejad, bu ölümden en çok etkilenen kişi olacağını düşünmektedir. Fikret'in ölümü onun için yaşamın da sonu anlamına gelmektedir. Nejad, Fikret olmadan yaşıyor sayılmayacağını düşünmektedir. Onun yaşamı Fikret'in yaşamasına bağlıdır.

“Sen yalnız ölmeyeceksin. Seni ağuş-ı ebediyete alan mezar ikimizi de sakit karanlıkları içinde uyutacak, dedi.” (s. 141)

Fikret'in Anneanesi

Fikret'in anneanesi, Fikret kocası Seyid Bey'e torununun mutlu olduğunu gördüğü için rahat öleceğini söyler. Kızı öldükten sonra torununu büyüterek teselli bulan anneanne için en önemli şeylerden biri torununu mutlu görmektir. Torununun mürüvvetini görmeden ölmek anneanne için “gözleri açık gitmek” anlamına gelmektedir. Torununun mutluluğunu gördükten sonra dünyada görmeyi beklediği bir şey kalmayan kadın için ölüme gitmek rahat olacaktır.

“Beyefendi, kızımın böyle mesud olduğunu gördüğüm için ne kadar rahat öleceğim bilseniz.” (s. 167)

Suad

Fikret'in teyzesinin kızı Suad, arkadaşı olan anlatıcıya Fikret'ten söz ederken onun ruhunun yanlarında olduğunu söyler. Suad yakınına kaybettiği için onun ruhunun yanında olduğunu düşünerek rahatlamak istemektedir. Sevdiği insanları kaybeden insanlar, onların gittikleri yerden yaşadıkları şeyleri gördüklerini, başarılarıyla sevinip, üzüntüleriyle üzüldüklerini düşünme eğilimi gösterirler. Bu insanların yaşamlarının boş ve anlamsız olmadığına olan inançlarını arttırır. Suad'a göre Fikret, anne demeye doyamadan annesiz kaldığı gibi kızını da aynı biçimde annesiz bıraktığı için talihsizdir. Suad'a göre anneanesi kızının ölümünden duyduğu acıyı torununu severek unutmaya çalışır. Büyük anne ölüm acısını kendi eserinin, hayat mahsulünün hatırasına sarılarak unutmaya çalışır. Fikret'in varlığı kadının ölüm acısını saklamasına neden olur.

“Fikret; zaten şu hâk-dân-ı fenaya bedbaht olarak kadem-nihâde olmuş bir mağdure-i tali' idi.

Dudakları, Nedret gibi anne demeğe doyamadan o melce-i şefkatten ebediyen mehur kalmıştı. Teyzemin vefatı üzerine zavallı büyük validemin mecruh sinesinde ölmüş anacığının bûy-ı şefkatini duyduğu için orası onun mülteca ve penahı olmuştu. Bu zavallı kadın, mahsul-ı hayatından bergüzarı olan bu çocuğu kolları arasına aldı. O fersude-i ömrünü zehirleyen acıları ondan sakladı.”(s. 6)

Suad, Fikret'in kocası Seyid Bey'in ölümünü öğrendikten sonra Fikret'e herkesin öleceğini söyler. Her ölüm sonrası ölenin arkasında bıraktıklarına herkesin öleceği söylenir. İnsanların ölümlü olduğu hatırlatılarak bunun yalnızca ölen kişinin başına gelmediği ifade edilir. Herkesin ölecek olması, ölen kişinin ölümünün biricik olmadığının bir göstergesidir. Herkesin ölümü, biricik kişinin ölümünün sıradan olduğunu göstermeye yarar. Her ölüm, ölen kişi için ve geride kalanlar için biriciktir ama aynı zamanda her ölüm herkes öleceği için sıradandır. Suad bu ölümün de herkesin ölümü gibi olduğunu söyleyerek Fikret'in acısını azaltmaya çalışır.

“Üzülme dedim. Ne yapalım dünyada herkes ölecek!..” (s. 202)

Suad, teyzesinin kızı Fikret'in ölümünün erken olduğunu düşünmektedir. Fikret'in, yirmi iki yaşını bitirmeden ölecek olmasına ve mezarda çürüyecek olmasına üzülmemektedir. Suad burada ölümü biyolojik yönüyle düşünmektedir. Suad, Fikret çok genç olduğu için ölümünden sonra bedeninin çürüyecek olmasını düşünür. Gençlik ve ölüm birlikte düşünülmemeyen kavramlardır. Ancak genç birinin ölümü söz konusu olduğunda onun gençliğini gösteren vücudunun çürüyecek olması, toprağa karışacak

olması geride kalanların daha çok üzülmüne neden olur. Suad, Seyit Bey'in ölümü ve Fikret'in ölümüne farklı tepkiler vermektedir. Seyit Bey'in ölümü söz konusuken ölümün herkesin başına gelebileceğini düşünmesine karşın Fikret'in ölümü söz konusu iken onun bedeninin çürüyecek olmasına üzülmektedir.

“Ah!... Hâlbuki ölüm... Ağuş-ı ebediyetini açmış, onu bekliyor. Mezar, yirmi ikinci sal-i ikmâl edemeyen biçarenin gençliğini çürütmek için onu çağırıyor. Bu mahrum-ı saadet-i hayat her dakika yavaş yavaş üfûl ediyordu!..” (s. 206-207)

Suad, Fikret'in ölüm anında yaşadıklarını ayrıntılarıyla nakleder. Fikret'in son nefesini verdiği ana kadar vücudunda ve yüzünde oluşan değişiklikleri anlatır. Suad, Fikret'in ölüm anında gözlerinin bir noktaya dikili kalmasına, ağızından akan siyah kan pıhtısına, yüzünün mosmor oluşuna dikkat ederken uzaklardan bir baykuşun öttüğünü duyar. Fikret kocası Seyit Bey ölmeden önce bir baykuşun öttüğünü duyar. Suad, Fikret son nefesini vermeden uzaklardan bir baykuşun öttüğünü duyar. Her iki kahraman da bu sesin uğursuzluğuyla ilgili bir şey söylemezler ancak iki ölümden önce baykuş ötüşünün duyulduğunun belirtilmesi dikkate değerdir. Suad ve Fikret için baykuşun ötmesi ölümün habercisidir. Baykuş sesinden sonra ölümün gerçekleşmesi kahramanlar için tesadüf değildir. Suad, Nejad'ın Fikret'in ölümünü gördüğü için donup kaldığını ifade eder.

“Fikret'in nazarları sabit, bir noktaya merkûz; dudakları arasından siyah bir kan pıhtısı fırlamış, çenesine doğru süzülüyordu. Çehresi bir an içinde mos mor olmuştu. Nejad, bir cism-i camid gibi durmuş ona bakıyordu ve elan nabzını tutuyordu. Ta uzaklarda bir baykuş öttü.” (s. 214)

Suad, Fikret'in son nefesini vermeden önce göğsünün kabardığını ve boğuk bir ah ile son nefesini verdiğini aktarır. Suad'a göre teyzesinin kızı son nefesini verdikten sonra ruhani bir nur çehresini kaplar. Suad'ın Fikret'in çehresini sır âleminin nurunun kapladığını düşünmesi dikkate değerdir. Fikret'in yüzündeki nur onun bu dünyaya ait olmadığını gösterir. Suad, Fikret'in ruhunun bilmediği başka bir âleme geçtiğini ve onun yüzüne bu âlemin ışığının vurduğunu düşünmektedir. Suad ölümden sonra başka bir âlem olduğuna inanmaktadır. Fikret'in yüzüne bu âlemin ışığının yansıdığını düşünmektedir. Suad da teyzesinin kızı Fikret gibi beden ölümü, ruhun ölümsüz olduğuna inanmaktadır. Fikret'in bedeni mezarında çürürken ruhu başka bir âlemde kendisinden sonra ölenleri bekleyecektir.

“Fikret’e baktım. Ölümün nefha-i barid ve bî amanıyla zavallı kadının sinesi kabarmıştı. Dudaklarının arasından yalnız boğuk bir ah!.. çıktı. İşte hayattan son aldığı nefes bu oldu.

Çehresini bir nur-ı lâhûtî kaplamış, ağzı biraz aralık, dişleri hûn-alûd bir halde kalmıştı.” (s. 215)

Suad, Fikret’i ve ondan bir ay sonra anneannesini kaybettikten sonra İstanbul’da kalamaz. Yaşananları unutmak, ölüm acısını gidermek için İstanbul’dan uzaklaşır. Ölen kişinin ardında kalanlar için onun bulunduğu yerlerde bulunmak, duyduğu acının artması anlamını taşıyabilir. Fikret, anneanesi ve Fikret’in anılarından uzaklaşmak ve onların ölümünü unutmak için Mısır’a gider.

“Bu faciadan bir ay sonra büyük validemi de Fikret’in mezarı yanına defn ettiler. Artık benim için bir mahal-i ârâm bulmak kabil olmuyordu.” (s. 216)

1.3.37.2.2.3. Karşıt Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Mediha

Fikret’in kocasının yeğeni Mediha aynı zamanda Fikret’in sevdiği Nejad’ın karısıdır. Mediha Fikret’in kocası Nejad’ı elinden almak istediğini, Nejad’a yakın olmak için Seyit Bey’le evlendiğini düşünür. Mediha, anne ve babasını kaybettikten sonra dayısı Seyit Bey’in maddi ve manevi desteğiyle yaşar. Mediha için anne ve babasının ölümüyle maddi ve manevi saadetini elde etme olanağı ortadan kalkmıştır. Dayısı Seyit Bey, anne ve babası öldükten sonra onların bıraktığı boşluğu doldurarak yeğenine destek olmuştur. Öleceğini bilen anne ve babaların en büyük endişe kaynaklarından biri kendileri öldükten sonra çocuklarına ne olacağını bilememeleridir. Ölüm, anne ve babayı dünyadan ayırmakla kalmaz geride kalan çocuğun yaşamını tümüyle değiştirir. Ebeveyn ölümü, bu ölümü yaşayan çocuklar için hayatta tek başına kalma, hayatla tek başına mücadele etme anlamına gelir. Mediha için anne ve babasının ölümünden sonra dayısı onun mücadelesinde kendisine destek olan kişidir. Ölüm onun dayısını aynı zamanda anne babası gibi görmesine ve ona dayı yeğen ilişkisinden daha farklı bir ilişkiyle bağlanmasına neden olur.

“Validemi, pederimi ebediyen gaib ettiğim zaman dünyada hamim, benim maddi ve manevi saadetimin yegâne bâisi yalnız dayımdı.” (s. 147)

1.3.38. Seviye Talib

Seviye Talib romanı baş kişi Fahir'in, oğlu Hikmet'e yazdığı mektuplardan oluşmaktadır.⁵⁹ Fahir aynı zamanda romanın anlatıcısı konumundadır. İngiltere'den dönen Fahir, karısı Macide'yi yeni bir yaşam tarzına alıştırmaya çalışır. Fahir'in Macide'yi alıştırmaya çalıştığı bu yeni yaşam tarzında kadınlar ve erkekler bir arada bulunabilmektedir. Fahir, en yakın arkadaşı Numan'ın amcasıyla evli olan Seviye'ye âşık olur. Seviye, kocası Talip'in kendisini boşamasını beklemeden müzik öğretmeni Cemal ile yaşamaya başlamış, toplumun kurallarına aykırı yaşayan bir kadındır. Fahir, Numan'ın karısı Samime ile birlikte Seviye'nin yaşam biçimini eleştirirken çocukluk arkadaşı Seviye'yi yeniden gördükten sonra ona ilgi duymaya başlar. Fahir, bir buhran sırasında Seviye'ye olan ilgisi ortaya çıkınca iyileşmek ve kendini toparlamak için Mısır'a gider. Mısır'da Seviye'den uzak olmakla onu unutamayacağını anlayan Fahir, yurda döner ve Meşrutiyet sonrasında 'Serbestî' başyazarının öldürülüşünden sonra çıkan ayaklanmalara katılır ve öldürülür. Romanda Numan'ın annesinin olmadığı, Fahir'in annesinin kalp hastalığı dolayısıyla öldüğü, babasının yaşamadığı, Macide'nin annesinin Fahir Mısır'dayken geçirdiği hastalık sonunda öldüğü belirtilir. Numan'ın annesi olmadığı için Fahir'in ailesini düğününe davet etmek için kendisinin geldiğinin belirtilmesi dikkate değerdir. Romanın sonunda Hürriyet şehitlerinin ruhuna mevlit okunması da dikkati çekmektedir.

1.3.38.1. Ölme Biçimleri

1.3.38.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Numan'ın Annesi: Numan'ın annesinin olmadığı belirtilen romanda, Numan'ın annesinin yokluğu düğün davetiyelerini Numan'ın kendisinin dağıtmasına neden olur.

Fahir'in Babası: Fahir'in babasının ölümü ile ilgili bilgiye yer verilmemiştir.

Macide'nin Annesi: Fahir'in aynı zamanda halası olan kadın, damadı Mısır'dayken hastalanır ve ölür. Hastalığı ile ilgili başka bir bilgi verilmez.

1.3.38.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Fahir'in Annesi: Fahir'in annesinin kalp hastası olduğu ve uzun süren bu hastalık sonunda öldüğü belirtilir. Fahir'in annesi hastalığı nedeniyle ölmeden oğlunun

⁵⁹ Halide Edip Adivar, (1342). *Seviye Talib*, Orhaniye Matbaası. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

evlendiğini görmek istemektedir. Bu hastalık ve ölüm Fahir'in halasının kızı Macide'ye âşık olmadan evlenmesine neden olur.

1.3.38.1.3. Şehit Olma

Fahir: Meşrutiyet ilan edildikten sonra ülkesine döner. İlk günlerde karısı Macide'yi yetiştirerek bütün kadınların eğitimine yapacağı katkı ve ülkenin gelişmesine yapacağı etkiyle hareket eden Fahir, Seviye'yi gördükten sonra bu isteklerinden vazgeçer. Seviye'ye duyduğu aşk ortaya çıktıktan sonra Mısır'a giden Fahir, 'Serbestî' yazarının öldürülüşünden sonra yurduna yeniden döner ve çıkan olaylardan birine katılarak öldürülür.

1.3.38.1.4. Cinayet

Serbestî Başyazarı: Serbestî başyazarının öldürüldüğü belirtilir. Bu cinayet ülkede ayaklanma çıkmasına ve Fahir'in bu ayaklanmada ölmesine neden olur.

1.3.38.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.38.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.38.2.1.1. Baş Kişinin- Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri:

Fahir

Fahir, karısı Macide ile ölüm döşeginde yatan annesini mutlu etmek, onun son arzusunu yerine getirmek için evlenir. Fahir için ölüm döşeginde yatan annesinin isteğinin yerine getirilmesi, onun âşık olarak evlenmesinden daha önemlidir. Görmeye alışık olduğu fakat tutkuyla sevmediği Macide ile evlenen Fahir, bu evlilikle kendi ölümünü de hazırlamış olur.

“Annemin bizi evlendirmek için direnmesini sessizce dinliyordum. Sonunda, onun ölüm döşeginin önünde, ellerimiz birbirine bütün bir hayat için bağlanırken, ikimiz de sessiz, rahat bir ömür birleştirmesi ile memnunduk.

Annemi kaybettikten iki ay sonra evlendik. Hem sevgili ölünün isteğini yerine getirmek, hem ikimizi de üzen o kutsal kadın için beraber ağlamak, birbirimize teselli vermek istiyorduk.” (s. 61)

Mısır'da sonsuz çölün ortasında 'eski ölüleri bekleyen taş yığınları'nın dibinde düşünen Fahir için bu yapıların yapılış nedeni önemli değildir. Yaşadıklarını, bu dünyada bir zaman için var olduklarını kanıtlamak isteyen Mısırlılar öbür dünya inancına sahip olmanın etkisiyle kendilerine eşyaları ile gömülebilecekleri mezarlar

yaptırmışlardır. Fahir bu mezarların yalnızca eski ölüleri beklemeye yaradığını düşünmektedir.

“Sahraların altın renkli ilhamının genişliği karşısında, insanlığı ne çıplak ve küçük bir hiçliğe sonuçlayan bu sonsuz sarı dünyada, eski ölüleri bekleyen taş yığınlarının dibinde oturdum, düşündüm. Fakat, hayatın gizliliğini, onlar da inatçı bir sessizlikle söylemediler.” (s. 95)

Fahir, İstanbul’da bıraktığı Seviye’ye benzeyen sanatçı Evelin’le birlikte çölde gezmeye çıktığında çölün yaratılışın ilk zamanlarını hatırlatan bir ölümsüzlüğü olduğunu düşünür.

“Onun artist ruhu da, bu sonsuz çölün, yaratılışın ilk zamanlarını hatırlatan ıssız ölümsüzlüğü uyandırmaya korkan bir kendinden geçişle yavaş yavaş başladı. Bu kadının yüksek soprano sesinde, denizleri arkasında bıraktığım sesteki ağır, ölümlere kadar varlığı sarsan içtenlik ve facia yoktu.” (s. 103)

Fahir, ölümünün her an gerçekleştiğini düşünmektedir. Kendisinin manevi ve maddi olarak ölüme doğru yaklaştığını “ölüme doğru varlık” olduğunu düşünmektedir. İnsan doğduktan sonra ölüme doğru yaklaşmaktadır ve Fahir, bunu fiziksel olarak da hissettiğini düşünmektedir. Ömrünün bir biçimde sonuna geldiğini düşünen Fahir, bunu kendisi yapamadığı için ayaklanmalara katılarak kendisini öldürtür.

“Varlığımın en ince noktasına kadar ölüm, yavaş yavaş sızıyor. Bu yalnız manevî değil, maddî de! Bütün düşünce ve duyguların menbaı olan beynimin çürüdüğünü, hareketsiz ve ihtiyar bir çöküntü içinde gençliğimi kaybettiğimi hissediyorum. Son günlerinde gözlerimin önünde tuhaf renkler karaltılar uçuyor.” (s. 110)

Fahir, ölümünün geride kalan insanlar için gurur kaynağı olacağını düşünmektedir.

“Şimdi çıkacağım. Hayatımın, hayatlarını bedbaht ettiği bu iki varlık, belki ölümümle alınlarında bir zafer tacı hissedecekler.” (s. 127)

1.3.39. Küçük Paşa

Ebubekir Hazım Tepeyran’ın *Küçük Paşa*⁶⁰ romanında annesi İstanbul’a sütanne olarak getirilen Salih’in başından geçen olaylar anlatılmaktadır. Selime, Suat Paşa’nın konağında sütanne olarak çalışırken kocası Ali askerlik görevini yerine getirir. Ancak Ali’nin askerliği bittikten sonra Salih’in annesi ve babası kendilerine ihtiyaç olmadığını düşünerek köylerine dönerler. Salih annesi ile birlikte geldiği konakta yedi buçuk yıl

⁶⁰Ebubekir Hazım Tepeyran, (1984). *Küçük Paşa*, DE Yayınevi, İstanbul. İncelemede bu baskı esas alınmıştır.

kalır. Naime Hanım, Suat Paşa öldükten sonra Salih'i köye gönderir. Salih anne ve babası boşandığı için anne ve babasının evinde, konaktaki gibi rahat edemez. Ali yeniden askere alındıktan sonra üvey annesi tarafından eziyet gören Salih, hastalanır. Bir gece öksürerek evdekileri uyutmadığı için evden dışarı atılan Salih, köye inen kurtlar tarafından parçalanır.

Romanın kurgu dünyasında olayların gelişimini doğum ve ölüm belirler. Suat Paşa'nın kardeşi, Albay Dilaver'in oğlu Haldun'a bir sütanesi gerektiği için Selime oğlu Salih ile birlikte konağa gelir. İlk eşi öldükten sonra Naime Hanım'la evlenen Suat Paşa'nın iki eşinden de çocuğu olmamıştır. Salih, Suat Paşa'nın evlat hasretini giderdiği için annesi ve babası gittikten sonra da konakta kalmaya devam eder. Salih'in anne ve babası, köye gittikten sonra, konakta çalışan Osman'ın Selime ile ilişkisi olduğuna dair gelen bir mektup nedeniyle boşanırlar. Mektupta tifodan ölen Osman'ın Selime'nin aşkından verem olup öldüğü ve eşyalarının arasından Selime'ye ait eşyalar çıktığı yazılmıştır. Osman'ın ölümü, Salih'in başına gelecek olayların başlangıcı niteliğindedir. Bir süre sonra taşra görevi için İstanbul'dan ayrılan Suat Paşa, görev yerinden verem olarak döner. Suat Paşa, öldükten sonra Naime Hanım, varlığından rahatsız olduğu ve varlığıyla kısır olduğunu ilan ettiği için Salih'in köye dönmesini ister. Konaktaki yaşama alışan Salih, köyde üvey anne elinde bakımsızlıktan ve ilgisizlikten hastalanır. Öksürük nöbetlerine tutulan Salih, karlı ve soğuk bir kış gecesi öksürüğünün geçmesi için Hatice tarafından dışarı atılır. Dışarıda üşüyen Salih, köyün imamının ahırının daha sıcak olduğunu düşündüğü için ahıra gitmek ister ve kurtlar tarafından parçalanır. Romanda dokuz yaşını doldurmamış bir çocuk olan Salih'in kendini öldürmek istemesi dikkate değerdir. Salih, köy çocuklarının eziyet ettiği bir kertenkelenin kendini suya atarak boğulduğunu ve bu sayede ölümden kurtulduğunu gördüğü ve çocuklardan birinin yıkanırken gölde boğulduğunu işittiği için bazı acılardan ölünerik kurtulabileceğini düşünür. Salih ölümü düşünse de büyümek ve kendisinin eziyet çekmesine neden olan insanların karşısına bir asker ve bir kahraman olarak çıkmak için yaşamak ister. Salih çekilmez acılar ölümün kurtuluşu olduğunu düşünerek yaşamaya çalışırken karlı bir kış gecesi köye inen kurtlar tarafından parçalanır.

1.3.39.1.Ölme Biçimleri

1.3.39.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Selime'nin annesi: Selime'nin annesinin on yıl önce öldüğü belirtilir. Kadının ölümü ile ilgili bilgi verilmez. Selime, kocası kendisini aldattığını düşünüp boşadığında sığınacak kimsesi olmadığı için evlenmek durumunda kalır. Selime'nin kimsesiz olduğunu belirtmek için annesinin ölümünden söz edilmiştir. Vaka zamanında gerçekleşen olaylara hiçbir etkisi olmasa da Selime'nin annesinin ölmüş olması, onun Ali kendisini boşadıktan sonra yeniden evlenmesine neden olan olaylardan biridir.

Suat Paşa'nın İlk Eşi: Suat Paşa'nın ilk eşinin öldüğü belirtilir. Suat Paşa, Naime Hanımla ilk eşi öldüğü için evlenmiştir. Suat Paşanın ilk eşinin ölümü Paşanın Naime Hanımla evlenmesine neden olur.

1.3.39.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Suat Paşa: Salih'in annesinin sütanne olarak çalıştığı konağın sahibi Suat Paşa gittiği bir taşra görevinden döndükten sonra veremden hayatını kaybeder.

Küçük Osman: Tifoya yakalanarak bir hafta içinde ölen arabacı Küçük Osman'ın ölümü, Selime ve Ali'nin boşanmalarına neden olur. Ali'ye gönderilen imzasız mektupta konakta çalışan arabacı Küçük Osman'ın Selime'nin hasretine dayanamayarak verem olduğu ve öldüğü haber verilir.

1.3.39.1.3. Doğum Sırasında Ölüm

Naime Hanım'ın bebeği: Rüyasında Salih'in hayvanlar tarafından parçalandığını gören Naime Hanım'ın doğum sancıları tutar ve bebeği ölü doğar. Kurtlar tarafından parçalanan Salih gibi Naime Hanımın bebeği de doğumun bitirilmesi için parçalanır.

1.3.39.1.4. Vahşi Hayvanların Saldırısında Ölüm

Salih: Selime ve Ali'nin oğlu Salih, üvey annesi öksürüğünün sesinden uyuyamadığı için dışarı atıldıktan sonra imamın sıcak ahırına gitmek isterken kurtlar tarafından parçalanarak öldürülür.

1.3.39.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.39.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri:

Küçük Paşa'nın anlatıcısı Selime ve Ali'nin yaşadığı köyün yaşamak için uygun bir yer olmadığını belirtmek için mezarlık olmaya bile uygun olmadığını dile getirir. Anlatıcıya göre köy, insanların çetin kış şartları altında hayatlarını sürdürebilmeleri için bir uçurumun dibine kurulmuştur. Anlatıcı için bu köy insanların yaşayabileceği bir yer değildir. Ancak insanlar yaşanacak bir yer olmamasına karşın böyle bir yerde yaşamaktadırlar.

“Yaşayanlara yurt olmak değil, ölümlere mezarlık yapılmak için de hiç elverişli olmayan bu mevkide, kırk kadar sefil evle bunlar içinde azaplı bir hayatı uzatmaya çalışanların hal ve kılıkları görülünce, buralarda pek şiddetli olan ve uzun süren kışın şerrinden bir dereceye kadar sakınmak için bu müthiş uçurumun dibine sokuldukları anlaşılır.” (s. 12)

Anlatıcı, Selime'nin etrafını saran kızları sorgu meleklerine benzettiği sırada Şirin dadının da orada karanlık bir mezar deliği gibi bulunduğunu belirtir. Anlatıcı, Selime'nin daha önce zenci insanlar olduğunu gördüğü için Şirin dadıyı sorgu meleklerine benzettiği kızların arasında kara bir mezar deliği gibi gördüğünde korkmadığını ifade eder. Anlatıcıya göre Şirin dadının varlığı sorgu meleğine benzetilen kızlarla birlikte tam bir mezar görünümünü sağlamaktadır.

“Her tarafı beyaz mermerle yapılmış olan bu hamam içindeki, şimdiye kadar görmediği güzel şeyleri seyrederken, Şirin dadının, bir çocuğun saf yüreğine ilk defa giren kookucu (umacı) korkusu gibi ansızın içeriye girmesi, Selime'yi hayli korkuttu; eğer birkaç sene önce köye gelen zenci bir zaptiyeyi görmemiş, bu renkte de insanlar bulunduğunu öğrenmemiş [olsa], beş on dakika evvel etrafını sual melekleri sardığı sırada, Şirin dadı da onların arasında karanlık bir mezar deliği gibi görünmese, dadıyı bu şekilde teccüm etmiş bir karakoncolos (kâbus) sanarak ‘aman anam’ diye bağıra bağıra çırılçıplak hamamdan kaçması muhtemeldi.” (s. 29)

Anlatıcıya göre çocuk sahibi olmayan Suat Paşa, baba olma isteğini kardeşinin oğlu Haldun ve Salih'in kendisine ‘Paşa Baba’ demeleriyle karşılamaktadır. Suat Paşa, soyunu sürdüren birilerinin olmasını ve kendisine baba denmesini istemektedir. Paşa için kendisine ‘baba’ diyecek birilerinin olması kendisinden sonra onu yaşatacak birilerinin olması anlamını taşımaktadır.

“Suat Paşa'nın ölen karısından da, şimdiki Naime Hanım'dan da çocuğu olmadığından, Haldun'un ‘Paşa Baba’ demesi, baba olmak iştiyakını okşuyordu. (s. 38)

Anlatıcı, Salih'in varlığının Naime Hanım'a kendi kısırlığını hatırlattığı için kadının ondan kurtulmak isteğinin çocuğun ölmesini istemeye kadar vardığını ifade eder. Suat Paşa'ya bir çocuk vermek isteyen Naime için Salih'in konakta bulunması onun kısırlığının ilanı hükmündedir. Naime Hanım, annesi ve babasından ayrılan Salih'in bu acıya dayanamayıp hastalanmasını ve ölmesini ister. Böylelikle kendi çocuğu olmadığını herkese gösteren bu çocuktan kurtulmayı istemektedir.

“Hep kendi nefislerine kıyas ile ana baba ayrılıklarından kederli sanan bütün konak halkı teselli için ona karşı daha şefkatli görünmeye gayret ettikleri gibi, baba acısına dayanamayıp hasta olmasını, ölmesini temenni eden Naime Hanım bile ‘zavallı çocuk bugün ne kadar mahzun duruyor’ diye bir iftirada bulundu.” (s. 51)

Suat Paşa taşra memuriyetinden döndüğünde vereme yakalanmış olduğundan hastalık ilerlediği için yatağa düşer. Bu hastalık sırasında konaktaki herkes Paşa'dan uzaklaşırken Salih ve Naime Hanımın köpeği Kartopu onunla vakit geçirmeyi sürdürür. Anlatıcıya göre Kartopu ve Salih dışındakiler paşanın hastalığı dolayısıyla ondan uzak kalmaya çalışırlar. Salih ve Kartopu, Paşa'nın ölümünden sonra durumu anlayamazlar da herkes ağladığı için ağlayanları taklit ederler. Anlatıcıya göre Paşa'nın ölümüyle en çok musibete uğrayan kişi Salih'tir ancak o ne olduğunu anlayamadığı için Nazikter, Nevnihal ve Şirin dadının gözyaşlarından anlam çıkarmaya çalışarak onlarla birlikte ağlamaktadır. Anlatıcı, Paşa'nın ölümünden en az etkilenen mürebbiye Aleksandrin'in üzüntüsünü ‘ne kadar yazık’ sözleriyle ifade ederken ara sıra ağladığını belirtir. Anlatıcıya göre Suat Paşa'nın ölümü konaktaki kişileri gündelik hayattan ertesi gece yarısına kadar alıkoymuştur. Konakta yaşayanlar giderek daha uzun aralarla ağıt nöbetlerine girerler. Anlatıcıya göre Suat Paşa, uzun süren acılar çektikten sonra ölmüştür ve bu onun için bir zaferdir. Anlatıcı, Suat Paşa'nın asker olması nedeniyle zafer kelimesini kullanmış olsa da Suat Paşa için uzun bir hastalık dönemi sonunda gelen ölüm bir kurtuluştur. Günlerce hasta yatağında çevresindeki kişilerin hastalığından kaynaklanan ilgisizliğiyle birlikte hastalığın yaşattığı acıyı yaşayan Suat Paşa, ölümün sonsuz sessizliğine kavuşmuştur. Anlatıcıya göre konakta yaşayanlar Suat Paşa'nın ölüm acısını ertesi gece yarısına kadar yaşadktan sonra onlar da ölüm sessizliğine yakın bir sessizliğe kendilerini bırakırlar.

“Salih ve Kartopu'nun yatak odasına girmekten men olundukları günden iki gün sonra Paşa, hayat azabına nihayet verdi. Konakta bir feryadü figan koptu; herkes ağlıyor, Kartopu minderi üstüne çömelip uluyarak vaveylaya iştirak ediyor; cümleden ziyade musap olan Salih, layıkıyla anlayamadığı bu musibetin manasını Nazikter'in, Nevnihal'in yaşlı gözlerinden çıkarmak, karanlık bir gecede mavi mavi kandillenerek

düşen şahaplar gibi havagazları ziyasından nurlanarak Şirin dadının kara yanaklarından süratle yuvarlanıp inen gözyaşı damlalarından anlamak istiyorcasına en ziyade bu üç kadına bakarak onları takliden ağlıyor; Aleksandrin bile: ‘Ne kadar yazık, ne kadar yazık!’ diye ibraz ettiği teessüfün ciddiliğini ara sıra göz yaşlarıyla ispat ediyordu. Ertesi gecenin yarısına kadar konakta, fasılları gittikçe uzayan ağıt nöbetleri devam ettikten sonra zavallı Suat Paşa’nın girmek zaferini uzun bir ızdırap ile iktisap edebildiği mezarın ebedî sükûtüne yakın bir sükût ve sükûn hüküm sürmeye başladı. Herkes yorgun, herkes uykusuzdu; birtakımı birer vesileyle odalarına çekilip yatakları üzerine uzandılar, bazıları oturdukları yerde kıvrılarak uyudular.” (s. 57-58)

Suat Paşa konağında yaşayanlar paşanın ölümünden bir gün sonra bedensel gereksinimlerini karşılamaya başlarlar. Ertesi gece yarısı herkes o zamana kadar fasıllarla süren ağıt nöbetleri nedeniyle uykusuz kaldığı için uyumaya çekilir. Konak paşanın ölümünden önceki düzenine bir haftadan daha kısa zamanda ulaşır. Anlatıcıya göre Suat Paşa bir hikâye kahramanı kadar çabuk unutulmuştur. Anlatıcı Paşanın onca yıl yaşamış bir insan olarak kurgusal bir metinde hayat bulan bir kişi kadar hatırlanmasına dikkat çeker. Paşa, hatırlanması için eserler ve hatıralar bırakmış olmasına karşın, ancak bir hikâye kişinin akılda kalacağı kadar konakta yaşayanların hatıralarında yaşamıştır. Anlatıcıya göre Suat Paşanın karısı Naime Hanım, Suat Paşayı unutmaya çalışmaktadır. Anlatıcı, Naime Hanımın yüzündeki matem anlamını ancak paşanın ölümünden haberdar olanların anlayabileceğini ve mürebbiye Aleksandrin’in önerisiyle giydiği siyah elbiselerle yas tuttuğunu göstermeye çalıştığını düşünmektedir. Anlatıcıya göre paşanın ölümünün ardından herkes onun yokluğuna kolayca alışmış karısı Naime Hanım ise buna özellikle gayret göstermiştir. Naime Hanım bile paşa için görünüşte, giydiği kıyafetlerin rengiyle üzüntüsünü göstermektedir.

“Suat Paşa konağının matemle bozulan intizamı düzelterek, her şey, evvelki şeklini, gidişini almak için bir haftadan ziyade zamana muhtaç olmadı. Konak, Paşa’nın ebedî zayıyla müthiş bir zelzele geçirmiş kadar sarsılacak sanılırken, en hafif bir depreme bile hiss olunmadı; sanki zaten lüzumsuz bir varlığın yokluğu gibi oldu.

Durgun bir suya atılan bir taşın yaptığı temevvüc daireleri ne kadar çabuk zâil olursa, bu musibetin dimağlarda mucip olduğu teessür ihtizazları da o kadar süratle geçti. Konağın ruhu demek olan Suat Paşa, elli bu kadar yıl yaşayarak bir çok eserler, hatıralar bırakarak ölmüş gibi değil, sanki vakit geçirmek için okunmuş muhayyel bir hikâye şahıslarından birinin ziyai kadar çabuk unutuldu.

Daima kendisini düşünen, küçük bir iltifatına mazhar olmak için çareler arayan, bir çok emel ve ihtiraslara onun vücudunu, ikbalini, alicenaplığını zâmin ve müteahhit gibi telâkki eden insanlar, ona ait hatıraları birer beyhûde yük, içleri yenmiş ceviz kabukları gibi hafızalarından çıkarıp attılar. Nâime hanım bile ikide birde hayalinde, birer ânî teressümle gelip geçen o fânî vücudu mümkün olduğu kadar süratle unutmaya çalışır gibi görünüyor ve benzinin biraz uçukluğu, hafifçe kızaran gözlerinin mahmur bakışıyla, bütün vücudunun yorgun gibi duruşuyla hazin ve cazip başka bir güzellik

peyda etmiş, simasında ancak maceraya vukuf ile çıkarılabilen matem mânâsını Alaksandirin'in ihtarıyla siyahlar giyerek renkçe izah ve temsil ediyordu.” (s. 59-60)

Anlatıcıya göre konakta çalışanlar Salih'in konaktan ayrılmasına, onun gidişi ve Suat Paşanın gidişi ile benzerlik kurdukları için üzülmeakteler. Kadınlar mezara giden konağın büyük paşasının dönmeyeceğini bildikleri gibi köyüne gönderilen küçük paşanın da dönmeyeceğini bildikleri için ağlamaktadırlar. Salih'in yolculuğu dönüşü olmayan bir yolculuğa benzetilmektedir. Ölüm gidenlerin bir daha geri dönemeyeceği bir yerdir. Anlatıcı, Salih'in konakta çalışanların hissettiklerini anlayamadığını belirtir. Salih, yaşı dolayısıyla ölüm ve ayrılık acılarını anlayacak durumda değildir.

“Konaktan çıkarken Nazikter, Nevnihal kalfalarla Şirin dadı, hatta kapıcı Abdi Ağa bile ağlamışlardı. Bunlar niçin ağlıyorlardı? Bunu Salih nasıl anlasın. Konağın Büyük Paşa'sı öldü, mezara gitti, bir daha gelmez, Küçük Paşa'sı köye gidiyor, bir daha gelmeyecek, konak daima paşasız kalacak... (s. 72)

Anlatıcı, hastalanan Salih'in doktora görünmek istediğinde, doktorun köyde yaşayanlar için ölüm anlamına geldiği için Hatice'nin tepki gösterdiğini ifade eder. Anlatıcıya göre doktorlar köylere ancak cinayet ve ağır yaralama gibi hukuki durumlarda geldikleri için köylüler tarafından doktorlar Azrail'in insan biçimindeki adı gibi algılanmaktadırlar. Köylüler doktorların insanların sağlığını düzeltmek için çalıştıklarını görmediklerinden onların ölen kişilerin nasıl öldüğünü tespit etmekle görevli kişiler olduğunu düşünmektedirler.

“Haçca:

— Sös (sus), dedi. Hıra (cılız) oğlan, ağzını hayra aç. Burada hekimin ne işi var? Zira 'hekim' adı köylü kulağına bir sıhhat muhafızı gibi değil; insan suretinde bir Azrail ismi gibi geliyordu. Liva merkezlerinin bazılarında bulunan belediye hekimleri köylere ancak katil ve pek ağır yaralama hâdiselerinde müddeiumumî ve zabita memurlarıyla birlikte geldikleri için köylüler, hekimleri ölü hayvan leşleri üzerine konan akbabalar gibi telâkki ederlerdi.” (s. 145)

Anlatıcıya göre Salih, eziyet görmesine karşın tabiatın lütfu sayesinde zekâ ve idraki körleştiği için yaşadıklarına dayanabilmektedir. Salih, kendisinin ölümüne neden olacak pek çok şeye karşın yaşamayı sürdürmektedir. Anlatıcıya göre her şey Salih'in aleyhinde olsa da hisleri iptal olan Salih bu durumda çektiği eziyeti daha az hissederek yaşamaktadır. Ancak anlatıcı aynı zamanda Salih'in maddi ve manevi gücünün tükenmekte olduğunu düşünmektedir. Anlatıcıya göre Salih, her geçen gün vücutça ve duygusal olarak yaşamaktan uzaklaşmaktadır.

“Vücut kuvveti gibi zaten zayıf olan manevi kudreti de günden güne azalmakta, sönmekte olmakla beraber; talihin, tesadüfün, insanların iklimin, hülâsa her şeyin ezmeğe, öldürmeğe çalıştığı bu bahtsız mahlûku, bu Küçük Paşa’yı, küçük insanı değil, küçük şeyi mutlaka yaşatmak için tabiat her türlü tecavüze karşı durarak, hislerini iptal etmek, zeka ve idrakini körletmek suretiyle müstesna bir lütufta bulunuyordu. Hiç umulmaz bir metanetle her şeye dayanıyor, bütün öldürücü şeyler arasında yaşayıp gidiyordu.” (s. 150)

Anlatıcı Salih’in kurtulmak için ölümü düşünmeye başladığını ifade eder. Ona göre Salih, ölümü kendi kendine düşünmek için yaşça küçüktür ancak Salih bir kertenkelenin ölümünü gördükten sonra ölümü kurtuluş olarak görmeye başlamıştır. Anlatıcıya göre Salih içinde yaşamaya dair taşıdığı umuda karşın ölümün bir kurtuluş olduğunu bu olaydan sonra düşünmektedir.

“Çekilmez dertlerden, nihayeti gelmez belalardan kurtulmanın tek çaresinin ölüm olduğunu Salih çağında bir çocuk düşünemezdi. Fakat bir gün vaktiyle vukua gelen bir hadise ile kendi akıbeti arasında bir münasebet buldu. İcabında bu çareye başvurabilirdi.” (s. 153)

Anlatıcı kış mevsiminde doğanın öldüğünü, bahar mevsiminde ise yeniden canlandığını ifade eder. Anlatıcı doğanın karlar altında olmasını kefenler altında ölü gibi yatmakla bir tutmaktadır. Doğa karlar altında kefeniyle yatan bir ölü halinden bahar sayesinde sıyrılmaktadır.

“Nefret edilen her muzır şey gibi uzayan ve öyle sanılan kış, ihtiyarlığına rağmen, baharın ortalarına kadar şiddetini devam ettirdi. İnkılâp devri gibi ruh okşayan nisanın sonları, hafif hararetili sabah güneşleri, devamlı ikindi yağmurlarıyla geldi. Kış başlangıcından beri kat kat kar kefenleri altında ölü gibi uzanıp yatan dağların, derelerin, ovaların çıplak ağaçları, türlü türlü otları, çiçekleri canlandı.” (s. 158)

Anlatıcı şehirde ve köyde yaşayan insanın yaşamı karşılamaları arasındaki ayrıma dikkat çeker. Ona göre şehir yaşamı insanın açlıktan ölmesine ve mecbur olduğu için kendisini öldürmesine neden olmaktadır. Anlatıcıya göre Anadolu’da en yoksul bir köyde bile insanlar arasındaki yardımlaşma nedeniyle açlık yüzünden ölüm gerçekleşmez. Ancak şehirde yaşayan insanlar yan yana mezarlarda yatan ölüer gibi birbirlerinin çektiklerinden habersiz yaşadıkları için şehir merkezlerinde açlıktan ölenler bulunmaktadır. Anlatıcı, insanların kendilerini öldürmek zorunda kaldıkları için intihar ettiklerini düşünmektedir. Ona göre intihar ancak mecbur olunca başvurulacak bir yoldur. Anlatıcıya göre insanların şehirlerde birbirlerinin acılarından habersiz yaşamaları insanların ölümlerine neden olmaktadır. Anlatıcıya göre köyde yaşayan

insanlar, aralarında aşılması gereken mesafeler olsa da birbirlerine yardım ettikleri ve destek oldukları için köylerde açlıktan ölen insan olacağına inanılmamaktadır.

“Hamiyet ve insanlıktan en çok ve lüzumsuz dem vurulan büyük şehirlerde açlıktan ölenler ve zaruret sevkiyle intihar edenler nâdir değildir. Anadolu’da en yoksul sayılan bir köyde bile açlıktan insan değil, köpek bile öldüğü görülmüş, işitilmiş değildir. ‘Açlıktan ölmüş mü var!?’ atalar sözü ancak Türk köylüsünün diline yakışan bir ifadedir.

Şehirlerde bilhassa hükümet merkezlerinde bir duvar, ince bir tahta perde iki bitişik komşu arasında insan kardeşliğine mâni olabildiği halde, köylerde dağlar, dereler bile âşinalığa, dert ortaklığına ve insanca yardımlara aslâ hail olamazlar. Büyük şehirlerdeki komşuluklar ekseriya, birbirinin ahvalinden habersiz olan ölümlerin mezar komşuluğuna benzer.” (s. 162-163)

Anlatıcı, Suat Paşanın ölümünden sonra konakta oluşan sessizliğin kısa zamanda bozulduğunu ve Naime Hanımın ikinci bir evlilik için beklemesi gereken süreyi zor beklediğini ifade eder. Anlatıcıya göre Paşanın hayali on gün içinde, uzaklaşan bir cisim gibi küçülür ve kaybolur. Anlatıcı, Naime Hanımın yeniden evlenme isteğinin onun ölüm acısını çabuk unutmaya neden olduğunu düşünmektedir. Naime Hanımın yeni bir hayat kurma ihtimali onun eşinin ölümünden duyduğu acıyı çabuk unutmaya neden olur.

“Salih’in her gün, her gece hayalen ziyaret ederek taze kuvvet aldığı Nişantaşı konağı, Suat Paşa’nın ölümünden hasıl olan sükûneti ancak birkaç gün muhafaza edebilmişti.” (s. 177)

Paşa’nın hayali, uzaklaşan bir cisim gibi, saatler, günler geçtikçe küçülen, nihayet ufukta bir kara nokta halini almıştı. Bu ölümden on gün sonra Naime Hanım’da uyanan taze bir emel, evvelki her şeyi kolayca unutturmuştu. (s. 177)

Naime Hanım, kocasız kalan bir kadının şer’an beklemesi gereken dört aylık süreyi beklemekte zorlanır. Naime Hanım, bu süreyi kendisi beklemek istemediği halde İslamiyet’in kuralları gereği beklemek zorunda kalır. O Suat Paşanın yasını tutmayı ölümünden on gün sonra bırakır ancak kurallar nedeniyle kendisinden dört ay yas tutması beklenir.

“Hanım’ın Zarif Bey adında güzel bir delikanlı ile evlenmesi, her iki tarafça pek uzun görünen iki hafta nihayetinde kararlaştı.

Bitmek tükenmek bilmeyen iddet müddetinin son gününü takib eden Cuma gecesi hatıraları uzun bir ömre sürur sermayesi olabilecek kadar hoş lezzetlerle dolu bir zifaf gecesi oldu.” (s. 177)

Anlatıcı, kurtlar tarafından parçalanmış Salih’in mezara gömülecek bir cesedinin bile bulunmadığını ifade eder. Mezar geride kalan kişilerin ziyaret edebilecekleri, ölen

kişinin orda bulunduğunu düşünerek kendilerini rahat hissedebilecekleri bir yerdir. Ölen kişinin geride bıraktığı kişi kaybettiği yakınının orada bulunduğu düşüncesiyle kendini rahatlatır.

“Zavallı Küçük Paşa, Suat Paşa konağında küçük bir köpek kadar olsun bir yer tutamadığı gibi, köy mezarlığında da iki arşınlık bir çukur işgal edemedi.” (s. 188)

1.3.39.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Görüşleri

1.3.39.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri

Salih

Salih, babası yeniden askere alındıktan sonra üvey annesi Hatice'nin dayanılmaz davranışlarına katlanmaya çalışır. Çocukların değnek ve taşlarla eziyet ettikleri kertenkelenin suda ölümünü gördükten ve şelalenin oradaki gölün kenarında yıkanırken boğulan çocuğun hikâyesini duyduktan sonra çektiklerinden kurtulmak için ölümü düşünmeye başlar. Salih için çektikleri tahammül edilemeyecek belalardır. Salih, açlığa, soğuğa, hastalığa ve üvey annesinin eziyetlerine karşın yaşamayı istemektedir. Salih büyüyüp asker olmak, kahraman olmak ve bir gün gerçekten Paşa olmak için çektiği her şeye katlanarak yaşamaya çalışmaktadır. Bitmek bilmeyen kışın getirdiği hastalık ve soğukla uğraşırken ara sıra ölümü düşünerek kurtulmak istese de içinde geleceğe dair taşıdığı umut onun yaşamak istemesine neden olur. Salih, bütün umutlarını tüketmiş, başka çare kalmadığı için ölmeyi düşünen biri değildir. Salih, çocuk olduğu için kendisine yapılanları engelleyememektedir. Salih, bunun için yaşamak, büyümek istemektedir.

“Bu müsterih ölüyü sudan çıkararak en yaramaz çocuk, çıplak ayağıyla kertenkelenin vaziyetini değiştirerek ‘yılan ebesi doğuz keler (kertenkele) çaya atılıp gebermeyince elimizden kurtulamadı’ demişti.

O gün Salih, tahammül edilemeyen belâlardan kurtaran tek çarenin ölüm olduğunu bizzat görmüş ve işitmişti.

Son günlerde bu vaka hiç hatırandan çıkmıyordu. En soğuk günlerde çeşmeden su taşırken, ellerini nefesiyle ısıtıp testinin buz gibi soğuk değil; buzlu sapını tuttukça öldürülmüş, yahut kendini öldürmüş kertenkele gibi, vücudunun içten dıştan hemen her tarafından sızladığını hissederdi. Suların aktığı şekilde buz tutup ölmüş gibi sessiz sedasız sarkan şelale altındaki minimini gölün kenarında çimerken (yıkılırken) nasılsa ortasına gidip boğulan bir çocuğun defalarca işittiği ölümü de hatırına gelir; şelale tarafına bakardı.

Bütün bunları düşünen Salih, muhtaç olduğu en mühim devayı biliyordu. Fakat kullanmak istemiyordu. Daha doğrusu, ancak yedi mesut bahar geçirdikten sonra bu köyde bu uzun kışın bitmez tükenmez mağmum günlerini, uzun gecelerini kürek

cezasına çarpılmış mahkûmların ay, yıl saydıkları gibi sayan bu taze hayat, daha tamamiyle ye'se mağlûp olmamıştı.

Onu, Haçca'nın kaplan pençesi kadar ezici eli, poyraz kadar dondurucu gözleri, muhitin her çeşit acıları ezdiği, uyuşturduğu halde çocukça bir emel taltif ediyordu.

Sudan, topraktan mahrum olan yalçın kayalar arasında görülen otlar ağaçlar gibi hayat için en ziyade muhtaç olduğu şeylerden mahrumluğuna rağmen ölmüyor, ancak zelilâne ölmek yaraşan bu köyde, bu evde tatlı bir ümit ile yaşıyordu. Ne Haçca'nın yumrukları altında ezilecek, ne açlıktan ölecek, ne soğuktan donacaktı. Bunlara dayanacak, büyüyecek, İstanbul'a asker olarak gidecek, muharebelerde hiç kimsenin yapamayacağı kadar kahramanlıklar gösterecek; zabit, daha sonra gerçekten paşa olacak. (s. 154-155)

Salih, üvey annesiyle birlikte yaşamak ve onun yaptıklarına katlanabilmek için kendini İstanbul'daki konakta hayal eder. Salih, böyle bir konakta yaşama umudu olduğundan kurtulmak için kendini öldürmeyi düşünse de yaşamak istemektedir. Salih için babasının evi mezardan farksızdır. Salih, bulduğu her fırsatta kendini konakta düşleyerek babasının evinin ağırlığından kurtulmaya çalışır ancak nerede olduğunu fark ettiği her an onda bile bile mezara gömülmek kadar etki bırakır.

“İşte bu esnada sanki şekerleme değil, bir arayıcı fişek, kestane fişeği yutmuş gibi oldu. Bir öksürük bombardmanı göğsünü sarmağa, ciğerlerini yırtmağa başladı, ayıldı. Kendine geldi. Asker Ali'nin bir mezar kadar karanlık evinde, pis yatak içinde, kirli yorganı altında yine o akrep yuvasında bulunduğunu anladı.

Böyle tatlı hülyadan ayılmak, böyle arzuya, iştiyaka uygun bir rüyadan uyanmak, bile bile mezara gömülmek kadar fena tesir etti. (s. 173)

Sabık Küçük Paşa'nın dimağında alevlenen hiddet ateşi karanlık mezarlar içinde çürük ölü kemiklerinde toplanmış fosfor şuleleri kabilinden bir ateş idi. (s. 174)

Salih, Suat Paşa'nın ölümüne en çok üzülen kişidir. Suat Paşa'nın ölümüyle bütün hayatı altüst olan Salih, Paşayla birlikte ölmüş olmayı ister. Paşanın ölümü bir anlamda Salih'in ölümüdür. Çünkü Salih, Paşanın ölümüyle alıştığı biçimde yaşama hakkını kaybeder. Konaktaki günlerden sonra öz babasının evinde üvey annesinin eziyetleriyle yaşamak Salih için mezarda yaşamaya benzetilmektedir. Salih için üvey annesiyle geçirdiği günler bedeninin hayatta kalabilmek için gerektirdiği asgari şartları sağlamaktan öteye gitmez.

“O anda merhum Suat Paşa'nın hayali hastalıklı simasıyla gözlerinin önüne geldi. ‘Ah, Paşa Baba niçin ölmüş, kendisini de öldürüp birlikte götürmemişti!..’” (s. 175)

1.3.39.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Selime

Suat Paşa konağına sütannelik yapmak için gelen Selime, orada kendisini merak eden hizmetçileri sorgu meleklerine benzetir. Müslüman bir kadın olan Selime'ye göre

insanlar öldükten sonra mezarda sorguya çekileceklerdir. Bu sorgu kişinin inancı ve imanı ile ilgili bir sorgu olacaktır. Selime bu sorgunun zor bir sorgu olduğunu düşünmektedir. Onun için etrafını saran kızların sorularını bildiği en zor sorgunun sorularına benzetir. Ona göre korkulacak tek sorgu ölümden sonra insanın karşılaşacağı sorgudur.

“— Sorgu melekleri gibi etrafımı sardınız, mezar sorguları soruyorsunuz, ben hanginize karşılık vereyim? Maşallah dilinize kıl dolaşmıyor, kuş gibi vicır vicır ötüyorsunuz demeye mecbur oldu.” (s. 28)

Selime, konaktaki kişilerin sahip olmadığı biçimde bir İslamiyet inancına sahiptir. İnanıldığı din ve imanı ile ilgili soruların soruları yanıtlayamaz. Ona göre bu sorular öldükten sonra mezarda yanıtlanacaktır ve yaşarken yanıtlanmaması gerekmektedir. Öldükten sonra sorgu meleklerinin mezarda soracağı soruların yanıtlarını mezara gömüldükten sonra imamın verdiği telkinle öğreneceğini düşünen Selime, uyumadan önce meleklerin dinine ve imanına şahit olmasını ister.

“Selime her gece yatağa girince: ‘yattım sağıma, döndüm soluma, melekler gelsin yanıma şahat olsun dinime imanına’ diye bir uyku duası okuyup üfledikten sonra gözlerini yumduğu dakikadan itibaren cehaleti kadar derin bir uykuya dalardı.” (s. 33)

Nazikter Kalfa, Selime’nin her gece yaptığı dua ile ilgili sorular sorduğunda da Selime öldükten sonra kendisine sorulacak soruları yine öldükten sonra öğreneceğini belirtir. Selime öbür dünya inancına sahip olmasına karşın bu dünya hazırlık olarak kadın olduğu için bir şey yapması gerektiğini düşünmez. Ona göre “iyi bildiği” ve görmediği Allah’a kulluk erkeklerin görevidir ve köydeki erkekler bu görevi boş kaldıkça yerine getirirler. Kadınlar namaz kılmak gibi İslamiyet’in farzlarından olan bir ibadeti bile yapmakla yükümlü değildirler. Selime’nin İslamiyet ve ahiret inancı ile ilgili bilgileri kulaktan dolma bilgilerdir.

“— Her gece yatarken melekleri şahit getirdiğin din ve iman ne olduğunu bilir misin?
— Onu sorgu melekleri mezarda sorarlar, şimdi sorulmaz, hem de sorgunun karşılığı diri iken verilmez, ölünce verilir.
— İnsan sağken bilmezse ölünce hiç bilmez.
— Mezara gömülünce imam talkın verir, öğretir.
— Demek sen hiç bilmiyorsun?
— Dini din, imanı iman bilirin, işte bu kadar.
— Allah’ı nasıl bilirsin?
— İyi bilirin, lâkin görmedim.” (s. 33-34)

“Telkin, İslam öğretisinde ölü gömme esnasında yapılan kişinin kabirde sorulacak sorulara doğru cevap verebilmesi için yapılan dua için kullanılmaktadır. “Duadan sonra

imam mezarın baş tarafına oturarak, ölenin sorgucu meleklerle vereceği cevabı kolaylaştırmak amacıyla ona bir takım sözler söyler; buna telkin ya da halk deyimiyle ‘tövbe talkin’ denilir. Arapça okunan telkinin Türkçesi şöyledir:

Ey Abdullah! Ey Zeynep oğlu! Hayatında müdavim ve mutekid olduğun veçhile ‘Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve enne Muhammeden resulülallah’ kelime-i şahadetini zikret, şüphesiz Cennet haktır, Cehennem haktır, kıyamet haktır, bunda şüphe yoktur. Allah Taalâ kabirlerde bulunanları muhakkak diriltip mahşer yerinde toplayacaktır. Ve sen yad et ki Allah Taalânın rubibiyetine, İslamın din oluşuna, Muhammed aleyhisselâtü vesselâmin nübüvvetine, Kur’anın imam, Kâbe’nin kible ve müminlerin kardeşler oluşuna razı bulunmuş idin.

Ey Abdullah! Deki: Allah’tan başka ilâh yoktur. Deki: Rabbim Allah’tır, Dinim İslâm’dır, Peygamberim Muhammed aleyhisselâtü vesselâm’dır. Yarabbi! Bu ölüyü yalnız bırakma. Sen varislerin hayırlısısın.” (Örnek, 1971: 58-59)

Selime köye döndükten sonra kocasının imzasız mektup yüzünden kendinden boşandığını yazdığı mektupta, konaktakilerin iftiralara inanmamaları için oğlunun yaşamı üzerine yemin eder. Selime söylediklerinin doğru olduğunu göstermek için evlat acısı çekmeye razı olduğunu söylemektedir. Bir insan için evladının kendisinden önce öldüğünü görmek yaşayabileceği acıların en büyüğüdür. İnsanlar bir şeyin doğruluğunu ya da yanlışlığı üzerine söz söylerken bu en büyük acı üzerine yemin ederler. Türkçede “evlat acısı gibi koymak” ve “Allah sıralı ölüm versin” sözlerinin kaynağı evlat acısı çekme korkusudur. Ölüm insanlar için beklenmedik olsa da insanlar yaşça büyük olan insanların ölüme daha yakın olduğunu düşünürler. Bunun için ölümün belirli bir sıra izleyerek büyükten küçüğe doğru ilerlemesini beklerler.

“Vallahi billâhi, ciğerimden vurulayım, bir tanecik gücük paşamın ölüsünü göreyim, iftiradır; sakın inanmayın, ben öyle kötü avrat değilim ve öyle bir günah işlemedim. (s. 54)

“Köye vardıklarından biraz sonra İstanbul’dan Ali’ye imzasız bir mektup gönderilmiş; bu mektupta, güya Selime’nin gayrı meşru münasebette bulunduğu arabacı Küçük Osman’ın ayrılığa dayanamayarak verem olup öldüğü ve heybesinde Selime tarafından verilmiş bir ipekli mendil zuhur ettiği bildirilmiş; bu pek leimâne iftira üzerine Ali derhal kadıncağızı boşamış.” (s. 54)

Selime, oğluyla konakta yaşayanlarla ilgili konuşurken Suat Paşa’nın öldüğünü öğrenir. Selime, Salih’in Paşa öldüğü için köye gönderildiğini anladıktan sonra Paşa’nın ulu bir kavak gibi devrildiğini söyler. Ali, Paşa’yı aslan gibi bir hayvana benzetirken Selime onu bir kavak ağacına benzetmektedir. Selime ve Ali için Paşa, güçlü kuvvetli ve sağlıklı bir insandır. Selime, onun gibi birinin ölümüne inanmakta güçlük çeker. Ancak Selime için asıl üzücü olay Paşa’nın ölümü değil, Salih’in kendi başının çaresine bakacak yaşa gelmeden onu koruyan kişinin ölümüdür. Selime’nin üzüntüsü oğluna kavuşma sevincini yok edecek kadar güçlü bir üzüntüdür. Selime, oğlunun babası

yaşarken baba yerine geçen adamın ölümüne, bir anlamda oğlunun yetim kalmasına üzülmektedir.

“— Büyük Paşa no goruyor, iyi mi?

— Öldü.

— Ha köye gelişin şimdi kafama tak dedi, anladım. Yazık yazık, koskoca Paşa ulu kavak gibi devrildi desene, ciğerimden vurulmuşa döndüm, vah Paşa, vah.

Selime hakikaten kederlenmişti, pek sıcak günlerde fark edilen hava ihtirazları gibi simasında titreyen oğluna kavuşma sevinci birdenbire yok oldu. Hele Salih, keçesini sudan çıkaracak çağa gelmeden Paşa'nın ölmekte acele etmesi canını sıktı. Bu ölüme sebep olan derde lanet ederek, sorgusuna devam etti: (s. 115)

Selime, kocası ölen Naime Hanımın ölümden sonra ne kadar üzüldüğünü merak eder. Ona göre bir kadın kocası öldükten sonra saçını yolup bağrını boğazını tırnaklayarak üzüntüsünü ifade eder. Selime, Naime Hanım'ın kocasının ölümünden günler sonra bile ağlamayı sürdürmesini, yas tutmaya devam etmesini beklemektedir. Ona göre eşi ölen kadın günlerce kendini kaybeder ve ölenin ardından günlerce süren bir yasa girer. Selime'nin Naime Hanım ile ilgili beklentileri Eski Türklerde kadınların birinin ölümünün ardından yaptıklarına benzemektedir. Kadınlar ölenin başında saçlarını yolarak yüzlerini tırnaklarlar.

“— E güzel Hanım no gorup bakır saçını pürçeğini yolup, bağrını boğazını tırnaklayıp duruyor mu?

Salih bu suallerden yalnız saç kelimesini anladığı için cevap vermeyerek Selime'nin yüzüne baktı, Selime sözünü kısalttı:

— Çok ağlayıp dingildeyor mu?

— Öldüğü gün ağladı. (s. 115)

Nevnihal Kalfa

Konak çalışanlarından biri olan Nevnihal, Paşanın ölümünden sonra Salih'i köye göndermek isteyen Naime Hanım'a Salih'in gönderilmesinden dolayı paşanın ruhunun kırılacağını söyler. Nevnihal'e göre ölen kişinin ruhu dünyada olanlardan haberdar olabilir. Nevnihal, kişilerin öldükten sonra dünya ile bağlarının kopmadığını ve bir biçimde dünyada olup bitenlerden haberdar olduklarını düşünür.

“Yazıktır, Salih'i göndermeyiniz, acıyınız, pek küçüktür, anasının yanında kalsa öğey baba, babasının yanına gitse öğey ana var; analı babalı bir öksüzdür; günahdır, Paşa'nın ruhu da kırılır' diyebildi.” (s. 62)

Nevnihal Kalfa, dünyadaki insanların yaşarken eşit yaşamasalar da inandığı Allah'ın huzurunda kimin daha kıymetli olduğunun belli olmadığını söyler. Ona göre

insanlar bu dünyada yaptıkları ve yapmadıkları şeylere göre öbür dünyada değerlendirileceklerdir ve bu değerlendirme insanların kıymetini belirleyecektir.

“— Nevnihal Kalfa:

‘Hanımefendi de, bir köylü çocuğu da Allah’ın kuludur. Hangisinin daha ziyade kıymetli olduğunu yalnız o bilir.’ diyerek ağladı. (s. 188)

Ali

Ali, oğlu Salih’e köye gelişinin nedenini sorduğunda Suat Paşanın öldüğünü öğrenir. Ali’ye göre Suat Paşanın ölümü inanılması güç olaylardan biridir çünkü Ali, Paşanın aslan gibi güçlü olduğunu düşünmektedir. Ali için ölüm sağlıklı, güçlü kuvvetli insanlar için değildir. Ali, Paşa’yı son gördüğü haliyle hatırladığı için ölümle Paşayı bir arada düşünmekte güçlük çekmektedir.

“— Nasıl oldu da seni buraya yolladılar?

— Paşa Baba öldü de...

— Ne... Paşa öldü mü?

— Öldü.

— O aslan gibi Paşa öldü, öyle mi?

— Öldü.

— Paşa ölünce sana yol göründü demek.” (s. 92)

Ali, Salih’in köyü beğenmediğini söyleyen karısı Hatice’ye ölen Paşa’nın geri gelmesinin mümkün olmadığını ve Salih’in köydeki hayata alışmak zorunda olduğunu söyler. Ali’ye göre ölümün çaresi olmadığı için geride kalanların kendilerine verilen hayata alışması gerekmektedir.

“Ali, yavaş sesle:

— Ne yapalım, Paşa babasını mezardan geri getirmek elimizden gelmez, yavaş yavaş alışır.” (s. 97)

Mürebbiye

Mürebbiye Aleksandrin, Salih’in eğitimi için konağa gelir ancak Salih konaktan gönderildikten sonra da Naime Hanım’ın isteğiyle orada yaşamayı sürdürür. Aleksandrin, Naime Hanım’ın Salih’e yaptıklarının cezasını çektiğini düşünmektedir. Ona göre adalet bir biçimde yerini bulmuştur. Paşanın ölümünden sonra Salih’in ölümüne neden olan Naime Hanım, hem kendi çocuğunu hem de aklını kaybederek cezasını çeker ve böylelikle adalet yerini bulmuş olur. Mürebbiye konakta yaşanan bu durumda adaletin sabırsızca hükmünü icra ettiğini söyler. Aleksandrin insanların

yaptıklarının karşılığını alacaklarını ve adaletin er ya da geç tecelli edeceğini düşünmektedir.

“Behçet imzalı telgraf şöyle idi:

‘C. Merhum sabî üç gün evvel geceleyin köy içinde kurtlar tarafından itlâf ve ekledilmiş olduğu mazurdur.’

Elektrik kuvvetiyle gelen şu feci haber, konakta yine bir elektrik şeraresi olan yıldırım kadar, cümleyi şaşırttı.

Zarif Bey telgraf mealini anlatınca, mürebbiye:

— Adaletin pek sabırsızca hükmünü icra ettiği bir konakta bulunuyoruz, Kâmil Flamaryon’un ‘Inconü’ namındaki kitabında ehemmiyetle ilâve edilecek rüyalar, görüşler arasında yaşıyoruz, diye mırıldandı. (s. 187)

1.3.39.2.2.3. Karşıt Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Naime Hanım

Naime Hanım, Paşanın ölümünden Salih’i sorumlu tutmaktadır. Ona göre Salih konağa baykuşlar gibi uğursuzluk getirmiş ve bu uğursuzluk Paşanın ölümüne neden olmuştur. Naime Hanım’a göre baykuş bulunduğu yerde yaşayan her şeyin yok olmasına, kurumasına, sönmesine neden olan uğursuz bir kuştur. Anadolu’da pek çok yerde baykuşu ötüşünün uğursuz olduğuna, baykuşun uğursuz bir kuş olduğuna inanılır. (Örnek, 1971: 18-19)

“Böyle tünediği ağaç dallarını kurutan, bacasına konduğu ocağı söndüren baykuş gibi Paşa’nın başını yiyen bu uğursuz piç kurusunu bundan sonra görmek istemem; sinirlerime dokunuyor bir an önce def ediniz; işte bu kadar diyerek Nazikter’i titretti.” (s. 61)

Naime Hanım, ölüm döşğinde yatan Suat Paşa’nın acılar içinde yatarken kendi güzelliğinin farkına varmayacağını düşündüğü için mürebbiyenin estetik zevkinden faydalanmayı sonraya bırakır. Naime Hanım, ölümden sonra yaşamın sürdüğünü, insanların cennet ya da cehenneme gittiklerine inanır. Ona göre ölen erkek cennette hurilerle ödüllendirilecektir. Suat Paşa hastalığından dolayı ölüm döşğinde yatarken Naime Hanım’ın güzelliğini fark edecek durumda olmadığı için Naime Hanım, daha güzel olmak için ayrıca çaba harcamaya gerek duymaz. Naime Hanım’a göre Suat Paşa kendi canının derdinde olduğu için etrafında olan bitenlere ilgisi doğal olarak azalmıştır.

“Aleksandrin geldikten bir müddet sonra Paşa taşraya gittiği gibi, geldiğinden ölümüne kadar geçen günleri ise bu hastalığın götüreceğini muhakkak bildiği, diğer âlemin hûrileri, melekleri de gelseler yüzlerine bakmak istemeyecek, bakamayacak elemeler, ıstıraplarla geçirdiğinden, Naime Hanım, Matmazel’in süse ait şeyler tedarikindeki maharetinden istediği gibi faydalanamamıştı.” (s. 68)

Naime, konaktan gönderilirken köpeği beraberinde götürmek isteyen Salih'e hayvanı vermeyeceğini ifade etmek için mezardan babası gelse ona da Kartopu'nu vermeyeceğini söyler.

“Konakta bir tanecik eğlencem var, o da Kartopu'dur; onu babam mezardan kalkıp gelse ona da vermem; hem de Salih kendisi için ekmek bulsun da köpeği ondan sonra istesin!” (s. 69)

Yedi aylık hamileyken rüyasında Salih'in vahşi hayvanlar tarafından katledildiğini gören Naime Hanım, Salih'in sıkıntılı bir durumda olduğunu Paşanın ruhunun bu duruma müdahale ettiğini düşünür. Naime Hanım, ölen kişinin dünyada olanlara ilgisinin sürdüğünü hatta kişinin isterse dünyada olanlara müdahale edebileceğini düşünmektedir.

“Zavallı çocuğa kimbilir ne olmuş ki Paşa'nın ruhu müdahaleye mecbur kalmış' diye düşünüyor...” (s. 185)

“Otuz altı saat süren sancılardan ve aralık aralık mutlaka Salih'e ait hezeyanlardan sonra yedi aylık ölü bir çocuk kolları kesilip başı ezilmek suretiyle alınabildi.

Yegâne aziz ve mücessem emelinin böyle parça parça kesilerek, ezilerek çıkarıldığını gören Naime Hanım'ın gözleri büyüüp belermiş, siması değişmiş olduğu gibi şuru da bozulmuştu.

Bir tarafa, bir şeye göz dikerek kendinden geçiyor, bir müddet sonra birdenbire işitenlerin, mutlaka tüylerini ürpertecek kadar hızlı, vahşi hayvanların ulumaları kadar korkunç çığlıklarla yerinden sıçırıyor; fitil fitil saçlarını yoluyor, dişleriyle esvabını didikliyor, kollarını kemirip, ellerini parmaklarını ısırarak kanlar içinde bırakıyordu.” (s. 187)

1.3.40. Jön Türk

Ahmet Midhat Efendinin *Jön Türk* romanında, iyi yetişmiş bir delikanlı olan Nurullah'ın Ceylan Hanım'la olan arkadaşlığı, ayrılmaları ve Ayşe Ceylan'ın intikam alma isteği anlatılır.⁶¹ Ceylan Hanım, bardağına afyon sürerek sevdiği erkeği baştan çıkarır. Nurullah'ı kendisine başka türlü bağlayamayacağını düşünen genç kız, Nurullah'tan hamile kaldığını öğrenince evlenmek ister. Ceylan'la evlenmek istemeyen Nurullah, Fatma Ahdiye Hanım'la nikâhlanır. Ceylan'ın intikam almak amacıyla jurnallediği Nurullah, düğün günü tutuklanır. Sürgüne gönderilen Nurullah, sürgünde bir Jön Türk olur. Nurullah'ın sürgünde karısına kavuştuğunu öğrenen Ceylan Hanım, kendisini yakarak intihar eder ve yazar kendini öldürenlerle ilgili görüşlerini dile getirir. Bu romanda İstanbul'da bir kolera salgınında roman kahramanlarından Fatma Ahdiye Hanım'ın babası Gazanfer Bey hayatını kaybeder.

⁶¹ Ahmet Midhat Efendi, (2003). *Jön Türk*, Türk Dil Kurumu, Ankara. Alıntılar bu baskıdan yapılmıştır.

1.3.40.1. Ölme Biçimleri

1.3.40.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Yusuf Kenan Bey: Kolera salgınından ölen Gazanfer Bey'in babasının öldüğü belirtilir.

Sadettin Efendi: Gazanfer Bey'in merhum dedesinin ölüm nedeniyle ilgili bilgi verilmemiştir.

Kâşif Efendi'nin Haremi: Kâşif Efendi'nin eşi öldüğü için dul kaldığı belirtilir.

Zeliha'nın Kocası: Nurullah'ın ablası Zeliha'nın kocasının öldüğü belirtilir.

1.3.40.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Gazanfer Bey: Fatma Ahdiye Hanım'ın babası kolera salgınından dolayı yaşamını kaybetmiştir.

1.3.40.1.3. İntihar

1.3.40.1.3.1. Kendini yakarak intihar etme

Ayşe Ceylan Hanım: kendisini yakarak intihar eder.

1.3.40.1.3.2. Denize atlayarak intihar etme

Kazım Efendi: Kazım Efendi, denize atlayarak kendisini öldürür.

1.3.40.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.40.2.1. Yazarın Ölümle İlgili Düşünceleri:

Jön Türk romanında anlatıcı, yazar Ahmet Midhat Efendi'nin kendisidir. Yazar romanda sürgün Nurullah Bey'in sürgündeki yaşamını anlatırken kendi sürgününü model aldığını belirtir.

“Menfinin hâlini bu kadar ehven olmak üzere tasvir edişimizi karilerimiz ‘romantik’ hayalâtına haml etmemelidirler. Şu aralık istibdada karşı neşriyât-ı muntakimânemizde menfaların, menfilerin hâli pek yaman bir surette tasvir edilmekte bulunmuş ise de biz üç seneden ziyade imtidâd eden müddet-i menfiyyetimizin ilk yedi sekiz ayından maada pek de mütehâlikane tazallum edilecek cihetlerini görmedik. Hele hiçbir zaman işkence, eza, cefa görmedik. Hakaret bile çekmedik. Kale içinde her tarafa zaptiye muhafazası altında olarak gidebilirdik. Gündüzleri hanemize, evlât ve iyalimiz nezdine bile gidebilirdi. Fakat akşam üstü yine hapisaneye avdet ederdik. Vakıa esaret ve mahbusiyetin bu derecesi de pek ağırdı. Ağlaştığımız zamanlar pek çok olurdu. Lâkin

şu son zamanlarda, hemhâllerimiz haklarında reva görüldüğünü işittiğimiz tahammül-güzâr işkenceleri biz görmedik. Binaenaleyh Nurullah Bey’i tasvirde kendimizi model ittihaz etmekteyiz.” (s. 206-207)

Yazar intiharın ve cinayetin dinsizliğin sonucu olarak ortaya çıktığını düşünmektedir. Ona göre kendini öldürmeyi göze alan insan her türlü cinayeti de işleyebilir. Yazara göre bu dinsizliğin kaynağı Avrupa’dır. Avrupa gazetelerini okuyan, romanları takip eden ve feminizm ile ilgilenen Ceylan Hanım’daki intikam hissini de kaynağı okuduğu romanlardaki ve haberlerdeki intikamını almış Avrupalı kadınlardır. Ceylan Hanım, “şık” tipinin Batılılaşmayı yanlış anlayan tipin, kadın halidir. O daha sonra *Kiralık Konak*’taki Seniha’da kendini gösterecek kadındır. Okuduklarının etkisi altındadır, hiçbir şeyi tam anlamıyla bilmeyen kadın, hırsının kurbanı olur. Okuduğu romanlardaki kadınlar gibi yaşamak isterken içinde bulunduğu toplumun kurallarını hiçe sayar. Jale Parla, yanlış yetişen Felatun’un gülünç durumlara düşürülürken, Ceylan’ın sonun Beşir Fuad’ın intiharının etkisiyle ibret alınması için acı bittiğini belirtir. (Parla, 2004: 31) Müslüm Yücel, Ahmet Midhat’ın Beşir Fuad’ın intiharından etkilenerken daha önceki romanlarında intihar edenlerle ilgili olumsuz bir tavır takınmayıp Ayşe Ceylan Hanım’ın intiharını eleştirdiğini belirtir. (Yücel, 2007: 327) Ancak Ahmet Midhat’a göre Ayşe Ceylan, kanı kanla yıkama yolunu seçen bir intikamcıdır. Ahmet Midhat Efendi, Ayşe Ceylan’ın intiharını eleştirmez, bunun bir gereklilik olduğunu ifade eder.

“Nev’-i beşerin bu sınıf-ı mümtazından maada kısım-ı a’zamı böyle değildir. İntikamdan vazgeçmez. Ahzinden âciz kaldığı zaman dahi vazgeçmez. Kanı kan ile yıkayacaktır. Eğer müstelzim-i intikam olan bile bu kadar büyük bela-yı müdhişeden ise onu hasmının kanyla yıkamaktan kat’ı ümîd eylediği zaman kendi kanı ile yıkamak derecesine kadar varır. Avrupa gazetelerinin hemen hergünkü nüshalarında bir hatta birden ziyade intiharlar vukuu yazılmakta olup bunlar bir nazarıdikkat, bir fikr-i hikmet ile tetkik ve tahkik edilecek olursa görülür ki bir büyük kısmı mücerret intikam yolunda vukua gelmektedir.” (s. 158)

Ahmet Midhat, Ayşe Ceylan için Nurullah’ın hayat demek olduğunu ifade eder. Ayşe Ceylan’ın yaşama güdüsü Nurullah’la birlikte olmaktır. Bu olasılık ortadan kalkınca Ayşe Ceylan Hanım, intikam almak ister. Yazar, burada Ayşe Ceylan Hanım’ın bu intikamı almak için kendi hayatına kast etmesi gerektiğini ifade eder.

“Nurullah’dan ümidini kesmek hayattan ümidini kesmek olması şu cihetten doğrudur ki Ceylan bu delikanlı yüzünden kendisi için bir hayat tasavvur ve tayin etmişti. O hayat mübeddel-i memmat oldu. Ceylan’ın manen hayatına kastedildi, öldürüldü. Bu hâl şâyeste-i intikam olacak ahvalden değil midir? Bir nazar-ı insafa göre kendini öldüren

Nurullah değildir. O hâlde intikamı Nurullah'a kast ile almak doğru olamaz. Hayatından kat-ı ümîd eden bir meyus için aradığı intikamı yine kendi hayatına kast ile almak lâzım gelir.

Acaba Ceylan'da bu insaf var mıdır? Eğer var olsa idi şimdiye kadar muktezasını ifa etmeli idi. Kendi canına kast ile meseleyi halledip bitirmeli idi.” (s. 158-159)

Ahmet Midhat Efendi, Batı'yı yanlış anlayan Felatun'u gülünç durumlara düşürür, ancak Felatun erkek olduğu için Ceylan Hanım kadar kötü bir duruma düşmez. Ayşe Ceylan Hanım, “ölümcül kadın tip”inin bir örneği olarak yaptığı kötülüklerin cezasını canıyla öder.⁶² Ahmet Midhat, yukarıdaki alıntıda anlaşıldığı üzere Ayşe Ceylan'ın intiharını eleştirmez, onun yapacağı diğer kötülükleri yapmadan kendini öldürmesi gerektiğini ifade eder. Ona göre Ceylan Hanım'ın yaşama amacı Nurullah'la birlikte olmaktır ve bu elinde olmadığı için genç kadın kendini öldürmelidir. Ahmet Midhat, Ayşe Ceylan'ın kötülüğünün dinsizlikten kaynaklandığını ifade eder. Aynı biçimde Ayşe Ceylan'ın babasının denize atlayarak intihar ettiği bilgisini vermekle yetinen yazar, insanın kendisini öldürmesinin ne kadar kötü olduğunu anlatmak istese bunu, Kazım Efendi'nin intiharından sonra da dile getirirdi. Kazım Efendi'nin intiharı bir gazete haberiyle okuyucuya iletilir. Burada iki kahramanın yaptıklarının cezasını hayatlarıyla ödemeleri söz konusudur. Ayrıca, *Beşir Fuad* adlı eserinde düşüncelerinden dolayı eleştirdiği Beşir Fuad'ın özenti biri olduğu, Batılılar gibi davrandığı biçiminde bir eleştiride de bulunmayan yazar için, Beşir Fuad kıymetli biridir.

“Kâh, kâh Kâşif Efendinin de hapsedirilmesini, kâh İstanbul'da Dilşinas ve Ahdiye hanımların da bir belâya uğratılmasını babasından talep ederek eğer bu dediği ve istediği şeyler yapılmaz ise evvelâ oğluna ve müteakiben kendi canına kıyacağını makam-ı tehdîde kat'iyen dermeyeran etmeye başladı.

Yapar mı yapar! O yolda terbiye almış ve zaten kanı ve sütü de nasıl olduğu hükmedilememekte bulunmuş bir canavar, bir ifrit her şeyi yapar. Hiçbir dinin semtine uğramamış ve ulûhiyetten hiçbir şeme almamış olan böyle bir mel'unu en büyük cinayetlerden men edecek ne gibi ihsas tasavvur olunabilir? Avrupa gazetelerinde her gün birkaç intihar havadisi okunmaktadır. Bunlar hep dinsizliğin netâyic-i muktezâyâtıdır. Kendi canına, hayatına kalmayan canavarların artık göze alıramayacakları hangi cinayet kalır? Bereket versin ki babasına ‘seni de öldürürüm anamı da’ demek hatırına gelmedi. Bu dinsizler meyanında şimdilerde cinayetin bu türüleri de görülmeye başlamıştır ki Avrupa gazetelerinde bunlara dair olan havadisi okurken insanın iğrenerek ettiği teessürlerden gözleri kararıyor. İçi bulanıyor. (s. 221-222)

Ahmet Midhat, Ceylan Hanım'ın intikam almak isteğiyle yaptığı kötülüklerin sonunda, kendini öldürmesini dinsizliğine bağlarken Beşir Fuad'ın intihar etmesinin

⁶² Alaattin Karaca, Ahmet Mithat Efendi'nin Jön Türk Adlı Romani, *DTCF Türkoloji Dergisi*, IX. Cilt, 1. Sayı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.131.

nedeninin “hikmet-i bâtila” olduğunu *Beşir Fuad* adlı eserinde ifade eder. (Ahmet Midhat, 1996: 76)

1.3.41. Siyah Gözler

Cemil Süleyman tarafından kaleme alınan *Siyah Gözler* romanı iki kahraman üzerine kurgulanmıştır.⁶³ Kahramanların isimlerinin verilmediği romanda baş kişi olan kadın kahraman otuzlu yaşlarında, erkek kahraman ise yirmili yaşlarındadır. Daha önce bir kez evlenen ve eşinden ayrılan kadın kahraman, erkek kahraman ile aralarındaki yaş farkı nedeniyle ilişkilerinin süreceğine inanmakta güçlük çeker. En belirgin özelliği siyah gözleri olan erkek kahraman, kadın kahramanı sevgisinin geçici olmadığına bir süre inandırmayı başarır. Kendinden yaşça küçük olan siyah gözlü sevgilisinin başka kadınlarla görüştüğünden şüphelenen kadın kahraman, sevgilisini gizli gizli bulduğu odasında öldürür.

Romanda kahramanların ölüme bakış açılarından daha çok kadın kahramanın hangi duygularla sevdiği erkeği öldürdüğünün açıklanması dikkate değerdir.

“Ve birden her şeye karar vererek, gözleri dumanlandı. Adalâtında her saniye mütezâid bir kuvvet hissediyor; onu, bırakmamak için, kendisinde bütün mâniyalara mukavemet edebilecek bir kudret-i hârikulâde ile damarlarında sanki sıcak bir şey galeyan ediyordu. Onu, artık hiçbir kimse elinden alamayacaktı. Oh evet, hiçbir kimse alamayacak ve o, gitmek için kendisinde kuvvet bulamayacaktı. Şimdi yavaş yavaş gözleri büyüyor; kulağının yanında bir ses, ona hitap eden o mukaddes ses:

‘Öldür’ diyordu.

Oh, bu ne iyi bir şeydi!.. Bunu düşündükçe, kalbi bir hazz-ı itminanla doluyor ve bundan bir zevk-i hayvani duyarak, mest oluyordu. Heyecanından titriyor; muhakematını zapteden bir ihtiras-ı cinnetle adalâtı geriliyordu. Birden, heyecanlarının galeyan-ı tehevürüyle kendini kaybetti. Ve ne yaptığını idrak edemeyen mütehevvir bir kaplan savletiyle delikanlının üzerine kapandı. Artık hiçbir şey düşünmüyordu.

Kavî ve müteheyyic kolları arasında, bu narin ve zayıf vücut kıvrıyor; takallüs ediyor; bazen mukavemet etmek isteyen bir azm-i nevmidâne ile bükülerek, kıvrılarak, âciz hamleler gösteriyor ve fakat her saniye, biraz daha kuvvetten düşerek, kendisini onlara teslim ediyordu. Şimdi genç kadın, boğuk inilti çıkararak iri nefeslerle, bütün ağırlığını onun göğsüne vererek, sıkıyor; sıkıyor; kulağının yanında o ses ‘Biraz daha, biraz daha...’ diyordu.

Uzun bir mücadeleden sonra, genç kadın, baygın düşmüştü. Delikanlı artık kımıldamıyordu. Adalâtı gevşemiş; kolları hareketten kalmıştı. Uzun bir dakika-ı istiğraktan sonra, genç kadın, kalbinde azîm bir itminanla doğrularak, etrafına baktı. Hiçbir ses, hiçbir gölge yoktu. Kamer, pencerenin önüne gelmiş; sedirin üstünde yatan bir ölüyle, gözlerinde vahşi ve garip bir itminanın şu’le-i meserreti parlayan bu deliyi seyrediyordu. O, gözlerinde hep o vahşi şu’leyle, artık tamamıyla kendisinin olan bu

⁶³ Cemil Süleyman,(1327). *Siyah Gözler*, Tanin Matbaası.

vücudu temâşa ediyor; sonra, onu, kollarının bir derâğuş-ı iştiyakiyle ihâta ederek öpüyor, öpüyordu. Fakat niçin bu kadar soğuktu!.. Üşümüş müydü?.. Dikkate etti. Yüzünde parça parça lekeler vardı. Gözkapaklarını kaldırdı ve ruhunu muzlim ormanların sâye-i esrârında açılan uçurumlara doğru sürükleyip götüren bu cazip, siyah gözleri görmek istedi. Fakat onlarda o kuvvet kalmamış; onu, yakan, kavuran şu'leler sönmüştü.” (s. 118-119-120)

Sevgilisinden şüphelenen kadın kahraman, ilişkisini gizli tutmak zorunda olduğu için bu konuda kimseyle konuşamaz. Kendi kendine yaptığı konuşmalarda da şüpheleri arttığı için kıskançlığı artar. Bu kıskançlık onun sevdiği adamı öldürmesine neden olur. Kadın kahramanın cinayeti işlerken hangi duygularla hareket ettiği anlatıldığı için erkek kahramanın ölüm anında yaşadıklarına yer verilmez. Erkek kahramanın yüzünde lekeler olduğunun belirtilmesi dikkate değerdir. Bu lekeler ölen kişinin kan dolaşımının durması ve yer çekiminin etkileri ile oluşmaktadır ve üç ila altı saat içinde oluştuğu belirtilmektedir.⁶⁴ Ölüm lekeleri günümüzde adli tıpta otopsi yapılırken cesedin ölüm zamanının saptanmasını sağlayan belirtilerdendir.

1.3.41.1 Ölme Biçimleri

1.3.41.1.1.Cinayet

Siyah Gözleri Olan Genç Erkek: Yirmili yaşlarda bulunan siyah gözlü erkek kahraman, aşkıdan şüphe eden sevgilisi tarafından öldürülür. Burada erkek kahraman ilk başta sık sık ziyaret ettiği sevgilisini daha sonraları daha uzun aralıklarla görmeye başladığı için sevgilisinin kendisinden şüphelenmesine yol açar.

1.3.41.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.41.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri

Siyah Gözler romanında anlatıcı sevgilisini öldüren kadın kahramanın geçirdiği psikolojik evreleri ayrıntılı bir biçimde aktarır. Anlatıcı erkek kahraman ve kadın kahraman için ayrı ayrı yerlerde ‘intihara karar veren ümitsiz/nevmîd çaresizliğiyle’ ifadesini kullanır. (s. 26, 67) Anlatıcıya göre intihar kişinin kendisini ümitsiz, çaresiz gördüğü zaman başvuracağı bir yöntemdir. Ona göre ümitsiz ve çaresiz insanlar intihar etmektedir. Buradan anlatıcının ümitsizliği kendini öldürme nedeni olarak gördüğü sonucuna ulaşılabildiği gibi insanların başka nedenlerle kendilerini öldürdüklerini düşünmediği sonucuna da ulaşılabılır. Buna göre kadın kahramanın sevgilisinden

⁶⁴ http://otopsi.info/index.php?option=com_content&task=view&id=9&Itemid=49 (06.08.2011) Ruffié, bu sürenin yirmi dört saat olduğunu belirtir. Bkz. Jacues Ruffié, (1999). *Cinsellik ve Ölüm*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, s. 300.

ayrılma olasılığı karşısında kendisini öldürecek kadar çaresiz hissetmediği sonucuna varılması istenmiş olabilir. Kendini öldürecek kadar çaresiz olmayan kadın kahraman sevgilisini öldürerek ayrılık acısını yaşamaktan kurtulmuştur. Anlatıcı, kadın kahramanın uzun bir süre ölünün yanında kaldığının anlaşılması için erkek kahramanda ölüm lekelerinin oluştuğunu belirtir.

1.3.41.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.41.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Kadın

Siyah Gözler romanının kadın kahramanı, yaşadığı toplumun kurallarına aykırı davrandığı için yaptıkları ortaya çıktığında kendisinin ölmesi gerektiğini düşünmektedir. Kadın kahraman nikâhsız olarak bir erkekle yaşadığı bu tür bir yaklaşmanın utancından kendisini öldürerek kurtulmayı tasarlar. Kadın kahraman kendi kendine yaptığı konuşmalarda sevdiği erkek kendisini terk ederse kendisini öldürmeyi düşündüğünü söyler. Kadın kahraman sevdiği erkekle gizli gizli buluşmaya başladıktan sonra bu utancın ağırlığıyla ölmeyi ister. Ancak bu ölümü isteme gerçekten kendini öldürmeyi istemek olarak değerlendirilemez. Kadın kahraman burada kendisinin dışında bir nedenle ölmeyi istemektedir. Toplum kurallarına aykırı olarak bir erkekle buluşan kadın, bu durumdan kurtulmak için ölmeyi dilemektedir.

“Zaten onun hayatı, bundan başka bir şey miydi?.. Ve ilâ-nihaye böyle olmasını temenni ediyordu. Şimdi şurada birdenbire ölüverse... Oh, bu o kadar güzel bir şeydi ki kalbi bir hiss-i ademle dolarak, yok olmaktaki hazz-ı manevi ile ruhunda ebedi bir istirahat-ı vicdaniye duydu. O zaman hiçbir şey hissetmeyecek; hiçbir şey düşünmeyecek; hayatın bütün gavail ve mücadelâtından tamamıyla kurtulmuş olacaktı. Demek o kadar korkulan ölüm buydu. Lâkin yaşamak, daha mı iyiydi?.. İşte otuz seneden beri yaşıyordu. Fakat bu hayatın, onu, her gün biraz daha ezen, harap eden bir işkenceden ne farkı vardı?.. Nihayet, bu azapların, ıztırapların mükâfatı, şu dakikada, vicdanının üstünde siyah bir leke gibi duran meşum bir hatıranın şaibe-i levsinden ibaret değil miydi?.. İşte bu lekeyi, ancak ölüm temizleyebilirdi. Ve bu da bu geceden itibaren başlayacak olan vicdan azabından kurtulmak için yegâne tevessül olunacak bir çareydi. Bu esnada kulağına, uzaktan, garip ve velvele-bahş veren bir ses geldi. Başını kaldırarak, bir müddet dinledi; ne olduğunu anlayamamıştı. Sonra, çıplak ayaklarıyla pencerenin önüne kadar gelerek, dikkat etti. Karşıda camide sabah ezanı okunuyordu. Ve bu ses, ona, günahlarının bir nidâ-yı irşâdı gibi geliyordu. Mefkûresinin siyahlıkları arasında, bir nur-ı hakikat parlıyor; gözünün önünde, bir şahrâh-ı gufrân açılıyordu. Orada, bütün insanlar gelir; kalplerinin siyahlıklarını bırakarak, pâk ve nezih giderlerdi. Genç kadın, şimdi ruhunda ebedi giryelerin lerziş-i hüznünü uyandıran bu sesi dinlerken, kalbi, bir huşû-i dindârâne ile doluyor; günahlarının nedâmet-bahş telehhüfleriyle muazzep

oluyordu. Sonra, bir rikkat-i hissiyatla uzun uzun ağlıyor ve bu gözyaşları, kalbinin zehr-i âlâmını silerek, maneviyatını bir şifa-yı tesliyetle yıkıyordu.” (s. 77-78)

Kadın kahraman, aşkı ve yaşadığı toplumun kuralları arasında kalmıştır. Ölmeyi bir kurtuluş olarak görürken duyduğu ezan sesi, kendisinde inandığı dinin öğretilerine göre tövbe etme isteği uyandırır. Kadın doğru bulmadığı aşkını yaşamak istemektedir, ancak bu isteği pişman olmasına neden olmaktadır.

Kadın kahraman gece odasının penceresinde sevgilisinin gelmesini beklerken bu duruma düşmüş olmaktan rahatsız olur ve ‘Yarabbi, sen benim canımı al’ der. Kadın kahraman büyütüldüğü toplumsal kurallara karşı geliyor olmaktan duyduğu rahatsızlığı bu cümleyle ifade etmektedir. Bu cümlede bu olay kimse tarafından öğrenilmeden utancından kurtulmak isteği bulunmaktadır. Kadın kahraman için sevgilisinden ayrılma düşüncesi de ölümle aynı anlamı taşımaktadır. Sevgilisinin kendisinden soğuduğunu düşündüğü zamanlarda kendini öldürmeyi düşünmektedir.

“Demek artık her şey bitmişti. Oh evet, her şey bitmiş; onun için tevessül edilecek son bir çare kalmıştı...

Bu çare, zihninde yavaş yavaş büyüyor; kesb-i ehemmiyet ediyor; bütün muhakemelerini aynı nokta etrafına cem ederek, gittikçe yerleşen bir fikr-i sabit oluyordu. Birden, karar vererek:

‘Hayır,’ dedi. ‘Bundan sonra, yaşamak istemem...’

Zaten artık yaşamak için bir sebep var mıydı?.. Ve bundan sonra, yaşayıp da ne olacaktı?..

Onu, hayata rabt eden bağlar, her saniye bir parça daha gevşiyor; ayaklarının altında topraklar, sanki yavaş yavaş inhitat ederek, onu tedricen mezara indiriyordu. Esasen sıhhati de günden güne muhtel olmaya başlamış, vücuduna bir zaaf-ı amîk târi olmuştu. İştahıyla yemek yiyemiyor; uykuları kabuslarla bir buhran oluyordu. Birdenbire sıçrayıp kalkıyor; gözlerinin önünde, binlerce acı hayal dolaşıyordu. Ve kulağının etrafında bir ses, sanki ona:

‘Kalk kendini öldür... sana hıyanet ediyorlar; seni istemiyorlar...’ diyordu.’ (s. 102)

Kadın kahramana göre toplumun kurallarına uygun yaşamayan kişi ölümü hak etmektedir. Kendisi de namusunu lekelemiş biri olarak bu lekeden kurtulmak için ölmek istemektedir. Ancak onun ölümü istemesinin iki yönü bulunmaktadır. Sevgilisinden ayrı kalmaktansa ölmeyi yeğleyen kadın kahraman sevgilisine onsuz yaşayamayacağını söyler. Yaşadığı toplumun kuralları, kendi vicdanı ve sevgilisinin sadakatinden şüphesi arasında sıkışan kadın kahraman hayaller, kâbuslar görmeye başlar ve akıl sağlığı bu dönemde bozulmaya başlar. Kahraman kendini öldürmek düşüncesinden bir anda kendisini aldattığından şüphelendiği sevgilisini öldürme düşüncesine ulaşır ve bunu uygulamakta kendini öldürme düşüncesinde olduğu gibi zaman kaybetmez. Sevgilisini

kimseye vermeme, onu paylaşmama düşüncesinden hareketle onu öldürmeye karar veren kadın kahraman, sevgilisi öldükten sonra onun gözlerinde sevdiği ışıkları göremez. Kadın kahraman aslında sevgilisinin hayat belirtisi olan gözlerindeki şu'leleri onu öldürdükten sonra kaybetmiş olmaktadır. Kadın kahraman sevdiği erkeğin kendisini hayata bağlayan bağlardan biri olduğunu ve bu bağın eskisi kadar güçlü olmadığını düşünmektedir.

1.3.42. Sevda Peşinde

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Sevda Peşinde* romanında olay örgüsünün sonunda gerçekleşen ölüm romanın başında anlatılır.⁶⁵ Önce sonucun anlatıldığı romanda Aynınur'u intihara sürükleyen olaylar intihardan geriye dönülerek anlatılır. Aynınur'un intiharıyla biten olay örgüsünün başlamasına Aynınur Hanım'ın babasının ölümü neden olur. Aynınur'un babasının ölümüyle annesi her şeyden sakındığı kızını "başına bir kaza gelmeden" evlendirip kız çocuk yetiştirmenin sorumluluğundan kurtulmak ister. Aynınur okul yolunda gördüğü İlhami'ye âşık olur. Bu olayın ortaya çıkmasıyla zengin bir aileye mensup Nezihî ile evlendirilen Aynınur Hanım'ın aşkı, İlhamî ile yeniden karşılaşınca tazelenir. Kocasına sadık kalmak ve sevdiği adamla birlikte olmak arasında kalan kadın denize atlayarak intihar eder. Aynınur Hanım'ın intihar notu olarak sayfalarca mektup bırakır. Anlatıcı, Aynınur Hanım'ın intihar mektubundan önce intiharla ilgili görüşlerini dile getirir. Aynınur'un intihar ettiğini öğrenen İlhamî, Aynınur'un kocası Nezihî Bey'e bir intihar mektubu yazarak kendini öldüreceğini bildirir. Romanın olay örgüsü bu iki kahramanın kendilerini öldürmeleri üzerine kurgulanmıştır. Romanda dikkat çeken noktalardan biri kocasını aldatan kadının suçüstü yakalanması durumunda cezasının kocasına bırakılmasıdır. Aldatılan koca isterse karısını öldürme hakkına sahiptir ve bunun için herhangi bir ceza ile karşılaşmamaktadır.

Romanda dikkat çeken noktalardan bir diğeri Aynınur Hanım'ın kendisini öldürmek için arabayla uygun bir yer ararken bir türbe ile karşılaşmasıdır. Bu türbenin nasıl yapıldığını anlatan Aynınur Hanım, türbedeki mezarda yatan kadınla kendisi arasında karşılaştırma yapar. Türbe kırk beş yıl önce eşinin anısını yüceltmek isteyen bir adam tarafından yaptırılmıştır.

⁶⁵ Hüseyin Rahmi Gürpınar, (1328). *Sevda Peşinde*, Kitaphane-i Askeri, Tüccarzade İbrahim Hilmi, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

“Duvar cihetinde bir ufak türbe göründü. Pencereleeri demir parmaklıklarla mücehhez.. Fakat camları kırılmış.. Vasattaki kabrin etrafında a'lâ-yı semavatten inerek dizlerini büküp birer vaz'-ı niyaz u huzu' aldıktan sonra önlerindeki mermer gözler artık ağlamaktan yorulup durmuş, kâselerde de katre-i matem kalmamış hep kurumuştı.” (s. 18)

Romanda kocasını aldatan kadının kocasının uygun gördüğü cezayı alacağı, kanunun böyle bir durumda kocaya karısını öldürme hakkını tanıdığıın belirtilmesi dikkate değerdir. Kocasına ihanet eden bir kadının alacağı ceza ile ilgili Seza ve Sermet aralarında konuşurken Sermet, karısı Seza'ya kanunun suçüstü yakalanan kadınların kanlarının kocalarına helal kıldığını söyler.

“Bu hükmü sen deminden verdin. Böyle bir kadın gebermeli... Bu yüz karası toprakla örtülmelidir... Zaten kanun cürm-ü meşhûd halinde tutulan zevcelerin kanlarını zevclere helâl kılıyor,” (s. 70-71)

Sermet Bey, karısını ihanet ile ilgili olarak konuşturmaya çalışırken onun çocuğunun başına ve babasının ruhuna yemin etmesini ister. (s. 174)

Nezihi Bey'in süttnesi, Aynınur Hanım'ı İlhami ile evinde buluşturacağı gece namaz kılmaya gideceğini, öbür dünyayı da unutmamak gerektiğini söyler. Süttnine öbür dünya inancına sahip bir Müslüman kadındır ancak öbür dünya için yalnız namaz kılmanın yeterli olacağını düşünmektedir. Süttnesi olduğu Nezihi Bey kendisiyle yeterince ilgilenmediği için Nezihi'nin eşinin başka bir erkekle buluşmasına yardım etmekten çekinmez. (s. 418) Süttnine aynı zamanda eve baskın olmasından korkan İlhami ve Aynınur'a Muhtar ve İmam'ın baskın için para aldıklarını, imam ve muhtarın ahirette yatacak yerlerinin olmadığını söyler. (s. 414) Süttnine, kocası Ömer Ağa'ya “pis boğazına toprak dolsun” diyerek beddua eder. Süttninenin kocası Ömer Ağa da karısına “kesilsin nefesin de geber inşallah” diyerek beddua eder. (s. 419) Süttnine kocasına onun gömüldüğünü duysa borç harç para bulup bir hafıza başında Yasin-i Şerif okutacağını söyler. (s. 424)

1.3.42.1. Ölme Biçimleri

1.3.42.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Aynınur'un Babası: Aynınur'un babasının ölümü, annesinin onun üzerine titremesine, Aynınur'u daha fazla göz önünde bulundurmasına ve evlendirip kız çocuk sahibi olmanın sorumluluğundan kurtulmak istemesine neden olur. Kızının başında bir erkek bulunması gerektiğini düşünen kadın, babası öldükten sonra kızını başına bir şey

gelmeden evlendirmek ister. Babasının ölümü Aynınur'un yaşadıklarının oluşmasına neden olur. Romanın olay örgüsünü oluşturan olayların başlangıcı olan ölümle ilgili başka bir bilgiye yer verilmez. Yalnızca babanın öldüğü bilgisine yer verilir.

Seza'nın Babası: Aynınur'un kocasının arkadaşının karısı Seza'nın babasının öldüğü belirtilir, ancak bu ölümle ilgili bir bilgi verilmez.

1.3.42.1.2. İntihar

1.3.42.1.2.1. Denize atlayarak intihar etme:

Aynınur: Nezihi ile evlenmeden önce âşık olduğu İlhami'yi evlendikten yıllar sonra bulan Aynınur Hanım, kocasının hoyrat davranışları yüzünden İlhami'ye yeniden ilgi duymaya ve gizli bir ilişki yaşamaya başlar.

İlhami: Aynınur'un denize atlayarak intihar ettiğini öğrendikten sonra, Nezihi Bey'e mektup yazarak "sevda ateşini denizin soğuk sularının örteceğini" belirtir. İlhami'nin intihar edip etmediği ile ilgili bilgi verilmez. İlhami'nin intihar edeceğini mektupla belirtmesiyle yetinilir.

1.3.42.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.42.2.1. Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri:

Sevda Peşinde romanında anlatıcı Aynınur Hanım'ın intiharının gazetelerde günlerce yazılmasına neden olarak intiharın batıdaki gibi sık karşılaşılan bir olay olmamasını ve Aynınur Hanım'ın soylu, iyi yetişmiş bir kadın olmasını gösterir.

"Bir Türk kadınının intiharı külliyyen naşinîde bir vak'a değildir. Bu nev vukuat nadir, fakat vâkıdır. Saika-i yasla kendilerini denize, kuyuya atan, ağaca, merdiven parmaklığına asan kadınlar görülüp işitildiği gibi birisi yine adalarda olmak üzere son on beş yirmi sene zarfında nisvanımız arasında revolver ile iki üç intihar vuku' bulduğu da zabıtaca mukayyedir.

Avrupa'da cereyan eden bu nev vukuat-ı müellime bizdeki kadar calib-i nazar ve istigrâb görülmez. Meselâ Paris'te ay hafta geçmez ki inkitâ'-ı alâmını Sen nehrinin ka'rında aramaya atılan tal'izde nisvan işitilmesin.

Fakat bizde öyle değildir. İstanbul'da bir kadının ve bahusus bunun gibi oldukça ma'ruf, terbiyeli, asil bir aileye mensûb bir kadının intiharı adeta bir vak'a-i mühimme ve mühicce addolunur. İntiharın suret-i tasminindeki hayalperestlik, şâiriyet-i elemiye ile, vakayı ihâta eden esrâr da bu merâk ve heyecanı fevkâlâde tezyide sebep oluyordu." (s. 4)

Anlatıcıya göre bizde intihar batıdaki kadar sık karşılaşılan bir olay olmadığı için alışılmadık olaylardandır. Ara sıra karşılaşılan intiharların arasında Aynınur Hanım

gibi geçim derdi çekmeyen ailelerden birinin intiharı yoksul bir insanın intiharına göre daha çok ilgi uyandırmaktadır. Ona göre geçim derdi çeken insanların intihar etmeleri olağandır. Geçim derdi çekmeyen insanların intiharı diğerlerine göre daha çok ilgiyi hak etmektedir. Anlatıcı intiharı gerçekleştiriliş biçiminin de ilgiyi arttıran nedenlerden biri olduğunu düşünmektedir. Anlatıcıya göre Aynınur Hanım, içinde hayalperestlik ve şairiyet bulunan bir intiharı seçmiş ve denize atlayarak kendini öldürmüştür.

Anlatıcı evliliği ölüme benzeten bazı kişilerin etkisiyle Sermet Bey'in diri iken mezara girmek istemediğini ifade eder. Ölümün kimseye rızasını alarak gitmediği gibi evliliğin de Sermet Bey'i bu biçimde yakaladığını belirtir.

“Sermet Bey tehhül ölüme benzeten kıl ü kâl erbâbının işâ'ât-ı bedbînânelerinden ürkerek bir müddet evlenememiş yani diri iken mezar-ı zifafa girmek istememişti. Fakat mevt-i hakiki bel' vücutların evvelce muaffakatlarını istihsale lüzum görmediği gibi mevt-i tehhülden kaçanlar da bazen bilâ-ihiyar şikâr-ı izdivac olurlar.” (s. 62)

1.3.42.2.2. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.42.2.2.1. Baş Kişinin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Aynınur Hanım

Aynınur Hanım, okula giderken gördüğü İlhami Bey'e âşık olur. Annesinin kendisini hiçbir dedikoduya karışmadan, adı lekelenmeden önce evlendirmek istemesi nedeniyle bu aşk duyulur duyulmaz okuldan alınır. Adını bile bilmediği gence olan aşkına karşın başka biriyle evlenen Aynınur Hanım, İlhami Bey'i yıllar sonra yeniden görünce ona karşı hissettiği duygular yenilenir. Aynınur Hanım, uzun bir süre kocasına sadık kalmak ve kendini yasak aşka bırakmak arasında bocalar, sonunda bu duruma dayanamaz ve denize atlayarak kendini öldürür. Ölmeden önce duygularını ve yaşadığı karmaşayı yansıtan bir mektup bırakan Aynınur Hanım'ın mektubunun ilk cümlesi “Ben hala yaşıyor muyum?” sorusudur. Aynınur Hanım, çevresinde bulunan güzelliklerin farkında olmasına karşın kendisinin yaşamadığını düşünmektedir.

“Ben hâlâ yaşıyor muyum? Oh! Rabbim neredeyim? Müşemmes, lâ-yetenâhî bir gök, muattar çamlar, bî-pâyân, mavi ufuklar, fûshat abâd, mütelatım, pür helecan bir deniz a'mâkına, muzlim kişver esrârına doğru nazarımı çekiyor.... O inilti nedir? Rüzgar.. Tabiatın hitâbeti, bu eninlerin hep bana mı? Ne söylüyorsun? Zihnim pek karışık, anlayamıyorum. Senden isti'âne edenler için lisan-ı teselliyetin bu mudur? Ah nafiye.. Artık bana teselli karger olmaz. Gönlüm inleye inleye her tarı bin pare olmuş mahrum-ı nağme bir alet-i haraba döndü. Artık seninle hem-aheng-i teessür olamam.. Yetişir.. Sus. . İnleme.. İşte dalgalar çırpına çırpına beni davet ediyorlar. Geliyorum. Siz, gavr-ı istihala sonra çekip yuttuğunuz vücutları bütün âlâm-ı dünyeviyelerden kurtarır mısınız?

Fakat rica ederim. Benimki pek bitâb-ı ıztırâbtır. Onu çok hırpalamayınız. Pek incitmeden niam-ı sükûn u istirahat bahşânız ile uyutup mesud ediniz. Dünyada bî-mana bulduğum bu ‘mesudiyet’ sözünün medlûl-i uhreviyetine beni erdiriniz.” (s. 12-13)

Aynınur Hanım, zihin karışıklığına karşın kendini öldürme kararından dönmek ve mektubu yarım bırakmamak için oğlunun yanına gitmek istemez. Mektubu yazmaya başlamadan daha önce kendini öldürmeye karar verdiği, dalgalara söz verdiğini belirtmesinden anlaşılmaktadır. Mektubu ölümünden sonra olayı araştırmak isteyenlere açıklama yapmak için yazan Aynınur Hanım, yaşarken ve ölümlük birilerine karşı sorumluluk hissederek açıklama yapmak zorunda kalmaktan rahatsızdır. Mektubunda kendini öldürme kararıyla evden çıktıktan sonra yaptıklarını anlatan Aynınur Hanım, vapurdan atlamayı düşündüğünü ancak vapurdaki insanların kendisini kurtarmak isteyip ıslak bir durumda denizden çıkaracaklarını düşündüğü için vazgeçtiğini ifade eder. Onun için üzerinden sular akarken denizden çıkarılmak maskaralıktır. Kurtarılma ve sonunda rezil olma olasılığı yüzünden bu intihar biçimini güvenli bulmayan Aynınur Hanım, kendini öldürme düşüncesiyle araba kiralayarak buna uygun yer aramaya başlar. Aynınur Hanım, kendini gerçekten öldürmek istediği için buna uygun yer aramaktadır.

“Çağırma Naim gelemem. Senden evvel dalgalara söz verdim.. Anasız kalan kuş yavrularıyla beraber seni meleklerle emanet ettim. Çünkü işte beni de bir sayyâd-ı bî-amân öldürüyor.

Sükûnet-i ebediyeye vüsulden evvel daha insanlarla görülecek hesaplarım var. Şu vakt-i vada’ u teessürümde bile onlara meram anlatma külfetinden azâde kalamıyorum. İntiharımın sonra zabıta belki birçok kimseleri rahatsız eder. Bu hususta kimsenin sun’ı günahı yok. Kabahat bende.. Hilkatimde, zayıf asabımda. Başka kadınların hafif bir nezle geçirir gibi daima savuşturdıkları bir sadme-i kalbiye bende iltiyâm-nâ-pezîr bir ceriha şeklini aldı.. İşte marîzini götürüyor. (s. 14)

Kendisini öldürmek için uygun bir yer arayan Aynınur Hanım, bir türbe ile karşılaşır ve bu türbenin ne için yaptırıldığını da bu vesile ile anlatır. Eşinin anısını yüceltmek isteyen bir koca tarafından yaptırılan bu türbenin, kocasına sadık kalan kadın için uygun bir yer olduğunu düşünmektedir. Aynınur Hanım, kendisi gibi mutsuz ve kocasının lanetini üzerinde taşıyan kadınlara uygun bir mezar aradığını ifade eder. Aynınur Hanım, kendisinin bir mezarı hak etmediğini düşünmektedir. Ona göre onun gibi kocasına ihanet eden kadınlar türbesi yapılan bu kadın gibi bir mezara gömülmemelidir. Kiraladığı arabayla giderken geçtikleri uçurumlara yuvarlanmayı dileyen Aynınur Hanım bu düşünceyle cesedinin bile bulunmasına olanak vermeyen bir fırtınada denize açılarak intihar eder. Böylece bir mezarı bile hak etmeyen vücudunu

gizlemiş olmaktadır. Kendini öldürmek için uygun yer arayışı sırasında bir manastıra giden Aynınur Hanım, orada birkaç mezar görür ve mezardaki ölülerin “muntazır-ı haşır” olduklarını söyler. (s. 23) İslam dinine göre insanlar öldükten sonra kıyamet gününe kadar kabir hayatı yaşarlar. Kabir hayatı iki dünya arasında bir geçiş yeridir. Aynınur Hanım, ölüm ve ölüm meleği ile ilgili düşüncelerini ifade eder. Ölümün ressamların çizdiği biçimiyle dalgaların üzerinden kendisine gülümsediğini düşünür. Bu görüntü kendisini korkutur ancak bunun onu ölmekten alıkoyamayacağını söyler. Aynınur Hanım ölmekte olan insanlardaki korkuyu, sevdiklerinden ayrılma korkusunu yaşamaktadır. İntiharı düşünen birinin yaşadığı korkuları ve duygularını dile getirmesi bakımından intihar mektubu dikkate değerdir.

“Piş-i nazarımdaki bu müteharrik levha-yı tabiat artık son hisse-i rü’yetim, son seyrangah-ı hayatım olacaktı. O günü bu zavallı vücudum bütün akaribden, bütün beni sevenlerden uzakta kimbilir nerelerde hayattan mevte geçecekti. Ölüm ressamların onu tasvir ettikleri eli tırpanlı bir iskelet suretinde dalgaların üzerinde gezinerek siyah çukur gözleri, dudaksız dişleri ile bana acı, mahûf tebessümlere başladı. Titredim. Nâ-kâbil-i tarif bir ye’s yüreğimi koparıyordu. Ölüm korkusu beni niyetimden vazgeçiremez. Ben ona mahkûmum. İzdırab-ı mevt hayatın çektiği acılar yanında mutlak hafif kalır.” (s. 24)

Burada ölümün elinde tırpanla gezen bir iskelet olarak tasvirinin kullanılması dikkate değerdir. Aynınur Hanım, Türk resminde bulunmayan ölüm tasvirini hatırlamaktadır. İslam inancı gereği melekler herhangi bir biçimde tasvir edilemezler. Buna ölüm meleği Azrail de dâhildir. Burada Aynınur Hanım, kendi inancının uygun görmediği bir biçimde ölümü elinde tırpanla dolaşan iskelete benzetiyor. Aynınur Hanım, ölümü bu biçimde hatırlaması onun ölüme bakışını gösterir. Aynınur için ölümü onu bu dünyadan, sevdiklerinden ayıran çürük dişli bir iskelettir. Bu dünyada bir kısmını yaşadığı güzel şeylerden bu biçimde ayrılıyor olmak onun ölümü iskelete benzetmesine neden olur. Aynınur Hanım, Nezihî ile yaşamaktansa ölmeyi seçtiği için ölmek istemeyerek ölmektedir. Böyle yaparak bir başkası ile ilişkisi olduğunu öğrendiğinde kendisini öldüreceğini söyleyen kocasını engellemiş ve ona bu fırsatı vermemiş olur.

“Hayatın çehrelere bahşedebileceği son mükâfat işte bu beyazlıktı. Bu mükâfata ermeden ölenler mazlûm addediliyor. Acaba bu haklı bir dava mıdır? Ben bu mazlûmiyeti asgarisinde değil etval-i ömürde vefat edenlerde görüyorum. Hiç doğmanın en büyük bahtiyarlık olduğuna şüphem yok. Bu kârgâh-ı kazaya bir kere düşen için senelerin her türlü bar-ı sefâlet ve meşakkatine vücudunu ezdire ezdire sen her meh arız-ı emraza tepelete tepelete duçar-ı gaye-i zaif olan her uzvu ifa-yı vazifeye davet için türlü vesait-i tenbihyeye ve ekseri gülünç çarelere müracaat ede ede cebri,

nev-a-mâ sun’i bir hayatla yaşamaya uğraşmaktaki bahtiyarlığı –bunu iddia edenlerin serd eyledikleri felsefelerindeki kuvvete rağmen– ben anlayamıyorum. Fakat hayat ne kadar sa’bû’l-mürûr, ne kadar acı bir belye olsa yine bu mürârat-ı kalblerden ölüm korkusunu izale edemiyor. Bu korku olmasa yahut bunu hiçe indirecek bir sühûlet temin edilse hayatı alkışlayanların nikbînâne felsefelerini gülünç gösterecek bir kesretle intiharlar çoğalır. Belki dünya yarı yarıya boşalardı. Bazen elem ve sefalet-i hayat o merteye tezyîd-i şiddet ediyor ki işte böyle benim gibi ölüm acısına, o korkuya da meydan okuyanlar bulunuyor.

Hükm-ü umumiyle tamamen makûs olan kendi nazarımca bu hayatın en büyük etval-i ömür sahipleri olduğundan benim dört ömrüme müsâvi bir hayat-ı medide görmüş bulunan bu sâl-hürde rahip çektiğim meşakkatin dört mislini çekmiş demektir. İşte bu sebeple nazarımda pek muhteremdir. Sebebini pek tahlil edemeden insanların ihtiyarlar hakkında ibrazına uğraştıkları hürmetin saiki yine bu olsa gerek...” (s. 25-26)

Aynınur Hanım’ın kocası Nezihî Bey, arkadaşı Sermet’e Aynınur’un hayat felsefesini Aynınur’un kendisine söylediklerini aktararak açıklamaya çalışır. Aynınur Hanım kocasının aktardıklarına göre bedbin, hayattan zevk almayan güzelliklerin yanında sürekli olarak kötülükleri gören bir kadındır.

“Neşe hamakaya mahsustur. Hakâyık-bîn olanlar bu dünyada gülecek, sevinecek bir şey göremezler. Beşikler gül ağacından yapılabilsen de mezarlar hep toprağa kazılır. Hayat bir zalim sayyaddır ki şikârlarını netice-yi müthişeye kadar avutmak için âkilü’l-ecsâd çukurlarının sathını çimenler, yaseminler tezyin eder. Yaşamak medîd bir gafletten aldanmaktan ibarettir. Binaenaleyh onun gûn-â-gûn hayal-i iğfalkarisine karşı aldanmamakta sebât gösterenler vakıf ledün-beşeriyet sayılırlar.” (s. 97)

Aynınur Hanım, Seza Hanım’a yazdığı yirminci mektupta insanın iç organları sayesinde çürümeden kalan canlı bir leş olduğunu yazar.

“İnsan ancak faaliyet-i uzviye sayesinde tefessuh etmeyen zî-hayat bir lâşedir. Doktor da bu cümledendir. Anan da baban da...” (s. 428)

1.3.42.2.2.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Sermet Bey

Sermet Bey, karısı ile kocasını aldatan kadınlarla ilgili olarak konuşurken intiharın çaresizlikten ileri geldiğini söyler.

“İkimizin de halâsı namına şimdi bir çare kaldı. Seni tatlık benim için vâkı’ a bir nev-i intihar demektir. Fakat her intihar da bir ıztırâr neticesidir...” (s. 80) Sermet Bey, arkadaşı Nezihî’nin karısı Aynınur’un İlhamî ile olan yasak ilişkisini öğrendikten sonra İlhamî Bey’e kadından ayrılması gerektiğini ifade eden bir mektup yazar. Sermet Bey bu mektupta İlhamî’ye ilişkisinin kötülüğünü açıklarken savaşta ölmekle ilgili görüşlerine de yer verir. Sermet Bey’e göre insanlar gündelik hayatta

dayanamayacakları ölümlere savaş sırasında düşman tarafının uğramasıyla sevinirler. Savaşta ölen nefer vatan için ölürken geride kalanlar, savaşa gitme mecburiyeti olmayanlar kazanılan zaferle ilgilenirler, orada ölenlerle ilgilenmezler.

“Vahşet ve sefâlet-i insaniyeyi tehvîn için cildler dolduran bütün o mütefekkirin-i aliyeinin dimağlarında bir ateş-i infîâl parlıyor. Müheyyic-i makaleler, risaleler ile harb-i tecbîl, asker-i teşcî’ ediyorlar. Her gün meydan-ı harbden gelen muzafferiyat telgraflarında düşmanın telefât-ı azimesi haber alındıkça bütün çehreleri şetaret-i sürur kaplıyor. En rakîk, ve şefkatperver kadınların nazik simalarında bile bu tebessüm-ü memnuniyet görülüyor.

Ölüme sevinilmez, matem edilir. Medeni ismini gasb etmiş vahşi, bu katle, bu fecî’aya gülme.. Ağla.. Sen hiç yağmurluğu, matarası, bütün levazım-ı seferiyesi sırtında olarak vurulmuş bir neferin tarihçe-i mevti hun-ı şehadetle sima-yı şîrânesine yazılmış bir askerinin o vuzu’-u dilîrânede yatışını gördün mü? Bu hangi tarafın askerinden olursa olsun müdafa-yı memleketi için fedâ-yı cân etmiş, insanlığın kahramanlıktaki mertebesi kasvasını ihrâz eylemiş bir vatan oğludur. Sağ kalan hemşehrilerine hukûk u istirâhat lâzime-i hayatlarını bahşetmek için ölmüştür. Bu maktûl, vatanın oğlu ferdi, o büyük neferdir ki belki harita üzerinde memleketinin kasabasının mevki’-i coğrafyasını hiç görmemiştir. İki büyük milletin siyaseten vaziyet-i husumetkârlarına vâkıf değildir. Vatandaki hisse-i refah ve tasarrufu ateş karşısına çıkmaktan muaf addedilen mütemevvilane nisbeten lâş kabilindedir.” (s. 388-389-390)

Sermet Bey, karısı ile Aynınur Hanım’ın durumu ile ilgili konuşurken karısına Aynınur’un kendisini öldüreceğini ve öldürmesinin daha iyi olduğunu söyler. Sermet Bey’e göre Aynınur ölümü hak etmektedir.

“— Sana evvelî de söyledim esrârının duyulduğu günü bu kadın intihar edecektir.

— Pek ala eder!..

— İntihar ederse mi?

— Öyle ya!..

— Zehî insaniyet!.. Senden bu sözleri işitecek miydin?

— Hanım intihar insaniyeten menfur bir fiil ise de bunun lüzûm-ı tahakkuk eden anlar olduğu kabil-i inkâr değildir.

Aynınur bu sevda-yı meş’umdan vazgeçmeli veya intihar etmelidir. Böyle hareket etmez ise fiil-i katli zevcinin yed-i intikamına bırakıyor demektir ki o zaman maktûller ta’addüd edeceğinden daha müthiş olacaktır.” (s. 399-400)

Nezihi Bey

Karısı Aynınur’un intiharına neden olan olaylardan şüphelendikçe karısını öldürmekle tehdit eden Nezihi Bey, Aynınur’un ölümünden altı ay sonra evlenir. Nezihi Bey’e göre kocasını aldatan kadın ölümü hak etmiş demektir. Karısının kendisini aldattığı düşüncesinde olan bir kocanın karısını, karısının aşğını ve kendisini öldürmesi gerektiğini düşünmektedir. Arkadaşı Sermet Bey’le beraber karısının fırtınalı havada sandalla denize açıldığını öğrendikten sonra Sermet’i deniz kenarına indiren Nezihi

Bey, orada bir süre kaldıktan sonra karısının cenaze törenini yaptıklarını söyleyerek ayrılmak ister.

“Haydi gidelim. Şurada sanki Aynınur’un resm-i tedfinini icrâ ettik. Mezarlıkta bundan ziyade oturulmaz. Bırakalım rüzgâr da ayîn-i telkinini ifâ etsin.. dedi.” (s. 60)

Nezihi Bey, İslam dinine mensup biri olarak deniz kenarında karısının gömülme işlemlerini yaptığını ve rüzgârın da imamın yapacağı telkin verme işlemini gerçekleştireceğini düşünmektedir. Denize atlayarak intihar eden karısına gıyabında bir cenaze töreni düzenlemiş gibi düşünerek bir mezarı olmayacak karısına telkini verme işinin de rüzgâr tarafından yapılacağını ifade eder. İslam dinine göre ölü mezarına gömüldükten sonra imam tarafından ölüye dua okunmaktadır. Nezihi Bey’e göre burada imamın okuyacağı duayı rüzgâr yerine getirecek ve telkin verecektir.

Seza Hanım

Kocasının arkadaşının karısı Aynınur Hanım’ın bir başka erkekle ilişkisi olduğunu öğrenen Seza Hanım, eşini aldatan kadın ve erkeğe aynı biçimde ceza verilmediğini düşünmektedir. Seza Hanım bir kadının kocasını aldattığı ortaya çıkınca bu durumdan onun ancak kendisini öldürerek kurtulabileceğini düşünmektedir.

“O bedbaht kadın bu hıyanetini gizli tutamazsa artık bu hayatta onun için bir câ-yı tahassun yoktur. Ölmeli... Gebermeli... Bu yüz karası toprakla örtülmeli... Anladın mı Bey?..” (s. 67)

Seza Hanım kadınların ihanetlerinin öğrenildiğinde kendilerini öldürmelerinin beklenmesini haksızlık olarak görmektedir. Kocasını Sermet Bey’le bu konuda yaptığı tartışmalar yüzünden kocası Sermet Bey kendisinden şüphelenir.

İlhami Bey

Okul yolunda görüp âşık olduğu Aynınur Hanım’ı unutamayan İlhami, Aynınur Hanım’ı yıllar sonra yeniden gördükten sonra evli olmasına karşın onunla ilişki kurar. İlhami Bey, Aynınur Hanım’la ilişkisini *Paul ve Virgin* romanındaki aşka benzetmektedir. Bu romandaki âşıklar da denize atlayarak intihar etmişlerdir. İlhami’nin bu benzetmeyi ilk buluşmalarında yapması dikkat çekmektedir. Türk edebiyatında pek çok kadın kahramanın elinde karşımıza çıkan, kahramanları etkileyen roman olarak kullanılan roman, *Sevda Peşinde* romanının kahramanlarının intiharında da yol gösterici durumundadır. Aynınur ve İlhami romandan o kadar çok etkilenmişlerdir ki romandaki

kahramanlar gibi ölmeyi seçmişlerdir. Türk edebiyatında okuduğu roman kahramanlarından etkilenen kahramanlar önemli bir yer tutmaktadır.

1.3.43. Salon Köşelerinde

Safveti Ziya'nın *Salon Köşelerinde* adlı eserinde baş kahraman Şekip'in annesi, oğlunun ölmeden önce yaşadıklarını yazdığı defteri Ahmet Hulusi'ye verir.⁶⁶ Ahmet Hulusi, Şekip'in defterini Mehmed Rauf'a okuması için gönderir. Romanın baş kahramanı Şekip, aynı zamanda bu defter aracılığıyla romanın anlatıcısı konumundadır. Şekip, bu defterde salon eğlencelerinde tanıdığı Lydia'ya olan aşkını anlatır. Şekip, Lydia'yı görmek için bütün eğlencelere katılmaya çalışır. Babasının işleri dolayısıyla aceleyle İngiltere'ye dönmek zorunda kalan Lydia, Şekip'e İngiltere'ye kendisiyle birlikte gelmesini teklif eder. Şekip bu öneriyi esaret altında oluşu için kabul edemeyeceğini söyleyerek geri çevirir. Romanda Şekip'in ölümünden başka iki ölümden söz edilir. Bu ölümlerin romanın olay örgüsünün gelişimiyle ilgisi bulunmaz. Şekip, bu ölümlerden birinden menekşe almak için girdiği çiçekçi dükkânında ölen bir genç kız için hazırlanan çiçekleri gördüğü için söz eder. Diğer ölüm ise Şekip'e geceyi geçirmesi için yolda rastladığı bir adamın önerdiği genç kızın babasının ölümüdür. Şekip çok küçük yaşta böyle bir iş yapmak zorunda kalan kızı görmek için adamlarla birlikte bir eve gider ve orada yas elbiseleri içinde gördüğü genç kızın, bütün gece parasını vererek oradan ayrılır.

Romanda olay örgüsünü ilgilendiren tek ölüm Şekip'in ölümüdür. Şekip bir hastalık sonucu ölmüştür ancak hastalığı ile ilgili bilgi verilmez. Şekip ve Lydia'nın ölümle ilgili görüşlerinin yer aldığı romanda başka kahramanların yaşam ve ölümle ilgili düşüncelerine yer verilmez.

1.3.43.1. Ölme Biçimleri

1.3.43.1.1. Ölümüyle İlgili Bilgi Verilmeyenler

Genç Kız: Şekip, çiçek almak için girdiği dükkânda yapılmış çiçekler arasında genç bir kızın cenazesi için hazırlanmış çiçekler görür. Bu genç kızın ölümünün olay örgüsüne bir etkisi bulunmamaktadır.

⁶⁶ Safveti Ziya, (1327). *Salon Köşelerinde*, Muhtar Halid Kütüphanesi Külliyyatı, İstanbul. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

Rum: Şekip'in çok küçük yaşta olan bir genç kızla geceyi geçirmesi için kendisine önerilen eve gittiğinde kızın babasının ölmüş olduğunu öğrenir. İki kız kardeşin babasının kızlarını korunmasız bırakarak öldüğü belirtilir.

1.3.43.1.2. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Şekip: Şekip evlenme teklif etmeyi düşündüğü Lydia, ailesiyle birlikte İngiltere'ye döndükten sonra hastalanır. Hasta yatağında Lydia ile tanışmalarını ve onunla yaşadıklarını kaleme alan Şekip, bu defteri arkadaşı Ahmet Hulusi'ye verilmek üzere annesine bırakır. Romanda Şekip'in hastalanarak öldüğü belirtilir ancak hastalıkla ilgili bilgi verilmez.

1.3.43.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.43.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.43.2.1.1. Baş Kişinin-Anlatıcının Ölümle İlgili Düşünceleri:

Şekip

Şekip, çiçekçi dükkânında yaşamın ve ölümün yan yana oluşunu cenazeye gidecek çiçekler, kurumuş çiçekler ve boş yemek kapları ile anlatır. Şekip'in Cenazeye yetiştirilmek üzere hazırlanan çiçeklerin yanında renkli kurdelelerle hazırlanmış çiçek sepetinin bir arada bulunuşunu ifade etmesi onun ölümü yaşamın her anında karşılaşılabilecek bir olay olarak gördüğünü gösterir.

“Orada, tahta bir masa üzerinde, yenmiş iki kap yemek yanında solmuş çiçek yaprakları, kurumuş menekşe demetleriyle, o gün vefat eden bir genç kızın yarın kaldırılacak cenazesine yetiştirilmek üzere ihzar edilmiş beyaz krizantemlerle müzeyyen ikli-i matemın yanı başında yaldızlı rengârenk kurdelelerle, taze kamelyalar, gardenyalar, menekşelerle bağlanmış, süslenmiş bir sepet duruyordu.” (s. 10)

Şekip, yaşamı tüm yönleriyle gören biridir. Çiçekçi dükkânında kurdelelerle hazırlanmış çiçek sepetinin gideceği kadının yanında cenazesine krizantemlerin yetişeceği genç kızı düşünür. Şekip, dükkânda gördüğü gencin çiçek gönderdiği kadının kirli yaşamına karşın yaşamayı sürdürmesini ve masum olan genç bir kızın sonsuz uykuya dalmasını karşılaştırır. Ona göre ölen genç kız masumdur ve ölümü hak etmemektedir. Genç kızın cenazesine gidecek çiçeklerle ilgili herhangi bir şey söylemeyen Şekip, gencin kadına gönderdiği çiçeklerin kurban edildiğini düşünmektedir.

“Of, Yarabbi! Bu zavallı gence.. O binlerce aguş-ı mülevvesin binlerce levsi kerahatiyle meşbu’ geçkin sefileyi mini mini eden, ona temellüke uzanan, bu masum, bu bî-günah çiçekleri ona kurban eden gence doğru kalbimde bir hiss-i merhamet uyandı; sonra öteki kızı, şebabında nevm-i ebediye dalmış o masum bakireyi düşündüm, bütün bu levslerden kurtulmak, hayatın bu fecaat nâ-be-mevsiminden ruhumu, fikrimi tahlîs etmek için gözlerimi kapayarak çiçekçinin ikmâl edip verdiği mini mini menekşe demetini kokladım.” (s. 10-11)

Şekip, geceyi birlikte geçirmesi için on üç yaşında kimseye çıkmamış olduğu söylenen kızın evine gittiğinde, kızın babasının öldüğünü ve ölümcül hastalığı olan kardeşine bakabilmek için erkeklerle birlikte olduğunu öğrenir. Şekip, kızın ölen babasının çocuklarını dünyada kimsesiz bırakıp gittiği için üzüldüğünü düşünmektedir. Şekip’in iki kız kardeşin ölen babasının kurumuş çehresiyle ve sönük bakışlarıyla diğer odada yattığını düşünmesi dikkate değerdir. Şekip, kızların babasının ölümünü canlandırarak somutlaştırmaktadır. Onun ölüm tasavvurunda kurumuş çehre ve sönük gözler bulunmaktadır. Şekip’e göre ölen insanlar bu dünyada bıraktıkları insanlar için üzülmektedir. Ölen baba çocuklarının geleceğini kuramadığı, öldükten sonra onlarla ilgilenemeyeceğini bildiği için üzülmektedir. Kahraman burada ölümün kötülüğünü yaşamaya devam edenlerin çektikleri acılar değerlendirmektedir. Ölüm var oluş biçimiyle, yaşama son vermesiyle kötü değildir. Ölüm iki kız kardeşi babasız bıraktığı, onları yaşayanların kötülüklerinin elinde bıraktığı için kötüdür. Babanın ölümü kızın kendisini kötülüklerden koruyamamasına neden olur.

“Hele büyüğünün gözlerinde, nazarında, çehresinin hutût-ı rakika-i mağmumanesinde öyle bir his esir-i şiir, kardeşine deraguş edişinde öyle bir eda-yı latif-i himaye, bakışında muamma-yı hayata karşı o kadar masumane, bî-vukûfâne bir meal-i hazin-i teslimiyet vardı ki bilâ-ihhtiyar gözlerim yaşardı. Ve zannettim ki hemen oracıkta, öbür odada bu masumların babaları, bir cesed bî-ruh olarak uzanmış yatıyor da kurumuş çehresiyle, sönük mutazarri’ nazarlariyle artık himaye ve tesâhub edemeyeceği, aguş-ı şefkatinde saklayamayacağı kızcağızını pâ-mâl-i tahkir, rencide-i şenaat etmemekliğim için bana yalvarıyor? Bana öyle geliyordu ki bu zavallı pederin ruhu, buna, bu levslere bu şenaatlere mani olamayarak mevtin pençe-i müthiş mukavemet-sûzı altında bî-mecal, gayr-i kader bunu, bu levsleri, bu şenaatleri görmeye mahkumiyetten mütevellit bir nevmidi, bir ıztırab-ı ruh ile sanki kabrinde ağlıyor, ve bu fecaat-i ba’de-l-mevt hayalimin kuvvetiyle adeta görür gibi olduğum o sönük, o mutazarri’ nazarı en müessir sözlerden daha müessir, daha belîğ bir sükun idi hüsrarla bana anlatıyor, ‘kızımı kurtar, sakın yavruma dokunma!’ diye güya feryat ediyordu. Sanıyordum ki bunu benimle beraber ta o zaman bir hiss-i kabl-el vuku’ ile yalnız şu yaşlı çocuklar, yalnız onlar, şu birbirlerine sarılmış yekvücut olmuş iki masume görüyor.” (s. 100-101)

Şekip, gece yarısı geldiği evde küçük kızın hasta olduğunu öğrendikten sonra onun ölümcül bir hastalıktan yattığını düşünür. Şekip, hasta genç kızın ölümle pençeleştğini düşünür. Şekip’e göre ölüm pençeleşilmesi, savaşılmaması ve teslim

olunmaması gereken bir şeydir. İnsan son ana kadar ölümün elinden kurtulmaya çalışmalıdır. Hayatta kalan insanlar ne pahasına olursa olsun ölümle pençeleşen kişinin ölmemesi için uğraşmalıdır.

“O yuvarlak, şeffaf, ateşin gözyaşları hala temadi ediyor, bana bütün bu facia-yı hayatı naklediyordu: Aylarca belki şu beyaz örtülü minderlerin yerinde duran dar, eski, siyah bir demir karyolanın içinde ölümle pençeleşen bir vücud-ı nahif ve marizin ilaçtan, tedaviden mahrum bir halde çırpınması..” (s. 114)

Şekip, ölmek üzere olan hasta çocukların ölmeden önce ebedi istirahate benzer bir rahatlamaya ulaştıklarını düşünmektedir. Ona göre hasta çocukların anneleri, çocuklarını kaybedeceklerini bilseler de bu geçici rahatlamaya inanırlar.

“Ve hasta çocuklarının kabl-el-memat-ı arız olan muvakkat istirahatine –o hab-ı latif ve bî-helecana ki ekseriya hab-ı ebedinin pîş-dârıdır- aldanarak ümid-i ifakatle kalpleri titreyen.. Aldandıklarını, pençe-i mevttten ciğerparelerini kurtarmak kabil olmayacağını bildikleri halde yine aldanmak, daima aldanmak isteyen valideler gibi ben de bütün bir gece devam eden mücadele-i fikriye neticesinde verdiğim karar üzerine, -Ah mecnun, ah çocuk gönül! Lydia'nın dest-i izdivacını kendisinden istirahat etmek kararı üzerine- artık kesb-i sükun eden, o karar üzerine artık peri-i ümidin âteşin, sehhar-ı aguşuna iltica ederek büzülüp uyuyan gönlüme bakarak müsterih olmuş, aldanmış kendimi aldatmıştım. Evet, mademki izdivaçla neticelenmeyen aşklar merdûtdur. Mademki benim için, bir Türk için de bu izdivaç kabildir, ve mademki Lydia beni seviyor...” (s. 217)

1.3.43.2.1.2. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri:

Lydia

Lydia ölümün aniden geldiğini düşünmektedir. Ona göre kimse öleceği zamanı bilemeyeceği için yaşamayı geleceğe bırakmak hatadır. Lydia, insanların ölümü düşünerek, ölümün aniden gerçekleşeceğini düşünerek yaşadığı anları iyi değerlendirmelidir. Lydia'ya göre insan ulaşıp ulaşamayacağını bilmediği bir gelecek için insanın yaşadığı zamanı değerlendirememektedir. Yaşam ölümle insanların elinden alınmaktadır ve insanlar yaşamayı gelecekteki günlere bırakarak hata etmektedir.

“– Hata ediyorsunuz, azizim, diyordu. İnsana hal-i hazır kafi olmalı. Müstakbel ferda... İnsan hiç müstakbelden, ferdadan emin olabilir mi? Ve gözlüğünü bırakarak önündeki demeti uzun uzun kokladıktan sonra ilave etti: – Kim temin edebilir ki yarın beni vefat etmiş bulmayacaksınız?.”(s. 184)

Lydia okuduğu bir romanla ilgili Şekip'le konuşurken intihar etmekle ilgili düşüncelerini açıklar. Lydia'ya göre insanlar kendilerini öldürebilirler. Çeşitli nedenlerle insanın kendisini öldürmesinde sakınca görmeyen Lydia için aşk yüzünden

intihar etmek kabul edilemez bir şeydir. Ona göre insanların aşk dışındaki nedenlerle kendilerini öldürmelerinde sakınca yoktur. Lydia insanın kendisini öldürme nedenine göre intiharını değerlendirmektedir. Kendini öldürmeyi tümüyle reddetmeyen Lydia, buna bazı durumlarda olumlu bazılarında ise olumsuz bakmaktadır. Onun başlı başına kendini öldürmeye karşı bir tavrının olmaması dikkat çeker. Lydia, insanın kendisini öldürmesini yaşamın kutsallığı ya da değeri üzerinden değerlendirmemektedir. Roman kahramanının yaşamını sonlandırmasını dini ya da felsefi olarak değerlendirmeyen Lydia, kahramanın ölmek istemesinin nedenlerini haklı bulmaktadır. Ona göre evlilikle sonuçlanmayacak bir aşk için intihar etmekle annesinin yaptıklarından bıktığı için intihar etmek arasında bu noktadan dolayı fark bulunmaktadır.

“– Zavallı Alba! Öyle bir annesi olmak ne müşkil hal... Tecahül ettim:

– Evet, şu ‘Dorsen’ isminde bir genç muharrir için intihar eden genç kız değil mi?

Lydia sözümü keserek tashih etti:

– Pardon! Hiçbir vakit Dorsen için kendisini öldürmedi, valdesinin fenalığından yolsuzluğundan.

Sözünü kestim:

– Pekala, Miss Lydia, fakat Dorsen için intihar etmiş olsaydı ‘Zavallı Alba’ demeyecek miydiniz? Aşk ve muhabbet yolunda terk-i can etmeyi takdir etmiyor musunuz?

Ciddi ve pür vakar cevap verdi:

– Hayır azizim, izdivaçla neticelenmeyen aşkların kaffesi merdûttur. Hele intiharı göze aldırmağa mecbur olacak derecede şedîd bir aşk yolunda...” (s. 214-215)

1.3.44. Raik’in Annesi

Halide Edip Adıvar’ın *Raik’in Annesi* adlı romanın anlatıcısı kahramanlardan biridir.⁶⁷ Adı verilmeyen kahraman anlatıcı, bir tesadüf sonunda arkadaşının oğlu Raik ve onun annesi Refika ile tanışır. Arkadaşı Rauf’un, karısı Refika’yı aldatıldığını öğrenen anlatıcı, arkadaşı ve karısını barıştırmaya çalışır. Bu arada arkadaşının karısı Refika ile ilgilenme nedenini sorgulayan anlatıcı, Rauf’un yurt dışından yeni dönmüş hasta yeğeni Mansur’un Refika’ya aşkını itiraf etmesine tanık olur. Evlendiğinden beri aldatılan Refika, kocasının yaptıkları karşısında intikam alma isteği ile hareket etmek üzereyken anlatıcı tarafından engellenir. Refika, anlatıcının kocasıyla barıştıktan sonra onları ziyaret etmeyeceğine söz vermesi üzerine evine dönmeyi kabul eder. Bundan bir ay sonra anlatıcı, Erzurum ilinde bir kaymakamlığa tayin edildiği ilanının verildiği gazetede Rauf’un yeğeni Mansur’un öldüğü haberini okur. Romanda Mansur’dan başka bir kahramanın ölümünden söz edilmez.

⁶⁷ Halide Edip Adıvar, (1342). *Raik’in Annesi*, Orhaniye Matbaası, Dersaadet. İncelemede bu baskı kullanılmıştır.

1.3.44.1. Ölme Biçimleri

1.3.44.1.1. Hastalık Nedeniyle Ölüm

Mansur: Refika'ya âşık olan Mansur, Refika'nın kocası Rauf'un yeğenidir. Kendisinin öksürük nöbetlerine tutulmasından ve bu hastalık sonunda ölmesinden Mansur'un hastalığının verem olduğu düşünülebilir ancak hastalığın mahiyeti ile ilgili bilgi verilmemektedir. Mansur, Refika'nın kocasının ona layık olmadığını, onu gerektiği gibi sevmediğini düşünmektedir.

1.3.44.2. Ölümle İlgili Düşünceler

1.3.44.2.1. Roman Kişilerinin Ölümle İlgili Düşünceleri

1.3.44.2.1.1. Yardımcı Kişilerin Ölümle İlgili Düşünceleri

Mansur

Romanda Refika'ya âşık olan Mansur'dan başka bir kişinin ölümle ilgili düşüncelerine yer verilmez. Ölümcül bir hastalığı olan Mansur, Refika ile birlikte zaman geçirmek ister. Yakın bir zamanda öleceğini bilen Mansur, için hastalığının ilerlemesi önemli değildir. O yaşadığı anın tadını çıkarmaya ve bütün zamanını Refika ile geçirmeye çalışmaktadır. Bu zamanları bir daha yaşayamayacak olma olasılığının varlığı onun bu biçimde davranmasına neden olur.

“– Sizin için bu rutubet mühlik; geri dönelim, diyordu.
– İki dakika daha! Sonra isterse ölüm soğuğu alayım. (s. 58)

Mansur, sevdiği kadından, evli olmasına karşın, aşkına karşılık vermesini beklemektedir. Kendisini ölüme mahkûm biri olarak gören Mansur, ölmeden önce yaşamak istediklerine ulaşmaya çalışmaktadır. Ona göre Refika'nın aşkına karşılık vermesi onun mutlu ölmesini sağlayacaktır. Mansur, hastalığını ve kendisini bekleyen sonu Refika'nın kararını değiştirmesi için kullanmaktadır. Onun için ölecek olmak değil, Refika'ya kavuşmadan ölecek olmak mutsuzluk nedenidir. Ölmeden önce sevdiği kadınla birlikte olmak isteyen Mansur, Refika'ya kendisinin ölmeden önceki son isteğini yerine getirmesi için baskı yapmaktadır. Mansur'a göre ölecek birini mutlu etmek ve isteklerini yerine getirmek gerekmektedir.

“— Fakat benim ölüme mahkûm olduğumu da unutuyorsunuz. Ağzını açmış bir mezarın zulmeti ile aramdaki yegâne ziya, sizin gözleriniz, beni, gençliğimin isyanını, ye'sini unutarak o mezara gülerek yollayacak yine sizin çehreniz. Kavanin-i âlemin fena bulduğu bir şey, bir ölü, bir muhtazır için belki bir ulvi cenab olur! Fena olan bir

hareket bazı şerait tahtında, bazı adamlar için müstesna olamaz mı? Acaba benim size verebileceğim aşk ve sizin onu kabulünüz -Rauf'un mazisi düşünülürse- ale-l-âde kocasını aldatan bir kadının rezaletine benzer mi?" (s. 77-78)

Ölüm Çeşitleri		
Ölümüyle İlgili Verilmeyenler	Bilgi	
	Rıfat'ın Babası	Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat
	Kamile Hanım	
	Saliha Hanım'ın Annesi	
	Saliha Hanım'ın Babası	
	Zekiye Hanım	
	Hacı Mustafa'nın Annesi	
	Ali Bey	
	Mevlâ Muhammed	Hasan Mellah yahut Sır
	Pavlos	İçinde Esrar
	Hasna Hanım'a talip olan adamın karısı	Hüseyin Fellâh
	İhtiyar Arap Cariye	
	Bunak Boşnak Uşak	
	Hanif el-Fellâh	
	Sabire'nin Babası	
	Koca Veli	
	Ali'nin Babası	
	Râkım'ın Babası	Felâton Bey ve Rakım Efendi
	Râkım'ın Annesi	
	Meymûne	Süleyman Muslî
	Teodos	
	Yümni Bey'in Babası	Henüz On Yedi Yaşında
	Rahmi'nin Babası	
	Ulviye Hanım'ın Babası	Dürdâne Hanım
	Ulviye Hanım'ın Kocası	
	Dürdane Hanım'ın Annesi	
	Efendi	Sergüzeşt
	Nigar'ın Babası	Nemide
	Nahit'in Annesi	
	Şevket Bey'in Ağabeyi	
	Şevket Bey'in Babası	
	Şevket Bey'in Annesi	
	Sami Bey	
	Bedrettin Bey	
	İbrahim Paşa	
	Ali Osman Topuz Bey	
	Seyyit Mehmet Numan	
	Seyyit Mehmet Numan'ın Karısı	
	Gözlüklü Reşit Paşa	
	Ali Bey'in Annesi	Nadide
	Nadide'nin Babası	
	Timur Bey	
	Nadide'nin Teyzesi	
	Mansur'un Ninesi	Turfanda mı Yoksa Turfa mı?
	Zehra'nın Annesi	
	Raşit Efendi ve Müzeyyen Hanım'ın annesi	
	Raşit Efendi ve Müzeyyen Hanım'ın babası	
	Şeyh Salih Efendi	
	Abdülhafur	Ferdi ve Sürkası

Hüseyin İlhami	
Ferdi'nin Karısı	
Saniha'nın Babası	
Mihr-i Dil'in Babası	Mihr-i Dil
Mihr-i Dil'in Annesi	
Ali Efendi	
Adnî'nin Babası	
Adnî'nin Annesi	
Seher'in Babası	
Akif Bey'in Annesi	Mehcure
Akif Bey'in Babası	
Şefika Hanım	
Sonkur Yankos	Gönüllü
Köse Osman Efendi	
Yakup Efendi	
Şakir Efendi	İffet
Bihruz'un babası	Araba Sevdası
Periveş'in babası	
Kadri	Zehra
Şevket	
Suphi	
Dehri Efendi'nin Babası	Mürebbiye
Dehri Efendi'nin İlk Eşi	
Ahmet Cemil'in Babası	Mai ve Siyah
Raci'nin Kayınpederi	
Raci'nin Kayınvalidesi	
Âkile Hanım'ın Annesi	Mutallaka
Mâil Bey'in Babası	
Cazip'in Babası	Hikmet
Cazip Bey'in Kız kardeşi, Faiz'in Annesi	
Faiz'in Babası	
Mahir'in Babası	
Mahir'in Annesi	
Cazip Bey	
Nazende Hanım	
Naime	
Rıfkı'nın Babası	
Meftun'un Babası	Şıpsevdi
Meftun'un Amcası	
Şadi Efendi	Metres
Müştak'ın Annesi	
Reyhan'ın Babası	
Yaşlı Rum	
Saffet'in Annesi	
Bedros Ağa	
Merzuk Efendi	Tesadüf
Mâil'in annesi	
Atıf Efendi	
Fatma Müzehher'in Babası	Zavallı Necdet
Fatma Müzehher'in Annesi	
Şefik'in Babası	Münevver
Neriman'ın Babası	Nimetsinas

	Fikret'in Annesi	Ölmüş Bir Kadının Evrak-1 Metrukesi	
	Mediha'nın Annesi		
	Mediha'nın Babası	Seviye Talib	
	Numan'ın Annesi		
	Fahir'in Babası		
	Macide'nin Annesi		
	Selime'nin Annesi	Küçük Paşa	
	Suat Paşa'nın İlk Eşi		
	Yusuf Kenan Bey	Jön Türk	
	Sadettin Efendi		
	Kâşif Efendi'nin Haremi		
	Zeliha'nın Kocası		
	Aynınur'un Babası	Sevda Peşinde	
	Seza'nın Babası		
	Genç Kız	Salon Köşelerinde	
	Rum	Salon Köşelerinde	
Üzüntüden Ölüm			
		Emine Kadın	Taaşşuk-1 Talat ve Fitnat
		Bekir Bey	Hasan Mellah
		Fatma Hanım	İntibah
		Ali	
		Feride	Müşahedat
		Filomene'nin Annesi	Gönüllü
		İffet	İffet
		İffet'in Annesi	
		Latif	
		Şekure Hanım	Şıpsevdi
		Fikret'in Anneannesi	Ölmüş Bir Kadının Evrak-1 Metrukesi
Hastalık Nedeniyle Ölüm			
		Talat	Taaşşuk-1 Talat ve Fitnat
		Sipros	Hasan Mellah
		Mustafa Merakî Efendi	Felâton Bey ve Rakım Efendi
		Vecdi'nin Annesi	Bir Ölünün Defteri
		Vecdi	
		Naime	Nemide
		Nemide	
		Antuvan Kolarıyo	Müşahedat
		Mâryâm	
		Novart	
		Takuhi	
		Siranuş'un Annesi	
		Refet'in Annesi	Nadide
		Osman	
		Ebe Hanım	
		Mansur'un Annesi	Turfanda mı Yoksa Turfa mı?
		Müzeyyen Hanım	
		Müzeyyen ve Şeyh Salih Efendi'nin oğlu	
		Mansur	
	Saniha'nın Annesi	Ferdi ve Şürekası	
	Adnî	Mihr-i Dil	

	Akif Bey	Mehcure		
	Mehcure			
	Mînire	Zehra		
	Bihter'in Babası	Aşk-ı Memnu		
	Nihal'in Annesi			
	Beşir			
	Rebia	Şıpsevdi		
	Sâibe	Tesadûf		
	Şöhret'in Babası			
	Fatma Müzehher	Zavallı Necdet		
	Meliha ve Ferid Saffet'in Halası			
	Meliha			
	Münevver	Münevver		
	Şefik			
	Nevber	Nimetşinas		
	Nihat'ın Kız Kardeşi			
	Fikret	Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi		
	Fahir'in Annesi			
	Suat Paşa	Küçük Paşa		
	Küçük Osman			
Gazanfer Bey	Jön Türk			
Şekip	Salon Köşelerinde			
Mansur	Raik'in Annesi			
İNİTİHAR	Bıçaklayarak İntihar			
		Fitnat	Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat	
		Civelek Mustafa	Hüseyin Fellâh	
	Denize Atlayarak			
		Madame İlia	Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar	
		Pietro	Jön Türk	
		Kazım Efendi	Sevda Peşinde	
		Aynınur		
	Nehre Atlayarak	İlhami		
			Cafer-i Kerhî'nin Karısı	Süleyman Muslî
		Dilber	Sergüzeşt	
	Yüksekten Atlayarak			
		Hasan Sabbâh'ın Hocasının Oğlu Ahmed'in Karısı	Süleyman Muslî	
	Camdan Atlayarak			
		İbrahim	Turfanda mı Yoksa Turfa mı?	
	İlaç İçerek İntihar			
		Dürdâne	Dürdâne Hanım	
	Kuyuya Atlayarak			
		Sırrıcemal	Zehra	
	Tedavi Olmayarak			
Zehra		Zehra		
Ateşli Bir Silahla				
	Bihter	Aşk-ı Memnu		
	Mahir	Şıpsevdi		
Damara Zerk Edilen Sıvı				
	Necdet Feridun	Zavallı Necdet		

	Kendini Yakarak		
		Ayşe Ceylan Hanım	Jön Türk
CİNAYET		Cuzella'nın Annesi	Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar
		Pascal	
		Bîçare İtalyan	
		Monsieur İlia'nın Babası	
		Monsieur İlia'nın Annesi	
		Monsieur İlia'nın Kız Kardeşi	
		Yakup el Deca	
		Akrep	
		Zincirkıran Halil'in öldürdüğü adam	
		Cuzella'ya gösterilen ceset	
		Honik'in yanında çalışan Arap	Hüseyin Fellâh
		Sarraff Yahudi	
		İhtiyar Piyade Arap	
		Honik	
		Honik ile beraber baskında öldürülen Uşak	
		Hamid	
		Ahmed Bey	
		Kandûrî	
		Mahpeyker	İntibah
		Dilaşub	
		Latin Kız	Süleyman Muslî
		Sayhût	
		Şaban	
		Nizâmü'l-mülk	
		Hasan Sabbâh'ın Oğlu	
		Maryola	Henüz On Yedi Yaşında
		Mergup Bey	Dürdâne Hanım
		Sir Bilmem Ne	Müşahedat
		İhtiyar Ermeni	
		Bir İngiliz	
		Şürekâ-yı Cinayetten Birisi	
		Ali Bey	Nadide
	Nadide'nin annesi		
	Dilruba		
	Penbe: (Penbuş)		
	Çete Reisi		
	Ürani	Zehra	
	Ürani'nin yanındaki Rum		
	İkbal	Mai ve Siyah	
	Rana	Hikmet	
	Serbestî Başyazarı	Seviye Talib	
	Siyah Gözleri Olan Genç Erkek	Siyah Gözler	
	Hastalık süsü verilmiş cinayet		
	Honik'in yerine aç bırakılarak öldürülen Adam	Hüseyin Fellâh	
	Sabiha Hanım	Turfanda mı Yoksa Turfa mı?	
	Kaza süsü verilmiş cinayet		

		Cafer-i Kerhî	Süleyman Muslî
		Ağavni	Müşahedat
		İsmail Bey	Turfanda mı Yoksa Turfa mı?
		İbrahim Efendi	
		Raşit Efendi	
Katliam		On kişi	Hasan Mellâh
Şehit Olma		Sîdî Osman	Hasan Mellâh
		Adil Giray	Cezmi
		Perihan	
		Kaytas Paşa	
		Ebu'l Mansur	Turfanda mı Yoksa Turfa mı?
		Mehmed el- Muzaffer	
		Abdülezel Paşa	Gönüllü
		Fahir	Seviye Talib
	İdam		Rahibe Sipro's'un Sevgilisi
		Üç adam	
		Timur Bey yerine cesedi yakılan adam	
		Dominico Badia	
		Melik Salih	Süleyman Muslî
		Osman Şemrî	Cezmi
		Sadık	
		İbrahim	
		Karnik	Müşahedat
		Nadir Bey	Nadide
Dövüşte, Çatışmada ya da Kavgada Ölüm			İki Tayfa
		Esir İspanyollar	
		Hând Alâeddin	Süleyman Muslî
		Tüccar	Nadide
		İki çete üyesi	
		Andrea Kostopolo	Gönüllü
		Hâmi	Metres
	Çıkan Kargaşada Ölüm		Birkaç Kişi
KAZA		Hırvat	İntibah
		Cevher	Sergüzeşt
		Yahudi	Müşahedat
		Rıfkı	Hikmet
	Yangında Ölüm		
		Hacer	Ferdi ve Sürkası
		Suat	Eylül
		Necip	
	Attan Düşerek Ölüm		
		Nadide	Nadide
		Seyid Bey	Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi
Doğum Sırasında Ölüm			
		Felâtun'un Annesi	Felâtun Bey ve Rakım Efendi
		Hatice	Nadide
		Naime Hanım'ın bebeği	Küçük Paşa

Eceliyle Belirtilenler	Öldüğü	Sultan Muhammed	Süleyman Muslî
Linç		Şehriyar	Cezmi
Vahşi Saldırısında Ölüm	Hayvanların	Salih	Küçük Paşa

SONUÇ

Bu çalışmada, incelenen kırk dört romanda ölüm olgusu, ölüm çeşitlerine göre sınıflandırılmış, yazarın, kahramanların ölümle ilgili görüşleri, halk inanışlarının romana yansımaları tespit edilmiştir. Ölüm, tüm yönleriyle romanlara yansımıştır. Ölümün kestirilemez oluşu, herkesin bir gün mutlaka ölecek olması, her ölümün biricik olması, ölümden sonra insanları bekleyen başka bir âlemin var olması, insanların sevdiklerinin ölümlerinin ardından daha fazla üzülmeleri romanda yansımalarını bulmuştur.

İncelenen romanlarda iki yüz seksen bir kahramanın ölümünden söz edilmiştir. Bu ölümlerin büyük bir çoğunluğu, yüz on altı kahraman, hakkında herhangi bir bilgi verilmeyen ölümlerdir. Kahramanların olay örgüsündeki yerleri ne olursa olsun kahramanların öldüğü belirtilip daha fazla bilgiye gerek duyulmadığı görülmüştür. Anlatıcı romanın çatışma dünyasında kahramanın ölümünün yarattığı etki büyük de olsa onun öldüğü bilgisinden daha fazla bilgiye yer vermez. Bu durum genel olarak ölümün doğal karşılandığının bir göstergesidir. Ölüm yaşamak kadar, kahramanların gündelik hayatta başlarına gelen olaylar kadar doğal görülmektedir. Bu ölümleri kırk dokuz kahramanın cinayete kurban gitmesiyle cinayet takip etmektedir. Cinayetlerin sayıca fazla olmasında Ahmet Mithat Efendi'nin *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar* ve *Hüseyin Fellah* romanlarında işlenen cinayetlerin fazlalığının etkisi bulunmaktadır. Ölüm biçimleri arasında üçüncü sırayı hastalık nedeniyle ölüm almaktadır. Hastalık, *Nemide, Bir Ölümlerin Defteri, İffet, Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi* romanlarında romanın konusu olmasına karşın, bütünde kırk dört kahramanın hastalık sonucu ölümü söz konusudur. Ölüme neden olan hastalıklar arasında verem ilk sırayı almaktadır. Verem kahramanların hayatında yer tuttuğu kadar romanlarda aktarılan mezar taşı yazılarında da yer tutar. Ölüm biçimleri arasında, romanların yazıldıkları dönem itibarıyla doğum sırasında anne bebek ölümlerinin fazla olduğu bilinmesine karşın, doğum sırasında ölüm üç kahramanla sınırlı kalmıştır. Bu ölümlerin üç kahramanla

sınırlı kalması, bu dönemde doğum sırasında gerçekleşen anne ve bebek ölümlerinin olağan dışı olarak görülmediğinin ve kanıksandığının bir göstergesidir.

İncelenen romanlarda intihar, romanların olay örgüsünü bütünüyle değiştiren bir ölüm biçimi olmasına karşın kırk dört romanda, on sekiz kahramanın intihar etmesi dikkate değerdir. Sadullah Paşa ve Beşir Fuad'ın intiharları gibi dönemin önemli kişilerinin intihar etmesi ve intihar haberlerinin sayıca fazlalaşması nedeniyle basına intihar haberi sansürünün uygulandığı günlerde roman kahramanları, başka çare bulamadıklarında, düştükleri durumun utancına dayanamadıklarında intiharı seçerler. Nerdeyse bütün romanlarda kahramanların ölümü bir kurtuluş olarak görmelerine, zaman zaman ölmek istemelerine karşın kendilerini öldürmeyi seçmedikleri görülmüştür. Kahramanlar yaşadıkları dünyadan kurtulmak istemelerine karşın kendilerini öldürerek kurtulmayı seçmezler.

Ölüm, incelenen romanlarda biyolojik ölüm ve toplumsal ölüm olarak karşımıza çıkar. *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat* romanında Ali Bey, *Mai ve Siyah* romanında Ahmet Cemil, *İffet* romanında Latif ve *Ferdi ve Şürekâsı* romanında İsmail Tayfur dışındaki bütün kahramanların ölümleri biyolojik ölümdür. Bu dört kahraman dışındaki kahramanların ölümleri, kahramanın varlığının bütünüyle ortadan kalktığı ölümlerdir. Ali Bey ve Latif delirdikleri için toplumsal olarak öldükten sonra biyolojik ölümle karşılaşır. İsmail Tayfur delirdiğinden toplumsal olarak artık onun varlığından söz edilemez. Ancak onun biyolojik olarak ölümüyle ilgili bilgi verilmez. Ahmet Cemil ise yaşadığı toplumdan uzaklaştığı için toplumsal olarak ölmüştür. Ancak onun biyolojik olarak ölümü söz konusu değildir. İncelenen romanlar arasında kahramanların spirütüel ölümlerine rastlanmamıştır.

İncelenen bütün romanlarda kahramanların yaşama güdüsüne göre hareket ettiği, kendisini hayata bağlayan kişilere kavuşamayan kahramanların ölüm güdüsüne göre hareket ederek kendilerini öldürdükleri görülmüştür. Ölmek isteyen, kendini öldüren kahramanlar bulunmasına karşın kahramanlar yaşamak, sevdikleriyle istedikleri gibi yaşamak isterler. Bütün romanlarda kahramanların ölümleri yaşlı veya genç olsalar da erkendir. Kahramanlar yapmak istediklerini yapamadan, çocuklarının büyüdüğünü göremeden, sevdiklerine kavuşmadan hayattan ayrılırlar. Bu nedenle bütün ölümler erken gerçekleşen ölümlerdir.

Ölüm maddi ve manevi yönleriyle kahramanları meşgul eder. İnsan öldükten sonra vücuduna ne olacağını merak ettiği için kahramanlar ölümün kendi vücutlarında ya da ölümüne tanık oldukları kişilerin vücutlarında yaptığı/yapacağı değişiklikleri düşünürler. *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*, *Nadide*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *İffet*, *Zavallı Necdet*, *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi* ve *Siyah Gözler* romanlarında ölümün insan vücudunda yaptığı değişiklikler anlatılır. Ölümün insan bedenini değiştirdiği, ölüm öncesinde ve sonrasında vücutta değişimler meydana geldiği gösterilir.

İnsan ölümsüz olma isteğini bedeni yok olsa da ruhunun sonsuza kadar yaşayacağı düşüncesiyle gerçekleştirmek ister. *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*, *Cezmi*, *Nadide* ve *İffet* romanlarında ruhun ölümsüz olduğu, insanın ruh ve bedenden oluştuğu düşüncesi kahramanlar tarafından ifade edilir. Ölümünden sonra ruhun uçtuğu bedeninin mezarda kaldığı, insanın yaşarken sahip olduğu maddi güzelliklerin hiçbirine ölümünden sonra sahip olamadığı ancak insanın güzelliğinin et ve kemiklerinden gelmediği, bunların içinde taşıdığı ruhun, insanı güzel ya da çirkin yaptığı ifade edilir.

İnsan ölümünden sonra insanın bütünüyle yok olmadığını, kendisini bekleyen başka bir âlemin var olduğunu düşünür. Ölüm burada bir hâlden başka bir hâle geçiştir. Romanda da ölümünden sonra başka bir âlemin var olduğu düşüncesi kendisine yer bulur. *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*, *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar*, *Felatun Bey ve Rakım Efendi*, *Süleyman Muslî*, *Bir Ölüünün Defteri*, *Mihr-i Dil*, *İffet*, *Mürebbiye*, *Hikmet*, *Şıpsevdi*, *Münevver* ve *Küçük Paşa* romanlarında ölümünden sonra gidilecek bir âlemin var olduğu ve insanların yaşarken ölüm sonrası için hazırlanılması gerektiği ifade edilir. Bu romanlarda cennet ve cehennem düşüncesi ödül ve ceza düşüncesiyle iç içedir. İnsanların öldükten sonra dünyadaki yapıp etmelerine göre ödüllendirilecekleri ya da cezalandırılacakları belirtilir.

İnsan, çevresinde hergün gerçekleşen ölümlere, kendisinin de bir gün öleceğini bilmesine karşın ölümün kendi başına geleceğini düşünmek istemez. Ölüm insanın kendisinden başka herkesin başına gelebilecek, özellikle yaşlılıkta yaşanacak bir olaydır. *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*, *Müşahadat*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Şıpsevdi* ve *Münevver* romanlarında insanların ölümü, yaşlılıkta düşündükleri, yaşlanmadan önce kendilerini ölüme uzak gördükleri belirtilir. *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*, *Hüseyin Fellah*, *Felatun Bey ve Rakım Efendi*, *Araba Sevdası*, *Aşk-ı Memnu* ve *Metres* romanlarında genç insanların ölümlerinin beklenmediği, yaşlı insanların ölümlerinin beklendiği ifade edilir. Bu

romanlar göre özellikle genç yaşta ölüm erken ölümdür. *Hüseyin Fellah, Cezmi ve Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi* romanlarında kahramanlar ölümün kendilerine yaklaştığını hissettiklerinde daha önce ölmek isteseler de yaşamak için çalışırlar.

İnsanın kendini öldürmesinin korkalık, zayıflık veya cesaret göstergesi olduğu tartışılan konular arasındadır. Bu nedenler, romanlarda da yansımaları bulur. *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat, Müşahedat, Nadide, Zehra, Şıpsevdi, Küçük Paşa, Siyah Gözler, Sevda Peşinde, Jön Türk ve Salon Köşelerinde* romanlarında insanların mecbur oldukları için, geçim sıkıntısı çektikleri, başka çareleri kalmadığı için intihar ettikleri belirtilir. Ancak bu romanlarda intihar aynı zamanda bir cinayet olarak değerlendirilir. *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar* ve *Aşk-ı Memnu* romanlarında insanların kendilerini öldürmelerinin kolay olmadığı, bunun için cesur olmak gerektiği ifade edilir.

Ölümün ardından bir süre yas tutulması toplumsal kurallara ve inanç sistemlerine göre belirlenir. Ölenin ardından yaşamaya devam edenler üzüntülerini toplumun belirlediği biçimlerde ifade edebildikleri gibi yaşadıkları toplumun kurallarının dışında üzüntülerini gösterebilirler. *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat, Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Felatun Bey ve Rakım Efendi, Müşahedat, Mehcure, Gönüllü, Araba Sevdası, Hikmet* ve *Küçük Paşa* romanlarında insanların ölenlerin ardından bir süre yas tutmaları gerektiği belirtilir. Ancak bu yas tutmanın makul sürelerle geçerli olması gerektiği, ölenin ardından yıllarca yas tutulmayacağı, kalan insanların da hayatlarını sürdürmelerinin gerektiği düşüncesi bu romanlarda yer bulur.

İnsan yaşamı kutsal olarak görülmesine karşın bazı durumlarda insanların ölümü hak ettikleri düşüncesi romanda yansımaları bulur. *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Nadide, Hikmet, Aşk-ı Memnu, Siyah Gözler* ve *Sevda Peşinde* romanlarında ölüm adaleti sağlar. Namusu kirlenen kadınların ölmesi gerektiği, bazı insanların özellikle adam öldüren insanların ölümü hak ettikleri ifade edilir. *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar* romanında yakalanan korsanların gemilerinde idam edilmelerinin korsanlığı azalttığı, caydırıcı olduğu ifade edilir.

Ölen kişinin geride kalanlara bırakacağı miras, kişinin öldürülmesine ya da bu ölümden sonra geride kalanların çıkar sağlanmasına neden olmaktadır. Bazı insanların ölümlerinin sağlanacak çıkarlar nedeniyle istenmesi, romanlara yansımıştır. *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Felatun Bey ve Rakım Efendi* ve *Raik'in Annesi*

romanlarında kahramanlar kendi ölümlerinden ya da başkalarının ölümünden çıkar sağlamayı, miras elde etmeyi, ölenin mallarına el koymayı düşünürler.

Ölmeden önce ölüme hazırlanma düşüncesi toplumsal hayatta yer bulan bir düşünce olmasına, İslam dininin inanç sisteminin bir parçası olmasına karşın incelenen romanlar arasında bir romanda bu düşünceye doğrudan atıf yapılır. *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar* romanında kişinin ölmeden önce öldüğünü düşünerek ölümden sonrasına hazırlanması gerektiği anlatıcı tarafından ifade edilir.

İnsan ölümlü olduğunu, her an ölebilecek olduğunu bilmesine karşın bu durumu kabullenmesi kolay değildir. İncelenen romanlarda ölüm, kabullenilmiş bir olgudur. *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat, Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Cezmi, Nadide, Mehçure, Şıpsevdi, Zavallı Necdet, Münevver, Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi ve Salon Köşelerinde* romanlarında insanların ölümlü oldukları, ölümün insanın karşısına her an her yerde çıkabileceği, yaşamla ölümün her zaman yan yana olduğu, ölümün insanın kaderinde olduğu ifade edilir. Ölümün zamansızlığı ve insanın ölümlü olduğunu bilerek yaşamak zorunda olması onun en büyük trajedisidir. İncelenen romanlarda ölümlü olma gerçeği kabullenilmiştir. Özellikle Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında ölüm, doğum kadar doğal karşılanmakla beraber her insanın günü geldiğinde öleceği kahramanlar, anlatıcılar ve yazarlar tarafından kabul edilmiştir.

Ölüm insanoğlu için var olduğu günden bugüne bu dünyadan kurtulmak için bir vesile olmuştur. İnsanlar bu dünyaya ve yaşadıklarına dayanamadıklarında kurtulmak isterler. Bu istek ölümden sonra ulaşılabilecek hayatın bu dünyada yaşanılana göre daha iyi olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Başka bir söyleyişle insanlar, öldükten sonra bu dünyada yaşadıklarından daha fazla acı çekmeyeceklerini düşündükleri için ölmek isterler. *Hüseyin Fellah, Cezmi, Sergüzeşt, Mihr-i Dil, İffet, Mürebbiye, Aşk-ı Memnu, Şıpsevdi, Tesadüf, Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi, Küçük Paşa ve Siyah Gözler* romanlarında ölüm kurtuluştur. Kahramanlar memnun olmadıkları hayattan kurtulabilmek için ölmek isterler. *Hüseyin Fellâh* romanında Şehlevend ve Hasna Hanım insanın kendi yatağında rahat bir biçimde ölmesi gerektiğini düşünmektedir. *Bir Ölümlü Defteri* romanının kahramanlarından biri olan Vecdi, insanın yatağında ölmemesi gerektiğini düşünür. Ona göre insan savaş meydanında savaşırken ölmelidir.

İnsan hakkında hiçbir şey bilmediği ölümü bildiği durumlardan yola çıkarak tasavvur etmeye çalışır. Uyku ve baygınlık halinden yola çıkılarak ölümün nasıl bir şey olduğu ile ilgili düşünceler üretilir. *Hüseyin Fellah, Süleyman Muslı, Nadide* ve *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi* romanlarında ölümle uyku ve bayılma arasında benzerlikler kurulur. Bu romanlarda kahramanlar uyku ve baygınlıktan yola çıkarak ölümü tasavvur etmeye çalışırlar. İnsan yaşadığı çevrede gerçekleşen doğa olaylarına bakarak ölüm hakkında fikir yürütür. *İffet, Eylül, Zavallı Necdet, Münevver* ve *Küçük Paşa* romanlarında kış mevsimi ve ölüm arasında benzerlik kurulur. Özellikle kefen ve kar arasında, sonbaharda düşen, çürüten yapraklarla ölen insanlar arasında benzerlikler kurulur.

İlk insandan bugüne insanlar bazı olayların, bazı seslerin, nesnelerin, canlıların uğurlu veya uğursuz olduklarını düşünmüşlerdir. Bu uğursuzlukların bazıları gerçekleştiğinde insanların ölümle karşılaşacakları düşünülür. *Nadide, İffet, Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi* ve *Küçük Paşa* romanlarında baykuş sesi uğursuzdur ve ölümle ilişkilendirilir. *İffet* romanında mezar taşı yazılarından söz edilirken mezar taşı okumanın baş ağrısı verdiği dair bir inanış olduğundan söz edilir. *Cezmi* romanında Şehriyar'ın öldükten sonra cadı olmasından korkulmuşçasına parçalanan cesedinin ayrı çukurlara gömülüp üzerine taşlar yığıldığı belirtilir. *Gönüllü* romanında Rumeli'de ölenlerden bazılarının mezarında cadı oldukları ve işin ehli kişiler tarafından bu ölümlerin kızgın demirlerle mezarlarında tekrar öldürüldükleri belirtilir. *Nadide* romanında Nadide'nin hizmetçileri hasta olan Nadide'nin annesinin gece öldüyse sabaha kadar vampir olmasından korktukları için hasta odasına girmekte tereddüt ederler.

Mezar ölümün somut olarak insanın karşısına çıktığı yerdir. Mezar ve mezar ziyareti toplumsal hayatımızda önemli bir yere sahiptir. *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat, Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar, Felatun Bey ve Rakım Efendi, Cezmi, Henüz On Yedi Yaşında, Nemide, Nadide, Ferdi ve Şürekâsı, Mehçure, İffet, Araba Sevdası, Zehra, Mürebbiye, Mai ve Siyah, Hayal İçinde, Aşk-ı Memnu, Şipsevdi, Metres, Tesadüf, Zavallı Necdet, Münevver, Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi Seviye Talib, Küçük Paşa* ve *Sevda Peşinde* romanlarında mezar ölüm anlamında kullanıldığı gibi mekân olarak da kullanılır. Bu romanlarda mezarlar ziyaret edilir, mezar başında ölen kişiler için dua okunur. *Salon Köşelerinde* ve *Seviye Talib* romanlarında mezar herhangi bir anlamıyla kullanılmaz.

KAYNAKLAR

- Adıvar, Halide Edip, (1342). *Raik'in Annesi*, Orhaniye Matbaası, Dersaadet.
- Adıvar, Halide Edip, (1342). Seviye Talib, Orhaniye Matbaası, Dersaadet.
- Agustine, Keith, vd. (2002). *Ölüm Ne Yana Düşer ya da Hayat Benim Neyim Oluyor*, Omega, İstanbul.
- Ahmet Midhat Efendi, (1299). *Dürdane Hanım*, İstanbul.
- Ahmet Mithat Efendi, (2000). *Dürdane Hanım*, Hazırlayan: M. Fatih Andı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ahmet Midhat Efendi, (1996). *Beşir Fuad*, Çevrimyazı: N. Ahmet Özalp, Oğlak Yayınları, İstanbul.
- Ahmet Midhat Efendi, (2000). *Gönüllü*, Hazırlayan: Erol Ülgen, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Ahmet Midhat Efendi, (2000). *Hasan Mellâh yahut Sır İçinde Esrar*, Hazırlayan: Ali Şükrü Çoruk, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Ahmet Midhat Efendi, (2000). *Henüz On Yedi Yaşında*, Hazırlayan: Nuri Sağlam, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Ahmet Midhat Efendi, (2000). *Müşahadat*, Hazırlayan: Necat Birinci, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Ahmet Midhat Efendi, (2000). *Süleyman Muslî*, Hazırlayan: Fatih Andı, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Ahmet Midhat Efendi, (2003). *Jön Türk*, Hazırlayan: Kazım Yetiş, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Ahmet Midhat Efendi, *Felâhî Bey ve Rakım Efendi*, Romanlar I, TDK, Ankara, 2000.
- Ahmet Şükrü Esen, (1997). *Anadolu Ağrıları*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Alkan, Ahmet Turan, (Mayıs 1999). Bir Düşün Gecesi Denemesi, *Düşünen Siyaset*, S:4, s. 25-31.
- Alvarez, A., (1999). *İntihar Kan Dökücü Tanrı*, Çeviren: Zuhâl Çil Sarıkaya, Öteki Yayınevi, İstanbul.
- Anday, Melih Cevdet, (tarihsiz). *Ölümsüzlük Ardında Gilgamiş*, Ada Yayınları, İstanbul.
- Aries, Philippe, (Yaz 2004). Ölüm Döşeginden Mezara, *Cogito*, Sayı:40, s. 213-243.
- Aristoteles, (Ekim 2000). Parva Naturalia. VI. Yaşamın Uzunluğu ve Kısalığı Üzerine, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 119-128, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Arkun, Nezahat, (1978). *İntiharın Psikodinamikleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Aslan, Bahtiyar, (2011). “Âkif Paşa’dan Mehmet Âkif’e Yeni Türk Edebiyatında Ağıt” Ağıt Kitabı, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Atik, Nurgün, (Ekim 2000). Yaşlılık ve Ölüm Üzerine Sosyolojik Bir Bakış, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 169-174, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Ayan, Dursun, (Mayıs 1999). Deprem: Ölümün Jeo-Sosyolojik Ontolojisi, *Düşünen Siyaset*, S:4, s. 89-99.
- Aykut, Sait, (Yaz 2004). Ölüm: Aşk ve İnanç Renginde, *Cogito*, Sayı:40, s. 213-243.
- Badur, Selim, (Yaz 2004). Ölüm Üzerine Tıbbi Çeşitlemeler, *Cogito*, Sayı:40, s. 93-106.
- Başaran, Melih, (Ekim 2000). Yunus’un Buyrukları, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 83-98, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Başer, Vehbi, (Mayıs 1999). Ölümüne Sosyolojik Yaklaşımlar, *Düşünen Siyaset*, S:4, s. 73-87.

- Bataille, Georges, (2004). *Edebiyat ve Kötülük*, Çeviren: Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman Zygmunt, (2000). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, Çeviren: Nurgül Demirdöven, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bernasconi, (Yaz 2004). Robert, Felsefe ve Ölüm Kültürleri, *Cogito*, Sayı:40, s. 177-191.
- Bilgiç, Meriç, (Ekim 2000). Öteler'den Aralar'a Metafizik, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 129-152, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Boym, Svetlana, (2010). *Tırnak İçinde Ölüm*, Çeviren: Emine Ayhan, Metis Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, Ahmet, (Mayıs 1999). Ötekinin Ölümü, *Düşünen Siyaset*, S:4, s. 121-128.
- Butler, Judith, (2007). *Yaşam İle Ölümün Akrabalığı*, Çeviren: Ahmet Ergenç, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Büyükdüvenci, Sabri, (Mayıs 1999). Ölümlerden Ölüm Beğen, *Düşünen Siyaset*, S:4, s. 37-46.
- Camus, Albert, (2008). *Sisifos Söyleni*, Çeviren: Tahsin Yücel, Can Yayınları, İstanbul.
- Canetti, Elias, (2006). *Kitle İktidar*, Çeviren: Gülşat Aygen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Canetti, Elias, (2007). *Ölüm Üzerine*, Çeviren: Gürsel Aytaş, Payel Yayınları, İstanbul.
- Cemil Süleyman, (1327). *Siyah Gözler*, Tanin Matbaası, İstanbul.
- Cioran, E. D., (2011). *Çürümenin Kitabı*, Çeviren: Haldun Bayrı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Cogito, (2004). *Ölüm: Bir Topografya*, YKY, S. 40, İstanbul.
- Çapku, Ahmet, (2007). *İbn-i Sînâ, Gazzâlî ve İbn Rüşd Düşüncesinde Ahiret*, Kayıhan Yayınları, İstanbul.
- Çetişli, İsmail, (1991). Kıskaçlılığın Romanı Zehra, *Türklük Araştırmaları Dergisi* Yıl: 1990, S: 10, s. 45-66. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Çiftçi, Cemil, (2008). *Divan Şiirinde Kербela Ağıtları*, Kevser Basın Yayın Yayın, İstanbul.
- Çonoğlu, Salim, (2007). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Ölüm*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çoruhlu, Yaşar, (2004) "Eski Türklerde Ölüm", *Cogito*, Sayı 40, s. 244-268, Yaz, 2004.
- Çotuksöken, Betül, (Ekim 2000). Anlam ve Nedensellik Üzerine, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 183-190, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Dolto, Françoise, (2004). *Ölümü Nasıl Anlatmalı*, Çeviren: Ahmet Tarcan-Uğur Yönten, Ark Kitapları, İstanbul.
- Durkheim, Emile, (2002). *İntihar*, Çeviren: Özer Ozanakaya, Cem Yayınları, İstanbul.
- Düşünen Siyaset, (1999). *Ölüm*, Esin Sanat ve Felsefe Yayıncılık, Ankara.
- Düzgören, Bahar Öcal, (Mayıs 1999). Yaşamak Kadar Çelişkili Düşünceler, *Düşünen Siyaset*, S:4, s. 101-104.
- Düzgün, Şaban Ali, (1997). *Din Birey ve Toplum*, Akçağ, Ankara.
- Einstein, Albert, (Tarihsiz). *Yaşam, Ölüm, Savaş, Barış, Bilim, Din, Tanrı ve Diğer Şeyler Üzerine*, Çeviren: B. Gündüz, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Epikuros, (Ekim 2000). Meneikeos'a Mektup, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 63-66, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Erdemli, Attila, (Ekim 2000). Yaşama Sorunu Olarak Ölüm, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 67-82, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Erdoğan Naim, (tarihsiz). *Kiyamet Ahiret*, Huzur Yayınevi, İstanbul.
- Ergin, Muharrem, (2007). (Haz.) *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem, (2007). (Haz.) *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

- Erginer, Gürbüz, (Yaz 2004). Bir Halkbilimcinin Gözünden Ölüm, *Cogito*, Sayı:40, s. 286-292.
- Erol, Kemal, (2010). *Modern Türk Şiirinde Aşk Ölüm ve İntihar*, Akçağ Ankara.
- Esen, Nüket- Köroğlu, Erol, (2006). *Merhaba Ey Muharrir!*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Felsefelogos, (2000). *Ölümün Felsefesi*, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Freud, Sigmund, (2011). *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*, Çeviren: Ali Babaoğlu, Metis Yayınları, İstanbul.
- Göçgün, Önder,(1993). *Hüseyin rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Gökçek, Fazıl, (2006). *Osmanlı Kapsında Büyümek*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gökçek, Fazıl,(2012). *Küllerinden Doğan Anka*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Görkem, İsmail, (2001). *Türk Edebiyatında Ağtlar*, Akçağ, Ankara.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, (1316). *Tesadüf*, İkdam Matbaası, Dersaadet.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, (1328). *Sevda Peşinde*, Kitaphane-i Askeri, Tüccarzade İbrahim Hilmi, İstanbul.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, (1336). *Şık*, Kitaphane-i İslam ve Arkeri, İstanbul.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, (1927). *İffet*, Marifet Matbaası, İstanbul.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, (1995). *Nimetsinas*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, (1998). *Metres*, Hazırlayan: Kemal Bek Özgür Yayınları, İstanbul.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, (2002). *Mutallaka*, Günümüz Türkçesi: Kemal Bek, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, (2008). *Mürebbiye*, Çevirmiyazı: Emre Taylan, Everest Yayınları İstanbul.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, (2009). *Şipsevdi*, Çevirmiyazı: Emre Taylan Everest Yayınları, İstanbul.
- Güzey, Cemil, (Ekim 2000). Son, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 99-108, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Güzide Sabri, (1926). *Münevver*, Ahmed Kamil Matbaası, İstanbul.
- Güzide Sabri, (Tarihsiz). *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrûkesi*, Sancakçıyan Matbaası, İstanbul.
- Han, Cuci, (1997). *Felsefi İntihar ve Ötesi*, Kora Yayın, İstanbul.
- Harris, John, (1998). *Hayatın Değeri*, Çeviren: Süha Sertabiboğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Hentsch, Thierry, (2010). *Hakikat ya da Ölüm, Batı Anlatı Geleneğinde Ölümsüzlük Arayışı*, Çeviren: Bilal Baş, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Hmeros, (2004). *İlyada*, Çeviren: Arza Erhat, A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul.
- Hmeros, (2004). *Odyseia*, Çeviren: Arza Erhat, A. Kadir, Can yayınları, İstanbul.
- Hökelekli, Hayati, (2008). *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul.
- <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=64328> (23.11.2011)
- http://otopsi.info/index.php?option=com_content&task=view&id=9&Itemid=49 (06.08.2011)
- http://www.ahmedhulusi.org/kuran/030_rum_a.htm (25.05.2011)
- İlgaz, Turhan, (Mayıs 1999). Ölüm Bir Rüya mıdır?, *Düşünen Siyaset*, S:4, s. 63-69
- Illich, Ivan, (Yaz 2004). Ölümüne Karşı Ölüm, *Cogito*, Sayı:40, 107-121.
- İmâm Gazâlî, (2011) *Ahiret Hayatı*, Semerkant, İstanbul.
- İmam-ı Gazâlî,(Tarihsiz). *Âhiret Âleminin Sırları*, Çeviren: Ömer Dönmez, Hisar Yayınevi.

- İmam-ı Şa'rani, *Ölüm Kıyamet Ahiret*, Tekin Kitabevi, Konya.
- İnam, Ahmet, (Mayıs 1999). Olabileceğini Olmada Ölümün Yeri, *Düşünen Siyaset*, S:4, s. 17-23.
- İnan, Abdülkadir, (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- İnceoğlu, Sibel, (1999) *Ölme Hakkı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Jamisson, Kay Redfield Jamison, (2004). *Erken Çöken Karanlık*, Çeviren: Emine Bademci, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Kalafat, Yaşar, (2010). *Türk Kültürlü Halklarda Ölüm*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Kanter Beyhan, "Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Varoluşun Sırrı: Ölüm", Türk Edebiyatı, Nisan 2008, S. 414.
- Kaplan, Mehmet (1988). *Şiir Tahlilleri 1, Tanzimattan Cumhuriyet'e*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Karaca, Alaattin, (1991). Ahmet Mithat Efendi'nin Jön Türk Adlı Romanı, *DTCF Türkojoloji Dergisi*, IX. Cilt, 1. Sayı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Karaca, Faruk, (tarihsiz). *Ölüm Psikolojisi*, Beyan, İstanbul.
- Karadaş, Cafer, (2008). *İslâm Düşüncesinde Ahiret*, Emin Yayınları, Bursa.
- Karadayı, Aşkın, (Ekim 2000). Farkedilemeyen, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 49-54, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Kasır, Hasan Ali, (1998) *Ölüm Şiirleri*, Denge Yayınları, İstanbul.
- Kaya, İ. Güven, (Ekim 2000). Divan Şiirinde Metafizik Olgular, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 153-162, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Kaya, Mahmut, (2011). (Haz.) *Felsefe ve Ölüm Ötesi*, Klasik Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Nihat, (1999). *Neden İntihar Ediyorlar*, Nesil Basım Yayın, İstanbul.
- Kaya, Osman, (2002). *Ölüm Kitabı*, Ark Kitapları, İstanbul.
- Kaynaradağ, Aslan, (Ekim 2000). Ölüm Felsefesinin Türk Düşünce Tarihindeki Yeri, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 35-42, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Kellehear, Allan, (2012). *Ölümün Toplumsal Tarihi*, Çeviren: Tuğçe Kılınç, Phonix Yayınevi, Ankara.
- Kemal, Yaşar, (2005). *Ağıtlar*, YKY, İstanbul.
- Kemikli, Bilâl, (2007). *Süfi Aşk ve Ölüm*, Sütun Yayınları, İstanbul.
- Kılıçbay, Mehmet Ali, (Mayıs 1999). Yaşamının Amacı Olarak Ölüm, *Düşünen Siyaset*, S:4, s. 57-62.
- Koçer, Şevket Servet, (1997). *Necip Fazıl'da Ölüm ve Ölümsüzlük*, Isparta.
- Kübler-Ross, Elizabeth, (2010). *Ölüm ve Ölmek Üzerine*, Çeviren: Ekin Uşşaklı, April yayıncılık, Ankara.
- Küçük, Mehmet, (Mayıs 1999). Menzilin Peşinde Düş Kalka, *Düşünen Siyaset*, S:4, s. 47-56.
- Langone John, "İnsan Bedeni", *Sayıların İcadından Sicim Teorisine Bilimin 4000 Yıllık Resimli Serüveni*, İstanbul, NTV Yayınları, 2008.
- Levinas, Emmanuel, (Yaz 2004). Ölüm ve Öteki, *Cogito*, Sayı:40, s. 157-176.
- Lévinas, Emmanuel,(2006). *Ölüm ve Zaman*, Çeviren: Nami Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Lévinas, Emmanuel,(2011). *Tanrı, Ölüm ve Zaman*, Çeviren: Işık Ergüden, Dost Kitabevi, Ankara
- Malpas-Solomon, (ed.) (2006) *Ölüm ve Felsefe*, Çeviren: Nur Küçük, İthaki Yayıncılık, İstanbul.
- Manaf, Akif, (2011). *Ölüm Nedir ve Nasıl Ölümsüz Olunur*, Şira Yayınları, İstanbul.
- Mehmed Murad, (1308). *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.

- Mehmed Murad, (2008). *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, Hazırlayan: Oğuzhan Karaburgu, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Mehmet Rauf, (2007). *Eylül*, Yayına Hazırlayan: Sabahattin Çağın, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Minois, Georges, (2008). *İntiharın Tarihi, İstemli Ölüm Karşısında Batı Toplumunu*, Çeviren: Nemin Acar, Dost Yayınevi, Ankara.
- Moran, Berna, (1998). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mustafa İsen, (1994) *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Nabızade Nazım, (2004). *Zehra*, Hazırlayan: Özlem Fedai, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Namık Kemal, (2006). *İntibah*, Hazırlayan: Selda Akyol, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Namık Kemal, (2008). *Cezmi*, Hazırlayan: Yunus Ayata, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Naskali, Emine Gürsoy,(ed.) (2011). *Ağıt Kitabı*, Kitabevi, İstanbul.
- Nehamas, Alexander, (2002). *Yaşama Sanatı Felsefesi*, Çeviren Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Nutku, Uluğ, (Ekim 2000). Ölüm Bilincinin Gölge Oyunu: Ruh ve Beden İkileştirilmesi, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 21-26, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Okay, Orhan, (1991). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Öğün, Süleyman Seyfî, (Mayıs 1999). Ölümüne İnanıyor musunuz?, *Düşünen Siyaset*, S:4, s. 33-36.
- Ökten, Kaan H. (2006). *Muallâkta Var Olmak*, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Ökten, Kaan H. (2010). *Ölüm Kitabı*, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Ökten, Kaan H., (Yaz 2004). Heidegger'in Varlık ve Zaman'daki Ölüm Çözümlemesi, *Cogito*, Sayı:40, s. 122-156.
- Örnek, Sedat Veyis, (1971) *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Özbek, Sinan, (Ekim 2000). Allah İki İyilikten Birini Versin, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 55-62, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Parla, Jale, (2004). *Babalar ve Oğullar, Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Recaizade Mahmud Ekrem, (2007). *Araba Sevdası*, Hazırlayan: Sabahattin Çağın, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Rinpoche, Sogyal, (2006). *Tibet'in Yaşam ve Ölüm Kitabı*, Çeviren: Elif Baydur-Güneş Tokcan, Dharma Yayınları, İstanbul.
- Roux, Jean Paul, (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Çeviren: Aykut Kazancıgil, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Roux, Jean-Paul, (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*, Çeviren: Aykut Kazancıgil, Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- Ruffié, Jacques, (1999) *Cinsellik ve Ölüm*, Çeviren: Nermin Acar, Sarmal Yayınevi, İstanbul
- Saffet Nezihi,(1936). *Zavallı Necdet*, Gayret Kitabevi, İstanbul.
- Safveti Ziya, (1327). *Salon Köşelerinde*, Muhtar Halid Kütüphanesi Külliyyatı, İstanbul.
- Sallabi, Ali Muhammed,(2010) *Ahirete İman*, Çeviren: Harun Ünal vd., Ravza Yayınevi, İstanbul.
- Sami Paşazade Sezai, (2003). *Sergüzeşt*, Hazırlayan: Zeynep Kerman, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Sartwell, Crispin, (2000). *Yaşama Sanatı*, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Soykan, Ömer Naci, (Ekim 2000). Ölüm ve Ölümsüzlük Üzerine Özdeyişler, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 175-182, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Stengl, Anton, (Ekim 2000). Anti-Ütopya Olarak Ölüm- Marksist Filozof Ernst Blonch'un Anısına, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 109-114, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Şahin, Veysel (2009). Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde Hayat ve Ölüm Trajedisi, *Erdem Dergisi*, Sayı 53, s. 207-220, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Şemseddin Sami, (1964). *Taaşuk-ı Tal'at ve Fitnat*, Hazırlayan: Sedit Yüksel, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Şükrü Elçin, (1990) *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Şükrü Elçin, (tarihsiz). *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tanhan, Fuat, Arı İnci, Figen, (2009). *Ölüm Eğitimi*, Pegem Akademi, İstanbul.
- Tanilli, Server, (Ekim 2000). Ölüm Karşısında Felsefe ve Teknik, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 43-48, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, (2002). *Huzur*, YKY, İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, (2003), *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.
- Tepeyran, Ebubekir Hazım, (1984). *Küçük Paşa*, DE Yayınevi, İstanbul.
- Terzioğlu, Hülya, (2007). *İslâm'da Dünya Ahiret Dengesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Thomas, Louis-Vincent, (1991). *Ölüm*, Çeviren: Işın Gürbüz, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Timuçin, Afşar, (Ekim 2000). Bilinç ve Ölüm, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 27-34, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Tryjarski, Edward,(2012). *Türkler ve Ölüm*, Çeviren: Hafize Er, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Turner, Alice K., (2004). *Cehennem Tarihi*, Çeviren:Ayhan Sargüney, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Türkeri, Mehmet, (2012) *Hayatın Anlamı ve Ölümsüzlük*, Lotus, Ankara.
- Tütün, Sevgi, (2007). *Ölümün İçindeki Hayat Hayatın İçindeki Ölüm*, Kayıhan Yayınları, İstanbul.
- Ulutaş, Nurullah, (2006). *Türk Romanında İntihar (1872-1960)*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, (Basılmamış Doktora Tezi).
- Uşaklıgil, Halid Ziya, (2003). *Aşk-ı Memnu*, Hazırlayan: Muharrem Kaya, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, (2005). *Nemide*, Hazırlayan: Berna Sağıroğlu, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, (2008). *Mai ve Siyah*, Hazırlayan: Enfel Doğan, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, (2011). *Ferdi ve Şürekâsı*, Yayına Hazırlayan: Samet Öz, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Uşaklıgil, Halit Ziya, (2005). *Bir Ölümlük Defteri*, Yayına Hazırlayan: Orhan Oğuz, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Vainstein, Gilles, (Haz.) (2007). *Osmanlılar ve Ölüm*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Vecihi, (1311). *Mihr-i Dil*, İkdam Matbaası, Dersaadet.
- Vecihi, (1928). *Hikmet*, Ahmed Kemal Matbaası, İstanbul.
- Vecihi, (1928). *Mehcure*, Ahmet Kemal Matbaası, İstanbul.
- Veysel, Çetin, (Ekim 2000). Ölüm Üzerine, *Felsefelogos*, Sayı:12, s. 115-118, Bulut Yayınevi, İstanbul.
- Yalçın, Hüseyin Cahid, (1308). *Nadide*, Alem Matbaası, Ahmed İhsan ve Şürekası, İstanbul.
- Yalçın, Hüseyin Cahit, (1317). *Hayal İçinde*, Âlem Matbaası, İstanbul.

- Yalom, Irvin, (2004). *Bugünü Yaşama Arzusu*, Çeviren: Zeliha İyidoğan Babayiğit, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Yalom, Irvin, (2008). *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek*, Çeviren: Zeliha İyidoğan Babayiğit, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Yalom, Irvin, (2008). *Ölüm Korkusunu Yenmek*, Çeviren: Zeliha Babayiğit, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Yıldız Murat, (Mayıs 1999). Ölüm Kaygısı İle Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Yorum, *Düşünen Siyaset*, S:4, s. 105-119.
- Yılmaz, A. E. (2003). *Edebiyat ve İntihar*, Selis Kitapları, İstanbul.
- Yücel, Müslüm, (2003). *Edebiyatta Ölüm ve İntihar*, Agora Kitaplığı, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Kula'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Manisa'da bitirdi. 1997 yılında kazandığı Pamukkale Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Öğretmenliği'nden 2001 yılında mezun oldu. 2001-2003 yıllarında Sarayköy Ticaret Meslek Lisesi'nde Edebiyat Öğretmeni olarak görev yaptı. 2005 yılında Yüksek Lisans'ını tamamladı. Halen Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Evli ve bir çocuk annesidir.